

॥ ಶ್ರೀ: ಹರಿ: ಓಂ ॥

ಶ್ರೀ ಹರಿದಾಸಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಚಾರ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ
ಪ್ರಕಟಣೆ (೨)

ಶ್ರೀ ಜಗನ್ನಾಥದಾಸವರ್ಯ ಕೃತ
ಶ್ರೀಮದ್ಧರಿಕಥಾಮೃತಸಾರ
ಸರ್ವವ್ಯಾಖ್ಯಾನಸಾರ ಸಂಗ್ರಹ

ದ್ವಿತೀಯ ಸಂಪುಟ

ಕರುಣಾ ಸಂಧಿ

ಪ್ರಕಾಶಕರು :

ಹೆಚ್. ಎಸ್. ಶ್ರೀನಿವಾಸಮೂರ್ತಿ
ನಂ. ೬೧, ೫ನೆಯ ಅಡ್ಡರಸ್ತೆ,
ನರಸಿಂಹರಾಜಾ ಕಾಲೋನಿ,
ಬೆಂಗಳೂರು-೫೬೦ ೦೧೯.

ಶ್ರೀಮದ್ಧರ್ಮಕಥಾಮೃತಸಾರ
ಸರ್ವವ್ಯಾಖ್ಯಾನಸಾರ ಸಂಗ್ರಹ
ದ್ವಿತೀಯ ಸಂಪುಟ
ಕರುಣಾ ಸಂಧಿ.

ಪ್ರಥಮ ಮುದ್ರಣ : ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೯೮೬

ಪ್ರತಿಗಳು ಸಂಖ್ಯೆ ೧೦೦೦

ಬೆಲೆ : ಹದಿನೈದು ರೂಪಾಯಿಗಳು

ಪ್ರಥಮ ಸಂಪುಟ (ಮಂಗಳಾಚರಣ ಸಂಧಿ)

ಬಿಡುಗಡೆಯಾದ ದಿನಾಂಕ : ೭-೪-೧೯೮೫,

ಬೆಲೆ : ಎಂಟು ರೂಪಾಯಿಗಳು.

ಪ್ರತಿಗಳು ದೊರೆಯುವ ಸ್ಥಳ :

೧) ಹೆಚ್. ಎಸ್. ಶ್ರೀನಿವಾಸಮೂರ್ತಿ
ಪ್ರಕಾಶಕರು ;

ನಂ. ೬೧, ೫ನೆಯ ಅಡ್ಡರಸ್ತೆ,
ನರಸಿಂಹರಾಜಾ ಕಾಲೋನಿ,
ಬೆಂಗಳೂರು-೫೬೦ ೦೧೯.

೨) ವೇದಾಂತ ಬುಕ್ ಹೌಸ್,
ಉಮಾ ಚಿತ್ರಮಂದಿರ ಬಳಿ,
ಚಾಮರಾಜಪೇಟೆ,
ಬೆಂಗಳೂರು-೫೬೦೦ ೧೮.

ಮುದ್ರಕರು

ಪರಿವಿಳ ಎಂಟರ್‌ಪ್ರೈಸಸ್,
ಲಾಲ್‌ಬಾಗ್ ಫೋರ್ಟ್ ರಸ್ತೆ,
ಬೆಂಗಳೂರು-೫೬೦ ೦೦೪.

ಪ್ರಕಾಶಕರ ನುಡಿ

ಶ್ರೀಮದ್ಧರಿಕಥಾಮೃತಸಾರವೆಂಬ ಈ ಉದ್ಗ್ರಂಥವು ಅಪರೋಕ್ಷೀ ಕೃತ ಶ್ರೀಶರಾದ ಶ್ರೀ ಜಗನ್ನಾಥದಾಸವರ್ಯರ ಮೇರುಕೃತಿ. ಈ ಅಮರ ಕೃತಿಗೆ ಜ್ಞಾನಿಗಳಾದ ಅನೇಕರು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳನ್ನು ಬರೆದಿರುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ, ಈಗ ಆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳಾವುವೂ ಉಪಲಬ್ಧವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ, ಆರು ಪ್ರಮುಖವಾದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳನ್ನು ಮೂಲದಲ್ಲಿರುವಂತೆಯೇ ಸಮಗ್ರರೂಪದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿ ಪದ್ಯಕ್ಕೂ ಅಳವಡಿಸಿ, ಸರ್ವವ್ಯಾಖ್ಯಾನಸಾರಸಂಗ್ರಹವೆಂಬ ಮಾಲಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟಿಸಬೇಕೆಂಬ ಸುದುದ್ದೇಶದಿಂದ ಕಾರ್ಯವು ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿ, ಮಂಗಳಾಚರಣಸಂಧಿ (ಪ್ರಥಮಸಂಪುಟ)ಯು ಪ್ರಕಟವಾಯಿತು. ದಿನಾಂಕ: 7-4-1985 ರಂದು ಈ ಪ್ರಥಮಸಂಪುಟವನ್ನು ಶ್ರೀಮನ್ಮದ್ವಶಾಸ್ತ್ರಸಂಪನ್ನರಾದ ಪರಮಪೂಜ್ಯ ಬಾಳಗಾರು ಶ್ರೀನಿವಾಸಾಚಾರ್ಯರು ತಮ್ಮ ಅಮೃತಹಸ್ತದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ ಮಾಡಿದರು. ಶ್ರೀಯುತರಿಗೆ ಪ್ರಕಾಶನದಪರವಾಗಿ ನಮ್ಮ ಹೃತ್ತೂರ್ವಕ ಸಾಷ್ಟಾಂಗನಮಸ್ಕಾರಗಳನ್ನು ಅರ್ಪಿಸುತ್ತೇವೆ.

ಈಗ ಶ್ರೀ ಹರಿವಾಯುಗಳ ಅನುಗ್ರಹವಿಶೇಷದಿಂದ, ಅದೇ ಮಾಲಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಮುಂದಿನ “ಕರುಣಾಸಂಧಿ”ಯು ದ್ವಿತೀಯಸಂಪುಟವಾಗಿ ಪ್ರಕಟವಾಗಿ ಭಗವದ್ವಕ್ತರಾದ ಸನ್ಮಾನ್ಯ ವಾಚಕವರ್ಗದವರ ಕೈಸೇರುತ್ತಿರುವುದು ಪರಮ ಸಂತೋಷದ ವಿಷಯವಾಗಿದೆ. ಈ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ 30 ಪದ್ಯಗಳಿದ್ದು, ಪ್ರತಿಪದ್ಯಕ್ಕೂ ಅವತರಣಿಕೆ, ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ (ವಿಸ್ತೃತರೂಪದಲ್ಲಿ), ಕ್ರಮವಾಗಿ ಆರು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳು, ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಆರು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳ ಸಾರಾಂಶವನ್ನು ಸರ್ವವ್ಯಾಖ್ಯಾನಸಾರಸಂಗ್ರಹದ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ. ಈ ಆರು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳ ಪೈಕಿ, (೧) ತಾಮ್ರಪರ್ಣಿಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮತ್ತು (೨) ಜಮಖಂಡಿ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಾಚಾರ್ಯರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ-ಇವುಗಳ ಸಂಸ್ಕೃತ

ಮೂಲಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಿರುವುದು. ಈ ಪ್ರಕಟಣೆಯ ನೈಶಿಷ್ಯವಾಗಿದೆ. ಈ ಸಾರಿ ಮುದ್ರಕರ ಸಹಕಾರವು ನಮಗೆ ಅತ್ಯುತ್ತಮವಿರತಿಯಲ್ಲಿ ದೊರೆತಿದ್ದು ನಮ್ಮ ಸುದೈವವೇ ಸರಿ. ಈ ಸಂಧಿಗತ ೩೧ ಪದ್ಯಗಳಿಗೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳು ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿದ್ದು, ಪುರಾಣೋಕ್ತ ಅಪೂರ್ವ ಕಥಾಪ್ರಸಂಗಗಳನ್ನು ೭೪ ಗೊಂಡಿರುವುದರಿಂದ, ಈ ಸಂಪುಟದ ಪುಟಗಳ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯು ೪೦೦ರ ಗಡಿಯನ್ನು ಮುಟ್ಟಿ, ದೊಡ್ಡದಾಯಿತು. ಕಾಗದ ಮತ್ತು ಮುದ್ರಣದ ದರಗಳು ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ಏರಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರತಿಯ ಮೌಲ್ಯವನ್ನು 15 ರೂ. ಗಳಂತೆ ನಿಗದಿ ಮಾಡಿರುವುದು ಅನಿವಾರ್ಯವಾಯಿತು. ಇದಕ್ಕಾಗಿ ಸಹೃದಯ ಗ್ರಾಹಕರ ಅತ್ತೀಯ ಸಹಕಾರವನ್ನು ಕೋರುತ್ತೇವೆ. ಈ ಸಂಪುಟದ ಪ್ರಕಟಣೆಗೆ ಕೆಲವು ಮಹನೀಯರು ದ್ರವ್ಯ ಸಹಾಯರೂಪದಲ್ಲಿ ನೆರವು ನೀಡಿ ಸಹಕರಿಸಿರುತ್ತಾರೆ.

(೧) ಮದ್ರಾಸಿನ ಶ್ರೀ ಎ. ಗೋಪಾಲಕೃಷ್ಣ ಅವರ ಮಾ|| ಶ್ರೀ|| ಯವರ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ "ಬಳ್ಳಾರಿಯ ಅನಂತಾಪುರಂ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಮ್ಮನವರ ಸ್ಮರಣಾರ್ಥ"ವಾಗಿ ಉದಾರ ಧನಸಹಾಯ ಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ. (೨) ಬೆಂಗಳೂರಿನ ಶ್ರೀ ಹೆಚ್. ಎಸ್. ಜಯರಾಯರು. (೩) ಬೆಂಗಳೂರಿನ ಶ್ರೀ ಸಿ. ಗೋಪೀನಾಥ್ ಮತ್ತು (೪) ಬೆಂಗಳೂರಿನ ಶ್ರೀ ಸಿ. ಕೆ. ಶ್ರೀನಿವಾಸರಾಯರು. ಈ ಮಹನೀಯರು ಪ್ರಕಟಣೆಗಾಗಿ ದ್ರವ್ಯಸಹಾಯ ನೀಡಿರುತ್ತಾರೆ. ಸನ್ಮಾನ್ಯರಾದ ಈ ದಾನಿಗಳಿಗಲ್ಲಾ ಪ್ರಕಾಶನದ ಪರವಾಗಿ ಹೃತ್ಪೂರ್ವಕ ವಂದನೆಗಳು. ಅವರ ಅಭಿಮಾನದ ಸಹಕಾರ ಮುಂದೆಯೂ ಏಕರೀತಿಯಾಗಿರಲಿ ಎಂದು ಹಾರೈಸುತ್ತೇವೆ. ಈ ದಾನಿಗಳ ವಿವರಗಳನ್ನು ಹಿಂಬದಿಯ ಪುಟದಲ್ಲಿ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ. ಈ ದ್ವಿತೀಯ ಸಂಪುಟದ ಮುದ್ರಣವೆಚ್ಚವನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ಭರಿಸಲು, ಕೆಲವು ಮಂದಿ ಗ್ರಾಹಕರಿಗೆ 15 ರೂ. ಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ (ಪ್ರತಿಯ ಮೌಲ್ಯ) ಮುಂಗಡವಾಗಿ ಕಳುಹಿಸಿಕೊಡಬೇಕೆಂದು ಮನವಿ ಪತ್ರಗಳನ್ನು ಹಾಕಿದಾಗ, ಅವರ ಪೈಕಿ ಕೆಲವರು ಮಾತ್ರ ನಮ್ಮ ವಿನಂತಿಯನ್ನು ಮನ್ನಿಸಿ, ಸಹಕಾರ ನೀಡಿರುತ್ತಾರೆ. ಅವರಿಗೆಲ್ಲಾ ನಮ್ಮ ಪಾರ್ಥಿವ ವಂದನೆಗಳು.

ಮುಂದೆ ಪ್ರಕಟವಾಗಲಿರುವ ತೃತೀಯಸಂಪುಟವಾದ “ವ್ಯಾಪ್ತಿ ಸಂಧಿ”ಯು ಆದಷ್ಟು ಜಾಗೃತೆಯಾಗಿ ಮುದ್ರಣವಾಗಿ ಬಿಡುಗಡೆಯಾಗಲು, ಸಮಸ್ತ ಅಸ್ತಿಮಹನೀಯರೂ ಈ ಕೆಳಕಂಡ ರೀತಿಗಳಲ್ಲಿ ನೆರವು ನೀಡಿ ಸಹಕರಿಸಬಹುದು :—

(೧) ದ್ವಿತೀಯ ಸಂಪುಟದ ಪ್ರಕಟಣೆಗೆ ನಾಲ್ಕು ಮಂದಿ ಮಹನೀಯರು ದ್ರವ್ಯ ಸಹಾಯ ನೀಡಿದಂತೆ, ಅಧಿಕಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ದಾನಿಗಳು ಮುಂದೆ ಬಂದು, ತಮ್ಮ ಶಕ್ತಿಮೀರಿ (100 ರೂ. ಗಳಿಗೂ ಮೇಲ್ಪಟ್ಟು) ಆರ್ಥಿಕ ನೆರವು ನೀಡಬೇಕೆಂದು ವಿನಂತಿ. ಅಂತಹ ದಾನಿಗಳ ಪಟ್ಟಿಯನ್ನು ಮುಂದಿನ ಪ್ರಕಟಣೆಯಲ್ಲಿ ಮುದ್ರಿಸಲಾಗುವುದು.

(೨) ಮುಂದಿನ ಸಂಪುಟದ ಮೌಲ್ಯವನ್ನು (15 ರೂ. ಗಳು) ಮುಂಗಡವಾಗಿ ಪ್ರಕಾಶಕರ ವಿಳಾಸಕ್ಕೆ ಕಳುಹಿಸಿ (M.O./ಚೆಕ್ ಮೂಲಕ/ ಮುದ್ದಾಮಾಗಿ) ಮುದ್ರಣದ ಖರ್ಚನ್ನು ಸಾಧ್ಯವಾದಷ್ಟು ಪುಟ್ಟಿಗೆ ಭರಿಸಲು ಸಹಕರಿಸಬಹುದು.

(೩) ಈ ದ್ವಿತೀಯ ಸಂಪುಟವನ್ನು ಪಡೆದಿರುವ ಎಲ್ಲಾ ಮಹನೀಯರೂ ಈ ಪ್ರತಿಯನ್ನು ತಮ್ಮ ಬಂಧು ಮತ್ತು ಮಿತ್ರವರ್ಗದವರಿಗಲ್ಲಾ ತೋರಿಸಿ, ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರೂ ತಮ್ಮ ಕಡೆಯಿಂದ ಕನಿಷ್ಠಪಕ್ಷ ಐದು ಜನರ ಪೂರ್ಣ ವಿಳಾಸವನ್ನು ಪತ್ರದ್ದಾರಾ ಸಮಗ್ರ ತಿಳಿಸಿ, ಅವರಿಂದ ಮುಂಗಡ ಹಣವನ್ನು (15 ರೂ. ಗಳು) ಕಳುಹಿಸಲು ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡಬಹುದು.

ಈ ಕೃತಿರತ್ನದ ಅಧ್ಯಯನದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿಯುಳ್ಳ ಸಮಸ್ತ ಸದ್ಭಕ್ತರೂ, ಮೇಲ್ಕಂಡ ರೀತಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಹಕರಿಸಿ, ಮುಂದಿನ ಪ್ರಕಟಣೆಗಳು ತ್ವರಿತವಾಗಿ ಬಿಡುಗಡೆಯಾಗಲು ಉಪಕರಿಸಬೇಕೆಂದು ವಿನಯಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ವಿನಂತಿಸಿ ಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದೇವೆ.

ಈ ಸಂಪುಟವನ್ನು ಸಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಂದವಾಗಿ ಮುದ್ರಿಸಿಕೊಟ್ಟು

ಪರಿಮಳ ಎಂಟರ್‌ಪ್ರೈಸಸ್ ಮಾಲೀಕರಾದ ಶ್ರೀಯುತ ಪಿ. ಆರ್. ಎಮ್. ದೇಸಾಯಿಯವರಿಗೂ ಮತ್ತು ಅವರ ಮಿತ್ರರಾದ ಶ್ರೀ ಎಸ್. ಎಲ್. ಗುರುಶಾಂತಮೂರ್ತಿಯವರಿಗೂ ನಮ್ಮ ಹೃತ್ಪೂರ್ವಕ ವಂದನೆಗಳು. ಈ ಪ್ರಕಟಣೆಗಳ ಕಾರ್ಯಕಲಾಪದಲ್ಲಿ ನೆರವು ನೀಡುತ್ತಿರುವ ನನ್ನ ಸಹಧರ್ಮಿಣಿ ಶ್ರೀಮತಿ ಹೆಚ್. ಎಸ್. ಪದ್ಮಾಮೂರ್ತಿಯವರಿಗೆ ನಮ್ಮ ಕೃತಜ್ಞತೆಯ ಸ್ಮರಣೆಗಳು.

ಇಂತೀ

ಸಜ್ಜನರ ಪಾದ ಪದ್ಮಾರಾಧಕ
ಹೆಚ್. ಎಸ್. ಶ್ರೀನಿವಾಸಮೂರ್ತಿ

ದ್ವಿತೀಯ ಸಂಪುಟದ (ಕರುಣಾಸಂಧಿ) ಪ್ರಕಟಣೆಗೆ ದ್ರವ್ಯಸಹಾಯ ನೀಡಿದ
ದಾನಿಗಳು

- 1) “ಬಳ್ಳಾರಿಯ ಅನಂತಾಪುರದ ಶ್ರೀಮತಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಮ್ಮ
ನವರ ಸ್ಮರಣಾರ್ಥ” ಶ್ರೀ ಎ. ಗೋಪಾಲಕೃಷ್ಣ,
ಎ. ಎ. ನಗರ್, ಮದ್ರಾಸು-600040 ... 1001 ರೂ.
- 2) ಶ್ರೀ ಹೆಚ್. ಎಸ್. ಜಯರಾಯರು, ನರಸಿಂಹರಾಜಾ
ಕಾಲೋನಿ, ಬೆಂಗಳೂರು-560019 501 ರೂ.
- 3) ಶ್ರೀ ಸಿ. ಗೋಪೀನಾಥ್, ರಾಜಾಜಿನಗರ,
ಬೆಂಗಳೂರು-560010 501 ರೂ.
- 4) ಶ್ರೀ ಸಿ. ಕೆ. ಶ್ರೀನಿವಾಸರಾಯರು, ರಾಜಾಜಿನಗರ,
ಬೆಂಗಳೂರು-560010 301 ರೂ.

ನಿಶೇಷ ವಿನಂತಿ :— ಇದೇ ರೀತಿ ದಾನಿಗಳು ಉದಾರವಾಗಿ ಧನಸಹಾ
ಮಾಡಿ, ಮುಂದಿನ ತೃತೀಯ ಸಂಪುಟ (ನ್ಯಾಪ್ತಿಸಂಧಿ)ವು ಜಾಗೃತೆ
ಮುದ್ರಣವಾಗಲು ನರವು ನೀಡಬೇಕೆಂದು ಕೋರುತ್ತೇವೆ.

॥ ಶ್ರೀ: ಹರಿ: ಓಂ ॥.

(ಸಂಧಿ ೨)

ಕರುಣಾಸಂಧಿ

ಸಂಧಿಯ ಸಾರ :-

ಅಪರೋಕ್ಷೀಕೃತಶ್ರೀಶರಾದ ಶ್ರೀಜಗನ್ನಾಥದಾಸವರೇಣ್ಯರು ತಮ್ಮ ಅಮರಕೃತಿ ಶ್ರೀಮದ್ಧರಿಕಥಾವ್ಯಾಸಾರದ ಪ್ರಥಮಸಂಧಿ (ಮಂಗಳಾಚರಣ ಸಂಧಿ) ಯಲ್ಲಿ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕವಾಗಿ, ಪ್ರಾಚೀನಪದ್ಧತಿಯನ್ನನುಸರಿಸಿ ಸಮಸ್ತವಿಘ್ನಪರಿಹಾರಾರ್ಥವಾಗಿ ಹಾಗೂ ಇಷ್ಟಸಿದ್ಧಿಗೋಸುಗ ಮಂಗಳಾ ಚಿರಣ ಯನ್ನು ಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ.

ಹಿಂದಿನ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಕುಲದೈವನೂ ಮತ್ತು ಉಪಾಸ್ಯ ವನೂರ್ತಿಯೂ ಆದ ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮೀನರಸಿಂಹದೇವರನ್ನು ಭಕ್ತಿಪುರಸ್ಕರವಾಗಿ ಸ್ತುತಿಸಿದ್ದಾರೆ. ತಾರತಮ್ಯಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾ ದೇವತಾವರ್ಗದ ಮಹಾ ಮಹಿಮೆಗಳನ್ನು ಮುಕ್ತಕಂಠದಿಂದ ಸ್ತುತಿಸಿ, ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಸರ್ವಜ್ಞಾ ಚಾರ್ಯರ ಪೀಠದಲ್ಲಿ ವಿರಾಜಮಾನರಾಗಿದ್ದ ಯತಿಪರಂಪರೆಯ ಸ್ತೋತ್ರ ಗೈದು, ಜ್ಞಾನಿಶ್ರೇಷ್ಠರಾದ ದಾಸವರ್ಗಕ್ಕೆ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ನಮಿಸಿ, ಗುರು ಸ್ತೋತ್ರದ್ವಾರಾ, ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳ ಮನದಲಿ ತೋರಿತೋರದಲಿ ಇಹ ತಮ್ಮ ಬಿಂಬಮೂರ್ತಿ ಶ್ರೀಜಗನ್ನಾಥವಿಠಲನ ಪಾದಪದ್ಮಗಳಿಗೆ ಅರ್ಪಣೆಮಾಡಿ, ಕೃತಕೃತೈರಾಗಿದ್ದಾರೆ ಮಹಾನುಭಾವರಾದ ದಾಸರಾಯರು. ಮಂಗಳಾಚರಣ ಸಂಧಿಯ ಕೊನೆಯ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ “ಶ್ರೀಜಗನ್ನಾಥವಿಠಲನ ಕರುಣ ಪಡೆವ ಮುಮುಕ್ಷುಜೀವರು ಪರಮಭಾಗವತರನು ಕೊಂಡಾಡುವುದು ಪ್ರತಿದಿನವು”- ಎಂದು ಉಪಸಂಹಾರಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ, ಈ ಪದಸಮುಚ್ಚಯದಲ್ಲಿ ಉಪ ಯೋಗಿಸಿರುವ “ಕರುಣ” ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಮುಂದಿನ ಸಂಧಿಗೆ (ಕರುಣಾಸಂಧಿ) ನಾಂದಿ.

ಶ್ರೀಹರಿಯು ಅಪಾರಮಹಿಮೆ. ಅಚಿಂತ್ಯಾದ್ಭುತಶಕ್ತಿ. ಅನಂತಕಲ್ಯಾಣ ಗುಣಗಣಪರಿಪೂರ್ಣ. ಅತವಿವ ಸಮಸ್ತದೋಷವಿದೂರ. ಏತಾದೃಶ ಮಹಿಮೋಪೇತನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಗೂ ಮತ್ತು ಅತನ ಭಕ್ತವರ್ಗದವರಿಗೂ ಇರುವ ನಿಕಟಸಂಬಂಧವಾದರೂ ಯಾವುದು ? ದಿವ್ಯಮಂಗಳವಿಗ್ರಹನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ತನ್ನನ್ನು ದೃಢವಾಗಿನಂಬಿ, ನಿರಂತರವೂ ಭಜಿಸುತ್ತಿರುವ ಭಕ್ತ ವೃಂದದವರಲ್ಲಿ ತೋರುವ ಕಾರುಣ್ಯವಿಶೇಷ. ಮಾತಾಪಿತೃಗಳಂತೆ ನಿರಂತರವೂ ತನ್ನ ಭಕ್ತರನ್ನು ಪ್ರೀತಿವಾತ್ಸಲ್ಯಗಳಿಂದ ರಕ್ಷಿಸುತ್ತಿರುವ ಜಗದ್ರಕ್ಷಕನ ಕಾರುಣ್ಯವೇ ಭಕ್ತವರ್ಗದವರ ರಕ್ಷಾಕವಚ. ಆಪ್ತಕಾಮನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯಲ್ಲಿ ಭಕ್ತರು ಮಾಡುವ ಭಕ್ತಿವಿಶೇಷವೇ ನಿಜವಾದ ಸಾಧನಮಾರ್ಗ. ಭಕ್ತರಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಕಾರುಣ್ಯವಿಶೇಷ ಮತ್ತು ಭಕ್ತರು ಶ್ರೀಹರಿಯಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಭಕ್ತಿವಿಶೇಷ- ಇವೇ ಈಶ-ದಾಸರ ಪರಸ್ಪರ ಬಾಂಧವ್ಯ.

ಈ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ದಾಸವರ್ಯರು ಶ್ರೀಹರಿಯ "ಕಾರುಣ್ಯ" ಎಂಬ ಗುಣವಿಶೇಷವನ್ನು ಅನೇಕ ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳಿಂದ, ಇತಿಹಾಸ ಪುರಾಣೋಕ್ತಿ ಉಪಾಖ್ಯಾನಗಳಿಂದ ನಾನಾಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಿರುತ್ತಾರೆ.

ಶ್ರವಣಮಂಗಳನಾಮಧೇಯನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಮಹಿಮೋಪೇತವಾದ ಚರಿತ್ರೆಯು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಆನಂದವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವುದು. ಆತ್ಮಶಾಂತಿಯನ್ನು ನೀಡುವುದು. ದುಸ್ತರವಾದ ಭವಸಾಗರವನ್ನು ದಾಟಲು ಉತ್ತಮವಾದ ನಾವೆ. ಇಹದಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಕಾಮಿತಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಪೂರೈಸಿ, ಪರಲೋಕದಲ್ಲಿ ಭವವಿಮೋಚನಾರೂಪವಾದ ಮೋಕ್ಷಸಂಪತ್ತನ್ನು ಈಡುಗೊಡುವುದು, ಭುವನ ವಾಸನನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಮಂಗಳಚರಿತೆ ಪರಮಮೋದದಾಯಕ.

ಸಜ್ಜನರ ಪಾಪಪುಣ್ಯಗಳನ್ನೆಲ್ಲವು ಗಂಗಾಮಾತೆ ಶ್ರೀಹರಿಯಪಾದೋ ದ್ಭವೆ, ಅಚಿಂತ್ಯಾದ್ಭುತಶಕ್ತಿನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ವಾಮಪಾದಾಂಗುಷ್ಠದಿಂದ ಆವಿರ್ಭೂತಳಾದ ಅಮರತರಂಗಿಣಿಯ ಮಹಿಮೆಯೇ ಇಷ್ಟಿದ್ದಮೇಲೆ ಶ್ರೀ ಹರಿಯ ಕರುಣೆಯ ವಿಷಯ ಇನ್ನು ಹೇಳಬೇಕಾದುದೇನು ? ಅಂತಹ ಕರುಣಾಸಾಗರನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಚರಣಾರವಿಂದಗಳೇ ನಮಗೆ ಗತಿ.

ಈಶಕೋಟಿಪ್ರವಿಷ್ಟಳೂ, ತ್ರಿಗುಣಾಭಿಮಾನಿಯೂ ಆದ ಶ್ರೀರಮಾ ದೇವಿಯರಿಗೇ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಪ್ರತಿಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೂ ನಿತ್ಯನೂತನವಾಗಿ ಶೋಭಿಸುತ್ತಾ, ಆತನ ಆಪಾರ ಮಹಿಮೆಗಳ ಪ್ರಾಂತವನ್ನೇ ಸಾಕಲೈವನ ಅರಿಯಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗದಿರುವಾಗ, ಅಲ್ಪಜ್ಞರಾದ ನಮ್ಮಂತಹವರ ಪಾಡೇನು ? ಆದರೆ ಜೀವರ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರ, ಕರುಣಾಮೂರ್ತಿಯಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಅವರ ಭಕ್ತಿಗೆ ವಶನಾಗಿ ಒಲಿಯುವನು.

ಅನಂತಾನಂತವೇದತತಿಗಳಿಗೆ ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಗೋಚರಿಸದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ತನ್ನಂಚ್ಛಿಸೇವಾನಿರತರಾಗಿರುವ ಭಕ್ತವರ್ಗದವರಿಗೆ ವಶನಾಗಿ ತನ್ನ ಕಾರುಣ್ಯವಿಶೇಷವನ್ನು ತೋರುವನು, ಭಗವನ್ನಾಮಸ್ತುರಣೆಯೇ ಪರಮತಾರಕ, ಅನಿಮಿತ್ತಬಂಧುವಾಗಿ ಶ್ರೀಹರಿಯು ತನ್ನ ಭಕ್ತರನ್ನು ಅರಗಳಿಗೆಯೂ ಬಿಟ್ಟುಗೆಲನು. ಇಂತಹ ಕರುಣಾಸಮುದ್ರನಾದ ರಮಾಪತಿಯನ್ನು ವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಬಗೆಯನ್ನು ತಿಳಿಯದೇ ಅಲ್ಪರಾದ ಮಾನವರು ಭವಾರಣ್ಯದಲ್ಲಿ ತೊಳಲುತ್ತಿರುವರು, ಮನೋಮಯನೆಂದು ಕರೆಯಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ, ಅವರವರ ಚಿತ್ತವೃತ್ತಿಗಳಿಗನುಸರಿಸಿ, ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರ ತ್ರಿವಿಧಚೇತನಕೆ ಭೋಗಂಗಳ ನೀವನು. ತನ್ನನ್ನೇ ನಂಬಿ ಅನವರತವೂ ಧ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿರುವ ವಿಕಾಂತಭಕ್ತರನ್ನು ತನ್ನ ಕಾರುಣ್ಯವಿಶೇಷದಿಂದ ಸಂರಕ್ಷಿಸುವನು, ಇದಕ್ಕೆ ಅರ್ಜುನನೇ ಸಾಕ್ಷಿ. ತನ್ನನ್ನು ಮರೆತು, ಲೌಕಿಕ ಸುಖಭೋಗಗಳನ್ನು ಬಯಸುವವರಿಗೆ ನಗುತ್ತಾ ದುರ್ಯೋಧನನಿಗಿತ್ತಂತೆ ಐಹಿಕ ಭಾಗ್ಯಗಳನ್ನು ಕೊಡುವನು.

ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದ್ಯಷ್ಟಕರ್ತೃವಾದ ಜಗತ್ತಭುವು ಅಜನಾಮಕನಾಗಿ ಚತುರ್ಮುಖಿ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿತನಾಗಿ, ಜಗತ್ತಿನ ಸೃಷ್ಟಿಕಾರ್ಯವನ್ನೂ, ಸ್ವಯಂ ವಿಷ್ಣುರೂಪದಿಂದ ರಕ್ಷಣಾಕಾರ್ಯವನ್ನೂ, ಸಂಕರ್ಷಣರೂಪದಿಂದ ಮಹರುದ್ರದೇವರಲ್ಲಿ ನಿಂತು, ಲಯಕಾರ್ಯವನ್ನೂ ತಾನೇ ಮಾಡುತ್ತಿರುವನು, ಜ್ಞಾನಾನಂದಮಯನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಸರ್ವರಿಗೂ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿ. ಪ್ರೇರಕನಾಗಿ ಜಗತ್ತಿನ ಸಮಸ್ತ ಕಾರ್ಯಕಲಾಪಗಳನ್ನೂ ತಾನೇ ಮಾಡಿಮಾಡಿಸುತ್ತಿರುವನು, ಸ್ವಗತಭೇದವಿವರ್ಜಿತನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಕರುಣಾವಿಲಾಸಕ್ಕೆ ಇದಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆ

ದೃಷ್ಟಾಂತ ಬೇಕೇ ? ಸರ್ವರಬಿಂಬಮೂರ್ತಿಯಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಆಬ್ಬರದ ಹೆದ್ದೆಲವ. ಸಮಸ್ತಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದಲ್ಲಿ ತಾನೊಬ್ಬನೇ ಬಾಧ್ಯಬಾಧಕನಾಗಿ ವ್ಯಾಪಾರ ಮಾಡುತ್ತಿರುವನು. ಶಶ್ವದೇಕಪ್ರಕಾರನಾಗಿ ವಿರಾಜಮಾನನಾಗಿರುವ ಜಗದ್ರಕ್ಷಕನು ಶರಣಜನರ ಮಂದಾರ. ಆರ್ತಜನರ ಪಾಲಿನ ಕಾಮಧೇನು. ಸುಮಂಗಲಚರಿತನಾದ ಆ ಕರುಣಾಮೂರ್ತಿಯು ಭಕ್ತರವಸರಕ್ಕೆ ತಕ್ಷಣ ಬಂದೊದಗುವನು. ಮಾತೃವಾತ್ಸಲ್ಯ ಮತ್ತು ಮುಗ್ಧಮಗುವಿನ ಅಸಹಾಯ ಕತೆ ಇವುಗಳ ಸುಂದರ ಉಪಮಾನದಿಂದ ಭಕ್ತರ ಕನಲಿಕೆಯನ್ನು ಕಳೆಯುವ ಶ್ರೀ ಹರಿಯು ಕಾರುಣ್ಯವೈಭವವನ್ನು ಹೃದಯಂಗಮವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾರೆ ದಾಸರಾಯರು.

ಪುಂಡರೀಕನ ಭಕ್ತಿ, ಅಪ್ರಸಖಿನಾದ ಸುಧಾಮನ ಶುದ್ಧಾಂತಃಕರಣ, ಕುರುಕುಲಪಿತಾಮಹರಾದ ಭೀಷ್ಮಾಚಾರ್ಯರ ಸ್ತೋತ್ರ.....ಮುಂತಾದ ಪೌರಾಣಿಕ ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಎಂತಹ ಕರುಣಾಳು ಎಂದು ಮುಕ್ತಕಂಠದಿಂದ ಕೊಂಡಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಗುಪ್ತಧನವನ್ನು ಕಾಯುತ್ತಿರುವ ಸರ್ಪದ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ನಿಷ್ಕಾಮನವಾದದ್ದು. ಧನದಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಜನ ವಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಧನದ ರಕ್ಷಣೆ ಸರ್ಪದಿಂದ ಆಗುತ್ತದೆ. ಅಂತೆಯೇ ನಿತ್ಯ ನಂದಮಯನಾದ ಭಗವಂತನು ಭಕ್ತರಿಂದ ಯಾವ ಪ್ರಯೋಜನದನ್ನೂ ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಜಗದ್ರಕ್ಷಣೆ ಆತನ ಸ್ವಾಭಾವಿಕಕ್ರಿಯೆ. ತನ್ನ ಪುಟ್ಟ ಮಗುವಿನ ತೊದಲುನುಡಿಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ ಸಂಭ್ರಮಪಡುವ ತಾಯಿಯಂತೆ, ಲಕ್ಷ್ಮೀಲೋಲನು ತನ್ನ ಭಕ್ತರು ಮಾಡುವ ಸಂಸ್ತುತಿಗಳಿಗೆ ಹಿಗ್ಗುವನು. ಸಕಲೇಷ್ವಪ್ರದಾಯಕನಾದ ಸ್ವಾಮಿಯು ತನ್ನ ಭಕ್ತರು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಅರ್ಪಿಸಿದ ಸತ್ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಸಂತೋಷದಿಂದ ಸ್ವೀಕರಿಸಿ, ಕೊಟ್ಟುದನ್ನು ಅನಂತಮಡಿ ಮಾಡಿ ಅವರಿಗೇ ಕೊಡುವನು. ಇದಲ್ಲವೇ ಮಹಾಮಹಿಮನಾದ ಜಗತ್ಪ್ರಭುವಿನ ಕಾರುಣ್ಯವಿಶೇಷ ?

ಭಕ್ತಾಧೀನನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಪರಮಕರುಣಾಳು. ತನ್ನ ಸಂಕಲ್ಪ ಮಾತ್ರದಿಂದ ಸಮಸ್ತಲೋಕಗಳನ್ನೂ ಸೃಷ್ಟಿಸಿ, ಪಾಲಿಸಿ, ಲಯಗೊಳಿಸುವ

ವನು. ಕ್ರೀಡೆಗೋಸುಗ, ಅವರವರ ಗತಿಗಳ ನೀಡಲೋಸುಗ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಲೀಲಾವಿಲಾಸ. ಭೂಮಿಯನ್ನಾಳುವ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಮೆಚ್ಚಿದರೆ ದ್ರವ್ಯ, ವಾಹನ ವಿಶೇಷಗಳು, ಉತ್ತಮ ವಸ್ತುಾದಿಗಳು. ಅಮೂಲ್ಯ ಆಭರಣಗಳು ಮುಂತಾದ ಪ್ರಾವಂಚಿಕ ಸಂಪತ್ತುಗಳನ್ನು ಕೊಡಬಲ್ಲ. ಆದರೆ ಸಾಧನಶರೀರ, ಅದಕ್ಕನುಕೂಲವಾದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು, ಅವುಗಳನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸುವ ಮನಸ್ಸು, ಸಂಕಲ್ಪ ಶಕ್ತಿ, ಮೇಧಾಶಕ್ತಿ ಇವುಗಳನ್ನು ಕೊಡಬಲ್ಲನೆ ? ಮೋಕ್ಷಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನೇ ಕರುಣಿಸುವ ಮಹಾಮಹಿಮನ ಕರುಣಾರಸದ ಮಹಾತ್ಮ್ಯ ಎಂತಹದು ?

ಹಿಂದೆ ಮೋಹಿನಿ ವೇಷದಿಂದ ಮನೋಭಿಮಾನಿಗಳಾದ ಮಹರುದ್ರ ದೇವರನ್ನೇ ಮೋಹಗೊಳಿಸಿ, ಅವರಲ್ಲಿ ಮನೋವಿಕಾರವನ್ನುಂಟುಮಾಡಿ, ಉಳಿಸಿ, ಉದ್ಧಾರಗೈದ ಭುವನಪಾವನಚರಿತನ ಮಾಯೆಯನ್ನು ಗೆಲ್ಲುವರಾರು ? ಭಕ್ತರು ಅಜ್ಞಾನದಿಂದಾಗಲೀ, ಶಾಪನಿಮಿತ್ತದಿಂದಲಾಗಲೀ, ಕರ್ಮವಶರಾಗಿ ಯಾಗಲೀ ಮಾಡುವ ಪಾಪಕರ್ಮರೂಪವಾದ ಅಪರಾಧವಿಶೇಷಗಳನ್ನು ಸಹಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀವತಿಗೆ ಸಮರಾದವರು ಬೇರೆ ಇನ್ನಾರಿದ್ದಾರೆ ? ಹಿಂದೆ ಪ್ರಸಂಗವಿಶೇಷಗಳಿಂದ ನಂದಗೋಪ, ಸಾಂದೀಪನೀ ಗುರುವಿನ ಪತ್ನಿ, ಭೃಗು, ನಗಚಾಪರೆಂದು ಖ್ಯಾತನಾಮರಾದ ಮಹರುದ್ರದೇವರು ಮುಂತಾದ ತನ್ನ ನಿಜಭಕ್ತರು ಮಾಡಿದ ಮಹಾಪರಾಧಗಳನ್ನು ಮರೆತು, ಕರುಣೆಯಿಂದ ಕ್ಷಮಿಸಿ ಉದ್ಧಾರಮಾಡಿದ್ದಾನೆ ಶ್ರೀಹರಿ.

ಸ್ವರ್ಗಲೋಕದ ಸ್ವತ್ತುಗಳಾದ ಕಾಮಧೇನು, ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷ, ಚಿಂತಾಮಣಿ ಮುಂತಾದವು ಅವುಗಳನ್ನು ಸೇವಿಸುವವರಿಗೆ ಕಾಮಿತಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಕೊಡುವುವು. ಆದರೆ ಮುಕುಂದನ ಪರಮಮಂಗಳನಾಮ ನರಕಯಾತನೆಯಲ್ಲಿ ನರಳುತ್ತಿದ್ದ ಸಜ್ಜೀತನರನ್ನು ಸಲಹಿತು. ಶ್ರೀ ಹರಿಯ ದಿವ್ಯನಾಮದ ಮಹಿಮೆಯೇ ಅಂತಹುದು ! ಚೇತನಾಚೇತನವಿಲಕ್ಷಣನಾದ ಶ್ರೀಹರಿ ನೂತನ ಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೆ ನೂತನತ್ವವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವನು. ಸುಂದರಕೆ ಅತಿ ಸುಂದರ ಮತ್ತು ರಸಕೆ ರಸರೂಪ. ಒಡಲನೆಳಲಂದದಲಿ ನಮ್ಮೊಡನೆ ಇರುತ್ತಿಪ್ಪ ಅನಿಮಿತ್ತಬಂಧು ಅಚ್ಯುತನು ಭಕ್ತಾಧೀನನೆಂದನಿಸಿ, ಅವರ ಸಕಲೇಷ್ಟಗಳನ್ನೂ ಕೊಡುವ ವಿಶೇಷ

ಸನ್ಮಹಿಮ: ಕಣ್ಣುಗಳಿಗೆ ರೆಪ್ಪೆಗಳು ಇಪ್ಪಂತೆ, ಶರೀರದ ಅಂಗಾಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಕಡಿತವಾದರೆ ತಕ್ಷಣ ಒದಗುವ ಕೈಯಿದ್ದಂತೆ, ಪಕ್ಷಿಫಲಗಳನ್ನು ಅಗಿದು, ನಾಲಿಗೆಗೆ ಅವುಗಳ ರಸಾನುಭವವನ್ನು ಒದಗಿಸುವ ಹಲ್ಲುಗಳೋಪಾದಿಯಲ್ಲ ಭಕ್ತರ ಪ್ರೇಮಿಯಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಸಮಸ್ತದೇವತಾಸಮೂಹದಿಂದೂಡ ಗೂಡಿ ಭಕ್ತರ ಆಪತ್ತಿಗೆ ಒದಗುವನು.

ಹೀಗೆ ರಮಾಧವನ ಕಾರುಣ್ಯಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಅನೇಕ ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳಿಂದ ವರ್ಣಿಸುತ್ತಾ, ಶ್ರೀ ಜಗನ್ನಾಥದಾಸವರ್ಯರು ಕೈರವದಳಶ್ಯಾಮನಾದ ಆ ದಿವ್ಯಮಂಗಳಮೂರ್ತಿಯ ದಶಾವತಾರಗಳನ್ನು ಸ್ತುತಿಸುತ್ತಾ, ಸಕಲಗುಣಗಣ ಧಾಮನಾದ ಶ್ರೀ ಜಗನ್ನಾಥವಿಠಲನಿಗೆ "ಕರುಣಾಸಂಧಿ"ಯ ಸಾರವನ್ನು ಅರ್ಪಿಸುತ್ತಾ ಉಪಸಂಹಾರಮಾಡುತ್ತಾರೆ.

ಸಂಧಿ (೨)

ಕರುಣಾಸಂಧಿ

ಹರಿಕಥಾಮೃತಸಾರ ಗುರುಗಳ |
 ಕರುಣದಿಂದಾಪನಿತು ಪೇಳುವೆ |
 ಪರಮ ಭಗವದ್ಭಕ್ತರಿಂದನಾದರದಿ ಕೇಳುವದು || ಪ ||

ಮೂಲ :

ಶ್ರವಣ ಮನಕಾನಂದವೀವುದು |
 ಭವಜನಿತ ದುಃಖಗಳ ಕಳೆವುದು |
 ವಿವಿಧ ಭೋಗಗಳಿಹಪರಂಗಳಲಿತ್ತು ಸಲಹುವುದು ||
 ಭುವನಶಾವನನೆನಿಪ ಲಕುಮೀ |
 ಧವನ ಮಂಗಳಕಥೆಯ ಪರನೋ ||
 ತ್ಸವದಿ ಕಿವಿಗೊಟ್ಟಾಲಿಪುದು ಭೂಸುರರು ದಿನದಿನದಿ || ೦ ||

ಅವತರಿಣಿಕೆ :

ಹಿಂದಿನ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಮಾಡಿ, ಸಕಲ ವಿಷ್ಣು ಭಕ್ತರಾದ ದೇವತೆಗಳನ್ನು, ಶ್ರೀ ಪದ್ಮನಾಭತೀರ್ಥರೇ ಮೊದಲಾದ ಗುರುಗಳನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥನಾಮಾಡಿ, ವಂದನಮಾಡಿದವರಾಗಿ, ಶ್ರೀ ಹರಿಯ ಕರುಣಾಶಯವನ್ನು ಈ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇದೇ ಈ ಸಂಧಿಗತ ವಿಷಯ. ಈ ಗ್ರಂಥಕರ್ತೃಗಳಾದ ಶ್ರೀಜಗನ್ನಾಥದಾಸರಾಯರು ಈ ಹರಿಕಥಾ ಮೃತಸಾರವೆಂಬ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಕೇಳುವುದರಿಂದ ಆಗತಕ್ಕ ಫಲವನ್ನು ಈ ಮೊದಲನೆಯ ಷಡ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ :

ಶ್ರವಣ = ಈ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಕೇಳುವುದರಿಂದ (ಭಗವತ್ಪ್ರಥಮಣವು), ಮನಕೆ = ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಅನಂದವ = ಸಂತೋಷವನ್ನು ಈವುದು = ಕೊಡುವುದು. ಭವ = ಸಂಸಾರಬಂಧನದಿಂದ (ಸಂಸಾರಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಲಿಂಗದೇಹದಿಂದ) ಜನಿತ = ಉತ್ಪನ್ನಗಳಾದ (ಸಂಭವಿಸುವ) ದುಃಖಗಳ = ಜನನ ಮರಣಾದಿ ಕ್ಲೇಶಗಳನ್ನು ಕಳೆವುದು = ಪರಿಹರಿಸುವುದು, ವಿವಿಧ ಭೋಗಗಳ = ನಾನಾಪ್ರಕಾರವಾದ ಸುಖಭೋಗಗಳನ್ನು ಇಹ = ಈ ಭೂಲೋಕದಲ್ಲಿಯೂ ಪರ = ಸ್ವರ್ಗಲೋಕ ತಥಾ ಮಹರಾದಿಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಇತ್ತು = ಕೊಟ್ಟು ಸಲಹುವುದು = ಸಂರಕ್ಷಿಸುವುದು. ಭುವನ = ಹದಿನಾಲ್ಕು ಲೋಕಗತಭಕ್ತಜೀವರನ್ನು ಪಾನನನಿಶಿಪ = ಪವಿತ್ರಗೊಳಿಸುವನು ಎಂದು ಕರೆಸತಕ್ಕ ಲಕುಮಿಾಧವನ = ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನ ಮಂಗಳಕಥೆಯ = ಶುಭಕರವಾದ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಪರನೋತ್ಸಹದಿ = ಅತ್ಯಂತ ಮನೋಲ್ಪಾಸದಿಂದ (ಪರಮಾದರಪೂರ್ವಕವಾಗಿ) ಕಿವಿಗೊಟ್ಟು = ಶ್ರವಣೇಂದ್ರಿಯವನ್ನು ಅನ್ಯಾವಾರ್ತೆಗೆ ಹೋಗಲೀಸದಂತೆ ಆಲಿಪುದು = ಏಕ ನಿಷ್ಕೆಯಿಂದ ಹರಿಕಥೆಗೆ ದತ್ತಮಾಡಿ ಶ್ರದ್ಧಾಭಕ್ತಿಗಳಿಂದ ಕೇಳಬೇಕು. ಭೂಸುರರು = ಭಗವದನುಗ್ರಹಸಂಪಾದನೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು, ದಿನದಿನದಿ = ಪ್ರತಿದಿವಸದಲ್ಲಿಯೂ (ನಿರಂತರದಲ್ಲಿಯೂ) ✓

ಕಾತ್ಯಯನ :

ಈ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಕೇಳುವುದರಿಂದ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಸಂತೋಷವುಂಟಾಗಿ ತದ್ವಾರಾ ಮನಶ್ಯಾಂತಿ ದೊರೆಯುವುದು. ಭಗವತ್ಕಥಾವಿಶೇಷವು ಕರ್ಣಾನಂದಕರ. ಸಂಸಾರಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದೇ ತ್ರಿಗುಣಾತ್ಮಕವಾದ ಲಿಂಗದೇಹ. ಈ ತ್ರಿಗುಣಗಳ ಭವಣಿಯಿಂದಾಗಿ ಉತ್ಪನ್ನಗಳಾದ ಜನನಮರಣಾದಿ ದುಃಖಗಳು (ಭವಜನಿತ ಕ್ಲೇಶಗಳು) ಪರಮಾತ್ಮನ ಮಂಗಳಕರವಾದ ಕಥಾಶ್ರವಣದಿಂದ ಪರಿಹಾರವಾಗುತ್ತವೆ. ಲಿಂಗದೇಹ ಇರುವ ಪರಿಯಂತರವೂ ಸಂಸಾರದುಃಖ. ಅದಕ್ಕೆ ಪರಿಹಾರ ಭಗವತ್ಕಥಾಶ್ರವಣ, ಧ್ಯಾನ ನಿಧಿ ಧ್ಯಾನನಾದಿಗಳು, ಮಹಾಮಹಿಮೋಪೇತನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಅನಂತಕಲ್ಯಾಣ ಗುಣಗಳಿಂದ ಪರಿಶೋಭಿತವಾದ ಮಹಿಮಾವಿಲಾಸಗಳನ್ನು ಕೇಳುವುದರಿಂದ, ಭವಜನಿತ ಕ್ಲೇಶಗಳ ಪರಿಹಾರ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ; ಇಹಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸಕಲಭಾಗ್ಯಗಳ ಪ್ರಾಪ್ತಿ, ಸ್ವರ್ಗ, ಮಹರಾದಿಪರಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಆನಂದಾದಿ ಐಶ್ವರ್ಯಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಸಂರಕ್ಷಿಸುವುದು, “ಸಾವನಶ್ಚ ದಿ ನೋಡೆ ಅಮರಗಂಗಾಜವಕ”- ಎಂಬ ಶ್ರೀ ಪುರಂದರದಾಸಾರ್ಯರ ವಚನದಂತೆ, ಶ್ರೀಹರಿಯು ಭುವನವಾವನ ಚರಿತನು. ಈ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಗತಚತುರ್ದಶಭುವನಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಧನಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಭಕ್ತಜನರ ಪಾಪಕ್ಷಾಲನಗೈದು, ಅವರನ್ನು ಪವಿತ್ರೀಗೊಳಿಸಿ, ನಿಜಾನಂದವನ್ನು ಕೊಡುವ ಪರಮಕರುಣಾಮೂರ್ತಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀಧವನಾದ ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನು. ಐತಾದೃಶಮಹಿಮೋಪೇತನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ದಿವ್ಯಮಂಗಳಕರವಾದ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಮನೋಲಾಘವದಿಂದ, ಭಕ್ತಿಶ್ರದ್ಧಾಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಕೇಳಬೇಕು, ಅನ್ಯಾವಾರ್ತೆಗೆ ಹೋಗಲೀಸದಂತೆ ನಮ್ಮ ಕರ್ಣಪುಟಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಚರಿತಾಮೃತವನ್ನು ಏಕನಿಷ್ಠಾಭಾವದಿಂದ ತುಂಬಿಸಿಕೊಂಡು, ಆತನ ಮಹಿಮಾ ಸುಧೆಯ ರುಚಿಯನ್ನು ಏಕಾಂತ ಭಕ್ತರು (ಇವರೇ ನಿಜವಾದ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು) ಶ್ರವಣ ಮಾಡುವವರಾಗಬೇಕೆಂಬುದೇ ದಾಸರಾಯರ ಅಂತರಾರ್ಥ.

ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳು

(೧) ಶ್ರೀ ಸಂಕರ್ಷಣ ಒಡೆಯರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ :

ಇಹಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿವಿಧ ಭೋಗಗಳು ಎಂಥಾವು ಎಂದರೆ, ಅಹಂ ಮಮತಾದಿಗಳಿಂದ ರಹಿತನ್ನಮಾಡಿ, ದಿವ್ಯಸ್ಥಾನವು, ಮಹದೈಶ್ವರ್ಯವು ಶ್ರೀಹರಿಯಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯು ಮತ್ತು ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ವೈರಾಗ್ಯವು ಕೊಡೋಣವೇ ಮತ್ತು “ತದೇವ ಸತ್ಯಂ, ತದುಹೈವ ಮಂಗಳಂ, ತದೇವ ಪುಣ್ಯಂ ಭವದ್ಗುಣೋದಯಂ | ತದೇವ ಪುಣ್ಯಂ ರುಚಿರಂ ನವಂ ನವಂ, ತದೇವ ಶಾಸ್ತ್ರಂ ಗೃಣತೋ ಮಹೋತ್ಸವಃ | ತದೇವ ಶೋಕಾರ್ಣವಶೋಷಣಂ ನೃಣಾಂ ಯದುತ್ತಮಶ್ಲೋಕ ಗುಣಾನುವರ್ಣನಮ್ ||” ಎಂತ ಶ್ರೀಮಧ್ಭಾಗವತ ದಶನುಸ್ಕಂಧ ಪಚನವಿರುವುದರಿಂದಲೂ “ಕಾಲಕಾಲಕ್ಕೆ ಹರಿಕಥಾಶ್ರವಣ ಗುರುಗಳ ನುಖದಿಂದ ಕೇಳಿದ್ದೇ ಕೇಳುತ್ತ, ಹಾಡುತ್ತಾ, ಸಾಡುತ್ತಾ, ಮನನ ಮಾಡುತ್ತಾ, ಕೇಳಿದಂತೆ ಧ್ಯಾನವು ಮಾಡುತ್ತಾ”- ಎಂತ ಶ್ರೀ ಗೋಸಾಲದಾಸರಾಯರ ವಾಕ್ಯ ಇರೋಣದರಿಂದಲೂ, ಶ್ರೀಪರ ಮಾತ್ಮನ ಕಥೆಯನ್ನ, ಮಹಾತ್ಮೆಯನ್ನ ವೇದಾಧಿಕಾರಿಗಳಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಸದಾ ಕೇಳೋವರಾಗಬೇಕು-ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಮತ್ತು ಕನಕದಾಸರು ಭಕ್ತಿಸಾರದಲ್ಲಿ ಈ ಮಾತನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ :

- ಕೇಳುವುದು ಹರಿಕಥೆಯ ಕೇಳಲು |
- ಹೇಳುವುದು ಹರಿಭಕ್ತಿ ಮನದಲಿ |
- ತಾಳುವುದು ಹಿರಿದಾಗಿ ನಿನ್ನಯ ಚರಣಸೇವೆಯಲಿ ||
- ಊಳಿಗವ ಮಾಡುವುದು ವಿಷಯವ |
- ಹೂಳುವುದು ನಿಜಮುಕ್ತಿ ಕಾಂತೆಯ |
- ನಾಳುವುದು ಕೃಪೆಮಾಡಿ ರಕ್ಷಿಸುವಮ್ಮನನವರತ || ೧೦ ||

(೨) “ಭಾವಪ್ರಕಾಶಿಕೆ”. ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ :-

ಪರಮಾತ್ಮನ ಕಥಾಶ್ರವಣವು ಕೇಳುವಾಗ ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದವಾಗಿರುವುದು. ನವಕಾದಂಬರಿಗಳನ್ನೋದಿದರೂ ಆನಂದವೇ ಆಗುವುದು. ಇದರಿಂದೇನು ?

ಅಂದರೆ, ಅದರಲ್ಲಿ ಕರ್ತಾನಂದ ಮಾತ್ರ ಆಗುವುದು. ಇದು ಸಂಸಾರಬಂಧನ ವನ್ನೂ ಬಿಡಿಸುವುದು. ಅಲ್ಲದೆ ಇಹದಲ್ಲಿ ಸಕಲ ದುಃಖಗಳನ್ನೂ ಪರಿಹರಿಸಿ, ಪರಲೋಕದಲ್ಲಿ ನಾನಾಪ್ರಕಾರವಾದ ಭೋಗಗಳನ್ನೂ ಕೊಟ್ಟು ಸುಖಪಡಿಸುವುದು. ಆದುದರಿಂದ ಇಂತಹ ಲೋಕಪಾವನನಾದ ಶ್ರೀರಮಾಪತಿಯ ಮಂಗಳಕಥೆಯನ್ನು ಪರಮೋತ್ಸಾಹದಿಂದ ಭಕ್ತರೆಲ್ಲರೂ ಕೇಳಬೇಕು.

ನಿಶೇಷಾರ್ಥ :

ಈ ಪದ್ಯಕ್ಕೆ ಸಂಧಿಸೂಚನೆ ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳುವ ವಿಷಯಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ಅಡಗಿಸಿರುತ್ತಾರೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಪದ್ಯದ ಸಾರಾಂಶವೇನು ? ಎಂದರೆ- ಭಗವತ್ಕಥಾಶ್ರವಣದಿಂದ ಅನಿಷ್ಟನಿವೃತ್ತಿಪೂರ್ವಕ ಇಹಪರಂಗಳಲ್ಲಿ ಪರಮಸುಖ ಉಂಟಾಗುವುದೆಂಬುದು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಭಗವದ್ಭಕ್ತರು ಪರಮಾತ್ಮನ ಕಥಾಶ್ರವಣ ಮಾಡಿ ತಜ್ಜನ್ಯಜ್ಞಾನದಿಂದ ಆತನನ್ನು ಆರಾಧಿಸಿದರೆ, ತಾನು ಅವರಿಗೆ ಪರಮಾನುಗ್ರಹ ಮಾಡಿ, ಇಹಪರಂಗಳಲ್ಲಿ ಸುಖವನ್ನು ಕೊಡುವನೆಂಬ ವಿಷಯವನ್ನೇ ಹೇಳಿರುವರು. ಅದುದರಿಂದ ಈ ಪದ್ಯಕ್ಕೆ ಸಂಧಿಸೂಚನೆ ಎಂಬ ಹೆಸರು ನ್ಯಾಯವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಮೇಲೂ ಈ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ಭಾರತಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಕಥೆಗಳ ಸಾರವನ್ನೇ ಹೇಳಿರುವರು. ಹೇಗೆಂದರೆ, ಭಾರತ ಸಮಗ್ರವೂ ಓದಿದರೆ ನಮಗೆ ತಿಳಿದುಬರುವ ಫಲಿತಾಂಶವಾವುದು ? ಅದನ್ನು ಯೋಚಿಸೋಣ ! ಮೊಟ್ಟಮೊದಲು ಪಾಂಡವರು ವನದಲ್ಲಿ ಇದ್ದು ಕುಂತೀ ಸಮೇತರಾಗಿ ಬಹಳ ಕಷ್ಟಪಟ್ಟು ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನೇ ಗತಿ ಎಂದು ಚಿಂತಿಸುತ್ತಿರುವಾಗ, ವ್ಯಾಸರೂಪಿಯಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಒಲಿದು, ಪಾಂಡವರನ್ನು ಹಸ್ತಿನಾವತಿಗೆ ಕರೆತಂದು ರಕ್ಷಿಸಿದನು. ತದನಂತರ ಖಾಂಡವನದ ದಹನಕಾಲದಲ್ಲೂ, ದ್ರಿಪದಿವಸ್ತ್ರಾಪಹರಣದಲ್ಲೂ, ವನವಾಸದಲ್ಲೂ, ಅಜ್ಞಾತವಾಸದಲ್ಲೂ, ಯುದ್ಧಾ ದಿಗಳಲ್ಲೂ ಭಕ್ತಿವಶ್ಯನಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರೂಪದಿಂದ ಪಾಂಡವರಿಗೆ ಸಖನಾಗಿಯೂ, ದೂತನಾಗಿಯೂ, ಬಂಧುವಾಗಿಯೂ, ಸಾರಥಿಯಾಗಿಯೂ ಅವರನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿದ ಕಥೆಗಳಲ್ಲದೆ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಮತ್ತಾವುದನ್ನು ಹೇಳಿರುವರು ? ಈ

ಕಥೆಗಳ ಮುಖ್ಯ ಸಾರಾಂಶವಾವುದು ? ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ತನ್ನ ಭಕ್ತರನ್ನು ಸರ್ವಪ್ರಕಾರದಿಂದಲೂ ಉದ್ಧಾರಮಾಡುವನು ಎಂಬುದಲ್ಲವೇ? ಭಾಗವತದಲ್ಲಿ ಯೋಚಿಸಿನೋಡಿ ! ಧೃವ, ಪ್ರಹ್ಲಾದ, ಅಂಬರೀಷ, ಮುಚುಕುಂದ ಮೊದಲಾದವರ ಚರಿತೆಗಳಿಂದಲೂ, ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಮತ್ಸ್ಯ, ಕೂರ್ಮ, ರಾಮ ಕೃಷ್ಣಾದಿ ಅವತಾರಚರಿತ್ರೆಗಳಿಂದಲೂ, ನಮಗೆ ತಿಳಿಯುವುದೇನು ? ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಕರುಣಾಸಮುದ್ರನು ; ಭಕ್ತೋದ್ಧಾರಕನು ಎಂಬುದಲ್ಲದೆ ಮತ್ತೇನಿರುವುದು ? ಇದೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಯೋಚಿಸಿ ದಾಸರಾಯರು ಸಪಾದಲಕ್ಷ ಗ್ರಂಥ ಭಾರತ. ಪುರಾಣಗಳೆಲ್ಲವೂ ನಾಲ್ಕು ಲಕ್ಷ ಗ್ರಂಥಗಳು—ಇವೆಲ್ಲವನ್ನು ಶ್ರವಣ ಮಾಡಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವ ಫಲಿತಾಂಶವನ್ನು ಈ ಕರುಣಾಸಂಧಿ ಒಂದರಲ್ಲಿಯೇ ಹೇಳಿರುವರು. ಧೃವಾದಿಗಳ ಚರಿತ್ರೆಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ ಅವುಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯಬೇಕಾದ ಮುಖ್ಯ ಸಾರಾಂಶವನ್ನು ಗ್ರಹಣ ಮಾಡದಿದ್ದರೆ, ಸಾಮಾನ್ಯ ಕಾದಂಬರಿಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ ಅನಂದಪಡುವಂತೆಯೇ ಆಗುವುದಲ್ಲದೆ, ಅದರಿಂದ ಮತ್ತೇನಿರುವುದು? ಆದುದರಿಂದ ಅದರ ಸಾರಾಂಶವನ್ನು ಗ್ರಹಣ ಮಾಡಬೇಕು, ಧೃವಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಕೇಳಿದರೆ ನಮಗೆ ತಿಳಿದುಬರುವ ಅಂಶವಾವುದು? ಅಹ ! ಐದು ವರ್ಷದ ಬಾಲಕನು ತಾಯಿತಂದೆಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ವನಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ, ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಕುರಿತು ತಪಸ್ಸು ಮಾಡಲು, ಪರಮಾತ್ಮನು ಸುಪ್ರಸನ್ನನಾಗಿ, ಬಾಲಕನು ಮಾಡಿದ ಅಲ್ಪವಾದ ಐದು ತಿಂಗಳ ತಪಸ್ಸಿಗೆ ಮೆಚ್ಚಿ, ಅವನಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಾಗಿ ಇಹದಲ್ಲಿ 36 ಸಹಸ್ರವರ್ಷ ರಾಜ್ಯಪದವಿಯನ್ನೂ, ಪರದಲ್ಲಿ ಧೃವಾಧಿಪತ್ಯವನ್ನು ಕೊಟ್ಟನು. ಇದರಿಂದ ನಾವು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದ ಅಂಶವಾವುದು ? “ಭಗವಂತನನ್ನು ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಯಾರು ಭಜಿಸಿದರೂ ಕರುಣಾಸಮುದ್ರನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಅವರನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸುವನು” ಎಂಬುದಲ್ಲವೇ ? ಅಂತಹ ಕರುಣಾರಸವನ್ನೇ ಈ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ “ಕರುಣಾಸಂಧಿ”—ಎಂದೇ ಹೆಸರಿಟ್ಟಿರುವರು. ಈ ಸಂಧಿಯನ್ನು ಶ್ರವಣಮಾಡಿದರೂ ಕೂಡ ಮಹಾಫಲ ಲಭಿಸುವುದೆಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಥಮ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ “ಶ್ರವಣ ಮಹಾತ್ಮ್ಯ”ಯನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿರುವರು. ಶ್ರವಣದಿಂದಾಗುವ ಸಾಧನವು ಈ ಕಲಿಯುಗದಲ್ಲಿ ಮತ್ತಾವುದರಿಂದಲೂ ಆಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು

ದಾಸರಾಯರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು. ಆದರೆ ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು ವ್ಯಾಸಕೂಟದವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವೆಂದು ಶಂಕಾಪಡಬಾರದು. ವ್ಯಾಸವಾಕ್ಯವು ಹೇಗೆ ಇರುವುದು ? ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತ ದಶಮಸ್ಕಂಧದಲ್ಲಿ “ಯಶಃ ಶ್ರಯಾ-ನೇವ ಪರಿಶ್ರಮಃ ಪರೋವರ್ಣಾಶ್ರಮಾಚಾರತಪಃ ಶೃತಾಧಿಷು || ಆವಿಸ್ಮೃತಿಃ ಶ್ರೀಧರಪಾದಪದ್ಮಯೋರ್ಗುಣಾನುವಾದ ಶ್ರವಣಾದಿ ಭಿರ್ಹರೇಃ || ಆವಿಸ್ಮೃತಿಃ ಕೃಷ್ಣಪಾದಾರನಿಂದಯೋಃ ಕ್ಷೀಣೋತ್ಕ ಭದ್ರಾಣಿ ಶನುಂತನೋಚಿತ || ಸತ್ತಸ್ಯ ಶುದ್ಧಿಂಪರಮಾಂಚ ಭಕ್ತಿಂ ಜ್ಞಾನಂಚ ವಿಜ್ಞಾನವಿರಾಗಯುಕ್ತಮ್ ||- ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಇದರ ಅರ್ಥವೇನೆಂದರೆ :- ಮನುಷ್ಯರು ಮಾಡುವ ವರ್ಣಾಶ್ರಮ ಧರ್ಮಾನುಷ್ಠಾನ ದಿಂದಲೂ, ತಪಸ್ಸಿನಿಂದಲೂ, ಧೃವಾದಿ ಚರಿತ್ರಗಳಿಂದಲೂಡಗೂಡಿದ ಭಾಗವ ತಾದಿಗಳ ಸಾರಾಂಶವನ್ನರಿಯದೇ ಬರೇ ಶ್ರವಣಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದ ರಿಂದಲೂ ಆಗುವ ಫಲವೇನೆಂದರೆ :- ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಇವರು ದೊಡ್ಡವರು, ಸ್ನಾನ-ಜಪ-ತಪಸ್ಸು ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ ಎಂಬ ಕೀರ್ತಿಯೂ, ತಾವು ದಾನಾದಿಗಳನ್ನು ಇಂತಹವರಿಗೇನೇ ಕೊಡಬೇಕು ಎಂದು ಗೃಹದಾನ, ಭೂದಾನ, ಗೋದಾನಗಳನ್ನು ಕೊಡತಕ್ಕದ್ದು, ಇವುಗಳೇ ಇವರಿಗೆ ಲಭ್ಯವಾಗುವ ಫಲವು. ಅಂದರೆ, ವರ್ಣಾಶ್ರಮಾಚಾರಗಳ ಅನುಷ್ಠಾನದಿಂದ ಕೀರ್ತಿಯೂ ಐಶ್ವರ್ಯವೂ ಬರುವುದೆಂಬ ಭಾವ, ಶ್ರವಣ ಮಾಡುವ ಕಾಲ ದಲ್ಲಿ ಆದರ ಫಲಿತಾಂಶವನ್ನು ತಿಳಿದು, ಮಹಾತ್ಮ್ಯಜ್ಞಾನಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಆದರ ದಿಂದ ಭಗವತ್ಕಥಾಶ್ರವಣ ಮಾಡಿದರೆ ಭಗವಂತನ ಸ್ಮರಣೆಯನ್ನು ಮಾಡಿ ದಂತಾಗುವುದು. ಆ ಆವಿಸ್ಮೃತಿಯು ಐಹಿಕಕಷ್ಟಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ನಿವೃತ್ತಿಮಾಡಿ, ಇಹಪರಂಗಳಲ್ಲಿ ಸುಖವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು, ಜ್ಞಾನ ಭಕ್ತಿ ವೈರಾಗ್ಯಗಳನ್ನು ವೃದ್ಧಿ ಮಾಡಿ, ಮುಕ್ತಿಗೆ ಸಾಧನವಾಗುವುದೆಂದು ಭಾಗವತಶ್ಲೋಕದ ತಾತ್ಪರ್ಯ, ಇದನ್ನೇ ದಾಸರಾಯರು ಕಂಠೋಕ್ತಿಯಾಗಿ ಪ್ರಥಮ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವರು. ಅಂತು ಭಾಗವತಾದಿಗಳನ್ನು ಪುರಾಣ ಹೇಳುವವರು ಒಂದೊಂದು ಕಥೆಯನ್ನು ಮುಗಿಸಿದ ಕೂಡಲೇ ಆದರ ಫಲಿತಾಂಶವನ್ನು ಹೇಳುವವರಾಗಬೇಕು. ಇದು ಪ್ರಾಯಶಃ ವಿರಳ. ಒಂದು ವೇಳೆ ಅವರು ಹೇಳದರೂ ಅಲ್ಲಿ ಕೂತವರೆಲ್ಲರೂ

ಆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವವರೆಂದು ಹೇಳುವ ಹಾಗಿಲ್ಲ. ಬಹಳ ಸ್ವಲ್ಪ ಜನರೇ ಆದನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವರು, ಮಿಗಿಲಾದವರು, ಕಥಾ ಮುಕ್ತಾಯವಾಗುವಾಗಲೇ ಮನೆಗೆ ಹೋಗುವ ಗಡಿಬಿಡಿ ಮಾಡುತ್ತಾ, ಮಾತುಗಳನ್ನಾಡುತ್ತಾ ಗಲಭೆ ಯೆಬ್ಬಿಸುವುದು ನಮ್ಮ ಅಭ್ಯಾಸದಲ್ಲಿ ಕಾಣಬರುತ್ತಿರುವುದು. ಆದುದರಿಂದಲೇ ದಾಸರಾಯರು ಇವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ತಿಳಿದು, ಯೋಚಿಸಿ, ಅದರ ಫಲಿತಾಂಶವನ್ನೇ ತೆಗೆದು, ಈ ಗ್ರಂಥವನ್ನಾಗಿ ರಚಿಸಿರುವರು. ಇಂತಹ ಮಹದುಪಕಾರವನ್ನು ಮಾಡಿ, ಜನರನ್ನುದ್ದರಿಸಿದ ಮಹಾನುಭಾವರಾದ ಈ ದಾಸರನ್ನು ಎಷ್ಟು ಕೊಂಡಾಡಿದರೂ ಸ್ವಲ್ಪವೇ ಆಗುವುದು. ಅದಂತಿರಲಿ, ಹೀಗೆ ಪ್ರಥಮಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಂಧಿಸೂಚನೆಯನ್ನೂ, ಶ್ರವಣಾದಿಗಳ ಮಹಿಮೆಯನ್ನೂ ಹೇಳಿ, ಈ ಪದ್ಯದಿಂದ ತಾವು ಮಾಡಿದ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಪ್ರಾಕೃತವೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ಮಹಾತ್ಮರು ಉದಾಸೀನ ಮಾಡಬಾರದು ; ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಇದು ನೋಡತಕ್ಕದ್ದು ಎಂದು ಆದರ ಮಹಾತ್ಮ್ಯೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತಾರೆ.

(೩) “ಭಾವ ದರ್ಪಣ ಟೀಕಾ” ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ :-

“ನಿದ್ರಯಾ ಹೀಯತೇ ನಕ್ತಂ ವ್ಯವಾಯೇನ ನವಂ ವಯಃ || ದಿವಾ ಚಾರ್ಥೈಹಯಾ ರಾಜನ್ ಕುಟುಂಬಭರಣೇನ ವಾ”-ಎಂಬ ಭಾಗವ ತೋಕ್ತಿ ರೀತ್ಯಾ, ನಿದ್ರೆಯಿಂದ ರಾತ್ರಿಯೂ, ಮೈಥುನದಿಂದ ನೂತನ ಯೌವನವೂ, ದ್ರವ್ಯಸಂಪಾದನೋದಿಶ್ಯ ಹಗಲೂ, ಇವುಗಳನ್ನು ಕಳೆದು, ಕುಟುಂಬಭರಣವೇ ಮುಖ್ಯವೆಂದು ಶಿಶ್ನೋದರ ಪರಾಯಣರಾದಂಥ ಕುಜನರ ಸಹವಾಸವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿ, ಸಚ್ಚಿದಾನಂದ್ಯನೇಕ ಸುಗುಣರತ್ನಾಕರನಾದ ಶ್ರೀಮದ್ರ ಮಾಬಾಹುಲತಾಲಂಗಿತನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವಂಥ ಸಜ್ಜನರು ಭಗವತ್ಸಂಬಧಿ ಸತ್ತತ್ವವನ್ನು ಶ್ರವಣಮಾಡುವುದರಿಂದ ಶ್ರೀಶನು ಕೃಪಾಮಾಡಿ ಒಲಿವನೆಂದು ಪರಮಾತ್ಮನ ದಯಾರಸವನ್ನು ವಿವರಣಮಾಡುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಕರುಣಾಸಂಧಿಯನ್ನು ಉಪಕ್ರಮಿಸುತ್ತಾರೆ “ಶ್ರವಣ” ಎಂಬ ಪದ್ಯದಿಂದ.

ಲಕ್ಷ್ಮೀಧವನಮಂಗಳ ಕಥೆಯ = ಶ್ರೀಶನ ಕಥಾವನ್ನು, ಭೂಸುರರು = ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಕಿವಿಗೊಟ್ಟಾಲಿಪುದು = ಲಕ್ಷ್ಮವಿಟ್ಟು ಕೇಳುವುದು ಎಂದು ಅನ್ವಯ.

ದಿನದಿನದಿ = ನಿರಂತರ ಎಂದರ್ಥ. ಎಂಥ ಕಥೆ ಎಂದರೆ, ಕಥಾಶ್ರವಣವು ಮನಕೆ ಆನಂದವೀವುದು = ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಆನಂದವನ್ನು ಕೊಡತಕ್ಕದ್ದು ಎಂದರ್ಥ. ಮತ್ತೆ ಎಂಥ ಕಥೆ ಎಂದರೆ. ಭವಜನಿತ = ಸಂಸಾರದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದಂಥ ದುಃಖಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಕಳೆವದು = ನಾಶಮಾಡುವುದು. ಇದಲ್ಲದೇ ಬಹು ಪರಿಭೋಗಗಳು ಇಹದಲ್ಲಿಯೂ ಪರದಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಕೊಟ್ಟು ಸಲಹುವದು. ಮತ್ತೆ ಎಂಥಾದ್ದೆಂದರೆ, ಭುವನಪಾವನನೆನಿಪ = ಜಗತ್ತು ಮತ್ತು ಸಜ್ಜನರು ಎಂದರ್ಥ "ಲೋಕಸ್ತು ಭುವನೇ ಜನೇ" - ಇತ್ಯಮರಃ || ಇವರನ್ನು ಪವಿತ್ರಮಾಡುವಂಥಾದೆಂದು ಅನ್ನಿಸತಕ್ಕಂಥಾದ್ದು ಎಂದು ಪೂರ್ವೇಣಾನ್ವಯಃ || ಶ್ರವಣ = ಕಿವಿಗಳು. ಈವದು = ಕೊಡುವದು. ಭವ = ಸಂಸಾರ. (ಪ್ರಪಂಚ). ಜನಿತ = ಹುಟ್ಟಿದ. ವಿವಿಧ = ಧರಧರದ. ಭೋಗಗಳು = ಸುಖೋಪಭೋಗಗಳು ಇಹ ಪರಂಗಳಲಿ = ಇಹಲೋಕದಲ್ಲಿಯೂ ಮತ್ತು ಪರಲೋಕದಲ್ಲಿಯೂ. ಇತ್ತು = ಕೊಟ್ಟು. ಸಲಹುವದು = ಜೋಕೆಮಾಡುವದು. ಭುವನಪಾವನನೆನಿಪ = ಜಗದೋದ್ಧಾರಕನೆನಿಸುವ. ಧವ = ಪತಿ [ಗಂಡನು]. ಪರಮೋತ್ಸವದಿ = ಅತಿ ಸಂತೋಷದಿಂದ. ಆಲಿಪುದು = ಕೇಳುವುದು. ಭೂಸುರರು = ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು [ಜ್ಞಾನಿಗಳು].

(೪) ತಾನ್ಯುಪರ್ಣಿಯಾ ನ್ಯಾಖ್ಯಾನ [ಸಂಸ್ಕೃತಮೂಲ]

ಹರಿಕಥಾಮೃತಸಾರ ಶ್ರವಣಂ ಶ್ರವಣಾಧಿಕಾರಿಣಾಂ ಮನಸಾಮಾನಂದಕರಂ ಸಂಸಾರಸಂಭವ ದುಃಖಪರಿಹಾರದ್ವಾರಾ ವಿವಿಧಭೋಗಾನಿಹದತ್ವಾ, ಪರಲೋಕೇ ಹ್ಯಸದೃಶಾಲೌಕಿಕಸುಖಾಧಿಕಂ ದತ್ವಾ ರಕ್ಷತಿ | ತಾದೃಶ ಭುವನಪಾಲನ ಶೀಲಸ್ಯ ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತೇಃ ಶುಭಕಥಾಂ ಪರಮಭಕ್ತೃದ್ರೇಕೇಣ ಪ್ರತಿ ದಿನಂ ಸಂತಃ ಶೃಣ್ವಂತಿತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯೇಣಾಹ || || ಶ್ರವಣೇತಿ || ಶ್ರವಣಮನಕಾನಂದವೀವದು - ಹರಿಕಥಾಮೃತಸಾರ ಶ್ರವಣಂ ಶ್ರವಣಕರ್ತೃಣಾಂ ಮನಸಾಂ ಆನಂದಂ ಈವುದು-ದದಾತಿ || ಕೇವಲಂ ಮನಸಾಂ ಆನಂದಂ ತದಾತಿ, ಕಿಂತು-ಭವಜನಿತದುಃಖಗಳ ಕಳೆವದು. ಭವಃ ಸಂಸಾರಃ ತಜ್ಜನ್ಯ ದುಃಖನಿರಸನದ್ವಾರಾ || ವಿವಿಧ ಭೋಗಗಳನ್ನೆತ್ತ- ಸೈಕ್ ಚಂದನವನಿತಾದಿ ಭೋಗಾನ್ ವಿಷಯಾನ್ ಇಹ ಭೂಮೌ ದತ್ವಾ || ಪರಂಗಳಲಿ-ಪರಲೋಕೇ ವೈಕುಂತಾದಿ

ಲೋಕೇಸ್ವರೂಪಸುಖಾಧಿಕಂ ದತ್ವಾ || ಸಲಹುದು-ರಕ್ಷತೀತ್ಯರ್ಥಃ || ಏತಾ
 ದೃಶ್ಯ ಭುವನಪಾವನನೇನಿಪ ಲಕ್ಷ್ಮೀಧವನ- ಜಗತ್ಪಾಲನ ಶೀಲಸ್ಯ ಲಕ್ಷ್ಮೀ
 ರಮಣಸ್ಯ ನಾರಾಯಣಸ್ಯ || ಮಂಗಳಕಥೆಯು - ಶುಭಕಥಾಮ್ ||
 ಪರನೋತ್ಸಹದಿ- ಉತ್ಕರ್ಷಣ ಉದ್ರೇಕೇಣ || ಕಿವಿಗೊಟ್ಟಾಳಿಪುದು-
 ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯೈಃ ಶ್ರುಣ್ವಂತು ಇತ್ಯರ್ಥಃ || ಭೂಸುರರು - ದ್ವಿಜಾಃ
 ಅವನೀಸುರಾಃ || ದಿನದಿನದಿ - ಪ್ರತಿದಿನಮಿತ್ಯರ್ಥಃ || ಏತತ್ ಸಂಧಿಸೂಚನ
 ಪದ್ಯಾರ್ಥಃ ||

ಕನ್ನಡಾನುವಾದ :

“ಹರಿಕಥಾಮೃತಸಾರ ಶ್ರವಣವು ಶ್ರವಣಾಧಿಕಾರಿಗಳಾದ ಸಚ್ಚೇತನರ
 ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಆನಂದವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವುದು. ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಉದ್ಭವಿಸುತ್ತಿರುವ
 ನಾನಾಪರಿಯ ದುಃಖಗಳನ್ನು ಕಳೆದು, ಇಹದಲ್ಲಿ ವಿವಿಧ ಭೋಗಭಾಗ್ಯಗಳನ್ನು
 ಇತ್ತು, ಪರಲೋಕದಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಅತುಲೋಕೋತ್ತರ ಸುಖ ಮುಂತಾದವು
 ಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸಿ, ಸಂರಕ್ಷಿಸುವುದು. ಸಮಸ್ತಲೋಕಗಳನ್ನು ಪವಿತ್ರೀಕರಿಸುವ
 ರಮಾಧವನ ಶುಭಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಭಕ್ತೈದ್ರೇಕದಿಂದ ಸಜ್ಜನರು ನಿರಂತರದ
 ದಲ್ಲಿಯೂ ಶ್ರವಣಮಾಡಬೇಕು”. ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ದಾಸರಾಯರು
 ಹೇಳುತ್ತಾರೆ- “ಶ್ರವಣ” ಎಂಬ ಪದ್ಯದಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿ. “ಶ್ರವಣಮನ
 ಕಾನಂದವೀವದು”- ಹರಿಕಥಾಮೃತಸಾರ ಶ್ರವಣವು ಶ್ರಾವಕರ ಮನಸ್ಸಿಗೆ
 ಆನಂದವನ್ನೀಯುವುದು. “ಭವಜನಿತ ದುಃಖಗಳ ಕಳೆವುದು”- ಭವ-
 ಸಂಸಾರ ; ಇದರಲ್ಲಿ ಜನಿತ - ಹುಟ್ಟಿರುವ (ಸಂಭವಿಸುತ್ತಿರುವ) ದುಃಖಗಳನ್ನು
 ಪರಿಹಾರಮಾಡುವುದು. ತದನಂತರ, “ವಿವಿಧಭೋಗಗಳಿಹಪರಂಗಳಲಿತ್ತು
 ಸಲಹುದು”- ಗಂಧಮಾಲೆ, ವನಿತೆ ಮುಂತಾದ ಭೋಗ್ಯವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಈ
 ಲೋಕದಲ್ಲಿ (ಇಹದಲ್ಲಿ) ಕೊಟ್ಟು ವೈಕುಂಠ ಮುಂತಾದ ಪರಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ
 ಸ್ವರೂಪಭೂತಆನಂದ ವಿಶೇಷಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಸಲಹುದು ಇಂತಹ “ಭುವನ
 ಪಾವನನೇನಿಪ ಲಕ್ಷ್ಮೀಧವನ”- ಸಮಸ್ತಲೋಕಗಳನ್ನು ಪಾವನಮಾಡುವ
 ಸ್ವಭಾವದವನೆಂದೆನಿಸಿರುವ ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿನಾರಾಯಣನ “ಮಂಗಳಕಥೆಯು”

ಶುಭಕರವಾದ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು (ಮಹಿಮಾವಿಶೇಷಗಳನ್ನು) “ಪರನೋತ್ಸವದಿ”
 ಭಕ್ತು ದ್ರೇಕದಿಂದ ಕೂಡಿದವರಾಗಿ “ಭೂಸುರರು”-ಇಳಿಯ ದೇವತೆಗಳೆಂದಿನ
 ಸುವ ವಿಪುರು “ದಿನದಿನದಿ” ಪ್ರತಿದಿವಸದಲ್ಲಿಯೂ (ನಿರಂತರದಲ್ಲಿಯೂ)
 “ಕವಿಗೊಟ್ಟು”- ಏಕಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಯುಕ್ತವಾದ ಕೀವಿಗಳಿಂದ (ಶ್ರೀಹರಿಯ
 ಮಹಿಮಾತಿಶಯಗಳನ್ನು ಕೇಳುವುದರಲ್ಲಿಯೇ ಪರಮಾಸಕ್ತರಾಗಿ) “ಅಲಿಪುದು”
 ಕೇಳಬೇಕು (ಸಜ್ಜನರು ಕೇಳಿರಿ. ಎಂದು ದಾಸರಾಯರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.)

(೫) ಜನುಬಂಡಿ ಶ್ರೀ ವಾದಿರಾಜಾಚಾರ್ಯರ ನ್ಯಾಖ್ಯಾನ :
 [ಸಂಸ್ಕೃತಮೂಲ]

॥ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾವರಾಯಣ ಪ್ರಸೀದ ॥ ಜಲ ಅವಧಾರಣ ಪ್ರತ್ಯೇಕಾಭಿ
 ಸಂಬಂಧಾಗತಾಪೂರ್ವಾರ್ಥ ಜಿಜ್ಞಾಸೋತ್ಥ ಜ್ಞಾನಜಾದಿತ್ಯಾದಿನಾ ಜ್ಞಾತ
 ಫಲಾಸ್ಥಾತು ಪುಂಸಃ ಶ್ರೀಹರಿಕಥಾಮೃತಸಾರಂ ಕರ್ಣಪುಟೇನ ಪಾತುಂ
 ಪ್ರಶಂಸಾವಿಧಿಭ್ಯಾಂ ಕ್ಷಿಪ್ರಪ್ರವೃತ್ತಿಃ ಭವತೀತಿಪಶಸ್ಯ ಪ್ರಾಗಾಚೀರ್ಣ ಸುಕೃತ
 ಕಾಲ ವಿಶೇಷ ಫಲೋನ್ಮುಖಿತ್ವಾಖ್ಯ ಪರಿಪಾಕಾ ವಿಭೂತ ಕಮಲಾಕಬರೀ
 ಭಾರ ಸುರಭೀಕರಣೋದ್ಯತ ಪದ್ಮನಾಭಚರಣಾಂಬುಜರೇಣುಸಾರ ಕರುಣಾ
 ವಿಭಾವೇ ಶ್ರೀಲಲನಾಲಾಮೋ ಯೋಗ್ಯಾಯದರೀ ದೃಶ್ಯತೀ ಇತಿ ಪ್ರತಿ
 ಪಾದನಾಯೈ ತತ್ಸಂಧ್ಯಾರಂಭಃ ॥ ತತ್ರತಾವತಿ ಬೃಹನ್ನಂದೀ ಪದ್ಯವೃಂದ ।
 ನಾವಿಭೂತ ಸ್ವಮಹಿತ್ವಂ ವಿನಯೇನ ಭೂಷಯನ್- “ಓಂ ಪ್ರದಾನವ
 ದೇವಹಿತದುಕ್ತಂ ಓಂ” (೩-೩-೮)- ಪ್ರದಾನಸೂತ್ರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಭಾವಮಾವಿ
 ಭೂತಂ ಕರೋತಿ ॥ ಹರಿಕಥಾಮೃತೇತಿ ॥ ಕರುಣೇತಿ ॥ ಆಪ್ಯಚ್ಯುತಃ ಗುರು
 ಪ್ರಸಾದಃ ಯ ಇಹ ಯತಂತಿ ವಣಿಜಃ ॥ ಗುರುಪ್ರಸಾದೋ ಬಲವಾನ್ ನ
 ತಸ್ಮಾದ್ಬಲವತ್ತರಮ್ ॥ ಗುರುದ್ವಾರಾಪ್ರಸಾದಕೃತ್ ಸುಪ್ರಸನ್ । ಸನ್
 ಯದ್ಗುರುಃ ದಧಾತ್ಸನ್ನಾನ್ಯಥಾ ಭವೇತ್, ಗುರುರೇವ ನಮತ್ಸ್ಯ ಬುದ್ಧಾಃ
 ಆಚಾರ್ಯಂ ಏತದನುಸಂಧಾತಾ ತತ್ಸಂಧಾತಾ ಪಿತೃಚಾರಕಃ ಏತತ್ಪರಂ
 ಪ್ರಾಯುಂಕ್ತ । ॥ ಆಪನಿತು ॥ ಪರಮತ್ವಂ ಅಗ್ರತ್ವಂ ಅನೇನ “ನಿಸ್ಯಜತಿ
 ಭಗವತಃ” (ಛಾಂದೋಗೋಪನಿಷತ್ ಸೂಕ್ತ ೧೦೪) ತ್ರಿಭುವನೇತಿ ಪದ್ಯ

ಶ್ರಯಾಭಿಧೇಯಃ ಏವಾತ್ರಗ್ರಂಥೇ ಅಧಿಕಾರೀನೇತರಃ ಇತಿ ಪ್ರಾದರ್ಶ ||
 ಆದರೇತಿ || ನ ಕಾಮ್ಯೇನ | ತಥಾಪಿ ಕಾಮನಾನಿಂದ್ಯಾ ಇತ್ಯುಕ್ತೈಃಕಾಮಿಶ |
 ಕೋಟಿ ವರ್ಷೇತಿ ಮಾನವೀವಲ್ಲಭ ಪರಮಗುರವಃ | ಏವಂ ಪದಗರ್ಭ
 ಮುಕ್ತಾಪ್ತ ಪ್ರತ್ಯಾಹಾರಪುರಃ ಪರಂ ಶೋತೃನಭಿ ಮುಖೀ ಕರೋತಿ
 ಶ್ರವಣೇತಿ = ಶೋತೃಮನೋಭಿರಾಮಾದಿತಿ || ಭವೇತಿ = ತದೇವ ಶೋಕಾ-
 ಣವ ಶೋಷಣಮಿತಿ || ವಿವಿಧೇತಿ || ಜ್ಞಾನಾದೇವ ಸ್ವರ್ಗೋ ಜ್ಞಾನಾದೇವ
 ಸರ್ವೇಕಾಮಾಃ ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ || ಉತ್ಸವದಿ = ಆಸ್ಥಿಯಿಂದ; ಆಲಿಪುದು = ಕೇಳು
 ವುದು, ದಿನೇತಿ = ನಿತ್ಯಶಃ ಕಾರ್ಯಮಿತಿ ಆವೃತ್ತಿರಿತಿಚೋಕ್ತೇ ||

1
ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ಕನ್ನಡಾನುವಾದ :

“ಜಿಜ್ಞಾಸೋತ್ಥಜ್ಞಾನಜಾತ್ಯತ್ಪ್ರಸಾದೇವ ಮುಚ್ಯತೇ” — ಎಂದು
 ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಹೇಳುವಂತೆ ಅವಧಾರಣವನ್ನು ಹೇಳುವ “ಏವ”
 ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಒಂದೊಂದಕ್ಕೂ ಅನ್ವಯಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದರಿಂದ, “ಜಿಜ್ಞಾಸ
 ದಿಂದಲೇ ಜ್ಞಾನ-ಜ್ಞಾನದಿಂದಲೇ ಪ್ರಸಾದ-ಪ್ರಸಾದದಿಂದಲೇ ನೋಕ್ಷ”
 ಎಂದು ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ಮೂಲ ಶ್ಲೋಕಕ್ಕೆ ಅರ್ಥಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ.
 (ಶ್ರೀಮಜ್ಜಯತೀರ್ಥಚರಣರು ಶ್ರೀಮನ್ಮಾತೃಯಸುಧೆಯಲ್ಲಿ). ಇದೇ ರೀತಿ
 ಯಲ್ಲಿ ಫಲವನ್ನರಿತವರಿಗೂ ಹರಿಕಥಾಮೃತಸಾರವನ್ನು ಕರ್ಣಪುಟದ್ವಾರಾ
 ಪಾನಮಾಡಿಸಬೇಕೆಂದು, “ಪ್ರಶಂಸೆ ಹಾಗೂ ವಿಧಾನ” ಇವುಗಳ ದ್ವಾರಾ
 ಶ್ರವಣದಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸು ತೀವ್ರವಾಗಿ ನೆಲಗೊಳ್ಳುವುದರಿಂದ ಹರಿಕಥಾಮೃತ
 ಸಾರದ ಶ್ರವಣವನ್ನು ಪ್ರಶಂಸೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಹಿಂದೆ ಮಾಡಿದ ಸುಕೃತ
 (ಫಲಣ್ಯವು) ಫಲಿತತಕ್ಕ ಕಾಲವಿಶೇಷ ಬಂದೊದಗಿದಾಗ, ಪರಿಪಕ್ವವಾಗಿ ಪ್ರಕಟ
 ವಾಗುತ್ತದೆ. ಆಗ ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮಿದೇವಿಯವರ ಹೆರಳಿನಲ್ಲಿ ಹೂವುಗಳನ್ನು
 ಹೆಣೆದು, ಸುಗಂಧವನ್ನು ಬೀರುವುದರಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿರುವ ಪದ್ಮನಾಭನ ಚರಣ
 ಕಮಲದ ರಜಸ್ಸಿನ ಸಾರರೂಪವಾದ ಕರುಣೆಯು ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗುವುದು.
 ತದನಂತರ ಶ್ರೀವನಿತೆಯರಸನು ಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯಚೇತನರಿಗೆ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳು
 ತಾನೆ- ಎಂದು ಹೇಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಈ ಸಂಧಿಯು ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುತ್ತದೆ.

ತತ್ರಾಪಿ, ವಿಸ್ತಾರವಾದ ನಾಂದೀಪದ್ಯ ಸಮೂಹವನ್ನು ರಚಿಸುವುದರಿಂದ ಬಂದ ತಮ್ಮ ಗೌರವವನ್ನು ವಿನಯದಿಂದ ಸೂಚಿಸುತ್ತಾ, “||ಓಂ ಪ್ರದಾನವ ದೇವಹಿ ತದುಕ್ತವ್ ಓಂ ||” (ಸೂ ೩೩-೪೪), ಅಂದರೆ “ಗುರುಗಳು ಅನುಗ್ರಹಪೂರ್ವಕ ಉಪದೇಶವಿತ್ತು ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಜ್ಞಾನವೇ ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳನ್ನೀಯುವುದು”- ಎಂದು ಸೂತ್ರಭಾವವನ್ನು ದಾಸವರ್ಯರು ಪ್ರಕಟಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. “ಹರಿಕಥಾಮೃತ”- ಎಂಬ ಚಿಕ್ಕ ನಾಂದೀಪದ್ಯದಿಂದ.

(೧) ಅಪ್ಯಚ್ಯುತೋ ಗುರುದ್ವಾರಾಪ್ರಸಾದಕೃತ್ |

(೨) ಗುರುಪ್ರಸಾದೋ ಬಲವಾನ್ ನತಸ್ಯಾತ್ ಬಲವತ್ತರಃ
 “ಯಃ ಇಹಯ ತಂತಿ ವಣಿಜಃ|| ಯದ್ಗುರುಃ ಸುಪ್ರಸನ್ನಃ
 ಸನ್ ನಾನ್ಯಥಾ ತದ್ಧೇತ್”
 “ಗುರುರೇವ ಮರ್ತ್ಯಬುದ್ಧ್ಯಾ ಆಚಾರ್ಯಮ್” ||

ಎಂದು ಮುಂತಾದ ಪ್ರಮಾಣವಚನಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ, ಗುರುಪ್ರಸಾದವನ್ನು ಪಡೆದು, ಅವರನ್ನು ದೈನೃಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಅರ್ಚಿಸಿ, ಮಾತಾಪಿತೃಗಳನ್ನು ಸೇವಿಸುವ ಶುದ್ಧಾಂತಃಕರಣನಾದರೆ, ಹರಿಕಥಾಮೃತಸಾರದ ಶ್ರವಣಪ್ರಾಪ್ತಿ- ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ತಿಳಿಸಲು “ಗುರುಗಳ ಕರುಣದಿಂದಾ”- ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ಇದನ್ನು ಶ್ರವಣಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಇಚ್ಛಿಯುಳ್ಳವನು ಅತಿಶಯಆದರದಿಂದ ಕೂಡಿದವನಾಗಿರಬೇಕು. ಇದರಿಂದ “ವಿಸ್ಮಯಿ” “ಭಗವತಃ” “ತ್ರಿಭುವನೇ” ಎಂಬುದಾಗಿ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತದಲ್ಲಿ ಶ್ರವಣಾಧಿಕಾರಿಯ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ. ಅಂತಹವರೇ ನಿಜವಾದ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು. ಅನ್ಯರಾರೂ ಅಲ್ಲ ಎಂದು ಸುಸ್ಪಷ್ಟ. ಆದರದಿ- ಎಂದರೆ ನಿಷ್ಕಾಮಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಎಂದರ್ಥ; ಸಕಾಮದಿಂದಲ್ಲ. “ತಥಾಮಿ ಕಾಮನಾ- ನಿಂದ್ಯಾ”- ಎಂಬುವುದರಿಂದ ಕಾಮನೆಯು “ನಿಂದ್ಯ”ವೆನಿಸುವುದು. “ಕಾಮಿಸೀ ಕೋಟಿವರ್ಷ”- ಎಂದು ಶ್ರೀವಿಷಯದಾಸವರ್ಯರು ಅಪ್ರಣಕೊಡಿಸಿರುತ್ತಾರೆ.

ಹೀಗೆ ಪದ್ಯಗಳಸಾರವನ್ನು- ಆಕೂತವನ್ನು ಹೇಳಿ "ಪ್ರತ್ಯಾಹಾರ" ಅರ್ಥವಾದದಿಂದ ಶ್ಲೋತ್ರವರ್ಗವನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತಾರೆ. "ಶ್ರವಣ" ಎಂಬ ಪದ್ಯದಿಂದ. "ಶ್ರವಣವು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಮೋದದಾಯಕ"- ಎಂದು ದಾಸರಾಯರ ವಚನವು.

"ಶ್ಲೋತ್ರ ಮನೋಭಿರಾನೂಷ್ಠ"- ಎಂದು ಭಾಗವತ ಶ್ಲೋಕದಿಂದ ಪುಷ್ಟಿಯನ್ನು ಪಡೆದು ಉದಯಿಸಿದೆ. ಮಂಜುಲಪದಗಳ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಭಾವ ಪುರಸ್ಕರವಾಗಿ ಹಾಡಿರುವ ಹರಿಭಕ್ತಿಗೀತೆಗಳು ಶ್ರವಣಾನಂದಕರವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಆಹ್ಲಾದದಾಯಕವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ- ಶ್ರವಣ ಮನಕಾನಂದವೀವದು"- ಎಂಬುವ ದಾಸಾರ್ಯರ ವಚನಸುಧೆಯು ಭಾಗ ವತದ ಭಾವಾರ್ಥವೆ ಸರಿ.

"ಭವಜನಿತ" ಇವೇ ಮುಂತಾದ ವಿಶೇಷಣಗಳಿಂದ "ಸಂಸಾರವೆಂಬ ಶೋಕಸಾಗರವನ್ನು ಬತ್ತಿಸುವುದು ಭಗವತ್ಕಥಾಶ್ರವಣವೊಂದೇ ; ಮತ್ತೊಂದಿಲ್ಲ"- ಎಂಬುದನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. "ವಿನಿಭ..... ಸಲಹುವುದು" ಈ ವಿಶೇಷಣದಿಂದ "ಜ್ಞಾನದಿಂದಲೇ ಸ್ವರ್ಗ; ಜ್ಞಾನದಿಂದಲೇ ಸರ್ವಕಾಮ ಗಳು"- ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ, ಶ್ರವಣ ಹಾಗೂ ಜ್ಞಾನ ಇವುಗಳ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಬಣ್ಣಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. "ಉತ್ಸವದಿ"- ಅಂದರೆ, ಆಸ್ಥೆಯಿಂದ ಆಲಿಪುದು (ಕೇಳುವುದು) ದಿನದಿನದಿ=ನಿತ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ. ಈ ವಿಶೇಷಣದಿಂದ "ಶ್ರವಣವನ್ನು ನಿತ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಮಾಡಬೇಕು" ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಇದು "ಓಂ ಆವೃತ್ತಿಃ ಅಸಕ್ಯದುಪದೇಶಾತ್ ಓಂ"- ಎಂಬ ಸೂತ್ರೋಕ್ತಿಯನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಗೊಳಿಸಿರುತ್ತಾರೆ.

(೬) "ಗುರುಹೃದಯಪ್ರಕಾಶಕ"- ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ :-

ಎರಡನೆಯ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ಹರಿಯ ಕರುಣಾತಿಶಯವರ್ಣನೆಯೇ ಹರಿಕಥೆ. ಆದು ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯಸಾಧನೆ. ಗುರುಪದೇಶಬಲದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತೇನೆ, ಹರಿಯ ಅತ್ಯಂತಭಕ್ತರು ಕೇಳತಕ್ಕದ್ದು. ಸ್ವಾಭಾವಿಕಭಕ್ತರು ಸೂಜಿಕಲಿಗೆ

ಸೂಜಿಹೋಗಿ ಹಿಡಿಯುವಂತೆ ದೇವರ ಭಜನೆಯಲ್ಲಿ ಆನಂದಾತಿಶಯ ದಿಂದ ಆಸಕ್ತರಾಗುವರು. ಫಲೋದ್ದೇಶ ಭಜಿಸುವ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಮುಖ್ಯಫಲ ವೈಕುಂಠ, ಮುಖ್ಯಮುಖ್ಯಫಲ ಮಹರಾದಿಲೋಕ. ಅಮುಖ್ಯಫಲ ವೈಷಯಕವೆಂದು ಮುಂದೆ ಹೇಳುವುದನ್ನು ಸಂಕ್ಷೇಪದಿಂದ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಾರೆ. "ಶ್ರವಣ" ಎಂಬ ಪದ್ಯದಿಂದ. ಸ್ವಭಾವ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಶ್ರೋತ್ರ ಮನಸ್ಸು ಗಳಿಗೆ ಆನಂದಾತಿಶಯ ದೊರಕುವುದು. ಇತರರಿಗೆ ಜನ್ಮಾದಿಸಂಸ್ಕೃತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಕಷ್ಟ ಬಿಡಿಸುವುದು. ನಾನಾವಿಧಸೌಖ್ಯವೆಂಬ ಶಬ್ದಾದಿವಿಷಯ ಭೋಗವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಪರಲೋಕದಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಕೊಟ್ಟು ರಕ್ಷಿಸುವುದು. ಹೀಗೆ ಕಷ್ಟ ನಿವೃತ್ತಿ, ಇಷ್ಟಪ್ರಾಪ್ತಿ ಎಂಬ ಫಲವು ನಿಷ್ಕವಟಭಕ್ತರಿಗೆ ಕಂಡಿರುವುದರಿಂದ ಲೋಕಪವಿತ್ರನಾದ ರಮಾಪತಿಯ ಶುಭಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರೇ ಮೊದಲಾದವರು ಮನಃಪೂರ್ವಕ ಶ್ರವಣಾದಿಗಳಿಂದ ನಿತ್ಯ ದಲ್ಲಿಯೂ ಸೇವಿಸುವುದು. ಇದರಿಂದ

ನಿವೃತ್ತತರ್ಷೈರುಸಗೀಯಮಾನಾದ್ಭವಾಸಧಾ ಛ್ರೋತ್ರ
ಮನೋಭಿರಾನಾತ್ |
ಕ ಉತ್ತಮಶ್ಲೋಕ ಗುಣಾನುವಾದಾಶ್ಚಮಾನ್ವಿರಚ್ಛೀತ
ನಿನಾಕೃತಘೋಶ್ ||

—ಎಂಬ ಭಾಗವತಾರ್ಥ ವಿವರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು.

ಸರ್ವವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಸಾರಸಂಗ್ರಹ :—

ಜ್ಞಾನಿವರೇಣ್ಯರಾದ ಶ್ರೀಜಗನ್ನಾಥದಾಸವರ್ಯರು ಈ ಪ್ರಥಮ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ "ಶ್ರೀಹರಿಯ ಮಂಗಳಕಥೆಯ ಮಹಾಶ್ಲೋಕ" ಯನ್ನು ಹೃದಯಂಗಮವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಿರುತ್ತಾರೆ, ಶ್ರೀಹರಿಯು ಶ್ರವಣಮಂಗಲನಾಮ ಧೇಯನು. ಪರಮಕರುಣಾಕರು, ಭಗವಂತನಿಗೆ 'ಘೃಣೀ' ಎಂದು ಹೆಸರು. ಇದರ ಶಬ್ದಾರ್ಥ "ಪರಮಕರುಣಾಮಯ" ಎಂದರ್ಥ. ಶ್ರೀಹರಿಯ ಕರುಣಾತಿಶಯವನ್ನು ನಾನಾ ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳಿಂದ ದಾಸರಾಯರು ಈ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಸಂಧಿಗೆ "ಕರುಣಾಸಂಧಿ" ಎಂದು

ಸೂಚಿಸಿರುವುದು ಪರಮ ಔಚಿತ್ಯ. ಭಗವತ್ಕಥಾಶ್ರವಣವು ವಿವಿಧ ಫಲಗಳನ್ನು ಕೊಡುವುದು. ಉತ್ತಮಾಧಿಕಾರಿಗಳಾದ ಏಕಾಂತಭಕ್ತರಿಗೆ ಶ್ರವಣಮಾತ್ರ ದಿಂದಲೇ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಅತಿಶಯವಾದ ಆನಂದವನ್ನು ಕೊಡುವುದು. ಅವರ ಸಕಲೇಂದ್ರಿಯಗಳೂ ಅನ್ಯಾವಾರ್ತೆಗೆ ಹೋಗದೆ, ಭಗವತ್ಸಂಬಂಧವಾದ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿಯೇ ನಿರತವಾಗಿರುವುವು. ಸಂಸಾರವೆಂಬುದೇ ದುಸ್ತರವಾದ ಮಹಾಸಾಗರ. ಇದನ್ನು ಉತ್ತರಿಸಲು ಇರುವ ಏಕೈಕ ಸಾಧನವೆಂದರೆ, ಭಕ್ತಿ ಶ್ರದ್ಧಾದಿಗಳಿಂದ ಮಾಡಬೇಕಾದ "ಶ್ರೀ ಹರಿನಾಮಸ್ಮರಣೆ". ಆತನ ಮಹಿಮಾತಿಶಯಗಳನ್ನು ಪರ್ವಸುವ ಭಗವತ್ಕಥೆಯು ಜನನಮರಣಾಖ್ಯರೂಪವಾದ ಈ ಸಂಸಾರದ ಸುಳಿಯಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುತ್ತಿರುವ ನಾನಾವಿಧವಾದ ದುಃಖಗಳನ್ನು ಪರಿಹಾರಮಾಡಿ, ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಶಾಂತಿಸುಖಗಳನ್ನು ಕೊಡುವುದು. ಭವತಾಪ ಜ್ವಾಲೆಯಿಂದ ಬಸವಳಿದು ಬೆಂಡಾಗಿರುವ ಜನರ ಪಾಲಿಗೆ, ಶ್ರೀಹರಿ ನಾಮವು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಸಾಂತ್ವನವನ್ನೀಯುವ ಅಮೃತಧಾರೆ. ಭಗವತ್ಕಥಾ ಶ್ರವಣವು ಇಹದಲ್ಲಿ ಸಕಲ ಸೌಖ್ಯಗಳನ್ನು ಕೊಡುವುದಲ್ಲದೆ, ಪರದಲ್ಲಿ ಸ್ವರ್ಗಾದಿ ಭೋಗಫಲಗಳನ್ನೂ, ಮಹಾರಾದಿ ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಆನಂದಭಾಗ್ಯವನ್ನೂ ಕೊಟ್ಟು, ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಮತ್ತಿಯೋಗ್ಯಚೇತನರನ್ನು ಭವ ಬಂಧನದಿಂದ ಮುಕ್ತರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ, ಸ್ವಧಾಮದಲ್ಲಿ ಇಂಬಿಟ್ಟು, ಸ್ವರೂಪಾ ನಂದಾವಿಭಾವರೂಪವಾದ ಮೋಕ್ಷವನ್ನಿತ್ತು ಸಂರಕ್ಷಿಸುವನು, ಇದೇ ಮುಖ್ಯ ಫಲ. ಸಮಸ್ತಲೋಕಗಳನ್ನೂ ಪಾವನಗೊಳಿಸುವ ಸುರಗಂಗೆಯು ಶ್ರೀ ಹರಿಯ ಪಾದೋದ್ಭವೆ. ಶ್ರೀಹರಿಯ ದಿವ್ಯ ಸಾನ್ನಿಧ್ಯ ಮಹಿಮೆಯಿಂದಾಗಿ ಗಂಗೆಯು ಮಹಾತ್ಮೆಯೇ ಇಂತಿರುವಾಗ, ಗಂಗಾಜನಕನಾದ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮ ರೂಪಿ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಭುವನಪಾವನನೆನ್ನುವುದರಲ್ಲಿ ಅಚ್ಚರಿಯೇನು ! ಏತಾದೃಶಮಹಿಮನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಮಂಗಲಪ್ರದವಾದ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಸಾಧಕರಾದ ಜ್ಞಾನಿಗಳೆಲ್ಲರೂ ಅತ್ಯಂತ ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ಕೇಳುವವರಾಗಬೇಕು. ಇಂತಹ ಉತ್ಸಾಹವು ಮನೋಲ್ಲಾಸದಿಂದ ಕೊಡಬೇಕು. ಶ್ರದ್ಧಾ ಭಕ್ತಿಗಳಿಂದ ಪೂರಿತವಾಗಿರಬೇಕು. ಸದಾಚರಣೆಯೇ ಕರ್ಮಯೋಗ ಜೀವನ ಅಧಿಷ್ಠಾನದಲ್ಲಿ ನಿರಂತರವೂ ನಡೆಯುತ್ತಿರುವ ದೈಹಿಕ, ವಾಚನಿಕ ಹಾಗೂ ಮಾನಸಿಕ-ಈ

ಮೂರು ವಿಧವಾದ ಕರ್ಮವಿಶೇಷಗಳು ಕರ್ಮಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಪ್ರೇರಣಾನುಸಾರ ನಡೆಯುತ್ತಿವೆ. ಸಮಸ್ತಕರ್ಮವನ್ನೂ ಇಂದ್ರಿಯದ್ವಾರಾ, ಇಂದ್ರಿಯಾಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಗಳ ದ್ವಾರಾ, ಅವರಿಗೆ ಮುಖ್ಯನಿಯಾಮಕರಾಗಿರುವ ಶ್ರೀ ಭಾರತೀರಮಣರ ದ್ವಾರಾ, ಸಕಲರಿಗೂ ಮುಖ್ಯ ಪ್ರೇರಕನಾದ ಆಂತರ್ಯಾಮಿ ಬಿಂಬರೂಪಿ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಪಾದಾರವಿಂದಗಳಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಣಾಮನ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಅರ್ಪಿಸುವುದೇ ಕರ್ಮಯೋಗದ ರಹಸ್ಯ. ಇಂತಹ ಕರ್ಮದಿಂದ ಸುಜ್ಞಾನದ ಉತ್ಪತ್ತಿ. ಮಹಾತ್ಮ್ಯಜ್ಞಾನಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಜಗತ್ಪಭುವಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ದೃಢಸ್ನೇಹರೂಪವಾದ ಪ್ರೀತಿಯೇ 'ಭಕ್ತಿ' ಎನಿಸುವುದು. ಇಂತಹ ಭಕ್ತಿವಿಶೇಷದಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಕಥಾಶ್ರವಣ ಮಾಡಿದರೆ, ತನ್ಮೂಲಕ ಭಗವದನುಗ್ರಹಪ್ರಾಪ್ತಿ. ತದ್ವಾರಾ ಮುಖ್ಯಫಲರೂಪವಾದ ಮೋಕ್ಷಸುಖ.

ಪದ್ಯ (೨)

ಮೂಲ :

ಮಳೆಯ ನೀರೋಣಿಯಲಿ ಪರಿಯಲಾ |
 ಬಳಸರೂರೊಳಗಿದ್ದ ಜನರಾ |
 ಜಲವು ಹೆದ್ದೊರೆಗೊಡೆ ಮಜ್ಜನಸಾನಗೈದಪರು ||
 ಕಲುಷ ವಚನಗಳಾದರಿವು ಬಾಂ |
 ಬೊಳೆಯ ಪೆತ್ತನ ಸಾದಮಹಿಮಾ |
 ಜಲಧಿ ಪೊಕ್ಕದರಿಂದ ಮಾಣ್ಡಪರೇ ಮಹೀಸುರರು || ೨ ||

ಅವತರಣಿಕೆ :

ವೇದಶಾಸ್ತ್ರನಿಷ್ಠರಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಪ್ರಾಕೃತ ಕಾವ್ಯಾಸಕ್ತವಾಗಿದ್ದ ಎಂಬ ಆಕ್ಷೇಪಮಾಡಲು ಸಲ್ಲದು ಎಂತಲೂ, “ಪುರಾಣ್ಯಃ ಪ್ರಾಕೃತ್ಯೈರಪಿ” ಎಂದು ಭಾಗವತಾದಿ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೂ ಸಹ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದಲೂ

ಶಾಸ್ತ್ರಾಭಿಪ್ರಾಯವೇ ಕರ್ಣಾಟಕಭಾಷಾದಿಂದ ಹೇಳುವ ಕಾರಣ. ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಇದನ್ನು ಉದಾಸೀನಮಾಡಿಬಿಡಬಾರದೆಂದು ಸದ್ವಿಷ್ಣುಂತವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ :

ಮಳೆಯ ನೀರು = ಮೇಘಗಳಿಂದ ಸುರಿಯಲ್ಪಟ್ಟ ನೀರು ಓಣಿಯಲಿ = ಇಕ್ಕಟ್ಟಾದ ಬೀದಿಗಳಲ್ಲಿ ಪರಿಯಲು = ಹರಿಯುತ್ತಿರುವಾಗ ಊರೊಳಗಿದ್ದ ಜನರು = ಆ ಊರಿನಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ ಜನರು ಬಳಸರು = ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ ಆ ಜಲವು = ಆದರೆ ಅದೇ ನೀರು. ಹೆದ್ದೂರೆಗೊಡೆ = ದೊಡ್ಡದಾದ ನದಿಯನ್ನು ಸೇರಿದರೆ (ಹಿಂದು-ತೊರೆ = ಹೆದ್ದೂರೆ) ಮಜ್ಜನೆ = ಸ್ನಾನ. ಪಾನ = ಕುಡಿಯುವುದು ಗೃಹಪರು = ಇವುಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಅದ ರಂತೆಯೇ ಇವು = ಈ ಗ್ರಂಥಸ್ಥವಾದ ನನ್ನ ಮಾತುಗಳು ಕಲುಷವಚನಗಳಾದರು = ಪ್ರಾಕೃತಭಾಷಾದಿ ದೋಷಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದರೂ (ಪ್ರಾಕೃತ ಭಾಷೆ ನಿಕ್ಕಷ್ಟವಾದರೂ) ಬಾಂಬೊಳೆಯ ಪೆತ್ತನೆ = ಆಕಾಶನದಿಯಾದ ಗಂಗೆಯನ್ನು ಪಡೆದಂತಹ ಪರಮಾತ್ಮನ (ಬಾನಿನಹೊಳೆ = ಬಾಂಬೊಳೆ) ಪಾದನುಹಿಸಾ = ಪಾದಗಳ ಮಹಾತ್ಮ್ಯೆ ಎಂಬ ಜಲಧಿ = ಸಮುದ್ರವನ್ನು ಪೊಕ್ಕದರಿಂದ = ಸೇರಿರುವ ಕಾರಣದಿಂದ (ಪ್ರವೇಶಿಸಿರುವುದರಿಂದ) ಮಹೀಸುರರು = ಜ್ಞಾನ ಶ್ರೇಷ್ಠರಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೋತ್ತಮರು ಮಾಣ್ಣ ಪರೀ = ಸ್ವೀಕರಿಸದೇ ಬಿಡುತ್ತಾರೆಯೇ ? (ಈ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾರೆಯೇ ?) ಅಂದರೆ ಬಿಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ :

ಮಳೆಯ ನೀರು ಬೀದಿಗಳಲ್ಲಿ ಹರಿಯುತ್ತದೆ. ಅದು ಅನುಪಯೋಗ. ಯಾರೂ ಬೀದಿಯ ನೀರನ್ನು ಸ್ನಾನಪಾನಾದಿಗಳಿಗೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ, ಅದೇ ನೀರು ಹರಿದು, ದೊಡ್ಡ ತೊರೆಯನ್ನು ಸೇರಿದಾಗ, ಊರಿನ ಜನರು ಸ್ನಾನಪಾನಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುವರು. ಅದರಂತೆಯೇ ಇದು ಪ್ರಾಕೃತ ಗ್ರಂಥ. ದೇವಭಾಷೆಯಾದ ಸಂಸ್ಕೃತದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ, ಪ್ರಾಕೃತಭಾಷೆ

ನಿಶ್ಚಿಷ್ಟ. ಆದರೆ, ಲೋಕಪಾವನ ಗಂಗೆಯನ್ನು ವೆತ್ತ ಗಂಗಾಚಿತನಾದ ರಂಗನ ಪಾದಪದ್ಮವೆಂಬ ಮಹಾಸಮುದ್ರವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿರುವುದರಿಂದ. ಪ್ರಾಕೃತ ಗ್ರಂಥವಾದರೂ ಮಾನ್ಯವೇಸರಿ. ಜ್ಞಾನಿಶ್ರೇಷ್ಠರಾದ ವಿಷ್ಣೋತ್ತಮರು ಇದನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸದೆ ನಿರಾಕರಿಸುವುದಿಲ್ಲ. "ಭಾಷೆ ಯಾವುದಿದ್ದರೇನು; ಭಾವ ಸರಿಯಾಗಿರಬೇಕು". ಇದು ಪ್ರಾಕೃತಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾಗಿದ್ದರೂ, ಸರ್ವ ದೋಷಪರಿಹಾರಕನಾದ ಅನಂತಕಲ್ಯಾಣಗುಣಾರ್ಣವನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಮಹಿಮಾವಿಶೇಷಗಳನ್ನು ಹೇಳುವುದರಿಂದ ಸರ್ವರೀತಿಯಲ್ಲಿಯೂ, ಜ್ಞಾನಿ ಗಳಿಂದ ಗ್ರಾಹ್ಯವು ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳು

(೧) ಶ್ರೀ ಸಂಕರ್ಷಣ ಒಡೆಯರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ :

ಬೀದಿಗಳಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದ ಉದಕ ನದೀಸಂಬಂಧದಿಂದ ಪವಿತ್ರವಾಗಿ ಸ್ನಾನ ಪಾನಾದಿಗಳಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದಂತೆ, ಸ್ತೋತ್ರಮರ ವಾಕ್ಯಗಳಿಗಿಂತಲೂ ನನ್ನ ವಾಕ್ಯಗಳು ಓಣಿಗತ ಉದಕಸದೃಶವಾಗಿ ನೀಚಗಳಾದ ಮಾತುಗಳಾದರೂ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಭಾಗೀರಥೀ ನದಿಯನ್ನು ಪಡೆದಂಥಾ ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನ ಮಹಿಮಾ ಎಂಬ ಸಮುದ್ರವನ್ನು ಸೇರಿ ಇರೋಣದರಿಂದ, ಜ್ಞಾನಶ್ರೇಷ್ಠ ರಾದಂಥ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೋತ್ತಮರು ಈ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸೋರೇ ? ಎಂದಿಗೂ ಈ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ನಿರಾಕರಣಮಾಡಲಾರರು ಎಂದರ್ಥ.

ನಿಶೇಷಾರ್ಥ :

“ಗಂಗಾಸಂಗೇನ ನೈರ್ಮಲ್ಯಂ ರಥ್ಯಾದ್ವಿಲ್ಪಭ್ಯತೇ ಯಥಾ |
ವಾಚೋವಿಶುದ್ಧಿ ಸಿದ್ಧಿರ್ಥಂ ಸಂಗಮಂತೇ ಗುರೋರ್ಗಿರಃ||”

ಎಂದು ತತ್ತಪ್ರಕಾಶಿಕಾ ವಚನವಿರುವುದರಿಂದ, ಇದರಲ್ಲಿ ಲೋಕವಾರ್ತೆ ಪ್ರಸಕ್ತಿ ಇಲ್ಲದೇ ಭಗವನ್ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯ ವರ್ಣನೆ ಇರೋಣದರಿಂದ ಅನ್ಯ

ವಾರ್ತೆಗಳಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಯ ಇಡದೇ ಭಗವನ್ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಯವಿಟ್ಟು ಸ್ವೀಕಾರ ಮಾಡಬೇಕು ಎಂತ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಮಾಡೋವರಾಗಿದ್ದಾರೆ.

(೨) “ಭಾವಪ್ರಕಾಶಿಕೆ” ಸ್ಯಾಖ್ಯಾನ :

ಮಳೆ ಬಂದಾಗ ಬೀದಿಯ ಸಂದುಗೊಂದುಗಳಲ್ಲಿ ನೀರು ಓಡುತ್ತಿದ್ದರೆ ಅದನ್ನು ಯಾರೂ ಒಳಸುವುದಿಲ್ಲ. ಅದೇ ನೀರು ದೊಡ್ಡ ನದಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿದರೆ. ಹೇಗೆ ಅದರಲ್ಲಿ ಸ್ನಾನಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುವರೋ, ಅದರಂತೆಯೇ ನನ್ನ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಏನು ದೋಷಗಳಿದ್ದರೂ, ಇದು ಸಂಸ್ಕೃತಭಾಷೆ ಅಲ್ಲದಿದ್ದರೂ, ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನ ಪಾದಚರಿತ್ರೆ ಎಂಬ ಸಮುದ್ರವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಮಾಡಿರುವುದರಿಂದ, ಅಂದರೆ, ಇದರಲ್ಲಿ ಭಗವನ್ಮಹಿಮೆಯೇ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಇದನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸದೇ ಇರಲಾರರು.

ವಿಶೇಷಾರ್ಥ :

ಶ್ರೀ ಮಟ್ಟೇಕಾಚಾರ್ಯರು ಹೇಳಿರುವರು. ಗಂಗೆಸಂಗೇನ..... ಗುರೋರ್ಗಿಃ ||” ಅಂದರೆ, ಬೀದಿಯೊಳಗಿನ ಮೊಹರಿಯ ನೀರು ಗಂಗೆಯನ್ನು ಸೇರಲು ಅದು ಹೇಗೆ ನೈರ್ಮಲ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದುವುದೋ, ಹಾಗೆಯೇ ನಮ್ಮ ವಾಕ್ಯಶುದ್ಧಿಯ ಸಿದ್ಧಿಗೋಸ್ಕರ ಟೀಕಾರೂಪವಾದ ಈ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಗುರುಗಳ ವಾಕ್ಯಭೂತವಾದ ಮೂಲಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸುವೆವು-ಎಂದು ಬ್ರಹ್ಮ ಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯದ ಟೀಕಾಗ್ರಂಥವಾದ ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವರು. ಅದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನೇ ದಾಸರಾಯರು ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವರು.

ಮಳೆಯನೀರು ಬೀದಿಯ ಓಣಿಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರವಹಿಸಿದಾಗ, ಜನರು ಅದನ್ನು ಒಳಸದಿದ್ದರೂ ಅದೇ ನೀರು ದೊಡ್ಡ ನದಿಯನ್ನು ಸೇರಲು ಹೇಗೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವರೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಈ ಗ್ರಂಥವು ಪ್ರಾಕೃತವಾದ ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿದ್ದರೂ, ಅಪ್ರಾಕೃತನಾದ ಭಗವಂತನ ಮಹಿಮೆಗಳನ್ನೇ ಹೇಳುವುದರಿಂದ, ಇದನ್ನೂ ಪ್ರಾಕೃತವೆಂದು ಉದಾಸೀನಮಾಡದೆ, ಸ್ವೀಕರಿಸುವರು-ಎಂಬ ನಂಬಿಕೆಯಿಂದ ಇದನ್ನು ರಚಿಸುವೆನೆಂತ ಸೂಚಿಸುತ್ತಾರೆ. ಕೆಲವರು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕೃತ ಗ್ರಂಥವೆಂತಲೂ, ಪ್ರಾಕೃತ ಗ್ರಂಥವನ್ನು

ಓವಚಾರದೊಡಲೂ ಹೇಳುತ್ತಿರುವರು. ಆದರೆ ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯವುಳ್ಳವರು ಪುರಾಣ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಪ್ರಾಕೃತ ಸಂಸ್ಕೃತ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಸರಿಯಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳದೆ, ಕೇವಲ ಭಾಷಾಪರವಾಗಿ ಅರ್ಥ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅನ್ಯಾಯವಾಗಿ ದೊಡ್ಡವರ ದ್ರೋಹವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿ ಕೊಳ್ಳುವರು. ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಕೃತವೇ ದೊಡ್ಡ ದೋಷವಾಗಿದ್ದು, ಸಂಸ್ಕೃತಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರವೇ ಮಹಿಮೆ ಇದ್ದಲ್ಲಿ ಕಲಿಯುಗದಲ್ಲವತರಿಸಿ, ಸಂಸ್ಕೃತ ಬಲ್ಲವರಾದ ಮಣಿಮಂತನೇ ಮೊದಲಾದವರಿಗೂ ಮುಕ್ತಿಯಾಗಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಕನ್ನಡಭಾಷೆಯೇ ನಿಷೇಧವಾಗಿದ್ದರೆ, ಶ್ರೀಮದ್ವಾದಿರಾಜಸ್ವಾಮಿಗಳವರು, ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರೂ, ಶ್ರೀ ವ್ಯಾಸರಾಯಸ್ವಾಮಿಗಳವರೂ ಕೂಡ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಪದಗಳನ್ನು ಮಾಡಿರುವುದರಿಂದ ಅವರೆಲ್ಲರೂ ನರಕಭಾಗಿಗಳಾಗಬೇಕಾಯಿತು. ಸಂಸ್ಕೃತ ಬಾರದ ಉತ್ತಮರಾದ ದಾಸರಾಯರಿಗೆಲ್ಲರಿಗೂ ತಮಸ್ಸೇ ಆಗ ಬೇಕಾಯಿತು. ಆದುದರಿಂದ ಪ್ರಾಕೃತ, ಸಂಸ್ಕೃತ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಭಾಷಾಪರವಾಗಿ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅನರ್ಥಸಾಧನ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವವರನ್ನು ನೋಡಿ ಶೋಚಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ. ಧ್ವಂಸವತ ಏಕಾದಶಸ್ಕಂಧದ ತಾತ್ಪರ್ಯದಲ್ಲಿ—

“ಗರ್ಭಭಯಾನನನು ಸಂಸ್ಕೃತವಾಣೀ ಇತ್ಯಾದೇಃ”—ಎಂದು ವಸ್ತುವಿನ ಶುದ್ಧಿ ಅಶುದ್ಧಿಗಳನ್ನು ಹೇಳುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಅಸಂಸ್ಕೃತವಾಣಿಯನ್ನು ಕತ್ತಿ ವಾಪಸಕ್ಕೆ ಸಮಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಭಾಷಾಪರವಾಗಿ ಅರ್ಥಮಾಡು ದಾದರೆ ವಿದ್ವಾಂಸರು ಸುಧಾದಿಗಳಿಗೂ ಪುರಾಣಗಳಿಗೂ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವಾಗ ಪ್ರಾಕೃತಭಾಷೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಮಾತಾಡುತ್ತಿರುವರು. ಇವರೆಲ್ಲರಿಗೂ ಕತ್ತಿಯಮೇಲೆ ಕೂತಂತೆ ಅಶುದ್ಧಿಯು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತಿದ್ದರೆ, ಅವರಿಗೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ್ಯವು ಉಳಿಯುವುದೆಂತು ? ಇವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಯೋಚಿಸದೆ ಮನಬಂದಂತೆ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಂಡರೆ ಅನರ್ಥವೂ, ದೊಡ್ಡವರ ದ್ರೋಹವೂ ನಿಸ್ಸಂಶಯವಾಗಿ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುವವು. ಆದುದರಿಂದ ಸಂಸ್ಕೃತ ಪ್ರಾಕೃತ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಅರ್ಥಾಂತರವನ್ನು ಮಾಡೇತೀರಬೇಕು. ಶ್ರೀಮದ್ವಾಗವತ ಏಕಾದಶಸ್ಕಂಧದಲ್ಲಿ “ಪುರಾಣೈಃ ಪ್ರಾಕೃತೈರಪಿ”—ಪ್ರಾಕೃತದಿಂದಲೂ ಕೂಡ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡಬೇಕು—ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಇದಲ್ಲದೆ “ನಯದ್ವಚಿತ್ತಿತ್ರ-ಸದಂ ಹರೀರ್ಯೋಶೋ ಜಗತ್ಪವಿತ್ರಂ ನ ಗೃಣೀತ ಕರ್ಹಿಚತ್ ||

ತದ್ವ್ಯಯಸಂ ತೀರ್ಥಮುಶಂತಿ ಮಾನಸಾನಯತ್ರ ಹಂಸಾನ್ಯವನ್ನಿ
ಮಂಜ್ವಯಾ || ಸವಾಗ್ನಿಸರ್ಗೋ ಜನತಾಘ ನಿಶ್ಚವೋಯಸ್ತಿಪ್ಪತಿ
ಶ್ಲೋಕಮಬದ್ಧವತ್ಯಪಿ || ನಾಮಾನ್ಯನತಸ್ಯ ಯಶೋಂಕಿತಾನಿಯಚ್ಛ್ರ
ಣ್ಣಂತಿ ಗಾಯಂತಿ ಗೃಣ್ಯಂತಿ ಸಾಧವಃ ||—ಎಂಬ ಛಾಂದೋದಿತಿ ವಚನಾನು
ಸಾರವಾಗಿ ಯಾವುದಾದರೂ ಗ್ರಂಥವು ವಿಚಿತ್ರಪದ ರಚನಾದಿಂದ ಕೂಡಿ,
ಕವಿಯಲ್ಲಿ ಕೇಳಲು ಇಂಪಾಗಿದ್ದರೂ, ಅದರಲ್ಲಿ ಭಗವಂತನು ಮಾತ್ರ
ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಆ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಕಾಗೆಯು ಮುಳುಗುವ ಕೆರಿಸ ನೀಲೋಳಗಿ
(ವಾಯುಸತೀರ್ಥ) ಮಾನಸಸರೋವರ ವಾಸಿಗಳಾದ ಹಂಸಪಕ್ಷಿಗಳು ಹೇಗೆ
ಮುಣುಗಲು ಇಚ್ಛಿಸಲಾರವೋ, ಹಾಗೆಯೇ ದೊಡ್ಡವರಾದ “ಹಂಸ”
ಅಂದರೆ, ಸನ್ಯಾಸಿಗಳಾದ ಸನಕಾದಿಗಳೇ ಮೊದಲಾದ ಮಹನೀಯರು ಸ್ವೀಕರಿಸ
ಲಾರರು. ಅದನ್ನು (ವಾಯುಸತೀರ್ಥ) ಹೊಟ್ಟಿ ತುಂಬಿಕೊಂಡು ಕಾಲ
ಕಳೆಯುವುದನ್ನು ಉಪಯೋಗವಾದ್ದೆಂದು ಭಾವಿಸುವರು. ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿ
ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿಯೂ ಭಂದೋಭಂಗಾದಿ ದೋಷಗಳಿದ್ದರೂ, ಭಗವನ್ನಾಪೂಂಕಿತ
ವಾಗಿದ್ದರೆ, ಆ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಸಾಧುಗಳು ಶ್ರವಣ ಪಠನಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ
ಆನಂದಪಡುವರು. ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಭಗವನ್ನಾಹಾತ್ಮ್ಯಗಳೆಲ್ಲ ಗ್ರಂಥಗಳಿಗೆ
ಮಹಾಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಹೇಳುವರು. ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕೃತ ಪ್ರಾಕೃತ
ವೆಂದರೆ ಅರ್ಥವೇನು? ಸಂಸ್ಕೃತಭಾಷಾದಲ್ಲಿ ಬರೆಯಲ್ಪಟ್ಟ ಕಾವ್ಯ ಕಾದಂಬರಿ
ಮೊದಲಾದ ಗ್ರಂಥಗಳು ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಅಲ್ಲದೆ ಅನ್ಯರನ್ನು ಬಣ್ಣಿಸಿರು
ವುದಾದರೆ, ಅಂತಹ ಗ್ರಂಥಗಳೇ ಪ್ರಾಕೃತ ಗ್ರಂಥಗಳು. ಕನ್ನಡ ಮೊದಲಾದ
ಗ್ರಂಥಗಳಾದರೂ ಅಪ್ರಾಕೃತನಾದ ಭಗವಂತನನ್ನು ಕೊಂಡಾಡುವ ಗ್ರಂಥಗಳು
ಸಂಸ್ಕೃತ ಗ್ರಂಥಗಳೆಂದು ಭಾವಿಸಬೇಕೆಂಬುದೇ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಹೃದ್ಯತ
ಭಾವವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಅಕಾರಾದಿ ವಿಕಪಂಚಾಶದ್ಧರ್ಣಗಳೇ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ
ಇರುವುದರಿಂದ ಅಜಾದಿಪರಮಾತ್ಮನೇ ಈ ವರ್ಣಗಳಿಗೂ ಪ್ರತಿವಾದ್ಯನಾದುದ
ರಿಂದಲೂ, ಇಂತಹ ಉದ್ದಗ್ರಂಥವನ್ನು ಕನ್ನಡಭಾಷೆ—ಎಂದು ಹೀಯ್ಯಾಳಿಸು
ವವರು ಹರಿಗುರುಗಳ ದ್ರೋಹಕ್ಕೆ ಸಂಪೂರ್ಣಪಾತ್ರರಾಗುವರೆಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ
ಸಂಶಯವೇ ಇಲ್ಲ. ಇದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಪ್ರಾಚೀನ ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರ
ದೇಶೀಯರಾದ ತುಕರಾಂ, ತುಲಸಿದಾಸ್, ನಾಮದೇವ, ಜ್ಞಾನದೇವ

ಮೊದಲಾದವರೂ ಸಹ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಭಾವಗಳಿಗೆ ಮಹಾತ್ಮ್ಯೆ ಕೊಟ್ಟಿರುವರು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ನಮ್ಮ ದಾಸರಾಯರೂ ಸಹ ಇವು ಕಲುಷವಚನಗಳಾದೊಡೆಯು ಭಗವನ್ನಹಿಮೆ ಎಂಬ ಸಮುದ್ರವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಮಾಡಿರುವುದರಿಂದ ಸರ್ವರೂ ಸ್ವೀಕರಿಸತಕ್ಕದ್ದು-ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಇಷ್ಟು ಹೇಳಿಯೂ ಜನರಿಗೆ ಇದರಲ್ಲಿ ಆದರ ಹುಟ್ಟದೆ, ಮಾತ್ಸರ್ಯಗ್ರಸ್ತರಾದರೆ ಕೋತಿಕ್ಕಿಲಿ ಸ್ವೀಕರಿಸುವಂತೆಯೇ ಭಾವಿಸಬೇಕು. ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಮನುಷ್ಯನಿಂದ ಅವರ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರ ಸಾಧನೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಸುವನು. ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ಹೇಳುವುದೇನು ?

(೩) “ಭಾನದರ್ಪಣ ಟೀಕಾ” ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ :

“ಗಂಗಾ ಸಂಗೇನ.....ಗುರೋರ್ಗಿರಃ ||”-ಎಂಬ ತತ್ವ ಪ್ರಕಾಶಿಕಾ ವಚನವನ್ನು ದಾಸರಾಯರು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಟ್ಟು, ತಮ್ಮಿಂದ ಆಡಲ್ಪಟ್ಟ ವಚನಗಳು ಕಲುಷವಾದರೂ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನ ಮಹಿಮಾಸಮುದ್ರ ಮಿಳಿತವಾಗಿ ರೋಣದಿಂದ ಪವಿತ್ರವೆಂದು ಸಜ್ಜನರು ಸ್ವೀಕಾರಮಾಡಲೇ ? ಅಂದರೆ, ಮಾಡೇಮಾಡುವರೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ :- “ಮಳೆಯ” -ಎಂಬ ಪದ್ಯದಿಂದ.

ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ- ಪರಿಯಲು=ಹರಿಯಹತ್ತಲು ; ಬಳಸರು=ಬಳಕೆ ಮಾಡರು ; ಹೆದ್ದೊರೆ=ದೊಡ್ಡನದಿಯನ್ನು ; ಮಜ್ಜನ=ಸ್ನಾನ ; ಪಾನ=ಕುಡಿಯೋಣ ; ಗೈದಪರು=ಮಾಡುವರು ; ಕಲುಷ=ಹೊಲಸು (ಪ್ರಾಕೃತ); ಬಾಂಜೋಳಿಯ=ಭಾಗೀರಥಿಯನ್ನು ; ಪೆತ್ತನ=ಪಡೆಂದರ್ಥವನ; ಜಲಧಿ=ಸಮುದ್ರ ; ಪೊಕ್ಕದರಿಂದ=ಕೊಡಿಕೊಂಡದರಿಂದ ; ಮಾಣ್ಡಪರೇ=ಬಿಡುವರೇ ; ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸುವರು. || ೩ ||

(೪) ತಾಮ್ರಪರ್ಣಿಯಾ (ಸಂಸ್ಕೃತಮೂಲ) :

ಮಳೆಯನೀರೇತಿ | ವೃಷ್ಟಿಜಲಮಿತ್ಯರ್ಥಃ || ಓಣಿಯೊಳು=ವೀಥ್ಯಾಂ | ಪರಿಯಲು=ಪ್ರವಾಹತ್ವೇನಸ್ಯಂದಮಾನಪಿ | ಊರೊಳಗಿದ್ದ ಜನರು=

ಗ್ರಾಮಸ್ಥ ಜನಾಃ | ಬಳಸರು = ಸ್ನಾನಪಾನಾದಿನಾಸ್ವೀಕಾರಂ ನಕುಯಃ |
 ಆ ಜಲವು = ಪೂರ್ವೋಕ್ತಜಲಮ್ | ಹೆದ್ದೊರೆಗೂಡೆ = ಭಾಗಿರಥೀಜಲೇನ
 ಯುಕ್ತಂ ಚೀತ್ ತಸ್ಮಿನ್ ಜಲೇ | ಮಜ್ಜನಪಾನಗೈದಪರು = ಸ್ನಾನಪಾನಾದಿಕಂ
 ಕುರ್ವಂತೀತ್ಯರ್ಥಃ || ಯಥಾಯಥಾ ಕಲುಷವಚನಗಳಾದೊಡೆಯು = ಕುತ್ಸಿತಾಃ
 ಪ್ರಾಕೃತಾಃ ಅಪಿ | ಬಾಂಬೊಳೆ = ಭಾಗಿರಥೀ ; ತಸ್ಯಾಃ = ಜನಕಃ, ತಸ್ಯ
 ಭಾಗೀರಥೀ ಜನಕಸ್ಯ ನಾರಾಯಣಸ್ಯ (ತದುಕ್ತಂ) | “ತತ್ರಭಗವತಃ
 ಸಾಕ್ಷಾದ್ಭಜ್ಯಂತಿಂಗಳಸ್ಯ ವಿಷ್ಣೋಃ ನಿಕ್ರಮತೋ ವಾನುಸಾದಾಂಗುಷ್ಠ
 ನಖನಿಭಿನ್ನೋಧ್ವಾಂಡಕಟಾಹ ವಿವರೇಣಾಂತಃ ಪ್ರವಿಷ್ಟಯಾ
 ಬಾಹ್ಯಜಲಧಾರೇತಿ” || ಸಂಚಮಸ್ಕಂಧೇ || ಪಾದಮಹಿಮಾಜಲಧಿ
 ಪೂಕೃದರಿಂದ = ಪಾದಯೋರ್ಮಹಿಮಾ ಏವ ಜಲಧಿಃ ಸಮುದ್ರಃ ತತ್ಪವಿಷ್ಟ
 ತ್ವೇನ ತತ್ಸ್ವೀಕಾರಂ ಹರಿಕಥಾಮೃತ್ಸ್ವೀಕಾರಂ ಕುರ್ವಂತಿ ಸರ್ವೇ ಭೂಸುರಾಃ
 ಜ್ಞಾನಿನಃ ಇತ್ಯರ್ಥಃ || ತದುಕ್ತಂ || “ಗಂಗಾಸಂಗೇನ ನೈರ್ಮಲ್ಯಂ
 ರಥ್ಯಾದ್ಯಃ ಲಭ್ಯತೇ ಯಥಾ | ವಾಚೋನಿಶುದ್ಧಿಸಿದ್ಧ್ಯರ್ಥಂ
 ಸಂಗಮಂತೇ ಗುರೋರ್ಗಿರಃ” ಇತಿ ||

(೪) ಶಾನ್ತಪರ್ವೇಯಾ (ಕನ್ನಡಾನುವಾದ) :

ಜನಿಯೊಳಗೆ ಹರಿಯುತ್ತಿರುವ ಮಳೆಯನೀರು ನದಿಯ ಸಂಗಮ
 ದಿಂದ ಪವಿತ್ರವಾಗುವುದು. ಅಂತೆಯೇ ನನ್ನ ನುಡಿಗಳು (ಅತಿಕುಲುಷಿತ
 ವಾಗಿದ್ದರೂ (ಪ್ರಾಕೃತಭಾಷಾರೂಪ) ಗಂಗಾಜನಕನಾದ ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನ
 ಸುಂದರ ಪಾದಪದ್ಮದ ಮಹಿಮೆಯೆಂಬ ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸಿರುವುದರಿಂದ
 ಪರಿಶುದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿ, ಪ್ರಾಕೃತಭಾಷೆಯಲ್ಲಿದ್ದರೂ (ಕಲುಷವಚನ
 ಗಳಾದೊಡೆಯು) ಸಂಸ್ಕೃತಕ್ಕೆ ಸಮವಾದ ಮನ್ನಣೆಯನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತದೆ.
 ಇದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ದಾಸರಾಯರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ “ಮಳೆಯನೀರು”-
 ಎಂಬ ಎರಡನೆಯ ಪದ್ಯದಿಂದ.

ಮಳೆಯನೀರು = ಮೇಘಗಳಿಂದ ವರ್ಷಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಮಳೆಯ ನೀರು ;
 ಒಡಿಯಲಿ = ಊರಿನಲ್ಲಿರುವ ಸಂದುಗೊಂದಾದ ಚಿಕ್ಕದೊಡ್ಡ ಬೀದಿಗಳಲ್ಲಿ ;
 ಪರಿಯಲು = ಹಳ್ಳದಂತೆ ಪ್ರವಾಹವಾಗಿ ಹರಿಯುತ್ತಿದ್ದರೂ ಸಹ ; ಊರೊಳ

ಗಿತ್ವ ಜನಯಃ = ಆ ಗ್ರಾಮಸ್ಥರು (ಊರಿನ ನಿವಾಸಿಗಳು) ; ಬಳಸರು = ಸ್ನಾನ ಪಾನಾದಿಗಳಿಗೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವುದಿಲ್ಲ ; ಆ ಜಲವು ಹೆದ್ದೂರೆಗೂಡ = ಆದರೆ, ಅದೇ ನೀರು ಮಹಾನದಿಗಳೆನಿಸಿದ ಕೃಷ್ಣಾ ಭಾಗೀರಥೀ ಮುಂತಾದ ನದಿಗಳ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಸಂಗಮ ಹೊಂದಿದರೆ ; ಮಜ್ಜನಪಾನಗೃಹವರು = ಅದೇ ನೀರನ್ನು ಸ್ನಾನಪಾನಾದಿಗಳಿಗೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವರು. ಇದರಂತೆಯೇ ಕಲುಷ ವಚನಗಳಾದೊಡೆಯು = ನಿಷಿದ್ಧವಾದ ಪ್ರಾಕೃತಭಾಷಾಮಯವಾಗಿದ್ದರೂ ನನ್ನ ವಚನಗಳು ; ಬಾಂಜೋಳೆಯವೆತ್ತನ = ಭಾಗೀರಥೀಪಿತನಾದ ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನ ಭಾಗವತ ಪಂಚಮಸ್ಕಂಧದಲ್ಲಿ—“ಯಜ್ಞಮೂರುತಿಯಾದ ನಾರಾಯಣನು ತ್ರಿವಿಕ್ರಮರೂಪದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡವನ್ನು ಸಮಗ್ರವ್ಯಾಪಿಸಿದಾಗ, ಅವನ ಎಡಪಾದದ ಅಂಗುಷ್ಠದ ಉಗುರಿನ ಸ್ಪರ್ಶಮಾತ್ರದಿಂದ ಸಿಡಿದೊಡದ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಕಟಾಹದ ಹೊರಗಿನ ಜಲಧಾರೆಯೇ ಛಿದ್ರದಿಂದ ಇಳಿದು, ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದ ಒಳಗೆಸೇರಿ, ಶ್ರೀಹರಿಯ ಪಾದಾರವಿಂದಗಳನ್ನು ತೊಳೆದುದರಿದ, ಕೆಂಬಣ್ಣದ ಶಿಂಜಲ್ಕದಿಂದ ರಾಗರಂಜಿತವಾಗಿ, ಆಚಮನ ಮಂತ್ರದಿಂದ ಸಕಲಜಗತ್ತಿನ ಪಾಪಪ್ರಕ್ಷಾಳನಗೈಯುವ “ಭಗವಂತನ ಪಾದೋದಕ” (ಶ್ರೀಹರಿಯಪಾದೋದ್ಭವ) ಎಂದು ಅನ್ವರ್ಥನಾಮಗಳಿಂದ ಕರೆಯಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ, ಸಾವಿರಾರು ಯುಗಗಳುಳ್ಳ ಹೋಗುವ ಮಹಾಕಾಲದಿಂದ ಧ್ರುವಲೋಕಕ್ಕೆ ಇಳಿಯಿತು.”-ಎಂದು ಹೇಳಿರುವ “ಗಂಗಾವತರಣವಚನ”ವು (ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ಸಂಸ್ಕೃತಮೂಲದಲ್ಲಿ ಇದನ್ನು ಸಮಗ್ರವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ನೋಡುವುದು.) ಈ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುವುದು. (ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತ ಪಂಚಮಸ್ಕಂಧದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವ ಈ “ಭಾಗೀರಥೀಗದ್ಯ”ವನ್ನು ಪ್ರತಿ ನಿತ್ಯ ಪಾರಾಯಣಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರೆ, ಸರ್ವಪಾಪಪರಿಹಾರಕ)

ಪ್ರಮಾಣ : “ಸಾಕ್ಷಾದ್ಯಜ್ಞಲಿಂಗಸ್ಯ.....
 ಬಾಹ್ಯಜಲಧಾರೀತಿ”||- ಇತಿ ಪಂಚಮಸ್ಕಂಧೇ (ಮೂಲದಲ್ಲಿನೋಡಿ)
 ಇಂತಹ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಪಾದಮಹಿಮಾಜಲಧಿಪೊಕ್ಕದರಿಂದ = ಹರಿಪಾದ
 ಮಹಿಮಾ ಎಂಬುದೇ ಮಹಾಸಮುದ್ರ— ಈ ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಸಮಾವೇಶವಾಗಿ
 ರುವುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನಿಗಳಾದ ಮಹೀಸುರರು = ವಿಪ್ರೋತ್ತಮರು ; ಮಾಣ್ಡ-

ಪರೇ = ಸ್ವೀಕರಿಸದೇ ಬಿಡುತ್ತಾರೆಯೇ ? ಖಂಡಿತ ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಇದೇ ಅರ್ಥದಿಂದ ಶ್ರೀಮಜ್ಜಿಮಯತೀರ್ಥಶ್ರೀಚರಣರು ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕೆಯ ಆರಂಭದಲ್ಲಿ, "ಓಣಿಯಲ್ಲಿ ಹರಿಯುವ ನೀರುಗಳಿಗೆ ಗಂಗಾಸಂಗಮದಿಂದ ನೈರ್ಮಲ್ಯವು (ಪಾವಿತ್ರ) ಲಭಿಸುವಂತೆ, ನಮ್ಮ ವಚನಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಲಗೊಳಿಸಲು ಗುರುಗಳ ವಚನದಲ್ಲಿ ಸಂಗಮಿಸುತ್ತೇವೆ"- ಎಂದು ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ.

ಪ್ರವಾಣ:

"ಗಂಗಾಸಂಗಮೇ

ಗುರೋರ್ಗಿಠಃ ||—ಇತಿ ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕೇ (ಸಂಸ್ಕೃತ ಮೂಲ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ದಲ್ಲಿ ನೋಡಿ).

(೫) ಶ್ರೀ ಜಮಖಂಡಿ ವಾದಿರಾಜಾಚಾರ್ಯರ ನಾಖ್ಯಾನ
(ಸಂಸ್ಕೃತ ಮೂಲ)

ಅಶ್ವರ್ಯ ಪರ್ವಣ ಪಾವಭೇದಪ್ರಕರಣೇ | ವಿಂಶಾಧ್ಯಾಯೇ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣ ಧರ್ಮ ಸಂವಾದೇ—

"ಪುರಾಣ ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರೇಷು ಭಕ್ತ ಹೀನಾಶ್ಚಯೇ ದ್ವಿಜಾಃ || ಭಾಷಾ ಶಾಸ್ತ್ರೇಷು ನಿರತಾಃ ತೇ ವೈ ನಿರಯಗಾಮಿನಃ || ದಿವ್ಯಾಂ ಭಾಷಾಂ ಪರಿತ್ಯಜ್ಯ ಭಾಷಂತೇ ನಿರಯಗಾಮಿನಃ ||"—ಇತಿ

ನನುಪ್ರಾಕೃತಂ ಶೇಷಧರ್ಮೇ ನಿಷದ್ಧತೇ ಅತಃ ಕಥಮೇತತ್ ಇತಿ ಚೇತ್ ||

"ಪುರಾಣೈಃ ಪ್ರಾಕೃತ್ಯೈರಪಿ"—ಇತಿ ಭಾಗವತಶಾಸ್ತ್ರ ವಿರೋಧಾತ್. ನ ಜ್ಞಾನ ವಿಜ್ಞಾನಜನಕೇ ಏತನ್ನಿಷೇಧನಮ್ || ತತ್ರಾಪಿ ತು ವೃಷ್ಟಿವಯದತ್ತ ವಿಪ್ರಪ್ರಕಾರೇಣ ಸರ್ವೇಷಾಮಪಿ ಲೋಕಾನಾಮನುಕೂಲಂ ಸದಾ ಕ್ರಿಯಮ್ || ತದ್ಧರ್ಮಮಿತ್ಯುಪಸಂಹಾರೇ, ಜನ್ಮಾನಿ ಕರ್ಮಾಣೀತಿ ಏಕಾದಶ

ಭಾಗವತ ದುರ್ಭಟಿ ಭಾವದೀಪಿಕಾಯಾಂ ಚ ಲೋಕೇ ಗೀತಾನಿ ಲೋಕೋಪ
ಕಾರಾರ್ಥಂ ಗೀತಾನೀತಿ ವೃತ್ತಿವದ್ಧರ್ಮಮ್ || ಸತಾಮಪಿ ಮತಂ ತು ಯತ್
ತತ್ಕುರಪ್ಪೇತ್ಯುಕ್ತೀಃ || ತದಜನಕ (ಜ್ಞಾನ ವಿಜ್ಞಾನಾಜನಕ) ಯಕ್ಷಗಾನಾದಿ
ಪರಮೇವೇತ್ಯ ವೇತ್ಯ ಸ್ವಗ್ರಂಥಶುದ್ಧಿಂ ಗಂಗಾಸಂಗೇನೇತಿ ಪೂರ್ವಾಚಾರ್ಯ
ಪ್ರದರ್ಶಿತಮೇವ ನಿರ್ದಿಶತಿ || ಮಳಯೇತಿ || ಪರಿಯಲು = ಹರಿಯಲು |
ಬಾಂ = ಗಗನಂ | ತೂರೆ = ನದೀ. ಗಂಗಾ | ಮಾಣ್ಡಪರೇ ಕಾಕುಸ್ವರಃ ||

ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಾಚಾರ್ಯರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ (ಕನ್ನಡಾನುವಾದ) :

ಶ್ರೀಮನ್ನಹಃಭಾರತದ ಅಶ್ವರ್ಯಪರ್ವದಲ್ಲಿ ಪಾಪಭೇದಪ್ರಕರಣದ
೨೦ ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಹಾಗೂ ಧರ್ಮರಾಯ ಇವರ ಸಂವಾದ
ದಲ್ಲಿ ದೇವಭಾಷೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು - "ಪುರಾಣಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಹೀನರೂ
ಭಾಷಾಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಸಂಗಮಾಡುವವರೂ (ಕುಶಲರೂ) ನರಕಭಾಗಿಗಳಾಗು
ತ್ತಾರೆ.

ಪ್ರಮಾಣ :

“ಪುರಾಣ ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರೇಷು ಭಕ್ತಿಹೀನಾಶ್ಚಯೇ ದ್ವಿಜಾಃ |

ಭಾಷಾಶಾಸ್ತ್ರೇಷು ನಿರತಾಃ ತೇ ವೈ ನಿರಯಗಾಮಿನಃ ||

ದಿವ್ಯಾಂ ಭಾಷಾಂ ಪರಿತ್ಯಜ್ಯ ಭಾಷಂತೇ ನಿರಯಗಾಮಿನಃ ಇತಿ ||

ಶೇಷ ಧರ್ಮ ನಿರೂಪಣಾ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಾಕೃತಭಾಷೆಯನ್ನು
ನಿಷೇಧಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಪ್ರಮಾಣ :

ನನು ಪ್ರಾಕೃತಂ ಶೇಷಧರ್ಮೇ ನಿಷಿದ್ಧ್ಯತೇ ||”

ಹಾಗಾದರೆ ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾಗಿರುವ ಹರಿಕಥಾಮೃತಸಾರವು
ಆದರಣೀಯವಾಗುವುದು ಹೇಗೆ ? - ಎಂದು ಆಕ್ಷೇಪ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಇದು
ಸರಿಯಲ್ಲ. ಪುರಾಣಗಳ ವಿಷಯಗಳನ್ನೇ ನಿರೂಪಿಸುವ ಪ್ರಾಕೃತವಚನ

ಗಳನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸದೆ, ಕೇವಲ ಜ್ಞಾನ ವಿಜ್ಞಾನಗಳನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸದೇ ಇರುವ ಶುಷ್ಕವಾದ (ಹರಿಯನ್ನು ಮರೆಯಿಸುವ) ಪ್ರಾಕೃತ ವಚನಗಳನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸಿರುವರೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಪ್ರಮಾಣ :

“ಸಾರಾಣ್ಯೈ ಸ್ರಾಕೃತ್ಯೈರಪೀತಿ ಭಾಗವತ ಶಾಸ್ತ್ರ ವಿರೋಧಾತ್ |
ನಜ್ಞಾನ ವಿಜ್ಞಾನಜನಕೇ ಏತನ್ಯಷ್ಟೇ ಧನಮ್ ||

ಅದೇ ಭಾಗವತದಲ್ಲಿ ಮುಂದೆ ದೇವ-ನಾರದರ ಸಂವಾದದಲ್ಲಿ “ಸರ್ವೇಷಾ ಮುಪಿ” ಎಂದು ಉಪಸಂಹಾರದಲ್ಲಿ “ಜನ್ಮಾನಿ ಕರ್ಮಾ ಕರ್ಮಾಣಿ ಹರೇಃ” ಎಂಬ ಭಾಗವತ ಶ್ಲೋಕಕ್ಕೂ ಶ್ರೀಸತ್ಯಾಭಿನವತೀರ್ಥರು ಬರೆದಿರುವ ದುರ್ಭಟಿಭಾವ ದೀಪಿಕೆ ಎಂಬ ಟಿಪ್ಪಣಿಯಲ್ಲಿ-“ಲೋಕೋಪಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡಿರುವ ಗೀತೆಗಳನ್ನು ಕೇಳುತ್ತ ಸ್ವವೃತ್ತಿ ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಇದ್ದು, ಸಜ್ಜನರಲ್ಲಿ ಸೇವೆಮಾಡಿ, ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸು ಮಾಡು”-ಎಂದು ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ.

ಪ್ರಮಾಣ :

“ಲೋಕೇ ಗೀತಾದಿ ಲೋಕೋಪಕಾರಾರ್ಥಂ ಗೀತಾನೀತಿ
ವೃತ್ತಿವದ್ಧರ್ಮಮ್ |
ಸತಾನುಪಿ ಮತಂ ತುಯತ್ ತತ್ಕುರುಷ್ವೇತ್ಯುಕ್ತೇಃ ||”
-ಇತಿ “ದುರ್ಭಟಿಭಾವದೀಪಿಕಾಯಾಮ್”

ಆದುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನ ವಿಜ್ಞಾನಗಳನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸದಂಥ ಯಕ್ಷಗಾನ ಮುಂತಾದ ಅಪಲಾಪಗಳನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸುವುದೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಹೀಗೆ ತಿಳಿದು, ತಮ್ಮ “ಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ ಶುದ್ಧಿ ಇದೆ” ಎಂಬುದನ್ನು “ಗಂಗಾ ಸಂಗೀನ ನೈರ್ಮಲ್ಯಮ್”-ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಪ್ರಾಚೀನರು ತೋರಿಸಿರುವಂತೆಯೇ ದಾಸವರ್ಯರು ತೋರಿಸುತ್ತಾರೆ-“ಮಳೆಯ ನೀರು”-ಎಂಬ ಫದ್ಯದಿಂದ.

ಪರಿಯಲು = ಹರಿಯಲು : ಬಾನು = ಗಗನ (ಆಕಾಶ) ; ತೋರೆ = ನದೀ (ಗಂಗಾ); ಪೆತ್ತ = ಹೆತ್ತ (ತಂದಿರುವನೆಂದರ್ಥ); ಪೊಕ್ಕದರಿಂದ = ಹೊಕ್ಕದ್ದರಿಂದ ; ಮಾಣ್ಣಪರೇ = ಮಾಡದಿರುವರೇ ? (ಸ್ವೀಕರಿಸದಿರುವರೇ ?) ಇದು "ಕಾಕುಸ್ವರ"ದಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತದೆ || ೨ ||

(೬) "ಗುರುಹೃದಯಪ್ರಕಾಶಿಕೆ"-ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ :

ವೇದಶಾಸ್ತ್ರನಿಷ್ಠರಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಪ್ರಾಕೃತಕಾವ್ಯಾಸಕ್ತರಾಗರೆಂಬ ಆಕ್ಷೇಪ ಸಲ್ಲದು. "ಪುರಾಣೈಃ ಸ್ವಾಕೃತೈರಸಿ"-ಎಂದು ಭಾಗವತಾದಿ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ಸಹ ಈ ವಿಧಿ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ, ಶಾಸ್ತ್ರಾಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನೇ ಕರ್ನಾಟಕಭಾಷೆಯಿಂದ ಹೇಳಿರುವ ಕಾರಣ. ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಇದನ್ನು ಬಿಡಲಾರರೆಂದು ಸದೃಷ್ಟಾಂತವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ-"ಮಳೆಯೆಂದು". ಮಳೆಯ ನೀರು ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಹರಿಯುವಾಗ ಸ್ನಾನಾದಿಗಳಿಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳದಿದ್ದಾಗ್ಯೂ, ಅದು ದೊಡ್ಡ ಹೊಳೆಯನ್ನು ಸೇರಲು, ಅದನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ, ಸಂಸ್ಕೃತವಿಹಾರವಾದ್ದರಿಂದ, ಪ್ರಾಕೃತಭಾಷೆ ನಿತ್ಯವಾದರೂ, ಬಾಂಬೊಳಿ ಎಂದರೆ ಆಕಾಶನದಿಯಾದ ಗಂಗೆಯ ಜನಕನಾದ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಪಾದ ಮಹಿಮೆ ಎಂಬ ಸಮುದ್ರರೂಪಶಾಸ್ತ್ರಾಭಿಪ್ರಾಯದೊಳಗೆ ಸೇರಿದ ಕಾರಣ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಬಿಡರೆಂದರ್ಥ. "ಗಂಗಾಸಂಗೇನ ನೈರ್ಮಲ್ಯಂ ರಥ್ಯಾದ್ವಿ-ರ್ಲಭ್ಯತೇ ಯಥಾ"-ಎಂಬ ಟೀಕಾರ್ಥ ಇದರಿಂದ ಸೂಚಿತವಾಯಿತು || ೨ ||

ಸರ್ವವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಸಾರಸಂಗ್ರಹ :

ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನಿವರೇಣ್ಯರಾದ ಶ್ರೀ ಜಗನ್ನಾಥದಾಸವರ್ಯರು ತಮ್ಮಿಂದ ರಚಿತವಾದ "ಶ್ರೀಮದ್ಧರಿಕಥಾಮೃತಸಾರ" ವೆಂಬ ಗ್ರಂಥವು ಪ್ರಾಕೃತಗ್ರಂಥವಾದರೂ ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಂದ ಗ್ರಾಹ್ಯ ಎಂಬ ವಿಷಯವನ್ನು ಸದೃಷ್ಟಾಂತವಾಗಿ ವಿವರಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ಮೇಘಗಳಿಂದ ಮಳೆಯ ಉತ್ಪತ್ತಿ, ಅಂತಹ ಮಳೆಯ ನೀರು ಇಕ್ಕಟ್ಟಾದ ಬೀದಿಗಳಲ್ಲಿ(ಓಣಿಗಳಲ್ಲಿ) ಹರಿಯುವುದು; ಆ ಮಳೆಯ ನೀರನ್ನು ಊರಿನ ಜನರಾರೂ ಉಪಯೋಗಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಅದು

ಸ್ನಾನಪಾನಾದಿ ಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ಅನರ್ಹ. ಆದರೆ, ಅದೇ ನೀರು ಹರಿದು, ಮಹಾನದಿಯ ನೀರಿನೊಡನೆ ಸೇರಿದಾಗ, ನೈರ್ಮಲ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದುವುದು. ಆಗ ಜನರು ಅದನ್ನು ಸ್ನಾನಪಾನಾದಿಗಳಿಗೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವರು. ಅದ ರಂತೆಯೇ ಇದು ಪ್ರಾಕೃತ ಭಾಷಾ ಗ್ರಂಥವು. ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಪಾಠಪ್ರವಚನಗಳು, ಅಧ್ಯಯನಾದಿಗಳು ದೇವಭಾಷೆಯಾದ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿಯೇ ನಡೆಯಬೇಕೆಂದು ಶಾಸ್ತ್ರಸಮ್ಮತವು. ಸಂಸ್ಕೃತಭಾಷಾದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಪ್ರಾಕೃತಭಾಷೆ ನಿಷಿದ್ಧ ವಾದದ್ದು. ಈ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ದಾಸರಾಯರು “ಕಲುಷವಚನಗಳಾ ದೋಡಯು”— ಎಂದು ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಕೇವಲ ಸಂಸ್ಕೃತ ಭಾಷೆ ಯಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ವಿಷಯಗಳೆಲ್ಲವೂ ಮಾನ್ಯವಲ್ಲ, ಭಗವನ್ಮಹಿಮಾವಿಶೇಷಗಳೆಲ್ಲದ ಸಂಸ್ಕೃತವಾಣಿ ತ್ಯಾಜ್ಯವೇ ಸರಿ. ಶ್ರೀಹರಿಯ ಮಹಿಮಾತಿಶಯಗಳನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವ ಪ್ರಾಕೃತ ಭಾಷೆಯಾದರೂ ಪರಮಮಾನ್ಯ ಮತ್ತು ಸ್ವೀಕಾರಾರ್ಹ; ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ, “ನನ್ನ ವಾಕ್ಯಗಳು (ವಚನಗಳು) ಪ್ರಾಕೃತ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿದ್ದರೂ, ತ್ರಿಲೋಕಪಾವನಳಾದ ಗಂಗೆಯನ್ನು ಪೆತ್ತ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಪಾದಮಹಿಮೆ ಎಂಬ ಮಹಾಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ನನ್ನ ವಚನಗಳು ಸಮಾವೇಶಗೊಂಡಿರುವುದರಿಂದ, ಉಪ ಯೋಗಕ್ಕೆ ಅರ್ಹವಲ್ಲದ ಬೀದಿಗಳಲ್ಲಿ ಹರಿಯುತ್ತಿರುವ ನೀರು ಗಂಗಾದಿ ಮಹಾ ತೀರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರಿದಾಗ, ಹೇಗೆ ಸ್ನಾನಪಾನಾದಿಗಳಿಗೆ ಅರ್ಹವೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಭಗವನ್ಮಹಿಮಾಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಈ ಪ್ರಾಕೃತ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಟ್ಲಾನಿಗಳಾದ ವಿಪ್ರೋತ್ತಮರು ಸ್ವೀಕರಿಸದೆ ಬಿಡುವುದಿಲ್ಲ. ಮಾನ್ಯ ಮಾಡೇ ಮಾಡುವರು ಎಂದು ದಾಸರಾಯರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಪದ್ಯ (೩)

ಮೂಲ :

ಕ್ರುತಿಕತಿಗಳಭಿಮಾನಿ ಲಕುನಿಾ |

ಸ್ತುತಿಗಳಿಗೆ ಗೋಚರಿಸದಪ್ರತಿ |

ಹಕ ಮಹೈಶ್ವರ್ಯಾದ್ಯಖಿಳ ಸದ್ಗುಣಗಣಾಂಬೋಧಿ ||

ಪ್ರತಿದಿನಸ ತನ್ನಂಘ್ರಿ ಸೇವಾ |

ರತ ಮಹಾತ್ಮರು ಮಾಡುತಿಹ ಸಂ |

ಸ್ತುತಿಗೆ ನಶನಾಗುವನಿವನ ಕಾರುಣ್ಯಕೇನೆಂಬೆ || ೩ ||

ಅನತರಣಿಕೆ :

ಅನಂತಾನಂತ ವೇದಸಮೂಹಗಳಿಂದ ಅತೀತನಾದ ಸದ್ಗುಣಗುಣಾರ್ಣವನಾದ ಇಂದಿರಾಧವನ ಕಾರುಣ್ಯವಿಶೇಷವನ್ನೂ ಮತ್ತು ಆತನ ಭಕ್ತಪರಾಧೀನತೆಯನ್ನೂ ಶ್ರೀದಾಸರಾಯರು ಈ ಪದ್ಯದಿಂದ ಹೃದಯಂಗಮವಾಗಿ ಚಿತ್ರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ :

ಶ್ರುತಿತತಿಗಳಿಗೆ = ವೇದಸಮೂಹಗಳಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿ = ಅಭಿಮಾನಿಯಾದ ಲಕುಮೀ = ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರ (ಲಕ್ಷ್ಮೀ-ತತ್ಸಮ; ಲಕುಮೀ-ತದ್ಭವ) ಸ್ತುತಿಗಳಿಗೆ = ಭಾರತ ವೇದಸಮೂಹಗಳನ್ನು ಆತಿಕ್ರಮಿಸಿ ಮಾಡಿದ ಸ್ತೋತ್ರಗಳಿಗೆ ಗೋಚರಿಸದ = ಗೋಚರವಾಗದಂಥಾ (ಪಾರಗಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಡದ) ಅಪ್ರತಿಹತ = ಅಸದೃಶವಾದ, ನಾಶರಹಿತವಾದ (ಶಶ್ವದೇಕಪ್ರಕಾರವಾದ) ಮಹೈಶ್ವರ್ಯ = ಅಪರಿಚ್ಛಿನ್ನವಾದ, ಸ್ವರಮಾಣಾಖ್ಯ ಐಶ್ವರ್ಯವೇ ಆದಿ = ನೊದಲಾದ (ಎಂದರೆ, ಸ್ವಾಖ್ಯದಲ್ಲಿ ತಾನೇ ರಮಾಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರೇಂದ್ರಾದಿ ರೂಪಗಳಿಂದ ಸ್ವರಮಾಣಾಖ್ಯ ಐಶ್ವರ್ಯವುಳ್ಳವ) ಅಖಿಳ = ಸಮಸ್ತವಾದ ಸದ್ಗುಣಗುಣಾಂಜೋಧಿ-ಸರ್ತ್ = ಪರಾಧೀನತೆ, ನ್ಯೂನತೆ ಇವೇ ಮುಂತಾದ ದೋಷಗಳಿಂದ ರಹಿತನಾದ ಗುಣಗುಣ = ಮಂಗಳಕರವಾದ ಸ್ವಾಭಿನ್ನಗಳಾದ ಉತ್ಕೃಷ್ಟ ಗುಣಸಮೂಹಗಳಿಗೆ ಅಂಬುಧಿ = ಸಮುದ್ರದಂತೆ ಆಶ್ರಯನಾಗಿರುವ (ಅನಂತ ಕಲ್ಯಾಣ ಗುಣಗಣರತ್ನಾಕರನಾದ) ರಮಾದೇವಿಯರಿಂದಲೂ ಸಾಕಲೈನ ತಿಳಿಯಲ್ಪಡದಿರುವ ಆಶ್ಚರ್ಯಗೊಳಿಸತಕ್ಕ ಚಿತ್ರವಿಚಿತ್ರ ಗುಣ ಸಂಪನ್ನನಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಪ್ರತಿದಿನಸ = ಪ್ರತಿನಿತ್ಯವೂ (ನಿರಂತರದಲ್ಲಿಯೂ) ತನ್ನಂಘ್ರಿ = ತನ್ನ ಪಾದಗಳ ಸೇವಾರತ = ಧ್ಯಾನೋಪಾಸನಾದಿ

ಸೇವಾವಿಶೇಷಗಳಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತರಾದ ಮಹಾತ್ಮರು = ಅತಿಶಯವಾದ ಹಾಗೂ ನಿಷ್ಕಾಮಕವಾದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳ ಭಕ್ತರು. (ಮಹನೀಯರು) ಮಾಡುತ್ತಿಹ = ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗೆ = ಸಮೀಚೀನವಾದ ಏಕಾಗ್ರಚಿತ್ತದ ಸ್ತೋತ್ರಕ್ಕೆ ವಕನಾಗುವನು = ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ದರ್ಶನ ಕೊಡುವ, ಅಂದರೆ, ಪೂರ್ವೋಕ್ತ ಪ್ರಕಾರ ಮಹದೈಶ್ವರ್ಯಸಂಪನ್ನನಾದಾಗ್ಯೂ ಭಕ್ತರ ಅಧೀನನಾಗಿ ತನ್ನ ವಶನಾದ ಜೀವನಿಗೆ ಅಪರೋಕ್ಷವಾಗುತ್ತಾನೆ-ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಇವನ = ಇಂತಹ ಮಹಿಮೋಪೇತನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಕಾರುಣ್ಯಕ್ಕೆ = ಕಾರುಣ್ಯವಿಶೇಷಕ್ಕೆ, ಅಂದರೆ, ಅಲ್ಪಾಧಿಕಾರಿಯ ಅಲ್ಪವಾದ ಸ್ತೋತ್ರಾದಿಗಳಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಾಗುವುದರಿಂದ, ಮಹಾ ಕರುಣಾಶಾಲಿ ಎಂದರ್ಥ ಏನೆಂಬೆ = ಎಷ್ಟೆಂದು ವರ್ಣಿಸಲಿ ? ತನ್ನ ಭಕ್ತರಲ್ಲಿ ಬಹು ಅಂತಃಕರಣಯುಕ್ತನಾದವನು ಎಂದರ್ಥ.

ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳು

(೧) ಶ್ರೀ ಸಂಕರ್ಷಣ ಒಡೆಯರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ :

ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮ ಎಂಥಾವನೆಂದರೇ, ವೇದಸಮೂಹಗಳಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಯಾದ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರು ಭಾರತನಿಗಮತತಿಗಳತಿಕ್ರಮಿಸಿ ಮಾಡಿದ ಸ್ತುತಿಗಳಿಗೆ ಗೋಚರನಾಗದಂಥವನು, ಸ್ವಾಖ್ಯದಲಿ ತಾನೇ ರಮಾಬ್ರಹ್ಮ ರುದ್ರೇಂದ್ರಾದಿ ರೂಪಗಳಿಂದ ಸ್ವರಮುಖಾಖ್ಯ ಐಶ್ವರ್ಯವುಳ್ಳವನು. ಸಮಸ್ತವಾದ ಪರಾಧೀನತೆಯೇನು, ನ್ಯೂನತೆಯೇನು, ಇಂಥಾ ದೋಷರಹಿತವಾದಂಥಾ ಮಂಗಳಕರವಾದ, ಸ್ವಾಭಿನ್ನಗಳಾದ ಗುಣಗಳ ಸಮೂಹದಿಂದ ರಮಾದೇವಿಯವರನ್ನು ಆಶ್ಚರ್ಯಗೊಳಿಸತಕ್ಕ ವಿಚಿತ್ರ ಗುಣವುಳ್ಳವನು. ಇಂಥಾ ಗುಣಪೂರ್ಣನಾದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ಪ್ರತಿದಿನದಲ್ಲಿಯೂ ತನ್ನ ಪಾದಗಳ ಧ್ಯಾನೋಪಾಸನಾದಿಸೇವಾದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತರಾದ, ಅತಿಶಯವಾದ, ನಿಷ್ಕಾಮಕವಾದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳ ಭಕ್ತರು ಮಾಡುವ ಸಮೀಚೀನವಾದ, ಏಕಾಗ್ರಚಿತ್ತದ ಸ್ತೋತ್ರಕ್ಕೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಾಗಿ ಭಕ್ತರ ಅಧೀನನಾಗಿ ಅಪರೋಕ್ಷವಾಗುವೆ. ಇನ್ನೂ ಅಲ್ಪಾಧಿಕಾರಿಯ ಅಲ್ಪವಾದ ಸ್ತೋತ್ರಾದಿಗಳಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಾಗೋಂಥಾ ಕರುಣವುಳ್ಳವನ ಕಾರುಣ್ಯಕ್ಕೆ ಏನಂತ ಹೇಳಲಿ ? || ೩ ||

(೨) “ಭಾವಪ್ರಕಾಶಿಕೆ”- ನ್ಯಾಯಾನ್ವಯ :

ಯಾವ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡಿ ಪಾರಗಾಣಲು ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮೀ ದೇವಿಯರಿಗೂ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೋ, ಯಾವನು ಎಂದಿಗೂ ನಾಶವಿಲ್ಲದ ಒಂದೇ ರೀತಿಯಾದ ಮಹದೈಶ್ವರ್ಯಸಮುದ್ರನಾಗಿ ಇರುವನೋ ಅಂತಹ ಮಹಾನುಭಾವನು ತನ್ನ ಪಾದಸೇವಾರತರಾದ ಮಹಾತ್ಮರು ಮಾಡುವ ಅಲ್ಪವಾದ ಸ್ತೋತ್ರಕ್ಕೆ ವಶನಾಗುವನು. ಇಂತಹ ಮಹಾನುಭಾವನ ಕಾರುಣ್ಯವನ್ನು ಎಷ್ಟೆಂದು ವರ್ಣಿಸಲಿ ?

ವಿಶೇಷಾರ್ಥ :

ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ತನ್ನ ಪಾದಸೇವಾರತರಾದ ಮಹಾತ್ಮರು ಮಾಡುತ್ತಿಹ ಸಂಸ್ತುತಿಗೆ ವಶನಾಗುವನು ಎಂದು ದಾಸರಾಯರು ಹೇಳಿರುವರು. ಇದಕ್ಕೆ ಆಧಾರವೇನು ? ದಾಸರಾಯರು ಸ್ವಾನುಭವದಿಂದಲೂ, ದೊಡ್ಡವರ ವಾಕ್ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದಲೂ ಸಹ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿರುವರು. ಸ್ವಾನುಭವವಾವುದು ? ಅಂದರೆ, ಶ್ರೀವಿಜಯದಾಸರೂ ಮತ್ತು ಶ್ರೀಭಾಗಣ್ಣ ದಾಸರೂ ಇವರಿಬ್ಬರೂ ಜಗನ್ನಾಥದಾಸರು ಅಶಕ್ತಿಯಿಂದಿರುವಾಗ, ಅವರನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ತಿರುಪತೀ ಕ್ಷೇತ್ರಕ್ಕೆ ಹೋಗಿದ್ದರು. ಒಂದಾನೊಂದು ದಿವಸ ಅಶಕ್ತರಾದ ಜಗನ್ನಾಥದಾಸರನ್ನು ಮಾತ್ರ ತಾವು ಇಳಿದುಕೊಂಡಿದ್ದ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿಯೇ ಬಿಟ್ಟು ಭಾಗಣ್ಣ ದಾಸರು ಮೊದಲಾದವರು ದೇವದರ್ಶನಕ್ಕೆ ಹೋಗಿದ್ದರು. ಅಲ್ಲಿ ಸೆರೆದಿದ್ದ ಹರಿದಾಸರೆಲ್ಲರೂ ಭಜನೆಮಾಡುತ್ತಾ ನರ್ತನಗಾನಗಳಲ್ಲಿ ನಿರತರಾಗಿ ರಲು ಜಗನ್ನಾಥದಾಸರ ಅಂಗರಕ್ಷಕರಾಗಿದ್ದ ಭಾಗಣ್ಣ ದಾಸರೂ ಸಹ ಭಜನೆ ತತ್ತರರಾಗಿ ಜಗನ್ನಾಥದಾಸರನ್ನು ಮರೆತುಬಿಟ್ಟರು. ಜಗನ್ನಾಥದಾಸರು ರೋಗ ದಿಂದ ಬೀಡಿತರಾಗಿ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಅನ್ನವಿಲ್ಲದೆ ಹಸಿವಿನಿಂದ ನರಳುತ್ತಾ, ಮಿಕ್ಕವ ರೆಲ್ಲರೂ ಶ್ರೀನಿವಾಸನ ದರ್ಶನವನ್ನು ಮಾಡಿ ಆನಂದ ಪಡುತ್ತಿರಲು ತಮ್ಮ ಗತಿಯು ಹೀಗೆ ಆಯಿತಲ್ಲಾ - ಎಂದು ವ್ಯಸನಪಡುತ್ತಾ, ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಕ್ಷಣ ಬಿಡದೆ ಧ್ಯಾನಮಾಡಿ ಸ್ತೋತ್ರ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಆಗ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಭಾಗಣ್ಣ ದಾಸರಂತೆ ವೇಷಧಾರಿಯಾಗಿ ದಿವ್ಯವಾದ ಭಕ್ತಭೋಜ್ಯಗಳಿಂದ

ಕೂಡಿದ ಅನ್ನವನ್ನು ತಂದು ಅವರಿಗೆ ಭೋಜನಮಾಡಿಸಿದನು. ತಕ್ಷಣ ಇವರ ಅಶಕ್ತಿಯು ನಿವಾರಣವಾಗಿ, ಸಂತೋಷದಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಭಜಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಇತ್ತಲು, ಭಾಗಣ್ಣ ದಾಸರಿಗೆ ಬಹಳ ಹೊತ್ತಿನಮೇಲೆ ಜಗನ್ನಾಥ ದಾಸರ ನೆನಪು ಬಂದಿತು. ಆಗ ಅವರು “ಆಹಾ ! ರೋಗಿಷ್ಯನಾದ ನನ್ನ ಶಿಷ್ಯನನ್ನು ಆದರಿಸದೆ ಬಂದುಬಿಟ್ಟೆನಲ್ಲ. ಹಸಿವೆಯಿಂದ ಎಷ್ಟು ತಲ್ಲಣಿಸುತ್ತಿರುವನೋ” ಎಂದು ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪಗೊಂಡು, ಬೇಗಬೇಗನೆ ಮನೆಗೆ ಬಂದು, ನೋಡುವಾಗ, ಸಂತೋಷಚಿತ್ತರಾಗಿ ಕೂತಿರುವ ಶಿಷ್ಯನನ್ನು ಕಂಡು, “ನಾನು ನಿನ್ನನ್ನು ಮರೆತು ಭಜನೆಯಲ್ಲಿ ಇದ್ದು ಬಿಟ್ಟೆನು. ನೀನು ಕ್ಷುದ್ಧಾಧಿಯಿಂದ ಎಷ್ಟು ಕಷ್ಟಪಟ್ಟಿರುವೆಯೋ ? ಎಂದು ಓಡಿಬಂದೆನು. ಇದೇನು ? ಇಂದು ಉಪವಾಸವಿದ್ದರೂ ಸಂತೋಷಚಿತ್ತನಾಗಿ ಕೂತಿರುವೆಯಲ್ಲಾ ? ನಿನಗೆ ಕೊಡುವ ಶಕ್ತಿಯು ಈಗಾಗಲೇ ಹೀಗೆ ಬಂದಿತು ?” ಎಂದು ಕೇಳಿದರು. ಆಗ ಜಗನ್ನಾಥದಾಸರು ಅಶ್ಚರ್ಯಗೊಂಡು- “ಇದೇನು ? ಹೀಗೆ ಕೇಳುತ್ತೀರಿ ! ಈಗ ತಾನೇ ತಾವೇ ಬಂದು ಮೃಷ್ಟಾನ್ನವನ್ನು ಭೋಜನಮಾಡಿಸಿದಿರಲ್ಲಾ. ಅಂತಹ ಅಮೃತಾನ್ನವನ್ನು ನಾನು ಎಂದಿಗೂ ಸೇವಿಸಿರಲಿಲ್ಲ. ಅದರ ಮಹಿಮೆಯಿಂದಲೇ ನನಗೆ ಶಕ್ತಿಯು ಉಂಟಾಯಿತು”-ಎಂದು ಹೇಳಿದರು. ಇದನ್ನು ಕೇಳಿ ಶ್ರೀ ಭಾಗಣ್ಣ ದಾಸರು ಅಶ್ಚರ್ಯ ಚಕಿತರಾಗಿ— “ಶ್ರೀನಿವಾಸನೇ ನಿನಗನ್ನವನ್ನಿತ್ತವನು. ನಾನು ನಿನ್ನನ್ನು ಮರೆತುಬಿಟ್ಟೆನು. ನಿನ್ನ ಭಕ್ತಿಗೆ ಮೆಚ್ಚಿ ಪರಮಾತ್ಮನು ಅನುಗ್ರಹಮಾಡಿದನು” ಎಂದು ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಜಗನ್ನಾಥದಾಸರಿಂದಸಮೇತರಾಗಿ ಪಾಡಿವೊಗಳಿದರು ಎಂದು ಜಗನ್ನಾಥ ದಾಸರ ಚರಿತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಹೀಗೆ ದಾಸರಾಯರಿಗೆ ಸ್ವಾನುಭವವೇ ಇರುವುದು.

ಕನಕದಾಸರು ಉಡುಪಿಗೆ ಕೃಷ್ಣನ ದರ್ಶನಕ್ಕೆ ಹೋದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಿದ್ದವರು ಆತನನ್ನು ಶೂದ್ರನೆಂದು ಅಲಯಪ್ರವೇಶಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿಮಾಡಿದರು. ಅವನು ದೇವಸ್ಥಾನದ ಹಿಂದುಗಡೆ ಕೂತು, ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಪಾಡಿವೊಗಳಲು ಪಶ್ಚಿಮದ ಗೋಡೆಯು ಒಡೆದು ಕಿಂಡಿಯಾಯಿತೆಂತಲೂ, ಪೂರ್ವಾಭಿಮುಖನಾಗಿದ್ದ ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿಯು ಪಶ್ಚಿಮಾಭಿಮುಖವಾಗಿ ತಿರುಗಿದ

ನೆಂತಲೂ, ಈಗಲೂ ಈ ಗುರುತು ಉಡುಪಿಯಲ್ಲಿ “ಕನಕನಕಿಂಡಿ” ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ತೋರುವುದೆಂದೂ ಹೇಳುವರು. ಇಂತಹ ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳು ಅನೇಕವಾಗಿ ವಿಠಲ ದೇವರಭಕ್ತರಿಗೆ ಪ್ರಖ್ಯಾತಿ ಇರುವುವು. ಆದುದರಿಂದ ದಾಸರಾಯರು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾನುಭವದಿಂದಲೇ “ತನ್ನಂಘ್ರಿಸೇವಾರ ತರು ಮಾಡುಕಿಹ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗೆ ವಶನಾಗುವನು”— ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಇದಕ್ಕೆ ಉಪಮಾನರೂಪವಾಗಿ “ಶ್ರುತಿದೇವ” “ಬಹಳಾಶ್ವರಾಜ” ಮೊದಲಾದ ವರ ಕಥೆಗಳು ಭಾಗವತಾದಿಗಳಲ್ಲಿರುವುವು. || ೩ ||

(೩) “ಭಾವದರ್ಪಣ ಟೀಕಾ”- ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ :

ಅನತಾರಿಕಾ :

“ಈಶಾದನ್ಯತ್ರ ಜಗತಿ ಅನಾಲೋಚನಯೈವತು || ವಿಸಯೀ ಕರೋತಿ ಯಸ್ಯಾಸ್ತು ಜ್ಞಾನಂ ಲಕ್ಷ್ಮೀಃ ಪ್ರಕೀರ್ತಿತಾ||”- ಎಂಬಂಥ ಗುಡಪುರಾಣ ವಚನಾನುಸಾರ ಸರ್ವಜ್ಞಳಾದ ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರಿಗೆ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಪಾದಕನಿಷ್ಠಾಂಗುಷ್ಠದಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯಮಾನವಾದ ಗುಣಾನಂತ್ಯವು ಗಣನೆಗೆ ತೋರದೇ ಹರ್ಷಾರ್ಥಿಯಲ್ಲಿ ಮಗ್ನಳಾದವಳಿಗೆ ತಾನು ಸಿಗದೆ, ಪರಮ ಅಲ್ಪಭಕ್ತರು ಮಾಡತಕ್ಕ ಸ್ತುತಿಗೇ ವಶವಾಗುವನೆಂದು ಶ್ರೀಹರಿಯ ದಯಾರಸವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾರೆ, “ಶ್ರುತಿತತಿ”- ಎಂಬ ಪದ್ಯದಿಂದ.

ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ :

ಶ್ರುತಿತತಿ = ವೇದಸಮೂಹವೆಂದರ್ಥ. ನಿರ್ಮತ್ತರನಾಗಿ ಯಥಾಯೋಗ್ಯಮನಸ್ಸಿಟ್ಟು “ಶ್ವಾಂವಿನಾ ಮೇ ಗತಿನರ್ಹಿ”- ಎಂದು ಉಪಾಸನಾ ಮಾಡತಕ್ಕವರಿಗೇನೇ ಸಿಗುವನೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಏನಂಬೆ = ಏನು ಹೇಳಲಿ ? ಶ್ರುತಿತತಿ = ವೇದಸಮೂಹ ಗೋಚರಿಸದ = ನಿಲಕದ (ಸಿಗದ) ಅಪ್ರತಿಹತ = ನಾಶರಹಿತ ಗಣ = ಸಮೂಹ ಅಂಬೋಧಿ = ಸಮುದ್ರ, ಅಂಘ್ರಿಸೇವಾರತ = ಚರಣಸೇವೆಯಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತರಾದ ಮಹಾತ್ಮರು = ಜ್ಞಾನಿಗಳು ವಶನಾಗುವನು = ಸಿಗುವನು ಕಾರುಣ್ಯಕೀ = ಅಂತಃಕರಣಕ್ಕೆ H.R.M

(೪) ತಾಮ್ರಪರ್ಣಿಯಾ (ಸಂಸ್ಕೃತ ಮೂಲ)

ಶ್ರುತಿತತಿಗಳಭಿಮಾನೀತಿ || ಅನಂತಾನಂತ ಶ್ರುತಯಃ ವೇದಾಃ
 ತೇಷಾಂತತಯಃ ಸಮೂಹಃ | ತೇಷಾಂ ಅಭಿಮಾನಿನೀ ಲಕುಮೀ, ರಮಾ,
 ತಸ್ಯಾಃ | ಸ್ತುತಿಗಳಿಗೆ ಗೋಚರಿಸದ | ಸ್ತೋತ್ರಾಣಾಮವಿಷಯಃ | ತದುಕ್ತಂ ||
 “ದೇಶತಃ ಕಾಲತಃ ವ್ಯಾಪ್ತಾ ಸಮಾ ಲಕ್ಷ್ಮೀಃ ಹರೇಃ ಸದಾ | ಸರ್ವವೇದಾ
 ಭಿಮಾನೀ ಚ ಸರ್ವಜ್ಞಾಪಿ ಹರೇರ್ಗುಣಾನ್ || ನ ಜಾನಾತಿ ಸದಾಮತ್ವಾ
 ದೃಷ್ಟಾನಪಿ ಹೃಗೋಚರಾನ್ || ತಸ್ಯಾಸ್ತು ತೇ ರಣೇಯೋಯಂ ಅನಂತ
 ಗುಣಶೋ ಹರಿಃ” — ಇತಿ ತತ್ಸಾರೇ || ಯತಃ ರಮಾಸ್ತೋತ್ರವಿಷಯಃ
 ಆತಃ ಅಪ್ರತಿಹೃತ್ಮಹೈಶ್ವರ್ಯಾದ್ಯಖಿಳ ಸದ್ಗುಣಗಣಾಂಬೋಧಿ = ‘ರಮಾ
 ಸ್ತೋತ್ರ ವಿಷಯಭೂತಃ ದೇಶಕಾಲ ವಿಚ್ಛೇದ ಶೂನ್ಯತ್ವಾದ್ಯಖಿಂಡ
 ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಾದ್ಯಮಿತ ನಿರ್ದುಷ್ಟಜ್ಞಾನನಂದಾದಿ ಗುಣಸಮೂಹೈಃ ಅಂಬುಧಿಃ
 ಇವಪೂರ್ಣಃ ಇತ್ಯರ್ಥಃ || “ಶುದ್ಧಾನಂದೋರುಸಂವಿದ್ಯತಿಬಲಬಹುಲೋ
 ದಾರ್ಯ ವೀರ್ಯಾದ್ಯನಂತ ಗುಣಪೂರ್ಣ ಇತಿ || ಏತಾದೃಶಃ ಹರಿಃ | ಪ್ರತಿ
 ದಿವಸ = ನಿರಂತರ | ತನ್ನಂಘ್ರಿಸೇವಾ ಮಹಾತ್ಮರು ಮಾಡುತಿಹ ಸಂಸ್ತುತಿಗೆ
 ವಶವಾಗುವ = ಸ್ವಾಂಘ್ರಿಸೇವಾಸಕ್ತ ಜ್ಞಾನಿಕ್ರತ ಸ್ತೋತ್ರ ವಿಷಯೋಭವತಿ ||
 ತದುಕ್ತ ಸ್ತೋತ್ರೇಣ ತದ್ವಿಷಯೋಭವತಿ | “ಅಹಂ ಭಕ್ತಪರಾಧಿನೋ
 ಹ್ಯಸ್ವತಂತ್ರಃ ಇವದ್ವಿಜ | ಸಾಧುಭಿಃ ಗ್ರಸ್ತಹೃದಯೋ ಭಕ್ತ್ಯೈಃ ಭಕ್ತ
 ಜನಪ್ರಿಯಃ” — ಇತಿ ಭಾಗವತೇ ಭಗವದ್ವಚನಮ್ || “ವೈಕುಂಠಂ ವಾ
 ಪರಿತ್ಯಕ್ಷೇ ನ ಭಕ್ತಾನ್ ತ್ಯಕ್ತುಮುತ್ಸಹೇ | ತದ್ವಶೇ ವರ್ತಯಿಷ್ಯೇಹಂ
 ಆನ್ಯಥಾ ನ ಕದಾಚನೇತಿ” — ಭಗವದ್ವಚನಂ || ಅನೇನ ಲಕ್ಷ್ಮಾಪೇಕ್ಷಯಾ
 ಭಕ್ತೇಷು ಭಗವತಃ ಕೃಪಾಧಿಕ್ಯಮಸ್ತೀತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯೇಣ” — ಇವನ ಕಾರುಣ್ಯ
 ಕೇನೆಂಬೆ. ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ || ೩ ||

(೫) ತಾಮ್ರಪರ್ಣಿಯಾ (ಕನ್ನಡಾನುವಾದ)

“ವೇದಸಮೂಹಗಳಿಗೆ ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಗೋಚರನಾಗಿ ತೋರದಿದ್ದರೂ
 ಶ್ರೀಹರಿಯು ಎಡಬಿಡದೆ ಅಡಿಗಳ ಆರಾಧನೆಯಲ್ಲಿ ನಿರತರಾದ ಮಹಾತ್ಮರಿಗೆ

ವಶನಾಗುತ್ತಾನೆ," ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. "ಶ್ರುತಿತತಿಗಳಭಿಮಾನಿ"-ಎಂಬ ಈ ಪದ್ಯದಿಂದ.

ಶ್ರುತಿತತಿಗಳಭಿಮಾನಿ = ಅನಂತಾನಂತ (ಸಂಖ್ಯೆಯಿಲ್ಲದ) ವೇದಸಮೂಹಗಳಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಯಾದ ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರ ಸ್ತುತಿಗಳಿಗೆ; ಗೋಚರಿಸದ = ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ತಿಳಿಯಲ್ಪಡದ (ವಿಷಯನಾಗದ)

ತತ್ಪ್ರಸಾರ ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ- "ದೇಶತಃ ಮತ್ತು ಕಾಲತಃ ಸಮಾನಕಾದ ಸಕಲವೇದಾಭಿಮಾನಿಯೂ ಹಾಗೂ ಸರ್ವಜ್ಞಳೂ ಆದ ಶ್ರೀರಮಾದೇವಿಯೂ ಸಹ ಸದಾ ಮನನ ಮಾಡಿಯೂ, ನೋಡಿದ್ದರೂ, ಅಗೋಚರನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಗುಣಗಳನ್ನು, ಸಾಕಲೈನ (ಇಷ್ಟೇ ಎಂಬ) ಕೊನೆಯ ನಿರ್ಣಯದಿಂದ ತಿಳಿಯಲಾರಳು"-ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ.

ಶ್ರೀರಮಾದೇವಿಯರ ಸ್ತೋತ್ರಗಳಿಗೂ ಪರಮಾತ್ಮನು ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಗೋಚರ (ವಿಷಯ) ವಾಗುವುದಿಲ್ಲ, ಎಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ವಚನವು ಈ ಮೇಲಿನ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಆಧಾರವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಮಾಣ :

"ದೇಶತಃ ಕಾಲತಃ ವ್ಯಾಪ್ತಾ.....
ಅನಂತೋ ಗುಣತೋ ಹರಿಮ್ ||"

ಇತಿತತ್ಪ್ರಸಾರೇ (ಈ ಪ್ರಮಾಣದ ಪೂರ್ಣ ವಿಷಯವನ್ನು ಸಂಸ್ಕೃತ ಮೂಲ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ನೋಡಿ)

ಆ ದು ದ ರಿಂ ದ ಲೆ: "ಅಪ್ರತಿಹತಮಹೈಶ್ವರ್ಯದೈವಿಗಳಗುಣಗಳಿಗಾಗಿ ಬೋಧಿ" = ರಮಾದೇವಿಯರ ಸ್ತೋತ್ರಕ್ಕೂ ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ತೋರದೆ. ದೇಶ ಕಾಲಗಳಿಂದ ನಾಶವನ್ನೂ ಹೊಂದದೇ ಇರುವ. ಎಣಿಕೆಯಿಲ್ಲದ ದೋಷಗಳಿಂದ ವಿದೂರನಾದ, ಆಖಂಡಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಮುಂತಾದ ಜ್ಞಾನಾನಂದ ಗುಣಸಮೂಹದಿಂದ (ಸಮುದ್ರದೋಪಾದಿಯಲ್ಲಿ) ಪೂರ್ಣನಾದವನು.

“ಶುದ್ಧವಾದ ಆನಂದ, ಅತಿಶಯವಾದ ಜ್ಞಾನಕಾರ್ಯ, ಆತುಲವಾದ ಔದಾರ್ಯ, ವೀರ್ಯ ಇವೇ ಮುಂತಾದ ಮಂಗಳ ಗುಣಗಳನ್ನೇ ದೇಹವನ್ನಾಗಿ ಉಳ್ಳ” ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಅರ್ಥವು ಸಮ್ಮತವಿರುತ್ತದೆ.

ತನ್ನಂಘ್ರಿ ಸೇವಾರತಮಹಾತ್ಮರು ಮಾಡುತೀಹ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗೆ ವಶನಾಗುವ = ತನ್ನಂಘ್ರಿಸೇವೆಯಲ್ಲಿಯೇ ತೊಡಗಿರುವ ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಮಾಡುವ ಸ್ತೋತ್ರಗಳಿಗೆ ಪ್ರೀತನಾಗಿ ಆ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಒಲಿಯುವನು. ಈ ವಿಷಯವನ್ನು “ಹೇ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನೇ (ದೂರ್ವಾಸರನ್ನು ಕುರಿತು)-ನಾನು ಭಕ್ತಪರಾಧೀನನು. ನಾನು ಭಕ್ತರಿಗೆ ಪ್ರಿಯನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ನನ್ನ ಹೃದಯವನ್ನು ಸಾಧು ಸ್ವಭಾವದ ಭಕ್ತರು ಅಪಹರಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ವೈಕುಂಠವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬಿಡುವೆ; ಆದರೆ ಭಕ್ತರನ್ನು ಬಿಡಲು ಮನಸ್ಸನ್ನು ಮಾಡಲೂ ಸಹ ಸಿದ್ಧನಿರುವುದಿಲ್ಲ”-ಎಂಬ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತ ವಚನಗಳು ಪ್ರಪ್ರೀತಕರಿಸುತ್ತವೆ.

ಪ್ರಮಾಣ :

“ಅಹಂ ಭಕ್ತಪರಾಧೀನೋ ಹ್ಯಸ್ವತಂತ್ರಃ ಇವದ್ವಿಜಃ|| ಸಾಧುಭಿಃ ಗ್ರಸ್ತಹೃದಯೋ ಭಕ್ತೈಃ ಜನಪ್ರಿಯಃ” - ಇತಿ ಭಾಗವತೇ ಭಗವದ್ವಚನಮ್||

ಹರಿಯು ಭಕ್ತರಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರಿಗಿಂತಲೂ ಅಧಿಕ ಪ್ರೇಮವನ್ನಿಡುತ್ತಾನೆ-ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ-‘ಈತನ ಕಾರುಣ್ಯ ವಿಶೇಷವೆಂಬ ಗುಣಕ್ಕೆ ಏನೆಂದು ಅನ್ನಲಿ?’-ಎಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿತು || ೩ ||

(೫) ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಾಚಾರ್ಯರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ (ಸಂಸ್ಕೃತನೂಲ)

ನನು ತದವ್ಯಕ್ತನಯಮುದ್ರಯಾ ದುರ್ಜ್ಞೇಯತ್ವೇ ಹರೇಃ ಘೋರೇ ಸಮಾರಾಧನತೋ ಯಥಾ || ಯಕ್ಷಾಧ್ಯಕ್ಷಮಪೀತ್ಯಾದಿ ಸೂತ್ರ ದೃಷ್ಟಂ ಬಭೂವಹ ||

ನನರೋವಾನರೋ ಯತ್ನ ಸಹಸ್ರೈಃ ಪಿತೃನೀಲಿಮಾ | ಪ್ರಕಾಶಾಸಂತ ಸೂತ್ರಾಭ್ಯಾಂವಾರಿತಂ ಶಂಕನಂಖಿಲು ||

ದುರ್ಜ್ಞೇಯಃ ಸಾರ್ವಭೌಮೋಽಪಿ ಪ್ರಜಾಭಿಃ ಭಿಕ್ಷುಕಾಯತು || ಸದ್ಯಃ
ಪ್ರೀತಸ್ಮೋಷಯತಿ ತಥಾ ಭಕ್ತಕೃತಸ್ತವೈಃ || “ಶ್ರೀಶಃ ಪ್ರೀಣಾತಿ”-ಇತ್ಯಾಹ
ಶ್ರುತೀತಿ | ಗೋಚರಿಸದ=ಅವಿಷಯಃ ಸಾಕಲ್ಯೇನ | ದ್ವೈಪಾಯನೇನ
ಯದ್ಬುದ್ಧಂ ಬ್ರಹ್ಮಾದ್ಯೈಃ ತನ್ನಬುಧ್ಯತೇ ಇತ್ಯುಕ್ತೇಃ || ಜೀವಾಃ ಬ್ರಹ್ಮಾ
ದಯಃ ಇತ್ಯತ್ರ ರಮಾಯಾಃ ಗೃಹಣಾತ್ || ಸಮಿತಿ ಹ್ಯುಪಸಗೋವೈ
ಸರ್ವಾಧಿಕೇನ ವೈ ಹರೌ || ಸ್ನೇಹಂ ಭೂತ ಇತ್ಯಾಹ || ೩ ||

(೫) ಶ್ರೀನಾದಿರಾಜಾಚಾರ್ಯರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ (ಕನ್ನಡಾನುವಾದ)

ಹರಿಯು ಅವ್ಯಕ್ತ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳವನು. ಯಕ್ಷ ಪಿಶಾಚಾದಿಗಳು ಮಂತ್ರ
ಗಳಿಗೆ ವಶವಾಗಿ ಒಲಿಯುವುವು. ಆದರೆ ಹರಿಯು ಕೇವಲ ಆರಾಧನಾಕ್ರಮ
ದಿಂದ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳತಕ್ಕವನಲ್ಲ. ಪ್ರಯತ್ನ ಶೀಲತೆಯಿಂದ ಮಂಗಳ ಮನುಷ್ಯರ
ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಬದಲಾವಣೆ ಸಾಧ್ಯ. ಆದರಂತೆ, ಅವ್ಯಕ್ತನಾದ ಹರಿಯು
ಎಂದಿಗೂ ಪ್ರಯತ್ನದಿಂದ ವ್ಯಕ್ತನಾಗಿ ಒಲಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಮೂಲರೂಪಗಳಲ್ಲಿ
ಹೇಗೆ ಅವ್ಯಕ್ತನೋ, ಅವತಾರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅಂತೆಯೇ ಅವ್ಯಕ್ತನು. ಪರಸ್ಪರ
ಭೇದವಿಲ್ಲ. ಹಾಗಾದರೆ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಒಲಿಸಿ, ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೀಕರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ
ವಿಧಾನ ಹೇಗೆಂದರೆ :-

ಶ್ರವಣ ಮನನ ಮುಂತಾದ ಸಾಧನಮಾರ್ಗಗಳನ್ನು ಅನೇಕಾವರ್ತಿ
ಆವರ್ತನ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ದ್ವಾರಾ ಸಾಧ್ಯ. “ಅವ್ಯಕ್ತನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನು
ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಶ್ರವಣಮನನಾದಿಗಳಿಂದಲೇ ಒಲಿಯುವನು. ಅಚಿ-
ತ್ಯಾದ್ಭೂತ ಅಘಟಿತಘಟನಾಶಕ್ತಿಗಳಿಂದಲೇ ಅನುಗ್ರಹಿಸಿ, ತನ್ನ ಅಪರೋಕ್ಷ
ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಕರಣಿಸುತ್ತಾನೆ”-ಎಂದು “ತದವ್ಯಕ್ತಮಾಹುಃ”-ಎಂಬ ಅಥಿ
ಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ.

ಆದರಂತೆಯೇ ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನರಿಗೆ ಗೋಚರಿಸದ ರಾಜನು ಭಿಕ್ಷುಗಳು
ಮಾಡುವ ಸ್ತೋತ್ರಗಳಿಂದ ಪ್ರಸನ್ನನಾಗುತ್ತಾನೆ-ಎಂಬ ಭಾವವನ್ನು ವಿವರಿಸು
ತ್ತಾರೆ-“ಶ್ರುತಿಗಳಿಗೆ” ಎಂಬ ಪದ್ಯದಿಂದ.

ಗೋಚರಿಸದ = ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳದ ; “ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಪರಮಾತ್ಮನ ಅವತಾರರಾದ ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸರು ತಿಳಿದಿರುವುದನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಾರೂ ಅರಿಯರು”-ಎಂದು ಪ್ರಮಾಣವಚನಗಳಿರುವುದರಿಂದ, ಪರಮಾತ್ಮನೊಬ್ಬನೇ ತನ್ನ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಬಲ್ಲವನು. ಮಿಕ್ಕವರಾರೂ ಸಾಕರ್ಷೇನ ತಿಳಿಯಲಾರರು.

ಪ್ರನೂಣ :-

“ದ್ವೈಪಾಯನೇನ ಯದ್ಬುದ್ಧಂ ಬ್ರಹ್ಮಾದೈಃ ತನ್ನಬುಧ್ಯತೇ |
ಇತ್ಯುಕ್ತೇ || ಜೀವಾಃ ಬ್ರಹ್ಮಾದಯಃ ಇತ್ಯತ್ರ ರಮಾಯಾಃ ಗ್ರಹಣಾತ್ ||
ಸಮಿತಿ ಹ್ಯುಪಸರ್ಗೋನ್ಯೈಃ ಸರ್ವಾಧಿಕೇನ ವೈ ಹರಾ ||

“ಜೀವಬ್ರಹ್ಮಾದಯಃ ಪ್ರೋಕ್ತಾಃ ಆತ್ಮೈಕಸ್ತು ಜನಾರ್ದನಃ-
ಎಂಬಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳೆಲ್ಲರೂ ಜೀವರು ; ಹರಿಯೊಬ್ಬನೇ ಪರಮಾತ್ಮನು.
“ಆತ್ಮ” ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ಮುಖ್ಯತಃ ವಾಚ್ಯನು-ಎಂದು ಪ್ರಮಾಣವಿರುವುದರಿಂದ ಶ್ರೀ ರಮಾದೇವಿಯರೂ ಸಹ ಇತರರಲ್ಲಿ ಪರಿಗಣಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಾರೆ. ಶ್ರೀ ರಮಾದೇವಿಯರ ಸ್ತುತಿಗಳಿಗೂ ಸಹ ಹರಿಯು ಸಾಕರ್ಷೇನ ಅಗೋಚರ-ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

“ಸಂಸ್ತುತಿಗೆ” ಎಂಬ ಪದದಲ್ಲಿ ಸೇರಿರುವ “ಸಮ್”-ಎಂಬ ಉಪಸರ್ಗವು ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರಿಗಿಂತಲೂ ಅಧಿಕವಾದ ಭಕ್ತಿ ಅಥವಾ ಸ್ನೇಹವನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ “ಅತ್ಯಂತ ಭಕ್ತ ಪುರಸ್ಕರವಾದ ಸ್ತುತಿಗಳಿಗೆ” ಎಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಬೇಕು. || 3 ||

(೬) “ಗುರುಹೃದಯಪ್ರಕಾಶಿಕೆ” -ನ್ಯಾಖ್ಯಾನ :-

ಈ ಸಂಧಿಪೂರ್ತಿ ಪರಮಾತ್ಮನ ಕರುಣಾತಿಶಯವನ್ನೇ ಬಗೆಬಗೆಯಿಂದ ವರ್ಣಿಸುತ್ತಾರೆ. “ಶ್ರುತಿತತಿಗಳ” ಎಂಬ ಪದ್ಯದಿಂದ, ವೇದಸಮೂಹಾಭಿ

ಮಾನಿ ರಮಾದೇವಿಗೂ ಗೊತ್ತಾಗದ, ಶಾಶ್ವತ ಮಹೈಶ್ವರ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಸಮಸ್ತ ಸದ್ಗುಣಗಣಸಮುದ್ರನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು, ನಿರಂತರ ತನ್ನ ಪಾದ ಮಹಿಮಾಶ್ರವಣಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತರಾದ ಮಹಾತ್ಮರ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗೆ ವಶನಾಗುವನು. ಆದ್ದರಿಂದ ಈತನ ಕಾರುಣ್ಯ ಎಷ್ಟೆಂದು ಹೇಳಲಿ ?

“ಯತೋ ವಾಚೋ ನಿವರ್ತಂತೇ ಅಸ್ರಾಪ್ಯಮನಸಾ ಸಹ”

“ಭಕ್ತ್ಯಾತುತೋಷ ಭಗವಾನ್ನನುಯೂಘಸಾಯ”

“ಅಚ್ಚಿದ್ರ ಸೇವನಾಚ್ಚೈವ”-

ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳ ಅರ್ಥ ವಿವರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು || ೩ || .

ಸರ್ವವ್ಯಾಖ್ಯಾನಸಾರ ಸಂಗ್ರಹ :-

ಅಪೌರುಷೇಯವಾದ ವೇದಗಳು ಅನಂತಾನಂತ, ಅಂತಹ ಅನಂತಾಖ್ಯವಾದ ವೇದಸಮೂಹಗಳಿಗೆ ಶ್ರೀ ರಮಾದೇವಿಯು ಅಭಿಮಾನಿ. ಭಾರತ ನಿಗಮತತಿಗಳನ್ನು ಅತಿಕ್ರಮಿಸಿ, ಪರಮಾತ್ಮನ ಗುಣಸಮೂಹಗಳನ್ನು ನಿತ್ಯವಿಯೋಗಿನಿಯಾದ ಮಹಲಕುಮಿಯು ನಿತ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ತುತಿಸುತ್ತಿರುವಳು. ಇಷ್ಟಾದರೂ ಅವರ ಸ್ತುತಿಗಳಿಗೆ ಸಾಕಲೈಸ ಗೋಚರಿಸದ ಅಚಿಂತ್ಯಾದ್ಭುತ ಚರಿತ ಶ್ರೀಹರಿ. ಪರಮಾತ್ಮನು ಸದ್ಗುಣಗಳ ಖಣ. ಅನಂತಕಲ್ಯಾಣಗುಣ ಗಣಪೂರ್ಣನು, ದೋಷಗಂಧವಿದೂರನು, ಸ್ವರಮಣನು. ಚ್ಛಾನಾ ನಂದಾದಿ ಮಹೈಶ್ವರ್ಯಸಂಪನ್ನನು. ನಿತ್ಯಮುಕ್ತಳಾದ ಶ್ರೀ ರಮಾದೇವಿಯರು ನಿತ್ಯನೂತನವಾದ, ಮಂಗಳಮಯವಾದ, ಸ್ವಾಭಿನ್ನಗಳಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಗುಣರೂಪ ಕ್ರಿಯಾದಿಗಳನ್ನು ನೋಡುತ್ತಾ, ಸಾಕಲೈಸ ತಿಳಿಯದೇ, ಪ್ರತಿಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೂ ಆಶ್ಚರ್ಯಭರಿತರಾಗಿರುವರು. ಸಮಸ್ತ ಸದ್ಗುಣಗಳ ರತ್ನಾಕರನೆನಿಸಿದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ತನ್ನ ಪಾದಸೇವಾರತರಾದ ಭಗವದ್ಭಕ್ತರು ಮಾಡುತ್ತಿಹ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗೆ ವಶನಾಗುವನು. ಇಂತಹ ಭಕ್ತಪರಾಧೀನನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನ ಕಾರುಣ್ಯವಿಶೇಷವೆಂತಹುದು ? ಶ್ರೀಹರಿಯ ಏಕಾಂತ ಭಕ್ತರು ಆತನ ಪಾದಕಮಲಗಳ ಧ್ಯಾನೋಪಾಸನಾದಿ ಸೇವಾದಲ್ಲಿ ನಿರಂತರವೂ ಆಸಕ್ತರಾಗಿರುತ್ತಾರೆ. ಅವರ ಸೇವೆ ನಿರಂತರವಾದ ನಿಷ್ಕಾಮನೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದು:

ಅಂತಹ ನಿಷ್ಕಾಮಸೇವಕರಾದ ಭಕ್ತರ ಏಕಾಗ್ರಚಿತ್ತದ ಸ್ತೋತ್ರಕ್ಕೆ ವಶನಾಗಿ, ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ದರ್ಶನ ರೂಪದಿಂದ ಗೋಚರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅವ್ಯಕ್ತ ಸ್ವಭಾವದವನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಹಠಸಾಧನೆಯಿಂದಲಾಗಲೀ, ಪ್ರಯತ್ನಶೀಲತೆಯಿಂದಾಗಲೀ ಒಲಿಯುವವನಲ್ಲ. ಭಕ್ತರ ಮೇಲಿನ ಆತನ ಕಾರುಣ್ಯ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದದ್ದು. ನಿಷ್ಕಾಮವಾದ ಭಕ್ತಿಗೆ ಮಾತ್ರ ವಶನಾಗುವನು. ಭಕ್ತಿಯ ಕಲಭ್ಯನು, ಭಗವ ದ್ಭಕ್ತರು ಮಾಡುವ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯೂ ಸಹ ಅಷ್ಟೇ ಸಹಸವಾದದ್ದು. ಅವರು ಮಾಡುವ ಸ್ತೋತ್ರವು ಸದೃಢವಾದ ಸ್ನೇಹದಿಂದ(ಪರಮಾತ್ಮನ ವಿಷಯವಾಗಿ) ಯುಕ್ತವಾದದ್ದು. ಈ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ದಯಾಸಮುದ್ರನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ತನ್ನಂಭ್ರಿಸೇವಾನಿರತರ ಭಕ್ತಿಗೆ ಒಲಿದು ಅವರನ್ನು ಪರಮಾನುಗ್ರಹಗೈದು ಉದ್ಧರಿಸುವನು ಎಂಬುದೇ ಈ ಪದ್ಯದ ಮುಖ್ಯಸಾರ.

ಪದ್ಯ (೪)

ಮೂಲ :

ಮನವಚನ ಕತಿ ದೂರ ನೆನೆವರ |
 ನನುಸರಿಸಿ ತಿರುಗುವನು ಜಾನ್ವನಿ |
 ಏನಕ ಏನರೊಳಗಿದ್ದು ಜನಿಸುವ ಜಗದುದರತಾನು ||
 ಘನಮಹಿಮು ಗಾಂಗೇಯನುತ ಗಾ |
 ಯನವ ಕೇಳುತ ಗಗನಚರವಾ |
 ಹನ ದಿವಾಕಸರೊಡನೆತಿರುಗುವನು ಮನೆ ಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ||೪||

ಅವತರಣಿಕೆ :

ಶ್ರೀ ಹರಿಯು ಕರುಣಾಸಮುದ್ರನು. ತನ್ನನ್ನು ಭಕ್ತಿಭಾವದಿಂದ ನಂಬಿ ಭಜಿಸುತ್ತಿರುವ ಭಕ್ತಸಂದೋಹಕ್ಕೆ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷದಂತಿರುವ ಪರಮಾತ್ಮನು ತನ್ನ ಪರಿವಾರಸಮೇತನಾಗಿ ಖೆಂಜಿದದ ರಕ್ಷಿಸುತ್ತಿರುವನು. ಆತನ ಕಾರುಣ್ಯ ವಿಶೇಷವನ್ನು ದೃಷ್ಟಾಂತವೂರ್ವಕವಾದಿ ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಿರುತ್ತಾರೆ ಜ್ಞಾನಿಶ್ರೇಷ್ಠರಾದ ದಾಸವರ್ಯರು.

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ :

ಜಾನ್ಯವಿಜನಕ = ಗಂಗೆಯನ್ನು ಪೆತ್ತ ಪರಮಾತ್ಮನು ಮನ = ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಆಲೋಚನೆಮಾಡಿ, ಅವನ ಮಹಿಮಾವಿಶೇಷಗಳನ್ನು ಸಾಕಲೈನ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವ ಎನ್ನತಕ್ಕ ಶ್ರೀ ರಮಾದೇವಿಯರ ಮನಸ್ಸಿಗೇನು, ಅಂತೆಯೇ ಭಕ್ತರ ಮನಸ್ಸಿಗೇನು ವಚನಕೆ = ವಾಕ್ಯರೂಪವಾದ, ಅಪಾರುಷೇಯವಾದ ವೇದಗಳಿಗೂ ಮತ್ತು ಮಾತುಗಳಿಗೂ ಅತಿದೂರ = ಅತ್ಯಂತ ದೂರನಾದವನು (ಗೋಚರಿಸದವನು) ನೆನೆಸರ = ತನ್ನನ್ನು ಸ್ಮರಿಸುವವರನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ = ಅವರವರ ಸ್ವರೂಪಯೋಗ್ಯತೆಗನುಸಾರವಾಗಿ ತಿರುಗುವನು = ಎಡಬಿಡದೆ ಇದ್ದು ಪ್ರಸನ್ನನಾಗುವನು. ಜನರ = ತನ್ನ ಭಕ್ತಜನ ಸಮೂಹದಲ್ಲಿ ಒಳಗಿದ್ದು = ಅಂತರ್ಯಾಮಿರೂಪದಿಂದ ಬಿಂಬನಾಗಿ ಇದ್ದು ಜನಿಸುವ = ಅವರು ಜನಿಸುವಾಗ. ಅವಿಯೋಗಿಯಾದ ಬಿಂಬನಾಗಿ ತಾನೂ ಜನಿಸುತ್ತಾನೆ ಜಗದುದರ ತಾನೂ = ಅನಂತಾನಂತ ಜಗತ್ತುಗಳನ್ನು ತನ್ನ ಉದರದಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿದ ಪರಮಾತ್ಮನು. ಘನಮಹಿಮ = ಅಪಾರ ಮಹಿಮೆಯುಳ್ಳವನು ಗಾಂಗೇಯನಂತ = ಗಂಗಾಪುತ್ರರಾದ ಭೀಷ್ಮಾಚಾರ್ಯರಿಂದ ಸ್ತುತನಾದ ಗಾಯನಕೇಳಿತ = ತನ್ನ ಭಕ್ತರು ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಸ್ತೋತ್ರ ರೂಪವಾದ ಗಾಯನವನ್ನು ಕೇಳುತ್ತ ಗೆಗನಚರನಾಹನೆ = ಅಶಾಶದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವ ಪಕ್ಷಿರಾಜನಾದ ಗರುಡನನ್ನೇ ವಾಹನವನ್ನಾಗಿ ಉಳ್ಳ ಪರಮಾತ್ಮನು ದಿವ್ಯಕಸರೊಡನೆ ತನ್ನ ಪರಿವಾರಭೂತರಾದ ದೇವತೆಗಳೊಡನೆ ಮನೆಮನೆಗಳಲ್ಲಿ = ತನ್ನ ಭಕ್ತರ ಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ತಿರುಗುವನು = ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿರುವನು.

ಶಾತ್ಪರ್ಯ :

ಗಂಗಾಜನಕನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಮಹಿಮಾತಿಶಯಗಳು ಅಪಾರ. ಮನಸ್ಸಿನಿಂದಲೂ ಮತ್ತು ವಾಗ್ವ್ಯಾಪಾರಗಳಿಂದಲೂ ಸಾಕಲೈನ ತಿಳಿಯಲ್ಪಡತಕ್ಕವನಲ್ಲ. ಪರಮಾತ್ಮನ ನಿರಂತರ ಸೇವೆಯಲ್ಲಿ ನಿರತಳಾಗಿರುವ ಶ್ರೀಹರಿಯ ನಿತ್ಯಾವಿಯೋಗಿನಿಯಾದ ಶ್ರೀರಮಾದೇವಿಯರಿಗೂ ಸಹ ಪರಮಾತ್ಮನ ಗುಣಾತಿಶಯಗಳನ್ನು ಸಾಕಲೈನ ಅರಿಯಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಇಂದಿರಿಯು

ಧ್ಯಾನಿಸಿದಂತಲ್ಲಾ, ನಿತ್ಯನೂತನವಾಗಿ ವಿರಾಜಿಸುತ್ತಿರುವನು. ಆತನ ಅಪಾರ ಗುಣಸಂದೋಹಗಳನ್ನು ಮಾತಿನಿಂದ ವರ್ಣಿಸಿ ತಿಳಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವೇ ಇಲ್ಲ. “ಯತೋ ವಾಚಾ ನಿವರ್ತಂತೇ ಅಸ್ರಾಪ್ಯ ಮನಸಾ ಸಹ” — ಎಂಬ ಶ್ರುತಿವಚನಾನುಸಾರ, ದೂರಗತ ಪದಾರ್ಥವು ಹೇಗೆ ಅಗೋಚರವೋ, ಇನ್ನೂ ದೂರತರವಾದ ಆಕಾಶಾದಿಗಳು ಸಾಕಲ್ಯೇನ ಹೇಗೆ ಮನವಚನಗಳಿಗೆ ಗೋಚರವಲ್ಲವೋ, ಅಂತೆಯೇ ಪರಮಾತ್ಮನ ಕಲ್ಯಾಣಗುಣಗಣಗಳು ಸಾಕಲ್ಯೇನ ಅರಿಯಲಸಾಧ್ಯ. ಆದರೆ ತನ್ನ ಚರಣಾರವಿಂದಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಅಸಕ್ತಮನಸ್ಕರಾದ ಭಗವದ್ಭಕ್ತರ ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಅತಿ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿರುತ್ತಾನೆ. ಅವರವರ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರ ಧ್ಯಾನೋಪಾಸನಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡತಕ್ಕ ಭಕ್ತವೃಂದಕ್ಕೆ ಅನುಗ್ರಹದ ರಕ್ಷೆಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತಾ, ಅವರನ್ನು ಬೆಂಗಾವಲಾಗಿದ್ದುಕೊಂಡು ಸಂರಕ್ಷಿಸುವ ಕರುಣಾಮಯನು. ಭಗವದುಪಾಸಕರಾದವರಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಯಾಮಿತ್ಯೇನ “ಬಿಂಬ”ನೆಂದೆನಿಸಿ ಬದಿಗ (ಅನಿಮಿತ್ತಬಂಧು) ನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಅವರು ಸ್ಥೂಲ ದೇಹಗಳಿಂದ ಜನಿಸಿದಾಗ, ಅವರೊಡನೆಯೇ ಅವಿಯೋಗಿಯಾದ ಬಿಂಬಾತ್ಮಕ ಪರಮಾತ್ಮನೂ ಜನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಹೀಗೆ, ಅಸ್ಪೃಷ್ಯಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ, ಜನನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿತಿ ಕಾಲದಲ್ಲಿ, ಮಹಾಪ್ರಳಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಮುಕ್ತಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಜೀವರನ್ನು ಬೆಂಬಿಡದೆ “ಬಿಂಬ”ನಾಗಿದ್ದುಕೊಂಡು, ಸರ್ವಾವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಂರಕ್ಷಿಸುತ್ತಿರುವ ಈತನ ಕಾರುಣ್ಯವಿಶೇಷಕ್ಕೆ ಸದೃಶವಾಗಿರುವುದಾದರೂ ಯಾವುದು ? ಅನಂತಾನಂತ ಜಗತ್ತುಗಳನ್ನು ತನ್ನ ಉದರದಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿ, ಅವುಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯದಾತನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ನಿಬಿಡೀಕೃತವಾದ, ಅಪರಿಚ್ಛಿನ್ನವಾದ ಮಹಿಮೋಪೇತನಾದವನು (ಘನಮಹಿಮು), ಶರತ್ಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಮಲಗಿ, ಬಾಣದ ಗಾಯಗಳಿಂದ ರುಜ್ಜರಿತದೇಹ ಬಾಧೆಯಿಂದ ಮಹಾದುಃಖಿತಪ್ಪರಾಗಿದ್ದ ಗಂಗಾಪುತ್ರರಾದ ಭೀಷ್ಮಾಚಾರ್ಯರು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಬಹುಪರಿಯಿಂದ ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡಿದರು. ತನ್ನ ಭಕ್ತರು ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಗಾಯನಕ್ಕೆ ಮೆಚ್ಚಿ, ಅನುಗ್ರಹಿಸಿ, ಅವರ ಮನೆಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ಗರುಡಧ್ವಜನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಸದಾ ವಾಸವಾಗಿರುವನು. ಅಂತೆಯೇ ಧ್ಯಾನಾಸಕ್ತರಾದ ಭಗವದುಪಾಸಕರ ಇಂದ್ರಿಯಾಖ್ಯವಾದ ಮನೆಗಳಲ್ಲಿ (ಸ್ಥಾನ) ಸನ್ನಿಹಿತನಾಗಿದ್ದು,

ತದ್ವಾರಾ ಸರ್ವೇಂದ್ರಿಯಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಚಾರ ಮಾಡುತ್ತಾ, ದೈತ್ಯರ ಕಾರ್ಯ ನಡೆಯದಂತೆ ಭಗವದ್ಭಕ್ತರನ್ನು ಸಂರಕ್ಷಿಸುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳು

(೧) ಶ್ರೀಸಂಕರ್ಷಣ ಒಡೆಯರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ :-

ಶ್ರೀಹರಿ ಎಂಥಾ ಕರುಣವುಳ್ಳವನು ಎಂದರೇ, ಗಂಗಾಜನಕನಾದ ಶ್ರೀಹರಿ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಆರೋಚನೆ ಮಾಡಿ, ಮಹಿಮಾವನ್ನು ಸಾಕಲೈನ ತಿಳಿ ಕೊಂಬೋಣ ಎನತಕ್ಕ ರಮಾದೇವಿಯರ ಮನಸ್ಸಿಗೂ, ತಥಾಭಕ್ತರ ಮನಸ್ಸಿಗೂ, ವಾಕ್ಯರೂಪವಾದ ಅಪೌರುಷೇಯವಾದ ವೇದಗಳಿಗೂ ಅತ್ಯಂತವಾಗಿ ದೂರವಾದವನು. ದೂರಗತಪದಾರ್ಥ ಹ್ಯಾಂಗೆ ಅಗೋಚರವೋ, ಅದ ರಂತೆಯೇ, ಇನ್ನೂ ದೂರವಾದ ಆಕಾಶ ಸಾಕಲೈನ ಹ್ಯಾಂಗೆ ಮನವಚನಗಳಿಗೆ ಗೋಚರವಲ್ಲವೋ, ತದ್ವತ್ ಸಾಕಲೈನ ತಿಳಿಯೋದಕ್ಕೆ ಅತಿ ದೂರನಾದವನು. ಇನ್ನೂ ಅವರವರ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರ ಧ್ಯಾನೋಪಾಸನಾದಿಗಳಿಂದ ನಾಮೋಚ್ಚರಣೆ ಮಾಡತಕ್ಕವರ ಸ್ವರೂಪಯೋಗ್ಯತೆಗೆ ಅನುಸರಿಸಿ, ಅಪರೋಕ್ಷೀಕರಿಸಿ ಕೊಂಬೋದಕ್ಕೆ ಅಭಿಮುಖನಾಗಿ ತಿರುಗುವನು. ಇನ್ನೂ, ಭಕ್ತಾಭಕ್ತ ಜನರ ಅಂದರೆ, ಸಮಸ್ತಜೀವರ ಸ್ವರೂಪದೇಹದ ಒಳಗೆ ಬಿಂಬನಾಗಿ ಇದ್ದು, ಸ್ಥೂಲದೇಹಗಳಿಂದ ಜನಿಸಿದರೆ, ಅವಿಯೋಗಿಯಾದ ಬಿಂಬನಾದ ತಾನೂ ಜನಿಸತಕ್ಕವನು, ಈ ಬಿಂಬಮೂರ್ತಿಯಾದ ತಾನು ಅನಂತಾನಂತ ಜಗತ್ತು ಗಳು ಉದರದಲ್ಲಿ ಉಳ್ಳವನು. ಇನ್ನೂ, ನಿಬಿಡೀಕೃತವಾದ ಅಪರಿಚ್ಛಿನ್ನವಾದ ಅಸದೃಶನಾದ ಮಹಿಮೋಪೇತನಾದವನು. ಇನ್ನೂ, ಶರತ್ಪದದಲ್ಲಿ ಮಹಾ ದುಃಖದಿಂದ ಸಹಿತರಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಸ್ಮೃತಿಯುಕ್ತರಾದ, ಗಂಗಾಪುತ್ರ ರಾದ, ಭೀಷ್ಮಾಚಾರ್ಯರಿಂದ ಸ್ತುತನಾದ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರೂಪಿಯಾದ ಶ್ರೀ ಪರ ಮಾತ್ಮನು ಭಕ್ತರು ಮಾಡತಕ್ಕ ಪ್ರಾರ್ಥನಾ ರೂಪವಾದ ಗಾನವನ್ನು ಕೇಳುತ್ತಾ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸಂಚಾರ ಮಾಡತಕ್ಕ ಪಕ್ಷಿಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಗರುಡ್ಡ ದೇವರನ್ನು ವಾಹನ ವಾಗಿ ಉಳ್ಳ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ತನ್ನ ಭಕ್ತರಾದ ದೇವತೆಗಳ ಸಹಿತವಾಗಿ, ಭಕ್ತರ ಮನೆ

ಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಪ್ರತಿಪ್ರತಿ ಇಂದ್ರಿಯಾಖ್ಯವಾದ ಮನೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ. ಸರ್ವೇಂದ್ರಿಯಗಳಲ್ಲೂ ಸಂಚಾರ ಮಾಡಿ ಇಂದ್ರಿಯಾಭಿಮಾನಿಗಳಾದ ದೈತ್ಯರ ಕಾರ್ಯವಡೆಯದಂತೆ ಸಂರಕ್ಷಣೆ ಮಾಡೋವಾಗತಾನೆ ಎಂತ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

(೨) “ಭಾವಸೈಕಾಶಿಕೆ”- ನ್ಯಾಯಾನ್ :

ಗಂಗೆಯನ್ನು ಪೆತ್ತ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಯೋಚಿಸಿ ತಿಳಿಯಲಿಕ್ಕಾಗಲೀ, ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಸ್ತುತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಲೀ ಸಾಧ್ಯವಾಗದವನು, ಮತ್ತು ಅಪಾರಮಹಿಮನು. ಆದರೂ ಸಾಮಾನ್ಯ ಭಕ್ತರು ತನ್ನನ್ನು ಸ್ಮರಿಸುತ್ತಿದ್ದರೆ, ಅವರ ರಕ್ಷಣೆಗೋಸ್ಕರ ಅವರನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸಿ ತಿರುಗುವನು. ಜಗತ್ತನ್ನೆಲ್ಲಾ ತನ್ನ ಉದರದಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವನಾದರೂ, ತಾನು ಜನರಲ್ಲಿ ಇದ್ದು ಗರ್ಭದಿಂದ ಅವರು ಜನಿಸುವಾಗ ತಾನೂ ಜನಿಸುವನು. ಭೀಷ್ಮಾಚಾರ್ಯಾರಂಥಾವರಿಂದ ಸ್ತುತೃಮಾನನಾದ ಮಹಾನುಭಾವನು. ತನ್ನ ಸಾಮಾನ್ಯ ಭಕ್ತರು ಪಾಡುವ ಗಾಯನವನ್ನು ಕೇಳುತ್ತಾ, ಗಿರುಡವಾಹನನಾಗಿ ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿ ಭಕ್ತರ ಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ತಿರುಗುತ್ತಿರುವನು. ಆದುದರಿಂದ ದಾಸರಾಯರು “ಇವನ ಕಾರುಣ್ಯಕೇನೆಂಬೆ”-ಎಂದು ಸ್ತುತಿಸಿರುವನು.

ವಿಶೇಷಾರ್ಥ :

ಪೂರ್ವಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ “ಇವನ ಕಾರುಣ್ಯಕೇನೆಂಬೆ”- ಎಂದು ದಾಸರು ಇವನ ಪರಮಕರುಣವನ್ನು ಕೊಂಡಾಡಿದರು. ಈ ಪದ್ಯದಿಂದ ಅದನ್ನು ವಿಶದೀಕರಿಸುತ್ತಾರೆ, “ಜಾನ್ವ ವಿಜನಕ”- ಎಂಬ ಈ ವಿಶೇಷಣವು ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನ ಪಾದಮಹಿಮೆಯನ್ನೂ, ಪಾವಿತ್ರವನ್ನೂ ಸೂಚಿಸುವುದು, ಅದು ಹೇಗೆಂದರೆ :-

ಭಾಗವತ ಪಂಚಮಸ್ಕಂಧದಲ್ಲಿ. “ತತ್ರ ಭಗವತ್ಸಾಕ್ಷಾತ್ಯಜ್ಜಲಿಂಗಸ್ಯ ವಿಷ್ಣೋರ್ವಿಕ್ರಮತೋವಾನು ಪಾದಾಂಗುಷ್ಟನಖ ನಿರ್ಭಿನ್ನೋರ್ಧ್ವಾಂಡಕಟಾಹ ವಿನರೇಣಾಂತಃ ಪ್ರವಿಷ್ಟಯಾ ಜಲಧಾರಾ ||”-

ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ವಾಮನಾವತಾರಮಾಡಿ, ಬಲಿಚಕ್ರವರ್ತಿಯನ್ನು ಮೂರಡಿ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಬೇಡಿ, ಅವನಿಂದ ದತ್ತವಾದ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಅಳತೆ ಮಾಡುವಾಗ, ತ್ರಿವಿಕ್ರಮ ರೂಪವನ್ನು ತೋರಿ, ಒಂದು ಹೆಜ್ಜೆಯಿಂದ ಭೂಮಂಡಲವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಅಳೆದು, ಎರಡನೆಯ ಹೆಜ್ಜೆಯನ್ನು ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಡಲು, ಆ ಹೆಜ್ಜೆಯು ಭುವಲೋಕ ಮೊದಲು ಸತ್ಯಲೋಕದವರವಿಗೂ ಇರುವ ಆರು ಲೋಕಗಳನ್ನೂ ದಾಟಿ. ಮೇಲಿನ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ ಖರ್ಪರಕ್ಕೆ ತಗುಲಿತು. ಆಗ ಪರಮಾತ್ಮನ ಎಡದ ಪಾದಾಂಗುಷ್ಠನಖವು ಆ ಖರ್ಪರಕ್ಕೆ ತಗುಲಿದಮಾತ್ರದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡವು ಒಡೆದು, ಹೊರಗಿನ ನೀರು ಧಾರೆಯಾಗಿ ಒಳಗೆ ಪ್ರವೇಶ ಮಾಡಿತು. ಆ ಧಾರೆಯು ಪರಮಾತ್ಮನ ಪಾದವನ್ನು ತೊಳೆದು ಕೊಂಡು ಬಂದುದರಿಂದ ಜಗತ್ತನ್ನು ಪವಿತ್ರವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದಳೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಇದರಿಂದ ಜನ್ಮವಿಯನ್ನು ಪೆತ್ತವನೆಂದು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಹೇಳಲು ಕಾರಣವಾಯಿತು.

ಭಾಗವತ ಸ್ಮೃತಿಯ ಸ್ಕಂಧದಲ್ಲಿ- “ಯಚ್ಚಾಚವಿಃ ಸೃತಸರಿಸ್ತವ ರೋದಕೇನ ತೀರ್ಥೇನ ಮೂರ್ಧ್ನೈದಿ ದೃತೇನ ಶಿವಃ ಶಿವೋಭೂತ್ ಧ್ಯಾತುರ್ವನಃ ಶವಲ ಶೈಲ ನಿಸೃಷ್ಟವಜ್ರಂ ಧ್ಯಾಯೇಚ್ಚಿರಂ ಭಗವತಶ್ಚ ರಣಾರವಿಂದಮ್ ||”- ಎಂಬ ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ- “ಯಾವ ಪರಮಾತ್ಮನ ಪಾದ ಶೇಚದಿಂದ ಹೊರಟ ಉದಕವನ್ನು”- ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಗಂಗೆ ಪಾದಪ್ರಕ್ಷಾಲನೋದಕವೆಂದು ಹೇಳಲು ಮತ್ತೊಂದು ಕಾರಣವುಂಟು. ಬಾಹ್ಯೋದಕವು ಒಳಗೆ ಪ್ರವೇಶಮಾಡುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನ ಪಾದದ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದು, ನಂತರ ಒಳಗೆ ಬಂದ ಕಾರಣವನ್ನು ತಿಳಿಸಿದೆಯಷ್ಟೆ! ಮತ್ತೊಂದು ಕಾರಣವಾದುದೆಂದರೆ :- ಪರಮಾತ್ಮನು ಭೂಮಿಯನ್ನು ಅಳತೆ ಮಾಡುವಾಗ, ಸತ್ಯಲೋಕಕ್ಕೆ ಬರಲು, ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಪರಮಾನಂದಭರಿತ ರಾಗಿ, ಅಪರಮಾತ್ಮನ ಪಾದದಿಂದ ಉದ್ಭವಿಸಿದ ಉದಕವನ್ನೇ ಕಮಂಡಲದಲ್ಲಿ ತುಂಬಿಕೊಂಡು ಪರಮಾತ್ಮನ ಪಾದಕ್ಕೆ ವಿದ್ಯುಕ್ತಪ್ರಕಾರ ಅರ್ಪಿಸಿ, ಪ್ರಕ್ಷಾಲನೆ ಮಾಡಿದರು. ಭಾಗವತ ಅಷ್ಟಮಸ್ಕಂಧದಲ್ಲಿ-“ಧಾತುಃ ಕಮಂಡಲಜಲಂ ತದುರುಕ್ರಮಸ್ಯ ಪಾದಾವನೇ ಜನಪವಿತ್ರತ ಯಾನರೇಂದ್ರ ಸ್ವರ್ಧೂನ್ಯೈ

ಭೂನ್ನಭಸಿ ಸಪಾತತೀ ನಿವಾಸ್ತ್ವಿ ಲೋಕತ್ರಯಂ ಭಗವತೋ ವಿಶ
ದೇವ ಕೀರ್ತಿಃ— ಅಂದರೆ, ಆ ಕಮಂಡಲೋದಕವು ಪರಮಾತ್ಮನ ಪಾದ
ಪ್ರಕ್ಷಾಲನೆಯಿಂದ ಪವಿತ್ರತೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿ, “ಆಕಾಶಗಂಗೆ” ಎಂದೆನಿಸಿ
ಕೊಂಡು, ಲೋಕತ್ರಯವನ್ನೂ ಪವಿತ್ರವಾಗಿ ಮಾಡಿತು-ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು.

ಆದುದರಿಂದ ಭಾಗವತ ತೃತೀಯ ಸ್ಕಂಧ ದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಶ್ಲೋಕಾಭಿ
ಪ್ರಾಯವು ಇದಕ್ಕೆ ಅವಿರುದ್ಧವೆಂದು ಭಾವಿಸಬೇಕು, ತೃತೀಯ ಸ್ಕಂಧದ
ಶ್ಲೋಕಾರ್ಥವೇನೆಂದರೆ ; “ಯಾವ ಪರಮಾತ್ಮನ ಪಾದಪ್ರಕ್ಷಾಲನೆಯಿಂದ
ಹೊರಟ ಶ್ರೇಷ್ಠಳಾದ ಗಂಗೆಯ ಉದಕವನ್ನು ಶಿರಸಾ ಧರಿಸಿದ ಪ್ರಯುಕ್ತ
ರುದ್ರದೇವರಿಗೆ “ಶಿವ” ನೆಂಬ ಹೆಸರು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಯಿತೋ, ಯಾವನ
ಪಾದವು ಧ್ಯಾನ ಮಾಡುವವರ ಮನಃಕಲ್ಪಶವೆಂಬ ಬೆಟ್ಟವನ್ನು ಪ್ರಡಿಪುಡಿ
ಮಾಡುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವಜ್ರಪ್ರಾಯವಾಗಿರುವುದೋ, ಅಂತಹ ಶ್ರೀ ಪರ
ಮಾತ್ಮನ ಚರಣಕಮಲವನ್ನು ಚಿಂತಿಸಬೇಕು ಎಂಬುದು “ಯಚ್ಚಾಭನಿಃ
ಸ್ಮೃತ”-ಎಂಬ ತೃತೀಯ ಸ್ಕಂಧದ ಶ್ಲೋಕಾರ್ಥವು - ಮಹನೀಯರೇ,
ನೋಡಿರಿ! ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ನಾವು ಯಾವ ಅಂಗವನ್ನು ಬಹಳ ನಿಕೃಷ್ಟವನ್ನಾಗಿ
ಭಾವಿಸುವವೋ ಅಂತಹದು ಪಾದ, ನಖ, ಕೇಶ ಮೊದಲಾದವು. ಪಾನೀಯ
ದಲ್ಲಾದರೂ, ಭಕ್ಷ್ಯಪದಾರ್ಥದಲ್ಲಾದರೂ ಇದ್ದಲ್ಲಿ ಆ ಪದಾರ್ಥವನ್ನೇ
ಶಾಸ್ತ್ರಕಾರರು ನಿಷೇಧಿಸಿರುವರು; ಆದರೆ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ
ಇದು ಹೇಗೆ ಪರಿಣಮಿಸಿತು ! ನೋಡಿರಿ! “ಯೇ ದೋಷಾಃ ಇತರಕ್ರಾಪಿತೇ
ಗುಣಾಃ ಪರಮೇವತಾಃ” ಅಂದರೆ, ಯಾವುದು ಜನರಲ್ಲಿ ದೋಷವಾಗಿ
ಕಾಣುವುದೋ, ಅದು ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ, ಗುಣವೇ ಆಗುವುದು, ಎಂದು
ಸ್ಮೃತಿನಾಕ್ಯವಿರುವುದು. ಈ ಉದಾಹರಣೆಯಿಂದ ಅದು ಚೆನ್ನಾಗಿ ವ್ಯಕ್ತ
ವಾಗುವುದು. ಪರಮಾತ್ಮನ ಎಡಗಾಲಿನ ಅಂಗುಷ್ಠ ನಖದಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗಿ
ಆ ಪರಮಾತ್ಮನ ಪಾದವನ್ನು ಪ್ರಕ್ಷಾಲನೆ ಮಾಡಿ ರುದ್ರದೇವರು ಮೊದಲು
ಮಾಡಿ, ಸಕಲ ಜಗತ್ತನ್ನೂ ಪವಿತ್ರವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿತು. ಅಂದಮೇಲೆ, ಆ
ಪರಮಾತ್ಮನ ಪಾದ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಬೇರೆ ವರ್ಣಿಸಲೇಕೆ ? ಇಂತಹ
ಮಹಿಮೋಪೇತನು ಪರಮಾತ್ಮನು ಎಂದು ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ದಾಸರಾಯರು

"ಜಾನ್ವ ವಿಜನಕ"-ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಮತ್ತು "ಮನವಚನಕತಿ ದೂರ
 ನನವರನನುಸರಿಸಿ ತಿರುಗುವನು"-ಈ ಪದಗಳಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನ ಕಾರುಣ್ಯವನ್ನು
 ಪ್ರಕಟಮಾಡುವರು. ಹೇಗೆಂದರೆ : ಭಾಗವತ ದಶಮ ಸ್ಕಂಧದಲ್ಲಿ "ಮನೋ
 ವಚೋಭ್ಯಾ ಮನುನೋಯವತ್ರ್ವನೋ ದೇನಪ್ರಿಯಾಯಾಃ ಪ್ರತಿ
 ಯಂತ್ಯ ಥಾಪಿ ಹಿ"-ಅಂದರೆ, ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ದೇವತೆಗಳೂ ಕೂಡ ಸಾಕಲ್ಯೇನ
 ಭಗವನ್ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಕಾಣರು. ಭಗವತ್ಸ್ವರೂಪವು ಎಂತಹುದೆಂದರೆ: ಮನೋ
 ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಅನುಮೇಯಿಸಲರ್ಹವಾದುದು ಅಂದರೆ, ಜಗತ್ತು ಇದ್ದ ಮೇಲೆ,
 ಅದರ ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತನೋಬ್ಬನಿರಬೇಕು, ಅವನಾರು ? ವೇದದಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನೇ
 ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಕರ್ತನು ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ, ಆತನೇ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಕರ್ತನು.
 ಅನುಮೇಯಿಸಲು ಯೋಗ್ಯನು. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಗೂ ಇಷ್ಟರ
 ಮಟ್ಟಿಗೆ ಅಥವಾ ಕೊಂಚ ಇದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಯೋಗ್ಯತಾನು
 ಸಾರವಾಗಿ ಭಗವತ್ತೇರಣೆಯಿಂದ ಭಗವನ್ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಕಾಣುವರೇ ಹೊರತು
 ಸಾಕಲ್ಯೇನ ತಿಳಿಯಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಹಾಗಾದರೆ ದಾಸರಾಯರು-"ಸುಲಭನೋ
 ಹರಿ"-ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರಲ್ಲ ? ಇದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇನು ? ಯನೋನ್ನೇಷ
 ನೃಣುತೇ ತೇನ ಲಭ್ಯಃ"-ಯಾರಲ್ಲಿ ಅನುಗ್ರಹಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಪರಮಾತ್ಮ
 ನಿಗೆ ಇಚ್ಛೆ ಹುಟ್ಟುವುದೋ, ಅವನಿಗೆ ಪರಮಾತ್ಮನು ಸುಲಭನು ನಿಶ್ಚಯ.
 ಅದರ ತಾತ್ಪರ್ಯವೇನೆಂದರೆ : ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಗೆ ಅಗೋಚರನಾದ ಸ್ವಾಮಿ
 ಯನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯ ಭಕ್ತರು ಒಲಿಯುವಂತೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದೆಂದರೇನು ?
 ಏನಾದರೂ ರಮಾದೇವಿಯಲ್ಲಿ ಇರುವ ಭಗವದನುಗ್ರಹವು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಲ್ಲಿಲ್ಲ.
 ಅವರಲ್ಲಿರುವ ಅನುಗ್ರಹವು ರುದ್ರಾದಿಗಳಲ್ಲಿಲ್ಲ. ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳು ಸಾಕಲ್ಯೇನ
 ಭಗವತ್ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಅರಿಯರು ಅದಮೇಲೆ, ಅವರಿಗಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ
 ಭಗವನ್ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ತಿಳಿದ ಭಕ್ತರು ಇರಬಹುದೆಂದು ಯೋಚಿಸಲು ಸಾಧ್ಯ
 ವಿಲ್ಲ. ಆದಕ್ಕೆ ಉದಾಹರಣೆಯಾಗಿ ಭಾಗವತೋಕ್ತವಾದ ಒಂದು ದೃಷ್ಟಾಂತ
 ವನ್ನು ಹೇಳುವೆವು : ಅಂಬರೀಷ ರಾಜನು ಮಹಾಭಗವದ್ಭಕ್ತನಾಗಿದ್ದನು.
 ಅವನ ಭಕ್ತಿಗೆ ಮೆಚ್ಚಿ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ಅವನ ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ತನ್ನ ಚಕ್ರ
 ಯುಧವನ್ನೇ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದನು. ಅವನು ದ್ವಾದಶೀ ದಿವಸದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ
 ಭೋಜನವನ್ನು ಮಾಡಿಸಿ, ಅವರನುಮತಿಯನ್ನು ಪಡೆದು ತಾನು ಪಾರಣೆಗೆ

ಉಪಕ್ರಮಿಸುವ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾಗಿ ದೂರ್ವಾಸ ಋಷಿಗಳು ಆ ವ್ರತ ಭಂಗ ವನ್ನು ಮಾಡುವ ಉದ್ದೇಶ್ಯವಾಗಿ ಹತ್ತು ಸಾವಿರ ಶಿಷ್ಯರುಗಳೊಂದಿಗೆ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದರು. ರಾಜನು ತಾನು ಪಾರಣೆ ಮಾಡುವುದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ಪಾರಣೆಗೆ ಬರ ಬೇಕೆಂದು ಎದ್ದು ಬೇಡಿಕೊಂಡನು. ದೂರ್ವಾಸರು ಹಾಗೆಯೇ ಆಗಲೆಂದು ಸ್ನಾನ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದ ಯಮುನಾ ನದಿಗೆ ಹೋಗಿ, ಮಡುವಿನೊಳಗೆ ಮುಳುಗಿ ಕೊಂಡು ಬೃಹದ್ಧ್ಯಾನ ಮಾಡುತ್ತಾ ಕೂತು ಬಿಟ್ಟರು. ಪಾರಣೆ ಮೀರುವ ಹೊತ್ತಾದರೂ ದೂರ್ವಾಸರು ಬಾರದಿರಲು, ರಾಜನು ಚಿಂತಾಕ್ರಾಂತನಾಗಿ ಅಲ್ಲಿದ್ದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಆಜ್ಞೆಯನ್ನು ಪಡೆದು, ತೀರ್ಥಪ್ರಾಶನದಿಂದ ಪಾರಣೆಯ ವ್ರತವನ್ನು ಪೂರೈಸಿಬಿಟ್ಟನು. ನಂತರ, ದೂರ್ವಾಸರು ಬಂದು ನೋಡಿ, ಅದನ್ನು ತಿಳಿದು, ಬಹು ಕೋಪದಿಂದ ಒಂದು ಅಭಿಚಾರವನ್ನು (ಶಕ್ತಿಯನ್ನು) ಸೃಷ್ಟಿಸಿ, ರಾಜನನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವಂತೆ ಅದಕ್ಕೆ ಆಜ್ಞೆಯಿತ್ತರು. ರಾಜನು ಭಗವ ಧ್ಯಾನ ಮಾಡುತ್ತಾ ನಿಂತೇ ಇದ್ದನು. ತಕ್ಷಣ ಭಗವಚ್ಚಕ್ರವು ಹೊರಟು, ಆ ಅಭಿಚಾರವನ್ನು ಭಸ್ಮವಾಡಿ, ದೂರ್ವಾಸರನ್ನು ಅಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದಿತು. ದೂರ್ವಾಸರು ಭಯಪಟ್ಟು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರನ್ನೂ, ರುದ್ರದೇವರನ್ನೂ ರಕ್ಷಿಸಿ ರಂದು ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳಲು, ಅವರು ಭಗವಚ್ಚಕ್ರದಿಂದ ರಕ್ಷಿಸಲು ತಮ್ಮಿಂದ ಸಾಧ್ಯ ವಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿಬಿಟ್ಟರು. ತದನಂತರ, ವೈಕುಂಠವಾಸಿಯಾದ ಪರಮಾತ್ಮ ನನ್ನೇ ಶರಣಾಗತರಾದರು. ಪರಮಾತ್ಮನು - "ನಾನು ಭಕ್ತಪರಾಧೀನನು. ನಾನೂ ಸಹ ಅದನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲಾರೆನು. ಅಂಬರೀಷನ ಪಾದವನ್ನೇ ಹಿಡಿದು ಕೊಂಡರೆ. ಅವನು ರಕ್ಷಿಸುವನು" ಎಂದನು, ಅದರಂತೆ ದೂರ್ವಾಸರು ಅಂಬರೀಷನನ್ನು ಶರಣು ಹೋಗಲು, ಅಂಬರೀಷನು ಚಕ್ರವನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿ, ದೂರ್ವಾಸರನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿದನು. ಅವರು ಅಲ್ಲಿ ಸುತ್ತಿಕೊಂಡು ಬರಬೇಕಾದರೆ ಒಂದು ವರ್ಷಕಾಲ ಕಳೆದುಹೋಗಿತ್ತು. ಅವರಿಗೂ ರಾಜನು ಉಪವಾಸ ವಾಗಿಯೇ ಕಾದಿದ್ದು, ಅವರಿಗೆ ಪಾರಣೆಮಾಡಿಸಿ, ನಂತರ ತಾನೂ ಪಾರಣೆ ಮಾಡಿದನು. ಹೀಗಿರುವುದರಿಂದ "ಯಯಾ ವಿರಿಂಚಾದಿ ಮಧ್ವಶ್ಚಕ್ರಾರ್" ಎಂದು ಛಾಂದೋದ್ಯಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಅಂಬರೀಷನ ಚಕ್ರದಿಂದ ರಕ್ಷಿಸಲು ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಿಗಳಿಗೂ ಕೂಡ ಆಗಲಿಲ್ಲ - ಎಂಬುದು ಈ ಕಥೆಯಿಂದ ಗೊತ್ತಾಗುವುದು. ಆದರೆ ಇದು ಸಿದ್ಧಾಂತಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿರುವುದರಿಂದ,

ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ತಾತ್ಪರ್ಯ ಹೇಳಿರುವರು. ಅದು ಹೇಗೆಂದರೆ :-

“ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ಭಕ್ತಿಕೋಟ್ಯಂತಾದಂತೋನೈವಾಂಬರೀಷಕೇ |
ತಾತ್ಕಾಲಿಕೋ ಪಚೇಯತ್ವಾಶ್ರೇಷ್ಠಾಂ ಯಶಸ ಆದಿರಾಟ್ || ಬ್ರಹ್ಮಾದ
ಯಶ್ಚ ತತ್ಕೀರ್ತಿಂ ನೃಂಜಯಾನಾ ಸುರಶ್ಚನಾಮ್ ||”

ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳ ಭಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಕೋಟಿ ಅಂಶದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಅಂಶವೂ ಅಂಬರೀಷನಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ. ಆದರೆ ಮನುಷ್ಯೋತ್ತಮನಾದ ಅಂಬರೀಷನಿಗೆ, ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಂದ ಸಾಧ್ಯವಲ್ಲದ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಿದನೆಂಬ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಕೊಡಿಸಬೇಕೆಂಬ ಇಚ್ಛೆಯು, ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಇತ್ತು ಎನ್ನುವ ವಿಷಯವು ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಗೆ ಗೊತ್ತಿತ್ತು. ಆದುದರಿಂದಲೇ, ಅವರು ದೂರ್ವಾಸರನ್ನು ರಕ್ಷಿಸದೆ, ಅಂಬರೀಷನ ಭಕ್ತಿಯನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಿದರು-ಎಂದು. ಇಂತಹ ಮಹಿಮೆಯು ಅಂಬರೀಷಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ಷಣಕವಾಗಿರುವುದು-ಎಂದು ಭಾಗವತ ತಾತ್ಪರ್ಯದ ವಾಕ್ಯವು. ಲೋಕವಾಡಿಕೆಯಲ್ಲೂ ಕೂಡ, ಯಾವನಾದರೂ ಒಬ್ಬ ಸೇವಕನು ಯಜಮಾನನಿಗೆ ಬಹಳ ಬೇಕಾದವನಾಗಿದ್ದರೆ, ಅವನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಜನರು-“ಯಜಮಾನರಿಗೆ ಈ ಸೇವಕನ ಮೇಲೆ ಇದ್ದಷ್ಟು ಪ್ರೀತಿಯು ಹೆಂಡತಿ ಮಕ್ಕಳ ಮೇಲೂಕೂಡಾ ಇಲ್ಲ”- ಎಂದು ಅಂದುಕೊಳ್ಳುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ, ಹೀಗೆ ಅಂದುಕೊಂಡ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಹೆಂಡತಿ ಮಕ್ಕಳಿಗಿರುವ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಾದಿ ಸುಖವು ಸೇವಕನಿಗಿಂದಾದರೂ ಬಂದೀತೇ ? ಹಾಗೆಯೇ ಅಂಬರೀಷನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದೆಂದು ಭಾವಿಸಬೇಕು. ಭಕ್ತರಲ್ಲಿ ತನಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಕಾರುಣ್ಯವಿರುವುದೆಂದು ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಪರಮಾತ್ಮನು ಜನರಲ್ಲಿ ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವನು. ಅಂದರೇನು ! ಭಕ್ತರನ್ನು ಕಷ್ಟಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಉದ್ಧರಿಸುವನು. ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಗೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಗೋಚರವಾಗುತ್ತಲೇ ಇರುವನು.

ಸರ್ವದಾ ಮಹಾರಾಜರನ್ನು ನೋಡುತ್ತಿರುವ ದಿವಾನರು ಮೊದಲಾದವರಿಗೆ ಮಹಾರಾಜರು ಭೇಟಿಕೊಟ್ಟರೆಂದರೆ ಆಶ್ಚರ್ಯವೇನು ? ಹಾಗಲ್ಲದೆ ಬೆಡಬಗ್ಗೆ ರಲ್ಲಿ ಮಹಾರಾಜರು, ಅಭಿಮಾನವನ್ನಿಟ್ಟು, ಅವರಿಗೆ ದರ್ಶನವನ್ನಿತ್ತು,

ಉದ್ಧರಿಸಿದನೆಂದರೆ, ಅವನನ್ನು ಕರುಣಾಳುವೆನ್ನುವರು. ಹಾಗೆಯೇ ಪರಮಾತ್ಮನು ಅಲ್ಪರಾದ ಭಕ್ತಜನರಿಗೆ ವಶನಾಗುವುದರಿಂದ, ಅವನನ್ನು "ಕರುಣಾಳು"-ಎಂದು ಕೊಂಡಾಡುತ್ತಿರುವರು. ಅದಂತಿರಲಿ ! ಮನೋವಾಕ್ಯಗಳಿಗೂ ಅಗೋಚರನಾದ ಮಹಾಮಹಿಮನು ತನ್ನ ಸ್ಮರಣೆಯನ್ನು ಮಾಡುವ ಜನರನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ತಿರುಗುವನು ಎಂದು ದಾಸರಾಯರು ಹೇಳಿರುವರು. ಇದು ಯಥಾರ್ಥವೇ ? ಅಂದರೆ, ಪಾಂಡವರು, ತತ್ಪ್ರಾಪಿ ಅರ್ಜುನನ ವಿಷಯವನ್ನು ಯೋಚಿಸಿರಿ ! ಪಾಂಡವರು ಕಷ್ಟದಶೆಯಲ್ಲಿರುವಾಗ, ಯಾವ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಿಸಿದರೂ, ಆಗ ಸಿದ್ಧವಾಗಿ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರೂಪದಿಂದಲೂ, ವ್ಯಾಸರೂಪದಿಂದಲೂ ಗೋಚರವಾಗುತ್ತಿದ್ದನು. ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ಸಾರಥಿಯಾಗಿಯೂ, ಸಖನಾಗಿಯೂ, ಗುರುವಾಗಿಯೂ, ದೂತನಾಗಿಯೂ, ರಾತ್ರಿ ಹಗಲುಗಳಲ್ಲಿ ಅವನನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸಿ ರಕ್ಷಿಸಿದನು. ಒಂದು ವೇಳೆ ಇದು ಪುರಾಣಕತೆ ಅಂದರೆ, ಅದು ಹಾಗಿರಲಿ. ನಮ್ಮ ಪುರಂದರದಾಸರು, ಕನಕದಾಸರು, ಮೊದಲಾದವರನ್ನೂ, ಇವರಿಗಿಂತಲೂ, ಪ್ರಾಚೀನರಾದ ಆನೇಕ ಸಾಧು ಸಂತರನ್ನು ಹೇಗೆ ರಕ್ಷಿಸಿದ ಎಂಬುದನ್ನು ನೋಡಿದರೆ, ಜಗನ್ನಾಥದಾಸರಾಯರು ಹೇಳಿರುವ -"ನೆನೆವರನನುಸರಿಸಿ ತಿರುಗುವನು" ಎಂಬ ಮಾತು ಎಷ್ಟು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ.

ಇನ್ನು ದಾಸರಾಯರು- "ಜಗದುದರ ತಾನು ಜನರೊಳಗಿದ್ದು ಜನಿಸುವನು"- ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಇದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇನೆಂದರೆ ; ಪರಮಾತ್ಮನು ಬಿಂಬರೂಪಿಯಾದುದರಿಂದ ಉಪಾಧಿಯಾದ ಜೀವನ ಸ್ವರೂಪದೇಹವನ್ನು ಬಿಡದೆ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿಯೇ ಇರುವನು. ಇದರಿಂದ ಪ್ರತಿಬಿಂಬ ಜೀವನು ನಿತ್ಯನಾದನು. ಹಾಗಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ, ಬಿಂಬನ ಸನ್ನಿಧಾನ ನಾಶದಿಂದ ಪ್ರತಿಬಿಂಬನಿಗೆ ಅನಿತ್ಯತ್ವವು ಬರುವುದು. ಕನ್ನಡಿಗೆ ನಾವು ಅಭಿಮುಖರಾದರೆ ನಮ್ಮ ಪ್ರತಿಬಿಂಬವು ಕನ್ನಡಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಣುವುದು. ಕನ್ನಡಿಗೂ ನಮಗೂ ಸಂಬಂಧ ತಪ್ಪಿದರೆ, ಪ್ರತಿಬಿಂಬವು ಹೇಗೆ ಕಾಣದೇ ಹೋಗುವುದೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಕನ್ನಡಿಯಂತಿರುವುದು ಉಪಾಧಿರೂಪವಾದ ಜೀವನ ಸ್ವರೂಪದೇಹವು. ಬಿಂಬನು ಪರಮಾತ್ಮನು. ಇವರಿಬ್ಬರ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಪ್ರತಿ

ಬಿಂಬವು ಕಾಣುವುದು. ಪರಸ್ಪರ ಸಂಯೋಗವು ತಪ್ಪಿದರೆ ಪ್ರತಿಬಿಂಬವು ಇಲ್ಲವಾಗುವುದು, ಅದುದರಿಂದ ಜೀವನು ಹುಟ್ಟುವಾಗ ಅವನ ಕೂಡಲೇ ಪರಮಾತ್ಮನೂ ಸಹ ಜನಿಸುವನು. ಭಾಗವತ ದಶಮಸ್ಕಂಧದಲ್ಲಿ. "ಗುಣೇಷು ಮಾಯಾ ರಚಿತೇಷು ದೇಹೈ ಸೌಪ್ರಪದ್ಯಮಾನ ಸ್ವಹತೇನ ಜಾಯತೇ".

ಮರಣ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ದೇಹಿಯು, ಪ್ರಕೃತಿಸಂಬಂಧವಾದ ಸತ್ಪರಜಸ್ತಮೋ ಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರ, ಅಂದರೆ, ತಾನು ಸಾತ್ವಿಕನೋ, ರಾಜ ಸನೋ, ತಾಮಸನೋ, ಆ ಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನನುಸರಿಸಿ. ಅದೃಷ್ಟೋದ್ಯೋಕ ವಾದ ಪರಮಾತ್ಮನ ಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದ ದೇವಾಸುರಗಂಧರ್ವ ಮನುಷ್ಯಾದಿ ಯೋನಿಗಳಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಮಾಡುವನು. ಮರಣಕಾಲದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಯೋನಿಯನ್ನು ಚುಂಚಿಸಿ ದೇಹವನ್ನು ಬಿಡುವನೋ, ಮುಂದಿನ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಅದೇ ಯೋನಿಯಲ್ಲಿ ಅದೃಷ್ಟೋದ್ಯೋಕ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ಸಮೇತ ನಾಗಿ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಜನಿಸುವನು. ಆದರೆ ಗರ್ಭಯಾತನಾದಿ ದುಃಖಗಳೆಲ್ಲವೂ ಜೀವನಿಗೆ ಮಾತ್ರವೇ ಹೊರತು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲ, ಹೇಗೆಂದರೆ: ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯನ ಪ್ರತಿಬಿಂಬವಿರಲೂ, ಗಾಳಿಯ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ನೀರು ಚಲಿಸಿದರೆ, ಸೂರ್ಯನ ಪ್ರತಿಬಿಂಬವು ಭಿನ್ನ ಭಿನ್ನವಾಗಿ ಕಾಣುವುದು. ಆದರೂ ಬಿಂಬರೂಪನಾದ ಸೂರ್ಯನಿಗೆ ನೀರಿನ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಆತನು ನಿಶ್ಚಲನಾಗಿರುವನು. ಹಾಗೆಯೇ ದೇಹ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಪ್ರತಿಬಿಂಬನಾದ ಜೀವನಿಗೆ ಮಾತ್ರ ದುಃಖಾದಿಗಳೇ ಹೊರತು, ದೇಹಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ದೇಹಗತವಾದ ಯಾವ ವಿಧದ ದುಃಖವೂ ಇಲ್ಲ- ಎಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದು.

"ಗಾಂಗೆಯನುತ" ಮತ್ತು "ಗಗನಚರವಾಹನ"- ಎಂಬೀ ಎರಡು ಪದಗಳು ಪರಮಾತ್ಮನ ಘನಮಹಿಮೆಗಳನ್ನು ತೋರ್ಪಡಿಸುವುವು.

ಹೇಗೆಂದರೆ :- ಗಂಗಾಪುತ್ರರಾದ ಭೀಷ್ಮಾಚಾರ್ಯರು ಮಾಡಿದ ಸ್ತೋತ್ರವು "ಭೀಷ್ಮಸ್ತವರಾಜ" ಎಂದು ಭಾರತ ಅನುಶಾಸನಪರ್ವದಲ್ಲಿ

ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು. ಆದರಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾದ ಭಗವನ್ಮಹಿಮೆಗಳನ್ನು ತೋರಿಸಿರುವರು. ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಪಂಚರತ್ನಗಳೆಂದು ಆರಿಸಿ ತೆಗೆದಿರುವರು. ಅಪ್ಪ—
 “ಗೀತಾಸಹಸ್ರನಾಮೈವಸ್ತವ ರಾಜೋಹ್ನುಸ್ತುತಿಃ | ಗಜೇಂದ್ರ
 ಮೋಕ್ಷಣಂ ಚೈವ ಪಂಚರತ್ನಾನಿ ಭಾರತೇ ||”- ಎಂದು (೧) ಭಗವದ್ಗೀತೆ
 (೨) ವಿಷ್ಣುಸಹಸ್ರನಾಮ (೩) ಭೀಷ್ಮಸ್ತವರಾಜ (೪) ಅನುಸ್ತುತಿ
 ಮತ್ತು (೫) ಗಜೇಂದ್ರ ಮೋಕ್ಷ. ಇವು ೫ ರತ್ನಗಳೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು.
 ಇದರಲ್ಲಿ ಎರಡು ರತ್ನಗಳು ಭೀಷ್ಮಾಚಾರ್ಯರು ಮಾಡಿದ ಸ್ತೋತ್ರಗಳು :-
 (೧) ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಸ್ತೋತ್ರ ಮಾಡಿದ್ದು “ಭೀಷ್ಮಸ್ತವರಾಜ”.
 (೨) ಅನುಸ್ತುತಿಯು- ಭೀಷ್ಮಾಚಾರ್ಯರು ದೇಹತ್ಯಾಗ ಮಾಡುವ ಕಾಲ
 ದಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಯಾಮಿ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನೂ ಐಕ್ಯಚಿಂತನೆಮಾಡಿ,
 ಸ್ಮರಣೆಯಿಂದ ಭಗವನ್ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಿದ್ದು. ಅಂತು, ಐದು ರತ್ನಗಳ
 ಪೈಕಿ ಸ್ತವರಾಜ ಮತ್ತು ಅನುಸ್ತುತಿ ಎಂಬೆರಡು ಭೀಷ್ಮಕೃತ ಸ್ತೋತ್ರಗಳು.
 ಇವೆರಡು ಸ್ತೋತ್ರಗಳ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನೂ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನೆಂದೇ ಹೇಳಿದಂತಾ
 ಯಿತು. ಆ ಸ್ತೋತ್ರಗಳನ್ನು ನೋಡಿದರೆ, ಭಗವಂತನ ಘನಮಹಿಮೆಯು
 ಗೊತ್ತಾಗುವುದು.

“ಗಗನಚರವಾಹ ಗರುಡವಾಹನ”ನೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಇಂತಹ
 ಮಹಿಮೆಯು ಮತ್ತಾರಿಗುಂಟು ? ಮೊದಲು ಗರುಡನ ಮಹಿಮೆಯು
 ಗೊತ್ತಾದರೆ ಅವನನ್ನು ವಾಹನವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವವನ ಮಹಿಮೆಯು
 ತಾನಾಗಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುವುದು. ಗರುಡನ ಮಹಾ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಶ್ರುತಿಯು
 ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಹೇಳುವುದು :-

“ಗರುಡಸ್ಯ ಜಾತಮಾತ್ರೇಣ ತ್ರಯೋಲೋಕಾಃ ಪ್ರಕಂಪಿರೆ |
 ಪ್ರಕಂಪಿತಾ ಮಹೀಸರ್ವಾಃ ಶೈಲವನಕಾನನಾ || ಗಗನಂ ನಷ್ಟಾ
 ಚಂದ್ರಾರ್ಕಂ ಜ್ಯೋತಿನಷ ಪ್ರಕಾಶತ | ದೇವತಾಭಯ ಭೀತಾಸ್ತು
 ಮಾರುತೋನ ಪ್ರಕಂಪಿತ ||”

ಎಂದರೆ, ಗರುಡನು ಜನಿಸಿದಾಗ, ಮೂರುಲೋಕದ ಜನರು ನಡುಗಿ ಹೋದರು. ಬೆಟ್ಟಗುಡ್ಡಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಭೂಮಿಯು ನಡುಗಿತು. ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರ ಸೂರ್ಯರು ಕಾಂತಿಹೀನನಾದರು. ದೇವತೆಗಳೆಲ್ಲರೂ ಭಯಪಟ್ಟರು. ಗಾಳಿಯು ಚಲಿಸಲಿಲ್ಲ- ಎಂದು ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯದಿಂದ ಗರುಡನ ಮಹಿಮೆಯು ಗೊತ್ತಾಗುವುದು. ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಗರುಡನ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಬಹಳವಾಗಿ ಹೇಳಿರುವರು. ಅದನ್ನು ಸ್ತಾರ ಮಾಡಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವಾದರೂ ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ಸೂಚಿಸುತ್ತೇವೆ. ತಾಯಿಯಾದ ವಿನತಾದೇವಿಯ ದಾಸತ್ವವನ್ನು ಬಿಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ, ಹುಟ್ಟಿದ ಕೂಡಲೇ ಅಮೃತವನ್ನು ತರಲು ಹೊರಟನು. ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಅವನಿಗೆ ಆಹಾರ ದೊರೆಯದೆ, ತಾಯಿಯನ್ನು ಕೇಳಲು, ಆಕೆಯು ಸಮುದ್ರದ ಕುಕ್ಷಿಯ ಏಕಾಂತ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಮಹಾಪಾಪಿಗಳಾದ ಲೋಕಕಂಟಕರಾದ ಅನೇಕ ಸಹಸ್ರ ನಿಷದರು ಮನೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ವಾಸವಾಗಿರುವರು. ಅವರೆಲ್ಲರನ್ನು ಭಕ್ಷಿಸಿ, ಅಮೃತ ತರುವುದಕ್ಕೆ ಹೊರಡೆಂದಳು, ಗರುಡನು ಹಾಗೆಯೇ ಮಾಡಿದನು. ಆದರೂ ಅವನಿಗೆ ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಹೊಟ್ಟೆ ತುಂಬಲಿಲ್ಲ. ಆಗ ಚಿಂತಾಕ್ರಾಂತನಾಗಿ ಬರುತ್ತಿರಲು, ಎದುರಿಗೆ ತನ್ನ ತಂದೆಯಾದ ಕಶ್ಯಪರನ್ನು ಕಂಡು, "ನನಗೆ ತಾಯಿಯು ಅಹಾರವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿದರೂ ಸಾಕಾಗಲಿಲ್ಲ. ಮತ್ತೆಲ್ಲಾದರೂ ಆಹಾರವನ್ನು ತೋರಿಸಬೇಕೆಂದು"- ಬೇಡಿಕೊಂಡನು. ಆಗ ಕಶ್ಯಪರು ಅಲ್ಲಿದ್ದ ಸರೋವರವನ್ನು ತೋರಿಸಿ, ಇದರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಆನೆಯೂ ಒಂದು ಆಮೆಯೂ ಇರುವುವು. ಇವೆರಡೂ ಪೂರ್ವಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಅಣ್ಣ ತಮ್ಮಂದಿರಾಗಿದ್ದು, ವಿಭಾಗದ ವಿಷಯವಾಗಿ ಇಬ್ಬರೂ ವಿವಾದಮಾಡಿ, ಪರಸ್ಪರ ಶಾಪಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟುಕೊಂಡು, ಆನೆ ಆಮೆಗಳಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿರುವರು. ಆಮೆಯು ಮೂರು ಗಾವುದ ಎತ್ತರವೂ ಹತ್ತು ಗಾವುದ ಸುತ್ತಳತೆಯೂ ಇರುವುದು. ಪೂರ್ವಜನ್ಮದ ವೈರದಿಂದ ಈಗಲೂ ಅವರು ವೈರಿಗಳಾಗಿಯೇ ಜಗಳವಾಡುತ್ತಿರುವರು. ಆನೆಯಾದರೂ ಆರು ಗಾವುದ ಎತ್ತರವೂ, ಹನ್ನೆರಡು ಗಾವುದ ಅಗಲವೂ ಇರುವುದು. ಅವರನ್ನು ಭಕ್ಷಿಸಿ, ನಿನ್ನ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಹೋಗೆಂದು ಹೇಳಿ, ಕಶ್ಯಪರು ಹೊರಟುಹೋದರು. ಗರುಡನು ಅವರನ್ನು ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನೂ ತನ್ನ ಕಾಲುಗಳಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು, ಎಲ್ಲಿ ಕೂತುಕೊಂಡು ತಿನ್ನಬೇಕೆಂದು

ಯೋಚಿಸುತ್ತಾ, ವೃಕ್ಷಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ನೋಡುತ್ತಾ ಬರುವಾಗ, ಅವುಗಳೆಲ್ಲಾ ನಡುಗುತ್ತಿದ್ದವು. ಆಗ ಅಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡದಾದ ಒಂದು ವಟವೃಕ್ಷವಿತ್ತು. ಆ ವೃಕ್ಷವು ಗರುಡನನ್ನು ನೋಡಿ, "ಗರುಡಾ ಯೋಚಿಸಬೇಡ. ನನ್ನ ಟೊಂಗೇ ಗಳು ಒಂದೊಂದು ಒಂದು ನೂರು ಗಾವುದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ಹಬ್ಬಿವೆ. ಒಂದು ಟೊಂಗೆಯಮೇಲೆ ಕುಳಿತು, ಗಜಕೂರ್ಮಗಳನ್ನು ಭಕ್ಷಿಸಬಹುದು"- ಎಂದಿತು. ಗರುಡನು ಸತೋಷದಿಂದ 100 ಗಾವುದ ಉದ್ದವಾಗಿರುವ ಒಂದು ಟೊಂಗೆಯಮೇಲೆ ಕೂಡಲಂ ಉದ್ದೇಸಿಸಿ. ತನ್ನ ಕಾಲನ್ನು ಆ ಟೊಂಗೆಗೆ ತಗುಲಿಸಿದ ಕೂಡಲೇ ಚಟಚಟಶಬ್ದದಿಂದ ಆ ಟೊಂಗೆಯು ಮುರಿದು ಕೆಳಗೆ ಬೀಳುವ ಹಾಗಾಯಿತು. ಆಗ ಅದರಲ್ಲಿ ತಪಸ್ಸುಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಮತ್ತು ಆ ಟೊಂಗೆಯಿಂದ ಜೋಲಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಸಹಸ್ರಾರುಮಂದಿ, ಋಷಿಗಳನ್ನು ಗರುಡನು ನೋಡಿದನು. ಟೊಂಗೆಯು ಕೆಳಗೆ ಬಿದ್ದರೆ, ಇಷ್ಟು ಮಂದಿ ಋಷಿಗಳು ಪ್ರಾಣಾಪ್ರಾಯವನ್ನು ಹೊಂದುವರು ಎಂಬ ಭಯದಿಂದ ಶತಯೋಜನ ವಿಸ್ತೀರ್ಣವಾದ ಆ ಶಾಖೆಯನ್ನು ಮೂಗಿನಿಂದ ಕಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಹಾರಿಬಿಟ್ಟನು. ಹಾಗೆಯೇ ಅನೇಕ ಸಹಸ್ರ ಗಾವುದಗಳು ಹಾರುತ್ತಲೇ ಇದ್ದನು. ಕಶ್ಯಪರು ತಮ್ಮ ಮಗನ ಸಾಹಸಕ್ಕೆ ಅಶ್ಚರ್ಯಪಟ್ಟು, ಟೊಂಗೆಯಲ್ಲಿ ಜೋಲಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಋಷಿಗಳನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿ, ಅವರು ಆ ಸ್ಥಳವನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಹೋಗುವಂತೆಮಾಡಿ ಆ ಟೊಂಗೆಯನ್ನು ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲೆ ಹಾಕಿದರು. ಗರುಡನು ಅದನ್ನು ದೊಡ್ಡದಾದ ಪರ್ವತದಮೇಲೆ ಹಾಕಲು ಆ ಪರ್ವತವು 100 ಹೋಳಾಯಿತು, ಅಲ್ಲಿ ಕೂತು ಗಜಕೂರ್ಮಗಳನ್ನು ಭಕ್ಷಿಸಿ, ಅಮೃತವನ್ನು ತರುವುದಕ್ಕೆ ಹೋದನೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಇದರಿಂದ ಗರುಡನ ಮಹಿಮೆಯು ಎಂಥಾದ್ದೆಂದು ಗೊತ್ತಾಗುವುದು. ಅಂತಹ ಗರುಡನನ್ನು ವಾಹನವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದರೆ ಸಾಮಾನ್ಯರಿಗೆ ಸಾಧ್ಯವಾದೀತೇ ? ಹೀಗಿರಲು "ಗಾಂಗೇಯನುತ" ಮತ್ತು "ಗಗನಚರವಾಹನ" ಇವರಡು ಪದ ಸಮುಚ್ಚಯದಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನು ಘನಮಹಿಮನೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟಮಾಡಿದಂತಾಯಿತು. ಇಂತಹ ಮಹಾಮಹಿಮೆಯುಳ್ಳವನಾದರೂ, "ಗಾಯನವ ಕೇಳುತ, ದಿವ್ಯೇಕಸರೋಡನೆ ಮನೆಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ತಿರುಗುವನು"- ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು.

ಭಗವಂತನು ಸರ್ವಜ್ಞನಾದರೂ, ಭಕ್ತರು ಮಾಡುವ ಗಾಯನವನ್ನು ಕೇಳುತ್ತಾ, ದೇವತೆಗಳಿಂದೊಡಗೂಡಿ, ಭಕ್ತರನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸಿ, ಮನೆಮನೆಗಳಲ್ಲೂ ತಿರುಗುತ್ತಾ, ಆಪತ್ತು ಬಂದಾಗ ಅವರನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುತ್ತಾ ಇರುವನು. ಈ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಭಕ್ತರಲ್ಲಿ ಇರುವ ವಾತ್ಸಲ್ಯವನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶನ ಮಾಡಿದಂತಾಯಿತು. ಇಂತಹ ಅಧಾರದಿಂದಲೇ ದಾಸರಾಯರು “ಇವನ ಕಾರುಣ್ಯಕೇನೆಂಬೆ ?”- ಎಂದು ಹೇಳಿದರು.

“ಮನೆಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ತಿರುಗುವನು”- ಎಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಗೋಪಿಕಾಸ್ತ್ರೀಯರಿಗಿಂತಲೂ ಉದಾಹರಣೆ ಮತ್ತಾವುದೂ ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಗೋಪಾಲವೇಷಾಧಾರಿಗಳಾದ ದೇವಕಿಗಳೊಡನೆ (ಗೋಪಿಕಾಸ್ತ್ರೀಯರ) ಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ತಿರುಗುತ್ತಾ, ಅವರು ಪಾಡುವುದನ್ನು ಕೇಳುತ್ತಾ, ಮೊಸರುಗಡಿಗೆಗಳನ್ನು ಒಡೆಯುವುದು, ಹಾಲು ಬೆಣ್ಣೆಗಳನ್ನು ಕದ್ದು ಮೆಲ್ಲುವುದು, ಮೊದಲಾದ ಬಾಲಜೀವ್ಯಗಳಿಂದ ಅವರನ್ನು ಸಂತೋಷಪಡಿಸುತ್ತಾ, ಅವರಿಗೆ ಬಂದ ಆಪತ್ತುಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುತ್ತಾ, ಅವರಿಗೆ ಅಂಗಸಂಗವನ್ನಿತ್ತು ಉದ್ಧರಿಸಿದ ಉದಾಹರಣೆಯೇ ಇದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿರುವುದು, ಭಕ್ತವಶ್ಯನಾದ ಸ್ವಾಮಿಯು ತನ್ನನ್ನು ತಾಯಿಯಾದ ಯಶೋದೆಯು ಹಗ್ಗದಿಂದ ಕಟ್ಟುವುದಕ್ಕೆ ಬಂದಾಗ, ಮೊದಲು ಎಷ್ಟು ಹಗ್ಗಗಳನ್ನು ತಂದು ಕಟ್ಟಿದರೂ, ಎರಡು ಅಂಗುಲದಷ್ಟು ಹಗ್ಗವು ಸಾಲದೇ ಹೋದುದನ್ನೂ ತಿರುಗೂ ಕಟ್ಟುವಾಗ ಮೊದಲು ಕಟ್ಟಲಿಕ್ಕೆ ತಂದ ಕರುವನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಹಗ್ಗವೇ ಮಿಕ್ಕು ಹೋದುದನ್ನು- ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಅಶ್ಚರ್ಯಗಳನ್ನು ಕಂಡು, ಆಕೆಗೆ ಆದ ಅನಂದವು ರಮಾಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಗೆ ಕೂಡ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಊಹಿಸಬೇಕಾಗುವುದು. ಈ ಅರ್ಥವನ್ನು ಧ್ಯಾನವತದ “ನೇಮಂ ವಿರಿಂಚಿರ್ನಭವೋ ನ ಶ್ರೀರಶ್ಯಂಗಳಸಂಶ್ರಯಾ | ಪ್ರಸಾದಂ ಲೇಭಿರೇಗೋಹ್ಯೋ ಯತ್ಪಾಪವಿಮುಕ್ತಿದಾತೃ ||”- ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವರು. ಇದರ ಮುಖ್ಯಾಂಶವೇನು ? ಏಕಾಂತ ಭಕ್ತರೂ, ಹೆಂಡತಿ ಮಕ್ಕಳೂ ಆದ ರಮಾಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಲ್ಲಿ, ಪರಮಾತ್ಮನ ಸಂಪೂರ್ಣಾನುಗ್ರಹವಿರುವುದು ಅಶ್ಚರ್ಯಕರವಲ್ಲ. ಸಾಮಾನ್ಯರಾದ ಭಕ್ತರಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಅನುಗ್ರಹವಿದ್ದರೂ ಅವರ ಯೋಗ್ಯತೆಗೆ ಅದು ಅತಿಶಯವಾಗಿಯೇ

ಣಾಣುವುದು. ರಮಾಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವ ಅನುಗ್ರಹದಲ್ಲಿ ಕೋಟಿ ಅಂಶಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಅಂಶವೂ ಕೂಡ ಇವರಲ್ಲಿ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೂ, ಅವರಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟಿರುವ ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ನೋಡಿ, ಇವನು ಕರುಣಾಳು ಎಂದು ಯಾರೂ ಹೇಳುವ ಹಾಗಿಲ್ಲ. ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನರ ಕಷ್ಟವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವಾಗ ಪರಮಾತ್ಮನು ತೋರಿಸುವ ಅನುಗ್ರಹವೇ ಇವನ ಅಶಿಶಯವಾದ ಕಾರುಣ್ಯವನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶನಮಾಡುವುದು.

೨) “ಭಾವದರ್ಪಣ ಟೀಕಾ”- ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ :-

ಅನತಾರಿಕಾ :

ವಾಜ್ಞಮನೋವ್ಯಾಪಾರಕ್ಕೆ ಅತ್ಯಂತ ದೂರನಾದಂಥ ಪುರುಷ, ಯಥಾ ಯೋಗ್ಯ ಸ್ಮರಣಮಾಡತಕ್ಕವರನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ, ಎಂದರೆ, ಹಿಂಬಾಲಿಸಿ ತಿರುಗುತ್ತಾನೆಂದು ಶ್ರೀಹರಿಯ ದಯಾರಸವಿವರಮಾಡುತ್ತಾರೆ “ಮನ” ಎಂಬ ಪದ್ಯದಿಂದ.

ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ :

“ಜನಿಸುವ”- ಎಂದರೆ, ಚೇತನರಿಗೆ ಸ್ಥೂಲ ದೇಹವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು, ತದಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿ, ಅವರಸಂಗಡವೇ ಬರೋಣದರಿಂದ- “ಜನಿಸುವ” ಎಂತಲುಪಚಾರ ಹೇಳಬೇಕು. ಜಗದುದರ= ಜಗತ್ತನ್ನೇ ಉದರದಲ್ಲಿ ಉಳ್ಳವನೆಂದರ್ಥ. ಗಾಂಗೇಯ= ಭೀಷ್ಮ, ಗಗನಚರವಾಹನ = ಗರುಡವಾಹನ ಎಂದರ್ಥ. ಮನವಚನಗತಿದೂರ= ಮನಸ್ಸಿಗೂ ವಚನಗಳಿಗೂ ಸಿಗತಕ್ಕವನಲ್ಲ. ಅನುಸರಿಸಿ= ಹಿಂಬಾಲಿಸಿ ಚಾನ್ದ ವಿಜನಕ= ಭಾಗೀರಥಿಯನ್ನು ಹಡೆದವನು. ಜನಿಸುವ= ಹುಟ್ಟುವನು (ಪ್ರಕಟನಾಗುವನು). ಜಗದುದರ= ಎಲ್ಲಾ ಲೋಕಗಳನ್ನು ಹೊಟ್ಟೆಯ ಒಳಗೆ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡವನು. ಗಾಂಗೇಯನುತ= ಭೀಷ್ಮನಿಂದ ನಮಸ್ಕರಿಸಿಕೊಂಡಂತಹವನು. ಗಗನಚರ= ಅಕಾಶದಲ್ಲಿ ಚರಿಸುವವ.

೪) ತಾನ್ಮುಪೇರ್ಣೀಯಾ (ಸಂಸ್ಕೃತ ಮೂಲ) :

“ಮನವಚನಕತಿರೂರ”- ಮನೋವಚನೇಂದ್ರಿಯಾತೀತಃ ರಮಾವ
ಚನಾತೀತಸ್ಯ ಹರೀಃ ಮನೋಭಿಮಾನೀ ರುದ್ರಃ ವಾಗಾಭಿಮಾನೀ ಉಮಾ
ತದಕೀತತ್ವಂ ಕೈಮುತ್ಯಸಿದ್ಧಮ್ ||ತದುಕ್ತಮ್||

“ಯತೋವಾಚಾ ನಿವರ್ತಂಶೇ ಅಪ್ರಾಪ್ಯ ಮನಸಾ ಸಹೀತಿ ||”

“ನ ತತ್ರ ಚಕ್ಷುರ್ಗಚ್ಛತಿ ನ ವಾಗ್ಗಚ್ಛತಿ ನೋ ಮನಃ”- ಇತಿ ಚ ತಲವಕಾರೇ.

ವಾಜ್ಞನೋಃಗೋಚರೋಪಿ ಹರಿಃ- “ನನವನನುಸರಿಸಿ ತಿರುಗುನ”=
ಸ್ವರೂಪಂ ಸ್ಮರತಃ ಭಕ್ತಾನ್ ಅನುಯಾತಿ ಹ್ಯನುಗಚ್ಛತಿ || ತದುಕ್ತಮ್ ||

“ಮಾಮನು ಧ್ಯಾಯಿನೋ ಯೇ ಚ ತಾನಹಂ ಹ್ಯನುವರ್ತಯೇ”-

ಇತಿ । “ಜಾಹ್ನವಿಜನಕ”=ಭಾಗಿರಥೀಪಿತಾ । “ಗಂಗಾತಾತ್ಪ್ರವಿಕ್ರಮಃ”-

ಇತಿವಚನಾತ್ । “ಜನರೋಳಗಿದ್ದು”=ಜನೇಷು ಚೇತನೇಷು ಅಂತರ್ಯಾಮಿ
ತಯಾ ಪಿತ್ರಾದಿಷು ಸ್ಥಿತ್ವಾ । “ಜನಿಸುವ”=ಪುತ್ರಾದಿ ಜೀವೇಷು ಸ್ವಾಂತಾ
ವಿಷ್ವತ್ಸೇನ ಪ್ರಾದುರ್ಭವತಿ || “ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವೋ ಹರೇರ್ಜನಿರಿತಿ”

ವಚನಾತ್ ಅವಿರ್ಭವತೀತ್ಯರ್ಥಃ || “ಜಗದುದರ”- ಇತಿ । ಜಗತ್ ಚೇತನಾ

ಚೇತನಾತ್ಮಕಂ ಉದರೇ ಯಸ್ಯ ಸ ತಥಾ ವಿಶ್ವಗರ್ಭೀತ್ಯರ್ಥಃ । “ತಾನು”=

ಸ್ವಯಂ ವಿಶ್ವೋದರೋಽಪಿ ಜೀವನಾಂ ಸಕಾಶಾತ್ ಪುತ್ರತ್ವೇನಾವತೀರ್ಯ

ಸ್ವಪಿತ್ಯತ್ವೇನ ವಿದ್ಯಮಾನ ಸ್ವದಾಸ ಜನಕೃತಲಾಲನಪಾಲನಗಾಯನಾದಿಕಂ

ಶೃಣ್ಣನ್ । “ಗಗನಚರವಾಹನ”=ಗರುಡಾರೂಢಃಸನ್ । “ದಿವೌಕಸರೋಡನ”=

ಭೃತ್ಯಭೂತ ಸೇವೈಃ ಸಹ । “ಚರಿಸುವ ಮನೆಮನೆಗಳಲ್ಲಿ”=ಸ್ವಭಕ್ತ ಜನಾನಾಂ

ಪ್ರತಿಮಂದಿರಾಣಿ ಮಂದಿರೇಷು ಸಂಚರತಿ । ಅತಃಪಿವ “ಘನಮಹಿಮ”=

ಮಹಾಮಹಾತ್ಮೋ ನೇತಃ । ಮಹಿಮಾಲಕ್ಷಣಮಾಹ “ಅಜಾಯಮಾನೋ

ಬಹುಧಾ ವಿಜಯತೇತಿ ಶ್ರುತಿಃ || “ಗಾಂಗೇಯನುತ”=ಗಂಗಾಯಾಃ

ಅಪತ್ಯಂ ಪುಮಾನ್ “ಗಾಂಗೇಯಃ”- ಭೀಷ್ಮಃ । ತೇನ ನುತ ಸ್ತುತಃ ।

ಯತೋ ಭಗವಾನ್ ಮಂದಿರಂಪ್ರತಿ ವೇವೈಃಸಹ ಸಂಚರತಿ ಅಥೋ

ಭಗವತ್ಯಥಾಲಾಪಃ ಅವಿಶ್ವಂ ಕರಣೀಯಃ ಇತಿ ಭಾವಃ ||೪||

(೪) ತಾವು ಪರ್ವತೋಪಾಯಾ (ಕನ್ನಡಾನುವಾದ) :-

ವಾಡ್ಡನಸ್ಸುಗಳಿಗೆ ನಿಲುಕದ ಕೊನೆಯುಳ್ಳವನಾದರೂ, ಶ್ರೀಹರಿಯು ತನ್ನನ್ನು "ನೆನೆವನನುಸರಿಸಿ ತಿರುಗುವನು"- ಎಂಬ ಹರಿಯ ಕರುಣಾಮಯ ಚಿತ್ರವನ್ನು ಬಣ್ಣಿಸುತ್ತಾರೆ- "ಮನವಚನಕತಿದೂರ" ಎಂಬ ಪದ್ಯದಿಂದ- "ಮನವಚನಕತಿದೂರ"- ಮನಸ್ಸು ಹಾಗೂ ವಾಗಿದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಅತೀತನು. ರಮಾದೇವಿಯ ವಚನಗಳಿಗೆ ದೂರವಾಗಿರುವ ಹರಿಯು ಮನೋವಾಗಾಭಿ ಮಾನಿಗಳಾದ ರುದ್ರ ಹಾಗೂ ಉಮಾ (ಪಾರ್ವತೀ) ದೇವಿಯರಿಗೆ ದೂರ ನಾಗಿರುವನೆಂಬುದು ಕೈಮುತ್ತಯುಕ್ತ ಸಿದ್ಧವು: "ಕೈಮುತ್ತಯುಕ್ತ"- ಎಂದರೆ, ಇದೊಂದು ನ್ಯಾಯ, "ಕಿಮುತ=ಮತ್ತಿನ್ನೇನು ?"- ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ಕೂಡಿಸುವ ಯುಕ್ತಿ. ರಮೆಯ ವಚನಗಳಿಗೆ ಅತಿಕ್ರಮಿಸಿದವನು. ರುದ್ರ-ಉಮೆಯರನ್ನು ಅತಿಕ್ರಮಿಸುವನೆಂಬುದಾಗಿ ಮತ್ತಿನ್ನೇನನ್ನು ಹೇಳ ಬೇಕು ?- ಎಂಬುದು ಪೂರ್ಣವಾಕ್ಯ. ವಾಕ್ಯ, ಮನಸ್ಸುಗಳೆರಡೂ ಯಾವ ನನ್ನು ಮುಟ್ಟಲಾರದೆ ಮರಳಿ ಬರುತ್ತವೆಯೋ, ಅವನೇ ಪರಬ್ರಹ್ಮನು.

ಪ್ರಮಾಣ :-

"ಯತೋ ನಾಚಾ ನಿವರ್ತಂತೇ ಅಪ್ರಾಪ್ಯ ಮನಸಾ ಸಹ"-
ಎಂಬುದು ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯ.

ಆ ಪರಮಾತ್ಮನ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣುಗಳು ಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ. ವಾಗಿದ್ರಿಯವು ಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ. ಮನಸ್ಸು ಹೋಗಲಾರದು-ಎಂದು ತಲನಕಾರ ಉಪನಿಷತ್ತಿನ ವಚನವು.

ಪ್ರಮಾಣ :-

"ನ ತತ್ರ ಚಕ್ಷುರ್ಗಚ್ಛತಿ | ನನಾಗ್ನಿ ಚ್ಛತಿ ನೋ ಮನಃ ||" ಇತಿ ಚ ತಲನಕಾರೇ.

ಹೀಗೆ ಮನಸ್ಸು, ವಚನಗಳಿಗೆ ದೂರನಾದರೂ ಹರಿಯು “ನನವರನು ಸರಿಸಿ ತಿರುಗುವನು”- ಅಂದರೆ; ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಸಂಸ್ಕರಿಸುವ ಭಕ್ತರನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ, ಅವರ ಹಿಂದೆ ತಿರುಗುತ್ತಾನೆ.

ಭಗವದ್ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಭಗವಂತನು “ನನ್ನನ್ನು ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಧ್ಯಾನಿಸುವರು ಯಾರೋ, ಅವರನ್ನು ನಾನು ಅನುಸರಿಸುವೆ”- ಎಂದು ಅಪ್ಪಣೆ ಕೊಡಿಸಿರುತ್ತಾನೆ.

ಪ್ರಮಾಣ :-

“ಮಾ ಮನು ಧ್ಯಾಯಿನೋ ಯೇಚ ತಾನಹಂ ಹ್ಯನುವರ್ತಯೇ”
ಎಂದು ಗೀತಾವಾಕ್ಯ.

ಜಾನ್ತ ವೀಜನಕ = ಭಾಗೀರಥಿಯ ತಂದೆ:

“ಗಂಗಾತಾತಃ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮಃ”- ಎಂದು ಪ್ರಮಾಣವಚನ. ತ್ರಿವಿಕ್ರಮ ರೂಪೀ ಹರಿಯೇ ಗಂಗಾಜನಕನು. “ಜನರೊಳಗಿದ್ದು” = ಚೇತನಾದಿ ಜೀವ ರಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿ ನಿಂತು, “ಜನಿಸುವ” = ಪುತ್ರಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಅಂಶಾವೇಶಗಳನ್ನಿಟ್ಟು ಪ್ರಕಟನಾಗುತ್ತಾನೆ. (ಪ್ರಾದುರ್ಭೂತ). ಹೀಗೆ ಪ್ರಕಟವಾಗುವುದೇ ಹರಿಯು ಜನನವೆಂದು ಶ್ರುತಿಯು ಹೇಳಿದೆ- ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಪ್ರಮಾಣ :-

“ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವೋ ಹರೇರ್ಜನಿರಿತಿ ನಚನಾತ್ ಅವಿರ್ಭವತೀ-
ತ್ಯರ್ಥಃ” ಎಂದು ಶ್ರುತಿನಚನ.

“ಜಗದುದರ” = ಚೇತನಾಚೇತನಾತ್ಮಕ ವಿಶ್ವವು ಯಾವನ ಉದರದಲ್ಲಿ ದೆಯೋ ಅವನು. ಅಂದರೆ, “ನಿಶ್ಚೋದರ ನಿಶ್ಚಗರ್ಭಃ” ಎಂದರ್ಥ. ತಾನು ಸ್ವತಃ ವಿಶ್ವಗರ್ಭನಾಗಿದ್ದರೂ, ಆಯಾಯ ಜನಕಜೀವರಿಂದ “ಪುತ್ರ”

ಮುಂತಾದ ರೂಪಗಳಿಂದ ಪ್ರಕಟನಾಗಿ ಜನಕನೆಂದೆನಿಸುವ, ತನ್ನ ದಾಸಜನರು ಮಾಡುವ. ಲಾಲನ, ಪಾಲನ, ಗಾಯನಗಳನ್ನು ಕೇಳುತ್ತಾ, "ಗಗನಚರ ವಾಹನ" = ಗರುಡವಾಹನನು (ಗರುಡನ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತು), "ದಿವಾಕಸರೋಡನೆ" ಭೃತ್ಯರಾಗಿರುವ ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿಕೊಂಡು, "ಮನೆಮನೆಗಳಲ್ಲಿ" = ತನ್ನ ಭಕ್ತಜನರ ಒಂದೊಂದು ಮನೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆದುದರಿಂದಲೇ "ಘನಮಹಿಮ" = ಮಹಾಮಹಿಮೆಯಿಂದ ಕೂಡಿರುವನು.

"ಅಜಾಯಮಾನೋ" ಎಂದು ಹೇಳುವ ಶ್ರುತಿಯಂತೆ, "ತಾನು ಹುಟ್ಟಿದವನಾದರೂ, ಅನೇಕ ರೂಪಗಳಿಂದ ಪ್ರಕಟನಾಗುತ್ತಾನೆ"- ಎಂಬುದೇ ಅವನ ಘನಮಹಿಮೆ, "ಗಾಂಗೇಯನುತ" = ಗಂಗಾಕುಮಾರನಾದ ಭೀಷ್ಮನಿಂದ ಸ್ತುತಿಸಲ್ಪಟ್ಟವನು. ಭಗವಂತನು ತನ್ನ ಪರಿವಾರ (ಭೃತ್ಯರಾದ) ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿಕೊಂಡು. ಮನೆಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವನು. ಆದುದರಿಂದ ಪ್ರತಿ ಮನೆಯಲ್ಲಿಯೂ "ಭಗವತ್ಕಥಾಲಾಪಗಳನ್ನು ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಮಾಡಬೇಕು"- ಎಂಬುದೇ ಈ ಪದ್ಯದ ಭಾವಪು.

(*) ಜನುಖಂಡಿ ನಾದಿರಾಜಾಚಾರ್ಯರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ (ಸಂಸ್ಕೃತ ಮೂಲ)

ಯದ್ವಾಚೇತಿ ಚಿತ್ತಾದಿ ದೂರಸ್ಯಾಪಿ ಭಕ್ತಾನುಸರಣ ಕರುಣಾಮಾಹುಃ
ಮನ ಇತಿ || ನೆನೆವರೇತಿ = ಯಥಾ ಗೌರ್ವತ್ಸಮಾಯಾತಿ ತಥಾಯಾತಿ ಸ್ವಕಂ
ಹರಿತುಕ್ತೇಃ || ಜನಿಸುವೇತಿ = ಕ್ಷೇತ್ರಜೋಪಿ ಹಿ ಪುತ್ರ ಏವ ಮಹೇಶ್ವರೇತಿ
ವಿನಿಯಾರ್ಥಃ ರಸರಂಜಿನ್ನಾಮಾಹುಃ || ಘನನಿಬಿಡ ಗಾಂಗೇಯ =
ಭೀಷ್ಮಃ ; ಗಗನಚರ = ಗರುಡಃ || ಒಡನೆ = ಕೂಡಿ ನಿರರ್ಶನಂ ನೆನೆವೇತ್ಯು-
ಕ್ತಾರ್ಥಃ ಏವಃ ದೇವಃ ಸಮಾಯಾತಿ ಸ್ತುತಿಂ ಶ್ರೋತುಂ ನಿಜಗ್ರಹ
ಮಿತಿ ಚ || ೪ ||

(*) ನಾದಿರಾಜಾಚಾರ್ಯರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ (ಕನ್ನಡಾನುವಾದ)

"ಯಾವುದು ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಡುವುದಿಲ್ಲವೋ, ಅದು ಬ್ರಹ್ಮವು"-
ಎಂದು ತಲವಕಾರ ಉಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

ಪ್ರಮಾಣ :

“ಯ ದ್ವಾಚ್ಚಾನಧ್ಯಾದಿತಮ್”- ಇತಿ ತಲನಕಾರೇ.

ಇದರಂತೆ, ಮನವಚನಗಳಿಗೆ ನಿಲುಕದ ಹರಿಯು ತನ್ನ ಭಕ್ತರನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸಿ, ಅನುಗ್ರಹಿಸುವ ಆತನ ಕಾರುಣ್ಯವಿಶೇಷವನ್ನೂ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ ದಾಸವರ್ಯರು- “ಮನವಚನ” ಎಂಬ ಪದ್ಯದಿಂದ.

“ನೆನೆವರನುಸರಿಸಿ ತಿರುಗುವ”- ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣದಿಂದ- “ಗೋವು ತನ್ನ ಕರುವು ಇರುವ ಸ್ಥಳವನ್ನು ಕುರಿತು ಬರುವಂತೆ, ಹರಿಯು ತನ್ನ ಭಕ್ತರಿಂದೆಡೆಗೆ ಬರುತ್ತಾನೆ” ಎಂದು ಗೋವಿನ ದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತಾರೆ.

“ಜನಿಸುವ” ಎಂಬಲ್ಲಿ, ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಕ್ಷೇತ್ರಜನು. ಅಂದರೆ, ಕರೀರ ದಲ್ಲಿ ಪುತ್ರಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ತದ್ರೂಪ, ತನ್ನಾಮಕನಾಗಿ ಇದ್ದು, ಪ್ರಕಟನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಅವನೇ “ಪುತ್ರ”ನೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ ಎಂದು “ಆಧ್ಯಾತ್ಮ ರಸರಂಜನಿ”ಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಅಡವೀ ಆಚಾರ್ಯರು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಮಾಣ :

“ಕ್ಷೇತ್ರಜೋಪಿ ಹಿ ಪುತ್ರಭವ ಮನೋಶ್ಚ ರೇತಿ”- ಇತಿ ವಿವಿನಾರ್ಯಾಃ ರಸರಂಜನಿಸ್ಸಾತ್ಮಮಾಹುಃ.

ಆದುದರಿಂದ ಪುತ್ರಾದಿರೂಪಗಳಿಂದ ಪ್ರಾದುರ್ಭೂತನಾಗುತ್ತಾನೆ- ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಗಾಂಗೇಯ = ಭೀಷ್ಮಾಚಾರ್ಯರು, ಗಗನಚರ = ಗರುಡ, ಒಡನೆ = ಕೂಡಿ ಕೊಂಡು ಗರುಡವಾಹನನಾಗಿ ಗಾಯನವನ್ನು ಕೇಳುತ್ತಾ, ದಿವಾಕಸರೊಡನೆ ಮನೆಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ಚರಿಸುವನು, ಎಂಬುದು “ನೆನೆವನನುಸರಿಸಿ ತಿರುಗುವನು”- ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣಕ್ಕೆ ದೃಷ್ಟಾಂತವಾಗಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಇದರಂತೆ, ಜಗತ್ಪಥಿ ವಾದ ಪರಮಾತ್ಮನು ತನ್ನ ಏಕಾಂತಭಕ್ತರ ಸ್ತೋತ್ರಗಳನ್ನು ಕೇಳಲು, ಅವರ ವರ ಮನೆಗಳಿಗೆ (ಅವರಿದ್ದಡೆಯಲ್ಲಿಯೇ) ಬಂದೊದಗುವನು ಎಂದು ಈ ಪದ್ಯದ ಭಾವಾರ್ಥವು.

(೬) “ಗುರುಹೃದಯಪ್ರಕಾಶಿಕೆ”- ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ :

ಮನೋವಾಗ್ಭಿಮಾನಿಗಳಿಗೆ ನಿಲುಕದ ಮಹಿಮೆಯುಳ್ಳವನು. ಸ್ಮರಿಸುವವರಿಗನುಕೂಲನಾಗುವನು. ಗಂಗಾಜನಕನು ಜಗತ್ತನ್ನು ಉದರದಲ್ಲಿಟ್ಟಿರುವನಾದಾಗ್ಯೂ, ತಾನು ಸರ್ವಚೇತನಾಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿ ಅವತರಿಸುವನು. ಅತಿ ಮಹತ್ವವುಳ್ಳವನಾದರೂ, ಗಂಗಾಸುತ ಭೀಷ್ಮನಿಂದ ಸಂಸ್ತುತನಾದವನು,

ಪಕ್ಷಚಾಲನೆಯಿಂದ ಸಾಮಗಾನ ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಪಕ್ಷೇಂದ್ರವಾಹನನಾದಾಗ್ಯೂ, ದೇವತೆಗಳೊಡಗೊಂಡು, ತನ್ನ ಸ್ತುತಿಸಿ ಗಾಯನ ಮಾಡುವವರ ಪ್ರತಿ ಮನೆಗಳಲ್ಲೂ ಗಾಯನವನ್ನು ಕೇಳುತ್ತ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿರುವನು. ಇದರಿಂದ

“ಆಕರ್ಷಣ್ಯಂ ಪತ್ರರಥೇಂದ್ರ ಸತ್ಪ್ರೀರುಚ್ಚಾರಿತಂ ಸ್ತೋಮಮುದೀರ್ಣ ಸಾನು | ಮಧ್ಯಕ್ಷಾಯತ್ರ ಗಾಯಂತೇ ತತ್ರತಿಷ್ಠಾಮಿ ನಾರದ ||” ಎಂಬುವುಗಳ ಅರ್ಥ ವಿವರಿಸಿತು.

ಸರ್ವವ್ಯಾಖ್ಯಾನಸಾರಸಂಗ್ರಹ :

ಶ್ರೀಹರಿಯು ಅಪಾರ ಮಹಿಮಾಸಂಪನ್ನನು. ಆತನ ಗುಣಾತಿಶಯಗಳನ್ನೂ ಹಾಗೂ ಮಹಿಮಾವಿಶೇಷಗಳನ್ನೂ ಸಾಕಲೈನ ಅರಿಯಲು ರಮಾಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಂದಲೂ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ನಮ್ಮ ಮನಸ್ಸಿನ ಆಲೋಚನೆಗೆ ನಿಲುಕದವನು. ವಾಕ್ಯರೂಪವಾದ ವರ್ಣನೆಗೆ ಮತ್ತು ಶಬ್ದ ಚಾಲಗಳಿಗೆ ಸಿಗದವನು. ಅದರ ಪರಮಾತ್ಮನ ಮಹಿಮೆ ಎಷ್ಟು ಅಪಾರವಾದದ್ದೆಂದರೆ, ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಯೋಚಿಸಿ ತಿಳಿಯುವುದಕ್ಕಾಗಲೀ, ವ್ಯಾಕ್ಯರೂಪದಿಂದ ಸ್ತುತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಲೀ ಸಿಲುಕದವನು. ಮನೋವಾಗ್ರೂಪ ವ್ಯಾಪಾರಗಳಿಂದ ಅತೀತನು ಮತ್ತು ಅಗೋಚರನು. ಶ್ರೀಹರಿಯು ಇಷ್ಟು ಅಪಾರ ಮಹಿಮೆಯುಳ್ಳವನಾದರೂ, ಕರುಣಾಸಮುದ್ರನು. ದಯಾರ್ಥಹೃದಯನಾದ ಆ ಜಗತ್ಪ್ರಭುವು ತನ್ನ ಏಕಾಂತಭಕ್ತರ ನಿರ್ವಾಜಭಕ್ತಿಗೆ ಒಲಿದು, ಅವರ ವಶನಾಗುವನು. ಅವರನ್ನು ಬೆಂಬಿಡದೆ, ಅತ್ಯಂತ ಸಮೀಪವರ್ತಿಯಾಗಿದ್ದು. ಸರ್ವರ “ಬಿಂಬ”ನೆಂದೆನಿಸಿ,

ಅವರನ್ನು ಸದಾ ಸಂರಕ್ಷಿಸುತ್ತಿರುವ ಪರಮ ಕರುಣಾಳು. ಬಲಿಚಕ್ರವರ್ತಿಯನ್ನು ವಾಮನರೂಪದಿಂದ ಮೂರಡಿ ಭೂಮಿಯನ್ನು ದಾನ ಬೇಡಿ, ತ್ರಿವಿಕ್ರಮನಾಗಿ ಬೆಳೆದು, ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಓತಪೋತವಾಗಿ ವ್ಯಾಪಿಸಿ, ತನ್ನ ವಾಮಪಾದಾಂಗುಷ್ಠದ ನಖದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ ಖರ್ಚರ ಒಡೆದು, ಗಂಗಾವತರಣಕ್ಕೆ ಕಾರಣನಾಗಿ, "ಗಂಗಾಜನಕ" ನೆಂದೆನಿಸಿಕೊಂಡ ಪರಮ ಮಂಗಳ ಪವಿತ್ರಮೂರ್ತಿ. ಮಹಾಪ್ರಳಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸಮಸ್ತ ಚೇತನಾಜೀವನಾತ್ಮಕವಾದ ಜಗತ್ತನ್ನೂ ಲಯಗೊಳಿಸಿ, ತನ್ನ ಉದರದಲ್ಲಿಟ್ಟು ಆಶ್ರಯದಾತನಾಗಿ, "ವಿಶ್ವಗರ್ಭ" ನೆಂದೆನಿಸಿರುವನು. ಹೀಗೆ ಜಗದುದರನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನು ಸರ್ವಜೀವರ ಬಿಂಬನಾಗಿರುವುದರಿಂದ, ಜೀವರು ಜನಿಸುವಾಗ, ಅವರಲ್ಲಿ ತಾನೂ ಅಂತರ್ಯಾಮಿತ್ವೇನಸ್ಥಿತನಾಗಿ ಇದ್ದು, ಅವರೊಡನೆ ಜನಿಸುವನು. ಜನನಕಾಲದಲ್ಲಿ ಚೇತನರಿಗೆ ಸ್ಥೂಲದೇಹಗಳನ್ನು ಕೊಡುವನು. ತದಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿ. ಅವರ ಸಂಗಡವೇ ಬರುವುದರಿಂದ "ಜನಿಸುವ" ಎಂದೆ ಹೇಳಿರುವರು. ಪುತ್ರಾದಿಗಳ ರೂಪದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಅಂಶಾವೇಶಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಪ್ರಾದುರ್ಭೂತನಾಗುವನು. ಶ್ರುತಿತತಿಗಳಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನು ಘನಮಹಿಮನು. ಭಕ್ತವತ್ಸಲನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಕರುಣಾಮಹಿಮೆಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ಪ್ರಸಂಗಗಳು ಹಲವಾರು. ಅವೆಲ್ಲವೂ ಪುರಾಣ ಇತಿಹಾಸ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿವೆ. ಕುರುಕುಲಪಿತಾಮಹರೆನಿಸಿದ ಭೀಷ್ಮಾಚಾರ್ಯರಿಂದ ಸಂಸ್ತುತನಾದವನು. ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಭಾರತದಲ್ಲಿ ಘಟಿತವಾಗಿರುವ "ಭೀಷ್ಮ ಸವರಾಜ"ವೆಂಬ ಸ್ತುತಿಮಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮಹಾಮಹಿಮೆಗಳನ್ನು ಭೀಷ್ಮಾಚಾರ್ಯರು ತಮ್ಮ ಅಂತ್ಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಪುರಸ್ಕರವಾಗಿ ಕೊಂಡು ಬಂದಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗೆ ಗಾಂಗೇಯನುತನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನು ತನ್ನ ಭಕ್ತರು ಮಾಹಿತಿರುವ ಗಾಯನವನ್ನು ಕೇಳುತ್ತಾ, ಪ್ರತಿ ಮನೆಮನೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಂಜ್ಞಿಸುತ್ತಾ. ಅವರನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸಿ, ಆಪತ್ತು ವಿಪತ್ತುಗಳಿಂದ ನಿರಂತರವು ಸಂರಕ್ಷಿಸುತ್ತಿರುವನು. ಅಹಂಕಾರತತ್ವಾಭಿಮಾನಿಗಳಾದ ಗರುಡ ದೇವರು ಮಹಾಮಹಿಮರು. ಚಿತ್ತಾಭಿಮಾನಿಗಳಾದ ಗರುಡದೇವರನ್ನೇ ತನ್ನ ವಾಹನವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವ ಪರಮಾತ್ಮನು. ಗರುಡವಾಹನನು ತನ್ನ ಪರಿವಾರಭೂತರಾದ ಸಮಸ್ತ ದೇವತಾಸ್ತೋತ್ರಮದಿಂದ ಸಹಿತನಾಗಿ

ತನ್ನ ಮಹಿಮೋಪಾಸಕರಾದ, ಭಗವದ್ಧ್ಯಾನ ತತ್ಪರರಾದ, ಭಕ್ತವೃಂದದವರ ಮನಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಾ, ವಿಭೂತಿರೂಪಗಳಿಂದ ವಿಶೇಷ ಸನ್ನಿಧಾನ ವನ್ನಿಟ್ಟು, ಅವರ ಅನಿಮಿತ್ತಬಂಧುವೆಂದೆನಿಸಿ, ಸಂರಕ್ಷಕನಾಗಿರುವನು- ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಜ್ಞಾನಿವರೇಣ್ಯರಾದ ದಾಸರಾಯರು ಈ ಪದ್ಯ ದಿಂದ ಸೂಚಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಪದ್ಯಂ ಚಿ

ಮಲಗಿ ಪರಮಾದರದಿ ಪಾಡಲು |
 ಕುಳಿತು ಕೇಳುವ ಕುಳಿತು ಪಾಡಲು |
 ನಿಲುವ ನಿಂತರೆ ನಲಿವ ನಲಿದರೆ ಒಲಿವೆ ನಿಮಗೆಂಬ ||
 ಸುಲಭನೋ ಹರಿ ತನ್ನವರನರ |
 ಘಳಿಗೆ ಬಿಟ್ಟಿಗಲನು ರಮಾಧನ |
 ನೊಲಿಸಲರಿಯದೆ ಪಾಮರರು ಬಳಲುವರು ಭವದೂಳಿಗೆ || ಚಿ ||

ಅವತರಣಿಕೆ :

ನಿಷ್ಕಾಮನಾಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ತನ್ನನ್ನು ಯಾವಾಗಲೂ ಸಂಸ್ಕರಿಸುತ್ತಿರುವ ನಿರ್ವಾಜಭಕ್ತರಿಗೆ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಅತ್ಯಂತ ಸುಲಭನು. ಅಂತಹ ದಯಾಮಯ ನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಒಲಿಸಲು ತಿಳಿಯದ ಅಜ್ಞಾನಿಗಳಾದ ಪಾಮರ ಜನರು ಭವದ ಸುಳಿಯಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕು ಬಳಲುವರು - ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ದಾಸ ರಾಯರು-“ಮಲಗಿ ಪರಮಾದರದಿ”-ಎಂಬ ಈ ಪದ್ಯದಿಂದ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ :

ಮಲಗಿ = ನಾವು ಮಲಗಿರುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ (ದಶೇಂದ್ರಿಯಗಳು ಬಾಹ್ಯ ವ್ಯಾಪಾರತೂನ್ಯಗಳಾದಾಗ) ಪರಮಾದರದಿ = ಅತ್ಯಂತ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಉಂಟಾದ ಆದರದಿಂದ ಪಾಡಲು = ಭಗವನ್ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಗಾನರೂಪವಾಗಿ ಸ್ತೋತ್ರ

ಮಾಡಿದಾಗ ಕುಳಿತು = ಶ್ರೀಹರಿಯು ನಮ್ಮ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ (ಹೃದಯಾಕಾಶ
 ದಲ್ಲಿ) ಕುಳಿತುಕೊಂಡು ಕೇಳುವ = ಶ್ರವಣಮಾಡುವವನಾಗುತ್ತಾನೆ, ಕುಳಿತು
 ಸಾಡಲು = ತದೇಕ ಧ್ಯಾನಾಸಕ್ತನಾಗಿ ಕೂತುಕೊಂಡು ಗಾನಮಾಡಿದರೆ
 ನಿಲುವ = ಪರಮಾತ್ಮನು ನಿಂತುಕೊಂಡು ಕೇಳುತ್ತಾನೆ. ಅಂದರೆ, ತನ್ನ
 ಸಂದರ್ಶನರೂಪವಾದ ಅಪರೋಕ್ಷಕ್ಕಾಗಿ ಅನುಗ್ರಹಿಸಿ ನಿಲ್ಲುವವನಾಗುತ್ತಾನೆ,
 ನಿಂತರೆ = ನಾವು ನಿಂತುಕೊಂಡು ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡಿದರೆ, ಅಂದರೆ ಏಕಾದಶೇಂದ್ರಿ
 ಯಗಳು ತದೇಕವಾಗಿ ಅವನಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತವಾಗಿ, ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡಿದರೆ
 ನಲಿವ = ನರ್ತನಮಾಡುತ್ತಾ ಕೇಳುವನು (ಎದುರಿಗೆ ಸುಳಿದಾಡುವನು)
 ನಲಿದರೆ = ನರ್ತನಮಾಡುತ್ತಾ ಗಾಯನಮಾಡಿದರೆ, ಅಂದರೆ ನಮ್ಮ
 ಸಕಲೇಂದ್ರಿಯಗಳೂ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಜ್ಞಾನನಂದಾದಿಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಮಗ್ನ
 ವಾಗಿ ಸಂಚಾರಮಾಡಿದರೆ ಒಲಿವೆ ನಿಮಗೆಂಬ = ನಿಮ್ಮಗಳಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಾಗಿ
 ಬಂದು ಅನುಗ್ರಹಿಸುವೆನು ಎಂದು ಹೇಳುವವನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಅಂದರೆ, ಕೆಲವ
 ರಿಗೆ ಅಪರೋಕ್ಷದಲ್ಲೂ, ಕೆಲವರಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಲ್ಲೂ, ಅಂತೂ ಅವರವರ
 ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರ ಗೋಚರಿಸುವನು. ಸುಲಭನೋ ಹರಿ = ಎಲೈ ಅಧಿ
 ಕಾರಿಗಳಿರಾ! ಪರಮಾತ್ಮನು ಅತ್ಯಂತ ಸುಲಭನು - ಎಂದು ದಾಸರಾಯರು
 ಎರಡು ಕೈಗಳನ್ನೂ ಮೇಲಕ್ಕತ್ತಿ ಉದ್ಭೋಷಿಸುತ್ತಾ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ,
 ತನ್ನವರ = ಪೂರ್ವೋಕ್ತರಾದ ತನ್ನ ಏಕಾಂತ ಭಕ್ತರನ್ನು ಅರಘುಳಿಗೆ = ಸ್ವಲ್ಪ
 ಕಾಲವಾದರೂ (ಅರಕ್ಷಣವೂ ಬಿಡದೆ) ಬಿಟ್ಟಿಗಲನು = ಬಿಟ್ಟು ದೂರನಾಗುವ
 ದಿಲ್ಲ. ಅಂದರೆ ಅವರ ಸಮೀಪವರ್ತಿಯಾಗಿಯೇ ಸದಾ ಇರುವನು.
 ರಮಾಧನನ = ವಿಶ್ವಾಸ್ಯಮಹಿಮೋಪೇತನಾದ ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯನ್ನು ಒಲಿಸ
 ಲರಿಯದ = ಪ್ರಸನ್ನೀಕರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಉಪಾಯವನ್ನು ತಿಳಿಯದ, ಅಂದರೆ
 ವಶಮಾಡಿಕೊಂಬುವುದನ್ನು ಅರಿಯದ ಸಾಮರರು = ಪರಮಾತ್ಮನ ಸ್ತೋತಿ
 ರಹಿತರಾಗಿ, ನಶ್ವರವಾದ ಪ್ರಾಪಂಚಿಕವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತರಾದ ಮೂರ್ಛ
 ಜನರು ಭವದೊಳಿಗೆ = ಜನನಮರಣಾಖ್ಯವಾದ ಸಂಸಾರದ ಸುಳಿಯಲ್ಲಿ
 ಬಳಲುವರು = ನಶ್ವರವಾದ ದಾರಾಪುತ್ರಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತರಾಗಿ ಕಷ್ಟ
 ಪಡುತ್ತಾರೆ.

ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥ :

ಪರಮಾತ್ಮನು ತನ್ನ ನಿಜಭಕ್ತರಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಕರುಣಾಮಯನು, ಇದ ರಿಂದಲೇ-“ಸುಲಭನೋ ಹರಿ”-ಎಂದು ದಾಸರಾಯರು ಮುಕ್ತಕಂಠದಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಕಾರುಣ್ಯಾತಿಶಯವನ್ನು ಕೊಂಡಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಭಗವದ್ಧ್ಯಾನಾಸಕ್ತ ರಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಏಕಾಂತಭಕ್ತರು ಯಾವ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಿದರೂ, ಸುಲಭನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಅವರಿಗೆ ಒಲಿದು, ಅನುಗ್ರಹಿಸು ವನು. ನಿತ್ಯಕರ್ಮಾನುಷ್ಠಾನ, ಪಾಠಪ್ರವಚನಗಳು, ವೇದಾಧ್ಯಯನ, ಮುಂತಾದ ವಿಷಯಗಳಿಗೆ ಕಾಲದ ನಿಯಮಗಳಿದ್ದರೂ, ಮನೋವ್ಯಾಪಾರ ದಿಂದ, ಚಿತ್ತವೃತ್ತಿಗಳಿಂದ ಹಾಗೂ ಬುದ್ಧಿಗ್ರಹಣಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಸಚ್ಚೇತನರಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತಿರುವ ಭಗವನ್ನಾಮಸಂಸ್ಕರಣೆಗೆ ಕಾಲ ಹಾಗೂ ಸ್ಥಿತಿಗಳ ವಿಧಿ ನಿಷೇಧಗಳಿಲ್ಲ. ಮನಸ್ಸು ಪರಿಪಕ್ವವಾಗಿದ್ದಾಗ, ಭಕ್ತಿರಸವು ಉಕ್ಕಿ, ನಮ್ಮ ಮನಸ್ಸು ಮತ್ತು ಇಂದ್ರಿಯಗಳೆಲ್ಲವೂ ಭಗವದ್ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನಿರತವಾಗಬಹುದು. ಈ ಭಕ್ತವೃತ್ತಿಯು ಶ್ರೀಹರಿಯ ಪ್ರೇರಣಾನುಸಾರ ನಡೆಯುವುದು. ಆಗ ಚೇತನನು “ಮಲಗಿರಲಿ, ಕುಳಿತಿರಲಿ, ನಿಂತಿರಲಿ, ನರ್ತನಮಾಡುತ್ತಿರಲಿ, ಯಾವ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿದ್ದರೂ, ಯಾವ ಸಮಯವಾದರೂ, ಭಕ್ತಿಯ ಮಹಾ ಘರಕ್ಕೆ ಮನಸ್ಸು ಸಿಲುಕಿದಾಗ, ಪರವಶನಾಗಿ, ಶ್ರೀಹರಿಯ ಸಂಸ್ಕರಣೆಯು ಪರಿಶುದ್ಧವಾದ ಹಾಗೂ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಬಂದೊದಗುವುದು. ಅಂತಹ ಸನ್ನಿವೇಶಗಳೇ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಏಕಾಂತಭಕ್ತರ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಅತನ ಅನು ಗ್ರಹದಿಂದ ಒದಗುವ ರಸನಿಮಿಷಗಳು. ಅಂತಹ ಭಕ್ತ್ಯುದ್ರೇಕದ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಗಾಯನಮಾಡಿದಾಗ, ಶ್ರೀಹರಿಯು ದಯಾಮಯನಾಗಿ, ಸುಲಭವಾಗಿ ಅವರಿಗೆ ಒಲಿಯುವನು. ಸಾಮಾನ್ಯ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸ ಬಹುದು. ಈ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಗಳಿಗೆ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕವಾದ ಅರ್ಥಗಳೂ ಉಂಟು, ನಮ್ಮ ದೇಹೇಂದ್ರಿಯಗಳೂ ಮತ್ತು ಮನಸ್ಸೂ, ಶ್ರೀಹರಿಯ ಪಾದ ಪಂಕಜ ಗಳಲ್ಲಿ ನಿರತವಾದಾಗ (ಮಲಗಿ), ಭಗವದ್ಧ್ಯಾನಾಸಕ್ತನಾಗಿರುವಾಗ (ಕುಳಿತು ಪಾಡಲು), ಸರ್ವೇಂದ್ರಿಯಗಳೂ ಅವನಿಗೆ ವಶವಾದಾಗ (ನಿಂತರೆ), ಅಹಂ ಮಮತಾದಿರಾಗಗಳಿಂದ ವರ್ಜಿತನಾಗಿ, ತನುಮನಗಳನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ

ಅರ್ಪಿಸಿ, ಸರ್ವಕರ್ಮಸಮರ್ಪಣಭಾವದಿಂದ ಭಕ್ತಿಪರವಶನಾದಾಗ [ನಲಿದರ] ಭಕ್ತವತ್ಸಲನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು, ನಿರಂತರವೂ ಅವರನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಗಲದ, ಅನಿಮಿತ್ತಬಂಧುವಾಗಿದ್ದು ಅನುಗ್ರಹಿಸುವನು. ಈ ಭಗವದುವಾಸನೆಯ ಕ್ರಮವನ್ನು ಅರಿಯದ ಅಜ್ಞಾನಿಗಳಾದ ಪಾಮರರು ಯಾವಾಗಲೂ ನಷ್ಟರ ವಾದ ಐಹಿಕ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಮಗ್ನರಾಗಿ, ಶ್ರೀಹರಿಯ ವಿಸ್ಮರಣೆಯಿಂದ, ಸಂಸಾರವೆಂಬ ಕ್ಲೇಶದ ಸುಳಿಯಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕು ಬಳಲುತ್ತಿರುವವರು. ಎಂದು ದಾಸ ರಾಯರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು.

ವಾಖ್ಯಾನಗಳು

(೧) ಶ್ರೀ ಸಂಕರ್ಷಣ ಒಡೆಯರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ :

ಅಸ್ಮದಾದಿಗಳು ಮಲಗಿದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ದಶೇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಬಾಹ್ಯ ವ್ಯಾಪಾರಶೂನ್ಯಗಳನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ, ಮನ ಇಂದ್ರಿಯ ಸ್ವಪ್ನಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ರತ ವಾಗಿದ್ದಂತೆ, ದಶೇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಮನ ಇಂದ್ರಿಯದಲ್ಲಿ ಲಯವೈದಿಸಿ, ಆ ಮನಸ್ಸಿನ ಸ್ವಪ್ನಕಾಲದ ಸಂಚಾರಗಳನ್ನು ವಿಷಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೋಗಲೀಸದೆ, ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಪಾದದಲ್ಲಿ ಲಯವೈದಿಸಿ, ಅಂತರ್ನಿಷ್ಠ ಸಮಾಧಿಯುಕ್ತನಾಗಿ, ಅತ್ಯಾದರದಿಂದ ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡಿದರೆ, ಹೃದಯಾಕಾಶದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೊಂಡು, ಆದರದಿಂದ ಕೇಳುವವನಾಗಥಾನೆ. ಅಸ್ಮದಾದಿಗಳಿಗೆ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ಆದರವಿರುತ್ತದೋ, ಅಷ್ಟೇ ಆದರವು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಇರತದೆ. ಈ ಪ್ರಕಾರ ಅಧಿಕಾರಿಯಾದವ ತವೇಕ ಧ್ಯಾನದಿಂದ ಕೂತುಕೊಂಡು ಸ್ತೋತ್ರ ಮಾಡಿದರೆ ತನ್ನ ದರ್ಶನರೂಪವಾದ ಅಪರೋಕ್ಷಕ್ಕಾಗಿ ಸಿದ್ಧವಾಗಿ ನಿಲ್ಲೋಣ ನಾಗಥಾನೆ, ಏಕಾದಶೇಂದ್ರಿಯಗಳು ಏಕವಾಗಿ ನಿಂತು ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡಿದರೆ, ಮೇಘಾಚ್ಛಾದಿತ ಸೂರ್ಯನೋಪಾದಿಯಲ್ಲಿ ಎದುರಿಗೆ ಸುಳಿದಾಡುಥಾನೆ. ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಜ್ಞಾನನಂದಾದಿ ಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಅವಿಚ್ಛಿನ್ನವಾಗಿ ಸಂಚಾರಮಾಡಿದರೆ, ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಾಗಿ ಒಲಿಯೋವನಾಗುಥಾನೆ. ಈ ಪ್ರಕಾರ ಪರಮಾತ್ಮ ವೇದತಾಸ್ತ್ರಾಬ್ಯವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಅಂಬೋವನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಆದ

ಕಾರಣ, ಓ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿರಾ ! ಪರಮಾತ್ಮ ಅತಿಸುಲಭ, ಇಂಥಾ ಶ್ರೀಹರಿ ಈ ಪೂರ್ವೋಕ್ತ ಪ್ರಕಾರ ಭಗವದನುಗ್ರಹ ಸಂಪಾದಿಸಿದ ಭಕ್ತರನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ಕಾಲವಾದರೂ ಬಿಟ್ಟು ದೂರಾಗೋದಿಲ್ಲ. ಸದಾ ಅಪರೋಕ್ಷಿತನಾಗಿ ಇರಥಾನೆ. ಇಂಥಾ ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀ.ನಾರಾಯಣದೇವರ ವಶಮಾಡಿ ಕೊಂಬೋದಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವೋಕ್ತ ಮಾರ್ಗವನ್ನರಿಯದೇ, ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಸ್ಮೃತಿವಿರಹಿತರಾಗಿ, ಐಹಿಕಐಶ್ವರ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಹಂಮಮತಾಯುಕ್ತರಾಗಿ ಆಸಕ್ತಿಯುಳ್ಳ ಜನರು ಅಜ್ಞಾನಾಖ್ಯ ಅಂಧಕಾರದಲ್ಲಿ ನಶ್ವರವಾದ ದಾರಾ ಪ್ರತ್ಯಾದಿಯುಕ್ತವಾದ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಕಷ್ಟಪಡತಾ ಇರಥಾರೆ-ಎಂತ ತಾತ್ಪರ್ಯ

ವಿಶೇಷಾರ್ಥ :

ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಧ್ಯಾನಗಾನಾದಿಗಳಿಗೆ ಕಾಲನೇಮವಿಲ್ಲ. ಇದಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣ :-

“ಉಕ್ತಂಚ ಬೃಹನ್ನಾ ರದೀಯ ಪುರಾಣೇ ಏಕಾದಶೀ ಮಹಾತ್ಮ್ಯೇ
 ‘ಯಃ ಸ್ವಂಪಸ್ತು ಶಯನೇ ಹರಿಂ ಚಿಂತಯತೇ ನರಃ | ಸ ಹರಿಃ
 ಕೀರ್ತನಂ ತಸ್ಯ ಸಂತಿಷ್ಠನ್ ಶ್ರುಣುತೇ ಮುದಾ || ಯಸ್ತಿಷ್ಠನ್
 ಕೀರ್ತಯೇದ್ವೇನಂ ಭಕ್ತ್ಯಾ ಯತೋನರೋತ್ತಮಃ | ಸ್ವಯಂ
 ಮುಕ್ತಾಯ ಯತಿನೂನ್ ಜಗದಾಧಾರನಿಶ್ಚರಮ್ | ಕೀರ್ತಯೇ
 ದ್ವಿವಶೋ ಗೀರ್ಭಮುಹಾಭಕ್ತಿ ಸಮನ್ವಿತಃ || ಸ ಹರಿಃ ಶ್ರುಣುತೇ
 ಸ್ತೋತ್ರಂ ನೃತ್ಯಮಾನೋಽತಿಹರ್ಷಿತಃ || ಯಃ ಪುಮಾನ್ ನೃತ್ಯ
 ಮಾನಸ್ಸನ್ ವಿಲಚ್ಛೋ ಗೀಯತೇ ಯದಿ || ಸ ಹರಿಃ ಪರಮಃ
 ಪ್ರೀತೋ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೋ ಭವತಿ ಧ್ರುವಮ್”-ಇತಿ ||

(೨) “ಭಾವಪ್ರಕಾಶಿಕೆ”-ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ :

ನಾವು ಮಲಗಿದ ಹಾಗೆಯೇ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಆದರಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಪೂಜಿಸಿ ಪಾಡಿದರೆ, ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಇರುವ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಕೂತುಕೇಳುವನು. ಆದರಂತೆಯೇ ನಾವು ಕೂತು ಪಾಡಿದರೆ ಅತನು

ನಿಂತು ಕೇಳುವನು. ನಾವು ನಿಂತುಪಾಡಿದರೆ ಪರಮಾತ್ಮನು ನರ್ತನಮಾಡುತ್ತಾ ಕೇಳುವನು. ನಾವು ನರ್ತನಮಾಡುತ್ತಾ ಪಾಡಿದರೆ ಆತನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಾಗುವನು. ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಅವರವರ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರವಾಗಿ ತನ್ನ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಅಪರೋಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವನು. ಕೆಲವರು ಅವತಾರರೂಪಗಳನ್ನೇ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ನೋಡುವರು. ಹೀಗಿರುವುದರಿಂದ, “ಎಲೈ ಭಕ್ತರುಗಳಿರಾ ! ಪರಮಾತ್ಮನು ಪರಮಸುಲಭನು- ಎಂದು ಕೈಯನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತಿ ಉದ್ಘೋಷಿಸುವನು” (ಇದರಲ್ಲಿಯ ಕಲ್ಪನವೆಂದರೆ “ಸುಲಭನೋ ಹರಿ”-ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಶಪಥವನ್ನೂ ಮತ್ತು ಉಚ್ಚಿಷ್ಟನಿಯನ್ನೂ ಸೂಚಿಸುವುದು. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ “ಸುಲಭನು” ಎಂದಿಷ್ಟೇ ಸಾಕಾಗಿತ್ತು.) ಇಷ್ಟು ಸುಲಭನಾಗಿದ್ದರೂ, ಇನ್ನೂ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಜನರು ಬಳಲುವುದೇಕೆಂದರೆ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಪ್ರಸನ್ನೀಕರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಉಪಾಯವನ್ನರಿಯದೆ ಮೂಢರು ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿರುವುದರಿಂದ.

ವಿಶೇಷಾರ್ಥ :

ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಭಜಿಸಬೇಕಾದರೆ, ದೇಶ, ಕಾಲ ಮೊದಲಾದವು ಕಾರಣವಲ್ಲ. ಯಾವ ದೇಶ ಕಾಲಗಳಲ್ಲಾದರೂ, ಯಾವ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಸರ್ವದಾ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಭಜಿಸಬಹುದು-ಎಂಬುದಕ್ಕೆ “ಮಲಗಿಪರಮಾ ದರದಿ”-ಎಂಬೀ ಪದ್ಯದಿಂದ ಹೇಳಿರುವರು. ಸಪ್ತಮ ಸ್ಕಂಧ ಭಾಗವತ ದಲ್ಲಿ ಪ್ರಹ್ಲಾದನ ಗುಣವರ್ಣನ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ, ಅವನು ಯಾವ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ನೆಂಬುದನ್ನು-“ಆಸೀನಃ ಪರ್ಯುಟಿನ್‌ಸಶಯಾನಃ ಪ್ರಹಿಬನ್‌ಭೈವನ್ | ನಾನುಸಂಧದ ಏತಾನಿ ಗೋವಿಂದ ಪರಿರಂಭಿತಿಃ”-ಎಂದು ಕೂತಿರುವಾಗಲೂ, ತಿರುಗಾಡುವಾಗಲೂ, ಭೋಜನ ಮಾಡುವಾಗಲೂ, ಮಲಗಿರುವಾಗಲೂ, ಪಾನಮಾಡುವಾಗಲೂ ಸಹ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಲೀನವಾದ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಆತನನ್ನೇ ಧ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿರುವಲ್ಲಿ ತಾನು ಯಾವ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿದ್ದನೆಂಬುವುದೇ ಅವನಿಗೆ ಗೊತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಹೀಗೆ ಏಕಾಂತಭಕ್ತರು ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಭಜಿಸುವುದಕ್ಕೆ ದೇಶ, ಕಾಲ ಅವಸ್ಥೆ ಮೊದಲಾದವು ಕಾರಣವಲ್ಲವೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನೇ ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಮಲಗಿ ಪಾಡುವುದಕ್ಕೂ,

ಕುಳಿತು ಪಾಡುವುದಕ್ಕೂ, ನಿಂತು ಪಾಡುವುದಕ್ಕೂ, ನಲಿದು ಪಾಡುವುದಕ್ಕೂ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿರುವರು, ಇದಕ್ಕೆ ಆಧಾರವಾಗಿ-ಬೃಹನ್ನಾ ರದೀಯ ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ-

ಯಃ ಸ್ವಪಿತಾಶು ಶಯನೇ ಹರಿಂ ಚಿಂತಯತೇ ನರಃ || ಸ ಹರಿಃ ಕೀರ್ತನಂತಸ್ಯ ಸಂತಿಷ್ಠನ್ ಶೃಣುತೇ ಮುದಾ || ಯಸ್ತಿಷ್ಠನ್ ಕೀರ್ತಯೇದ್ಧೇವಂ ಭಕ್ತ್ಯಾ ಯುಕ್ತೋ ನರೋತ್ತಮಃ || ಸ್ವಯಮುತ್ಥಾಯ ದೇನೇಶೋ ಭಕ್ತಸ್ಯ ಶೃಣುತೇಸ್ತವಮ್ || ಯಸ್ಸ ಮುತ್ಥಾಯ ಮುತಿಮಾನ್ ಜಗದಾಧಾರಮೊತ್ತರಮ್ || ಕೀರ್ತಯೇ ದ್ವಿವಿಧೈರ್ಗೀತೈ ಮಹಾಭಕ್ತಿ ಸಮನ್ವಿತಃ || ಸ ಹರಿಃ ಶೃಣುತೇ ಸ್ತೋತ್ರಂ ನೃತ್ಯಮಾನೋತಿ ಹರ್ಷಿತಃ || ಯಃ ಪುಮಾನ್ ನೃತ್ಯಮಾನಸ್ಸನ್ ನಿಲಜ್ಞೋಗೀಯತೇ ಯದಿ | ಸ ಹರಿಃ ಪರಮುಪ್ರೀತೋ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೋಭವತಿ ಧ್ರುವಮ್ ||” ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಇದರ ಅರ್ಥವನ್ನು “ಮಲಗಿ ಪರಮಾದರದಿ” ಎಂಬ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಬರೆದರೆ ಚರ್ವಿತಚರ್ವಣವಾಗುವುದು. ಇದರ ಮುಖ್ಯ ಸಾರಾಂಶವೇನೆಂದರೆ :- ಒಬ್ಬನು ದೃಢಾಂಗನಾಗಿದ್ದು, ಐಶ್ವರ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಮದಾಂಧನಾಗಿ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಲೀನ ಮಾಡದೆ ಎಷ್ಟೋ ಸ್ತೋತ್ರ ಮಾಡಿದರೂ, ಅವನಿಗೆ ಭಗವದನುಗ್ರಹವು ಎಂದಿಗೂ ಆಗಲಾರದು. ಭಗವದ್ಧ್ಯಾನವನ್ನು ಮಾಡುವಾಗಲೂ ಅಥವಾ ಭಜಿಸುವಾಗಲೂ ಮೈಮರೆತು ತಾನು ಇರುವ ಸ್ಥಿತಿಯು ತನಗೇ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲದೆ, ಮಲಗಿಯೋ, ಕುಳಿತೋ, ಗಾನಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರೆ, ಅವನಲ್ಲಿ ಭಗವದನುಗ್ರಹವಾಗುವುದು. ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ನಿಲ್ಲಿಸತಕ್ಕದ್ದೇ ಮುಖ್ಯ. ಒಂದು ವೇಳೆ ರೋಗಾದಿಗಳಿಂದಲೋ, ಕಾರಣಾಂತರಗಳಿಂದಲೋ, ಏಳಲೂ, ಕೂಡಲೂ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದವರು ಯಾವ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿದ್ದರೂ, ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಭಜಿಸಿದರೆ, ಅವರಲ್ಲಿ ಭಗವಂತನು ಅನುಗ್ರಹ ಮಾಡುವನು. ಇದಕ್ಕೆ ದೃಷ್ಟಾಂತ - ಭೀಷ್ಮ ಚಾರ್ಯರು ಶರತ್ಪದದಲ್ಲಿ ಮಲಗಿಕೊಂಡು ಸ್ತೋತ್ರ ಮಾಡಲು ಪರಮಾತ್ಮನು ಕೃಷ್ಣರೂಪದಿಂದ ಕುಳಿತು ಕೇಳಿದನು. ಪುಂಡರೀಕನು ಕೂತು ಸ್ತುತಿಸಲು,

ನಿಂತು ಕೇಳಿದನು. ಪ್ರಹ್ಲಾದನು ನಿಂತು, ಸ್ತುತಿಸಲು, ನರಸಿಂಹರೂಪದಿಂದ ನಲಿದಾಡುತ್ತಾ ಬಂದು ಕೇಳಿದನು. ನಾರದರು ನರ್ತನ ಮಾಡುತ್ತಿರಲು, ಅವರಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಾದನು- ಎಂಬ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಈ ಪದ್ಯಕ್ಕೆ ಉದಾಹರಣೆಯನ್ನಾಗಿ ಕೆಲವು ಮಹನೀಯರು ಹೇಳುವರು. ಪ್ರಕೃತ, ಭೀಷ್ಮಾಚಾರ್ಯರು ಮೊದಲಾದವರ ಉದಾಹರಣೆಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವ ಸಾಧಕ ಬಾಧಕಗಳಾವುದೆಂದರೆ ; “ಮಲಗಿ ಪರಮಾದರದಿ” ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದಲೂ, ಇದಕ್ಕೆ ಮೂಲಭೂತವಾದ ಬೃಹನ್ನಾರದೀಯ ಪುರಾಣದ ಶ್ಲೋಕಗಳಿಂದಲೂ ತೋರಿಬರುವ ಅಂಶಗಳೇನು ? “ಮಲಗಿ ಪಾಡಲು ಕುಳಿತು ಕೇಳುವ, ಕುಳಿತು ಪಾಡಲು ನಿಲುವ” ಎಂಬೀ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದಲೂ ಪಾಡುವವರ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಗೋಚರನಾಗಿ ಕೂತು ಕೇಳುವುದೂ, ನಿಂತು ಕೇಳುವುದೂ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನೆ ? ಅಥವಾ ಕಣ್ಣಿರೆಯಲ್ಲಿ ಇದ್ದು ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದನೆ ? ಎಂದರೆ, ಎದುರಿನಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದನೆಂದು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತೆ ? “ನಲಿದರೆ ಒಲಿವೆ ನಿಮಗೆಂಬ” ಎಂಬೀ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥವೇನು ? ನರ್ತನ ಮಾಡುತ್ತಾ ಗಾನಮಾಡಿದರೆ, ಅವನಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗುವನೆಂದಲ್ಲವೆ ? ಇದರಲ್ಲಿ ನಿಮಗೆ ಸಂಶಯ ತೋರಿದರೆ, “ಯಃ ಪುನಾನ್ ನೃತ್ಯಮಾನಸ್ಸನ್ ವಿಲಜ್ಜೋಗಾಯತೇ ಯದಿ ಸ ಹರಿಃ ಪರಮಪ್ರೀತೋ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೋಭವತಿ ಧೃವನ್”||-ಎಂಬೀ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಯಾವನು ನಾಚಿಕೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ನರ್ತನಮಾಡುತ್ತಾ, ಗಾನಮಾಡುವನೋ ಅವನಿಗೆ ಪರಮಪ್ರೀತನಾಗಿ, ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಾಗುವನು ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಇದರಿಂದ ತಿಳಿದುಬಂದದ್ದೇನು ? ಮಲಗಿರುವವನಿಗೂ, ಕೂತವನಿಗೂ, ಪರಮಾತ್ಮನು ಕೂತು, ನಿಂತು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಾದನು ಎಂಬುದು. ಆದರೆ “ನಲಿದರೆ ಬಲವೆ” ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ವೃಥಾ ಆಗುವುದು. ಮೇಲೂ, ಭೀಷ್ಮಾಚಾರ್ಯರೂ, ಪುಂಡರೀಕ, ಪ್ರಹ್ಲಾದ, ನಾರದ ಮೊದಲಾದ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಕೃಷ್ಣ, ವಿಠಲ, ನರಸಿಂಹಾದಿ ರೂಪಗಳಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಾಗಿ ಗೋಚರನಾಗಿರುವನು. ಹಾಗಾದರೆ. ಈ ತಾರತಮ್ಯದಿಂದ ನಮಗೆ ತೋರಿ ಬರುವ ಉದ್ದೇಶವೇನು ? ಅಂದರೆ, ಭೀಷ್ಮಾಚಾರ್ಯರು ಶರತ್ಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಶಯನಮಾಡಿ, ಏಳಲು ಕೂಡಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದೇ ಮಲಗಿರುವಾಗಲೇ ಅವರಿಗೆ

ದರ್ಶನವಿತ್ತನು. ಪುಂಡರೀಕನು ಮಾತಾಪಿತೃಸೇವಾನಿರತನಾಗಿದ್ದು, ಏಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಧ್ಯಾನಮಾಡಲು, ಅವನಿಗೆ ಹಾಗೆಯೇ ವಿಠಲರೂಪದಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಾದನು. ಪ್ರಹ್ಲಾದನಿಗೆ, ನಿಂತು ಪಾಡಲು ಅನುಕೂಲವಿದ್ದುದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ನರಸಿಂಹ ರೂಪದಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಾದನು. ನಾರದರು ನರ್ತನವನ್ನೇ ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ, ಅವರು ಯಾವ ಯಾವ ರೂಪಿಯಾದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ನೋಡಬೇಕೆಂದಿಚ್ಛಿಸಿದರೂ, ಆ ರೂಪದಿಂದಲೇ ಅವರಿಗೆ ಗೋಚರವಾಗುತ್ತಿದ್ದನು. ಹೀಗೆ ಇವರೆಲ್ಲರಿಗೂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನೇ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ, ಈ ಪದ್ಯವು ಇವರಿಗೆ ಮಾತ್ರವೇ ಸಂಬಂಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ದೃಷ್ಟಾಂತ ಮಾತ್ರ.

ಅಪರೋಕ್ಷಾಕಂಕ್ಷಿಗಳಾದ ಭಗವದ್ಭಕ್ತರು ಅಪರೋಕ್ಷವನ್ನು ಹೊಂದುವುದಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಪರಮಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಅದರಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಮಲಗಿರುವಾಗಲೂ, ಕೂತಿರುವಾಗಲೂ, ನಿಂತಿರುವಾಗಲೂ, ಎಡಬಿಡದೆ ಭಗವಂತನು ಹಿಮೆಗಳನ್ನು ಗಾನಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರೆ, ಅವರ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಗೋಚರನಾಗದೆ, ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಮಲಗಿ ಪಾಡುವಾಗ, ಕೂತು ಕೇಳುತ್ತಲೂ, ಕೂತು ಪಾಡುವಾಗ ನಿಲ್ಲುತ್ತಲೂ, ನಿಂತು ಪಾಡುವಾಗ ನಲಿಯುತ್ತಲೂ ಇದ್ದು, ಕಡೆಗೆ ಮಿತಿ ಮೀರಿದ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಮೈಮರೆತು ಕುಣಿಯುತ್ತಿದ್ದರೆ, ಆಗ ಅವರಿಗೆ ಅಪರೋಕ್ಷದಲ್ಲೂ ಗೋಚರನಾಗುವನು. ಹೀಗೆ ಪುರಂದರದಾಸರು, ವಿಜಯದಾಸರು, ಜಗನ್ನಾಥರು ಮೊದಲಾದವರ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರ ಚರಿತ್ರೆಯಿಂದ ಆ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರಿಗೆ ಒಂದೊಂದು ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಾದನೆಂದು ಗೊತ್ತಾಗುವುದು. "ಮಲಗಿ ಪರಮಾದರದಿ" ಇತ್ಯಾದಿ ಪದಗಳಿಗೆ ದಾಸರಾಯರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇನು ?

“ಕಲೀರೋಷನಿಷಢೇ ರಾಜನ್ನಸ್ತಿ ಹೈಕೋ ಮಹಾದ್ಗುಣಃ |
ಕೀರ್ತನಾದೇವ ಕೃಷ್ಣಸ್ಯ ಮುಕ್ತಬಂಧಃ ಪರಂ ವ್ರಜೀತ್”

ಆದರೆ, ಕಲಿಯುಗವು ದೋಷನಿಧಿಯಾಗಿದ್ದರೂ, ಅದರಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡದಾದ ಒಂದು ಗುಣವುಂಟು. ಅದೇನೆಂದರೆ- ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಕೀರ್ತನ

ಮಾಡಿದರೂ ಮುಕ್ತಬಂಧರಾಗಿ, ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಹೊಂದಬಹುದು ಎಂದು ಭಾಗವತ ವಾಕ್ಯದ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಭಾಗವತಕ ಸಷ್ಠಸ್ಯಂಧದಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯರು ಮನೋವಾಕ್ಯಾಯಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಪಾಪಗಳಿಗೆ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳದೆ ಇದ್ದರೆ, ನರಕಾನುಭವ ತಪ್ಪದು ಎಂದು ಮೊದಲು ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತವನ್ನು ಹೇಳಿದರೂ, "ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತಾನಿ ಚೀರ್ಣಾನಿ ನಾರಾಯಣ ಪರಾಜ್ಞುಪ್ತೈಃ || ನವೈವುನಂತಿ ರಾಜೇಂದ್ರ ಸುರಾಕುಂಧಾಮಿ ನಾವಗಾಃ ||" ಎಂದು ನಾರಾಯಣನಲ್ಲಿ ಪರಾಜ್ಞುಖರಾದವರು ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತ ಮಾಡಿಕೊಂಡರೂ, ಮದ್ಯತುಂಬಿದ ಮಣ್ಣಿನ ಕೊಡವನ್ನು ಹೇಗೆ ಮಹಾನದಿಗಳು ಶುದ್ಧ ಮಾಡಲಾರವೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಆ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತವು ಅವರನ್ನು ಶುದ್ಧಿ ಮಾಡಲಾರದು. ಮತ್ತು "ನನಿಷ್ಯ ರೈರುದಿತ್ಯೆ ಬ್ರಹ್ಮವಾದಿಭಸ್ತಥಾ ನಿಶುದ್ಧತ್ಯ ದ್ಯವಾಸೋ ವ್ರಯದಿಭಃ || ಯಥಾ ಹರೇರ್ನಾಮರೂಪೈರು ವಾಹ್ಯೈಸ್ತದುತ್ತಮಶ್ಲೋಕ ಗುಣೋಪಲಂಬಕಮ್ ||" ಎಂದರೆ, ಉತ್ತಮ ಶ್ಲೋಕನಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಆನಂದಾದಿ ಗುಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ನಾಮಗಳನ್ನು ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಸ್ಮರಣೆ ಮಾಡುವವರು ಪಾವದಿಂದ ಮುಕ್ತರಾಗುವರು. ಇಂತಹ ಪಾವಹರಣಶಕ್ತಿಯು ವೇದಾದಿಗಳಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ವ್ರತನಿಯಾಮಾದಿ ರೂಪವಾದ ಯಾವ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತಗಳಿಗೂ ಇಲ್ಲ ಎಂದು ಭಾಗವತವಾಕ್ಯವಿರುವುದು; ಸಷ್ಠಸ್ಯಂಧನ ಮೂರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ಅವತರಣಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀವಿಜಯಧ್ವಜಾಚಾರ್ಯರ ವಾಕ್ಯ ಇಂತಿದೆ— "ಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕಂ ನಾಮಸಂಕೀರ್ತನಂ ಮುಕ್ತಿಸಾಧನಮಿತ್ಯೆ ತದಸ್ಮಿನ್ನಧ್ಯಾಯೇ ಅಭಿದೀಯತೇ ||" ಎಂದರೆ, "ಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕವಾದ ಭಗವನ್ನಾಮಸಂಕೀರ್ತನವೇ ಮುಕ್ತಿಸಾಧನವೆಂದು ಈ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ" ಎಂದು ಇರುವುದು. ಇತ್ಯಾದಿ ಅನೇಕ ಪ್ರಮಾಣಗಳ ಬಲದಿಂದ "ಮಲಗಿಪಾಡಲು ಕುಳಿತು ಕೇಳುವ" ಎಂಬ ಯಥಾಸ್ಥಿತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವೇ ದಾಸರಾಯರ ಹೃದ್ಯವೆಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ.

ಅನನ್ಯ ಚೇತಾಸ್ಸತತಂ ಯೋ ಮಾಂ ಸ್ಮರತಿ ನಿತ್ಯತಃ | ತಸ್ಯಾಹಂ ಸುಲಭಃ ಪಾರ್ಥ ನಿತ್ಯಯುಕ್ತಸ್ಯ ಯೋಗಿನಃ || (ಶ್ರೀಮದ್ಭಗವದ್ಗೀತಾ ಅಧ್ಯಾಯ ೮ ಶ್ಲೋಕ ೧೪)

ಅಂದರೆ. “ಎಲೈ ಪಾರ್ಥ! ಯಾವನು ಮನಸ್ಸನ್ನು ಅನ್ಯತ್ರ ಮಾಡದೇ ತದೇಕಚಿತ್ತನಾಗಿ, ನಿತ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ನನ್ನನ್ನು ಸ್ಮರಿಸುವನೋ, ಅವನೇ ನನ್ನನ್ನು ಹೊಂದಲು ಸಂಪೂರ್ಣೋಪಾಯವನ್ನು ತಿಳಿದವನು. ಅವನಿಗೆ ನಾನು ಸುಲಭದಿಂದ ಲಭ್ಯನು” —ಎಂದು ಹೇಳಿರುವನು. “ಯೋಗಿ” —ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಜ್ಞಾನೋಪಾಯವನ್ನು ತಿಳಿದವನೆಂದು ಅರ್ಥ ಮಾಡಿರುವರು. ಆದುದರಿಂದಲೇ- “ಒಲಿಸಲರಿಯದೆ ಪಾಮರರು ಬಳಲುವರು ಭವದೋಳಗೆ” —ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಈ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಗೀತೆ ಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ “ನಿತ್ಯ ಯುಕ್ತಸ್ಯ ಯೋಗಿನಃ” —ಅಂದರೆ, “ಸಂಪೂರ್ಣೋಪಾಯವನ್ನು ತಿಳಿದವನಿಗೆ ನಾನು ಸುಲಭನು” —ಎಂಬ ಭಗವದ್ವಾಕ್ಯಗಳಿಗೂ, ದಾಸರಾಯರ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೂ ಸರಿಹೋಯಿತೆಂದು ಭಾವಿಸಬೇಕು. “ತನ್ನವರನರಘಳಿಗೆ ಬಿಟ್ಟು ಗಲ” —ಎಂಬ ದಾಸರಾಯರ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಬಿಂಬರೂಪದಿಂದ ಕೂಡಿಯೇ ಇರುವನು. ಎಂದು ಅರ್ಥ ಮಾಡಿದರೆ, ಭಕ್ತರಲ್ಲೂ, ಅಭಕ್ತರಲ್ಲೂ ಸಹ ಬಿಂಬ ರೂಪದಿಂದ ಇದ್ದೇ ಇರುವನಾದುದರಿಂದ, “ತನ್ನವರನ” —ಎಂಬ ಪದವು ವೃಥಾ ಆಗುವದು. ಭಕ್ತರನ್ನು ಕಾಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕೃಷ್ಣಾದಿರೂಪಗಳಿಂದ ಅರ್ಜುನಾದಿಗಳನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿದಂತೆಯೇ, ತನ್ನ ಏಕಾಂತಭಕ್ತರನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವುದಕ್ಕೆ ರೂಪಾಂತರದಿಂದ ಅವರ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಗೋಚರವಾಗದೆ, ಯಾವಾಗಲೂ ಭಕ್ತರ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ಇದ್ದು ರಕ್ಷಿಸುವನು ಎಂಬರ್ಥವು ಸುಗಮವಾಗಿ ಕಾಣುವುದು. ಇದಕ್ಕೆ ಶ್ರೀ ವಾದಿರಾಜ ಸ್ವಾಮಿಗಳು, ಪುರಂದರದಾಸರು ಇವರುಗಳ ಚರಿತ್ರೆಗಳೇ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿರುವುವು.

(೩) “ಭಾವದರ್ಪಣ ಔಕಾ” ನ್ಯಾಖ್ಯಾನ :

ಅನಕಾರಿಕಾ :

ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನ ಧ್ಯಾನಗಾನಾದಿಗಳಿಗೆ ಕಾಲನೇಮವಿಲ್ಲವೆಂದು ದಾಸರಾಯರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. “ಮಲಗಿ” —ಎಂಬ ಪದ್ಯದಿಂದ.

ನ್ಯಾಖ್ಯಾನ :

ಉತ್ತಂಜ ಬ್ಪಹನ್ನಾರದೀಯ ಪುರಾಣೇ ಏಕಾದಶಮಾಹಾತ್ಮ್ಯೇ

ಯಃ ಸ್ವಪಿತ್ವಾ ತು ಶಯನೇ ಹರಿಂ ಚಿಂತಯತೇ ನರಃ || ಸ ಹರಿಃ
 ಕೀರ್ತನಂ ತಸ್ಯ ಸಂತಿಷ್ಠನ್ ಶೃಣುತೇ ಮುದಾ || ಯಸ್ತಿಷ್ಠನ್ ಕೀರ್ತಿ
 ಯೇದ್ದೇವಂ ಭಕ್ತ್ಯಾ ಯುಕ್ತೋ ನರೋತ್ತಮಃ || ಸ್ವಯಮು
 ತ್ವಾಯ ದೇವೇಶೋ ಭಕ್ತಸ್ಯ ಶೃಣುತೇಸ್ತವಂ || ಯಸ್ಸಮುತ್ವಾಯ
 ಮತಿನಾನ್ ಜಗದಾಧಾರಮಿಶ್ವರಮ್ || ಕೀರ್ತಯೇದ್ವಿದ್ವಿಧೈಃ
 ಗೀತೈಃ ಮಹಾಭಕ್ತಿ ಸಮನ್ವಿತೈಃ || ಸ ಹರಿಃ ಶೃಣುತೇ ಸ್ತೋತ್ರಂ
 ನೃತ್ಯಮಾನೋತಿ ಹರ್ಷಿತಃ || ಯಃ ಪುನಾನ್ಮೃತ್ಯುಮಾನಃಸನ್
 ವಿಲಕ್ಷೋಗೀಯತೇ ಯದಿ || ಸ ಹರಿಃ ಪರಮಪ್ರೀತೋ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೋ
 ಭವತಿ ಧ್ರುವಮ್ ||" ಇತಿ ||

ಉಕ್ತಂಚ ಗೀತಾಯಾಂ- "ತಸ್ಮಾತ್ಸರ್ವೇಷು ಕಾಲೇಷು ಮಾಮು
 ನುಸ್ಮರ ಯುಭ್ಯಚ|| ಅನನ್ಯಚೇತಾಸ್ಸತತಂ ಯೋ ಮಾಂಸ್ತುರತಿ ನಿತ್ಯತಃ
 ತಸ್ಯಾಹಂ ಸುಲಭಃ ಸಾರ್ಥಃ" ಇತಿ ||

ಅಥವಾ ಸರಳಮಂಜೋಪರಿಸ್ಯ ಭೇಷ್ಮನು ಸ್ತುತಿಸಿದ್ಧಕ್ಕೆ ಶ್ರೀಶನು
 ಕುಳಿತು ಕೇಳಿದನೆಂತಲೂ, ಕುಳಿತು ಪಿತರಂತರ್ಗತ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಪುಂಡ
 ಲೀಕನು ಸ್ತೋತ್ರ ಮಾಡಿದ್ದಕ್ಕೆ ನಿಂತು ಕೇಳಿದನೆಂತಲೂ, ನಿಂತು ಪ್ರಹ್ಲಾ
 ದನು ಸ್ತುತಿ ಮಾಡಿದ್ದಕ್ಕೆ ಸ್ತಂಭದಿಂದ ಕುಣಿಯುತ್ತಾ ಬಂದನೆಂತಲೂ, ನಲಿ
 ದಂಥ ನಾರದನಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಾದನೆಂತಲೂ ಹಿರಿಯರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಅಂಗೀ
 ಕರಿಸತಕ್ಕದ್ದು. ಇಂತಹ ಸುಲಭೋಪಾಯದಿಂದ ಒಲಿಯತಕ್ಕಂಥ ಶ್ರೀ
 ಹರಿಯ ಪಾದಾರವಿಂದದಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸಿಟ್ಟು, ಗೆದ್ದು ಹೋಗದೇ ಘೋರ
 ತರ ಸಂಸಾರಾಬ್ಧಿಯಲ್ಲಿ ಮುಣುಗಿ, ಬಳಲುತ್ತಾರೆ. ಎಂತ ಭಾವ. ಪರಮಾ
 ದರದಿ = ಅತ್ಯಾದರಪೂರ್ವಕ ನಲಿವ = ಕುಣಿಯುವನು. ಒಲಿವ = ಪ್ರಸನ್ನ
 ನಾಗುವನು. ಅಗಲನು = ಬೇರೆಕಡೆಗೆ ಇರನು. ಅರಿಯದೆ = ತಿಳಿಯದೆ.
 ಪಾಪುರರು = ತಿಳಿಗೇಡಿಗಳು. ಬಳಲುವರು = ದುಃಖಪಡುವರು. ಭವ =
 ಪ್ರಪಂಚ. ಸಂಸಾರ ||೫||

(೪) ತಾಮ್ರಪರ್ಣಿಯಾ (ಸಂಸ್ಕೃತ ಮೂಲ):

||ಮಲಗೀತಿ|| ಯಃ ಅಧಿಕಾರೀ ಹರಿದಿನೇ ಜಾಗರವೇಲಾಯಾಂ | ಸ್ವಪ
ನ್ನಾದರಾತಿಶಯೇನ ಗಾಯತಿ ಗಾನಂ ಕರೋತಿ | ತತ್ರ ಹರಿಃ ಉಪವಿಶ್ಯ ತ
ದ್ಗಾನಂ ಶೃಣೋತಿ | ಉಪವಿಶ್ಯ ಆದರೇಣ ಭಕ್ತ್ಯಾ ಗಾಯತಿ ಗಾನಂ
ಕರೋತಿ ತತ್ರ ಹರಿಃ ತಿಷ್ಠನ್ ಶೃಣೋತಿ | ಯಃ ತಿಷ್ಠನ್ ಗಾಯತಿ ಹರಿಃ
ತದ್ಗಾನಂ ನರ್ತಯನ್ ಶೃಣೋತಿ | ಯಃ ನರ್ತಯನ್ ಗಾಯತಿ ತಸ್ಯಾಧಿ
ಕಾರಿಣಃ ಹರಿಃ ಪ್ರಸನ್ನೋ ಭವಾಮೀತಿ ವದತಿ | ಹರಿಪ್ರಸನ್ನತಾವಿಷಯೇ
ಭಕ್ತಿರೇವ ಪ್ರಧಾನಾ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ||ತದುಕ್ತಂ|| “ಯಃ ಸ್ವಪಿತ್ವಾತು.....
..... ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೋ ಭವತಿ
ಧ್ರುವನ್” ಇತಿಬೃಹನ್ನಾರದೀಯೇ (ಈ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಹಿಂದಿನ
ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿದೆ) | ಏವಂ ಸುಖೇನ ಅನಾಯೇ
ಸೇನ ಲಭ್ಯೋ ಹರಿಃ ಸ್ವಭಕ್ತಜನ್ಮಾ ಲವತ್ಪಟಿಕಾಲೇಪಿ ಅವಿಹಾಯೈವಾಸ್ತೇ
||ತದುಕ್ತಂ||

“ದ್ವಾಸುಪರ್ಣಾ ಸಯುಜಾ ಸಖಾಯೇತಿ ಶ್ರುತಾ”

ತಸ್ಯ ರಮಾರಮಣಸ್ಯ ಹರೇರ್ವಶೀಕರಣಮಜಾನಂತಃ ಅಲ್ಪಾಃ
ಮಾನವಾಃ ಸಂಸಾರಾರಣ್ಯೇ ಕ್ಲೇಶಂತೀತ್ಯರ್ಥಃ | ಅತಃ ಕಾರಣಾತ್ ಭಗವ
ದ್ಭಕ್ತಾಃ ಭಕ್ತಲಕ್ಷಣಜಾಲೇನ ಪರಮಾತ್ಮಾನಂ ವಶೀಕುರ್ವಂತೀತ್ಯರ್ಥಃ ||೫||

(೪) ತಾಮ್ರಪರ್ಣಿಯಾ (ಕನ್ನಡಾನುವಾದ) :

ಜಪತಪ ಮುಂತಾದ ಕರ್ಮಾನುಷ್ಠಗಳು ಅತ್ಯಾವಶ್ಯಕ. ಆದರೆ ಅವು
ಗಳಿಗಿಂತ ಗಾಯನದಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನ ಪ್ರೀತಿಯು ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವುದು. ಗಾನ
ಶ್ರಿಯನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಪರಮಾನುಗ್ರಹವನ್ನು ಇಚ್ಛಿಸುವ ಭಗವದ್ಭಕ್ತರು
ಗಾಯನವನ್ನು ನಿರಂತರವೂ, ತತ್ರಾಪಿ ಹರಿದಿವಸಗಳಲ್ಲಿ ಅತ್ಯವಶ್ಯವಾಗಿ
ಮಾಡಬೇಕು-ಎಂಬ ಭಾವದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ- “ಮಲಗಿ”- ಎಂಬ ಪದ್ಯ
ದಿಂದ.

ಅಧಿಕಾರಿಯಾದ ಭಕ್ತನು ಹರಿದಿವಸದ ಜಾಗರಣಾಲದಲ್ಲಿ ಮಲಗಿಯೇ ಅತಿಶಯ ಆದರದಿಂದ ಗಾಯನ ಮಾಡಲು, ಅದನ್ನು ಅವನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿಯೇ ಕುಳಿತು ಹರಿಯು ಕೇಳುತ್ತಾನೆ. ಕುಣಿಯುತ್ತ ತನ್ನನ್ನು ಸಂಕೀರ್ತನ ಮಾಡುವವರಿಗೆ ಪ್ರಸನ್ನನಾಗುತ್ತಾನೆ-ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಹರಿಯ ಒಲುಮೆಯು (ಪ್ರಸನ್ನತೆ)ನ್ನು ಕುರಿತ ಭಕ್ತಿಯೇ ಮುಖ್ಯಸಾಧನ.

ಇದಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣವಾಕ್ಯ ರೂಪವಾಗಿ- “ಯಃ ಸ್ವಪಿತ್ವಾಪು ಶಯನೇಪರನುಪ್ರೀತಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೋ ಭವತಿ ಧ್ರುವಮ್ || ಇತಿ ಬೃಹ ನ್ನಾರದೀಯೇ (ಈ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಹಿಂದಿನ ವಾಖ್ಯಾನಗಳಲ್ಲಿ ಪೂರ್ಣರೂಪದಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿದೆ)

ಹೀಗೆ ಅನಾಯಾಸದಿಂದ ಲಭ್ಯವಾಗುವ ಹರಿಯು ತನ್ನ ಭಕ್ತಜನರನ್ನು ಕ್ಷಣ-ತ್ರುಟಿ ಮುಂತಾದ ಅರನಿಮಿಷಗಳಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಬಿಡದೇ (ಅಗಲದೇ) ಇರುತ್ತಾನೆ. ಇದೇ ಮಾತನ್ನು “ದ್ವಾಸುಪರ್ಣಾ” ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು “ಈ ದೇಹಾಖ್ಯವೃಕ್ಷವನ್ನು ಒಂದನ್ನೊಂದು ಬಿಟ್ಟಿಗಲದೇ ಹೊಂದಿಕೊಂಡಿರುವ ಪರಸ್ಪರ ಗೆಳತನದಲ್ಲಿರುವ ಎರಡು ಪಕ್ಷಗಳು (ಜೀವ-ಪರಮಾತ್ಮರೆಂಬ) ಬೀಡು ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುತ್ತವೆ”-ಎಂದು ಹಾಡಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಮಾಣ :

“ದ್ವಾಸುಪರ್ಣಾ ಸಯುಜಾ ಸಖಾಯೇತಿ” -ಶ್ರುತೌ ||

ಇಂತಹ ಸುಲಭ ಸಾಧ್ಯವಾದ ಇಂದಿರಾಧವನನ್ನು ವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ (ಪ್ರಸನ್ನೀಕರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ) ಸುಲಭೋಪಾಯವನ್ನು ತಿಳಿಯದೇ. ಅಲ್ಪರಾದ ಮಾನವರು (ಪಾಮರರು) ಸಂಸಾರವೆಂಬ ಘೋರಾರಣ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಿಲುಕಿ, ದಿಕ್ಕು ಗಾಣದೇ ಕ್ಲೀಶವನ್ನು ಹೊಂದಿ, ಬಳಲುತ್ತಾರೆ. ಏಕಾಂತಭಕ್ತರು ವಿವಿಧ ಸಾಧನಕ್ರಮಗಳಿಂದ ಭಗವಂತನನ್ನು ಪ್ರಸನ್ನೀಕರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ —ಎಂದು ಮುಖ್ಯಾಭಿಪ್ರಾಯವು. ||೫||

(೬) ವಾದಿರಾಜಾಚಾರ್ಯರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ (ಸಂಸ್ಕೃತ ಮೂಲ) :

ಶ್ರೀಮಾನಿನೀ ಕಮಿತುಃ ಶ್ರುತ್ಯುಪಾಸ್ತೀರಾಸನಾ ದಿನಾ ಕಿಂ ಪ್ರಯೋಜನಂ ಭಕ್ತಾ || ನ ಚೇತ ಭಕ್ತಃ ತದಪಿ ಕಿಮಿತ್ಯಾಹ ||ಮಲಗಿ|| ನಲಿವಾ = ಓಡ್ಯಾಡುವಾ | ಏವಂ ಭಾಸಮಾನಾರ್ಥಮಾಭಾಸೀ ಕೃತ್ಯ, ಮಲಗೀತ್ಯಸ್ಯ ಅಪ್ರಸಕ್ತ ಗಾಂಗೇಯಪರತಾ. ಉಪವಿತ್ಯ ಯತ್ರಾಪಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ | ನಿಲುವ = ಗರುಡಾಸನಪದ ಸೂಚಿತಃ ಔತ್ತಾನವಾದ್ಯರ್ಥಂ ನಿರಂತರೇತ್ಯುಕ್ತಮ್ || ಹಾಡಿ ನಲಿವದೇತಿ | ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಮನುಸರನ್ನಾಹ | ನಲಿವ ರೇತಿ | ಕೇಚಿಡಾಹುಃ | ತ್ವ ಸುಲಭ ಪರಾಸ್ಪಾರಸ್ಯಾತ್ ಇತರತ್ ಸುಲಮ್ ||೩||

(೬) ವಾದಿರಾಜಾಚಾರ್ಯರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ (ಕನ್ನಡಾನುವಾದ) :

ಶ್ರೀ ಲಕ್ಷ್ಮೀಲೋಲನ ಸ್ಮರಣೋಪಾಸನೆಗೆ ಭಕ್ತಿಯೊಂದಿದ್ದರೆ ಸಾಕು. ಆಸನ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಂದೇನು ಪ್ರಯೋಜನ ? —ಎಂದು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ “ಮಲಗಿ” —ಎಂಬ ಪದ್ಯದಿಂದ.

ಬಲಿವ = ಓಡ್ಯಾಡುವ. ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಂಗೋಚಿತವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು “ಮಲಗಿ” ಎಂಬುದು ಭೀಷ್ಮನಿಗೆ ಅನ್ವಯಿಸುವುದು. “ನಿಲುವ” ಎಂಬುದು “ಗರುಡವಾಹನ” ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಸೂಚಿತನಾದ ಧ್ರುವನಿಗೆ ಅನ್ವಯಿಸುವುದು. ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ “ಹಾಡಿ ನಡೆಯುವವನು” ಎಂಬುದಕ್ಕೆ “ನಲಿವ” ಎಂದು ಅನ್ವಯಿಸುವುದು. ಹೀಗೆ ಕೆಲವು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳಲ್ಲಿ ಬರೆದಿರುತ್ತಾರೆ. ಇದು ಸರಿಯಾದುದಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ, “ಸುಲಭ” —ಎಂಬ ಪದವು ಸ್ಮರಣವಾಗಿ ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ. ಸಹಜವಾದ ಅರ್ಥಗಳಿಂದ ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡಬೇಕು.

(೬) “ಗುರುಹೃದಯ ಪ್ರಕಾಶಿಕೆ” - ವಾಖ್ಯಾನ :

ಭೀಷ್ಮನಂತೆ ಮಲಗಿ ಪರಮಾದರದಿಂದ ಸ್ತುತಿಗಾನ ಮಾಡಲು ಕೃಷ್ಣ ರೂಪದಿಂದ ಕುಳಿತು ಕೇಳುವ, ಧ್ವನಿವಾದಿಗಳಂತೆ ನಿಂತು ಸ್ತುತಿಗೈಯೆ ನರ್ತನ

ಮಾಡುವ (ಸನಕಾದಿಗಳು ಸಪ್ತಾಹದಲ್ಲಿ ನಲಿದಂತೆ ನರ್ತಿಸುವ), ನಾರದಾದಿ ಗಳಂತೆ ನರ್ತನ ಮಾಡುತ್ತಾ ಸ್ತುತಿಸೆ, ಇವೆಗೊಲಿವೆನೆಂಬ ಬಹು ಸುಲಲಿತ ಸುಲಭನಾದ ಹರಿಯನ್ನು ಒಲಿಸಲರಿಯದ ಮೂರ್ಖರು ಜನನಾದಿ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಅಲೆಯುವರು. ಈತ ತನ್ನವರನ್ನು ಅರೆಘಳಿಗೆ ಬಿಟ್ಟಿಗಲದೆ, ವಿಶೇಷವಾಗಿ ರಕ್ಷಿಸುವನು. ||೫||

ಸರ್ವವ್ಯಾಖ್ಯಾನಸಾರ ಸಂಗ್ರಹ :

ಶ್ರೀ ಹರಿಯ ಅಚ್ಚಿನ್ನಭಕ್ತರು ಭಗದನುಗ್ರಹವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಲು, ಅನುಸರಿಸುವ ವಿವಿಧ ಸಾಧನಮಾರ್ಗಗಳನ್ನು ದಾಸರಾಯರು “ಮಲಗಿ ಪರಮಾದರದಿ” — ಎಂಬ ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅತ್ಯಂತ ಭಕ್ತಿ ಪುರಸ್ಕರವಾಗಿ ಪರಮಾತ್ಮನ ಗುಣಗಾನವನ್ನು ಮಾಡಲು ದೇಶ, ಕಾಲ, ಸ್ಥಿತಿ ಇವೇ ಮುಂತಾದ ಯಾವ ನೇಮಗಳೂ ಇಲ್ಲ. ಶ್ರೀಹರಿಯು ಭಕ್ತೈಕಲಭ್ಯನು. ಅಂತರಂಗವು ಭಗದ್ವಿಷಯಕವಾದ ಪ್ರೇಮರಸದಿಂದ ತುಂಬಿ, ಭಕ್ತಿಪ್ರವಾಹ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಹೊರ ಹೊಮ್ಮಿದಾಗ, ನಮ್ಮ ಸಕಲೇಂದ್ರಿಯಗಳೂ ಭಗವಂತನ ಚರಣಕಮಲಗಳಲ್ಲಿ ಅರ್ಪಿತವಾಗಿ ನಮ್ಮ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಆತನ ಸ್ಮರಣೆ ಹೊರಕು ಮತ್ತಾವುದೂ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ತದೇಕಚಿತ್ತ ಭಾವದಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಗಾಯನರೂಪದಿಂದ ಕೊಂಡಾಡಿದರೆ, ದಯಾರ್ಥಹೃದಯನಾದ ಆ ಜಗತ್ಪಭುವು ನಮ್ಮ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿಯೇ ಇದ್ದು, ನಮ್ಮ ಗಾಯನವನ್ನು ಕೇಳಿ ಅನುಗ್ರಹಿಸುವನು. ಇಂತಹ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯು ಕೇವಲ ದೈವಾನುಗ್ರಹದಿಂದ ಒದಗುವುದು. ಅದಕ್ಕೆ ದೇಶ ಕಾಲಗಳ ನಿಯಮವಿಲ್ಲ.

ಇದಕ್ಕೆ ಕೆಲವು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು ವಿವಿಧ ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಶರತ್ಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಮಲಗಿದ ಭೀಷ್ಮಾಚಾರ್ಯರು, ಸೂಕ್ಷ್ಮತಮವಾದ ಬಾಣಗಳಿಂದ ತಮ್ಮ ದೇಹ ಘಾಸಿಯಾಗಿ ಜರ್ಜುರಿತವಾಗಿದ್ದರೂ, ಏಣಾಗ್ರ ಚಿತ್ತದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಸ್ತೋತ್ರಕ್ಕೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರೂಪೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಾಗಿ, ಅವರ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿಯೇ ಕುಳಿತು, ಕೇಳಿ ಅನುಗ್ರಹಿಸಿದನು. ತನ್ನ ಮಾತಾಪಿತೃಗಳ ಸೇವೆಯಲ್ಲಿ ನಿರತನಾಗಿದ್ದ ಭಕ್ತ ಪುಂಡಲೀಕನು ಮಾತಾಪಿತೃ

ಗಳ ಅಂತರ್ಗತ ಭಗವದ್ರೂಪಗಳನ್ನು ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಧ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿರಲು, ಅವನು ಎಸೆದ ಇಟ್ಟಿಗೆಯ ಮೇಲೆ ಕಟಿಯಲ್ಲಿ ಕರವಿಟ್ಟು ನಿಂತ ವಿಠಲರೂಪೀ ಪಾಂಡು ರಂಗ. ಅಂತೆಯೇ ಇನ್ನೊಂದು ದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನೂ ಸಹ ಪರಿಶೀಲಿಸಬಹುದು, ಶ್ರೀ ವ್ಯಾಸಪುತ್ರರಾದ ಶುಕಮಹರ್ಷಿಗಳು ಕುಳಿತು. ವ್ಯಾಯೋಪವೇಶಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧ ನಾಗಿದ್ದ ಪರೀಕ್ಷಿದ್ವಾಜನಿಗೆ ಭವವೋಚಕ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತವನ್ನು ಶ್ರವಣ ಮಾಡಿಸಿದರು. ಆಗ ವ್ಯಾಸರೂಪೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ಅವರನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸಿ ಸಿದನು. ಶ್ರೀಹರಿಯು ಸರ್ವತ್ರವ್ಯಾಪಿ ಎಂದು ಸಾರಿ, ನಿಂತುಕೊಂಡು ತರೇಕಧ್ಯಾನದಿಂದ ಸ್ತುತಿಸಿದ ಭಾಗವತ್ತೋಮನಾದ ಪ್ರಹ್ಲಾದನ ಭಕ್ತಿಗೆ ಮೆಚ್ಚಿ, ಪರಮಾತ್ಮನು ಸ್ತಂಭವನ್ನು ಸೀಳಿ, ನಲಿಯುತ್ತಾ ಬಂದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ದರ್ಶನವನ್ನು ಕೊಟ್ಟ. ಶ್ರೀ ನಾರದ ಮಹಾಮುನಿಗಳಿಂದ ಉಪದೇಶವನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಧ್ರುವ ಬಾಲಕನು, ಘೋರಾರಣ್ಯದಲ್ಲಿ ನಿಂತುಕೊಂಡು, ತಪಸ್ಸನ್ನು ಆಚರಿಸಿದಾಗ, ಶ್ರೀಹರಿಯು ಗರುಡಾರೂಢನಾಗಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಾಗಿ, ಶಾಶ್ವತವಾದ ಧ್ರುವಪದವಿಯನ್ನೇ ಅನುಗ್ರಹಿಸಿದನು. ತ್ರಿಲೋಕಸಂಚಾರಿಗಳಾದ ದೇವರ್ಷಿ ನಾರದರು ನರ್ತನ ಮಾಡುತ್ತಾ, ಎಲ್ಲೆಡೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಮಹಾ ಮಹಿಮೆಗಳನ್ನು ಗಾಯನರೂಪದಲ್ಲಿ ಕೊಂಡಾಡುತ್ತಿರಲು, ಅವರಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ನಾಗಿ ಅನುಗ್ರಹಿಸಿದನು. ಹೀಗೆ ಪುರಾಣೋಕ್ತದೃಷ್ಟಾಂತಗಳು ಹಲ ವಾರು.

ಇದಲ್ಲದೆ ದಾಸರಾಯರ ಈ ವಾಕ್ಯಗಳು ವಿಶೇಷಾರ್ಥಪ್ರತಿಪಾದಕವಾ ಗಿಯೂ ಇರುವುವು. ನಾವು ಮಲಗಿರುವಾಗ, ಸ್ವಪ್ನಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಸಕಲ ಇಂದ್ರಿಯಗಳೂ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ನಿರತವಾಗಿರುವುವು. ಅಂತೆಯೇ ನಮ್ಮ ದೇಹೇಂದ್ರಿಯಗಳ ವ್ಯಾಪಾರಗಳನ್ನೂ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಲಯಗೊಳಿಸಿ, ತೈಲಧಾರೆ ಯಂತೆ ಆ ಮನಸ್ಸು ಭಗವಂತನ ಪಾದಧ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ನಿರತವಾದಾಗ, ಭಕ್ತಿಯ ಪಾರಾಕಾಷ್ಠತೆಯ ಸ್ಥಿತಿ ಉಂಟಾಗಿ, ಭಗವದನುಗ್ರಹವಾಗುವುದು. ಹಾಗೆಯೇ ಕುಳಿತಿರುವಾಗಲೂ, ನಿಂತಿರುವಾಗಲೂ, ನರ್ತನ ಮಾಡುತ್ತಾ, ಸರ್ವವಸ್ಥೆ ಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸರ್ವಕ್ರಿಯಾ ಸಮರ್ಪಣ ಭಾವದಿಂದ ತ್ರಿಕರಣಶುದ್ಧಿಯಾಗಿ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಗಾಯನರೂಪದಿಂದ ಪಾಡಿದರೆ, ಆ ಕರುಣಾಸಮುದ್ರನು

ಬಂದು, ಸಂಸಾರವೆಂಬ ಮಹಾ ಸಮುದ್ರವನ್ನು ದಾಟಿಸಿ, ಮುಕ್ತಿಯನ್ನೀಯುವನು, ಇಂತಹ ನಿಷ್ಕಪಟವಾದ, ನಿರ್ವ್ಯಾಜಭಕ್ತಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಪರಮಾತ್ಮನು ಸುಲಭನು, ಅಂತಹ ಸುಲಭಸಾಧ್ಯನಾದ ತ್ರೀಹರಿ ನಿಜಭಕ್ತರನ್ನು ಲವಕ್ಷಣವಾದರೂ ಬಿಡದೆ, ಸಮೀಪವರ್ತಿಯಾಗಿದ್ದು, ಅನಿಮಿತ್ತಬಂಧು ವೆಂದೆನಿಸುವನು. ಈ ಸುಲಭೋಪಾಯವನ್ನು ಅರಿಯದ ತಿಳಿಗೇಡಿಗಳಾದ ವೂಢರು (ಪಾಮರರು) ವಿಷಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಮಗ್ನರಾಗಿ ಆಹಂಮಮತಾದಿ ಗ್ರಸ್ತರಾಗಿ, ಸಂಸಾರವೆಂಬ ಸುಳಿಯೊಳಗೆ ಸಿಕ್ಕು, ದಾರಿಗಾಣದ, ಕ್ಲೇಶ ಪಡುತ್ತಿರುವರು. ಇದರಿಂದ ಭಕ್ತಿಭಾವದಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನ ಧ್ಯಾನೋಪಾಸನೆಗೆ ದೇಶ, ಕಾಲಗಳ ನಿಯಮವಾಗಲೀ ನಿರ್ಬಂಧವಾಗಲೀ ಇಲ್ಲ. ನಿರ್ಮಲವಾದ ಭಕ್ತಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಭಗವಂತನು ವಶವಾಗುವನು. — ಎಂಬುದೇ ಈ ಪದ್ಯದ ಮುಖ್ಯತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಪದ್ಯ (೬)

ಮೂಲ :-

ಮನದೊಳಗೆ ತಾನಿಷ್ಟ ಮನವೆಂ |
 ಜೆನಿಸಿಕೊಂಬನು ಮನದ ವೃತ್ತಿಗೆ |
 ತನುಸರಿಸಿ ಭೋಗಗಳನೀವನು ತ್ರಿವಿಧ ಚೇತನಕೆ ||
 ಮನವನಿತ್ತರೆ ತನ್ನನೀವನು |
 ತನುವ ದಂಡಿಸಿ ದಿನ ದಿನದಿ ಸಾ |
 ಧನವ ಮಾಳ್ಪರಿಗಿತ್ತಪನು ಸ್ವರ್ಗಾದಿ ಭೋಗಗಳ ||೬||

ಅವತರಣಕೆ :-

ಮಾನವರಿಗೆ ಬಂಧನಕ್ಕೂ ಮತ್ತು ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೂ ಮನಸ್ಸೇ ಕಾರಣವು. ಅಂತಹ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನ ಪಾದಾರವಿಂದಗಳಲ್ಲಿ ಇರಿಸಿ, ಭಕ್ತಿಯಿಂದ

ಭಜಿಸುವವರಿಗೆ ಪರಮಾತ್ಮನು ಪರೋಕ್ಷದಲ್ಲಿಯೂ, ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಲ್ಲಿಯೂ ದರ್ಶನವೀಯುವನು — ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ “ಮನದೊಳಗೆ ತಾನಿಬ್ಬ” ಎಂಬ ಪದ್ಯದಿಂದ.

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ :

ತಾನು = ಗುಣಪೂರ್ಣನಾದ, ಸರ್ವತಂತ್ರಸ್ವತಂತ್ರನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನು. ಮನದೊಳಗೆ = ದಶೇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೂ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ. ಇಷ್ಟು = ಅಧಿಷ್ಟಿತನಾಗಿರುವನು. ಮನನೇಂದು = “ಮನಸ್ಸು” ಎಂಬುದಾಗಿ (ತನ್ನಾಮಕನಾಗಿ) ಎನಿಸಿಕೊಂಬನು = ಕರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವನು (ವಾಚ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ) ತ್ರಿವಿಧಚೇತನಕೆ = ಮುಕ್ತಿ ಯೋಗ್ಯಾದ ಮೂರು ವಿಧದ ಜೀವರಾಶಿಗಳಿಗೆ ಮನದ = ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ವೃತ್ತಿಗಳ = ಬುದ್ಧಿ, ಚಿತ್ತ, ಅಹಂಕಾರ ಮತ್ತು ಅಂತಃಕರಣ ಎಂಬ ವ್ಯಾಪಾರ ವಿಶೇಷಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ = ಭಿನ್ನ ಭಿನ್ನ ಜೀವರುಗಳ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರ (ಪ್ರಥಮದಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ತಾನಿದ್ದು, ತಾನು ಅವರವರ ಕರ್ಮ ಪ್ರವಾಹ ಹಾಗೂ ಯೋಗ್ಯತೆಗಳಿಗನುಗುಣವಾಗಿ ಇಚ್ಛಾ ಮಾಡಿ, ಬಿಂಬಕ್ರಿಯಾದ್ವಾರಾ ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಇಚ್ಛಾ ಹುಟ್ಟಿಸುತ್ತಾನೆ) ಭೋಗಗಳ = ನಾನಾ ವಿಧವಾದ ಭೋಗಗಳನ್ನು (ಸುಖ ದುಃಖಾದಿ ಫಲಗಳನ್ನು) ಈವನು = ಕೊಡುತ್ತಾನೆ (ಒದಗಿಸುವನು) ಮನವನಿತ್ತರೆ = ಮನಸ್ಸನ್ನು ಇತರ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಇಡದೇ, ಅವಿಚ್ಛಿನ್ನವಾಗಿ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿಯೇ ಇಟ್ಟರೆ, ತನ್ನನೀವನು = ತನ್ನ ರೂಪವನ್ನೇ ತೋರಿಸುತ್ತಾನೆ (ತನ್ನ ಸಂದರ್ಶನಾಖ್ಯ ಅಪರೋಕ್ಷವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾನೆ) ದಿನದಿನದಿ = ಪ್ರತಿ ದಿನದಲ್ಲಿಯೂ ತನುವ ದಂಡಿಸಿ = ಮನಸ್ಸನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಇಡದೇ, ಕೇವಲ ದೇಹದಂಡನ ರೂಪವಾದ ಕೃಚ್ಛ್ರ ಚಾಂದ್ರಾಯಣಾದಿ ವ್ರತಗಳಿಂದ ಶರೀರವನ್ನು ದಂಡಿಸಿ (ಮಹಾತ್ಮಜ್ಞಾನಪೂರ್ವಕವಾದ ಅನುಸಂದಾನವಿಲ್ಲದೇ) ಸಾಧನವ ಮಾಳ್ವರಿಗೆ = ಸಾಧನವ ಮಾಡತಕ್ಕವರಿಗೆ ಸ್ವರ್ಗಾದಿ ಭೋಗಗಳ = ಸ್ವರ್ಗಾದಿ ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಸುಖರೂಪವಾದ ಭೋಗಭಾಗ್ಯಗಳನ್ನು ಇತ್ತಪನು = ಕೊಡುತ್ತಾನೆ.

ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥ :

ಪಂಚಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳು ಮತ್ತು ಪಂಚ ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳು ಈ ದೇಶೇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ನಿಯಮನ ಮಾಡುವುದು ಮನಸ್ಸು. ಈ ಮನ ಇಂದ್ರಿಯವು (ಏಕಾದಶೇಂದ್ರಿಯ) ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದುದು. ಮಾನವರ ಬಂಧ ಹಾಗೂ ಮೋಕ್ಷಗಳಿಗೆ ಈ ಮನಸ್ಸೇ ಕಾರಣವು. ಅದಕ್ಕೆ ಸ್ವತಃ ಪ್ರವರ್ತನ ಶಕ್ತಿ ಇಲ್ಲ. ಅದರಿಂದ ಅದರ ಪ್ರವರ್ತನ ಕಾರ್ಯ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದಲೇ ಸಾಧ್ಯ. ಮನಸ್ಸು ಈಶ್ವರಾಧೀನವಾದದ್ದು. ಈ ಕಾರಣ ದಿಂದಲೇ ಸರ್ವಪ್ರೇರಕನಾದ ಭಗವಂತನು ಸರ್ವರ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ತಾನೇ ಅಧಿಷ್ಠಿತನಾಗಿದ್ದು, ತನ್ನಾಮಕ ಹಾಗೂ ತದ್ವಾಚ್ಯನಾಗಿ "ಮನ" ಎಂದೇ ಕರೆಯಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ತ್ರಿವಿಧ ಜೀವರ ಯೋಗ್ಯತೆಗನುಸಾರವಾಗಿ, ಅವರ ವರ ಮನೋವೃತ್ತಿಗಳಾದ ಬುದ್ಧಿ, ಚಿತ್ತ, ಅಹಂಕಾರ, ಅಂತಃಕರಣ ಮುಂತಾದ ಮನೋವ್ಯಾಪಾರ ವಿಶೇಷಗಳಿಗೆ ತಾನೇ ಪ್ರೇರಕನಾಗಿ, ಅವಕ್ಕೆನು ಗುಣನಾಗಿ ಸುಖ, ದುಃಖ, ಸುಖದುಃಖಮಿಶ್ರಿತವಾದ ಭೋಗರೂಪವಾದ ಫಲಗಳನ್ನು ತಾನೇ ಕೊಡುತ್ತಾನೆ. ನಮ್ಮ ಮನಸ್ಸನ್ನು ನಿರ್ಮಲವಾದ ಭಕ್ತಿಭಾವದಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನ ಪಾದಕಂಜಗಳಲ್ಲಿ ಅರ್ಪಿಸಿದರೆ, ದಯಾಳುವಾದ ಸ್ವಾಮಿಯು ತನ್ನ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷರೂಪವಾದ ದರ್ಶನ ಭಾಗ್ಯವನ್ನು ಕೊಡುವನು. ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಇಡದೆ, ಮಹಾತ್ಮಜ್ಞಾನ ಪೂರ್ವಕವಾದ ಭಕ್ತಿಪೂರಿತವಾದ ಅನುಸಂಧಾನವಿಲ್ಲದೇ ಕೇವಲ ವ್ರತಾದಿ ರೂಪವಾದ ಕರ್ಮ ಮಾರ್ಗಗಳಿಂದ ದೇಹವನ್ನು ಕೃತಮಾಡಿ ದಂಡಿಸಿ, ಪ್ರತಿನಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಾಧನ ಮಾಡುತ್ತಿರುವವರಿಗೆ, ಅವರ ಮರಣಾನಂತರ, ಸ್ವರ್ಗಾದಿ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿಟ್ಟು, ಭೋಗರೂಪವಾದ ಸುಖಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಕೊಡುತ್ತಾನೆ ಇದರಿಂದ ಮನಸ್ಸಿನ ದ್ವಾರಾ, ಸರ್ವೇಂದ್ರಿಯಗಳು ಮತ್ತು ಅವುಗಳ ದ್ವಾರಾ ಆಗತಕ್ಕ ಸರ್ವ ಕರ್ಮಗಳನ್ನೂ ಶ್ರೇಷ್ಠನೆಗೆ ಅರ್ಪಿಸುತ್ತಿರುವ ಸಜ್ಜನರೇ ಉತ್ತಮಾಧಿಕಾರಿಗಳು. ಅಂತಹವರಿಗೆ ಪರಮಾತ್ಮನು ಪರಮಾನುಗ್ರಹರೂಪದಿಂದ ತನ್ನ ಸಂದರ್ಶನಾಖ್ಯಾಪರೋಕ್ಷಭಾಗ್ಯವನ್ನು

ಕೊಡುವನು. ಇದೇ ಅತ್ಯುತ್ತಮವಾದ ಸಾಧನ ಮಾರ್ಗ-ಎಂಬುದೇ ಈ ಪದ್ಯದ ಮುಖ್ಯತಾತ್ಪರ್ಯ.

ವಾಖ್ಯಾನಗಳು

(೧) ಸಂಕರ್ಷಣ ಒಡೆಯರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ :

“ಮನ ಏವ ಮನುಷ್ಯಾಣಾಂ ಕಾರಣಂ ಬಂಧ ನೋಕ್ಷಯೋ” :-

ಎಂಬ ವಚನ ರೀತ್ಯಾ. ದಶೇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಮನ ಇಂದ್ರಿಯವು ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದುದು. ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಸ್ವತಃ ಪ್ರವರ್ತನ ಶಕ್ತಿ ಇಲ್ಲ. ಅದು ಈಶ್ವರಾಧೀನದಿಂದಲೇ ಪ್ರವರ್ತಿಸಬೇಕು. ಈ ಕಾರಣದಿಂದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ಸ್ವರೂಪ ಬಾಹ್ಯಗತ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿದ್ದು, “ಮನಸು” ಎಂತ ಎನಿಸೋವನಾಗ ತಾನೆ. ಈ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯಮಾನನಾದ, ಜ್ಞಾನರೂಪನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನು, ಅನಾದಿ ಕರ್ಮದಿಂದ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನನುಸರಿಸಿ, ನಾನಾ ವಿಧ ಭೋಗೇಚ್ಛಾಗಳನ್ನು ಪ್ರಥಮತಃ ಹುಟ್ಟಿಸಿ, ಮನೋವೃತ್ತಿಗಳೆಂಬ ಬುದ್ಧಿ, ಚಿತ್ತ, ಅಹಂಕಾರ, ಅತಃಕರಣ ಎಂಬ ಮನೋವೃತ್ತಿಗಳಿಗೆ ತಾನು ಉತ್ತಮನಾಗಿ, ಅಲ್ಲಿ ಇರತಕ್ಕ ನಾನಾ ವಿಧ ಭೋಗಗಳನ್ನು ಸತ್ಯ, ರಜಸ್ತಮೋ ಪೇಶಗಾದ ತ್ರಿವಿಧ ಜೀವವರ್ಗಕ್ಕೆ ಕೊಡುವವನಾಗ ಧಾನೆ. ಆದರೆ ಆ ಮನಸ್ಸನ್ನು ತನ್ನಲ್ಲಿ ದತ್ತಮಾಡಿದರೆ, ತನ್ನ ಅಪರೋಕ್ಷವನ್ನು ಕೊಡುವವನಾಗ ಧಾನೆ. ಪ್ರತಿದಿನದಲ್ಲೂ ದೇಹದಂಡನರೂಪವಾದ ಕೃಚ್ಛ್ರ ಚಾಂದ್ರಾಯಣಾದಿ ಷೂಕರವಾದ ವ್ರತಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ, ಸಾಧನಮಾಡತಕ್ಕವರಿಗೆ, ಭೂಲೋಕ, ಭುವಲೋಕ, ಸ್ವರ್ಗಲೋಕ ಭೋಗಗಳ ಕೊಡೋವನಾಗಧಾನೆ ಎಂತ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ನಿಶೇಷಾರ್ಥ :

ಸರ್ವವ್ಯಾಪ್ತನಾದ ಪರಮಾತ್ಮ ತದಾಕಾರದಿಂದ ತನ್ನ ಮದಿಂದ ಕರಿಸಿ ಕೊಳ್ಳುಧಾನೆ. ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣ:-

“ತತ್ತದ್ವಸ್ತುಷು ಸರ್ವೇಷು ತತ್ತದಾಕಾರಸ್ಥಿತಃ || ತತ್ತಚ್ಚಚ್ಚಿಕ್ಷು
ಭಗವಾನ್ ಪ್ರೋಚ್ಯತೇ ನಿವಶಕ್ತತಃ ||”:

ವ್ರತಾದಿಗಳಿಂದ ಶರೀರದಂಡಣ ಮಾಡೋದರಿಂದ ಮೋಕ್ಷವಾಗೋ
ದಿಲ್ಲ- ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣ:-

“ನ ಯಜ್ಞಾ ನ ಚ ತೀರ್ಥಾನಿ ನೋಪವಾಸವ್ರತಾನಿ ಚ || ದೈನ
ತಾನಿ ಚ ಸರ್ವಾಣಿ ತ್ರಾತುಂ ಪಂ ಶಕ್ನುಯುಃ ಕ್ವಚಿತ್ ||”

ತಂತ್ರಸಾರ ರೀತ್ಯಾ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಹರಿಯಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿ ಮಾಡದವನಿಗೆ
ಮೋಕ್ಷವಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮನಃಪೂರ್ವಕ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಸಾಧನ ಮಾಡ
ಬೇಕು.

ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ಅನಾದಿಕರ್ಮವನ್ನನುಸರಿಸಿ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನೇ
ಜೀವರುಗಳಿಗೆ ಪ್ರಥಮತಃ ಇಚ್ಛಾ ಹುಟ್ಟಿಸುತ್ತಾನೆ —ಎಂಬುದನ್ನು ಈ
ಗ್ರಂಥಕರ್ತೃಗಳಾದ ಶ್ರೀ ಜಗನ್ನಾಥದಸರಾಯರ ಗುರುಗಳಾದ ಶ್ರೀ ಭಾಗಣ್ಣ
ದಾಸರು ತಾವು ಮಾಡಿದ ಪದದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ :-

“ನಾನೇ ಭ್ರಮಿಸಿದೆನೋ | ವಿಷಯಾದಿ ಮಮತೆ ನೀನೇ ಸೃಜಿಸಿ
ದೆಯೋ || ಅನಾದಿಯಿಂದ ನೀನೇ ತಿಳಿದು ನೋಡೋ ||”

(೨) “ಧಾವಪ್ರಕಾಶಿಕೆ” ನ್ಯಾಯಾನ :-

“ಮನ ಏವ ಮನುಷ್ಯಾಣಾಂ ಕಾರಣಂ ಬಂಧನೋಕ್ಷಯೋಃ”

—ಎಂಬ ಪ್ರಮಾಣರೀತ್ಯಾ, ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಬಂಧನಕ್ಕೂ, ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೂ
ಮನವೇ ಕಾರಣವು. ಅಂತಹ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನ ಪಾದಾರವಿಂದದಲ್ಲಿ
ಇರಿಸಿ, ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಭಜಿಸಿದವರಿಗೆ ಪರಮಾತ್ಮನು ಅಪರೋಕ್ಷದಲ್ಲಿಯೂ
ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವನು —ಎಂದು “ಮನದೊಳಗೆ ತಾನಿಷ್ಟ”
—ಎಂಬ ಪದ್ಯದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ಎಲ್ಲರ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿದ್ದು, ಮನಸ್ಸೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಕರೆಸಿಕೊಳ್ಳುವನು. ಸಾತ್ವಿಕ, ರಾಜಸ, ತಾಮಸರೆಂಬ ತ್ರಿವಿಧ ಜೀವರಾಶಿಗಳಿಗೆ ಅವರವರ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಪ್ರೇರಿಸಿ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರ ಮಾಡಿಸಿ, ತ್ರಿವಿಧಜೀವರಾಶಿಗಳಿಗೂ ಅವರವರ ಕರ್ಮಾನುಸಾರವಾದ ಫಲಗಳನ್ನು ಕೊಡುವನು. ಮನಸ್ಸನ್ನು ಅವಿಚ್ಛಿನ್ನವಾಗಿ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿ, ಭಜಿಸುವವರಿಗೆ ತನ್ನ ರೂಪವನ್ನು ತೋರಿಸುವನು. ಶರೀರಪ್ರಯಾಸಕರವಾದ ಉಪವಾಸಾದಿಗಳಿಂದ ದೇಹವನ್ನೇ ದಂಡಿಸಿದವರಿಗೆ ಸ್ವರ್ಗಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರವೇ ಕೊಡುವನು. ಆದುದರಿಂದ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿಟ್ಟು ಭಜಿಸುವವರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಭಗವಂತನ ಸಂಪೂರ್ಣಾನುಗ್ರಹವು ದೊರೆಯುವುದೆಂಬುದೇ ಇದರ ಮುಖ್ಯಾಭಿಪ್ರಾಯವು.

ನಿಶೇಷಾರ್ಥ :

“ಮನದೊಳಗೆ ತಾನಿಪ್ಪ ಮನವೆಂದೆನಿಸಿಕೊಂಬನು”- ಈ ವಿಷಯವಾಗಿ ಭಾಗವತ ತ್ರೈತೀಯಸ್ತಂಭದಲ್ಲಿ- “ಮನೋಮಯಂ ದೇವನಮಯಂ ನಿಶಾರ್ಯಮ್” -ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. “ಮನೋಮಯಂ” -ಎಂದರೆ ಮನಃ ಪ್ರಚುರನೆಂದರ್ಥ. ಅಂದರೆ. ಮನದೊಳಗಿದ್ದು, ತಚ್ಛಿಬ್ಬವಾಚ್ಯನಾಗಿ ಮನಃ ಪ್ರಧಾನವೆಂದು ಕರೆಸಿಕೊಳ್ಳುವನು. ಅದೇ ಶ್ಲೋಕದ ಭಾಗವತ ಶಾಶ್ವರ್ಯದಲ್ಲಿ- “ಮನಸ್ಥಿತೋ ಹರಿರ್ನಿತ್ಯಂ ಸರ್ವದೇವೇಷು ಸಂಸ್ಥಿತಃ || ದೇವಪ್ರಧಾನಶಾನ್ ತೋಶಾನ್ ಕರೋತ್ಯನುಗತಃ ಸದೇತಿ ನಾರಾಜೇ ||”

ಅಂದರೆ, ಶ್ರೀಹರಿಯು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿದ್ದು, ಮನೋನಿಯಾಮಕನಾಗಿ, ಸಕಲ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇರುತ್ತಾ, ದೇವತೆಗಳು ಮೊದಲು ಮಾಡಿ ಸಕಲ ಜನಗಳಿಗೂ ಮನಃಪ್ರೇರಕನಾಗಿ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸುವನು. ಇದಕ್ಕೆ ಆಧಾರವಾಗಿ ವರಹಾಪುರಾಣದ ವಾಕ್ಯ ಒಂದು ರೀತಿಯಾಗಿ ಹೇಳುವುದು :-

“ತತ್ತದ್ವಸ್ತುಷು ಸರ್ವೇಷು ತತ್ತದಾಕಾರಸ್ಥಿತಃ || ತತ್ತಚ್ಛಿಬ್ಬಿಶ್ಚ ಭಗವಾನೋಚ್ಯತೇ ನಿಜಶಕ್ತಿತಃ” ||

ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಪದಾರ್ಥದಲ್ಲಿಯೂ ತತ್ವದಾಣವಾಗಿರಬೇಕೆಂದು ತತ್ವಜ್ಞ ಶ್ವವಾಚನಾಚಾರ್ಯನು. ಅಂದರೆ, ಘಟದಲ್ಲಿ ಘಟಾಕಾರನಾಗಿಯೂ, ಪಟದಲ್ಲಿ ಪಟಾಕಾರನಾಗಿಯೂ ಇದ್ದು, ಘಟಪಟ ಇತ್ಯಾದಿ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಕರೆಯಿಸಿಕೊಳ್ಳುವನು. “ಸರ್ವನಾಮಾ ಸರ್ವಕರ್ಮಾಃ” — ಎಂಬ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯವನ್ನನುಸರಿಸಿ, ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಸರ್ವನಾಮವೂ ಕೊಡುತ್ತದೆ. ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಮನೋಪುಂಜನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಮನಸ್ಸೆಂಬ ಹೆಸರು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗುಂಟಾಯಿತು. ಭಾಗವತ ಏಕಾದಶಸ್ಕಂದ ತಾತ್ಪರ್ಯದಲ್ಲಿ “ವರ್ಣಸೋ ವರ್ಣನಾಮಾಸೌಸ್ವರಸ್ಥಃ ಸ್ವರಃ ನಾಮಕಃ | ಮನಸ್ಥಶ್ಚ ಮನೋನಾಮಾ ತನ್ನಾಮಾ ಚಕ್ಷುರಾದಿಗಃ” — ಈ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಮೇಲಿನ ಅರ್ಥವು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು. “ಮನದ ಮನಃ ದವಾಶೀತಿ ಮನದಃ” ಅಂದರೆ, ತ್ರಿವಿಧ ಜೀವರ ಕರ್ಮವನ್ನನುಸರಿಸಿ, ಮನಸ್ಸನ್ನು ಕೊಡುವನಾದುದರಿಂದ “ಮನದ” — ಅಂದರೆ, ಮನಸ್ಸನ್ನು ಕೊಡುವ ಪರಮಾತ್ಮನು ಎಂದರ್ಥ. “ತ್ರಿವಿಧಜೀವನಕೆ”-ಸಾತ್ವಿಕ, ರಾಜಸ, ತಾಮಸರಿಗೆ ಅವರವರ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಪ್ರೇರಿಸಿ, ಅದಕ್ಕನುಸಾರವಾದ ಫಲವನ್ನು ಕೊಡುವನು. ಇದರಿಂದ ಸರ್ವರ ಮನಸ್ಸಿಗೂ ಪ್ರೇರಕನು ಪರಮಾತ್ಮನು ಎಂದು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು. ಇಂದ್ರಿಯಗಳೆಲ್ಲವೂ ಮನೋವೃತ್ತಿಯಿಂದಲೇ ಕಾರ್ಯ ಮಾಡುವುವು. ಆದುದರಿಂದ, ಸಕಲೇಂದ್ರಿಯವ್ಯಾಪಾರಗಳೂ ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದಲೇ ಆಗುವುವೆಂದು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು. ಹಾಗಾದರೆ ತತ್ವಾಭಿಮಾನಿಗಳ ಕಾರ್ಯವಾವುದು ? ತತ್ವಾಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಗಳು ಇಂದ್ರಿಯಪ್ರೇರಕರೆಂದು ಅನೇಕ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿರುವುವು. ಹಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೇ, ನಾವು ನಿತ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಾತಃಕಾಲದಲ್ಲಿ ಎದ್ದ ಕೂಡಲೇ-

“ನನೋಸ್ತು ತಾತ್ವಿಕಾ ದೇವಾಃ ನಿಷ್ಕುಭಕ್ತಿ ಸಾರಾಯಣಾಃ ||
ಧರ್ಮಮಾರ್ಗೇ ಪ್ರೇರಯಂತು ಭವಂತಃ ಸರ್ವ ಏವ ಹಿ ||”

ಅಂದರೆ, “ಎಲೈ ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತರಾದ ತತ್ವಾಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಗಳಿರಾ! ನಿಮ್ಮನ್ನು ನಮಸ್ಕರಿಸುವೆನು. ನೀವೆಲ್ಲರೂ ನನ್ನ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಅಧ್ಯ

ಬಲ್ಲಿ ಪ್ರೇರಿಸದೆ, ಧರ್ಮಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿಯೇ ಇರಿಸಿರಿ” -ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಬೇಕೆಂದು ಸ್ವಾಮೀಶ್ವರನು ಹೇಳಿದನು. ಭಾಗವತ ಏಕಾದಶಸ್ಕಂಧದಲ್ಲಿ-
 “ಆತ್ಮನೋ ಭಜನೇವ್ಯದ್ಧಿಮುಕ್ತಾದ್ಯಫಲಹಾಸುರಾಃ ||”-ಅಂದರೆ. ದೇವತೆಗಳು ಉತ್ತಮ ಜೀವರ ವೃದ್ಧಿಗೋಸ್ಕರ, ಅವರು ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವದಿಂದ ತಿಳಿದು ಭಜನ ಮಾಡುವ ಹಾಗೂ ತಾರತಮ್ಯಪ್ರಕಾರ ತಮ್ಮನ್ನು ಭಜಿಸುವ ಹಾಗೂ ಪ್ರೇರಿಸಿ, ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡಿಸಿ ಫಲವನ್ನು ಕೊಡಿಸುವರು. ಅಯೋಗ್ಯರಿಗೆ ಇದಕ್ಕೆ ವಿಪರೀತ, ಅಂದರೆ, ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿಯೂ ಮತ್ತು ತಮ್ಮಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ದ್ವೇಷಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಿ, ಅದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಫಲವನ್ನೇ ಕೊಡಿಸುವರೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಇದರಿಂದ ತತ್ವಾಭಿಮಾನ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಶುಭಾಶುಭ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧಿಪ್ರೇರಣೆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವು ಕಾಣಬರುವುದು. ಹಾಗಿರಲು, ದಾಸರಾಯರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನೂ, ಅದಕ್ಕೆ ಆಧಾರವಾಗಿ ಹೇಳಿರುವ ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನೂ ನೋಡಿದರೆ ಇದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಕಾಣುವುದು. ಇದಕ್ಕೆ ಪರಿಹಾರವು ಹೇಗೆಂದರೆ -ಮನಸ್ಸಿಗೂ ಚಕ್ಷುಶ್ಶೋತ್ರಾದಿ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೂ, ತತ್ವಾಭಿಮಾನಿಗಳು ಪ್ರೇರಕರಾದರೂ, ಆ ತತ್ವಾಭಿಮಾನಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ತತ್ತ್ವದಗಳಿಂದ ಇದ್ದು ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಮುಖ್ಯ ಪ್ರೇರಕನಾಗಿರುವನು. ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ತತ್ವಾಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿದ್ದು ಪ್ರೇರಿಸುವುದರಿಂದ, ತತ್ವಾಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಗಳೇ ಪ್ರೇರಕರೆಂದು ಪ್ರಖ್ಯಾತಿಯಾಗಿರುವುದು.

ರಾಜಕೀಯ ವ್ಯವಹಾರ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ತಮ್ಮ ಆಜ್ಞೆಯಿಂದ ಪ್ರಜೆಗಳ ಮೂಲಕ ಮಾಡಿಸಿದರೂ, ಅವು ರಾಜಾಜ್ಞೆಯಿಲ್ಲದೆ ಹೇಗೆ ಆಗಿಲ್ಲವೋ, ಹಾಗೆಯೇ ತತ್ವಾಭಿಮಾನಿದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಪ್ರೇರಣೆ ಮಾಡುವ ಶಕ್ತಿ ಇಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಸ್ವತಃ ಪ್ರೇರಕನೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಇದರಲ್ಲಿ ತ್ರಿವಿಧಜೀವರಿಗೆ ಪ್ರೇರಣೆಯು ಅವರವರ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರ ಆಗುವುದು, ಭಕ್ತರಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮರು, ಮಧ್ಯಮರು ಮತ್ತು ಅಧಮರು ಎಂದು ಮೂರು ಪಂಗಡಗಳುಂಟು. ಅದರಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮ ಭಕ್ತರೆಂದರೆ :-

ಭಾಗವತ ಏಕಾದಶಸ್ಕಂಧದ ತಾತ್ಪರ್ಯದಲ್ಲಿ- “ಪೂರ್ಣತ್ವಾ
ದಾತ್ಮಶಬ್ದೋಕ್ತಃ ಕಶ್ಚಿತ್ಸರ್ವ ನರೋತ್ತಮಃ || ಸೋಪಿ ನಾರಾ
ಯಣೋ ನಾನ್ಯಃ ಸ ಚ ಸರ್ವೇಷು ಸಂಸ್ಥಿತಃ || ತದ್ವತಾ ಇತರೇ
ಸರ್ವೇ ಶ್ರೀ ಬ್ರಹ್ಮೇಶಪುರಸ್ಸರಾಃ || ಸವಿವಿತು ಸ್ವಭಕ್ತೇಷು ಸ್ಥಿತ್ವಾನು
ಗ್ರಹಕಾರಕಃ || ಅಜ್ಞೇಷ್ವಜ್ಞಾನಯಂತಾಚ ದ್ವಿಷತ್ಸು ದ್ವೇಷಕಾರಕಃ ||
ಆತಸ್ತು ಪ್ರೇರಣಾ ದೇವ ಪ್ರೇಮಾದ್ಯಾಯನುಜಚ್ಛೇರೇ || ಇತಿ ಸಕ್ತ
ತಿಯೋ ಬುದ್ಧ್ಯಾ ಸತು ಭಾಗವತೋತ್ತಮಃ || ಇತಿ.

ಇದರರ್ಥವೇನೆಂದರೆ, ಪರಮಾತ್ಮನು ಪೂರ್ಣನಾದುದರಿಂದ, ಆತನಿಗೆ
“ಆತ್ಮ”ನೆಂದು ಹೆಸರು. ಅವನು ಸರ್ವ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಉತ್ತಮನು.
ಅವನೇ ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನು. ಅವನು ಸರ್ವ ಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇರು
ತ್ತಿರುವನು. ರವಾ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳೆಲ್ಲರೂ ಅವನ ವಶದಲ್ಲಿರುವರು. ಅವನೇ
ತನ್ನ ಭಕ್ತರುಗಳಿಗೆ ಅನುಗ್ರಹ ಮಾಡುವನು. ಅಜ್ಞಾನಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಜ್ಞಾನ
ಪ್ರೇರಣನೂ, ದ್ವೇಷಿಗಳಲ್ಲಿದ್ದು ದ್ವೇಷ ಮಾಡಿಸುವವನೂ ಅವನೇ ಆಗಿರು
ವನು. ಅವನ ಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದಲೇ ಒಬ್ಬರಲ್ಲಿ ತನಗೆ ಪ್ರೀತಿ ಮೊದಲಾದುವು
ಹುಟ್ಟುವುವು. -ಎಂದು ಯಾವನು ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆಯೋ ಅವನೇ ಭಾಗವ
ತೋತ್ತಮನು.

ರಾಜಸಭಕ್ತರ ಲಕ್ಷಣವೆಂತಹುದು? ಕ್ಷೀರಸಾಗರವಾಸಿಯಾದ ಪರಮಾ
ತ್ಮನು ಸರ್ವೋತ್ತಮನು ಎಂದು. ಅವನಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಿಮಾಡುವುದೂ ಅವನ ಭಕ್ತ
ರಲ್ಲಿ ಸ್ನೇಹಯುಕ್ತನಾಗಿರುವುದೂ, ಪರಮಾತ್ಮನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನರಿತ ಜನರಲ್ಲಿ
ದಯೆ ಭಗವದ್ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರದ್ಧೆ ಇಷ್ಟು ಇದ್ದರೂ, ಜಗತ್ತೆಲ್ಲವೂ ಭಗವದ್ವಿಷ
ಯವೆಂದು ತಿಳಿಯದೆ ಇರುವವನು ಮಧ್ಯಮ ಭಕ್ತನು.

ಅಥವಾ ಭಕ್ತನೆಂದರೆ-ಪ್ರತಿಮಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಪರಮಾತ್ಮನಿರುವನೆಂದು
ಭಾವಿಸಿ, ಇತರ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನು ಇರುವುದನ್ನು ತಿಳಿಯದಿರುವಿಕೆ.
ಅವನ ಭಕ್ತರಲ್ಲಿ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಯದಿರುವಿಕೆ, ಅಥವಾ ಪರಮಾತ್ಮನ

ಮುಖ್ಯ ಭಕ್ತರನ್ನು ಸ್ಮರಣೆ ಮಾಡದೆ ಉಪೇಕ್ಷೆ ಮಾಡುವಿಕೆ, ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳನ್ನು ಮನುಷ್ಯರಿಗಿಂತಲೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಅಧಿಕವಾಗಿದ್ದರೂ ಇರಬಹುದು ಎಂದು ತಿಳಿಯುವಿಕೆ, ವಿಷ್ಣುವೂ ಸಹ ನಮಗಿಂತಲೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಉತ್ತಮನಾಗಿರಬಹುದೆಂದು ತಿಳಿಯುವಿಕೆ—ಹೀಗೆ ತಿಳಿದವರು ಭಕ್ತಾಧಮರು.

ಇವರ ಭಕ್ತಿಗೆ ಸ್ವರ್ಗಾದಿಸುಖವೂ ಉತ್ತಮರಾದ ದೇವತೆಗಳ ಅವಜ್ಞೆಯಿಂದಲೂ, ಉಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದಲೂ ನರಕವಾಸವೂ ಲಭಿಸುವುವು. ಮಧ್ಯಮ ಭಕ್ತರು ನರಕಕ್ಕೆ ಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ. ಸ್ವರ್ಗಫಲವನ್ನೇ ಭುಂಜಿಸುವರು. ಕೆಲವು ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯನಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿ ಸುಖವನ್ನನುಭವಿಸುವರು. ಯಾವನು ಭಾಗವತೋತ್ತಮನೋ ಅವನೇ ಉತ್ತಮವಾದ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದುವನು. ಉತ್ತಮ ಭಾಗವತರೆಲ್ಲರೂ ಸಾತ್ವಿಕರೆಂದೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವರು. ಮಧ್ಯಮ ಭಕ್ತರೇ ರಾಜಸರು. ಅಧಮ ಭಕ್ತರನ್ನು ತಾಮಸರಾಜಸರೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು, ಅದೇಕೆಂದರೆ, ಬ್ರಹ್ಮಾದಿದೇವತೆಗಳನ್ನು ಉಪೇಕ್ಷೆ ಮಾಡುವುದೇ ಆಗಲಿ, ದ್ವೇಷ ಮಾಡುವುದೇ ಆಗಲಿ ಅದು ಮಹಾ ಪಾಪ ಸಾಧನವಾದುದು. ಅಂಥವರು ಒಂದು ವೇಳೆ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರೂ, ಆ ಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನೇ ನಾಶ ಮಾಡುವನು. ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿಯೂ ದ್ವೇಷವನ್ನಾಚರಿಸಿ, ಕೊನೆಗೆ ತಮಸ್ಸಿಗೆ ಹೋಗುವ ಸಂಭವವು ಅವರಿಗೆ ಉಂಟು. ಆದುದರಿಂದ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ತಾರತಮ್ಯಾನುಸಾರ ತಿಳಿದು ಪೂಜಿಸಬೇಕು.

ತಾಮಸರು ? ಅವರೇ ತಮೋಯೋಗ್ಯರೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾಗಿರುವರು, ಅವರ ಲಕ್ಷಣವಾವುದು ? ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೂ ಮತ್ತು ತಮಗೂ ಭೇದವಿಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿದು, ತಾವೇ ಅವನೆಂದು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುವುದು. ಇವರ ಸಹವಾಸವನ್ನು ಕೂಡ ಮಾಡಬಾರದು, ಅವರ ಸಹವಾಸಿಗಳಿಗೂ ತಮಸ್ಸೇ ಆಗುವುದು. ಭಾಗವತ ಪಂಚಮಸ್ಕಂಧದಲ್ಲಿ— “ತನೋದ್ಧಾರಂ ಯೋಷಿತಾಂ ಸಂಗಿಸಂಗಮ್” — ಅಂದರೆ, ಸ್ತ್ರೀ ಸಂಗಿಗಳ ಸಂಗಮೇ ತಮಸ್ಸಿಗೆ ಸಾಧನವೆಂದು ಅರ್ಥವಾಗುವುದು. ಏಕಾದಶಸ್ಕಂಧದಲ್ಲಿ—

“ಸ್ತ್ರೀಸಂಗ ಸಂಗಿನಾಂ ಸಂಗಂ ತ್ಯಕ್ತ್ವಾ ದೂರತ ಆತ್ಮವಾನ್”-
 ಅಂದರೆ, ಸ್ತ್ರೀ ಸಂಗವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವವರ ಸಹವಾಸವನ್ನು ದೂರ
 ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಇದರಿಂದ, ಸಾಮಾನ್ಯರಾದ ಗೃಹಸ್ಥಾ
 ಶ್ರಮಿಗಳ ಸಹವಾಸಗಳನ್ನೇ ಬಿಡಬೇಕೆಂದು ಅರ್ಥವು ತೋರುವುದು. ಅಥವಾ
 ಸ್ವಸ್ತ್ರೀ ಅಲ್ಲದೆ ಅನ್ಯಸ್ತ್ರೀ ಸಹವಾಸವನ್ನು ಮಾಡುವವರ ಸಹವಾಸವನ್ನು ಬಿಡ
 ಬೇಕೆಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಬಹುದು. ಅದೂ ತಪ್ಪು ಅರ್ಥವೇ ಆಗುವುದು.
 ಏಕೆಂದರೆ, ಸಾಮಾನ್ಯರಾದ ಪರ ಸ್ತ್ರೀ ಸಂಗಿಗಳಿಗೆ ಕೆಲವು ಕಾಲ ನರಕಪ್ರಾಪ್ತಿ
 ಯಾಗುವುದೇ ಹೊರತು, ತಮಸ್ಸಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗಿರಲು, ಸ್ತ್ರೀಸಂಗಿಗಳ
 ಸಂಗಕ್ಕೆ ತಮಸ್ಸಾಧನವೆಂದು ಹೇಳಿಬಿಟ್ಟರೆ, ಸಿದ್ಧಾಂತವಿರುದ್ಧವಾಗುವುದು.

ಇದಕ್ಕೆ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ತಾತ್ಪರ್ಯದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು
 ಮಾಡಿರುವರು. ಏಕಾದಶಸ್ಕಂಧ-“ಸ್ತ್ರೀ ಸಂಗಸಂಗೀನಾಮ್”- ಎಂಬ
 ಶ್ಲೋಕದ ತಾತ್ಪರ್ಯದಲ್ಲಿ- “ಕೇಶನೇತ್ಯನ್ಯಥಾ ಬುದ್ಧಿಃ ಸೈವಸ್ತ್ರೀ ಪರಿ
 ಕೀರ್ತಿತಾ”- ಅಂದರೆ, ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಅನ್ಯಥಾಬುದ್ಧಿ,
 ಅಂದರೆ, ಯಥಾಸ್ಥಿತಿಯಾಗಿ ಪರಮಾತ್ಮನು ಸ್ವತಂತ್ರನು, ನಾವು ಅಸ್ವ
 ತಂತ್ರರು- ಹೀಗೆ ಅನಾದಿಕಾಲದಿಂದಲೂ ಜೀವನಿಗೂ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೂ ಭೇದ
 ವಿದೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಅನ್ಯನೂ- ಅಂದರೆ, ನಾನೇ ಪರಮಾತ್ಮನು ಎಂದು ಅಭೇದ
 ಚಿಂತನ ಮಾಡುವ ಬುದ್ಧಿಗೆ “ಸ್ತ್ರೀ” ಎಂದು ಹೆಸರು. ಈ ಬುದ್ಧಿಯು
 ಯಾರಿಗೆ ಇರುವುದೋ ಅವನು “ಸ್ತ್ರೀ” ಸಂಗಿ, ಅವನ ಸಹವಾಸವು ತಮಸ್ಸಿಗೆ
 ಸಾಧನವೆಂದರ್ಥ. ಇಂತಹ ಸ್ತ್ರೀಸಂಗಿ ಸಂಗಕ್ಕೆ ತಮಸ್ಸೆಂದ ಮೇಲೆ ಸ್ತ್ರೀ
 ಸಂಗಿಗೆ ತಮಸ್ಸೆಂದು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಹೇಳಬೇಕೇ ? ಪರಸ್ತ್ರೀಸಂಗಿಗಳಿಗೆ ತಮಸ್ಸಿಲ್ಲ
 ವೆಂದಲೂ, “ಸ್ತ್ರೀ” ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅನ್ಯಥಾ ಬುದ್ಧಿ ಎಂದೂ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು
 ಅರ್ಥಮಾಡಿದುದಾಗಿ ಹೇಳಿರುವಿರಿ ? ಆಚಾರ್ಯರು ಪರಸ್ತ್ರೀಸಂಗಿಗಳಿಗೆ
 ನರಕವೇ ಹೊರತು ತಮಸ್ಸಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಯಾವ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ
 ಹೇಳಿರುವರು ? ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಧರ್ಮತತ್ವದಲ್ಲಿನ ಪ್ರಮಾಣ
 ಗಳನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ಅವು ಯಾವುವೆಂದರೆ :-

“ಪರದಾರ ದೃಶಿಪ್ರೋಕ್ತಾ ಕ್ಷುದ್ರಪಾತಕ ಸಂಜ್ಞಿತಾ || ಉಪ
 ಪಾತಕಂ ತದ್ಗತಿಶ್ಚವರ್ಣ ಬಾಹ್ಯೇಷು ಪಾತಕಂ || ಮಹಾಪಾತಕ
 ಸಂಜ್ಞಂತು ಪಿತೃ ದೇವಾರ್ಥ ಭಘರ್ಣಣಮ್ || ದಾರದೃಷ್ಟಿಃ
 ಸ್ತೋತ್ರಮಾನಾಂ ಮಾನುಷಾಣಾಂ ಸ್ವಭಾವತಃ ಸುಮಾಹಾಪಾತಕರ
 ಪ್ರೋಕ್ತಂ ತದ್ಗತಃ ಸುಮತ್ತರಃ ಋಷಿ ದಾರೇಷು ಮನಸೋ ಗತಿರೀವ
 ತೋ ಶೋಧಿಕಾ ದೇವದಾರಾಭಿ ಕಾಮಾನಾಂ ಸಂಗಿ ಸಂಗಸ್ತ
 ದೋಧಿಕಃ || ಕಿಮುವಿಷ್ಣೋಸ್ತತೋ ಯೋಷಿತ್ಸಂಗಸ್ಯವ್ಯತ್ಯಯ
 ಸ್ತತಃ || ನ ಸಮಂ ಪಾತಕಂಕ್ವಾಪಿ ನಹಿಸ್ತಸ್ಮೃಭಿಗಾಮಿನಃ || ಅವ
 ಜ್ಞತಾ ಮಾಧವಾದೇಸ್ತ ಸ್ಮಾತ್ತಂದೂರತ ಸ್ತಜೀತ್ || ಮಾನುಷೇ
 ಳುತು ದುಃಖಿತ್ವಂ ಕ್ಷುದ್ರಪಾಪ ಫಲತಸ್ತೃತಂ || ಸಹಸ್ರವರ್ಷ ನರಕಂ
 ಕ್ಷುದ್ರಪಾತಕ ಜಂಫಲಂ || ಉಪಪಾತಕ ತಶ್ಚಾಪಿ ನರಕಂ ಯುಗ
 ಮಾತ್ರಕಂ || ಚತುರ್ಯುಗಾನವಾನಂತು ಪಾತಕಸ್ಯ ಫಲಂ ಸ್ತೃತಮ್ ||
 ಮಹಾಪಾತಕ ಜನ್ಯಂಚ ಕಲ್ಪಾವದಿ ಸಮೀರಿತಂ || ಸುಮಹಾಪಾತಕಾ
 ಕ್ವಾಪಿ ಯಾವದ್ಭ್ರೂಹೃಲಯೋಭನೇತ್ || ತತ್ಪರಾಣಾಂ ಪಾತಕಾನಾಂಧ
 ರುಮಂಧಂ ತನುಃ ಸ್ತೃತಂ || ಅಧೋಧೋ ದುಃಖಮತುಲಂ ||
 ವಿಷ್ಣುದಾರಾಭಿಮರ್ಶನಂ || ವಧಾದಪಿಹಿ ದಾರಾಣಾಂ ಧರ್ಪಣಂ
 ಸೋಪಕಾರಣಂ || ತಸ್ಮಾದ್ಧೇವ್ಯಃ ಸದಾವಂದ್ಯಾ ಅಗ್ನಿವನ್ನಾಭಿ
 ಗಾಮತ ||”

ಇದರ ಅರ್ಥವೇನೆಂದರೆ—

ಈ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ನರಕಸಾಧಗಳಾದ ಪಾಪಗಳಾವುವು ? ತಮ
 ಪ್ರಧನವಾದ ಪಾಪಗಳಾವುವು ? —ಎಂಬುವುದನ್ನು ವಿಭಾಗಿಸಿ ಹೇಳು
 ವುದು.

ಪರಸ್ತ್ರೀಯನ್ನು ರಮಿಸಬೇಕೆಂಬ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ನೋಡಿದ ಪಾಪವು
 ಕ್ಷುದ್ರಪಾತಕವೆನಿಸುವುದು. ಪರಸ್ತ್ರೀಯನ್ನು ಪರಿಗ್ರಹಿಸಿದ ಪಾಪವು ಉಪ
 ಪಾತಕವು. ವರ್ಣಬುಹ್ಯರಾದ ಸ್ತ್ರೀ ಅಂದರೆ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣ, ಕ್ಷತ್ರಿಯ,
 ವೈಶ್ಯ, ಶೂದ್ರರೆಂಬ ನಾಲ್ಕು ವರ್ಣದವರನ್ನುಳಿದು ಮಿಕ್ಕ ಚಂಡಾಲ.

ಮೈಜ್ಯಾದಿ ಸ್ತ್ರೀಯರುಗಳನ್ನು ಪರಿಗ್ರಹಿಸುವುದು ಪಾತಕವೆಂದೆನಿಸು ತದೆ ಮೊದಲಾದ ದೊಡ್ಡವರು ಪರಿಗ್ರಹಿಸಿರುವ ಸ್ತ್ರೀಯನ್ನು ಪರಿಗ್ರಹಿಸುವುದು ಸುಮಹಾಪಾತಕವೆಂದೆನಿಸುವುದು. ಮನುಷ್ಯರಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರೀ ದಿಂದ ತನ್ನವರಿಗಿಂತಲೂ ಉತ್ತಮರ ಸತಿಯರನ್ನು ಅವೇಕ್ಷಿಸಿ; ಕ ನೋಡುವುದು ಸುಮಹಾಪಾತಕವೆಂದೆನಿಸುವುದು. ಅವರನ್ನು ಪರಿ ಗ್ರಹಿಸುವುದು ಅದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಪಾಪವು. ಅದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಮನಸ್ಸು ಮಾಡುವುದು ಹೆಚ್ಚಿನದು. ಅದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಪಾ ಪದೇವತಾಸ್ತ್ರೀಯರನ್ನವೇಕ್ಷಿಸುವುದು. ಅವರ ಸಹವಾಸ ಮಾಡು ಹೀಗಾದ ಮೇಲೆ ಪರಮಾತ್ಮನ ಪತ್ನಿಯಾದ ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯು ತಾನೇ ನೆಂಬುವ ಸಹವಾಸವು ಇವೆಲ್ಲಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಿನದೆಂದು; ಹೇಳಬೇಕಾ ದಿದೆ ? ಇದಕ್ಕೆ ಸಮನಾದ ಪಾಪವೇ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ, ಶಬ್ದಕ್ಕೆ "ಅನ್ಯಥಾ ಜ್ಞಾನ"ವೆಂದು ಅರ್ಥ ಮಾಡಿರುವರು. ಹಾಗಿಲ್ಲ ಸ್ವಸ್ತ್ರೀ ಸಮಾಗಮವೂ ಕೂಡ ತಮಸ್ಸಾಧನವೆಂದು ಹೇಳಬೇಕಾದೀತು ಇದರರ್ಥಗಳನ್ನು ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ತೋರಿಸಿರುವರು. ಈ ಪಾಪಗಳ ಗಳನ್ನು ತಾರತಮ್ಯದಿಂದ ತೋರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಕೃತ್ಯಪಾತಕದ ಫಲವು ಮನುಷ್ಯ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಕೇಲವುಕಾಲ ದುಃಖ ಅನುಭವಿಸತಕ್ಕದ್ದು ಮತ್ತು ಸಹಸ್ರವರ್ಷಗಳವರೆಗೆ ನರಕವಾಸ ಅನುಭವಿಸಬೇಕು. ಉಪಪಾತಕಕ್ಕೆ ಒಂದು ಯುಗದಷ್ಟು ಕಾಲದವ ನರಕವಾಸವು. ಪಾತಕಕ್ಕೆ ನಾಲ್ಕು ಯುಗಗಳವರೆಗೂ ನರಕವಾಸವು. ಪಾತಕಕ್ಕೆ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಒಂದು ದಿನಕ್ಕಲ್ಪದವರಗೂ ನರಕಯಾತನೆಯ ಭವಿಸಬೇಕು. ಸುಮಹಾಪಾತಕದ ಫಲವು ಒಂದು ಬ್ರಹ್ಮಕಲ್ಪದವ ರಿಗಿಂತಲೂ ಮೀರಿದ ಪಾಪಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಹಿಂದಿರುಗದಿರುವ ಅಂಧತಮಾ ವು. ಹೀಗಿರುವುದರಿಂದ, ಇದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಕಡಿಮೆಯಾದ ಪಾಪ ತಮಸ್ಸಿಲ್ಲವೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿರುವುದು. ಭಾಗವತ ಪಂಚಮಸ್ಕಂದ "ತನೋದ್ಧಾರಂ ಯೋಷಿತಾಂ ಸಂಗಿ ಸಂಗನಾ" — ಅಂದರೆ, ಸ್ತ್ರೀ

ಗಳ ಸಂಗವು ತಮಸ್ಸಾಧನವೆಂದು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ “ಸ್ತ್ರೀ” ಶಬ್ದಕ್ಕೆ “ಅನ್ಯಥಾ ಬುದ್ಧಿ” —ಎಂದು ಅರ್ಥವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ವಾಪವು ಹಬ್ಬಿದಹಾಗೆಲ್ಲಾ ದುಃಖವು ಹೆಚ್ಚುತ್ತಾ ಬರುವುದು. ನಾನೇ ಪರಮಾತ್ಮನೆಂದು ಹೇಳುವುದರಿಂದ, ಲಕ್ಷ್ಮೀಗೆ ನಾನೇ ಪತಿಯೆಂದು ಹೇಳಿದಾಗಲಿಲ್ಲವೇ ? ಲೋಕದಲ್ಲಿ “ನಿನ್ನ ಹೆಂಡತಿ” —ಅಂದರೆ ಎಷ್ಟು ಕೋಪ ಬರುವುದೋ. ಅಷ್ಟು ಕೋಪವು ನಿನ್ನನ್ನು ಕೊಲ್ಲುತ್ತೇನೆ ಅಂದರೂ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಇದು ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತಲೂ ಪ್ರಬಲವಾದ ವಾಪವು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಇಂತಹವರ ಸಹವಾಸವು ಕೂಡ ತಮಸ್ಸಾಧನವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು-ಎಂದು ಧಾಗವತ ತಾತ್ಪರ್ಯದ ಶ್ಲೋಕಾರ್ಥವು.

ಹೀಗೆ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು, ಜೀವರ ಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನೂ ಕರ್ಮವನ್ನೂ ಅರಿತು; ಅವರ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಪ್ರೇರಿಸಿ, ಅವನಲ್ಲಿದ್ದು ಮಾಡಿ, ಮಾಡಿಸಿ ತ್ರಿವಿಧ ಜೀವರಿಗೆ ಅವರವರ ಕರ್ಮಾನುಸಾರ ಫಲವನ್ನಣಿಸುವನು. ಜೀವನು ಹೇಗೆ ಆನಾದಿಯೋ, ಅವನ ಕರ್ಮವೂ ಹಾಗೆಯೇ ಆನಾದಿಯಾಗಿರುವುದು. ಹಾಗೆ ಪೂವಿನಹಣ್ಣಿನ ರಸದಲ್ಲಿ ಸಿಹಿಯೂ, ಬೇವಿನಕಾಯಿಯಲ್ಲಿ ಕಹಿಯೂ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿಯೇ ಇರುವುವೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಸಾಕ್ಷಿಕರು, ರಾಜಸರು, ತಾಮಸರೆಂಬ ತ್ರಿವಿಧರಾಶಿಗಳು ಆನಾದಿಯಾಗಿರುವರು. ಆದುದರಿಂದ, ಅವರವರ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರ ಯಾರು ಯಾವ ಕುಲದಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದರೆ, ಅವರವರ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರ ವಾದ ಭಕ್ತಿ, ದ್ವೇಷಾದಿಗಳಿಂದ ಮುಕ್ತಿ, ತಮಸ್ಸು ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಸಾಧಿಸಬಹುದೋ, ಅಂತಹ ಕುಲದಲ್ಲಿಯೇ, ಅವರನ್ನು ಜನಿಸುವಂತೆ ಮಾಡಿ, ಅದರಂತೆಯೇ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಪ್ರೇರಿಸಿ, ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸಿ, ಮುಕ್ತಿಯನ್ನೋ, ಮಿಶ್ರಲೋಕವನ್ನೋ ತಮಸ್ಸನ್ನೋ ಕೊಡಿಸುವನು. ಕರ್ಮಾನುಸಾರವಾಗಿ ಫಲ ಕೊಡಿಸುವುದರಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ವೈಷಮ್ಯ ನೈರ್ಘಣ್ಯಾಧಿಗಳು ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. “ಮನವನಿತ್ತರೆ ತನ್ನನೀವನು” ಧಾಗವತ ದಶಮಸ್ಕಂಧದಲ್ಲಿ ಗೋಪಿಕಾಸ್ತ್ರೀಯರು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅಂಗಸಂಗದಿಂದ ತೃಪ್ತ

ರಾಗಲು. ಪರಮಾತ್ಮನು ಅವರ ದರ್ಪವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕಣ್ಮರೆಯಾದನು. ಆಗ ಗೋಪಿಯರು ವನದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿ ಹುಡುಕಿದರೂ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಕಾಣದೆ, ಕೊನೆಗೆ ತಮ್ಮ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಕ್ಕಿತ್ತು ವನ್ನು ತೊರೆದು— (ತನ್ನನಸ್ಕಾತದಾಲಾಪಾಸ್ತ ದ್ವಿಚೇಷ್ಟಾಸ್ತ ದಾತ್ತಿಕಾಃ || ತದ್ಗುಣಾನೇವಗಾಯಂತ್ಯೋ ನಾತ್ಯಾಗಾರಾಣ ಸಸ್ಮರುಃ ||'') ಆ ಪರಮಾತ್ಮನ ಪಾದಾರವಿಂದದಲ್ಲಿಯೇ ಮನಸ್ಸನ್ನಿಟ್ಟು ಆ ಕೃಷ್ಣನ ವಿಷಯವಾದ ಮಾತನ್ನೇ ಆಡುತ್ತಾ, ತತ್ಸಂಬಂಧವಾದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನೇ ಆಚರಿಸುತ್ತಾ, ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಅವನಲ್ಲಿ ಒಪ್ಪಿಸಿ, ಅವನ ಗುಣಗಳನ್ನೇ ಗಾನ ಮಾಡುತ್ತಾ, ಮನೆ ಬಾಗಿಲುಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ಹೆಚ್ಚೀಕೇ ತಮ್ಮ ದೇಹವನ್ನೂ ಸಹ ಮರೆತು, ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಲು, ಪರಮಾತ್ಮನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಾದನು. ಅಂದರೆ, ಅವರಿಗೆ ತನ್ನನ್ನೇ ಕೊಟ್ಟನು. ಏಕೆ ಆಲಿಂಗನಾದಿಗಳಿಗಾಗಿ ತನ್ನ ಶರೀರವನ್ನೇ ಅವರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟನು. ಪರಲೋಕದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಲೋಕವನ್ನು ಕೊಟ್ಟನು. ಇದೇ ಗೋಪಿಯರಿಗೆ ಪರಮಾತ್ಮನು ತನ್ನನ್ನು ಉಪಾಸನಾ ಮಾಡುವ ಕ್ರಮವನ್ನು ಉಪದೇಶ ಮಾಡಿರುತ್ತಾನೆ.

ಹೇಗೆಂದರೆ:- “ಯಥಾ ಅಧನೋಲಬ್ಧಧನೇ ವಿನಷ್ಟೇ ತಚ್ಚಿಂತ ಯಾನ್ಯಾನ್ನಿಭ್ಯತಂದನೇದ || ಏವಂ ಮದರ್ಥಾಹಿತ ಲೋಕವೇದ ಸ್ವಾನಾಂಹಿವೋಮಯ್ಯನು ವೃತ್ತಯೋ ಬಲಾಃ ||”

ಅಂದರೆ,- “ಎಲೈ ಸ್ತ್ರೀಯರುಗಳಿರಾ ಹೇಗೆ ಒಬ್ಬ ದರಿದ್ರನು ಅದೃಷ್ಟಿ ವಶದಿಂದ ಬಂದ ದ್ರವ್ಯವು ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದ ಹಾಗೆಯೇ ನಾಶವಾದರೆ, ಅದೇ ಚಿಂತೆಯಿಂದ ಮತ್ತು ವಿಷಯಗಳನ್ನೂ ಅರಿಯದೇ ಹೋಗುವನೋ ಹಾಗೆಯೇ, ಸರ್ವಸ್ವವನ್ನೂ ನನಗೋಸ್ಕರ ಒಪ್ಪಿಸುವ ನಿಮ್ಮ ಮನಸ್ಸು ಅನ್ಯ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಕಾಣಲಾರದು” —ಎಂದು ಹೇಳಿರುವನು. ಅಲ್ಲದೆ-“ತನುವ ದಂಡಿ ದಿನದಿನದಿ ಸಾಧನವ ಮಾರ್ಚ್ಚರಿಗಿತ್ತಪನು ಸ್ವರ್ಗಾದಿ ಭೋಗಗಳ” —ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು.

ಜನರು ಫಲಾಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದ ಉಪವಾಸ, ಕ್ರಚ್ಚು ಚಾಂದ್ರಾಯಣಾದಿ

ವ್ರತ ನಿಯಮಾದಿಗಳನ್ನೂ, ಯಾಗಾದಿಗಳನ್ನೂ, ಶರೀರ ದಂಡನಪೂರ್ವಕ ಸಾಧನವನ್ನು ಮಾಡಿದರೆ, ಸ್ವರ್ಗಾದಿ ಲೋಕಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರವೇ ಕೊಡಿಸುವನು. ಅವರ ಯೋಗ್ಯತೆಯು ಅಷ್ಟೇ. ಅವರ ಮನಸ್ಸು ಪರಮಾತ್ಮಲ್ಲಿ ದೃಢಭಕ್ತಿಯಿಂದ ನಿಲ್ಲುವುದಿಲ್ಲ. ಇದೇ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಭಾಗವತ ದಶಮಸ್ಕಂಧದಲ್ಲಿ - ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಒಂದಾನೊಂದು ದಿನ ಗೋಪಾಲ ಬಾಲಕರೊಡಗೂಡಿ ಗೋವುಗಳನ್ನು ಕಾಯುತ್ತಾ, ಗೋಕುಲಕ್ಕೆ ಅತಿ ದೂರವಾಗಿ ಬಂದಿರಲು, ಅಕಸ್ಮಾತ್ತಾಗಿ ಗೋಪಾಲರೆಲ್ಲರು ಬಲವತ್ತರವಾದ ಕ್ಷುದ್ಧಾಧಿಯಿಂದ ಪೀಡಿತರಾಗಿ- "ಕೃಷ್ಣ ! ಕೃಷ್ಣ ! ನಮ್ಮನ್ನು ಹೆಸಿವು ಬಹಳವಾಗಿ ಬಾಧಿಸುತ್ತಿರುವುದು. ನಮಗಿಲ್ಲೇ ಎಲ್ಲಾದರೂ ಅನ್ನವನ್ನು ಕೊಡಿಸಬೇಕೆಂದು" ಬೇಡಿ ಕೊಂಡರು. ಆಗ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು "ಎಲೈ ಬಾಲಕರುಗಳಿರಾ, ಇಲ್ಲಿಗೆ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಯಾಗವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರುವರು. ಅವರಲ್ಲಿ ನಾನು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದಿರುವುದಾಗಿ ಹೇಳಿ, ಅನ್ನವನ್ನು ಕೇಳಿ- ಎಂದು ಹೇಳಿಕೊಟ್ಟೆನು. ಅದರಂತೆ ಆ ಗೋಪಾಲಬಾಲಕರು ಹೋಗಿ ಅನ್ನವನ್ನು ಬೇಡಲು, ಆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು-

“ಕ್ಷುದ್ರಾಶಾಭೂರಿ ಕರ್ಮಾಣಃ ಬಾಲಿತಾ ವೃದ್ಧಮಾನಿನಃ |
ಶದ್ಭ್ರಹ್ಮ ಪರಮಂ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಪ್ರಗವಂತಮಧೋಕ್ಷಜನ್ಮ || ಮನುಷ್ಯ
ಬುಧ್ಯಾದುಷ್ಟ್ರಜ್ಞಾ ಮರ್ತ್ಯಾನೋನ ಜಜ್ಜುರೆ ||”

ಅಲ್ಪವಾದ ಆಶೆಯುಳ್ಳವರಾಗಿಯೂ, ಬಹು ಕಷ್ಟಸಾಧ್ಯವಾದ ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡುವವರಾಗಿಯೂ, ಬಾಲಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವರಾಗಿಯೂ, ತಾವೇ ದೊಡ್ಡವರೆಂಬ ಭಾವನೆಯುಳ್ಳವರಾಗಿಯೂ ಇದ್ದುದರಿಂದ, ಅಂತಹ ಪರಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪನಾದ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಮನುಷ್ಯನೆಂದು ಅನ್ನವನ್ನು ಕೊಡಲು ಒಪ್ಪಲಿಲ್ಲ. ಆಗ ಗೋಪಾಲಬಾಲಕರು ನಿರಾಶರಾಗಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಈ ವೃತ್ತಾಂತವನ್ನು ಅರಿಕೆ ಮಾಡಿದರು. ಪರಮಾತ್ಮನು- “ಒಳ್ಳೆಯದಾಯಿತು! ಇನ್ನೊಂದುಸಲ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಿ ಆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಪತ್ನಿಯರಲ್ಲಿ ನಾನು ಬಂದಿರುವುದನ್ನು ತಿಳಿಸಿ, ಅನ್ನವನ್ನು ಬೇಡಿರಿ” —ಎಂದು ಹೇಳಿದನು. ಅದರಂತೆಯೇ

ಗೋಪಾಲಕರು ಯಜ್ಞ ಪತ್ನಿಯರ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಬಂದು ನಮಸ್ಕರಿಸಿ, ಅನ್ನವನ್ನು ಬೇಡಿದರು.

“ಶೃತ್ವಾ ಚ್ಯುತನುಸಾಯಾಂತಂ ನಿತ್ಯಂ ತದ್ವರ್ತನೋತ್ಸುಕಾಃ || ತತ್ಕಥಾ
ಕ್ಷಿಪ್ತ ಮನಸೋ ಬಭೂವುರ್ಜಾತ ಸಂಭ್ರಮಾಃ || ಚತುರ್ವಿಧಂ ಬಹು
ಗುಣಮನ್ನಮಾದಾಯ ಭಾಜನೈಃ | ಅಭಿಸಸ್ಯಃ ಪ್ರಿಯಂ ಸರ್ವಾಃ
ಸಮುದ್ರಮಿವನಿಮ್ಮಗಾಃ || ನಿಷಿದ್ಯಮಾನಾಃ ಪತಿಭಿಭ್ರಾತ್ಯಭಿರ್ಬಂಧು
ಭಿಸ್ಸುತೈಃ || ಭಗವದ್ಯುತ್ಪಮಶ್ಲೋಕೇ ದೀರ್ಘಶೃತಭೃತಾಶಯಾಃ ||”

ಅಂದರೆ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಸಮೀಪವಾಗಿ ಬಂದಿರುವ ವೃತ್ತಾಂತ
ವನ್ನು ಕೇಳಿದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಪತ್ನಿಯರು ನಿತ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಅವನನ್ನು ಕಾಣಬೇ
ಕೆಂಬ ಲವಲವಿಕೆಯುಳ್ಳವರಾದ್ದರಿಂದ, ತಕ್ಷಣವೇ ಹೊರಡಲು ಸಿದ್ಧರಾದರು.
ನಿತ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಅವನ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಕೇಳಿ ಕೇಳಿ ಮನಸ್ಸೆಲ್ಲವೂ ಪರಮಾತ್ಮ
ನಲ್ಲಿಯೇ ಲೀನವಾಗಿದ್ದಿತು. ಈ ವೃತ್ತಾಂತವನ್ನು ಕೇಳಿದ ಕೂಡಲೇ ಭಕ್ತ
ಭೋಜ್ಯಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು, ಮಹಾ ನದಿಗಳು ಸಮುದ್ರವನ್ನು ಸೇರು
ವಂತೆ ಹೊರಟುಬಿಟ್ಟರು. ಪತಿ ಪುತ್ರಾದಿಗಳು ಎಷ್ಟು ತಡೆದರೂ ಯಾರನ್ನೂ
ಲಕ್ಷಿಸದೆ, ಪುಣ್ಯಕೀರ್ತಿಯಾದ ಪರಮಾತ್ಮನ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಬಹಳ ದಿವಸ
ಗಳಿಂದ ಕೇಳಿ, ಅದರಿಂದಂಟಾದ ಪೂರ್ಣ ವಿಶ್ವಾಸದಿಂದ ಕೃಷ್ಣನ ಸಮೀಪ
ವನ್ನು ಸೇರಿದರು. ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ಅವರನ್ನು ಆದರಿಸಿ, ಅವರು ತಂದ
ಅನ್ನವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ. ಅವರಲ್ಲಿ ಪಮಾತ್ಮಾನುಗ್ರಹವನ್ನು ಮಾಡಿ,
ಜ್ಞಾನೋಪದೇಶವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಕಳುಹಿಸಿದನು.

ಈ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಪರಮಾತ್ಮನ ಅನುಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರರಾಗಿ ಆತನನ್ನು
ಕಂಡುಬಂದುದನ್ನು ನೋಡಿ, ಅವರ ಪತಿಗಳು ಪಶ್ಚಾತ್ತಪ್ತರಾಗಿ
“ಆಹಾ ! ಈ ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಇರುವ ಭಕ್ತಿಯು ನಮಗೆ
ಇಲ್ಲದೇ ಹೋಯಿತಲ್ಲ, ಇವರಿಗೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ್ಯೋಗ್ಯವಾದ ಉಪನಯ
ನಾದಿ ಸಂಸ್ಕಾರವು, ಗುರುಕುಲ ವಾಸವೂ, ತಪಸ್ಸು, ಮೀಮಾಂಸಾದಿ

ಶಾಸ್ತ್ರವಿಚಾರವು ಯಾವುದೂ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ, ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ದೃಢತರವಾದ ಭಕ್ತಿಯು ಮಾತ್ರ ಇದೆ. ನಾವು ಸಂಸ್ಕಾರಾದಿಗಳಿಂದ ಹೊರಿದವರಾಗಿದ್ದರೂ, ನಮಗೆ ಇಂತಹ ಭಕ್ತಿಯು ಇಲ್ಲದಹೋಯಿತು. ನಮ್ಮ ಜನ್ಮಕ್ಕೂ, ನಮ್ಮ ವಿದ್ಯೆಗೂ, ನಮ್ಮ ಕರ್ಮಕ್ಕೂ ಧಿಕ್ಕಾರ ಏರಿ. ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ನಮಗೆ ತನ್ನ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಜ್ಞಾಪಿಸಿ, ನಮ್ಮನ್ನು ಉದ್ದರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಅನ್ನವನ್ನು ಯಾಚನೆ ಮಾಡಿದ್ದು. ಇಲ್ಲವಾದರೆ. ಪೂರ್ಣಕಾಮನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ನಮ್ಮ ಅನ್ನದಿಂದ ಆಗುವುದೇನು ? —ಎಂದು ಯೋಚಿಸಿ, ಕೃತಾರ್ಥರಾಗಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದರು. ಆದುದರಿಂದ ಬೇರೆ ದೇಹ ದಂಡನೆ ಮಾಡಿ, ಕಾಮ್ಯ ವೃತ್ತಾದಿಗಳು ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಉಂಟಾಗುವುವು. ನಶ್ವರವಾದ ಸ್ವರ್ಗಗಳೇ —ಎಂದು ಇದರಿಂದ ತಿಳಿಯಿತು. ಆದರೆ ನಿತ್ಯ ಕರ್ಮಗಳಾದ ಸಂಧ್ಯಾವಂದನೆ, ಏಕಾದಶ್ಯಾದಿ ವೃತ್ತಗಳನ್ನು ಬಿಡಬೇಕೆಂದರ್ಥವಲ್ಲ.

“ನ ಕರ್ಮಣಾ ಮನಾರಂಭಾನ್ನೈಷ್ಯಮ್ಯುಷ್ಯಂ ಪುರುಷೋಚ್ಛತೇ ||
ನ ಚ ಸನ್ಯಾಸನಾ ದೇವಸಿದ್ಧಿಂ ಸಮುಧಿಗಚ್ಛತಿ || ನಿಯತಂ ಕುರು
ಕರ್ಮತಂ ಕರ್ಮಚ್ಯಾಯೋಹ್ಯ ಕಮಣಃ || ತದರ್ಥಂ ಕರ್ಮ
ಶ್ಯಂತೇಯ ಮುಕ್ತಸಂಗಃ ಸಮಾಚರ ||” —ಎಂದು ಗೀತಾನಾಕ್ಯ
ವಿರುವುದು.

ಸಕಲ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಬಿಡುವುದೇ ನೈಷ್ಯಮ್ಯುಷ್ಯವೆಂದಲ್ಲ. ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮ
ಶ್ಯಾಗದಿಂದಲೇ ಪುರುಷನು ಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ. ವರ್ಣಾಶ್ರಮ
ವಿಹಿತವಾದ ನಿತ್ಯಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡು.

“ತಸ್ಮಾದಸಕ್ತಃ ಸತತಂ ಕಾರ್ಯಂ ಕರ್ಮ ಸಮಾಚರ”

ಆದರೆ, ಕರ್ಮದ ಫಲಾಪೇಕ್ಷೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣು ಪ್ರೀತಿಗಾಗಿ
ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡು ಎಂದರ್ಥ. ಇದು ಗೀತಾ ಶ್ಲೋಕದ ಸಾಮಾನ್ಯ ಅರ್ಥ
ವಾದರೂ, ಇದಕ್ಕೆ ಶ್ರೀ ಮಂತ್ರಾಲಯ ಸ್ವಾಮಿಗಳವರು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ

ಈ ಶೀಲ ಅರ್ಥಮಾಡಿರುವರು :—

“ನಜೀಶಿ-ಸನ್ಯಸನಾತ್—ಕಾಮ್ಯ ಕರ್ಮಕರಣಾದೇವ | ತನ್ಮಾ
ಶ್ರಾದ್ಧಿತಿ ಯಾವತ್ | ಅನೇನ ನಿವೃತ್ತಕರ್ಮಕರಣಮುಪಲಕ್ಷಣೇ ||
ನಿವೃತ್ತಕರ್ಮಣ ಮಾತ್ರಾಸ್ಥಿತ್ವಿಂ ನೋಕ್ಷಂತಿ ಪುರುಷೋಗಿನ ಸಮುಧಿ
ಗಚ್ಛತಿ | ನಪ್ರಾಪ್ನೋತಿ ಕಿಂ ತೇನಾಂತಃಕರಣ ಶುದ್ಧಿವಿಷಯ
ವೈರಾಗ್ಯ ಶ್ರವಣಮನನಧ್ಯಾನ ಜ್ಞಾನದ್ವಾರೈವ || ನ ಚ ಸನ್ಯಸನಾ
ಪೇವ ||

ಅಂದರೆ ನಿವೃತ್ತ ಕರ್ಮಾಚರಣೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಸೂಚಿಸಿದಂತಾ
ಯಿತು. ಆದರೂ ನಿವೃತ್ತಕರ್ಮಾಚರಣದಿಂದಲೇ ಪುರುಷನು ಮುಕ್ತಿ
ಯನ್ನು ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ. ಮತ್ತಾವುದರಿಂದ ಅಂದರೆ, ಅಂತಃಕರಣ ಶುದ್ಧಿ
ಯಿಂದಲೂ, ವಿಷಯಸುಖಗಳಲ್ಲಿ ವೈರಾಗ್ಯದಿಂದಲೂ, ಪರಮಾತ್ಮನ
ಕಥಾಶ್ರವಣ, ಅದನ್ನು ಮನನ ಮಾಡುವುದು. ಮೈಮರೆತು ಧ್ಯಾನ
ಮಾಡುವುದು, ತಜ್ಜನ್ಯ ಜ್ಞಾನದ್ವಾರದಿಂದಲೇ ಮುಕ್ತಿಯಾಗುವುದೆಂದು ಹೇಳಿ
ರುವರು. ಹೀಗಿರುವುದರಿಂದ, ಮುಖ್ಯವಾದ ನಿತ್ಯಕರ್ಮಗಳನ್ನು
ಮಾಡುತ್ತಾ, ಪರಮಾತ್ಮನ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಇತರರು ಗಾನಾದಿಗಳನ್ನು
ಮಾಡುವಾಗ, ತಾನು ಕೇಳುತ್ತಾ, ಕೇಳಿದ್ದನ್ನು ಆರ್ಥಾನುಸಂಧಾನ ಮಾಡುತ್ತಾ,
ತಾನೂ ಪಾಡುತ್ತಾ, ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಧ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದಲೇ ಮುಕ್ತಿ
ಯಾಗುವುದೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇ ದಾಸರಾಯರದೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಇದೇ
ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಶ್ರೀಮಜ್ಜಗನ್ನಾಥದಾಸರಾಯರು ಮಾಡಿರುವ
ಮತ್ತೊಂದು ಪದದಲ್ಲಿ— “ಸೋಲಿಚಿತ ಕರ್ಮಗಳಾಚಿರಿಸುತ” —ಎಂದು
ಹೇಳಿರುವರು. ಇದರಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುವ ಅಂಶವಾವುದೆಂದರೆ—ಅಂತಃಕರಣ
ಶುದ್ಧಿಯೂ, ವಿಷಯ ವೈರಾಗ್ಯವೂ, ಶ್ರವಣ, ಮನನ, ಧ್ಯಾನಾದಿಗಳಿಂದಲೇ
ಬರೇ ದೇಹದಂಡನಾದಿಗಳಿಂದ ಉಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ವ್ರತನಿಯಾಮಾದಿಗಳ
ಫಲವು ಸ್ವರ್ಗಾದಿಗಳೇ ಹೊರತು ಮುಕ್ತಿಗೆ ಸಾಧನವಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಯ
ಬೇಕು.

(4) “ಧಾವದರ್ಪಣ ಟೀಕಾ” ವಾಖ್ಯಾನ :-

ಈಗ ಸಕಲಸಾಧನಗಳಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಿಯವೇ ದೊಡ್ಡದು. ಅದರಲ್ಲಿ ಮನೋಜಯವನಕ ಪರಮ ದುರ್ಘಟನವಾದುದು. ಇಂತಹ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಶ್ರೀಹರಿಯ ಪಾದಕವಲಗಳಲ್ಲಿ ಭೃಂಗದೋಪಾದಿಯಲ್ಲಟ್ಟು ಅಚರಿಸತಕ್ಕ ಪುರುಷನಿಗೆ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಸದ್ಗತಿ ಪ್ರದಾನಾಗುವನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. “ಮನ ದೊಳಗೆ”-ಎಂಬ ಪದ್ಯದಿಂದ.

ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ :-

ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟಂಥ ಪರಮಾತ್ಮನು ಮನಸ್ಸೆಂತಲೇ ಕರೆಯಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣ :-

“ತತ್ತದ್ವಸ್ತು ಸರ್ನೇಷು ತತ್ತದಾಕಾರತಃ ಸ್ಥಿತಃ || ತತ್ತಶ್ಚಿತ್ತ್ವೈ ಕ್ಷ ಭಗವಾನ್ ಪ್ರೋಚ್ಯತೇ ನಿಜಶಕ್ತತಃ ||” -ಇತ್ಯುಕ್ತೇಃ ||

ಶರೀರಮಾತ್ರ ದಂಡಿಸಿ, ಅನುಸಂಧಾನ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತ ಸಾಧನ ಮಾಡತಕ್ಕವರಿಗೆ ಸ್ವರ್ಗ ಮತ್ತು “ಅದಿ” ಪದದಿಂದ ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಸದೃಶವಾದ ಬಾತಾಳಾದಿ ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯಮಾನವಾದ ಸುಖಗಳನ್ನು ಇತ್ತಪನು. (ಕೊಡತಕ್ಕವನು) ಎಂದು ದಾಸಾರ್ಯರ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

“ನ ಯಜ್ಞಂ ನ ಚ ತೀರ್ಥಾನಿ ನೋಪವಾಸವ್ರತಾನಿ ಚ || ದೇವತಾನಿ ಚ ಸರ್ವಾಣಿ ತ್ರಾತು ತಂ ಶಕ್ನುಯುಃ ಕ್ವಚಿತ್ ||”-ಎಂಬ ಶಂತ್ರಸಾರ ವಚನರೀತ್ಯಾ, ಹರಿಭಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದವನಿಗೆ ಮೋಕ್ಷಪ್ರದಾನ ಮಾಡಿ, ರಕ್ಷಿಸುವುದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ, ಮನಃಪೂರ್ವಕಸಾಧನ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಕಾತ್ಪರ್ಯ. ಮನದ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳನನುಸರಿಸಿ = ಮನೋವ್ಯಾಪಾರಗಳಿಗೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ತ್ರಿವಿಧ ಬೇತನಕೆ ಮೂರು (ಸಾತ್ವಿಕ, ರಾಜಸ ಮತ್ತು ತಾಮಸ.

ಹೀಗೆ ಮೂರು) ವಿಧ ಜೀವರಾಶಿಗಳಿಗೆ, ಇತ್ತರೇ = ಕೊಟ್ಟರೆ. ಈಮನು = ಕೊಡುವನು. ತನುವ = ಶರೀರವನ್ನು. ಭೋಗ = ಸುಖ ||೬||

(೪) ತಾಮ್ರಪರ್ಣಿಯ (ಸಂಸ್ಕೃತ ಮೂಲ):-

ಮನದೊಳಗೀತಿ || ಮನದೊಳಗೆ ತಾನಿಪ್ಪ = ಸರ್ವೇಷಾಂ ಜೀವಾನಾಂ ಮನಸಿ ಸ್ಥಿತ್ವಾ | ಮನಃ ಇತಿ-ಮನೋಮಯಃ ಇತಿ ಈರೀತಃಸನ್ | ಬುದ್ಧಿ ಚಿತ್ತಾಹಂಕಾರನಂದೇತಿ || ಮನದ ವೃತ್ತಿಗಳನನುಸರಿಸಿ = ಮನೋವೃತ್ತ್ಯನುಸಾರೇಣ ಸುಕರ್ಮ ದುಷ್ಕರ್ಮಾತ್ಮಕಾನ್ || ಭೋಗಂಗಳೇವನ್ಮು ತ್ರಿವಿಧ ಜೀವನಕೆ = ಭೋಕ್ತುಂ ಯೋಗ್ಯಾನ್ ಭೋಗಾನ್ | ಸಾತ್ವಿಕ ರಾಜಸ ತಾಮಸ ಭೇದೇನ ತ್ರಿವಿಧಾ ಚೇತನ ರಾಶೇಃ ತ್ರಿವಿಧಾ ಭೋಗಾನ್ | ಸಾತ್ವಿಕಾಂ ಸ್ವರೂಪ ಸುಖಭೋಗಾನ್ | ಮಿಶ್ರಾಣಾಂ ನಿತ್ಯ ಸಂಸಾರಿಣಾಂ ಮಿಶ್ರ ಸುಖ ದುಃಖಾತ್ಮಕ ಭೋಗಾನ್ ದದಾತೀತ್ಯರ್ಥಃ || ||ತದುಕ್ತಂ|| “ಮನೋ ಬುದ್ಧಿ ರಂಕಾರಃ ಚಿತ್ತಂ ಚೇತಸ್ತು ಪಂಚಮಮ್ | ಮನೋವೃತ್ತಿರಿತಿ ಪ್ರೋಕ್ತಂ ಜ್ಞಾನಿಭಿಶ್ಚ ಸದಾ ಖಗೇತಿ” ವಚನಾತ್ || “ಮನಸ್ಸಂಸ್ಥಸ್ತು ಯೋಃ ದೇವೋ ಸಾಕ್ಷಾನ್ನಾರಾಯಣಪ್ರಭುಃ | ಸ ಏವಾಕಾಶ ಸಂಸ್ಥಸ್ತು ಮನ ಆಕಾಶನಾಮಕಃ || ಮನನಾನ್ಮನ ಆಕಾಶಃ ಅಸಮಂಶಾ ತ್ಪ್ರಕಾಶನಾತ್” | - ಇತಿ ಛಾಂದೋಗ್ಯಭಾಷ್ಯೇ ತ್ವತಿಯಾಧ್ಯಾಯೇ || ಮನದ ವೃತ್ತಿಗಳನನುಸರಿಸೀತ್ಯತ್ರ = ಮನೋವೃತ್ತಿಮನುಸ್ಯತ್ಯ ಭೋಗಾನ್ ದದಾತಿ || ತ್ರಿವಿಧ ಚೇತನಕೆ = ಸತ್ತ್ವ ರಜಸ್ತಮೋ ಭೇದೇನ ತ್ರಿವಿಧ ಭೇತಸ್ಯ ಇತ್ಯರ್ಥಃ || ಮನವನಿತ್ತರೆ ತನ್ನನೀವನು = ಇತ್ಯತ್ರ, ಯೋಮನಃ ದದಾತಿ ತಸ್ಯ ಸ್ವಾತ್ಮಾನಾಂ ದದಾತಿ || ತನುವ ದಂಡಿಸಿ ದಿನದಿನದಿ ಸಾಧನವ ಮಾರ್ಚರಿಗಿತ್ತಪ್ಪನಿನ್ಯತ್ರ = ಕಾಯಕ್ಲೇಶಾದಿನಾ ನಿರಂತರಂ ಸಾಧನಂ ಕುರ್ವತಾಂ ಜನಾನಾಂ ದದಾತಿ || ಸ್ವರ್ಗಾದಿ ಭೋಗಗಳೇತಿ = ಸ್ವರ್ಗಃ ಆದಿಪದೇನ ಭೂನರಕ ಭೋಗಾನ್ ದದಾತೀತ್ಯರ್ಥಃ ||೬||

(೪) ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರವೇಶನೀಯಾ (ಕನ್ನಡಾನುವಾದ) :-

ಶ್ರೀಹರಿಯ ಸೇವೆಯನ್ನು ಸಾಧಿಸುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸೇ ಮುಖ್ಯ ಸಾಧನವಾದುದರಿಂದ, ಅದನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸುವುದರಿಂದ, ಹರಿಯು ತನ್ನನ್ನೇ ಆ ಮನೋರ್ಪಕರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟುಬಿಡುತ್ತಾನೆ — ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. “ಮನದೊಳಗೆ” — ಎಂಬ ಪದ್ಯದಿಂದ.

ಮನದೊಳಗೆ ತಾನಿಪ್ಪ = ಎಲ್ಲಾ ಜೀವರುಗಳ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಇದ್ದು. ಮನವೆಂದೆನಿಸಿಕೊಂಬನು = “ಮನೋಮಯ” — ಎಂದು ಕರೆಯಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ ಮನದ ವೃತ್ತಿಗಳನುಸರಿಸಿ = ಬುದ್ಧಿ, ಚಿತ್ತ, ಅಹಂಕಾರಗಳೆಂಬ ಮನೋವೃತ್ತಿಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ. ತ್ರಿವಿಧಚೇತನಕೆ = ಸಾತ್ವಿಕ, ರಾಜಸ, ತಾಮಸ ರೆಂಬ ಮೂರು ವಿಧವಾದ ಚೇತನರಾತಿಗಳಿಗೆ ಭೋಗಂಗಳ = ಮೂರು ತರಹದ ಭೋಗಗಳನ್ನು ಅಂದರೆ, ಸಾತ್ವಿಕರಿಗೆ ಸ್ವರೂಪಭೂತ ಸುಖಭೋಗಗಳನ್ನೂ; ರಾಜಸರಿಗೆ (ಮಿಶ್ರರಾದ ನಿತ್ಯಸಂಸಾರಿಗಳಿಗೆ) ಸುಖದುಃಖ ಮಿಶ್ರಭೋಗಗಳನ್ನೂ. ತಾಮಸರಾದ ದೈತ್ಯರಿಗೆ ಕೇವಲ ದುಃಖಾತ್ಮಕ ಭೋಗಗಳನ್ನೂ. ಈವನು = ಕೊಡುವನು. “ಮನಸ್ಸು, ಅಹಂಕಾರ, ಚಿತ್ತ, ಚೇತನ ಇವು ಐದೂ ಮನೋವೃತ್ತಿಗಳು” — ಎಂದು ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ — ಎಂದು ಗುಡ ಪುರಾಣದ ಪ್ರಮಾಣವಿದೆ.

ಪ್ರಮಾಣ :- “ಮನೋಬುದ್ಧಿ ಖಗೀತಿ ||” — ಇತಿ ಗಾರುಡೇ (ಈ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಸಂಸ್ಕೃತ ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿದೆ-ನೋಡುವುದು)

ಛಾಂದೋಗ್ಯ ಉಪನಿಷತ್ತಿನ ಮೂರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ — “ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಸುಸ್ಥಿತನಾದ ನಾರಾಯಣನೇ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಇರುವವನು. ಜ್ಞಾನಪೂರ್ಣನಾದುದರಿಂದ, “ಮನ” ಎಂದೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆಯಲ್ಲಿಯೂ (ಸುತ್ತಲೂ) ಪ್ರಕಾಶಿಸುವುದರಿಂದ “ಆಕಾಶ” ಎಂದೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವನು — ಎಂದು ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಅಪ್ಪಣೆ ಕೊಡಿಸಿರುತ್ತಾರೆ.

ಪ್ರಮಾಣ :-

“ಮನಸ್ಸಂಸ್ಥಸ್ತು
ಪ್ರಕಾಶನಾತ್ ||” — ಇತಿಭಾಂದೋಗ್ಯಭಾಷ್ಯೇ, ತೈತ್ತೀಯಾ
ಧ್ಯಾಯೇ || (ಈ ಪ್ರಮಾಣದ ಪುಣ್ಯವಾಕ್ಯವನ್ನು ಸಂಸ್ಕೃತಮೂಲದಲ್ಲಿ
ಕೊಟ್ಟಿದೆ—ನೋಡುವುದು)

“ಮನವನ್ನಿತ್ತರೆ ತನ್ನನ್ನೇವನು” = ಮನಸ್ಸನ್ನೇ ತನ್ನಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟು, ಅರ್ಪಿಸಿದವರಿಗೆ ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನೇ ಕೊಡುತ್ತಾನೆ. ತನುವ ದಂಡಿಸಿ ದಿನದಿನದಿ ಸಾಧನವ ಮಾರ್ಚರಿಗೆ = ಯಾವಾಗಲೂ ಶರೀರಶೋಷಣರೂಪವಾದ ಕಠಿಣ ವ್ರತಗಳಿಂದ ಶರೀರವನ್ನು ಕ್ಷೇಶಗೊಳಿಸಿ, ಸಾಧನ ಮಾಡುವವರಿಗೆ ಸ್ವರ್ಗಾದಿ ಭೋಗಗಳ = ಸ್ವರ್ಗ, ಭೂಮಿ, ನರಕ ಮೊದಲಾದ ಭೋಗಗಳನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾನೆ. ಹೀಗೆ ಸತ್ವ-ರಜ-ತಮ ಎಂಬ ತ್ರಿವಿಧಭೇದನರಿಗೆ ಅವರವರ ಮನೋವೃತ್ತಿ (ಧರ್ಮ)ಗಳನ್ನನುಸರಿಸಿ, ಮೂರು ತರಹದ ಭೋಗಗಳನ್ನು ಕೊಡುವನು-ಎಂಬುದು ಈ ಪದ್ಯದ ಮುಖಾರ್ಥ.

(೬) ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಾಚಾರ್ಯರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ :-

ಶ್ರೀಹರಿಯ ಕರುಣೆಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ- “ಮನದೊಳಗೆ” — ಎಂಬ ಪದ್ಯದಿಂದ. ಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯ ಮುಂತಾದ ಉತ್ತಮರ ಮನೋವೃತ್ತಿಗಳನ್ನು ಕೇವಲ ನಿಮಿತ್ತ ಮಾಡಿ, ಅವರಿಗೆ ಕರ್ಮ ಹಾಗೂ ಅವುಗಳ ಫಲಗಳನ್ನು ಕೊಡುವನು- ಎಂಬುದು ತಾತ್ಪರ್ಯಾರ್ಥ.

(೭) “ಗುರುಪ್ರದಯ ಪ್ರಕಾಶಿಕೆ” ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ :-

ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪ್ತನು. ಜಾನರೂಪನಾದ್ದರಿಂದ ಮನಶ್ಚೈವವಾಚ್ಯನು. ತ್ರಿವಿಧ ಜೀವರ ಮನೋವೃತ್ತಿಗೆ ಅನುಕೂಲವಾಗಿ ವಿಷಯಾದಿಭೋಗಗಳನ್ನು ಕೊಡುವನು. ಮನಸ್ಸನ್ನು ತನಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿದವರಿಗೆ ತನ್ನನ್ನೇ ಧ್ಯಾನಕ್ಕೆ ಕೊಡುವನು. ಕರ್ತೃತ್ವಾಭಿಮಾನದಿಂದ ಶರೀರ ದಂಡಿಸಿ, ತವಾದಿಸಾಧನ

ಮಾಡುವವರಿಗೆ ಸ್ವರ್ಗಾದಿ ಭೋಗಗಳನೀವನು. ಮನಸ್ಸನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸುವುದರ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಭಿಮಾನ ಬಿಟ್ಟು ಎಲ್ಲವೂ ದೈವಾಧೀನವೆಂದು ಭಾವಿಸುವುದು ಎಂದರ್ಥ. ||೬||

ಸರ್ವವ್ಯಾಖ್ಯಾನಸಾರಸಂಗ್ರಹ :-

ಪಂಚಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳು ಮತ್ತು ಪಂಚಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳು ಮನಸ್ಸಿನ ಅಧೀನವಾಗಿರುವುವು. ಸಕಲ ಜೀವರಾಶಿಗಳ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನು ಸ್ಥಿತನಾಗಿ ಇದ್ದು, ಮನಃಪ್ರೇರಕನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಮನೋಭಿಮಾನಿಗಳಾದ ಶ್ರೀ ಮಹರುದ್ರದೇವರ ಅಂತಃಪ್ರೇರಕನೂ ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಉತ್ತಮ ಸಾಧನಸಿದ್ಧಿಗೆ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಜಯ ಮುಖ್ಯ. ಮನೋಜಯ ಅತ್ಯಂತ ಮುಖ್ಯ. ಚಂಚಲವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಯುಕ್ತವಾದ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಸ್ವತಃ ಪ್ರವರ್ತನ ಶಕ್ತಿ ಇಲ್ಲ. ಅದರ ವ್ಯಾಪಾರ ವಿಶೇಷಗಳು ಈಶ್ವರಾಧೀನವಾದದ್ದು. ಜ್ಞಾನರೂಪನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನು ಈ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯಮಾನನಾಗಿದ್ದುಕೊಂಡು “ಮನ” ಎಂಬುದಾಗಿ ಅದೇ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಕರೆಯಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ. ಆಯಾಯ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪ್ತವಾಗಿರುವ ಶ್ರೀಹರಿಯು ತತ್ತಚ್ಚಿಬ್ಬವಾಚ್ಯನಾಗಿದ್ದು, ತನ್ನಾಮಕನಾಗಿರುವನು. ಇದರಿಂದಲೇ “ಮನ” ಎಂದೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಪರಮಾತ್ಮನು ಮನಃ ಪ್ರೇರಕನೂ ಮತ್ತು ಮನೋಮಯನೂ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಜೀವನು ಅನಾದಿ. ಅಂತೆಯೇ ಅವನ ಕರ್ಮಪ್ರವಾಹವೂ ಅನಾದಿಯಾದದ್ದು. ಪರಮಾತ್ಮನು ಜೀವರ ಅನಾದಿಕರ್ಮವನ್ನನುಸರಿಸಿ, ಸದ್ಭಕ್ತನುಗುಣವಾಗಿ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಪ್ರೇರಿಸುವನು. ಅದರಂತೆ ಮನಸ್ಸಿನದ್ದಾರಾಣಾ ವಿಧವಾದ ಭೋಗೇಚ್ಛೆಗಳನ್ನು ಪ್ರಪ್ರಥಮತಃ ಹುಟ್ಟಿಸುವನು. ಬುದ್ಧಿ, ಚಿತ್ತ, ಅಹಂಕಾರ, ಅಂತಃಕರಣ ಎಂಬ ಮನಸ್ಸಿನ ಮುಖ್ಯ ವ್ಯಾಪಾರಗಳಿಗೆ “ಮನೋವೃತ್ತಿ”ಗಳೆಂದು ಹೆಸರು. ಈ ಮನೋವೃತ್ತಿಗಳಿಗೆ ತಾನೇ ಆಶ್ರಯ ದಾತನಾಗಿರುವನು. ಜೀವರಾಶಿಗಳು ಸ್ಥೂಲವಾಗಿ ಮೂರು ವಿಧ. ಸಾತ್ವಿಕ, ರಾಜಸ ಮತ್ತು ತಾಮಸ ಎಂಬ ಈ ತ್ರಿವಿಧ ಚೇತನರ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಅಂತಃಪ್ರೇರಕನಾಗಿದ್ದು, ಸರ್ವೇಂದ್ರಿಯ ನಿಯಾಮಕನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನು, ಅವರ ಕರ್ಮ ಅನಾದಿಕರ್ಮಗಳನ್ನನುಸರಿಸಿ, ಮನೋವೃತ್ತಿಗಳ ದ್ವಾರಾ ಅವರವರ

ಯೋಗ್ಯತೆಗನುಸಾರ, ಭೋಗೇಚ್ಛೆಗಳನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಿ, ಅದರಂತೆಯೇ ಕ್ರಿಯೆಗಳನ್ನು ತಾನು ಬಿಂಬರೂಪನಾಗಿದ್ದು ಮಾಡಿ, ಜೀವನವ್ವಾರಾ ಮೂಲ ಅವುಗಳಿಗೆ ತಕ್ಕ ಫಲಗಳನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಿರುವನು. ಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯ ಸಾತ್ವಿಕರಿಗೆ ಸುಖಫಲಗಳನ್ನೂ, ಮಿಶ್ರ ಜೀವರಾದ ರಾಜಸರಿಗೆ ಸದಾ ದುಃಖ ಮಿಶ್ರವಾದ ಫಲಗಳನ್ನೂ ಮತ್ತು ಭಗವದ್ವೇಷಿಗಳಾದ ತಮ ಯೋಗ್ಯ ಜೀವರಿಗೆ ನಿತ್ಯ ದುಃಖರೂಪ ಫಲಗಳನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಿರುವ ಇದರಿಂದ ಭಗವಂತನಿಗೆ ವೈಷಮ್ಯ ಸೃಷ್ಟಿಗಾದ ದೋಷಗಳಾವುವೂ ಇಲ್ಲ ಇಲ್ಲ. ಸಕಲ ವ್ಯಾಪಾರ ವಿಶೇಷಗಳಿಗೂ ಪ್ರಧಾನ ಕೇಂದ್ರವಾದ ಮನಸ್ಸು ಪರಮಾತ್ಮನ ಪಾದಾರವಿಂದಗಳಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಲ ಭಕ್ತಿಭಾವದಿಂದ ಅರ್ಪಿ ವರಿಗೆ, ಶ್ರೀಹರಿಯು ಪರಮಾನುಗ್ರಹ ಮಾಡುವನು. ಅವರಿಗೆ ತನ್ನ ಈಯುವನು. ಅಂದರೆ, ಅವರ ಮನೋಮಂದಿರದಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನು ಗೋಚರಿಸುವನು. ಪರಿಪಕ್ವಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಯೋಗ್ಯಜೀವರಿಗೆ ಸಂದರ್ಶನಾಖ್ಯರೂಪವಾದ ಆಪರೋಕ್ಷ ಭಾಗ್ಯವನ್ನೇ ಕರುಣಿಸುತ್ತಾ ಇದಲ್ಲವೇ ಪರಮಾತ್ಮನ ಕರುಣಾರಸದ ಪಾರಾಕಾಷ್ಠತೆ? ಮಹಾತ್ಮಜ್ಞ ಪೂರ್ವಕವಾದ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಭಗವಂತನನ್ನು ಸರ್ವಕರ್ಮಸಮರ್ಪಣ ಬು ಯಿಂದ ಭಜಿಸಿದವರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಪರಮಾತ್ಮನು ಒಲಿದು, ಅನುಗ್ರಹಿಸುವ ಕೇವಲ ಕೃಚ್ಛಿ ಚಾಂದ್ರಾಯಣಾದಿ ವ್ರತಗಳ ಆಚರಣೆಯಿಂದ, ಶರೀರವ ದಂಡಿಸಿ, ಸಾಧನ ಮಾಳ್ಪರಿಗೆ ಕಾಮ್ಯಾದಿ ಫಲರೂಪವಾದ ಸ್ವರ್ಗಾದಿಭೋ ಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಕೊಡುವನು. ಆ ಪುಣ್ಯರಾಶಿಯು ಕ್ಷೀಣವಾಗಲು, ಘ ಮರ್ತ್ಯಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅವರು ಜನಿಸುವರು. ಪರಮಪುರುಷಾರ್ಥರೂಪವ ಮೋಕ್ಷ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗಬೇಕಾದರೆ ಭಗವದನುಗ್ರಹವೊಂದೇ ಮುಖ್ಯ ಕಾರ ಪರಿಶುದ್ಧವಾದ ಭಕ್ತಿಮಾರ್ಗವೇ ಭಗವದನುಗ್ರಹ ಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ ಇರುವ ಏಕ ಮಾರ್ಗ. “ಮನವನಿತ್ತರೆ ತನ್ನನೀವನು” — ಎಂಬುದೇ ಭಕ್ತಿಯೋಗ ಪ್ರಧಾನ ಸೂತ್ರ. ಇದು ದಾಸರಾಯರು ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದ ಮುಖ್ಯ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಪದ್ಯ (2)

ಮೂಲ :-

ಪರಮ ಸತ್ತುರುಷಾರ್ಥರೂಪನು |
 ಹರಿಯು ಲೋಕಕ್ಕೆ ಎಂದು ಪರಮಾ |
 ದರದಿ ಸದುಪಾಸನೆಯ ಗೈವರಿಗಿತ್ತಪನು ತನ್ನ ||
 ಮರೆದು ಧರ್ಮಾರ್ಥಗಳ ಕಾಮಿಸು |
 ವರಿಗೆ ನಗುತತಿಶೀಘ್ರದಿಂದಲಿ |
 ಸುರಪತನಯ ಸುಯೋಧನರಿಗಿತ್ತಂತೆ ಕೊಡುತಿಪ್ಪ ||೭||

ಅವತರಣಿಕಾ :-

ತನ್ನನ್ನು ಉತ್ತಮಾನುಸಂಧಾನಕ್ರಮದಿಂದ ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡತಕ್ಕ ಹಾಗೂ ಫಲಾವೇಕ್ಷೆಯುಳ್ಳವರಾಗಿ ಕಾಮ್ಯಾದಿ ಕರ್ಮಗಳ ಆಚರಣೆಯಿಂದ ಸ್ಮರಿಸತಕ್ಕ ಜನರಿಗೆ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು, ಅವರವರ ಉಪಾಸನಾ ಕ್ರಮಗಳಿಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಫಲವನ್ನು ಕೊಡುವ ವಿಷಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. "ಪರಮ ಸತ್ತುರುಷಾರ್ಥರೂಪನು"- ಎಂಬ ಈ ಪದ್ಯದಿಂದ.

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ :-

ಪರಮು = ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಸತ್ತುರುಷಾರ್ಥ = ಅತ್ಯಂತ ಮಂಗಳ ಕರವಾದ (ಸುಖಕರವಾದ) ಮೋಕ್ಷಾದಿ ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಕೊಡುವ ರೂಪನು = ದಿವ್ಯ ಮಂಗಳವಿಗ್ರಹನಾದ ಸ್ವತಂತ್ರಸ್ವರೂಪವುಳ್ಳ ಹರಿಯು = ಬಿಂಬರೂಪಿ ಪರಮಾತ್ಮನು. ಲೋಕಕ್ಕೆ = ಸಮಸ್ತ ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ ತ್ರಿವಿಧಜೀವರಾಶಿಗಳಿಗೆ ಎಂದು = ತ್ರಿವಿಧಪ್ರಕಾರಬಿಂಬನೆಂದು ಪರಮಾ ದರದಿ = ಅತ್ಯಂತ ಅದರದಿಂದ (ಭಕ್ತಿಶ್ರದ್ಧಾನ್ವಿತನಾಗಿ) ಸದುಪಾಸನೆಯ = ಸಮೀಚೀನವಾದ, ಅಂದರೆ ಫಲಾವೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದೆ ಕೇವಲ ಭಗವತ್ತಿತ್ತೀಗೋ

ಸ್ವರವೇ ಉಪಾಸನೆಯನ್ನು (ತಾರತಮ್ಯ ಪಂಚಭೇದಜ್ಞಾನಪೂರ್ವಕ ಬಿಂಬೋ ವಾಸನೆಯನ್ನು) ಗೈವರಿಗೆ = ಮಾಡುವವರಿಗೆ ತನ್ನ = ತನ್ನನ್ನೇ, ಅಂದರೆ, ನಿರಂತರದಲ್ಲಿಯೂ ದೊರೆಯುವ ತನ್ನ ಸಂದರ್ಶನವಾಪ್ತಿಯೊಪವಾದ ಅಪರೋಕ್ಷ ವನ್ನು. ಅಂದರೆ ಮುಕ್ತಿಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಇತ್ತಪನು = ಕೊಡುತ್ತಾನೆ. ತನ್ನ = ತನ್ನನ್ನು (ಆ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು) ಮರೆಡು = ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ಸರ್ವೋತ್ತಮನು. ಸರ್ವಸ್ವತಂತ್ರನು, ನಾನು ಅಸ್ವತಂತ್ರ, ಅವನ ಅಧೀನ ನಾದವ ಎಂಬ ಜ್ಞಾನಾನುಷ್ಠಾನ ಮರೆತು, ಅಹಂ ಮಮತಾಯುಕ್ತರಾಗಿ ಧರ್ಮಾರ್ಥಗಳ = ಯಾಗ ದಾನಾದಿ ಧರ್ಮಗಳೆಂದುಟಾಗುವ ಹಾಗೂ ಅರ್ಥಾದಿಗಳಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಫಲಗಳನ್ನು ಕಾಮಿಸುವರಿಗೆ = ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವವ ರಿಗೆ ನಗುತ = ನಗೆಯಿಂದೊಡಗೂಡಿ ಅತಿಶೀಘ್ರದಿಂದಲಿ = ಅತ್ಯಂತ ಜಾಗ್ರತೆಯಾಗಿ (ಕ್ಷಿಪ್ರದಲ್ಲಿಯೇ) ಸುರಪತನಯ = ದೇವತೆಗಳ ಅಧಿಪತಿ ಯಾದ ಇಂದ್ರದೇವರ ಮಗ ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ಸುಯೋಧನರಿಗೆ = ದುರ್ಯೋ ಧನರಿಗೆ ಇತ್ತರಿತೆ = ಅವರವರು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದ ಕೋರಿಕೆಯಂತೆ ಕೊಟ್ಟಹಾಗಿ ಕೊಡುತ್ತಿಪ್ಪ = ಕೊಡುತ್ತಿರುವನು (ಅವರವರ ಇಷ್ಟಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತ ಲಿರುವನು)

ತಾತ್ಪರ್ಯ :-

ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ಸರ್ವೋತ್ತಮನು (ಪರಮ). ಅನಂತಾನಂತ ಕಲ್ಯಾಣಗುಣಮಯನು. ನಿತ್ಯಾನಂದನು. ದಿವ್ಯಮಂಗಳರೂಪಿಯಾದ ಶ್ರೀ ಹರಿಯು ತನ್ನ ಭಜಕರಿಗೆ ಧರ್ಮ, ಅರ್ಥ, ಕಾಮ ಮತ್ತು ಮೋಕ್ಷಗಳೆಂಬ ಚತುರ್ವಿಧ ಪುರುಷಾರ್ಥವನ್ನೊಪ್ಪಿದನು. ಸಮೀಚೀನವಾದ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಭಗವಂತನ ಮಹಿಮಾವಿಶೇಷಗಳನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರದ್ವಾರಾ ತಿಳಿದು, ಅವನ ಗುಣೋಪಾಸನೆ ಮಾಡ್ತ ಏಕಾಂತ ಭಕ್ತರಿಗೆ ತನ್ನನ್ನೇ ಕೊಡುವನು. ಅಂದರೆ, ಅವರಿಗೆ ತನ್ನ ಸಂದರ್ಶನ ಭಾಗ್ಯವನ್ನು ನೀಡಿ. ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು, ಅನು ಗ್ರಹಿಸುವನು. ಅಮಲ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಉಪಾಸುವವರಿಗೆ ಅತಿ ಸುಲಭನು. ಆದರೆ ಮುಖ್ಯತಃ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನೇ ಮರೆತು, ಕೇವಲ ಏಕಕಾಲೇಕ್ಷಿಗಳಾದ

ಶಿಕ್ಷಪ್ರದಲ್ಲಿಯೇ ಫಲವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ವಿಮುಖನಾಗುವನು. ದಾಸರಾ
 ಉದಕ್ಕೆ ದೃಷ್ಟಾಂತವಾಗಿ ಅರ್ಜುನ ಮತ್ತು ದುರ್ಯೋಧನ-ಇವರಿಬ್ಬ
 ತಿಗದುಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಅರ್ಜುನ ನಿಷ್ಕಾಮ ಭಕ್ತ. ವಿಶಾಂತಭಕ್ತ
 ರ ಅರ್ಜುನ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನೇ ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿದ. ಅದರಂತೆ ಪಾರ್ಥನ ಸಾರಥಿ
 ವಿ ಅವನ ವಶವಾಗಿ ನಿಂತ, ಅವನ ಬಂಡಿಬೋವನಾಗಿ, ಅರ್ಜುನನನ್ನು
 ಧ್ವಂಸದ. ಆದರೆ ದುರ್ಯೋಧನು ಅಹಂ ಮಮತಾಯುಕ್ತನಾದಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ
 ಅಪೇಕ್ಷಿಸಲಿಲ್ಲ. ಅವನ ಸೈನ್ಯವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿದ. ಅದರಂತೆ ತನ್ನ
 ವನ ಸೇನೆಯನ್ನು ಅವನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಕಳುಹಿಸಿದ. ಕಾಮಾಪೇಕ್ಷಿಗಳಿಗೆ
 ಹಾಗೂ ಅಶಾಶ್ವತಫಲ. ಸುದುಪಾಸಕರಿಗೆ ಮುಕ್ತಿ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯರೂಪ
 ಶಾಶ್ವತಫಲ. ಇಂತಹ ದಯಾರ್ಥಹೃದಯ ಶ್ರೀಹರಿ.

ವಾಖ್ಯಾನಗಳು

ಶ್ರೀ ಸಂಕರ್ಷಣ ಒಡೆಯರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ :-

ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ, ಕ್ಷರಾಕ್ಷರವಿಲಕ್ಷಣವಾದ ತ್ರಿವಿಧಜೀವರಿಗೆ
 ಬಾಧಿವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಪ್ರಯೋಜಕನಾದ ಬಿಂಬರೂಪಿಯಾದ ಶ್ರೀಹರಿ
 ಕನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನು ತ್ರಿವಿಧಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ ತ್ರಿವಿಧ ಪ್ರಕಾರಬಿಂಬ
 ಆತ್ಮಂತ ಆದರದಿಂದ, ತಾರತಮ್ಯ ಪಂಚಭೇದಜ್ಞಾನದಿಂದ ಬಿಂಬೋ
 ಯನ್ನು ಮಾಡತಕ್ಕ ಜೀವರಿಗೆ ತನ್ನ ಸಂದರ್ಶನಾಖ್ಯವಾದ ಅಪರೋಕ್ಷ
 ಕೊಡೋವನಾಗಧಾನೆ. ಇತರ ವಿಧವಾದ ವ್ರತೋಪವಾಸಗಳಿಂದ
 ದಿಲ್ಲ. ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ಸರ್ವೋತ್ತಮನು, ಸರ್ವಸ್ವತಂತ್ರ,
 ಅಸ್ವತಂತ್ರ, ಪರಮಾತ್ಮನ ಅಧೀನನಾದವ-ಎಂಬ ಜ್ಞಾನಾನುಷ್ಠಾನ
), ಅಹಂಮಮತಾಯುಕ್ತರಾಗಿ, ಧರ್ಮಾರ್ಥಕಾಮ ಮೋಕ್ಷಗಳನ್ನು
 ಸತಕ್ಕವರಿಗೆ, ದುರ್ಯೋಧನನಿಗೆ ಯಾದವ ಸೈನ್ಯವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು,
 ಡಿಸಿದಂತೆಯೂ, ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ವಶನಾದಿ ಮಹಾ ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳನ್ನು

ಏಕ ಪಾರತ್ರಿಕದಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಂತೆಯೂ ಕೊಡತಾನೆ, ಎಂದರೇ ಫಲಾಯಿಲ್ಲದೆ ನಿಷ್ಕಾಮಕರಾಗಿ ಸರ್ವಸಾಧನಿಯ ಮಾಡಬೇಕಂತ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ವಿಶೇಷಾರ್ಥ :-

ನಿಷ್ಕಾಮರಾಗಿ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಭಜಿಸಬೇಕು-ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾ

ತಂತ್ರಸಾರೋಕ್ತಿ :-

“ಸಕಾನಾದ್ಧಿಗುಣಾಪ್ರೋಕ್ತಾ ಆಕಾನ್ಯಸ್ಯ ಕೃತಾಕ್ರಿಯ ಮತ್ತು “ಮಯ್ಯರ್ಪಿತವ್ಯತ್ರಿತಿ” -ಇತಿ ವಿಷ್ಣುರಹಸ್ಯೇ ||

(೨) “ಭಾವಪ್ರಕಾಶಿಕೆ”- ನಾನ್ಯಾನ :-

ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ಸ್ವತಂತ್ರನು. ರಮಾಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ಚರಾಚರವಾದ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಅಧಿಪನು. ಸರ್ವಚೇತನರಿಗೂ ಧರ್ಮ, ಅರ್ಥ, ಕ, ಮೋಕ್ಷಗಳೆಂಬ ನಾಲ್ಕು ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಕೊಡುವವನು. ಸಕಲಪಗಳೂ ಅವನ ಅಧೀನರೆಂದು ತಿಳಿದು, ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುವವರಿಗೆ ಅವನು ಇತ್ತು ಸಲಹುವನು. ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಮರೆತು, ಕೇವಲ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸಿ, ಅದರ ಅರ್ಥವನ್ನು ಅಂದರೆ, ಅದರ ಫಲರೂಪ ಸುಖವನ್ನು ಬಯಸುವವರಿಗೆ, ಅರ್ಜುನ, ದುರ್ಯೋಧನರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಭಜನಕ್ಕನುಗುಣವಾದ ಫಲವನ್ನು ಅತಿಶ್ರೇಫದಲ್ಲಿಯೇ ಕೊಡುವನು.

ವಿಶೇಷಾರ್ಥ :-

“ತದರ್ಥಂ ಕರ್ಮ ಕೌಂತೇಯ ಮುಕ್ತ ಸಂಗಃ ಸಮಾಚೌ ಕರ್ಮಣ್ಯೇವಾಧಿಕಾರಸ್ತೇ ಮಾಘಲೇಷು ಕದಾಚನ || ಮಾಕರ್ಮ ಹೇತುಭೂರ್ವಾರ್ತೇ ಸಂಗೋಸ್ತು ಕರ್ಮಣಿ”- ಎಂಬ ಗೀತಾವಾಕ್ಯ ಪ್ರಕಾರ, ಫಲಾಪೇಕ್ಷೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡು. ಎಲೈ ಅಜುನಿನಗೆ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಅಧಿಕಾರವೇ ಹೊರತು ಫಲವನ್ನು ಹೊ

ಭಕ್ತವೃತ್ತಿ. (ಫಲವನ್ನು ಕೊಡುವ ಅಧಿಕಾರವು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೇ ಸೇರಿದ್ದು
ಯು ಭಾವವು). ಆದುದರಿಂದ ಕರ್ಮಲಭಲಕ್ಕೆ ಅಧಿಕಾರಿ ನೀನೆಂದು
ಕೊಡಬೇಡ. ಹಾಗಾದರೆ ಕರ್ಮವನ್ನೇ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಬಿಡಕೊಡದು-
ಯು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸಿರುವನು ಇದರಂತೆ.
ಕೂಪಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲದೆ ಕರ್ಮಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ "ನೈಷ್ಕರ್ಮ್ಯಂ" ವೆಂದು ಹೆಸರು.
ಇಂತ ನಿಷ್ಕಾಮಕರ್ಮಾನುಷ್ಠಾನದಿಂದಲೇ ಮುಕ್ತಿ ಯಾಗುವುದೆಂದು
ಇತಿವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಅರ್ಥವು.

ಶ್ರೀ ಮಂತ್ರಾಲಯಸ್ವಾಮಿಗಳವರ "ಗೀತಾವಿವೃತಿ" -ಎಂಬ
ಸಿಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಅದರ ಅರ್ಥವನ್ನೂ, ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನೂ, ಉಪಾಸನಾ ಕ್ರಮ
ಇತ್ಯಾದಿ ವಿಶದ ಮಾಡಿ ತೋರಿಸಿರುತ್ತಾರೆ.

ಭಾಗವತ ಪ್ರಥಮಸ್ಕಂಧದಲ್ಲಿ- "ನೈಷ್ಕರ್ಮ್ಯಮುಪ್ಯಚ್ಯುತ ಭಾವ
ಕೇಂ ನ ಶೋಭತೇ ಜ್ಞಾನಮಲಂ ನಿರಂಜನವತ್"- ಎಂಬಂತೆ,
ನಿಷ್ಕಾಮಕರ್ಮಾನುಷ್ಠಾನವನ್ನೇ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರೂ, ಅದರಿಂದಂಟಾದ
ಭಕ್ತವೃತ್ತಿ ನಿರ್ದುಷ್ಟವಾಗಿದ್ದರೂ, ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ದೃಢವಾದ ಭಕ್ತಿ ಇಲ್ಲ
ವೆಂದರೆ, ಆ ನಿರ್ದುಷ್ಟಜ್ಞಾನವೂ, ನಿಷ್ಕಾಮ ಕರ್ಮವೂ ಮುಕ್ತಿಗೆ ಸಾಧನ
ಗಳಿವು—ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಆದುದರಿಂದ ಭಕ್ತಿ ಇಲ್ಲದೆ ಮಾಡುವ
ಧನವು ಪ್ರಯೋಜನಕಾರಿಯಲ್ಲ. ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಪರಮಭಕ್ತಿಯಿಂದ
ಪಾಸನೆ ಮಾಡುವುದರಿಂದಲೇ ಮುಕ್ತಿಯಾಗುವುದೆಂಬುದನ್ನು -"ಪರಮ
ಪುರುಷಾರ್ಥರೂಪನು ಹರಿಯು"—ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ತೋರಿಸುವರು.
ಅರ್ಥವನ್ನು ಪದಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿದೆ. ಇದಕ್ಕೆ
ಕೊಂದು ಅರ್ಥ ಉಂಟು. ಪರಮಸತ್ಪುರುಷ = ಮಹಾಭಗವದೈಕ್ಯ
ಸಾಮಗ್ರಿಗಳಿಗೆ, ಅರ್ಥರೂಪನು = ಧನರೂಪನು. ಅಂದರೆ, ಭಕ್ತರು
ಇಂತ ಕುಟೀಲನಂತೆ ಬಡವರಾಗಿದ್ದರೂ, ಪರಮಾತ್ಮನೇ ನನಗೆ ಧನವು.
ಇಂಗಿತಲೂ ಬೇರೆ ದ್ರವ್ಯವನ್ನು ನಾನು ಬೇಡುವುದಿಲ್ಲ—ಅನ್ನುವರು.
ಭಾಗವತ ಚತುರ್ಥಸ್ಕಂಧದಲ್ಲಿ- "ಹರಿರಧನಾತ್ಮ ಧನಪ್ರಿಯೋರಸಜ್ಜಃ"-

ಅಂದರೆ, ತನ್ನ ಭಕ್ತರ ಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನರಿತ ಪರಮಾತ್ಮನು, ದರಿದ್ರರಾದ್ದರೂ, ತನ್ನನ್ನೇ ಧನವೆಂದು ಭಾವಿಸುವವರು ಯಾ ಅಂದರೆ, ಧನದಲ್ಲಿ ಅವರಿಗೆ ಇರುವ ಪ್ರೀತಿಗಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಪ್ರೀತಿ ತನ್ನಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟು ಧನಾದಿಗಳನ್ನು ಹೆಚ್ಚು, ಕಲ್ಲು ಮೊದಲಾದುದಕ್ಕೆ ಸನ್ನಾಗಿ ಭಾವಿಸುವವರೆಂದು ಅರ್ಥ. ಅಂತಹವರಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ವವನು. ಈ ಕಾರಣದಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು “ಅಧನಾತ್ಮ ಧನಪ್ರೀನೆಂದು ಭಾಗವತದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವರು. ಅದೇ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ದಾಸರಾಂ “ಸತ್ತುರುಷಾರ್ಥರೂಪ” -ನೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಇದೂ ಅಲ್ಲದೆ ಪತ್ಮನು ಸ್ವತಂತ್ರನು; ಜೀವನು ಅಸ್ವತಂತ್ರನು. ಪರಮಾತ್ಮನು ಕ್ಷೇಶರೂ ಜೀವನು ಮರಣಾದಿ ಅನಂತಾನಂತ ದಃಖಯುಕ್ತನು—ಎಂಬ ಇವೇ ; ಲಾದ ಭೇದಗಳು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೂ ಮತ್ತು ಜೀವನಿಗೂ ಇರುವುವೆಂರಮಾ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳೆಲ್ಲರೂ ಪರಮಾತ್ಮನ ವಶದಲ್ಲಿರುವರು ಎಂದು ತಿ ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುವುದೇ—“ಸದುಪಾಸನೆ”. ಇಂತಹ ಸದುಪಾಸನೆಯ ಮಾಡುವವರಿಗೆ ಇಹಪರಂಗಳಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನು ತನ್ನ ಸಂದರ್ಶಯವಾಗಲೂ ದೊರೆಯುವಂತೆ ಮಾಡುವನು.

ಮೇಲಿನ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ- ತನುವ ದಂಡಿಸಿ ದಿನದಿನದಿ ಸಾ ಮಾಳ್ಕರಿಗಿತ್ತಪನು ಸ್ವರ್ಗಾದಿ ಭೋಗಗಳೆ- ಎಂಬ ಪದ್ಯದಿಂದ “ಪರನುಪುರುಷಾರ್ಥರೂಪನು ಹರಿ”- ಎಂದು ಉಪಾಸನೆಯನ್ನು ವವರಿಗೆ ತನ್ನ ದರ್ಶನವನ್ನು ಯಾವಾಗಲೂ ಕೊಡುತ್ತಿರುವನು— ಪದ್ಮಾರ್ಥದಿಂದಲೂ ತಿಳಿಯಬೇಕಾದ ಮುಖ್ಯಾಂಶವೇನೆಂದರೆ:— ದೇಹ ದಂಡಿಸಿ, ತಪಸ್ಸನ್ನಾಚರಿಸುವುದು ನಿತ್ಯವಾದ ಫಲಶ್ಕಲ. ಏಕೆಂದರೆ— ಉದ್ದೇಶಕ್ಕಾಗಿ ಇವನು ತಪಸ್ಸನ್ನು ಆಚರಿಸುವನೋ, ಅದರ ಫಲವ ರೂಪವಾದ ವರವನ್ನು ಪಡೆದಕೊಡಲೇ ಆ ದೇಹದಂಡನೆಯನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿ, ವಿಷಯಾದಿ ಭೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತನಾಗುವನು. ಹಾಗಲ್ಲದೆ ಸರ್ವದಾ ಸನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿಯೇ ಇಟ್ಟು, ತಾನು ಸ್ನಾನ ಮಾಡುವುದು

ಶ್ಲೇಷಾ, ಏಳುವುದು, ಕೂಡುವುದು, ಮಾತನಾಡುವುದಲ್ಲವೂ ಭಗವತ್
ಶ್ಲೇಷ—ಎಂದೇ ಭಾವಿಸಿ, ಸರ್ವದಾ ಚಿಂತನೆ ಮಾಡುವವರಿಗೆ ಇದು ನಿತ್ಯ
ವಾಗಿರುವುದು.

ಭಾಗವತ ಪ್ರಥಮಸ್ಕಂಧದಲ್ಲಿ -ನಾರದರು ಶ್ರೀ ವೇದವ್ಯಾಸರನ್ನು
ಕುರಿತು, -“ಏತತ್ಸಂಸೂಚಿತಂ ಬ್ರಹ್ಮಣ್ ಶಾಪತ್ರಯಂ ಚಿಕಿತ್ಸಿತಂ | ಯದೀ
ಶ್ವರೇ ಭಗವತಿ ಕರ್ಮಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಭಾವಿತಮ್ || ಅನುಯೋಯಂ ಚ
ಭೂತಾನಾಂ ಜಾಯತೇ ಯೇನ ಸುವ್ರತ | ತದೇವಹ್ಯಾನುಯ ದ್ರವ್ಯಂ
ಶ್ಚುನಾತಿ ಚಿಕಿತ್ಸಿತಂ | ಏವಂ ನೈಕಾಂ ಕ್ರಿಯಾಯೋಗಾಃ ಸರ್ವೇ
ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಹೇತವತಿ || ತ ಏನಾತ್ಮ ವಿನಾಶಾಯ ಕಲ್ಪಂತೇ ಕಲ್ಪಶಾಃ
ಸರೇ ||”- ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಇದರ ಅರ್ಥವೇನೆಂದರೆ- “ಎಲೈ ಬ್ರಾಹ್ಮ
ಣೋತ್ತಮ, ನನ್ನ ಅನುಭವದಿಂದ ನನಗೆ ತಿಳಿದ ಅಂಶವೇನೆಂದರೆ- ನಾವು
ಮಾಡುವ ಸಕಲ ಕರ್ಮಗಳನ್ನೂ ಭಗವತ್ತೇವೆ ಎಂದು ಭಾವಿಸುವುದೇ ನಮ್ಮ
ಶಾಪತ್ರಯಗಳಿಗೆ ಔಷಧವು. ಮನುಷ್ಯನನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವ ಸಾಧನವಾದ ಪಾಪಾಣ,
ವಶ್ಯನಾಭಿ ಮುಂತಾದ ವಿಷವದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಚಿನ್ನಾಗಿ ಶುದ್ಧಿ ಮಾಡಿ ಮಾತ್ರಗಳ
ನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಮಹಾ ರೋಗಗಳಿಗೆ ಅವುಗಳನ್ನು ವೈದ್ಯರು ಉಪ
ಯೋಗಿಸುವುದರಿಂದ ರೋಗಗಳು ಪರಿಹಾರವಾಗುವುವು. ಅದರಂತೆಯೇ,
ಆನುರಾಗದಿಂದ ದೇಹಸುಖಕ್ಕಾಗಿ ನಾವು ಮಾಡುವ ಕರ್ಮಗಳೆಲ್ಲವೂ ನರ
ಕೈ ಸಾಧನವಾಗುವುವು. ಅದೇ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಭಗವತ್ತೀತಿಗಾಗಿ ಮಾಡಿ
ದರೆ, ಶುದ್ಧಿ ಮಾಡಿದ ಪಾಪಾಣಗಳಂತೆ ಭವರೋಗವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿ ಮುಕ್ತಿ
ಯನ್ನು ಕೊಡಿಸುವುವು. ಅದರ ವಿಧಾನ ಹೇಗೆಂದರೆ-ನಾವು ಸ್ನಾನ ಮಾಡು
ವಾಗ ಮೈ ಕೊಳ ಹೋಗುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸ್ನಾನ ಮಾಡುತ್ತೇವೆಂದು ಭಾವಿಸದೆ
ದೇಹವು ಪರಮಾತ್ಮನು ವಾಸಮಾಡಲರ್ಹವಾದ ಒಂದು ರಥವು. ಅಂತಹ
ರಥವನ್ನು ಶುದ್ಧಿ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ತೊಳೆಯುತ್ತೇವೆ-ಎಂದು ಭಾವಿಸುವುದೇ
ಮುಕ್ತಿಗೆ ಸಾಧನ. ಹಾಗೆಯೇ ದೇಹವನ್ನು ಅಲಂಕರಿಸುವುದು ಜನಮೆಚ್ಚಿಗೆಗೆ
ಎಂದು ಭಾವಿಸಿದರೆ, ನರಕಸಾಧನೆ. ಭಗವಂತನು ಕೂಡುವ ರಥವಾದುದರಿಂದ,
ಪರಮಾತ್ಮನ ಪ್ರೀತ್ಯರ್ಥವಾಗಿ ದೇಹವನ್ನು ಅಲಂಕರಿಸುತ್ತೇವೆಂದು ಭಾವಿಸಿ .

ದರೆ, ಅದು ಮುಕ್ತಿಗೆ ಸಾಧನವು. ಭಕ್ಷ್ಯಭೋಜ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನ ನಿವೇದನಕ್ಕಿಂದು ಮಾಡಿಸಿದರೆ, ಪರಮಾತ್ಮನು ಪ್ರೀತನಾಗಿ ಮುಕ್ತಿಗೆ ಸಾಧನವಾಗುವುದು. ಹೆಚ್ಚೇಕೆ! ಹೀಗೆ ತಾನು ಮಾಡುವ ಒಂದಾನೊಂದು ಕಾರ್ಯವನ್ನೂ ತನ್ನ ಸುಖಕ್ಕಿಂದು ಭಾವಿಸಿದರೆ ನರಕಸಾಧನವಾಗುವುದು. ಭಗವತ್ತೀತ್ಯರ್ಥವಾಗಿ ಮಾಡಲು ಅದೇ ಮುಕ್ತಿಸಾಧನವಾಗುವುದು-ಎಂಬುದೇ ನಾರದರ ವಾಕ್ಯದ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು. ಇದಕ್ಕೆ ಉದಾಹರಣೆ ಧೃವನಿಗೂ ಮತ್ತು ಪ್ರಹ್ಲಾದನಿಗೂ ಇರುವ ಭೇದವೇ ಸಾಕ್ಷಿಯು. ಧೃವನು ದೇಹವನ್ನು ದಂಡಿಸಿ ೫ ತಿಂಗಳು ದಿವಸ ಬಹಳ ಕಷ್ಟಸಾಧ್ಯವಾದ ತಪಸ್ಸನ್ನು ಮಾಡಿದನು. ಪರಮಾತ್ಮನು ಅವನಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ೩೬ ಸಹಸ್ರವರ್ಷಗಳವರೆಗೂ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ರಾಜ್ಯಪರಿವಾಲನೆಯನ್ನು, ತದನಂತರ ಧೃವಾಧಿಪತ್ಯವನ್ನು ಕೊಟ್ಟನು. ಧೃವಸ್ಥಾನವು ಸ್ವರ್ಗಲೋಕಕ್ಕಿಂತಲೂ ಕೆಳಗಡೆ ಇರುವ ಸ್ಥಾನವು. ಅದನ್ನಿತ್ತನು. ೫ ತಿಂಗಳು ತಪಸ್ಸಾದಮೇಲೆ ಪರಮಾತ್ಮನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಾಗಿ ವರ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದು ಎಷ್ಟೋ ಅಷ್ಟೇ ಫಲವು. ಏನು ಹೇಳಿ ಅವನಿಗೆ ಭಗವದ್ದರ್ಶನವಿಲ್ಲ. ಪ್ರಹ್ಲಾದನು ಇಂತಹ ದೇಹದಂಡನವೇನೂ ಮಾಡಲಿಲ್ಲ.

“ಆಸೀನಃ ಪರ್ಯಟಿನ್ನತ್ನನ್ ಶಯಾನ ಪ್ರಹಿಬನ್ ಬೃವ್ಣನಾನು ಸಂಧದ ಏತಾನಿ ಗೋವಿಂದ ಪರಿರಂಭಿತಃ ||”

ಅಂದರೆ, ಕೂಡುವಾಗಲೂ, ಸಂಚರಿಸುವಾಗಲೂ, ಮಲಗುವಾಗಲೂ, ಪಾನಮಾಡುವಾಗಲೂ, ಮಾತನಾಡುವಾಗಲೂ ಸಹ ಗೋವಿಂದನಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸಿಟ್ಟು ಮೈ ಮರೆತು, ತಾನು ಯಾವಸ್ಥಿಯಲ್ಲಿದ್ದೆನೆಂಬುದು ತನಗೇ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲದೆ ಇರುತ್ತಿದ್ದನು. ಅವನಿಗೆ ಇಹದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಮನ್ವಂತರಕಾಲ ಆಯುಷ್ಯವನ್ನೂ ಮತ್ತು ರಾಜ್ಯವನ್ನೂ ಕೊಟ್ಟು, ತದನಂತರ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟನು. ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಮನ್ವಂತರ ಆಯುಷ್ಯವನ್ನು ಕೊಟ್ಟರೂ, ಧೃವನಂತೆ ಇವನಿಗೆ ಭಗವದ್ದರ್ಶನವಿಲ್ಲದೆ ಇರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ವಾಮರನರೂಘಿಯಾದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಸರ್ವದಾ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದನು. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಧೃವ, ಪ್ರಹ್ಲಾದ-ಇವರಿಬ್ಬರೇ ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಇರುವರೆಂದು ಭಾವಿಸಬಾರದು .

ಧೃವನಂತೆ ದೇಹದಂಡನೆಯಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರನ್ನೂ ಮತ್ತು ರುದ್ರ ದೇವರನ್ನೂ ಕುರಿತು ಕಷ್ಟ ಸಾಧ್ಯವಾದ ತಪಸ್ಸನ್ನು ಮಾಡಿದ ರಾವಣ, ಹಿರಣ್ಯ ಕಶಿಪು ಮೊದಲಾದ ಅನೇಕರು, ವರಗಳನ್ನು ಪಡೆದ ಕಥೆಗಳನ್ನು ಕೇಳಿದರೆ. ಈ ವಿಷಯವು ಗೊತ್ತಾಗುವುದು. ಸುತಪಸ್ನೆಂಬುವನು ದೇವಮಾನದಿಂದ ೧೧ ಸಹಸ್ರವರ್ಷ ತಪಸ್ಸು ಮಾಡಿ, "ಪ್ರಶ್ನಿಗರ್ಭ" ನೆಂಬಪುತ್ರನನ್ನು ಪಡೆದನು. ಆ ಸುತನು ಪರಮಾತ್ಮನ ಅವತಾರವೇ ಆದರೂ ಅವನನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನೆಂದು ಭಜಿಸಲಿಲ್ಲ. ತಿರುಗಿ ಇನ್ನೊಂದು ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಈ ದಂಪತಿಗಳೇ ಕಶ್ಯಪ ಅಡಿತಿಗಳಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿ, ದೇಹಪ್ರಯಾಸದಿಂದ ಪಯೋವ್ರತವನ್ನು ಮಾಡಿ, ವಾಮನರೂಪಿಯಾದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಪುತ್ರನನ್ನಾಗಿ ಪಡೆದರು. ಆಗಲೂ ಪುತ್ರವಾತ್ಸಲ್ಯವೇ ಇದ್ದುದರಿಂದ ಅವರು ಮತ್ತೂ ವಸುದೇವ ದೇವಕಿಯರಾಗಿ ಜನ್ಮವೆತ್ತಿದರು. ಆ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿಯೂ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಧೃಡವಾದ ಭಕ್ತಿಯು ಹುಟ್ಟಿದಮೇಲೆಯೇ ಅವರಿಗೆ ಮುಕ್ತಿಯನಿತ್ತನು. ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರರು ತಪಸ್ಸನ್ನು ಮಾಡಿ ಬ್ರಹ್ಮರ್ಷಿಯಾದರು. ಇಂತಹ ಉದಾಹರಣೆಗಳು ಅನೇಕವಿರುವುವು: ನಾರದರು, ಅಂಬರೀಷ, ಪ್ರಹ್ಲಾದ ಮೊದಲಾದವರು ಕೇವಲ ಭಕ್ತಿಯಿಂದಲೇ ಆದರೆ, ತಪಸ್ಸು ಮೊದಲಾದ ದೇಹದಂಡನೆ ಇಲ್ಲದೇ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಕೇಳಿದರೆ, ಇದರ ವಿಷಯವು ಇನ್ನೂ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಗೊತ್ತಾಗುವುದು, ಪರೀಕ್ಷಿದ್ರಾಜನು ಬರೇ ಶ್ರವಣ, ಮನನದಿಂದ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆಯಲಿಲ್ಲವೇ ? ಇದನ್ನೆಲ್ಲಾ ಉದ್ದೇಶಿಸಿಯೇ ದಾಸರಾಯರು "ತನುವ ದಂಡಿಸಿ ಸಾಧನವ ಮಾರ್ಚ್ಚರಿಗೆ ಸ್ವರ್ಗಾದಿ ಭೋಗ"- ಗಳೆಂತಲೂ "ಹರಿಯು ಸತ್ತುರೂಪಾರೂಪ"-ನೆಂದು ಭಜಿಸುವವರಿಗೆ ತನ್ನನ್ನೇ ಕೊಡುವನೆಂತಲೂ ಹೇಳಿರುವರು.

ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಪರಮಾತ್ಮನು ಮುಕ್ತಿಪ್ರದನೆಂಬುದನ್ನು ಮರೆತು. "ಧರ್ಮಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಕಾಮಿಸುವವರಿಗೆ"- ಅಂದರೆ, ದಾನಯಾಗಾದಿ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದವರಿಗೆ ಬರುವ ಫಲವಾವುದು ? ಐಶ್ವರ್ಯಾದಿ ಸುಖ ಸಂಪತ್ತೆಲ್ಲವೇ ? ಅಷ್ಟನ್ನು ಮಾತ್ರ ಬೇಡುವವರಿಗೆ ನಗುತ್ತಾ, (ಅಂದರೆ, ಕುಬೇರನನ್ನು ಹೋಗಿ, ದಂದ್ರನು ಹುರುಳಿ ಹೊಟ್ಟನ್ನು ಬೇಡಿದಂತೆ, ಮುಕ್ತಿಪ್ರದ

ವಾದ ತನ್ನನ್ನಾರಾಧಿಸಿ, ಈ ನಶ್ವರವಾದ ಫಲವನ್ನು ಬೇಡಿದನಲ್ಲ- ಎಂದು ನೆಗುತ್ತಾ-ಎಂದರ್ಥ) ಅತಿ ಶೀಘ್ರದಲ್ಲಿಯೇ ದುರ್ಯೋಧನನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟಿಟ್ಟ ಕೊಡುವನು. ಧರ್ಮಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಬೇಡದೇ, ನಿನ್ನ ಅನುಗ್ರಹವೇ ನನಗೆ ಬೇಕೆಂದು ಬೇಡುವವರಿಗೆ ಇಂದ್ರನ ಮಗನಾದ ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟಿಟ್ಟ ಕೊಡುವನು— ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಇಲ್ಲಿ ದಾಸರಾಯರು "ಸುರನ ತನಯ ಸುಯೋಧನರಿಗಿತ್ತಂತೆ ಕೊಡುತಿಪ್ಪ-" ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಇದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು ಭಾರತ ಉದ್ಯೋಗವರ್ವದ ಒಂದು ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದು. ಅದಂತೆಂದರೆ:-

ಪಾಂಡವರು ಅಜ್ಞಾತವಾಸವನ್ನು ಪೂರೈಸಿ, ವಿರಾಟರಾಜನ ಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿ ಅಭಿಮನ್ಯುವಿನ ವಿವಾಹವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಉಪಪ್ಲಾವ್ಯ ಪಶ್ಚಿಮದಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುತ್ತಿರುವಾಗ, ತಮ್ಮ ಭಾಗದ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ದುರ್ಯೋಧನನು ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂದೂ, ತಮಗೂ ದುರ್ಯೋಧನಾದಿಗಳಿಗೂ ಯುದ್ಧವಾಗುವುದೇ ನಿಜವೆಂತಲೂ ನಿಶ್ಚಯವಾದಮೇಲೆ, ಅರ್ಜುನನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಸಹಾಯ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕರೆದುತರುವುದಕ್ಕಾಗಿ ದ್ವಾರಾವತಿಗೆ ಹೊರಟರು. ಈ ಸಮಾಚಾರವನ್ನು ದುರ್ಯೋಧನನು ಚಾರರಮುಖವಿಂದ ತಿಳಿದು, ಅರ್ಜುನನಿಗಿಂತಲೂ ತಾನೇ ಮುಂಚಿತವಾಗಿ ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕಂಡು ಕರೆಯಬೇಕೆಂದು, ತಕ್ಷಣವೇ ಹೊರಟನು. ದುರ್ಯೋಧನಾರ್ಜುನರು ಒಂದೇ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹೊರಟರೂ, ಕಪಟಿಯಾದ ದುರ್ಯೋಧನನು ಅರ್ಜುನನಿಗಿಂತಲೂ ಮುಂಚಿತವಾಗಿ ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ನೋಡಬೇಕೆಂದು ಅತಿವೇಗವಾಗಿ ರಥವನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ದ್ವಾರಾವತಿಗೆ ಬಂದನು, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಒಂದೇ ಉದ್ದೇಶ್ಯವಾಗಿ ಇಬ್ಬರೂ ತನ್ನಲ್ಲಿ ಬರುವುದನ್ನು ತಿಳಿದು, ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರವಾಗಿ ಫಲವನ್ನು ಕೊಡುವ ಉದ್ದೇಶ್ಯವಾಗಿ ಮಂಚದ ಮೇಲೆ ಮಲಗಿಕೊಂಡು ನಿರ್ರಿಮಾಡುತ್ತಿರುವವನಂತೆ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡನು.

ಮೊದಲು ಬಂದ ದುರ್ಯೋಧನನು, ಕೃಷ್ಣನು ಮಲಗಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಿ, ತಾನು ರಾಜಾಧಿರಾಜನೆಂಬ ಅಹಂಕಾರದಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ತಲೆಯ

ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಇವರ ಯೋಗ್ಯತಾ ಪರೀಕ್ಷಾರ್ಥವಾಗಿಯೇ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದ್ದ ಉನ್ನತಾಸನದಲ್ಲಿ ದರ್ಪದಿಂದ ಕುಳಿತನು. ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿಯೇ ಅರ್ಜುನನು ಬಂದು, ಮಲಗಿರುವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕಂಡು, ವಿನಯದಿಂದ ಪಾದದ ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿ ನಿಂತುಕೊಂಡನು. ಇದರಿಂದಲೇ ದುರ್ಯೋಧನಾರ್ಜುನರ ಯೋಗ್ಯತೆಗಳು ಗೊತ್ತಾಯಿತಲ್ಲವೇ ? ಆಗಲಿ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ನಿದ್ರೆಯಿಂದ ಎಚ್ಚರಗೊಂಡವನಂತೆ ಕಣ್ಣೆರೆದೊಡನೆ, ವಾದಪಾರ್ಶ್ವದಲ್ಲಿ ನಿಂತಿದ್ದ ಅರ್ಜುನನೇ ಮೊದಲು ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬಿದ್ದನು. ಪರಮಾತ್ಮನು—“ಅರ್ಜುನ, ಯಾವಾಗ ಬಂದೆ ?” —ಎಂದನು. ತಕ್ಷಣ ದುರ್ಯೋಧನನು—“ಕೃಷ್ಣ, ನಾನು ಮೊದಲೇ ಬಂದಿರುವೆನು” —ಎಂದನು. ಆಗ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು —“ಹಾಗೋ ! ಬಹಳ ಸಂತೋಷ. ಆದರೆ, ನೀನು ಮೊದಲು ಬಂದವನೆಂಬುದು, ನಿನ್ನಾಸನವೇ ಹೇಳುವುದು. ಅರ್ಜುನನೇ ಮೊದಲು ಬಂದಿದ್ದರೆ, ಇದ್ದ ಒಂದಾಸನದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದನು. ನೀನು ನಿಲ್ಲಬೇಕಾದ ಸಂದರ್ಭವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಇದರಿಂದ ನೀನೇ ಮೊದಲು ಬಂದವನೆಂದು ನಿಶ್ಚಯವಾಯಿತು. ನೀನು ಮೊದಲು ಬಂದವನು. ನಾನು ಅರ್ಜುನನನ್ನು ಮೊದಲು ನೋಡಿರುವೆನು. ಅಂತೂ ಇಬ್ಬರ ಕೋರಿಕೆಯನ್ನು ಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸುವುದೇ ನನ್ನ ಕರ್ತವ್ಯವಾಗಿರುವುದು. ಆದರೂ ನಾನು ಮೊದಲು ಅರ್ಜುನನನ್ನು ನೋಡಿದುದರಿಂದ, ಅವನ ಕೋರಿಕೆಯನ್ನು ಮುಂದಾಗಿಯೂ, ನಿನ್ನ ಕೋರಿಕೆಯನ್ನು ಆಮೇಲೂ ಪೂರ್ಣ ಮಾಡುವೆನು—ಎಂದು ಹೇಳಿ, ಅರ್ಜುನನನ್ನು ಕುರಿತು—“ಅರ್ಜುನ, ನೀನು ಬಂದ ಕಾರ್ಯವೇನು ?”

ಅರ್ಜುನ :— ನಮಗೂ ಕೌರವರಿಗೂ ಮುಂದೆ ನಡೆಯುವ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ನೀನು ಸಹಾಯಕ್ಕೆ ಬರಬೇಕೆಂದು ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳುವೆನು.

ಕೃಷ್ಣ :— ದುರ್ಯೋಧನ, ನೀನು ಬಂದ ಕಾರ್ಯವಾವುದು ?

ದುರ್ಯೋಧನ :— ಕೃಷ್ಣ, ನಾನೂ ಅದೇ ವಿಷಯಕ್ಕಾಗಿ ಬಂದಿರುವೆನು.

ಕೃಷ್ಣ :— ನೀವಿಬ್ಬರೂ ಒಂದೇ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನನ್ನನ್ನು ಸಿಕ್ಕಿಸಿರುವಿರಿ.

ಚಿಂತೆಯಿಲ್ಲ. ನಾನು ಇಬ್ಬರ ಕೋರಿಕೆಗಳನ್ನು ಪೂರ್ಣ ಮಾಡುವೆನೆಂದು ಮೊದಲೇ ಹೇಳಿರುವೆನು. ಅದರಂತೆಯೇ ಮಾಡುವೆನು. ಅರ್ಜುನ, ನಿರಾಯುಧನಾದ ನಾನೊಬ್ಬನೇ ಒಂದು ಭಾಗದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲುವೆನು. ಗೋಪಿಶಾಸ್ತ್ರಿಯರಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ನನ್ನ ಮಕ್ಕಳಾದ, ಆಯುಧಪಾಣಿಗಳಾದ ೧೦ ಲಕ್ಷ ಮಂದಿ ಯೋಧರನ್ನು ಒಂದು ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟಿರುವೆನು. ಇವೆರಡರಲ್ಲಿ ನೀನು ವುದನ್ನು ಬೇಡುವೆ ?

ಅರ್ಜುನ :— ನಿರಾಯುಧನಾದ ನೀನೇ ನನಗೆ ಸಾಕು.

ದುರ್ಯೋಧನ :— ನನಗೆ ಬೇಕಾದುದು ಸೈನ್ಯವೇ. ಅದು ದರಿಂದ ಕೃತಾರ್ಥನಾದೆನು.

ದುರ್ಯೋಧನನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ನಿರಾಯುಧನಾದ ಈ ಕೃಷ್ಣನಿಂದ ನನಗಾಗುವುದೇನು ? ಅರ್ಜುನನೇ ಮೋಸ ಹೋದನೆಂದು ಭಾವಿಸಿ, ತಾನು ಸೈನ್ಯಸಹಿತ ಹೊರಟು ಹೋದನು. ಸೈನ್ಯದೊಡನೆ ನಾಶವಾದುದೇ ಅದರ ಫಲಿತಾಂಶ. ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣಾನುಗ್ರಹದಿಂದ ಪಾಂಡವರು ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಪಾರಾದರು. ದುರ್ಯೋಧನಾರ್ಜುನರ ಭಕ್ತಿಭಾವವನ್ನು ತೋರ್ಪಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಯೇ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನು ಹೀಗೆ ನಟಿಸಿದುದು. ಇದೇ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ದಾಸರ್ಪಯರು “ಸುರಪತನಯ ಸುಯೋಧನರಿಗಿತ್ತಂತೆ ಕೊಡುತಿಪ್ಪ” — ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದು.

(೩) “ಭಾನದರ್ಪಣಿಟೀಕಾ” — ನ್ಯಾಯಾನ್ಯನ :-

ಅನಾರಿಕಾ :-

“ಸ ಕಾಮಾತ್ ದ್ವಿಗುಣಾಃ ಪ್ರೋಕ್ತಾ ಅಕಾಮ್ಯಸ್ತು ಕೃತಾ ಕ್ರಿಯಾ” — ಎಂಬ ತಂತ್ರಸಾರೋಕ್ತಿಯಿದ್ದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಮತ್ತು “ಮಯ್ಯರ್ಪಿತ ಚಿತ್ತವೃತ್ತಿ :- ಎಂಬುದಾಗಿ ನಿಷ್ಕರಹಸ್ಯವಿರುವುದರಿಂದಲೂ ನಿಷ್ಕಾಮೋಪಾಸನೆಯಿಂದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಅರ್ಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಚಿತ್ತವುಳ್ಳವನಾದ ಪುರುಷನಿಗೆ ಮೋಕ್ಷಪ್ರದನೆಂತಲೂ, ತನ್ನನ್ನು ಮರೆತು ಧರ್ಮಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷೆ

ಸುವವರಿಗೆ ನಶ್ವರಫಲಪ್ರದನೆಂತಲೂ ಸದೃಷ್ಟಾಂತ ತೋರಿಸುತ್ತಾರೆ. “ಪರಮ ಸತ್ಪುರುಷ”- ಎಂಬ ಪದ್ಯದಿಂದ.

ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ :-

ಪರಮ = ಶ್ರೇಷ್ಠ ; ಸತ್ = ಸಮೀಚಿನ , ಪುರುಷಾರ್ಥ = ಧರ್ಮ, ಅರ್ಥ, ಕಾಮ ಮತ್ತು ಮೋಕ್ಷ ಎಂಬುವುಗಳು ; ರೂಪನು = ಸ್ವರೂಪ ನಾದ ಲೋಕಕೆ = ಲೋಕಪ್ರಾಪ್ತರ್ಥ್ಯವಾಗಿ ; ಗೃವರಿಗೆ = ಮಾಡುವವರಿಗೆ ; ಕಾಮಿಸುವವರಿಗೆ = ಇಚ್ಛಿಸುವವರಿಗೆ ; ಸುರಪ = ಇಂದ್ರ ; ಸುರಪತನಯ = ಅರ್ಜುನ ; ಸುಯೋಧನ = ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರ ರಾಜನ ಹಿರಿಯ ಮಗನಾದ ದುರ್ಯೋಧನನು || 2 ||

(4) ಶಾಮ್ನುಪರ್ಣಿಯಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ (ಸಂಸ್ಕೃತ ಮೂಲ):-

ಪರಮಸತ್ಪುರುಷಾರ್ಥರೂಪ-ಇತಿ । ಲೋಕಸ್ತು ಭುವನೇಜನೇ ಇತ್ಯಭಿಧಾನಾತ್—ಲೋಕಕೆ = ಸಮಸ್ತ ಜಗತಃ । ಪರಮಸತ್ಪುರುಷಾರ್ಥ ರೂಪೋ ಹರಿತಿ ಪರಮಾಃ ಶ್ರೇಷ್ಠಾಃ ಸತ್ಪುರುಷಾರ್ಥಾಃ । ನಿರ್ದುಷ್ಟ ಧರ್ಮ ಕಾಮಾರ್ಥ ಮೋಕ್ಷಾಃ । ತೇಷು ತತ್ರದಂತಾರ್ಯಾಮಿತ್ಯೇನ ಸ್ಥಿತರೂಪೋ ಹರಿತಿ ತಂ ಭಗವಂತಂ । ಗೃವರಿಗಿತ್ಯತ್ರ = ಕುರ್ವತಾಂ ಉತ್ತಮಾಧಿಕಾರಿಣಾಂ । ಇತ್ತಪನು ತನ್ನೇತ್ಯತ್ರ = ಸ್ವಾತ್ಮಾನಾಂ ದದಾತಿ ಇತ್ಯರ್ಥಃ || ತದುಕ್ತಂ || “ಹರಿಃ ಸರ್ವೋತ್ತಮಃ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಸರ್ವಕರ್ತಾ ಗಮೋ ಷಿಷಃ । ಸರ್ವಾಂತರ್ಯಾಮಿಕೋ ವಿಷ್ಣುಃ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದ್ಯಷ್ಟಕೃದೀ ಶ್ವರಃ” । ಇತ್ಯಾದ್ಯಮಿತ ಸದ್ಜ್ಞಾನಗುಣೈಃ ಪೂರ್ಣಂ ರಮಾಸತಿಂ । ಭೂರಿತಿ ಸದುಪಾಸಾಂಚಯೇ ಕುರ್ವಂತಿ ದಿನೇದಿನೇ । ತೇಷಾಂ ಹರಿರ್ದದಾತ್ಯೇನ ಸ್ವಾತ್ಮಾನಂ ಕುಭಸಂ ಸದಾ । ಇತಿವಚನಾದವ ಗಂತವ್ಯಂ । ವಿತಾದೃಶಮಹಾಮೋಕ್ಷೋಪೇತ ಭಗವಂತಂ । ಮರೆದು ಇತ್ಯತ್ರ—ವಿಸ್ಮೃತ್ಯಪೂರ್ವೋಕ್ತ ಧರ್ಮಾರ್ಥಕಾಮಾದಿಷ್ಟೇವ ಅಸಕ್ತ

ಜನಾನಾಂ । ಅಶನವಸನ ದ್ರವ್ಯಾದಿ ವ್ಯಯರೂಪೋ ಧರ್ಮಃ । ಭಗವತ್ಪ್ರೇಮಾನುಪಯೋಗಿ ಹಿರಣ್ಯಾದ್ಯಾಪಾದನ ರೂಪೋರ್ಧಃ । ಪ್ರಯೋಜನಮಿತ್ಯರ್ಥಃ । ಸ್ಯತ್ ಚಂದನವನಿತಾದಿ ಭೋಗಾಪೇಕ್ಷಿವ ಕಾಮಃ । ಏರ್ತಾ ॥ ಕಾಮಿಸುವರಿಗೆ ಇತ್ಯತ್ರ—ಅವೇಕ್ಷಮಾಣಾನಾಂ ತಾಮಸಾನಾಂ । ನಗುತ = ಹಾಸಂ ಕೃತ್ವಾ । ಅತಿ ಶೀಘ್ರದಿಂದಲಿ = ಅತಿ ವೇಗೇನ । ಸುರಪತನಯ = ಸುರಾನ್ ಪಾತಿ ಇತಿ ಸುರಪಃ—ಇಂದ್ರಃ ತಸ್ಯ ತನಯಃ—ಅರ್ಜುನಃ । ಯಥಾ ಅರ್ಜುನಸ್ಯ ಸ್ವಾತ್ಮಾನಂ ದರ್ಶಯಿತ್ವಾ ಆತ್ಮಗತಿಂ ದತ್ತವಾನ್, ತಥಾ ಸದುಪಾಸಕಾನಾಂ ಸ್ವಾತ್ಮಾನಮೇವ ದದಾತಿ ಇತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯೇಣ ಗ್ರಂಥಶಾರ್ಥಃ ; ಅರ್ಜುನ ದೃಷ್ಟಾಂತೋ ದರ್ಶತಃ । ಸುಯೋಧನರಿಗಿತ್ತಂತೆ ಕೊಡುತ್ತಿಷ್ಟ ಇತ್ಯತ್ರ = ಸುಯೋಧನಃ—ದುರ್ಯೋಧನಃ—ತಸ್ಯ ಯಥಾ ದುರ್ಗತಿಂ ದತ್ತವಾನ್ । ತಥಾ ಪರಮಾತ್ಮಾನಮನಾದೃತ್ಯ ಧರ್ಮಾರ್ಥ ಕಾಮಾಪೇಕ್ಷಿಣಾಂ ದುರ್ಜನಾನಾಂ ಮಂದಹಾಸಪೂರ್ವಕಂ ದುರ್ಗತಿಂ ದದಾತಿ ಹರಿರೇವೇತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯೇಣ ಗ್ರಂಥ ಶಾರ್ಥಃ ; ದುರ್ಯೋಧನ ದೃಷ್ಟಾಂತೋದರ್ಶತಃ ॥೨॥

(೪) ತಾಮ್ರಪರ್ಣಿಯಾ (ಕನ್ನಡಾನುನಾದ) :-

ಹಿಂದಿನ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ತ್ರಿವಿಧ ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ಫಲವಿಶೇಷಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸಿ. ಮುಂದಿನ ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮ ಹಾಗೂ ಅಧಮಾಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಅವರವರ ಉಪಾಸನಾಕ್ರಮಾನುಸಾರವಾಗಿ ಉಂಟಾಗತಕ್ಕ ಫಲಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ- “ಪರಮಸಪ್ಪುರುಷಾರ್ಥನು”- ಎಂಬ ಪದ್ಯದಿಂದ.

ಲೋಕಕೆ = ಸಮಸ್ತ ಜಗತ್ತಿಗೆ. “ಲೋಕ” — ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಭುವನ— ಜನ ಹೀಗೆ ನಾನಾರ್ಥಗಳು ರೂಢವಾಗಿವೆ. ಪರಮ ಪುರುಷಾರ್ಥರೂಪನು = ಶ್ರೇಷ್ಠ (ನಿರ್ದುಷ್ಟ) ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳಿನ್ನಿಸಿದ ಧರ್ಮ, ಆರ್ಥ, ಕಾಮ ಮತ್ತು ಮೋಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಯಾಮಿರೂಪದಿಂದ ಇರುವ ಪರಿಯು ತನ್ನನ್ನು ಪರಮಾದರದಿ = ಅತ್ಯಂತ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ; ಸದುಪಾಸನೆಯು = “ಭೂರಿತ್ಯ ಸಾಲೋಕಃ”- ಎಂದು ತೈತ್ತಿರೀಯ ಪಂಚಸಂಧ್ಯೋಪಾಸನೆಯ ಪ್ರಕರಣ

ದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವಂತೆ ಉಪಾಸನೆಯನ್ನು ಮಾಡುವ ಉತ್ತಮಾಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ;
 ಇತ್ತವನು = ಸ್ವಸ್ವ ರೂಪವನ್ನೇ ತೋರಿಸಿ ಪ್ರಸನ್ನನಾಗುವನು.

“ಹರಿಯು ಸರ್ವೋತ್ತಮನು. ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಸರ್ವಕರ್ತನು, ಆಗಮ
 ದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟವನು, ಸರ್ವಾಂತರ್ಯಾಮಿಯು, ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದ್ಯಷ್ಟಕರ್ತನು,
 ಈಶ್ವರನು” —ಎಂದು ಅನಂತ ಅಮಿತ ಜ್ಞಾನಾನಂದಾದಿ ಸದ್ಗುಣಗಳಿಂದ
 ಘೋಷನಾದ ಹರಿಯನ್ನು “ಭೂರಿತಿ” —ಎಂದು ಹೇಳಿದಂತೆ, ಉಪಾಸನೆ
 ಯನ್ನು ನಿತ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಮಾಡುವವರಿಗೆ, ಹರಿಯು ಶುಭಪ್ರದವಾದ ತನ್ನ
 ರೂಪವನ್ನೇ (ತನ್ನನ್ನೇ) ಯಾವಾಗಲೂ ದರ್ಶನದ್ವಾರಾ ಕೊಡುವನು
 ಎಂಬ ಪ್ರಮಾಣವಚನಗಳಿಂದ ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಪ್ರಮಾಣ :-

“ಹರಿಃ ಸರ್ವೋತ್ತಮಃ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಸರ್ವಕರ್ತಾಗಮೋದಿತಃ |
ಸಾತ್ತ್ವಾನಂ ಶುಭದಂ ಸದಾ | ಇತಿ
 ವಚನಾದವಗಂತವ್ಯಮ್ ||” (ಪ್ರಮಾಣದ ಪೂರ್ಣ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಸಂಸ್ಕೃತ
 ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿದೆ—ಅಲ್ಲಿ ನೋಡಿ)

ಇಂತಹ ಮಹಿಮೋಪೇತನಾದ ಭಗವಂತನನ್ನು ಮರೆದು = ಆಯಾಯ
 ವ್ಯಾಪಾರಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಿಸದೇ ಮರೆತುಬಿಟ್ಟಿರುವ, ಧರ್ಮಾರ್ಥಗಳ ಕಾಮಿಸು
 ವರಿಗೆ = ಧರ್ಮ, “ಅರ್ಥ”. ಸುಗುಂಧ, ಮಾಲಾ, ಸುಂದರಿ ಮೊದಲಾ
 ದವುಗಳನ್ನು ಭೋಗಿಸುವ ಅಪೇಕ್ಷೆಯು—“ಕಾಮ”. ಇವುಗಳನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವ
 ಕಾಮಸರಿಗೆ, ನಗುತ = ಮಂದಹಾಸಯುಕ್ತನಾಗಿ, ಆತೀತೀಫುಂದಿಂದಲಿ =
 ಬಹಳ ತೀವ್ರವಾಗಿ, ಸುರಪತನಯ ಸುಯೋಧನರಿಗಿತ್ತಂತೆ ಕೊಡುತ್ತಿಪ್ಪ =
 ಆರ್ಜುನ ದುಯೋಧನರಿಗೆ ಕೊಡುವಂತೆ ಕೊಡುತ್ತಲಿರುವನು. ಸುರಪ
 ತನಯ = ದೇವೇಂದ್ರನ ತನಯ ಅರ್ಜುನ. ಆರ್ಜುನನಿಗೆ ತನ್ನ ನಿಜರೂಪ
 ವನ್ನು ತೋರಿಸಿ, ಆತ್ಮಗತಿಯನ್ನು ಇತ್ತಂತೆ (ಕೊಟ್ಟಂತೆ), ಭಗವಂತನು
 ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದಂತೆ, ಸದುಪಾಸನೆಯನ್ನು ಮಾಡುವವರಿಗೆ ತನ್ನನ್ನೇ ಕೊಡು

ವನು ಎಂಬ ಅಶಯವನ್ನಿಟ್ಟು, ಗ್ರಂಥಕಾರರು ಅರ್ಜುನನ ದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನು ತೋರಿಸಿದರು. ಸುಯೋಧನ = ದುರ್ಯೋಧನ ಇವನಿಗೆ ದುರ್ಗತಿಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟಂತೆ. ತನ್ನನ್ನು ನಮಿಸಿ, ಭಜಿಸಿ, ಧರ್ಮಾದಿಗಳನ್ನು ಕೇಳುವ ದುರ್ಜನರಿಗೆ ದುರ್ಗತಿಯನ್ನು ಕೊಡುವನು-ಎಂಬ ಅಶಯದಿಂದ ಗ್ರಂಥಕಾರರು ದುರ್ಯೋಧನನ ದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನು ತೋರಿಸಿದರು ||2||

(೫) ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಾಚಾರ್ಯರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ (ಸಂಸ್ಕೃತಮೂಲ) :-

ಸುಕುಪುರುಷ ಹಸ್ತಗಾನಘ್ನೋ ಧನತಂಡುಲಮುಪ್ಪಿವತ್ತತ್ತಭಿಮಃ
 ದೋಗ್ಧಾ ಹರಿಃ ನಿರ್ಜರಕಾಮಗೌಃ ಇತ್ಯಾಹ | ಪರಮೇತಿ || ಪರಮೇತಿ |
 ಪರಮೇತ್ಯೇವ ಪ್ರಥಮ್ ಪದಂ | ಕರ್ತೃಪದಾದರ್ಶನಾತ್ || ಮರೆದು =
 ಮರೆತು, ಸುರಪ = ಇಂದ್ರಃ — ತತ್ತನಯಃ — ಪಾರ್ಥಃ | ನತುತಾರೇಟ್ |
 ಕುರುಕ್ಷೇತ್ರ ಗತೇಃ ಪೂರ್ವಂ ಜಗ್ಮತುಃ ಪಾರ್ಥ ಕೌರವೌ || ದ್ವಾರಕಾಃ
 ಯದ್ಧಸಹಾಯ್ಯಂ ಮನಸ್ಯಾಧುಯ ಕೌರವಃ | ಶ್ರೀಶಮಸ್ತನಿಶಾಶಸ್ಕೋ
 ಮಾನೀ ಪಾರ್ಥಃ ಪರಿಸ್ಥಿತಃ || ಜಾನನ್ನಪಿ ತದಾ ಸತ್ಯಾಜಾನಿರೈತ್ತಿಕ್ಷದಾ
 ಜುನಂ || ಯೋದ್ಧಾರಃ ಕೇವಲೋಹಂ ವಾಪೇಕ್ಷ್ಯ ಇತ್ಯಬ್ರವೀದ್ಧರಿಃ |
 ಪಾರ್ಥೋ ದುರ್ಯೋಧನೌ ಕೃಷ್ಣಸಹಾಯ ಯದುಪುಂಗವಾನ್ || ವತ್ರಾತಃ
 ಇತಿ ಕೃಷ್ಣಸ್ಯ ಕರುಣಾಭಾರತೋದಿತಾ ||2||

(೫) ಕನ್ನಡಾನುವಾದ :-

“ಕುಚೇಲನ ಕೈಯಲ್ಲಿರುವ ಹಿಡಿ ಅವಲಕ್ಕಿಗೆ ಅನಘ್ನೋ, ಧನಘ್ನ
 ವನ್ನೆತ್ತಿರುವಂತೆ. ಸಕಲ ಇಷ್ಟಗಳನ್ನು ಪೂರೈಸುವ ಭಕ್ತ ಕಾಮಧೇನುಷ್ಠ
 ಶ್ರೀ ಹರಿಯು” — ಎಂದು ದಾಸವರ್ಯರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ — “ಪರಮ”
 — ಎಂಬ ಪದ್ಯದಿಂದ. ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಕರ್ತೃಪದವು ಕಾರಾದಿರುವುದರಿಂದ —
 “ಪರಮ” ಎಂಬುದನ್ನೇ ಕರ್ತೃಪದವನಾಗಿ ಮೂಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಅದಕ್ಕಾಗಿ
 “ಪರಮ” — ಎಂಬುದನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿಯೇ ಬಿಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಮರೆದು = ಮರೆತು, ಸುರಪತನಯ = ದೇವೇಂದ್ರನ ಮಗ ಅರ್ಜುನ.
ಆದರೆ ತಾರಾನಾಯಕನಾದ ವಾಲಿಯಲ್ಲ.

ಕುರುಕ್ಷೇತ್ರ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಹೋಗುವ ಮುನ್ನ, ಅರ್ಜುನ ದುರ್ಯೋಧನರಿಬ್ಬರೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ಯುದ್ಧಸಹಾಯವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿ, ದ್ವಾರಕೆಗೆ ಬಂದರು. ಅಭಿಮಾನ ಅಹಂಕಾರಗಳಿಂದ ದುರ್ಯೋಧನನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ತಲೆಯ ಹತ್ತಿರ (ಆದರೆ ಮೇಲ್ಭಾಗದಲ್ಲಿ) ಬಂದು ಕುಳಿತನು. ಪಾರ್ಥನು ಕಾಲಿನ ಹತ್ತಿರ ನಿಂತನು. ಇದನ್ನು ಬಲ್ಲವನಾದರೂ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಮೊದಲಿಗೆ ಎದ್ದಕೂಡಲೇ ಅರ್ಜುನನನ್ನು ಕಂಡನು. “ಯೋಧರು ಬೇಕೋ ? ನಾನೊಬ್ಬನೇ ಬೇಕೋ ?” — ಎಂದು ಕೇಳಲು, ಕೇವಲ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಅರ್ಜುನನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದನು. ದುರ್ಯೋಧನನು ಯಾದವರನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದನು — ಎಂದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕರುಣಾವಿಲಾಸವು ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಭಾರತದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

(೬) “ಗುರುಹೃದಯಪ್ರಕಾಶಿಕೆ” - ನ್ಯಾಟ್ಯಾನ :-

“ಲೋಕಸ್ತು ಭುವನೇ ಜನೇ — ಎಂಬ ಅವರಕೋಶ ರೀತ್ಯಾ, ರೋಕವೆಂಬ ಏಕಾಂತಭಕ್ತಜನಕ್ಕೆ ಧರ್ಮಾದಿಮೋಕ್ಷಾಂತ ಸಕಲಪುರುಷಾರ್ಥವು ಶ್ರೀಹರಿಯಲ್ಲದೆ ಮತ್ತೊಂದು ಬೇಡವೆಂದು; ಪರಮಾದರದಿಂದ ತ್ರಿಗುಣಗಳತಿಕ್ರಮಿಸಿ, ಭಜಿಸಿದವರಿಗೆ, ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ತನ್ನನ್ನೇ ಕೊಟ್ಟು, ಸಾರಥ್ಯ ಮಾಡಿದ ಹಾಗೆ, ತನ್ನನ್ನೇ ಕೊಡುವ ಎಂದರೆ, ವಿಶೇಷ ಅನುಗ್ರಹಿಸುವನು. ಇದನ್ನು ಮರೆದು, ಧರ್ಮಾರ್ಥಾದಿಗಳನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವವರಿಗೆ, ನಗುತ, ಸುಯೋಧನನಿಗೆ ಸೈನ್ಯವನ್ನು ಸಹಾಯಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟಂತೆ, ಇತರ ವೈಷಯಿಕ ಭೋಗಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟಾಗ್ಯೂ, ತಾನೊಲಿಯ

ಸರ್ವವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಸಾರಸಂಗ್ರಹ :-

ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ದಾಸರಾಯರು ಶ್ರೀಹರಿಯ ಮಹಿಮಾಶಯಗಳನ್ನು "ಪರಮ ಸತ್ಪುರುಷಾರ್ಥರೂಪನು" — ಎಂದು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ. "ಲೋಕ" ಎಂದರೆ ಜಗತ್ತು. ಈ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸತಕ್ಕ ಚೇತನರಾಶಿಗಳಲ್ಲಿ ಭಗವದ್ಭಕ್ತರು ಉತ್ತಮಾನುಸಂಧಾನಕ್ರಮದಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುವರು. ಅಂತಹ ಉಪಾಸನಾವಿಶೇಷಕ್ಕೆ "ಸದುಪಾಸನೆ" ಎಂದು ಕರೆಯುವರು. ಭಗವಂತನ ಅನಂತಕಲ್ಯಾಣಗುಣಸ್ತೋಮವನ್ನು ಸದಾ ಚಿಂತಿಸುತ್ತಾ, ಸಮಸ್ತದೋಷದೂರನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಪಾದಾರವಿಂದಗಳಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಚಿತ್ತವೃತ್ತಿವುಳ್ಳವರಾಗಿ, "ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ಸರ್ವತಂತ್ರಸ್ವತಂತ್ರನು : ಸರ್ವೋತ್ತಮನು (ಪರಮಃ) ಅಮಿತ ಸದ್ಗುಣಗಣಯುತನು ; ನಿತ್ಯಾನಂದ ಮೂರ್ತಿಯು ; ದಿವ್ಯಮಂಗಳವಿಗ್ರಹನು. ರಮಾಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ಚರಾಚರಾಖ್ಯ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಮಹಾಪ್ರಭುವು. ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದ್ಯಷ್ಟಕರ್ತನಾಗಿ, ಚೇತನಾಚೇತನ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯ ನಿಯಾಮಕನು" — ಎಂಬುದಾಗಿ ಸದುಪಾಸನೆಯನ್ನು ಮಾಡತಕ್ಕ ಏಕಾಂತ ಭಕ್ತರಿಗೆ, ಬಂದು, ಅನುಗ್ರಹಿಸಿ, ತನ್ನನ್ನೇ ಅವರಿಗೆ ಕೊಡುವನು. ಅಂದರೆ, ತನ್ನ ಸಂದರ್ಶನಭಾಗ್ಯವನ್ನಿತ್ತು, ಅಪರೋಕ್ಷವನ್ನು ಪಾಲಿಸುವನು. ಅಂತಹ ಉತ್ತಮಾನುಸಂಧಾನವುಳ್ಳ ಸದುಪಾಸಕರಿಗೆ "ಶ್ರೀಹರಿಯಲ್ಲದೆ" ಇತರ ಅಭೀಷ್ಟಗಳನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೂ ಯೋಚಿಸರು. "ಪರಮಾತ್ಮನ ಒಲುಮೆ ತಮಗೆ ಬೇಕು" — ಎಂಬುದು ಯಾವ ಫಲಾಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದಲೂ ಅಲ್ಲ. ಅದು ನಿಷ್ಯಾಮರೂಪವಾದ ಸದುಪಾಸನೆ ಹಾಗೂ ಅಷ್ಟೇ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದದ್ದು. ಅದು ಏಕಾಂತಭಕ್ತರ ಸಹಜಗುಣ. ಅಲ್ಲದೆ ಶ್ರೇಷ್ಠರಾದ (ಪರಮ) ಉತ್ತಮಾಧಿಕಾರಿಗಳಾದ ಭಕ್ತರಿಗೆ (ಪುರುಷ) ಶ್ರೀಹರಿಯು ಭಾಗ್ಯಪ್ರದನು (ಆರ್ಥರೂಪನು). ಅಂದರೆ, ಅವರ ನಿಷ್ಕಲ್ಮಷವಾದ ಭಕ್ತಿಗೆ ಒಲಿದು, ಇಹದಲ್ಲಿ ಸೌಖ್ಯವನ್ನೂ ಮತ್ತು ಪರದಲ್ಲಿ ಕೈವಲ್ಯ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯರೂಪವಾದ ನಿತ್ಯಾನಂದ ಸುಖವನ್ನೇ ಕರುಣಿಸುವನು. ಹೀಗೆಲ್ಲದೆ, ಕೇವಲ ಫಲಾಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದ ಧರ್ಮರೂಪವಾದ ತಪಸ್ಸು, ಯಜ್ಞ ಯಾಗಾದಿಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುವವರಿಗೆ, ಭೋಗಭಾಗ್ಯಗಳನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸು

ವರಿಗೆ, ಶೀಘ್ರದಲ್ಲಿಯೇ ಅವರವರ ಅಪೇಕ್ಷಿತ ಫಲಗಳನ್ನು ಪೂರೈಸುವನು. ಸಹಾಮಕರ್ಮಿಗಳು, ಜೀವನದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಇಷ್ಟಾರ್ಥಗಳು ನೆರವೇರಿದೊಡನೆಯೇ ಫಲಪ್ರದನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಮರೆತು, ಪ್ರಾಪಂಚಿಕಭೋಗಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತರಾಗುವರು. ಅವರಿಗೆ ದೊರೆಯುವ ಫಲವೂ ಕ್ಷಿಪ್ರವಾದದ್ದು ಮತ್ತು ಅಷ್ಟೇ ನಶ್ವರ, ಹೀಗೆ ಯಾವ ರೀತಿಯ ವೈಷಮ್ಯ ನೈರ್ಘೃಣ್ಯಾದಿ ದೋಷಗಳಿಂದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು, ಅವರವರ ಉಪಾಸನೆಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ, ಫಲಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು, "ನಿಷ್ಪಕ್ಷಪಾತಿ" ಎಂದೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವನು. ಈ ವಿಷಯಸಮರ್ಥನೆಗೆ ದಾಸರಾಯರು ಅರ್ಜುನ ಮತ್ತು ದುರ್ಯೋಧನರ ದೃಷಾಂತಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರುತ್ತಾರೆ. ಇಂದ್ರದೇವರ ವರಪ್ರಸಾದದಿಂದ ಕುಂತಿಯಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದ ಅರ್ಜುನನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಏಕಾಂತ ಭಕ್ತ. ಸದುಪಾಸಕನಾದ ಇಂದ್ರತನಯನು ಕುರುಕ್ಷೇತ್ರ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಹೊರತು ಮತ್ಯಾವುದನ್ನೂ ಬೇಡಲಿಲ್ಲ. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದಪದ್ಮಗಳ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಭಕ್ತಿಭಾವದಿಂದ ನಿಂತ. ಅರ್ಜುನನ ನಿಷ್ಕಾಮ ಭಕ್ತಿಗೆ ಮೆಚ್ಚಿ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತನ್ನನ್ನೇ ಅವನಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸಿದ. ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಗೀತಾಚಾರ್ಯನಾಗಿ, ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸಿ ತನ್ನ ವಿಶ್ವರೂಪದರ್ಶನಭಾಗ್ಯವನ್ನು ಅವನಿಗೆ ಕರುಣಿಸಿದ. ಅವನ ರಕ್ಷಕನಾಗಿ ನಿಂತು, ಬಂಡಿಬೋವನಾಗಿ, ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ಸಾರಥಿಯಾಗಿ, ಪಾರ್ಥಸಾರಥಿಯೆಂದು ಸಮಸ್ತರಿಂದಲೂ ಸ್ತುತನಾದ. ಆದರೆ ಅಹಂ ಮಮತಾದಿಗಳಿಂದ ಗ್ರಸ್ತನಾಗಿದ್ದ ದುರ್ಯೋಧನನು, ದರ್ಪದಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ತಲೆಯ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ಮೊದಲೇ ಹಾಕಿದ್ದ ಖೇರದ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತು. ನಿಜ ಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನು ತೋರಿಸಿಕೊಂಡ. ಅವನಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಬೇಕಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಅವನು ಯಾದವ ಸೈನ್ಯಸಹಾಯವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿದ. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ನಗುತ್ತ, ಕ್ಷಿಪ್ರದಲ್ಲಿಯೇ ಅವನಿಗೆ ಸೈನ್ಯಸಹಾಯವನ್ನು ಒದಗಿಸಿಕೊಟ್ಟನು. ಅದರಂತೆ ಸಹಾಮಿಯೂ ಮತ್ತು ದುಷ್ಕರ್ಮಿಯೂ ಆದ ದುರ್ಯೋಧನನು ಕುರುಕ್ಷೇತ್ರ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಸರ್ವನಾಶವನ್ನು ಹೊಂದಿದನು. ಇದರಿಂದ ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ಉಪಾಸನಾ ಕ್ರಮಗಳು ಭಿನ್ನ ಭಿನ್ನವಾಗಿರುವುದರಿಂದ, ಅದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಫಲಗಳನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನು ಅವರವರಿಗೆ ಕೊಡುವನು-ಎಂಬ ಮುಖಾಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ದಾಸರಾಯರು ಈ ಪದ್ಯದಿಂದ ಸೂಚಿಸುತ್ತಾರೆ ||೭||

ಪದ್ಯ (೮)

ಮೂಲ :-

ಜಗವನೆಲ್ಲವ ನಿರ್ಮಿಸುವ ನಾ |
 ಲೋಕನೊಳಗೆ ತಾನಿದ್ದು ಸಲಹುವ |
 ಗಗನಕೇಶನೊಳಿದ್ದು ಸಂಹರಿಸುವನು ಲೋಕಗಳ ||
 ಸ್ವಗತಭೇದವಿವರ್ಜಿತನು ಸ |
 ವರ್ಗ ಸದಾನಂದೈಕದೇಹನು |
 ಬಗೆಬಗೆಯ ನಾನುದಲಿ ಕರಸುತ ಭಕ್ತುತರನ್ನು ಪೊರವ ||೪||

ಅನತರಣಿಕೆ :

ಸೃಷ್ಟಿ, ಸ್ಥಿತಿ, ಸಂಹಾರಾದಿ ಅಷ್ಟಕರ್ತೃತ್ವಶಕ್ತಿ ಮಹಿಮಾನ್ವಿತನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಕ್ರಿಯಾವಿಶೇಷಗಳನ್ನು ದಾಸರಾಯರು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ. “ಜಗವನೆಲ್ಲವ” — ಎಂಬ ಈ ಪದ್ಯದಿಂದ,

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ :

ಸರ್ವಗೇ = ಸರ್ವತ್ರವ್ಯಾಪ್ತನಾಗಿರುವ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಜಗವನೆಲ್ಲವ = ಸಕಲವಾದ, ಅಂದರೆ, ಜೀವಪರ, ಸ್ಥಾವರಜೀವರು ಜಂಗಮಜೀವರು ಇನ್ನೂ ಶುದ್ಧಜಡಗಳು ಇವುಗಳಿಂದ ಯುಕ್ತವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡವನ್ನು ನಾಲೋಕನೊಳಗೆ = ಚತುರ್ಮುಖಬ್ರಹ್ಮದೇವರಲ್ಲಿ ತಾನಿದ್ದು = ಅರ್ಯಾಪಿ ರೂಪೇಣಸ್ಥಿತನಾಗಿ, (ಅಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಾಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿದ್ದು) ನಿರ್ಮಿಸುವ = ಸೃಷ್ಟಿಸುವನು ಸಲಹುವ = ಸ್ವಯಂ ವಿಷ್ಣುರೂಪದಿಂದ ಜಗತ್ತನ್ನು ಪಾಲನೆ ಮಾಡುವನು. ಗಗನಕೇಶನೊಳಿದ್ದು = ಶ್ರೀಮಹರುಷದೇವರ ಅಂತರ್ಗತನಾಗಿ ತಾನಿದ್ದು ಲೋಕಗಳ = ಸ್ಥಾವರ ಜಂಗಮಾತ್ಮಕವಾದ ಈ ಸಮಸ್ತ ಲೋಕಗಳನ್ನೂ. ಸಂಹರಿಸುವ = ಸಂಕರ್ಷಣರೂಪದಿಂದ ನು

ಗೃಹಿಸುತ್ತಾನೆ. ಸ್ವಗತಭೇದವಿವರ್ಜಿತನು = ತನ್ನ (ಸ್ವ) ಶರೀರದಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯಮಾನಗಳಾದ (ಗತ) ನಖ, ರೋಮ, ಅವಯವಗಳಿಗೂ, ತನಗೂ ಮತ್ತು ತನ್ನ ಅನಂತಾವತಾರಗಳಿಗೂ, ಅಂತರ್ಯಾಮಿರೂಪಗಳಿಗೂ ವಿಶೇಷಣದವಾಗಿ ಭೇದವಿಲ್ಲದವನು (ಭೇದವಿವರ್ಜಿತನು), ಅಂದರೆ, ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನ ಸರ್ವಗಳೂ ಪರಿಪೂರ್ಣವಾದದ್ದು — ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಸದಾಸಂದೈಕ ದೇಹನು = ನಿರಂತರದಲ್ಲಿಯೂ (ಸದಾ), ಅನಂದಾತ್ಮಕವಾದ (ಅನಂದ) ಸದೃಶರಹಿತವಾದ (ಏಕ) ಶರೀರ ಉಳ್ಳವನು, ಅಂದರೆ, ಸರ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಕೇವಲ ಅನಂದಸ್ವರೂಪನು, (ಜೀವರೂ ಚಿದಾನಂದರೇ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸವರಾಗಬಹುದೇ ಎಂಬ ಶಂಕಾಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಜೀವರ ವ್ಯಾವರ್ತನ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ “ಏಕ” ಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗವು) ಬಗೆಬಗೆಯ = ಆಯಾಯ ಅಭಿಜ್ಞಾನವಿವೇಕ್ಷಾ ನಾನಾಬಗೆಯಾದ ನಾನುದಲಿ = ಸರ್ವಶಬ್ದವಾಚ್ಯನಾಗಿ ಆಯಾಯ ಅಭಿಜ್ಞಾನನಾಮಕನಾಗಿ ಕರೆಸುತ = ಕರೆಯಿಲ್ಲಪ್ಪಡುತ್ತಾ (ವಾಚ್ಯನಾಗಿದ್ದು) ಭಕ್ತುತರನು = ಯೋಗ್ಯಜೀವರಾದ ಭಕ್ತರನ್ನು ಪೊರೆವ = ಕ್ಷೇತಪರಿಹಾರ ಮಾಡಿ ಸಂರಕ್ಷಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಶಾತ್ಪರ್ಯ :

ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ಸಮಸ್ತ ಕ್ರಿಯಾನಿರ್ವಾಹಕನು, ಚತುರ್ಮುಖಿ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಲ್ಲಿ “ಆಜ್ಞ” ನಾಮಕನಾಗಿ, ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿದ್ದು, ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸುತ್ತಾನೆ. ಚತುರ್ಮುಖಿ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಅಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತರೆಂದು ಕರೆಯಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತನು. ಅಂತೆಯೇ ಸ್ವಯಂ ವಿಷ್ಣು ರೂಪದಿಂದ ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಾಪಕನಾಗಿದ್ದು ಕೊಂಡು ಲೋಕವನ್ನು ಪರಿಪಾಲನೆ ಮಾಡುವನು, ಮಹಾಪ್ರಳಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸ್ವಯಂ ಸಂಕರ್ಷಣರೂಪದಿಂದ ಲಯಕಾರಕನೆಂದೆನಿಸುವ ಶ್ರೀ ರುದ್ರದೇವರಲ್ಲಿ ಅಂತಸ್ಥಿತನಾಗಿದ್ದು, ಲಯಕಾರ್ಯವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುವನು, ಹೀಗೆ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದ್ಯಷ್ಟಕರ್ತನೆಂದರೇ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಹೊರತು. ಅನ್ಯಥಾ ಇಲ್ಲ. ಶ್ರೀಹರಿಯ ಒಂದು ಅವಯವಕ್ಕೂ ಮತ್ತೊಂದು ಅವಯವ

ವಕ್ಕೂ ಪರಸ್ಪರ ಭೇದವಿಲ್ಲ. ಒಂದು ಅವಯವದ ಕಾರ್ಯವನ್ನೆ ಇನ್ನೊಂದು ಅವಯವವು ಮಾಡಬಲ್ಲದು ಎಲ್ಲಾ ಅವಯವಗಳ ಪರಿಪೂರ್ಣವೇ. ಪರಮಾತ್ಮನ ಮೂಲರೂಪಗಳಿಗೂ ಅವತಾರರೂಪಗಳಿಗೂ ಸರ್ವರಲ್ಲಿ ಬಿಂಬರೂಪನಾಗಿರುವ ಅಂತರ್ಯಾಮಿರೂಪಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರ ಭೇದವಿಲ್ಲ. ಶ್ರೀಹರಿಯು ಸರ್ವವಿಧದಲ್ಲಿಯೂ ಪರಿಪೂರ್ಣನ ಈ ಮಹಿಮಾವಿಶೇಷಕ್ಕೆ "ಸ್ವಗತಭೇದವಿವರ್ಜಿತ" ಎಂದು ಹೆಸರ ಶಬ್ದದೇಕಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಇರುವನು. ಸರ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಆನಂದಸ್ವರೂಪ ಪರಮಾತ್ಮನ ಶರೀರ ಕೇವಲ ಅಪ್ರಾಕೃತವಾದ ಹಾಗೂ ಸರ್ವಜೀವರಿಂದಲೂ ಪರಮವಿಲಕ್ಷಣವಾದ ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಅನಂದಾದಿಗುಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಅಂದರೆ ಜ್ಞಾನಮಯನು ಹಾಗೂ ಆನಂದಮಯನು. ಸರ್ವತ್ರವ್ಯಾಪ್ತನು ಶ್ರೀ ಹರಿಯು ಆಯಾಯಾ ಅಧಿಷ್ಠಾನಗತನಾಗಿ ಅವುಗಳ ಹೆಸರಿನಿಂದೇ ಕರೆಯಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ತನ್ನಾಮಕನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಸರ್ವಶಬ್ದವಾಚ್ಯನ ಹೀಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಾಂತಗರ್ತನಾಗಿ ತಾನಿದ್ದುಕೊಂಡು, ತನ್ನನ್ನೇ ಒಬ್ಬ ನಿರಂತರವೂ ಭಜಿಸುತ್ತಿರುವ ಭಕ್ತರನ್ನು ಸರ್ವದುಃಖರಹಿತರನ್ನಾಗಿಮಾಡಿಸುತ್ತಿರುವನು.

ವಾಖ್ಯಾನಗಳು

(೧) ಶ್ರೀ ಸಂಕರ್ಷಣ ಒಡೆಯರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ :-

ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣು ರೂಪಿಯಾದ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಸೃಷ್ಟಿಲಯಾದಿಗಳ ಮುಖ್ಯ ಕಾರಣನು ಇದಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣ :-

“ನಿನಿುತ್ತಮಾತ್ಮಾ ತೌ ದೇವಾ ವಿಷ್ಣುಸ್ಸರ್ವಸ್ಯ ಕಾರಣಮ್”
ಇತಿ ಸ್ಕಾಂದೇ.

“ವಿಷ್ಣುರೇವ ಹರಿಃ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಪ್ರಾಣಾನ್ವಭೌ ಸ ಹರೀ ಸ್ತೃಷ್ಠತೇ”

ಆ ವಿಷ್ಣು ರೂಪಾ ವಿಜ್ಞೇಯಾ ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾಭಿದಾಯತಾ | ಸತ್ವೇನ
ರೋಶಾನ್ ಸರ್ಜಯಿತುಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ನೈವಸದ್ಧರಿಃ || ತಾರ್ಕೀಯೇನ
ಸಮಾಹರ್ತುಂ ರುದ್ರೇಚ ಪ್ರಾವಸದ್ಧರಿಃ || - ಇತಿ ವಿಷ್ಣು ರಹಸ್ಯೇ.

ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನ ಗುಣ ರೂಪಗಳಿಗೂ, ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೂ ಭೇದ
ವಿಲ್ಲ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣ :-

“ಸರ್ವತ್ರ ಚ ಸ್ವಗತಭೇದವನರ್ಜಿತಾತ್ಮಾ ||” - ಇತಿ ಶ್ರೀಮ
ನೈಪಾಧಾರತ ತಾತ್ಪರ್ಯೇ ನಿರ್ಣಯೇ.

ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು - ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಾಪ್ತ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣ :-

“ಅಂತರ್ಬಹಿಶ್ಚ ತತ್ಸರ್ವಂ ವ್ಯಾಪ್ಯ ನಾರಾಯಣಸ್ಥಿತಃ” - ಇತಿ
ಶ್ವೇತೀ ಷಷ್ಠನಮ್.

ಶ್ರೀ ಕನಕದಾಸರು ಹರಿಭಕ್ತಿಸಾರದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ :-

ಇಲ್ಲಿಹನು ಅಲ್ಲಿಲ್ಲವೆಂಬೀ |
ಸೊಲ್ಲು ಸಲ್ಲದು ಹೊರಗೊಳಗೆ ನೀ |
ನಿಲ್ಲ ದಿನ್ನಿಲ್ಲ ನೈತ್ರನೆಂಬುವನೆಲ್ಲ ಕೆಲಕೆಲರು ||
ಬಲ್ಲರಿಳೆಯೊಳು ಭಾಗವತರಾ |
ದೆಲ್ಲರಿಗೆ ವಂದಿಸದ ಕುಜನರಿ |
ಗಿಲ್ಲ ಸದ್ಗತಿ ನೋಡಿ ರಕ್ಷಿಸು ನಮ್ಮನನವರತ || ||೮||

(೨) “ಭಾವಪ್ರಕಾಶಿಕೆ”- ನ್ಯಾಖ್ಯಾನ :-

ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರೊಳಗಿದ್ದು, ಸಕಲಜಗತ್ತನ್ನೂ
ಸೃಷ್ಟಿಸುವನು. ತಾನೇ ವಿಷ್ಣುರೂಪದಿಂದ ಪಾಲಿಸುವನು. ರುದ್ರದೇವ
ತೊಳಗಿದ್ದು ಸಂಹರಿಸುವನು. ತನ್ನ ಅವತಾರರೂಪ ಮತ್ತು ಮೂಲರೂಪ
ಗಳಿಗೂ, ಬಿಂಬಕ್ರಿಯಾರೂಪಗಳಿಗೂ, ತನ್ನ ದೇಹಗತ ಕರಚರಣಾದ್ಯಂಗಳಿಗೂ,
ನಖರೋಮಾದಿಗಳಿಗೂ ಸಹ ಪರಸ್ಪರ ಭೇದವಿಲ್ಲದವನು.

ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಾಪ್ತನು. ಸಚ್ಚಿದಾನಂದಸ್ವರೂಪನು. ಅನೇಕಬಗೆಯಾದ ನಾಮಗಳಿಂದ ಕರೆಸಿಕೊಳ್ಳುವನು. ತನ್ನ ಭಕ್ತರನ್ನು ಸರ್ವ ಪ್ರಕಾರದಿಂದಲೂ ರಕ್ಷಿಸುವನು.

ವಿಶೇಷಾರ್ಥ:-

“ಜಗವನೆಲ್ಲವ ನಿರ್ಮಿಸುವ ನಾಲೋಗನೊಳಗೆ ತಾನಿದ್ದು” -ಎಂಬ ದಕ್ಕ ಪ್ರಮಾಣ :-

“ಬ್ರಹ್ಮಣಿಸ್ಥೋ ಸೃಜದ್ವಿಷ್ಟು ಸ್ಥಿತ್ವಾ ರುದ್ರೇತ್ಸಭಕ್ಷಯತ್ |
ಪೃಥಕ್ಸ್ಥಿತ್ವಾ ಜಗತ್ಪಾತಿ ತದ್ಬ್ರಹ್ಮಾಧ್ಯಾಹ್ವಯೋ ಹರಿಃ” -ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ
ಪುರಾಣವಾಕ್ಯೇ.

ಅಂದರೆ, ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಲ್ಲಿ ಇದ್ದು ಸೃಷ್ಟಿಸುವನು. ರುದ್ರದೇವರಲ್ಲಿ ಇದ್ದು ಸಂಹರಿಸುವನು. ತಾನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿದ್ದು ಪರಿಪಾಲಿಸುವನು. ಹೀಗೆ ಒಬ್ಬ ವಿಷ್ಟುವೇ ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಿ ವಾಚನಾಗಿ ಸೃಷ್ಟಾಧಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುವನು —ಎಂಬ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ ಪುರಾಣವಾಕ್ಯದಿಂದಲೂ ಮತ್ತು “ವಿಷ್ಟುರೇವ ಹರಿಸಾಕ್ಷಾತ್ತಾವು ಧೌನ ಹರಿಃ ಸ್ತೃತೌ || ಆವಿಷ್ಠರೂಪೌ ವಿಜ್ಞೇಯೌ ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾಭಿದಾಯಕೌ || —ಎಂಬ ವಿಷ್ಟುರಹಸ್ಯದ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದಲೂ ತಿಳಿದು ಬಂದ ಅಂಶವೇನೆಂದರೆ :-

ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರರೇ ವಿಷ್ಟುವೆಂದು ಭಾವಿಸಬಾರದು. ಬ್ರಹ್ಮ, ರುದ್ರ ಇವರು ವಿಷ್ಟು ನಾಮಕನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನ ವಿಶೇಷಾವೇಶದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮ, ರುದ್ರರೆಂದು ಕರೆಯಿಸಿಕೊಳ್ಳುವರು —ಎಂದು ಭಾವಿಸಬೇಕು.

“ಸ್ವಗತ್ಭೇದ ವಿವರ್ಜಿತನು” —ಶ್ರೀನುನ್ನಹಾಧಾರತ ತಾತ್ಪರ್ಯ ನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ “ನಿರ್ದೋಷಪೂರ್ಣಗುಣವಿಗ್ರಹ ಆತ್ಮತಂತ್ರೋ ನಿಶ್ಚಲನಾತ್ಮಕ ಶರೀರ ಗುಣೈಶ್ಚ ಹೀನಃ | ಅನಂದ ಮಾತ್ರ ಕರಸಾದ

ಮುಖೋರಾದಿಃ ಸರ್ವತ್ರ ಚ ಸ್ವಗತಭೇದವಿವರ್ಜಿತಾತ್ಮಾ” — ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು.

ಇದರ ಅರ್ಥ :— “ಶ್ರೀ ಹರಿಯು ದೋಷರಹಿತವಾದ ಅನೇಕ ಗುಣ ಗಣ ಪೂರ್ವವಾದ ಸ್ವರೂಪ ಉಳ್ಳವನು. ಸ್ವತಂತ್ರನು. ಚೇತನವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ಮೊದಲಾದ ಶರೀರಸಂಬಂಧ ಗುಣಗಳಿಲ್ಲದವನು. ಕೇವಲ ಆನಂದ ಸ್ವರೂಪಗಳಾದ ಕರ, ಚರಣ, ಮುಖ ಉದರಾದಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದವನು. ಸರ್ವತ್ರವ್ಯಾಪ್ತವಾದ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಭೇದವಿಲ್ಲದವನು. ತನ್ನ ಅಂಗಗಳಲ್ಲಿ, ನಮ್ಮಂತೆ ಕಣ್ಣಿನಿಂದಲೇ ನೋಡಬೇಕು, ಕಿವಿಯಿಂದಲೇ ಕೇಳಬೇಕೆಂಬ ಶಾರೀರಧರ್ಮವು ಆ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಇಲ್ಲ. ನಾವು ಕರಚರಣಾದ್ಯವಯಗಳಿಂದ ಮಾಡುವ ಎಲ್ಲ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನು ತನ್ನ ಒಂದು ಕೇಶ ದಿಂದಾಗಲೀ, ನಖದಿಂದಾಗಲೀ ಮಾಡಬಲ್ಲನು. ಆದುದರಿಂದ, “ರೋಮಶ್ಚ ಪೂರ್ಣಃ ನಖಶ್ಚ ಪೂರ್ಣಃ” — ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ನೋಡುವು ಹೊಗಳುವುದು.

“ಸರ್ವಗ” — ಅಂದರೆ, ಸರ್ವತ್ರವ್ಯಾಪ್ತನೆಂದರ್ಥ. “ಅಂತರ್ಬಹಿಶ್ಚ ತತ್ಸರ್ವಂ ವ್ಯಾಪ್ಯ ನಾರಾಯಣಸ್ಥಿತಃ” — ಎಂಬ ಶೃತಿನಾಕೃದಿಂದ ಒಳಗೂ ಮತ್ತು ಹೊರಗೂ, ಸಕಲ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ವ್ಯಾಪ್ತನಾಗಿರುವನು.

“ಸದಾನಂದೈಕದೇಹನು” — ಅಂದರೆ, ಸರ್ವ ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಆನಂದ ವನ್ನೇ ಅನುಭವಿಸುವ ಶರೀರವುಳ್ಳವನೆಂದರ್ಥ. ಇದಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣ : ಧಾಗವತ ಏಕಾದಶಸ್ಕಂಧದ ತಾತ್ಪರ್ಯದಲ್ಲಿ.

“ಅನತ್ತೃತ್ತಂ ಹರ ದುಃಖಾನತ್ತೃತ್ವಾದುಚ್ಯತೇ ಸದಾ ವಿಷಯಾ ನ್ವಿನಾಶಿ ಪೂರ್ಣತ್ವಾತ್ಸ್ವರೂಪಾನಂದ ಭೋಗಿನಃ || ಸುಖಮತ್ಯೇ ವಹಿ ಸದಾ ಸರ್ವತ್ರಾಪಿಸ್ಥಿತಂ ವಿಭುಃ ||” — ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು ಮತ್ತು “ದ್ವಾಸುಪರ್ಣಾ ಸಯುಜಾ ಸಖಾಯಾ ಸಮಾನಂ ವೃಕ್ಷಂ

ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯೇ | ತಯೋರನ್ಯಃ ಪಿಪ್ಪಲಂ ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯ ನಶ್ನನ್ನೋ
 ಅಭಿಶಾಕತೀತಿ ||” —ಎಂಬ “ದ್ವಾಸುಪರ್ಣಶ್ರತಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ವ್ಯಕ್ತರಲ್ಲಿ
 ಯದ್ಯಚ್ಛಿಯಿಂದ ಎರಡು ಹಕ್ಕಿಗಳು, ಎರಡು ಗೂಡುಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡು
 ವಾಸಮಾಡುತ್ತಿರುವವು. ಅದರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಹಕ್ಕಿಯು ಆ ವ್ಯಕ್ತರೊಳಗಿನ
 ರುಚಿಕರವಾದ ಫಲವನ್ನು ಭಕ್ಷಿಸುತ್ತಿರುವುದು. ಆದರೂ ಅದು ದುರ್ಬಲ
 ವಾಗಿರುವುದು. ಮತ್ತೊಂದು ಹಕ್ಕಿಯು ಅದರ ಫಲವನ್ನು ಭಕ್ಷಿಸುವುದಿಲ್ಲ.
 ಆದರೂ ಅದು ಬಲಾಢ್ಯವಾಗಿರುವುದು—ಎಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಈ ಶ್ರತಿಯು
 ಜೀವ ಮತ್ತು ಪರಮಾತ್ಮರ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ
 ಜೀವನು ಜಗದ್ವ್ಯಕ್ತದಲ್ಲಿ ಇರುವ ದೇಹವೆಂಬ ಗೂಡಿನಲ್ಲಿದ್ದು, ಪುಣ್ಯಪಾಪ
 ಗಳ ಫಲವಾದ ಸುಖ ದುಃಖಗಳನ್ನು ಭಕ್ಷಿಸುವನು (ಅನುಭವಿಸುವನು) ಪರ
 ಮಾತ್ಮನು ಫಲವನ್ನು ಭಕ್ಷಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಅಂದರೆ, ಸುಖ ದುಃಖಗಳೆರಡೂ
 ಆತನಿಗೆ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಶ್ರತ್ಯರ್ಥವು. ಆದುದರಿಂದ ಆದಕ್ಕೆ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯ
 ಚಾರ್ಯರು ತಿಳಿಸುವುದೇನೆಂದರೆ. ಪರಮಾತ್ಮನು “ಅನತ್ತಾ”. ಅಂದರೆ,
 ಭಕ್ಷಿಸುವವನಲ್ಲ. ದುಃಖವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ, “ಅನತ್ತಾ”
 —ಎಂದು ಹೆಸರು. “ಆತ್ತಾ” —ಎಂಬ ಹೆಸರೂ ಉಂಟು, ವಿಷಯ
 ಭೋಗಗಳಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ, ಸ್ವರೂಪಾನಂದವನ್ನು ನಿತ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಅನುಭವಿಸ್ತು
 ತ್ತಿರುವ ಸ್ವಾಮಿಯು, ಸರ್ವ ಜೀವರಲ್ಲಿರುವ ಸುಖವನ್ನು ಮಾತ್ರ ನಿತ್ಯ
 ದಲ್ಲಿಯೂ ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿರುವನು (ಭಕ್ಷಿಸುತ್ತಿರುವನು) “ಸ್ವಾಧ್ಯತ್ಯಿ”
 —ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಜೀವನೂ ಸಹ ರುಚಿಕರವಾದ ಫಲವನ್ನೇ ಭುಂಜಿಸು
 ವನೆಂದು ಶ್ರತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದು. ಅದರ ತಾತ್ಪರ್ಯವೇನೆಂದರೆ :—
 ಜೀವನು ಅಸಾರವಾದ ಪದಾರ್ಥವನ್ನೇ ಸಾರವೆಂದು ಭಾವಿಸುವನು. (ಅವನು
 ಅಸ್ವತಂತ್ರನಾದುದರಿಂದ ಯತ್ನವಿಲ್ಲದೆ ಭುಂಜಿಸುವನು). ಪರಮಾತ್ಮನು
 ಸ್ವತಂತ್ರನಾದುದರಿಂದ ಸ್ವದುಪದಾರ್ಥವನ್ನೇ ಭುಂಜಿಸುವನು. ಆದುದರಿಂದ
 ನಿತ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಅನಂದಸ್ವರೂಪವಾದ ದೇಹದಿಂದ ಕೂಡಿದವನೆಂದು ತಿಳಿಯ
 ಬೇಕು —ಎಂಬುದೇ ಮೇಲಿನ ಭಾಗವತ ತಾತ್ಪರ್ಯದ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥ

ಅದೇ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ದಾಸರಾಯರು- “ಸದಾನಂದೈಕದೇಹನು” —ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಹೇಳಿರುವರು.

“ಭಕ್ತರನು ಪೊರೆವ” —ಸರ್ವ ಪ್ರಕಾರದಿಂದಲೂ ಭಕ್ತರನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸುವನು. “ಬಗೆ ಬಗೆಯ ನಾಮದೊ ಕರೆಸುವ ಭಕ್ತತರನು”. —ಎಂದು ಒಂದೇ ಪದ ಮಾಡಬಹುದು. ರಾಮ, ಕೃಷ್ಣ, ವೇದವ್ಯಾಸ, ವಿಠಲ, ಶ್ರೀನಿವಾಸ, ನಾರಸಿಂಹ- ಮೊದಲಾದ ನಾನಾ ಹೆಸರುಗಳಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಕರೆಯುತ್ತಾ, ಪಾಡುತ್ತಾ, ಭಜನೆ ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ತನ್ನ ಭಕ್ತರನ್ನು (ದಾತನ್ನು) “ಪೊರೆವ” —ಸರ್ವಪ್ರಕಾರದಿಂದಲೂ ರಕ್ಷಿಸುವನೆಂದರ್ಥ.

(೩) “ಧಾವದರ್ಪಣ ಟೀಕಾ” -ನ್ಯಾಖ್ಯಾನ :-

ಅವತಾರಿಕಾ :-

“ನಿಮಿತ್ತಮಾತ್ರೌ ತೌ ದೇವೌ ವಿಷ್ಣುಸ್ಸರ್ವಸ್ಯಕಾರಣಮ್” - ಎಂಬ ಸ್ತೋತ್ರವಚನಾನುಸಾರ, ಸೃಷ್ಟಿ, ಲಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ಮುಖ್ಯಕರ್ತನು, ಇತರರು ಮುಖ್ಯರಲ್ಲವೆಂತ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ - “ಜಗವನ್ನೆಲ್ಲವ” - ಎಂಬ ಪದ್ಯದಿಂದ.

ನ್ಯಾಖ್ಯಾನ :-

“ವಿಷ್ಣು ರೇವ ಹರಿಃ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಪ್ರಾನ್ವುಧೌ ನ ಹರೀ ಸ್ಮೃತೌ||
ಅವಿಷ್ಕರೂಪೌ ವಿಕ್ಷೇಯೌ ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾಭಿಧಾಯಿಕೌ|| ಸತ್ತೇನ
ಲೋಕಾನ್ವರ್ಧಯಿತುಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ನಿವಸ್ಸದ್ಧರಿಃ || ತಾರ್ತಿಯೇನ
ಸಮಾಹರ್ತುಂ ರುದ್ರೇ ಚಪ್ರವಸ್ಸದ್ಧರಿಃ ಇತಿ ವಿಷ್ಣು ರಹಸ್ಯೋಕ್ತೇಃ ||

ಜಗಚ್ಚಿಬ್ಧವು ಜೀವಪರವೂ ಆಗುತ್ತದೆ. ನಾಲೊಗ—ಚತುರ್ಮುಖಿ ಬ್ರಹ್ಮ. ಗಗನಕೇಶ-ರುದ್ರನೆಂದರ್ಥ ಸ್ವಗತಭೇದವಿವರ್ಜಿತ-ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಗುಣ-ರೂಪ-ಕ್ರಿಯಾದಿಗಳಿಗೂ ಶ್ರೀಶನಿಗೂ ಅರ್ಥತಾ ಅಭೇದವೆಂದರ್ಥ.

ಉಕ್ತಂಚ ತ್ರೀನುನ್ಮಹಾಧಾರತ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯೇ “ಸರ್ವ
ತ್ರಚ ಸ್ವಗತಭೇದವಿವರ್ಜಿತಾತ್ಮಾ” - ಇತಿ ||

ಸರ್ವಗ-ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಾಪ್ತನೆಂದರ್ಥ, “ಅಂತರ್ಬಹಿಶ್ಚ ತಸ್ಸೈವಂ
ನ್ಯಾಪ್ಯ ನಾರಾಯಣಸ್ಮಿತಃ-” ಇತಿ ಶ್ರುತಿಃ ||

ಏವಂ ರೀತ್ಯಾ ವ್ಯಾಪ್ತನಾಗಿ ತನ್ನ ಭಕುತರನ ಪೊರೆವ-ಸಂರಕ್ಷಿಸುವ.
ಸದಾನಂದೈಕದೇಹನು-ಸರ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆನಂದಮಯವಾದ ದೇಹವುಳ್ಳಂಥ
ವನು.

(೪) ತಾಮ್ರಪರ್ಣಿಯೂ (ಸಂಸ್ಕೃತಮೂಲ) :-

ಜಗವಿತಿ ನಾಲೋಗನೊಳಗಿತ್ಯತ್ರ || ನಾಲೋಗಂ = ಚತುರಾಸನಃ ||
ತಸ್ಮಿನ್ ಸ್ಥಿತ್ವಾ | ಜಗವನಲ್ಲವೇತ್ಯತ್ರ = ಚೇತನಾಚೇತನಾತ್ಮಕಂ
ಸಮಸ್ತಂ ಜಗತ್ | ನಿರ್ಮಿಸುವ = ಸೃಜತಿ | ತಾನಿದ್ದು ಸಲಹುವ =
ಸ್ವಯಂ ಜಗದ್ರಕ್ಷತಿ | ಗಗನಕೇಶನೊಳಿದ್ದು ಸಂಹರವೇತ್ಯತ್ರ = ವ್ಯೋಮ
ಕೇಶೋ ಭವೋ ಭೀಮಃ ಇತ್ಯಭಿಧಾನಾತಿ ಗಗನಕೇಶೋ ರುದ್ರಃ | ತಸ್ಮಿನ್
ಸ್ಥಿತ್ವಾ | ಲೋಕಗಳೇತ್ಯತ್ರ = ಲೋಕಾನ್-ಪಷ್ಯತ್ಯರ್ಥೇ ದ್ವಿತೀಯಾ |
ಸಂಹರತೀತ್ಯರ್ಥಃ || ತದುಕ್ತಂ ||

ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಬ್ರಹ್ಮರೂಪೋಸಾ.....ನಿಷ್ಕೋರ್ಮಹಾ

ತ್ವನಃ || ಇತಿ ಗಾರುಡೇ || ಸ್ವಗತಭೇದವಿವರ್ಜಿತನು = ಸ್ವಮೂಲಾಪ
ತಾರ ರೂಪಾಣಾಂ ಭೇದಶೂನ್ಯಃ ಇತ್ಯರ್ಥಃ || ಸರ್ವಗೇತ್ಯತ್ರ = ಸರ್ವಂ
ಗಚ್ಛತೀತಿ-ಸರ್ವಗಃ-ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಾಪ್ತಃ ಇತ್ಯರ್ಥಃ || ಸದಾನಂದೈಕ
ದೇಹನು = ನಿರ್ದುಷ್ಟಾನಂದದೇಹವಾನ್ || ಬಗೆಬಗೆಯ ನಾಮದಲಿ ಕರೆ
ಸುತ = ನಾನಾಪ್ರಕಾರೇಣ ಘರ್ಘರಾದಿ ನಾಮ್ನಾ ಹೂಯತೇ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ||
ಅನಂತಾನಂತನಾಮನಾನಿತ್ಯರ್ಥಃ || ೮ ||

ಕನ್ನಡಾನುವಾದ :-

ಜಗತ್ತಿನ ಉತ್ಪತ್ತಿ-ಸಂರಕ್ಷಣ-ಸಂಹಾರ ಮುಂತಾದ ವ್ಯಾಪಾರವಿಶೇಷಗಳನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಸ್ವಯಂ ಮಾಡುತ್ತಾನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. "ಜಗವನೈವ" ಎಂಬ ಪದ್ಯದಿಂದ.

ನಾರ್ಮೋಗನೊಳಗಿದ್ದು = ಚತುರ್ಮುಖಬ್ರಹ್ಮದೇವರಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿತನಾಗಿ (ಅವನನ್ನು ನಿಮಿತ್ತೀಕರಿಸಿಕೊಂಡು) ಜಗವನೈವ = ಚೇತನಾಚೇತನಾತ್ಮಕವಾದ ಸಮಸ್ತವಿಶ್ವವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುವ = ಸೃಜಿಸುವನು. ತಾನಿದು ಸಲಹುವ = ಸ್ವಯಂ ವಿಷ್ಣುರೂಪನಾಗಿ ಕಾಪಾಡುವನು. ಗಗನೇ ಕೇಶದೊಳಿದ್ದು = ಮಹರುದ್ರದೇವರಲ್ಲಿ ನಿಂತು (ವ್ಯೋಮಕೇಶ ಎಂದು ಕೋಶ ರೀತ್ಯಾ) ಲೋಕಗಳ = ಜಗತ್ತನ್ನು (ದ್ವಿತೀಯಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪಷ್ಠಿಯು ಬಂದಿದೆ- ಸ್ಯಾಕರಣವಿಶೇಷ)

ಚತುರ್ಮುಖಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ "ಬ್ರಹ್ಮ" ಎಂಬ ಅಭಿಧಾನದಿಂದಲೂ, ರುದ್ರದೇವರಲ್ಲಿ "ಶಿವ" ಎಂಬ ರೂಪದಿಂದಲೂ ನಿಂತು ಯಾರಲ್ಲಿಯೂ ಸನ್ನಿಹಿತವಾಗದ ಸಾಕ್ಷಾತ್‌ರೂಪದಿಂದಲೂ ಇದ್ದು, ಬ್ರಹ್ಮ-ವಿಷ್ಣು-ಈಶ್ವರ (ರುದ್ರ)-ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ರೂಪಗಳಿಂದ ವಿರಾಜಮಾನನಾಗಿ, ಸೃಷ್ಟಿ, ಸ್ಥಿತಿ, ಲಯಾದಿ ವ್ಯಾಪಾರ ವಿಶೇಷಗಳನ್ನು ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನೇ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ- ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಗರುಡಪುರಾಣದ ಪ್ರಮಾಣ ವಾಕ್ಯ :-

ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಬ್ರಹ್ಮರೂಪೋಸೌ
 ತ್ರೀಣಿ ವಿಷ್ಣೋನೇಹಾತ್ಮನಃ ||" - ಇತಿ ಗಾರುಡೇ
 (ಈ ಪ್ರಮಾಣದ ಪೂರ್ಣ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಹಿಂದಿನ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿದೆ- ನೋಡುವುದು.)

ಸ್ವಗತಭೇದ ವಿವರ್ಜಿತನು = ತನ್ನ ಮೂಲ ಹಾಗೂ ಅವತಾರರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರ ಭೇದವಿಲ್ಲದವನು. ಸರ್ವಗ = ಸರ್ವತ್ರವ್ಯಾಪಿಸಿರುವ ಸದಾ

ನುದೈಕದೇಹನು = ನಿರ್ಮಲವಾದ ಅನಂದ ಶರೀರವುಳ್ಳವನು. ಬಗ್ಗ ಬಗ್ಗಿಯ ನಾಮದಲಿ ಕರೆಸುವ = ನಾನಾ ತರಹದ ಘರ್ಘರ (ಘಟ) ಮುಂತಾದ ಹೆಸರುಗಳಿಂದ ಕರೆಯಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ. ಅಂದರೆ, ಅನಂತನಾಮಗಳುಳ್ಳವನು. ಎಂದು ಭಾವ. ಭಕ್ತರನು ಪೊರವ = ಭಕ್ತಜನರನ್ನು ಸಂರಕ್ಷಿಸುತ್ತಾನೆ.

(೫) ಶ್ರೀ ನಾದಿರಾಜಾಚಾರ್ಯರ ನ್ಯಾಖ್ಯಾನ (ಸಂಸ್ಕೃತ ಮೂಲ):-

ಭಕ್ತೈಃ ಶ್ರೀಪಃ ಏವಂವಿಧಃ ಇತ್ಯಾಹ || ಜಗದೇತಿ || ಮೊಗ-ಮುಖ ಗಗನಶೇಶ—ವ್ಯೂಹವಕೇಶಃ | ಏಕದೇಹೋ ವಿಷ್ಣುಃ ಅಂತರಾತ್ಮನಃ ಅನನ್ಯ ಭೇದಃ—ಇತ್ಯತ್ರ ಸರ್ವತ್ರ ಚ ಸ್ವಗತಭೇದವಿವರ್ಜಿತಾತ್ಮಾ ಇತಿ ಮಾನಂ || ನಾಮನೇಚ || ಬ್ರಹ್ಮ ವಿಪ್ಲೀಶ ರೂಪಾಣಿ ತ್ರೀಣಿ ವಿಷ್ಣೋರ್ಮಹಾತ್ಮನಃ || ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಬ್ರಹ್ಮರೂಪೋಸೌ ಶಿವರೂಪೀ ಶಿವೇಸ್ಥಿತಿಃ | ಪ್ರಥಗೇವ ಸ್ಥಿತೋ ವಿಷ್ಣು ರೂಪೀ ದೇವೋ ಜನಾರ್ದನಃ || ಇತೀ ಹರ ವಿರಂಚಿ ಹರೇತಿ ಭಾಗ ವಶೇ ||೮||

ಕನ್ನಡಾನುವಾದ :-

“ಭಕ್ತವತ್ಸಲನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಇಂತಹ ಮಹಿಮಾಸಂಪನ್ನನು”-ಎಂದು ದಾಸವರ್ಯರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. “ಜಗವ” ಎಂಬ ಪದ್ಯದಿಂದ.

ಮೊಗ—ಮುಖ ಗಗನಶೇಶ—ರುದ್ರ ಏಕದೇಹ—ವಿಷ್ಣುಃ. ಅತ್ಮನೂ ತಾನೇ—ಅಂತರಾತ್ಮನೂ ತಾನೇ” —ಎಂಬಲ್ಲಿ “ಸರ್ವತ್ರಚ” ಎಂಬ ನಿರ್ಣಯವಾಕ್ಯ.

ಪ್ರಮಾಣ :-

ಏಕದೇಹೋ ವಿಷ್ಣುಃ ಅಂತರಾತ್ಮನಃ ಅಂತರಾತ್ಮನಃ ಅನನ್ಯ ಭೇದಃ | ಇತ್ಯತ್ರ ಸರ್ವತ್ರಚ ಸ್ವಗತಭೇದವಿವರ್ಜಿತಾತ್ಮತ ಇತಿ ಮಾನಂ || ||ನಾಮನೇಚ||

ನಾಮನಪುರಾಣದಲ್ಲಿ—“ಬ್ರಹ್ಮ-ವಿಷ್ಣು-ರುದ್ರ” ಇವುಗಳು ನಾರಾಯಣರೂಪಗಳೇ ಆಗಿರುತ್ತವೆ. ಶಿವ, ಬ್ರಹ್ಮ ಇವರಲ್ಲಿ ಈ ನಾಮರೂಪಗಳಿಂದ ಅಂತರ್ಯಾಮಿರೂಪಿಯಾಗಿದ್ದು, ಸ್ವಯಂ ವಿಷ್ಣು ರೂಪದಿಂದ ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನು ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಕ್ರಿಯಾವಿಶೇಷಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ-ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

ಶ್ರೀನುಡ್ಯಾಗವತದಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ- “ಹರಿ ವಿರಿಂಚಿ ಹರ” -ಇವು ಪರಮಾತ್ಮನ ಮುಖ್ಯ ರೂಪಗಳು. ಈ ನಾಮರೂಪಗಳಿಂದ ಹರವಿರಿಂಚಿಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ನಾರಾಯಣನು ಇರುವನು—ಇತ್ಯಾದಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಮಾಣ :-

“ಬ್ರಹ್ಮ ವಿಷ್ಣುಶ
ಹರಿವಿರಿಂಚಿ ಹರೇತಿ || ಇತಿ ಧಾಗವತೇ ||”

(ಈ ಪ್ರಮಾಣದ ಪೂರ್ಣರೂಪವು ಹಿಂದಿನ ವಾಖ್ಯಾನಗಳಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿದೆ, ನೋಡಬೇಕು)

(೩) “ಗುರುಹೃದಯಸ್ತುಕಾಶಿಕೆ” -ನ್ಯಾಖ್ಯಾನ :-

ಚತುರ್ಮುಖಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿದ್ದು ಜಗತ್ತೆಲ್ಲ ಸೃಷ್ಟಿಸುವನು. ತಾನೇ ಇದ್ದು ಸುಹುವನು, ಎಂದರೆ, ಜೀವಾಧಿಪ್ತಾನರಹಿತ ಸ್ವಾವತಾರವಿಷ್ಣು ರೂಪದಿಂದ ರಕ್ಷಿಸುವನು. ಗಗನಕೇಶ, ಎಂದರೆ, ವ್ಯೋಮಕೇಶನಾಮಕ ರುದ್ರ ದೇವರಲ್ಲಿದ್ದು ಜಗತ್ತನ್ನು ಸಂಹರಿಸುವನು. ಸ್ವಗತಭೇದವಿವರ್ಜಿತನು, ಎಂದರೆ, ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾಂತರ್ಯಾಮಿ ರೂಪಗಳಿಗೂ ಸ್ವರೂಪವಾದವಿಷ್ಣು ರೂಪಕ್ಕೂ ಭೇದರಹಿತನು. ಎಂದರೆ, ಏಕತ್ವಾನುಸಂಧಾನಾನುಭವವುಳ್ಳವನು. ಸರ್ವಾಂತರ್ಯಾಮಿರೂಪದಲ್ಲೂ, ತನಗೆ ಅಭೇದಾನುಸಂಧಾನದಿಂದ ಸದಾ ಸಂದಾದಿ ಗುಣವೇ ದೇಹವಾಗಿಲುಳ್ಳವನು. ವಿಧವಿಧವಾದ ಹೆಸರುಗಳಿಗೆ

ಕಾರಣವಾದ ಗುಣವುಳ್ಳವನಾದ್ದರಿಂದ, ಸರ್ವಶಬ್ದವಾಚ್ಯನು. ಹೀಗೆ ಸರ್ವಭಕ್ತರಕ್ಷಕನು ಆದ್ದರಿಂದ “ಕರುಣಾಳು” —ಎಂದರ್ಥ. ಇದರಿಂದ

(೧) “ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಬ್ರಹ್ಮರೂಪೋಸೌ ಶಿವರೂಪೀ ಶಿವಸ್ಥಿತಃ”

(೨) “ಸ ಸರ್ವಧ್ಯಘ್ನನು ಭೂಶ್ಚಸರ್ವಃ”

(೩) “ಸ ಸರ್ವನಾಮಾ”

—ಇತ್ಯಾದ್ಯರ್ಥ ವಿವರಿಸಿತು. ||೮||

ಸರ್ವನ್ಯಾಖ್ಯಾನಸಾರಸಂಗ್ರಹ :-

ಜಗತ್ತು ಚೇತನಾಚೇತನಾತ್ಮಕವಾದದ್ದು. ಈ ಸಮಗ್ರಜಗತ್ತಿನ ಸೃಷ್ಟಿ, ಪಾಲನೆ ಮತ್ತು ಲಯ ಇವೇ ಮುಂತಾದ ವ್ಯಾಪಾರವಿಶೇಷಗಳು ಈಶ್ವರಾಧೀನವಾಗಿವೆ. ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ಚತುರ್ಮುಖಬ್ರಹ್ಮದೇವರಲ್ಲಿ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿದ್ದು, “ಆಜ್ಞಾನಾಮಕನಾಗಿ, “ಬ್ರಹ್ಮ” ಶಬ್ದವಾಚ್ಯನಾಗಿ ಜಗತ್ತಿನ ಸೃಷ್ಟಿಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡುವನು. ಸ್ವಯಂ ವಿಷ್ಣುರೂಪದಿಂದ ಸೃಷ್ಟವಾದ ಜಗತ್ತನ್ನು ಸಂರಕ್ಷಿಸುವನು. ವಿಷ್ಣುರೂಪನು ಜೀವಾಧಿಷ್ಠಾನ ರಹಿತವಾದ ಸ್ವಾವತಾರ ರೂಪವು. ಶ್ರೀಹರಿಯು ಶ್ರೀ ಮಹರುದ್ರದೇವ ರಲ್ಲಿ ಜಯಾಪತಿಸಂಕರ್ಷಣರೂಪದಿಂದ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿದ್ದು “ಶಿವ” ಶಬ್ದವಾಚ್ಯನಾಗಿ ತಾನೇ ಲಯಕಾರ್ಯವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತಿರುವನು. ಹೀಗೆ ಸೃಷ್ಟಿ, ಸ್ಥಿತಿ, ಲಯಾದಿ ಅಷ್ಟಕರ್ತೃವಾಗಿ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಪರಮಾತ್ಮನೇ. ಆಯಾಯ ಅಧಿಷ್ಠಾನಗತನಾಗಿ, ತದಂತರ್ಯಾಮಿರೂಪಗಳಿಂದ ಅದೇ ಹೆಸರುಗಳಿಂದ ಪರಮ ಮುಖ್ಯ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಕರೆಸುತ್ತಾ, ಸರ್ವಶಬ್ದವಾಚ್ಯ ನಾಗಿ, ಸಮಸ್ತ ಕಾರ್ಯ ನಿರ್ವಾಹಕನಾಗಿರುವನು, ಆದರೆ ಚತುರ್ಮುಖ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಸೃಷ್ಟಿ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ ಮತ್ತು ಶ್ರೀ ರುದ್ರದೇವರು ಲಯ ಕಾರ್ಯ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ—ಎಂಬುದು ರೂಢಿ ವಾಚ್ಯ. ಅಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿ ಆವ ರದು. ಪರಮ ಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿ ಅವರವರ ಅಂತರ್ಯಾಮಿರೂಪೀ ಶ್ರೀಹರಿ

ಯದೇ ಹೊರತು ಇತರರಿಗಿಲ್ಲ. ಗುಣಾವತರಣಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಹರುದ್ರ ದೇವರು ಅವತರತರಂಗಿಣಿಯಾದ ಗಂಗೆಯನ್ನು ಸತ್ಯಲೋಕದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಂದ ಪೂಜಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ನಂತರ, ತಮ್ಮ ಜಟಿಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸಲು, ಕೇಶವನ್ನು ಹರಡಲು, ಅದು ಗಗನಾದ್ಯಂತ ವ್ಯಾಪಿಸಿತು. ಇದಕ್ಕೆ ರುದ್ರದೇವರಿಗೆ "ಗಗನಕೇಶ" ಅಥವಾ "ವ್ಯೋಮಕೇಶ" ಎಂದು ಹೆಸರು. ಚತುರ್ದಶಭುವನಾತ್ಮಕವಾದ ಈ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡವು ಚೇತನಾಚೇತನಯುಕ್ತವಾದದ್ದು. ಇದಕ್ಕೆ "ಲೋಕ" ಎಂದು ವ್ಯವಹಾರ. ಈ ಸಮಸ್ತಲೋಕಗಳ ಸೃಷ್ಟಿ, ಸ್ಥಿತಿ ಮತ್ತು ಲಯ ಇವುಗಳಿಗೆ ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ನಿಯಾಮಕನು. ಹಾಗೂ ನಿರ್ವಾಹಕನು. ಏತಾದೃಶಮಹಿಮೋಪೇತನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನು ನಿತ್ಯನು. ಶಶ್ವದೇಶಪ್ರಕಾರನು. ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನ ಮೂಲರೂಪಗಳಿಗೂ, ರಾಮಕೃಷ್ಣಾದಿ ಅವತಾರರೂಪಗಳಿಗೂ, ಬ್ರಹ್ಮ, ಶಿವ ಮುಂತಾದ ಸರ್ವಶಬ್ದವಾಚ್ಯನಾದ ಅಂತರ್ಯಾಮಿರೂಪಗಳಿಗೂ ಪರಸ್ಪರ ಭೇದವಿಲ್ಲ. ಅವನ ಸಖಿ, ರೋಮ, ಕರಚರಣಾದ್ಯವಯವಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರ ಭೇದವಿಲ್ಲ. ಎಲ್ಲವೂ ಪರಿಪೂರ್ಣರೂಪಗಳು ಮತ್ತು ಸರ್ವತಂತ್ರಸ್ವತಂತ್ರವಾದುದು. ಪರಮಾತ್ಮನು ತನ್ನ ಒಂದು ಅವಯವದಿಂದ ಇತರ ಸಮಸ್ತಅವಯವಗಳ ವ್ಯಾಪಾರಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಬಲ್ಲನು. ಹೀಗೆ ಪರಮಾತ್ಮನ ಅನಂತಾನಂತಗುಣ ಸಮೂಹಗಳಿಗೂ, ಅವತಾರಗಳಿಗೂ, ಅವಯವಗಳಿಗೂ, ಪರಸ್ಪರ ಭೇದವಿಲ್ಲ. ಗುಣರೂಪಕ್ರಿಯಾದಿಗಳಿಂದ ಭೇದರಹಿತನಾದ್ದರಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ "ಸ್ವಗತಭೇದವಿವರ್ಜಿತ" — ಎಂದು ಹೆಸರು. ಏಕತ್ವಾನುಸಂಧಾನುಭವವೇ ಶ್ರೀಹರಿಯ ವಿಶೇಷಲಕ್ಷಣವು ಇತರ್ಮಾರ್ಗಲ್ಲಿಯೂ ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ, ಸಮಸ್ತ ಜೀವ ಮತ್ತು ಜಡರಾಶಿಗಳಿಂದ ಅತ್ಯಂತ ಭಿನ್ನನು. ಅಂದರೆ, "ಜಗದ್ವಿಲಕ್ಷಣ"ನು ಎಂದರ್ಥ. ಸರ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಅನಂದಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ದೇಹವುಳ್ಳವನು. ನಿತ್ಯಾನಂದಮಹೋದಧಿಯು. ಅಂದರೆ, ಸದಾನಂದಾದಿಗುಣಗಳೇ ದೇಹವನ್ನಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು. ಇದರಿಂದ ದಾಸರಾಯರು "ಸದಾನಂದೈಕ ದೇಹನು" — ಎಂದು ಮುಕ್ತ ಕಂಠದಿಂದ ಸ್ತೋತ್ರ.

ಆಗಿ (ಏಕಮೇವಅದ್ವಿತೀಯನಾಗಿ) ತಾ = ತಾನೇ ಬಾಧ್ಯ = ಬಾಧ್ಯನಾಗಿಯೂ, ಅಂದರೆ, ಬಾಧನಾರ್ಹವಾದ ವಸ್ತುಗಳು, ಅಂದರೆ ಜೀವರ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿದ್ದು “ಬಾಧ್ಯ”ನೆಂತಲೂ ಬಾಧಕನಾಹ = ಬಾಧೆಯನ್ನು ಕೊಡುವ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಬಿಂಬರೂಪನಾಗಿ ಇದ್ದು “ಬಾಧಕ”ನೆಂತಲೂ (ಪರಮಾತ್ಮ ಬಾಧಕ ಮತ್ತು ಜೀವರು ಬಾಧ್ಯರು. ಪ್ರತಿಬಿಂಬರಾದ ಜೀವರಲ್ಲಿ “ಬಾಧ್ಯ” ರೂಪದಿಂದ ಇದ್ದು, ತಾನೇ “ಬಾಧಕ”ನೆನಿಸಿ ಬಿಂಬಕ್ರಿಯಾದ್ವಾರಾ ವ್ಯಾಪಾರಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಮಾಡಿಸುವನು) ನಿರ್ಭೀತ = ಸರ್ವಕಾಲ ಮತ್ತು ದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಸರ್ವ ಜೀವರಿಂದಲೂ ಭಯರಹಿತನಾಗಿ ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಸರ್ವತಂತ್ರಸ್ವತಂತ್ರನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ ||೯||

ತಾತ್ಪರ್ಯ :-

ಪರಮಾತ್ಮನೊಬ್ಬನೇ ಬಿಂಬಕ್ರಿಯಾದ್ವಾರಾ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಜೀವರುಗಳಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಯಾಮಿರೂಪದಿಂದ ಇದ್ದು, ತಾನು ಮಾಡಿ, ಜೀವನದ್ವಾರಾ ಮಾಡಿಸುವ ಕ್ರಿಯಾವೈವಿಧ್ಯಗಳ ವಿಷಯವನ್ನು ದಾಸರಾಯರು ಈ ಪದ್ಯದಿಂದ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಒಬ್ಬನಲ್ಲಿ ತಾನು ವ್ಯಾಪಾರವಿಶೇಷಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ, ತತ್ವಾಭಿಮಾನಿಗಳ ದ್ವಾರಾ ಮಾಡಿಸಿ ಆ ಕ್ರಿಯೆಯ ಅನುಭವವನ್ನು ಜೀವನಿಗೆ ದೊರೆಯುವಂತೆ ಮಾಡುವನು. ಜಯಂತನು ಪಾದಾಭಿಮಾನಿ. ಅವನಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಗತ ಭಗವದ್ರೂಪ ದಾಮೋದರ. ಈ ದಾಮೋದರರೂಪೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ಜಯಂತನ ದ್ವಾರಾ ಗಮನಾಗಮನಾದಿ ಕ್ರಿಯಾವಿಶೇಷಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಮಾಡಿಸಿ, ಜೀವರೇ ಆ ಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ನಡೆಸುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ಜೀವರ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ತಂದುಕೊಡುವನು. ಅದರಂತೆಯೇ, ಅದೇ ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ಮತ್ತೊಬ್ಬನ ಅಧಿಷ್ಠಾನದಲ್ಲಿ ನಿಂತು ನೋಡಿ ನೋಡಿಸುವನು. ನೇತ್ರಾಭಿಮಾನಿ ಸೂರ್ಯ. ಸೂರ್ಯಾಂತರ್ಗತನಾದ ಮಧುಸೂದನರೂಪೀ ಬಿಂಬನು ಬಿಂಬಕ್ರಿಯಾದ್ವಾರಾ ತಾನು ನೋಡಿ, ನೇತ್ರಾಭಿಮಾನಿಯ ದ್ವಾರಾ ನೋಡಿಸಿ, ನೋಡುವ ಕ್ರಿಯಾವಿಶೇಷವನ್ನು ನಡೆಯಿಸುವನು. ಅದೇ ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ಮತ್ತೊಬ್ಬನಲ್ಲಿ ಬಿಂಬಕ್ರಿಯಾದ್ವಾರಾ ಬೇಡಿ ಬೇಡಿಸುವನು. ಇನ್ನೊಬ್ಬನಲ್ಲಿ

ಅಂತರ್ಯಾಮಿರೂಪದಿಂದ ನೀಡಿ ನೀಡಿಸುವನು. ದಾನ ಕೊಡುವುದು ಮತ್ತು ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದು ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯವಾದ ಹಸ್ತದ ಕಾರ್ಯ. ಹಸ್ತಕ್ಕೆ ಅಭಿಮಾನಿ ದಕ್ಷ ಪ್ರಜೇಶ್ವರ. ಈ ದಕ್ಷಪ್ರಜಾಪತಿಯ ಅಂತರ್ಗತನಾಗಿ ಪದ್ಮನಾಭರೂಪದಿಂದ ಇದ್ದು, ನೀಡುವನು ಮತ್ತು ಸ್ವೀಕರಿಸುವನು. ಇನ್ನೊಬ್ಬನಲ್ಲಿ ಆಶ್ಚರ್ಯದಿಂದ, ಮಾತನಾಡುವನು (ವಾಗೀಂದ್ರಿಯ ಕ್ರಿಯಾ) ಪರಮಾತ್ಮನು ಅಚಿತ್ಯಾದ್ಭುತಚರಿತನು. ಅಘಟನಾಘಟನ ಸಮರ್ಥನು. ಅದರಿಂದಲೇ ಅತ್ಯಾಶ್ಚರ್ಯವಸ್ತುವೆಂದೆನಿಸಿದ್ದಾನೆ. ರಮಾ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಗಿಂತ ಅನಂತ ಗುಣಗಳಿಂದ ಅಧಿಕನು. ಆದಕಾರಣ ಸರ್ವೋತ್ತಮನು. ಇದರಿಂದಲೇ ದಾಸರಾಯರು “ಅಬ್ಬರದ್ರೈಹೆದ್ದೆಲವ” ಎಂದು ಕರಿದಿದ್ದಾರೆ. ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಯಾವುದೂ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿರಲು ಶಕ್ಯವೇ ಇಲ್ಲ. ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಅವನೇ ಆಶ್ರಯದಾತ. ಆದರೆ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಇತರಿಂದ ಏನೂ ಆಗಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಸರ್ವತಂತ್ರ ಸ್ವತಂತ್ರ ಪ್ರಭುವಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಸರ್ವಕ್ಕೂ ನಿಯಾಮಕನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಆಪ್ತಕಾಮ ಮತ್ತು ಸ್ವರಮಣ, ಯಾರ ಹಂಗಾಗಲೀ ಭಯವಾಗಲೀ ಅವನಿಲ್ಲ. ನಿರ್ಭೀತನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನು ಬಾಧ್ಯವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರೇರ್ಯರೂಪದಿಂದ ಬಾಧ್ಯನಾಮಕನಾಗಿಯೂ, ಬಾಧಕ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರೇರಕ ರೂಪದಿಂದ ಬಾಧಕನಾಮನಾಗಿಯೂ ವಿರಾಜಮಾನನಾಗಿದ್ದು, ಬಿಂಬಕ್ರಿಯಾದ್ವಾರಾ ಜಗತ್ತಿನ ಸಮಸ್ತ ವ್ಯಾಪಾರಗಳನ್ನೂ ತಾನೇ ನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತಾನೆ — ಎಂಬುದೇ ಈ ಪದ್ಯದ ಮುಖ್ಯ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ವಾಖ್ಯಾನಗಳು

(೧) ಶ್ರೀ ಸಂಕರ್ಷಣ ಒಡೆಯರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ :-

ಪಾದೇಂದ್ರಿಯಾಭಿಮಾನಿಯಾದ ಜಯಂತನಲ್ಲಿ ದಾಮೋದರರೂಪದಿಂದ ಅಂತರ್ಗತನಾಗಿದ್ದವನಾಗಿ ಗಮನಾಗಮನಗಳಿಂದ ಸಂಚಾರ ಮಾಡುವನು.

ಪುನಃ ಅದೇ ಪರಮಾತ್ಮನು ನೇತ್ರಾಭಿಮಾನಿಯಾದ ಸೂರ್ಯನಲ್ಲಿ ಮಧುಸೂದನರೂಪದಿಂದ ಇದ್ದು, ನೋಡಿ ನೋಡಿಸುತ್ತಾನೆ. ಪಾಣೀಂದ್ರಿಯಾಭಿಮಾನಿಯಾದ ದಕ್ಷಪ್ರಜೇಶ್ವರನಲ್ಲಿ ಪದ್ಮನಾಭರೂಪದಿಂದ ಇದ್ದು ಯಾಚನೆ. ದಾನ ಮಾಡುವುದು ಮೊದಲಾದ ಕ್ರಿಯೆಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಮಾಡಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅದೇ ಪರಮಾತ್ಮನು ವಾಗಿಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಅಭಿಮಾನಿಯಾದ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಹೃಷೀಕೇಶರೂಪದಿಂದ ಇದ್ದು ಮಾತುಗಳನ್ನು ಅಡಿಸುತ್ತಾನೆ. ಹೀಗೆಯೇ ಮನೋಭಿಮಾನಿಯಾದ ರುದ್ರದೇವರಲ್ಲಿ ಗೋವಿಂದಾಖ್ಯರೂಪದಿಂದ ಇದ್ದು ನಿರಂತರ ಆಶ್ಚರ್ಯಯುಕ್ತರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಸತಾನೆ. ಈ ಪ್ರಕಾರ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನ ಕ್ರಿಯಾದ್ವಾರಾ, ತತ್ಪ್ರಾಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಗಳ ಕ್ರಿಯಾ, ತದ್ವಾರಾ ಜೀವನಕ್ರಿಯಾ, ತದ್ವಾಗಾ ದೇಹಗತಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದ, ಕರ್ಮವಿಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಮಾಡಿಸಿ, ತತ್ಪಲಗಳನ್ನು ತಾನು ಉಣದೇ, ಜೀವರಿಗೆ ಉಣಿಸತಕ್ಕವನು. ರಮಾ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ದೇವತೆಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಈ ಪರಮಾತ್ಮನು ತನಗೆ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತರಾದ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಮೆ ಮಾಡದೆ, ಸರ್ವಜೀವರ ಸ್ವರೂಪದೇಹದೊಳು ಒಬ್ಬನಾದ ತಾನೇ ತನಗೆ ಬಾಧ್ಯರಾದ ಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯರ ಸಂರಕ್ಷಣ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಬಾಧ್ಯನಾಗಿ, ತನಗೆ ಬಾಧ್ಯರಲ್ಲದೇ ಬಾಧಕರಾದ ತಮೋ ಯೋಗ್ಯರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಬಾಧಕನಾಗಿ. ಭಯರಹಿತನಾಗಿ, ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಇರೋವನಾಗಿದ್ದಾನೆ — ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ವಿಶೇಷಾರ್ಥ :-

ಪರಮಾತ್ಮ ಬಾಧ್ಯ ಬಾಧಕನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ—ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣ:-

(೧) “ಸ್ವಮಾಯಾಗುಣಮಾವಿಶ್ಯ ಬಾಧ್ಯಬಾಧಕತಾಂ ಗತಃ ||”

ಇತಿ ಧಾಗವತೇ.

(೨) “ಕರ್ತಾ ಕಾರಯಿತಾ ವಿಷ್ಣುಃ ಪ್ರೇರಕಃ ಸಾಕ್ಷೀ ಚೇತನ||
ಶಿಕ್ಷಕಃ ಶಿಕ್ಷಣೀಯಶ್ಚ ||” — ಇತಿ ಅಗ್ನೀಯೋ.

(೨) “ಭಾವಪ್ರಕಾಶಿಕೆ” — ನ್ಯಾಯಾಚಾರ್ಯರ :-

ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ಒಬ್ಬನೊಳಗಿದ್ದು ಆಟಗಳನ್ನಾಡುವನು. ಮತ್ತೊಬ್ಬನೊಳಗಿದ್ದು ನೋಡುವನು. ಇನ್ನೊಬ್ಬನೊಳಗಿದ್ದು ಬೇಡುವನು. ಮತ್ತೊಬ್ಬನೊಳಗಿದ್ದು ನೀಡುವನು. ಒಬ್ಬನೊಳಗಿದ್ದು ಆಶ್ಚರ್ಯಪಡುತ್ತಾ ಮಾತನಾಡುವನು. ಇವನು ಭಯಂಕರವಾಗಿ ಅರ್ಭಟಿಸುವ ಕಾಳಿ ಮೊದಲಾದ ಎಲ್ಲಾ ದೇವತೆಗಳಿಗಿಂತಲೂ ದೊಡ್ಡ ದೇವನಾಗಿರುವ (ಅಬ್ಬರದ ಹೆದ್ದೆಲುವ) ಒಬ್ಬರನ್ನೂ ಲಕ್ಷ್ಮಮಾಡನು. ನಿರ್ಭೀತನಾಗಿ ತಾನೊಬ್ಬನೇ ಬಾಧ್ಯನಾಗಿಯೂ, ಬಾಧಕನಾಗಿಯೂ ಇರುವನು.

ವಿಶೇಷಾರ್ಥ :-

“ಒಬ್ಬನಲಿ ನಿಂತಾಡುವನು” — ಮಕ್ಕಳು ಮೊದಲಾದವರಲ್ಲಿದ್ದು ಬಾಲಶ್ರೀಡಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುವನು. ತಂದೆ ಮೊದಲಾದವರಲ್ಲಿದ್ದು ನೋಡುವನು. ಅಥವಾ ಒಬ್ಬನಲ್ಲಿ ನಿಂತು, ಅಂದರೆ, ಕೃಷ್ಣಾದಿರೂಪದಿಂದ ಇದ್ದು, ಬಾಲಶ್ರೀಡಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುವನು. ಕೊಡುವ ಪ್ರಭುವಿನೊಳಗಿದ್ದು ಕೊಡುವನು. ಅಥವಾ ವಾಮನಾದಿ ರೂಪಗಳಿಂದ ಬೇಡುವನು. ಬಲಿ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಮೊದಲಾದವರಲ್ಲಿದ್ದು ಕೊಡುವನು. ಕೃಷ್ಣಾದಿರೂಪದಿಂದ ಗೋವರ್ಧನೋದ್ಧಾರ, ಕಾಳೀಯಮರ್ದನಾದಿಗಳನ್ನೂ ಮಾಡುತ್ತಾ, ನಂದಗೋಪ ಯತೋದಾ ಮೊದಲಾದ ಗೋಪಿಯರ ಒಳಗೂ. ಋಷ್ಯಾದಿಗಳೊಳಗೂ ಇದ್ದು, ಶ್ಲಾಘಿಸುತ್ತಾ, ಬೆರಗಾಗಿ ಮಾತನಾಡುವನು. ದೈತ್ಯ ದಾನವರಿಗೆ ಭಯಂಕರವಾದ ನಾರಸಿಂಹಾದಿರೂಪಗಳಿಂದ ಅರ್ಭಟ ಮಾಡುತ್ತಾ, ಇವನಿಗಿಂತಲೂ ಬೇರೆ ದೊಡ್ಡ ದೇವರಿಲ್ಲವೆಂದನಿಸಿಕೊಂಡು, ಅವರನ್ನು ಸಂಹರಿಸುವನು. ನಿರ್ಭೀತನಾಗಿ ಒಬ್ಬನಲ್ಲಿದ್ದು, ಬಾಧ್ಯನಾಗಿಯೂ, ಒಬ್ಬನಲ್ಲಿದ್ದು ಬಾಧಕನಾಗಿಯೂ ಇರುವನು. ಅಂದರೆ, ರಾವಣ, ಕಂಸಾದಿಗಳಲ್ಲಿದ್ದು ಕೊಲ್ಲಿಸಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಡುವನು. ರಾಮ-ಕೃಷ್ಣಾದಿ ರೂಪಗಳಿಂದ ಕೊಲ್ಲುವನು.

ಭಾಗವತ ಸಪ್ತಮಸ್ಕಂಧದ. “ಸ್ವಮಾಯಾಗುಣಮಾವಿಶ್ಯ ಬಾಧ್ಯ ಬಾಧಕತಾಂ ಗತಃ ||” — ಎಂಬೀ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಮೇಲಿನ ಅರ್ಥವು ಸಿದ್ಧ

ವಾಗುವುದು. ಆದರೆ ಬಾಧ್ಯನಾಗುವವನ ಶರೀರದೊಳಗಿದ್ದು, ಬಾಧ್ಯನಾಗುವುದರಿಂದ, ಶರೀರಸಂಬಂಧವಾದ ದುಃಖವು ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಬಾಧಿಸುವುದೇ ? — ಎಂಬ ಸಂಶಯವನ್ನು ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಪರಿಹಾರ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರನಾಣ :-

“ಬಾಧ್ಯಾದಿಸ್ಥೋ ಹರಿರ್ನಿತ್ಯಂ ಬಾಧ್ಯತಾದಿಗತೇತ್ಯಪಿ | ಗೀಯತೇನತು ಬಾಧ್ಯತ್ವಾದ್ಯದ ದೋಷಯುತತ್ವತ ಇತಿ ಭವಿಷ್ಯತ್ಪರ್ವಣಿ ||”
—ಎಂದು ಭಾಗವತ ತಾತ್ಪರ್ಯ ಪ್ರನಾಣವಚನ.

ಬಾಧ್ಯರಾಗುವ, ಅಂದರೆ ಮರಣಹೊಂದುವವರ, ಶರೀರದೊಳಗಿದ್ದು ದರಿಂದ, ಬಾಧ್ಯನಾದವನೆಂದು ಕರೆಯಿಸಿಕೊಳ್ಳುವನೇ ಹೊರತು, ನಿಜವಾಗಿ ತಾನೇ ಬಾಧಿತನಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ, ಶಾರೀರಕವಾದ ಯಾವ ವಿಧ ದುಃಖವೂ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಬಾಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಎಲ್ಲರ ದೇಹದೊಳಗೂ ನಿರ್ಲಿಪ್ತನಾಗಿ ಪರಮಾತ್ಮನು ಇರುವನು ಮತ್ತು “ವಧಿಸ್ಯ ಘೃತವತ್ಕಾಷ್ಠೇ ವಸ್ತುವಚ್ಚ ಜನಾರ್ದನಃ ದೇಹೇಂದ್ರಿಯಾ ಸುಜೀನೇಭ್ಯೋ ವಿವಿಚ್ಛಿಜ್ಞಾಯ ತೇನತ್ವಿ ಚ ||”

ಅಂದರೆ, ಮೊಸರೊಳಗೆ ತುಪ್ಪವು, ಕಾಷ್ಠದೊಳಗೆ ಅಗ್ನಿಯು ಇದ್ದರೂ ಹೇಗೆ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದೇ ಇರುವುದೋ. ಮಥನ ಮಾಡಿ ಬೆಣ್ಣೆಯನ್ನು ತೆಗೆದು ಕಾಯಿಸಿದರೆ, ಹೇಗೆ ತುಪ್ಪವು ಬೇರೆಯಾಗಿ ಕಾಣುವುದೋ, ಮಥನದಿಂದ ಕಾಷ್ಠದೊಳಗಿನ ಅಗ್ನಿಯು ಹೇಗೆ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುವುದೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಪರಮಾತ್ಮನು ಎಲ್ಲದರಲ್ಲಿಯೂ ಇದ್ದರೂ, ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳದೆ, ಧ್ಯಾನಾದಿಗಳಿಂದ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವನು — ಎಂದು ಹರಿವಂಶದ ಭವಿಷ್ಯತ್ಪರ್ವದ ವಾಕ್ಯವಿರುವುದೆಂದು ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಹೇಳಿರುವರು. ಆದರೆ ಒಂದು ದೇಹದೊಳಗೆ ಪರಮಾತ್ಮನಿದ್ದ ಮೇಲೆ ಆ ದೇಹಸಂಬಂಧವಾದ ದುಃಖಾದಿಗಳು ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಹೇಗೆ ಬಾಧಿಸಲಾರವು ಎಂದರೆ—

ಭಾಗವತ ಶ್ರುತಿಯು ಸ್ಕಂಧ ತಾತ್ಪರ್ಯದಲ್ಲಿ-

“ದುರ್ಭಗಾದಿ ಶರೀರಸ್ಥಸ್ಯಾಪಿ ತದ್ಗೋಷಾಸ್ಪರ್ಶ ಏವನ್ಮಹಿಮೆ
ಶ್ರುರ್ಥಃ || ಕಥಂ ದೇಹಪರೋದೇವೋ ನ ಲಿಪ್ಯೇತಹಿ ಬಂಧನೈಃ ||
ಕಥಂ ನ ದುಃಖೀಸಭನೇದುಃಖೀಚೇದೀಶ್ವರಃ ಕುತಃ ಮಹಿಮಾ ಪರಮು
ಸ್ಯ ಸ ಯದ್ದೇಹಸ್ಥೋ ನ ಬಾಧ್ಯತೇ || ಯದ ದುಃಖೀಸ ಈಶಾನೋ
ಮಾಯೇತಿ ಮಹಿಮೋಚ್ಯತೇ ||”

ಇದರರ್ಥ- ನಿರ್ಭಾಗ್ಯರಾದ ಜನರ ದೇಹದೊಳಗಿದ್ದರೂ, ಆ ದೇಹ ಸಂಬಂಧವಾದ ದೋಷದಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆಯೇ ಅವನ ಮಹಿಮೆಯು. ಹಾಗಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ, ಒಂದು ದೇಹದೊಳಗಿದ್ದಮೇಲೆ ಆ ದೇಹಸಂಬಂಧವಾದ ಬಂಧವಾದ ಬಂಧನಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ತಗಲಿದ ಮೇಲೆ ಅವನು ದುಃಖಿಸದೇ ಇರುವುದು ಹೇಗೆ? ಅವನೂ ದುಃಖಪಡುವವನಾದರೆ ಈಶ್ವರನು ಹೇಗಾದಾನು? ಪರಮಾತ್ಮನು ದೇಹಗತನಾಗಿದ್ದರೂ ನಿರ್ಲಿಪ್ತನಾಗಿರುವನೆಂದು ಅನೇಕ ಶ್ರುತಿ ಸ್ಮೃತಿಗಳು ಹೊಗಳುತ್ತಿರುವುವು. ಹೀಗೆ ಪರಮಾತ್ಮನು ದೇಹದೊಳಗಿದ್ದರೂ, ಬಾಧ್ಯನಾಗದೇ ಇರುವಿಕೆಯು ಪರಮಾತ್ಮನ ಮಹಾಮಹಿಮೆ ಎಂದು ಮೇಲಿನ ಶ್ಲೋಕಗಳಿಗೆ ಅರ್ಥವು. ಇದೇ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ದಾಸರಾಯರು- “ತಾನೊಬ್ಬನೇ ಬಾಧಕನಾಗಿಹ ನಿರ್ಭೀತ” — ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಹೇಳಿರುವರು.

(೩) “ಧಾನದರ್ಪಣಟೀಕಾ” -ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ :-

ಈಗ ಒಂದು ಚೇತನರನ್ನು ಸಂರಕ್ಷಣೆ ಮಾಡಬೇಕಾದರೆ ಮಾತಾಪಿತೃ ಮೊದಲಾಗಿ ಸಕಲ ಚೇತನಾದಿಷ್ಠಾನದಲ್ಲಿಟ್ಟು. ಬಾಧ್ಯನೆಂದೆನಿಸುವನು ಮತ್ತು ಉಪದ್ರವಬದಸತತ್ಕೃವನಲ್ಲಿ ಇದ್ದು. ಬಾಧಕನೆಂದೆನಿಸುವನೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣ :-

ಉಕ್ತಂಚ ಭಾಗವತೇ- “ಸ್ವಮಾಯಾಗುಣಮಾವಿಶ್ಯ ಬಾಧ್ಯ
ಬಾಧಕತಾಂಗತಃ” -ಇತಿ ||

ಮತ್ತೊಂದು ಪ್ರಮಾಣ :-

“ಕರ್ತಾ ಕಾರಯಿತಾ ವಿಷ್ಣುಃ ಪ್ರೇರಕಃ ಸಾಕ್ಷಿಚೇತನಃ || ಶಿಕ್ಷಕಃ
ಶಿಕ್ಷಣೇಯಶ್ಚೇ ||”

ನೀಡುವನು-ಬೇಡಿದ್ದು ಕೊಡುವನು. ಬೆರಗಾಗಿ-ಅಶ್ಚರ್ಯಪಟ್ಟು
ಅಬ್ಬರದ-ಅರ್ಭಟದ ಹೆದ್ದೆಲುವ-ದೊಡ್ಡ ದೇವರು ಲೆಕ್ಕಿಸನು-ಲಕ್ಷ್ಮಣ
ತಾರನು. ಆಹ-ಆಗುವ, ನಿರ್ಭೀತ-ಭಯರಹಿತ.

(೪) ತಾನ್ಮುಪರ್ಣೀಯಾ (ಸಂಸ್ಕೃತಮೂಲ) :-

ಒಬ್ಬನಲೀತಿ || ಏಕಸ್ಮಿನ್ ಪುರುಷೇ ಸ್ಥಿತ್ವಾ | ಆಡುತೇತ್ಯತ್ರ |
ಲೀಲಾಂ-ಕ್ರೀಡಾಂ ಕರೋತಿ | ಏಕಸ್ಮಿನ್ ಪುರುಷೇ ಸ್ಥಿತ್ವಾ | ನೋಡುವ
ತ್ಯತ್ರ || ಪಶ್ಯತೀ ಏಕಸ್ಮಿನ್ ಪುರುಷೇ ಸ್ಥಿತ್ವಾ | ಬೇಡುವೇತ್ಯತ್ರ ||
ಯಾಚತಿ-ಯಾಚನಾಂ ಕರೋತಿ || ಏಕಸ್ಮಿನ್ ಪುರುಷೇ ಸ್ಥಿತ್ವಾ | ನೀಡುವ
ನಿತ್ಯತ್ರ | ದದಾತಿ || ಏಕಸ್ಮಿನ್ ಪುರುಷೇ ಸ್ಥಿತ್ವಾ | ಬೆರಗಾಗೀತ್ಯತ್ರ |
ಅಶ್ಚರ್ಯವಿಶಿಷ್ಟಃ ಸನ್ || ಮಾತನಾಡುವನಿತ್ಯತ್ರ | ವಾಗ್ವ್ಯವಹಾರ
ಕರೋತಿ || ಏವಂ ಸರ್ವಸೋ ಭಗವಾನ್ ಸರ್ವಕರ್ಮಾಣಿ ಸ್ವಯಮೇವ
ಕರೋತಿ ಇತಿ ಭಾವಹಃ || ಅತ ಏವ ಅಬ್ಬರದ ಹೆದ್ದೆಲುವನಿವ | ಮಹಾ
ದೇವೋಯಂ ನಾರಾಯಣಃ | ಮತ್ತೊಬ್ಬರನು ಲೆಕ್ಕಿಸನು-ಸ್ವೀತರ್ಥ
ಬ್ರಹ್ಮಾದಿದೇವಾ ನ ಲಕ್ಷಯತಿ | ನಗಣಯತಿ || ಏತಾದೃಶೋ ಭಗವಾನ್ |
ಲೋಕದೊಳು-ಜಗತಿ | ಸ್ವಯಮೇವ ಬಾಧ್ಯಬಾಧಕನಾಗಿಹ = ಬಾಧಯಿತು
ಯೋಗ್ಯ ವಸ್ತುಸ್ಥಃ ಸನ್ ಬಾಧ್ಯಃ -ಇತ್ಯುಚ್ಚತೇ || ತದುಕ್ತಂ || “ನಿಗು
ಣೋಪಿ ಹ್ಯಜೋನಂತಃ ಭಗವಾನ್ ಪ್ರಕೃತೇಃ ಪರಃ | ಸ್ವಮಾಯಾ
ಗುಣಮಾವಿಶ್ಯ ಬಾಧ್ಯಬಾಧ್ಯಕತಾಂಗತಃ || ಬಾಧ್ಯಾದಿಸೋ ಹಃ

ನಿತ್ಯಂ ಬಾಧ್ಯತಾದಿಗತೇತ್ಯಪಿ | ಗೀಯತೇ ನತು ಬಾಧ್ಯತ್ವಾದ್ಯದದೋಷ
ಯುತತಃ ||” ಇತಿ ಸಪ್ತಮಸ್ಕಂಧ ತಾತ್ಪರ್ಯೇ ||೯||

(೪) ತಾನ್ಯುಪರ್ಣೀಯಾ (ಕನ್ನಡಾನುವಾದ) :-

ಎಲ್ಲ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವ್ಯಾಪ್ತನಾದುದರಿಂದ ಮತ್ತು ಅಂತರ್ನಿಯಾ
ಮಕನಾದುದರಿಂದ ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀಹರಿಯೇ- “ಬಾಧ್ಯ ಬಾಧಕ”-ನೆನಿಸಿ
ಕೊಳ್ಳುವನು-ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ- “ಒಬ್ಬನಲಿ” —ಎಂಬ
ಪದ್ಯದಿಂದ.

ಒಬ್ಬನಲಿ ನಿಂದಾಡುವನು ಒಬ್ಬ ಪುರುಷನಲ್ಲಿ ನಿಂತು ಕ್ರೀಡಿಸುವನು.
ಮತ್ತೊಬ್ಬನಲಿ ನೋಡುವನು—ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಪುರುಷನಲ್ಲಿ ನಿಂತು ನೋಡು
ವನು. ಒಬ್ಬನಲಿ ಬೇಡುವನು-ಒಬ್ಬನಲಿ ನಿಂತು ಯಾಚನೆ ಮಾಡುವನು.
ಒಬ್ಬನಲಿ ನೀಡುವನು-ಒಬ್ಬ ಪುರುಷನಲಿ ನಿಂತು ದಾನ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ.
ಬೆರಗಾಗಿ-ಅಶ್ವರ್ಯ (ವಿಶಿಷ್ಟ)ವುಳ್ಳವನಾಗಿ (ನಂತೆ) ಮಾತನಾಡುವನು—
ಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗ ಮುಂತಾದ ವ್ಯಾಪಾರಗಳನ್ನು ಮಾಡುವನು. ಹೀಗೆ ಸರ್ವ
ರಲ್ಲಿ ಇದ್ದು, ಪರಮಾತ್ಮನು ಸರ್ವಕರ್ಮಗಳನ್ನು ತಾನೇ ಸ್ವತಂತ್ರನಾಗಿ
ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಆದುದರಿಂದಲೇ, ಅಬ್ಬರದ ಹೆದ್ದೆವನಿವ- ಅದ್ಭುತ ಶಕ್ತಿ
ಮತನಾದ ಮಹದ್ದೆವನು. ಈತನು ಮತ್ತೊಬ್ಬರನು ಲೆಕ್ಕಿಸನು-ಮಿಕ್ಕ
ಬ್ರಹ್ಮಾದಿವೇವತೆಗಳನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಯಕ್ಕೆ ತಂದುಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ-ಅವರನ್ನು ಗಣ
ನೆಗೇ ತರುವುದಿಲ್ಲ, ಇಂತಹ ಹರಿಯು ಲೋಕದೊಳು-ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ತಾನೊ
ಬ್ಬನೇ ಬಾಧ್ಯಬಾಧಕನಾಗಿ. ಬಾಧಿಗೆ ಅರ್ಹವಾದ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ನಿಯಾ
ಮಕನಾಗಿರುವುದರಿಂದ. “ಬಾಧ್ಯ” ನೆಂತಲೂ, ಬಾಧಿಸುವ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ
ಅಂತರ್ನಿಯಾಮಕನಾಗಿ ನಿಂತಿರುವುದರಿಂದ—“ಬಾಧಕ”ನೆಂತಲೂ ಕರೆಯಿಸಿ
ಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ.

ಭಾಗವತಸಪ್ತಮಸ್ಕಂಧದಲ್ಲಿ—

“ಪ್ರಾಕೃತ ಗುಣದೂರನೂ, ಜನನಮರಣಾದಿವಿರಹಿತನೂ, ಅಪ್ರಾ

ಕೃತ ರೂಪಿಯೂ ಆದ ಪರಮಾತ್ಮನು ಸ್ವಾಧೀನವಾದ ಸಂಕಲ್ಪದಂತೆ ಪ್ರಾಕೃತ ಗುಣಮಯವಾದ ಚೇತನಾಚೇತನ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸಿ, ಬಾಧ್ಯಬಾಧಕನೂ ಆಗುತ್ತಾನೆ” — ಎಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ಪ್ರಮಾಣ :-

“ನಿರ್ಗುಣೋಪಿ

..... ಬಾಧ್ಯತ್ವಾದ್ಯನದೋಷಯುತತ್ವತಃ ||”

(ಈ ಪ್ರಮಾಣದ ಪೂರ್ಣರೂಪವನ್ನು ಸಂಸ್ಕೃತ ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ನೋಡಬಹುದು)

ಈ ಶ್ಲೋಕಕ್ಕೆ ತ್ರೀನುದಾನಂದತೀರ್ಥಭಾಗವತ್ಪಾದರು- “ಬಾಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ನಿಯಾಮಕನಾಗಿರುವುದರಿಂದ- “ಬಾಧ್ಯ”-ನೆಂತಲೂ ಕರೆಯಿಸುತ್ತಾ ನೆಯೇ ಹೊರತು, ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣುವಂತಿರುವ ಬಾಧ್ಯ ಮುಂತಾದವುಗಳು ಅವನಿಗೆ ಇರುವುದಿಲ್ಲ” — ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ, ಹೀಗೆ ದಾಸವರ್ಮರು ಹೇಳಿರುವ- “ಬಾಧ್ಯಬಾಧಕ”ನಾಗಿ ಎಂಬುದರ ಭಾವವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು ||೯||

(೫) ಶ್ರೀ ನಾದಿರಾಜಾಚಾರ್ಯರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ (ಸಂಸ್ಕೃತ ಮೂಲ):-

ಇತ್ಯೇವ ತಚ್ಚಕ್ಷುಃ ಶ್ರವಣಾತ್ ಶ್ರೋತ್ರ ಮುಚ್ಯತೇ । ವಚನ ದೇವವಾಕ್ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ತೈತ್ತಿರೀಯ ಭಾಷ್ಯೇ ॥ ತೇನ ತ್ಯಕ್ತೇನೇತಿ ಈಶಾನ್ಯ ಚೋಕ್ತ ಬಿಂಬಪ್ರಭಾವಮನುವದತಿ । ಒಬ್ಬನಲೀತೀ । ಹೆದ್ದೈವ-ಪಿತಾ ಲೆಕ್ಕೇನ = ಲಕ್ಷಿಸಾ । ಬಾಧ್ಯ ಬಾಧಕಃ - “ಬಾಧ್ಯಾಧಿಸ್ಥೋ ಹರ್ನಿತ್ಯಂ..... ಬಾಧ್ಯಬಾಧಕತಾಂಗತಃ । ಇತಿ ಸಪ್ತಮೇ ||೯||

ಕನ್ನಡಾನುವಾದ :-

“ಪರಮಾತ್ಮನೇ ನೋಡುವವನು—ಕೇಳುವವನು—ಮಾತನಾಡುವವನು

ಕರುದರಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನೇ—ಚಕ್ಷು—ಶ್ರೋತ್ರ—ವಾಕ್—ಮುಂತಾದ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಕರೆಯಲ್ಪಡುವನು” —ಎಂದು ತೈತ್ತಿರೀಯಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ, ಬಿಂಬಮೂರುತಿಯ ಮಹಿಮಾವಿಶೇಷವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ- “ಒಬ್ಬನಲ್ಲಿ”-ಎಂಬ ಪದ್ಯದಿಂದ.

ಪ್ರಮಾಣ :-

“ಇತ್ತೈವ ತಚ್ಚಕ್ಷುಃ ಶ್ರವಣಾತ್ ಶ್ರೋತ್ರಮುಚ್ಯತೇ | ನಚನಾ ದೇವನಾನ್ಬ್ರಹ್ಮೀತಿ ||” —ಇತಿ ತೈತ್ತಿರೀಯ ಭಾಷ್ಯೇ ||

ಹೆದ್ದೆಲವ = ತಂದೆ (ತಂದೆಯೇ ಹೆದ್ದೆಲವ—ಜಗತ್ತಿ ತಾಸ್ವರೂಪನು) ಲಕ್ಷಿಸನು = ಲಕ್ಷಿಸನು, ಬಾಧ್ಯಬಾಧಕ = ಬಾಧ್ಯವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಬಾಧಕವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ನಿಯಾಮಕನಾದುದರಿಂದ— “ಬಾಧ್ಯ ಬಾಧಕ”ನೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವನೇ ಹೊರತು, ಬಾಧೆಯನ್ನು ಹೊಂದುವವನಲ್ಲ —ಎಂದು ಹರಿವಂಶದ ಭವಿಷ್ಯತ್ಪರ್ವದಲ್ಲಿಯೂ ಮತ್ತು ಭಾಗವತಸಪ್ತಮಸ್ಕಂಧದಲ್ಲಿಯೂ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ, ಬಾಧ್ಯ ಬಾಧಕರಲ್ಲಿ ನಿಂತು, ನಿಯಮಿಸುವುದರಿಂದ, ಬಾಧ್ಯ ಬಾಧಕನೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವನು.

ಪ್ರಮಾಣ :-

(೧) “ಬಾಧ್ಯಾಧಿಸ್ತೋ ಹರಿರ್ನಿತ್ಯಂ ಬಾಧ್ಯತಾಪಿಗತೇತ್ಯಪಿ | ಗೀಯತೇ ನತು ಬಾಧ್ಯತ್ವಾತ್ ಯದದೋಷಯುತತ್ವತಃ” || -ಇತಿ ಭವಿಷ್ಯತ್ಪರ್ವಣಿ

(೨) “ಬಾಧ್ಯ ಬಾಧಕತಾಂ ಗತಃ”- ಇತಿ ಸಪ್ತಮೇ

(೩) “ಗುರುಹೃದಯಪ್ರಕಾಶಿಕೆ”- ನ್ಯಾಯಾನ :-

ಕರ್ಮನಿಷ್ಠನಾದ ಒಬ್ಬನಲ್ಲಿ ಎಂದರೆ, ಕೆಲವು ಜನರಲ್ಲಿ ನಿಂತು, ಕರ್ಮ ಮಾಡಿಸುವ ನಿಮಿತ್ತ ಅಡುವನು-ಎಂದರೆ, ತತ್ತ್ವತ್ಕ್ರಿಯಾಚರಣೆ ಬಿಂಬರೂಪ

ದಿಂದ ಮಾಡುವನು. ಮತ್ತೊಬ್ಬನಲ್ಲಿ ಎಂದರೆ, ಜ್ಞಾನನಿಷ್ಠಜೀವನ್ಮುಕ್ತನೋಡುವನು, ಎಂದರೆ, ತನ್ನ ರೂಪ ಅವರಿಗೆ ತೋರಿಸುವ ನಿಮಿತ್ತ ಶ್ವೇತರೂಪವನ್ನು ತಾನೇ ಸ್ವತಂತ್ರದಿಂದ ನೋಡುವನು. ಬೇಡುವನೊಬ್ಬನಲ್ಲಿ ಎಂದರೆ, ಜ್ಞಾನಾಪೇಕ್ಷಿಸುವ ಜನರಲ್ಲಿ ತತ್ಕ್ರಿಯಾವ್ಯಕ್ತಾರ್ಥನಾಗಿ ಬಿಂಬರೂಪದಿಂದ ಯಾಚಿಸುವನು. ಒಬ್ಬನಲ್ಲಿ ಎಂದರೆ, ಜ್ಞಾನದಾನಮಾಡುವ ಜನರಲ್ಲಿ ನೀಡುವನು, ಎಂದರೆ ಬಿಂಬರೂಪದಿಂದ ಜ್ಞಾನೋಪದೇಶ ಮಾಡುವನು. ಬಹ್ವರ್ಥ ಹೇಳುವ ಕೆಲವು ಜೀವರಲ್ಲಿ ಬೆರಗಾಗಿ, ಎಂದರೆ ಅರ್ಜುನನವಾಗುವ ಹಾಗೆ ಮಾತನಾಡುವನು, ಎಂದರೆ ಅರ್ಥ ಹೇಳುವನು. "ಅಬ್ಬರ ಹೆದ್ದೆಲವ" —ಎಂದರೆ, ಹೀಗೆ ಅತಿಶಯಿತ ಸ್ವತಂತ್ರ ಸರ್ವೋತ್ತಮ ದೇವನು. ಇವನು ಮತ್ತೊಬ್ಬರನ್ನು "ಲೆಕ್ಕಿಸನು" ಎಂದರೆ, ಜೀವನ ಸ್ವಕ್ರಿಯಾವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಸ್ವಬಿಂಬಸಹಾಯ ಅವೇಕ್ಷಿಸುವಂತೆ ತಾನು ಫಲಾಪೇಕ್ಷಿಯಿಲ್ಲದೆ ಸ್ವತಂತ್ರನೆಂದರ್ಥ. "ಲೋಕದೊಳು ಒಬ್ಬನೇ ತಾ ಬಾಧ್ಯಬಾಧಕನು ಅಹ" —ಎಂದರೆ, ಸಕಲಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹೊಡೆಯುವವರಲ್ಲಿ, ಹೊಡೆಯಿಕೊಂಬುವವರಲ್ಲಿ, ಹೊಡೆಯುವ ಕ್ರಿಯಾವ್ಯಕ್ತಿ ಮಾಡುವನು ಎಂದು ಒಂದರ್ಥ. ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಾಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿದ್ದು, ಇತರ ಜೀವಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯ ವ್ಯಾಪಾರ ವೃತ್ತಿಗೈವ, ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಾಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆ ದ್ವಾರಾ, ತದಿತರರಿಗೆ ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯವ್ಯಾಪಾರ ವ್ಯಕ್ತಿಮಾಳ್ತೆ -ಎಂತಲೂ ಇನ್ನೊಂದರ್ಥ. ಫಲಾಪೇಕ್ಷಿಸುವ ಸಕಾಮಿ ಜೀವರಲ್ಲಿ ದೇವತಾಪ್ರಾರ್ಥನಾ ಕ್ರಿಯಾವ್ಯಕ್ತಿ ಮಾಡುವನು. ದಾತೃದೇವಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ವೃಷ್ಟ್ಯಾದಿ ದಾತೃಕ್ರಿಯಾಚರಣೆ ಮಾಡುವನು. ಬಾಧಕ ಯಮ ಮೊದಲಾದವರಲ್ಲಿ ಪಾಪಿಗಳ ಶಿಕ್ಷಾಕ್ರಿಯಾವ್ಯಕ್ತಿಗೈವನು. ಬಾಧ್ಯನರಕಸ್ಥ ಜೀವರಲ್ಲಿದ್ದು, ದುಃಖಾನುಭವ ವ್ಯಕ್ತಿಮಾಳ್ತನು. ಆದಾಗ್ಯೂ- "ನಿರ್ಭೀತ" - ಎಂದರೆ, ಸ್ವತಂತ್ರನಾದ್ದರಿಂದಲೇ ಭಯದುಃಖಾದಿ ರಹಿತನೆಂದರ್ಥ, ಇದರಿಂದ—

(೧) "ಸಹಿಸರ್ವಮನೋವೃತ್ತಿ ಸ್ರೇರಕಸ್ಸಮುದೀರಿತಃ"

(೨) "ಸಹಿಸರ್ವಸ್ಯಕರ್ತಾ"

(4) ಬಾಧ್ಯಾದಿಸ್ಥೋ ಹರಿರ್ನಿತ್ಯಂ ಬಾಧ್ಯತಾದಿಗತೇತ್ಯಪಿ |

ಗೀಯತೇ ನತು ಬಾಧ್ಯತ್ವಾತ್ ಬಾಧ್ಯಬಾಧಕತಾಂ ಗತಃ ||”

—ಎಂಬ ಭಾಗವತತಾತ್ಪರ್ಯಾರ್ಥ ವಿವರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು ||೯||

ಸರ್ವನ್ಯಾಖ್ಯಾನುಸಾರಸಂಗ್ರಹ :-

ಶ್ರೀಹರಿಯು ಅನುಪಮಪುಹಿಮಾಸಂಪನ್ನನು. ಅಂಚಿತ್ಯಾದ್ಭುತ ಶಕ್ತನು. ಬಿಂಬಕ್ರಿಯಾದ್ವಾರಾ ಭಿನ್ನಭಿನ್ನರಾದ ಜೀವರಾಶಿಗಳ ಅಧಿಷ್ಠಾನ ದಲ್ಲಿ, ಅಂತರ್ಯಾಮಿರೂಪದಿಂದ ಇದ್ದು, ಮಾಡಿ ಮಾಡಿಸುವ ಕ್ರಿಯಾ ವೈವಿಧ್ಯಗಳು ಪರಮಾಶ್ಚರ್ಯಕರ. ಇದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನೇ ದಾಸರಾ ಯರು ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೃದಯಂಗಮವಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ಅಗಮ್ಯ ಮಹಿಮನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಒಬ್ಬನಲ್ಲಿದ್ದು ಆಟಗಳನ್ನಾಡುವನು. ಅಂದರೆ, ನಾನಾವಿಧವಾದ ಕ್ರಿಯಾವಿಲಾಸಗಳನ್ನು ನಡೆಯಿಸುವನು. ಕರ್ಮನಿಷ್ಠನಾದ ಒಬ್ಬನಲ್ಲಿ ನಿಂತು, ಕರ್ಮಾಚರಣೆಯನ್ನು ಬಿಂಬರೂಪದಿಂದ ಮಾಡುವನು. ಅದೇ ಭಗವಂತನು ಮತ್ತೊಬ್ಬನ ಅಂತರ್ಯಾಮಿರೂಪದಿಂದ ಇದ್ದು, ಆ ಕ್ರಿಯಾವಿಶೇಷಗಳನ್ನು ಬಿಂಬಕ್ರಿಯಾದ್ವಾರಾ ನೋಡಿಸುವನು. “ನೋಡು ನಿತಿ” —ಎಂಬ ಕ್ರಿಯೆಯು ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯದ ವ್ಯಾಪಾರ. ಕಣ್ಣು ಪಂಚ ಙ್ಗಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ಜ್ಞಾನನಿಷ್ಠರಾದ ಜೀವರ ನೇತ್ರೇಂದ್ರಿಯದ ನಿಷಯವಾದ ರೂಪಕ್ಕೆ ಪ್ರೇರಕನಾಗಿ ನೋಡಿ ನೋಡಿಸುವನು. ಯಾಚಿಸುವ ಜನರಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ನಿಯಾಮಕನಾಗಿದ್ದು, ಅವರ ದ್ವಾರಾ ಪ್ರೇರಿಸಿ, ಬೇಡು ವನು. ದಾತೃವಿನಲ್ಲಿ ಬಿಂಬಕ್ರಿಯಾದ್ವಾರಾ, ಯಾಚಕನಲ್ಲಿ ತಾನೇ ಇದ್ದು ಪ್ರೇರಿಸಿದಂತೆ, ನೀಡುವನು. ಜೀವರ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿದ್ದು, ಆಶ್ಚರ್ಯಾದಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿಗಳನ್ನು ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಗೊಳಿಸುವನು. ವಿಸ್ಮಯಚಕಿತರಾದ ಜೀವರ ದ್ವಾರಾ ವಾಗ್ವ್ಯಾಪಾರಾದಿ ಕ್ರಿಯೆಗಳನ್ನು ಪ್ರೇರಕರೂಪದಿಂದ ಮಾಡಿ ಸುತ್ತಿರುವನು. ಅಂದರೆ, ಅವರಲ್ಲಿದ್ದು ಮಾತನಾಡುವನು. ಹೀಗೆ ಶ್ರೀ ಹರಿಯೇ ಸಕಲೇಂದ್ರಿಯನಿಯಾಮಕನಾಗಿ, ಇಂದ್ರಿಯಾಭಿಮಾನದೇವತೆಗಳ ದ್ವಾರಾ ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ತಾನೇ ಪ್ರೇರಕನಾಗಿ, ಬಿಂಬಕ್ರಿಯಾ

ದ್ವಾರಾ, ಆಯಾಯ ವ್ಯಾಪಾರ ವಿಶೇಷಗಳಿಗೆ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿ ಸ್ವಯಂ ನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತಿರುವನು. ಇದರ ಅರ್ಥಾನುಸಂಧಾನವನ್ನು ಇನ್ನೂ ವಿಶೇಷಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಬಹುದು. ಸ್ಯಾಂಧಪುರಾಣ, ವಿಷ್ಣುರಹಸ್ಯ, ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಭಾರತ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯ, ಭಾಗವತ ಸಪ್ತಮಸ್ಕಂಧದ ತಾತ್ಪರ್ಯ—ಇವು ಮುಂತಾದ ಗ್ರಂಥೋಕ್ತವಾದ ಪ್ರಮಾಣ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಸರ್ವ ಕ್ರಿಯಾಪ್ರೇರಕ ಹಾಗೂ ನಿರ್ವಾಹಕ ಶಕ್ತಿವಿಶೇಷವನ್ನು ಚಿತ್ರಿಸಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಗಮನಾಗಮನಾರೂಪವಾದ ಸಂಚಾರಕ್ರಿಯೆಯು ನಮ್ಮ ಕಾಲುಗಳ ವ್ಯಾಪಾರ. ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯವಾದ ಈ ಪಾದಗಳಿಗೆ ಅಭಿಮಾನದೇವತೆಯು ಜಯಂತನು. ಇಂತಹ ಜಯಂತನಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿ ದಾಮೋದರರೂಪದಿಂದ ಇದ್ದು, ಜೀವರದ್ವಾರಾ ಗಮನಾಗಮನಾರೂಪವಾದ ಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಸುತ್ತಿರುವನು. ಅಂತೆಯೇ, ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯವಾದ ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಇದ್ದು, ನೇತ್ರಾಭಿಮಾನಿಯಾದ ಸೂರ್ಯನಲ್ಲಿ ಮಧುಸೂಧನರೂಪದಿಂದ ಅಂತರ್ನಿಯಾಮಕನಾಗಿದ್ದು, ನೋಡಿನೋಡಿಸುವನು. ಯಾಚಿಸುವುದು ಮತ್ತು ದಾನ ಮಾಡುವುದು—ಹಸ್ತದ ವ್ಯಾಪಾರ. ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯವಾದ ಹಸ್ತದಲ್ಲಿ ತಾನಿದ್ದು, ಪಾಣೇಂದ್ರಿಯಾಭಿಮಾನಿ ದಕ್ಷಪ್ರಜೇಶ್ವರನಲ್ಲಿ ಪದ್ಮನಾಭರೂಪದಿಂದ ಪ್ರವರ್ತಕನಾಗಿ ಯಾಚನೆ ಮತ್ತು ದಾತೃತ್ವ ಮುಂತಾದ ಕ್ರಿಯಾವಿಶೇಷಗಳನ್ನು ಜೀವರ ದ್ವಾರಾ ಮಾಡಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆದೇ ಬಿಂಬರೂಪಿಯಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ವಾಗೀಂದ್ರಿಯಾಭಿಮಾನಿ ಆಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಹೃಷೀಕೇಶರೂಪದಿಂದ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿದ್ದು, ವಾಗ್ಯಾಪಾರಗಳನ್ನು ಮಾಡುವನು, ಅಂದರೆ, ಮಾತನಾಡುವನು. ಆಶ್ಚರ್ಯ ಮುಂತಾದ ಮನೋವೃತ್ತಿಗಳನ್ನು ಮನೋಭಿಮಾನಿಗಳಾದ ಶ್ರೀ ರುದ್ರಾಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿ ಇದ್ದು, ಆ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಿಗೆ ತಾನೇ ಮುಖ್ಯಪ್ರೇರಕನಾಗಿ ಆಶ್ಚರ್ಯವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಮಾಡಿ, ಬೆರಗಾಗುವನು. ಹೀಗೆ ಬಿಂಬಕ್ರಿಯಾದ್ವಾರಾ ಇಂದ್ರಿಯಾಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಪ್ರೇರಣೆ, ತದ್ವಾರಾ ಜೀವನಕ್ರಿಯಾ, ತದ್ವಾರಾ ದೇಹಗತ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದ ಕರ್ಮವಿಕರ್ಮಗಳನ್ನು ತಾನು ಮಾಡಿ, ಮಾಡಿಸುತ್ತಂ ಬಂಧವಾದ ಫಲಗಳನ್ನು (ಪುಣ್ಯ ಪಾಪ) ತಾನು ನಿರ್ಲಿಪ್ತನಾಗಿದ್ದು

ಕೊಂಡು, ಜೀವರಿಗೆ ಅವರವರ ಕರ್ಮಾನುಸಾರ ಉಣಿಸುವನು. ಇದ
 ಯದೇ ದಾಸರಾಯರು ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು "ಅಬ್ಬರದ ಹೆದ್ದೈವ"ನೆಂದು
 ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಭಯಂಕರರೂಪವುಳ್ಳ ಕಾಳಿ, ಮಾರಿ, ಮಸಣಿ ಮುಂತಾದ
 ಕ್ಷುದ್ರದೇವತೆಗಳಾಗಲೀ, ಲೋಕಟಕರಾದ ದೈತ್ಯದಾಸಪರಾಗಲೀ-ಸಮ
 ಸ್ತರೂ ಇವನ ಅಧೀನರು. ನೆರಸಿಂಹಾದಿರೂಪಗಳಿಂದ ಅರಿಭಯಂಕರನಾಗಿ
 ಪ್ರಣ್ಯಕಶಿಪು, ಕಂಸ, ರಾವಣಾದಿಗಳನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿ, ಅವರಿಗೆ ಭಯಂಕರ
 ಸ್ವರೂಪನಾಗಿದ್ದು "ಅಬ್ಬರದ ದೈವ"ನೆನಿಸಿದ್ದಾನೆ. ರಮಾಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ದೇವತೆ
 ಗಳಿಗಿಂತ ಅನಂತಾನಂತ ಗುಣಗಳಿಂದ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸರ್ವೋತ್ತಮ
 ನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು "ಹೆದ್ದೈವ" ಎಂದು ದಾಸರಾಯರು ಕೊಂಡಾಡಿ
 ದ್ದಾರೆ. ಇಂತಹ ಅಬ್ಬರದ ಹೆದ್ದೈವನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನು ಸರ್ವತಂತ್ರ
 ಸ್ವತಂತ್ರನು. ಆತನ ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಹಣೆಗೆ ಇತರರ ಸಹಾಯ ಬೇಕಿಲ್ಲ.
 ಕೂಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದೆ ತಾನೇತಾನಾಗಿ ಕ್ರಿಯಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಇದ
 ಯದೇ "ಮತ್ತೊಬ್ಬರನು ಲೆಕ್ಕಿಸನು" — ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಮಿಕ್ಕ
 ದೈವಾದಿ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಯಕ್ಕೆ ತಂದುಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ. ಏತಾದೃಶ
 ಮಹಿಮೋಪೇತನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಜೀವರ ಅನಾದಿಕರ್ಮಪ್ರವಾಹಕ್ಕೆನು
 ಗುಣವಾಗಿ, ಬಿಂಬಕ್ರಿಯಾದ್ವಾರಾ, ಕ್ರಿಯಾವಿಶೇಷಗಳನ್ನು ನಡೆಯಿಸಿ,
 ಫಲರೂಪವಾದ ಪುಣ್ಯ ಪಾಪಗಳನ್ನು ಜೀವರಿಗೆ ಈಯುವನು. ಪುಣ್ಯಕಾರ್ಯ
 ಗಳ ಫಲವಾಗಿ ಸುಖಾನುಭವವೂ, ಪಾಪಕ್ರಿಯೆಗಳ ಫಲವಾಗಿ ದುಃಖಾನು
 ಭವವೂ ಜೀವನಿಗೆ ಉಂಟಾಗುವುವು. ಇಂತಹ ಅನುಭವರೂಪವಾದ ಸುಖ
 ದುಃಖಾದಿಗಳನ್ನು "ಬಾಧ್ಯ ಬಾಧಕ"ನಾಗಿ ಶ್ರೀಹರಿಯು ತಂದುಕೊಡುವನು.
 "ಬಾಧ" (ಅನುಭವರೂಪವಾದ ಸುಖ ದುಃಖಾದಿಗಳು)ಯನ್ನು ಹೊಂದ
 ಲ್ಪವಾದ ವಸ್ತುಮಾಧ್ಯಮಗಳು ಮತ್ತು ಚೇತನರಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾ
 ದ್ದು ಶ್ರೀಹರಿಯು ನಿಯಮ್ಯರೂಪದಿಂದ "ಬಾಧ್ಯ"ನೆಂದು ಕರೆಯಿಸಿಕೊಳ್ಳು
 ತಾನೆ. ಜೀವರ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬಾಧ್ಯರೂಪವಾದ ಸುಖದುಃಖಾದಿಗಳನ್ನು
 ತಂದುಕೊಡುವುದರಿಂದ, ಅ ನಿಯಾಮಕರೂಪದಿಂದ "ಬಾಧಕ" ಎಂದು

ಕರೆಯಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ದೇಹಗತಇಂದ್ರಿಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ನಿಯಾಮುಕ್ತನಾದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಈ ಸುಖ ದುಃಖಾದಿಗಳ ಲೇಪವಿಲ್ಲ, ನಿರ್ಲಿಪ್ತನಾಗಿ, ಸರ್ವತಂತ್ರ ಸ್ವತಂತ್ರನಾಗಿದ್ದು, ತಾನೇ ಇಂದ್ರಿಯಾದಿಗಳ ದ್ವಾರಾ, ತದಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಗಳ ದ್ವಾರಾ, ಜೀವರ ದ್ವಾರಾ, ಬಿಂಬಕ್ರಿಯಾದ್ವಾರಾ ವ್ಯಾಪಾರ ವಿಶೇಷಗಳನ್ನು ಪ್ರೇರ್ಯಪ್ರೇರಕನಾಗಿ, ನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತಿರುವನು. ಯಾರ ಭಯವೂ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ "ನಿರ್ಭೀತ"ನು. ಪರಾಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದೆ, ಜೀವರ ಉದ್ಧಾರಾರ್ಥವಾಗಿ, ಅವರ ಅಂತರ್ನಿಯಾಮುಕ್ತನಾಗಿ ಇದ್ದು, ಬಿಂಬಕ್ರಿಯಾದ್ವಾರ ಕ್ರೀಡಾ ವಿಲಾಸಗಳನ್ನು ಎಸಗುತ್ತಿರುವ ಈ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಎಂತಹ ಪರಮ ಕರುಣಾಳು | ||೯||

ಪದ್ಯ (೧೦)

ಮೂಲ :-

ತರಣಜನನುಂದಾರ ಶಾಶ್ವತ |
 ಕರುಣೆ ಕನುಲಾಕಾಂತ ಕಾಮದ |
 ಪರಮಸಾನನತರ ಸುಮಂಗಳಚರಿತ ಸಾರ್ಥಸಖ ||
 ನಿರುಪಮಾನಂದಾತ್ಮ ನಿರ್ಗತ |
 ದುರಿತ ದೇವರೇಣ್ಯನೆಂದಾ |
 ದರದಿ ಕರಿಯಲು ಬಂದೊದಗುವನು ತನ್ನವರ ಬಳಿಗೆ ||೧೦||

ಅನತರಣಿಕೆ :-

ಭಕ್ತವರಾಧೀನನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಕರುಣಾಪೂರಿತ ಗುಣವಿಶೇಷಗಳನ್ನು ಈ ಪದ್ಯದಿಂದ ಮುಕ್ತಕಂಠದಿಂದ ಕೊಂಡಾಡುತ್ತಾರೆ. ಅಪ್ಪಕಾಮನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನು ಭಕ್ತಿಭಾವದಿಂದ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುವ ತನ್ನ ಭಕ್ತರ ಮೊರೆಗೆ ಓಗೊಟ್ಟು

ಬಂದೊದಗುವ ಪ್ರಸಂಗವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ "ಶರಣಜನಮಂದಾರ" -ಎಂಬ ಈ ಪದ್ಯದಿಂದ.

ಕೃತಿಸದಾರ್ಥ :-

ಶರಣಜನ = ಸ್ವಾಮಿಭೃತ್ಯ ನ್ಯಾಯದಿಂದ ಮೊರೆಹೊಕ್ಕ ಸ್ವರೂಪ ಸ್ವಭಾವರಾದ ಜನರುಗಳಿಗೆ ಮಂದಾರ = ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷದಂತೆ ಅವರ ಇಷ್ಟಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸುವನು. ಶಾಶ್ವತ ಕರುಣೆ = ಭಕ್ತರಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರವಾದ (ಶಾಶ್ವತ) ಅಂತಃಕರಣವುಳ್ಳವನು. ಕಮಲಾಕಾಂತ = ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯಾದವನು. ಕಾನುಡ = ಇಷ್ಟಪೂರ್ತಿಮಾಡುವವನು (ತನ್ನ ಅಪರೋಕ್ಷವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವ ಭಕ್ತಿಗೆ ತನ್ನ ಸಂದರ್ಶನಭಾಗ್ಯವನ್ನು ಕೊಡತಕ್ಕವ) ಪರನುಪಾಸನತರ = ಅತ್ಯಂತ ಪವಿತ್ರಕರವಾದ ಹಾಗೂ ಉತ್ಕೃಷ್ಟಗಳಾದ ಸುಮಂಗಳಚರಿತ = ಸಮೀಚಿಸವಾದ ಶುಭಕರವಾದ ಚರಿತ್ರೆಯುಳ್ಳವನು (ಮಹಾಮಹಿಮನು) ಗಾರ್ಥಸಖ = ಆರ್ಜುನನ ಮಿತ್ರನು (ಸತ್ಪಕ್ಷಪಾತಿ ಎಂದರ್ಥ). ನಿರುಪಮ = ಉಪಮಾನರಹಿತವಾದ (ಅಸದೃಶನಾದ) ಅನಂದ = ಆನಂದವೇ ಆತ್ಮ = ಸ್ವರೂಪವನ್ನಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು (ಅನುಪಮ ಆನಂದಸ್ವರೂಪಿಯು) ನಿರ್ಗತ ದುರಿತ = ಹೋಗಲ್ಪಟ್ಟ ದೋಷವುಳ್ಳವನು (ದುಖಾಃದಿಗಳಿಂದ ದೂರನು. ಸಮಸ್ತದೋಷವಿದೂರನು) ದೇವನರೇಣ್ಯ = ರಮಾಬ್ರಹ್ಮಾದಿದೇವತೆಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಶ್ರೇಷ್ಠನು. ಎಂದು = ಇಂತಹ ಮಹಿಮಾ ವಿಶೇಷವುಳ್ಳವನು ತ್ರೀ ಹರಿಯು ಎಂಬುದಾಗಿ ಆದರದಿ = ಶ್ರದ್ಧಾ ಭಕ್ತಾದಿಗಳಿಂದೊಡಗೂಡಿ ಕರೆಯಲು = ಆಪ್ತಾನರೂಪವಾಗಿ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಲು ತನ್ನವರಬಳಿಗೆ = ತನ್ನ ಭಕ್ತರ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಬಂದೊದಗುವನು = ಅವರ ಮೊರೆಯನ್ನು ಲಾಲಿಸಿ, ಉದ್ಧರಿಸಲು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷರೂಪದಿಂದ ಪ್ರಾಪ್ತನಾಗುವನು.

ವಾಖ್ಯಾನಗಳು

(೧) ತ್ರೀ ಸಂಕರ್ಷಣಕುಡಿಯರ ನ್ಯಾಯಾನ :-

ತ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮ ಎಂಥಾವನೆಂದರೇ, ಸ್ವಾಮಿಭೃತ್ಯನ್ಯಾಯದಿಂದ.

ಶರಣು ಹೊಕ್ಕ ಸ್ವರೂಪಸ್ವಭಾವರಾದ ಜನರುಗಳಿಗೆ ಮೋಕ್ಷಾನಂತರ, ಮುಕ್ತರ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರ, ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿದ್ದನ್ನು ಲೋಪವಿಲ್ಲದೇ, ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೀಕರಿಸಿಕೊಂಡು, ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿದವರಿಗೆ ಹ್ಯಾಂಗೆ ಫಲಗಳನ್ನು ಕೊಡುವುದೋ, ತದ್ವತ್, ಅಪರೋಕ್ಷಿಗಳಾದ ಮುಕ್ತರಿಗೆ ಅಪರವರ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರ ಫಲಗಳನ್ನು ಕೊಡತಕ್ಕವನು. ಭಕ್ತರಲ್ಲಿ ಶಾಶ್ವತವಾದ ಅಂಶ ಕರಣವುಳ್ಳವ. ಲಕ್ಷ್ಮೀವ್ಯತಿರಿಕ್ತ ಅನ್ಯಗೋಪಸ್ತ್ರೀಯರಲ್ಲಿ ರಮಾದೇವಿಯರ ಅಂಶವಿಶೇಷವಿದ್ದು, ಅವರುಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಡಾದಿ ಮಾಡಿದ ಕಾರಣ, ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ರಮಾಪತಿಯೇ ಹೊರತು, ಅನ್ಯರಿಗೆ ಪತಿಯಾಗದಿರುವವ. ಅನ್ಯ ಫಲಗಳನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸದೇ, ತನ್ನ, ಅಂದರೆ, ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನೇ ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವ ಭಕ್ತರಿಗೆ ತನ್ನ ಸಂದರ್ಶನ ಕೊಡುವನು. ರಮಾದೇವೇರಕ್ಕಿಂತಲೂ ಅತ್ಯುತ್ತಮವಾದ ಪಾವನಶರೀರವುಳ್ಳವ. ರಮಾನಾರಾಯಣರು ಅಕ್ಷರರೂ ರರು. "ಪಾವನತರ" — ಎಂಬ ಶಂಕಾಪರಿಹಾರ ಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ. ಅನ್ಯಾಧೀನವಲ್ಲದ, ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಶುಭವನ್ನು ಕೊಡತಕ್ಕ ಅವತಾರಚರಿತ್ರೆ ಉಳ್ಳವ (ಸುಮಂಗಳಚರಿತ) ಅರ್ಜುನಸಖಿನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಸತ್ಪಕ್ಷಪಾತಿಯು ದೋಷರಹಿತನಾದವ. ರಮಾಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದವ (ದೇವವರೇಣ್ಯ) ರಮಾಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ದೇವತೆಗಳು ತಾರತಮ್ಯಾನುಸಾರ ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನರು. ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನಾದರೋ ಅಪರಿಚ್ಛಿನ್ನನು. ಆನಂದವೇ ಸ್ವರೂಪವನ್ನಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು. ರಮಾದೇವಿಯರೂ ಆನಂದಸ್ವರೂಪರೇ. ನಿರುಪಮಾನ ದಾತ್ಮನಾಗಿರುವುದರಿಂದ, ಶ್ರೀಹರಿಯು — ಈ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ಪರಿಹಾರ, ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಮಹಿಮೆಗಳುಳ್ಳವ — ಎಂದು ಭಕ್ತಜನರುಗಳು ಮನದಲ್ಲೆ ಆದರ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಾಗಬೇಕೆಂದು ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನ ಕರೆಯಲು, ತನ್ನ ಭಕ್ತರಲಿ ಬಂದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಾಗುವನು — ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ. (ಬಂದೂ ದಗುವನು ತನ್ನವರ ಬಳಿಗೆ)

(೨) "ಧಾವಪ್ರಕಾಶಿಕೆ" — ನ್ಯಾಖ್ಯಾನ :-

ಭಕ್ತಜನರು ತಮ್ಮ ಆವತ್ಕಾಲದಲ್ಲಿ-ಎಲ್ಲೆ, ಮೋಹೋಕ್ತವರ ಕೆಲ

ಪ್ರಕೃತಿಯೇ, ಸ್ಥಿರವಾದ ದಯೆಯುಳ್ಳವನೇ, ಹೇಗೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತೇ, ಭಕ್ತರ ಇಷ್ಟಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಕೊಡುವವನೇ ಪರಮಪಾವನಕರವಾದ ಮಂಗಳಚರಿತ್ರನೇ, ಹೇಗೆ ಪಾರ್ಥಸಖಿ, ಉಪಮೆ ಇಲ್ಲದ ಆನಂದಸ್ವರೂಪನೇ, ದುರಿತದೂರನೇ, ದೇವತಾವಂದ್ಯನೇ, ನನ್ನನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸು — ಎಂದಾದರದಿಂದ ಕರೆಯಲು, ತಕ್ಷಣ ಭಕ್ತರ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಬಂದು, ಸಕಾಲಕ್ಕೆ ಆಪತ್ತಿಗೆ ಒದಗಿ, ಸಂರಕ್ಷಿಸುವನು.

ನಿಶೇಷಾರ್ಥ :-

ಭಕ್ತವತ್ಸಲನಾದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಯಾರು ತಮ್ಮ ಆಪತ್ಕಾಲದಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಸ್ವತಂತ್ರಕೃತ್ವ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ತೊರೆದು, “ನೀನೇ ಗತಿ” — ಎಂದು ಮೊರೆ ಹೋಗುತ್ತಾರೋ, ಅವರನ್ನು ತಕ್ಷಣ ರಕ್ಷಿಸುವನು.

ಉದಾಹರಣೆಗಾಗಿ— ದ್ರೌಪದಿಯ ವಸ್ತ್ರಾಪರಹರಣಕಾಲದಲ್ಲಿ. ದುಶ್ಯಾಕನು ವಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಎಳೆಯುತ್ತಿರುವಾಗ, ದ್ರೌಪದಿಯು ವಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಬಿಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾಗ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಆಕೆಯನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಲಿಲ್ಲ. ಯಾವಾಗ ತನ್ನ ಪ್ರಯತ್ನವು ಸಾಗದೇ ಹೋಯಿತೋ, ಆಗ— “ಹಾ ಕೃಷ್ಣಾ ! ದ್ವಾರಕಾನಾಸಿನ್ ! ಕ್ಲಾಸಿ ಯಾದವನಂದನ ! ಇನೂನುನಸ್ಥಾಂ ಸಂಪ್ರಾಪ್ತಾನುನಾಥಾಂ ಕಿಮುಕ್ಷಸೇ” — ಎಂದು ಒದರುತ್ತಾ, ತನ್ನ ಪ್ರಯತ್ನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ನಿಶ್ಚೇಷ್ಟಳಾದಳೋ, ಆಗ ಶ್ರೀ ಹರಿಯು ಅವಳ ವಸ್ತ್ರವನ್ನು ಅಕ್ಷಯವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ, ಮಾನವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿದನು.

ಗಜೇಂದ್ರನು ಮೊಸಳಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿ, ಒಂದು ಸಹಸ್ರವರ್ಷಗಳವರೆವಿಗೂ ತಾನು ಮಹಾಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಿದರೂ ಬಿಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗದೆ— “ನಾರಾಯಣಾಖಿಳಗುರೋ ಭಗವನ್ನನುಸ್ತೇ” — ಎಂದು ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಮೊರೆಹೋಕ್ಕು ತಕ್ಷಣವೇ, ಪರಮಾತ್ಮನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಾಗಿ ಬಂದು, ಮೊಸಳೆಯನ್ನು ಸೀಳಿ, ಗಜೇಂದ್ರನನ್ನು ದ್ಧರಿಸಿದನು.

ಪ್ರಹ್ಲಾದನನ್ನು ಹಿರಣ್ಯಕಶಿಪು ಖಡ್ಗದಿಂದ ಕೊಲ್ಲಲು ಉದ್ವೇಗಿಸಿ, ಮಗನನ್ನು ಕುರಿತು,

ಹಿರಣ್ಯಕಶಿಪು :— ಎಲೈ ದುರಾತ್ಮ ನನಗಿಂತಲೂ ಈಶ್ವರನೊಬ್ಬನಿರುವನೆಂದು ಬೋಗಳುತ್ತಿರುವೆಯಲ್ಲ. “ಕ್ವಾಸೌ” -ಅವನೆಲ್ಲಿರುವನು ?

ಪ್ರಹ್ಲಾದ :— ಪಿತನೇ, “ಸ ಸರ್ವತ್ರ” -ಅವನು ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವನು.

ಹಿರಣ್ಯಕಶಿಪು :—“ಯದಿ ಸ ಸರ್ವತ್ರ ! ಕಸ್ಮಾಸ್ತಂಭೇ ನ ದೈತ್ಯತೆ?” -ಹಾಗೆ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವುದೇ ನಿಶ್ಚಯವಾದರೆ, ಈ ಸ್ತಂಭದಲ್ಲಿ ಏಕಾಣಿಸುವುದಿಲ್ಲ ?

ಪ್ರಹ್ಲಾದ :— “ಸ್ತಂಭೇನ ! ದೈತ್ಯತೇ” -ಎಲೈ ಸ್ತಂಭದರಸೇ, ಅಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಣುವನು. (“ಸ್ತಂಭದರಸೇ” -ಎಂದು ಮಾಡಿರುವ ಸಂಭೋಧನೆಯಿಂದ, ಸ್ತಂಭವು ಹೇಗೆ ಜಡವಾದುದರಿಂದ, ಭಗವತ್ಪರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿಯಲಾರದೋ, ಅದರಂತೆಯೇ ನೀನು ಜಡನಾಗಿರುವೆ ! ಅಂದರೆ, ಜ್ಞಾನಶೂನ್ಯನಾಗಿರುವೆ. ಅದುದರಿಂದ ನಿನಗೆ ಕಾಣಲಿಲ್ಲವೆಂದು ಭಾವ)

ಹಿರಣ್ಯಕಶಿಪು :— ಎಲೈ ಮಂದಮತಿಯೇ, ಮನಬಂದಂತೆ ಬೋಗಳುತ್ತಿರುವ ನಿನ್ನ ತಲೆಯನ್ನು ಇಗೋ ಈ ಖಡ್ಗದಿಂದ ಬೇರ್ಪಡಿಸುವೆನು. ಆ ಹರಿಯು ಇದ್ದುದ್ದೇ ನಿಜವಾದರೆ, ನಿನ್ನನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಲಿ ! —ಎಂದು ಹೇಳಿ, ಖಡ್ಗವಾಣಿಯಾಗಿ ಹಿರಣ್ಯಕಶಿಪುವು ಬರುತ್ತಿರಲು, ಪ್ರಹ್ಲಾದನು ನಿರ್ಭೀತನಾಗಿ ತನ್ನ ಯೋಗಕ್ಷೇಮವನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿ, ಧ್ಯಾನಿಸುತ್ತಾ ನಿಂತುಬಿಟ್ಟನು. ಆಗ ಪರಮಾತ್ಮನು. ನರಸಿಂಹರೂಪದಿಂದ ಹಿರಣ್ಯಕಶಿಪುವನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿ, ಪ್ರಹ್ಲಾದನನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿದನು, ಇವೆಲ್ಲವೂ ಪುರಾಣಗಳೆಗಳೆಂದು ಉದಾಸೀನ ಮಾಡಬಾರದು. ಈಗ್ಗೆ ೧೦೦-೨೦೦ ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದೆಯೂ ಕೂಡ ಇಂತಹ ಅದ್ಭುತಗಳು ನಡೆದಿವೆ ಎಂದು ಭತ್ತರ ಜೀವನ ಚರಿತ್ರೆಗಳಿಂದ ಗೊತ್ತಾಗುವುದು.

ರಾಮದಾಸನು ರಾಜಕೀಯ ದ್ರವ್ಯದಿಂದ ಭದ್ರಾಚಲದ ರಾಮದೇವರ ದೇವಸ್ಥಾನವನ್ನು ಕಟ್ಟಬಿಡಲು, ಆ ದೇಶಾಧ್ಯಕ್ಷನಾದ ತುರುಷ್ಯರಾಜನು ಕೋಪಾವೇಶದಿಂದ ರಾಮದಾಸರನ್ನು ಕಾರಾಗೃಹದಲ್ಲಿಟ್ಟು, ವಿಚಿತ್ರ ಹಿಂಸೆ ಪಡಿಸುತ್ತಿರಲು, ರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣರೇ ಆ ರಾಜನೆಡೆಗೆ ಬಂದು, ರಾಮದಾಸನು ವಿಚಾರ ಮಾಡಿದ್ದ ದ್ರವ್ಯಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ತುರುಷ್ಯರಾಜನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು, ರಾಮ ದಾಸನನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿದನೆಂದು ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಓದಿ ಆಬಾಲವೃದ್ಧರೂ ಸಂತೋಷ ಪಡುತ್ತಿರುವರು.

ಶ್ರೀ ಜಗನ್ನಾಥದಾಸರು ರೋಗದಿಂದ ನರಳುತ್ತ, ಅಶಕ್ತರಾಗಿ, ಗುರುಗಳ ಕೂಡ ತಿರುಪತಿಗೆ ಬಂದಿರುವಾಗ, ಗುರುಗಳು ಇವರೊಬ್ಬರನ್ನೇ ಮನೆ ಯಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟು, ದೇವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಭಜನೆ ಮಾಡುತ್ತಾ ಮೈಮರೆತು ಇದ್ದು ಬಿಟ್ಟರು. ಇವರು ಹಸಿವನ್ನು ತಾಳಲಾರದೇ ಭಗವಂತನನ್ನು ಧ್ಯಾನ ಮಾಡುತ್ತಾ ತಪ್ಪಣಿಸುತ್ತಿರಲು, ಶ್ರೀ ಶ್ರೀನಿವಾಸನೇ ಇವರ ಗುರುಗಳ ರೂಪದಿಂದ ಬಂದು, ಮೃಷ್ಟಾನ್ನವನ್ನು ಇವರಿಗೆ ಉಣಿಸಿ, ಸಂಪೂರ್ಣಶಕ್ತಿಯನ್ನಿತ್ತು ಹೊರಟುಹೋದನೆಂದು ದಾಸರಾಯರ ಜೀವನಚರಿತ್ರೆಯಿಂದ ಗೊತ್ತಾಗುವುದು.

ಆದುದರಿಂದ ದಾಸರಾಯರು—“ಆದರದಿ ಕರೆಯಲು ಬಂದೊದಗು ಮು ತನ್ನವರ ಬಳಿಗೆ”—ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. “ಶರಣಜನ ಮಂದಾರ” ತನ್ನನ್ನು ಮೊರೆಹೊಕ್ಕ ಜನರಿಗೆ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷದಂತೆ ಬೇಡಿದ ವರಗಳನ್ನು ಕೊಡುವ ವನು ಎಂದರ್ಥ. ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷದಿಂದ ಫಲವನ್ನು ಬೇಡುವವರು ನಿಷ್ಕಾಮರಲ್ಲ, ಅವರು ಕಾಮ್ಯಫಲವನ್ನೇ ಬೇಡತಕ್ಕವರು. ಆ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷವೂ ಕೂಡ ಕಾಮ್ಯವಾದ ಇಷ್ಟಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಪೂರೈಸುವುದು, ಆದರೆ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನ ಕಾರುಣ್ಯ ವಿಶೇಷವೂ ಇದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಿನದು. ತನ್ನ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಕರುಣಾಳುವಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಕೇವಲ ಏಕೈಕ ಭೋಗಭಾಗ್ಯಗಳನ್ನು ಅಷ್ಟೇ ಕೊಡುವುದಲ್ಲದೆ! ಶಾಶ್ವತಸುಖರೂಪನಾದ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಸಹ ದಯಪಾಲಿಸುವನು. ಈ ಅರ್ಥವನ್ನು “ಶಾಶ್ವತ ಕರುಣೆ” —ಎಂಬ ಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗದಿಂದ ತೋರಿಸಿರು

ತ್ತಾರೆ. ಪರಮಾತ್ಮನ ಪ್ರಸಾದವು ಶಾಶ್ವತವಾದುದು. ಕುಚೇಲ ಪ್ರಹ್ಲಾದಿಗಳಿಗೆ ಕೊಟ್ಟಂತೆ ಇಹದಲ್ಲಿ ವಿವಿಧ ಭೋಗಗಳನ್ನೂ ಕೊಟ್ಟು, ಪರರೋದಲ್ಲಿ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನೂ ಕೊಡುವನು. “ಪರಮಪಾವನತರ ಸುಮಂಗಳ ಚರಿತ”-ಪರಮಾತ್ಮನ ಸುಮಂಗಳಚರಿತ್ರೆಯು ಪರಮಪಾವನತರವಾದುದು ಎಂದರ್ಥ. ಇದೇ ಸಂಧಿಯು ಪೊದಲನೆಯ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ—“ಭುವನಪಾವನನಿಪ ಲಕುಮಿಧನವನ ಮಂಗಳಚರಿತ” ಎಂದು ಹೇಳಿದ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವರು. ಭಾಗವತ ದಶನುಸ್ಕಂಧದಲ್ಲಿ— “ನಾಸುದೇವ ಕಥಾಪ್ರಶ್ನಂ ಪುರುಷಾಸ್ತೀನ್ಮನಾತಿಹಿ | ನಕ್ತಾರಂ ಪೃಚ್ಛಕಂಶ್ರೋತ್ರಂ ಸ್ತತ್ಪಾದಸಲಿಲಂ ಯಥಾ” |.

ಅಂದರೆ, ಪರಮಾತ್ಮನ ಕಥಾಪ್ರಶ್ನೆಯು, ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾಡುವವರನ್ನೂ ಕೇಳುತ್ತಿರುವವರನ್ನೂ ವಿಷ್ಣು ಪಾದೋದಕವು (ಗುಗೆಯು ಅಥವಾ ಸಾಲಿಗ್ರಾಮತಿರ್ಥವು) ಹೇಗೆ ಸ್ನಾನಪಾನಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುವ ಜನರನ್ನು ಪವಿತ್ರರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವುದೋ, ಹಾಗೆ ಪವಿತ್ರರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವುದು ಎಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಅದೇ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ದಾಸರಾಯರು- “ಪರಮಪಾವನತರ ಸುಮಂಗಳಚರಿತ” —ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. “ಪಾರ್ಥಸಖ”- ಎಂಬುದರಿಂದ, ಪರಮಾತ್ಮನು ಭಕ್ತರ ವಶ್ಯನೆಂದು ತೋರಿಸಿರುವರು. ಪರಮಾತ್ಮನ ಭಕ್ತರು ಅನೇಕರಿಲ್ಲ, ಅರ್ಜುನನಿಗೇ ಸಖನೆಂದು ಏಕೆ ಹೇಳಿದರಂದರೆ, ಅರ್ಜುನನ ಭಕ್ತಿಪಾಶಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿಬಿದ್ದಂತೆ, ಮತ್ತಾರ ಪಾಶಕ್ಕೂ ಪರಮಾತ್ಮನು ತಗಲಿಲ್ಲ. ಯದ್ಯಪಿ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಭೀಮಸೇನನು ಅರ್ಜುನನಿಗಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಬೇಕಾದವನಾದರೂ, ಅವರು ನಿಷ್ಕಾಮಭಕ್ತರು. ಆದುದರಿಂದ ಅವರು ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ಯಾವುದನ್ನೂ ಬೇಡದೆ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ದಾಸರಾಗಿ ಬಿಟ್ಟರು. ಅರ್ಜುನನು ಬೇಡಿಕೊಂಡಪ್ರಯುಕ್ತ ಅವನಿಗೆ ಸಾರಥಿಯಾಗಿಯೂ, ಸ್ನೇಹಿತನಾಗಿಯೂ, ದೂತನಾಗಿಯೂ ಇದ್ದು, ತನ್ನ ದೇಹವನ್ನೂ ಅವನಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸಿದನು. ಆದುದರಿಂದಲೇ “ಪಾರ್ಥಸಖ”-ನೆಂದು ಹೇಳಿದರು. “ನಿರುಪಮಾನಂದ” —ಎಂಬುದರಿಂದ, ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಾದ ಉಪಮಾನರಹಿತವಾದ ಆನಂದವು ರಮಾದೇವಿಯರ ಆನಂದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಅತ್ಯಧಿಕವಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ಈ ಆನಂದವು ಮತ್ತಾರಿಗೂ ಇಲ್ಲ. ಬ್ರಹ್ಮ

ಸೂತ್ರ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ- “ನಾರಾಯಣಂ ಗುಣೈಸ್ಸರ್ವೈರುದೀರ್ಣಂ ದೋಷ
ವರ್ಜಿತಂ”- ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಸರ್ವಗುಣಗಳಿಂದಲೂ ಪೂರ್ಣನಾಗಿ
ಇರುವನು ಪರಮಾತ್ಮನೊಬ್ಬನೇ. ಆದುದರಿಂದ ನಿರುಪಮನಾದ ಆನಂದ
ಸ್ವರೂಪನೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಆನಂದಸ್ವರೂಪಮಾತ್ರವೇ ಅಲ್ಲ. “ನಿರ್ಗತ
ದುರಿತ” -ದೋಷರಹಿತನು ಎಂದೂ ಹೇಳಿರುವರು. ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಗೂ
ಕೂಡ ಪರಾಧೀನತೆ. ದೇಹನಾಶಾದಿ ದೋಷಗಳುಂಟು. ಇಂತಹ ದೋಷ
ಗಳು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗಿಲ್ಲವೆಂದರ್ಥ. ಆದುದರಿಂದಲೇ “ದೇವವರೇಣ್ಯ”-
ಬ್ರಹ್ಮಾದಿವಂದ್ಯನು. “ವರೇಣ್ಯ” ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ “ವರಿಸಲು ಅರ್ಹನು”-
ಎಂದರ್ಥ. ಒಬ್ಬರನ್ನು ಪಾಲಕತ್ವೇನ ವರಿಸಬೇಕಾದರೆ, ಸ್ತೋತ್ರಮರನ್ನೇ
ವರಿಸುವರು. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದಲೇ- “ವರೇಣ್ಯ” ಎಂದರೆ. “ವಂದ್ಯ”
-ಎಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಿರುವುದು.

(A) “ಧಾನದರ್ಪಣ ಟೀಕಾ” -ನ್ಯಾಖ್ಯಾನ :-

ಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕ ಸ್ತೋತ್ರ ಮಾಡುತ್ತಾ ಕರೆದರೆ ತನ್ನವರ ಬಳಿಗೆ ಬರುವ
ನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. “ಶರಣ” -ಎಂಬ ಪದ್ಯದಿಂದ.

ಶರಣಜನಮಂದಾರ-ಭಕ್ತರಿಗೆ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷದಂತೆ ಇದ್ದಂಥವನು ಶಾಶ್ವತ-
ಸರ್ವದಾ (ಏಕಪ್ರಕಾರ) ಕರುಣೆ-ಅಂತಃಕರಣಪೂರ್ಣ. ಕಮಲಾಕಾಂತ-
ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿ. ಕಾಮದ-ಬೇಡಿದ್ದು ಕೊಡುವವನು (ಇಚ್ಛಾಪೂರಕ) ಪರಮ
ಭಾವನತರ-ಅತ್ಯಂತ ನಿರ್ಮಲತರ. ನಿರುಪಮಾನಂದಾತ್ಮ-ಉಪಮರಹಿತ
ವಾದ ಆನಂದವೇ ದೇಹವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನೆಂದರ್ಥ. ನಿರ್ಗತದುರಿತ-ಹೋಗಿ
ಲ್ಪಟ್ಟ (ನಿರ್ಗತ) ಪಾಪವುಳ್ಳವನು (ದುರಿತ) ದೇವವರೇಣ್ಯ-ದೇವತೆ
ಗಳಿಂದ ಅಪೇಕ್ಷಣೀಯ. ||೧೦||

ಮಂದಾರಸದೃಶಃ ಇತ್ಯರ್ಥಃ || ಹರೇಃ ಭಕ್ತಜನಮಂದಾರತ್ವಂ ನ ಕದಾಚಿತ್
 ಸರ್ವದಾಪ್ಯಸ್ತೀತ್ಯಾಹ ಶಾಶ್ವತೇತ್ಯಾದಿನಾ | ಶಾಶ್ವತಃ ಅನಾದ್ಯಂತಕಾಲಃ
 ಪೈಕಪ್ರಕಾರತಯಾ ವಿದ್ಯಮಾನಃ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಅಥವಾ ಶಾಶ್ವತ ಕರುಣ
 ಇತ್ಯೇಕಂ ಪದಂ | ಏಕಪ್ರಕಾರ ಕರುಣಾಶಾಲೀತ್ಯರ್ಥಃ || ಕಮಲಾಕಾಂತ |
 ಕಮಲಾ, ಶ್ರೀಹರಿಪ್ರಿಯಾ-ಇತ್ಯಭಿಧಾನಾತ್, ಕಮಲಾ—ರಮಾ, ತನ್ಮಾ
 ಪತಿಃ— ಕಮಲಾಪತಿಃ | ಕಾಮದ—ಇಷ್ಟಾರ್ಥದಾತಾ | ಪರಮಪಾವನತರ
 ಪವಿತ್ರಾಣಾಂ ಮಧ್ಯೇ ಅತಿಶಯಪವಿತ್ರಃ ಇತ್ಯರ್ಥಃ || “ಪವಿತ್ರಾಣಾಂ
 ಪವಿತ್ರಂಚ ಮಂಗಲಾನಾಂ ಚ ಮಂಗಲಮ್” — ಇತಿ ವಚನಾತ್ |
 ಸುಮಂಗಲಚರಿತ—ಸುಷ್ಟು ಮಂಗಲಕರವ್ಯಾಪಾರನಾನಿತ್ಯರ್ಥಃ || ಅಥವಾ
 ಪರಮಪಾವನತರ ಸುಮಂಗಲಚರಿತ—ಇತ್ಯೇಕಂ ಪರಂ ನಾ | ಪಾರ್ಥಸಖಿ—
 ಅರ್ಜುನಮಿತ್ರ || ನಿರುಪಮಾನಂದಾತ್ಮ—ಅಸದೃಶಾನಂದಸ್ವಭಾವವನ್ |
 ನಿರ್ಗತದುರಿತ—ನಿಶರಾಂ ಗತ ದೋಷಃ—ಅಸ್ಪೃಷ್ಯದೋಷಃ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ||
 ದೇವವರೇಣ್ಯ—ದೇವಾನಾಂ ಶ್ರೇಷ್ಠಃ ಇತ್ಯರ್ಥಃ || ಇತ್ಯಾದ್ಯಂತ
 ವಿಶೇಷಣ ವಿಶಿಷ್ಟೋಯಮಿತಿ || ಎಂದಾದರದಿ ಕರೆಯಲು—ಆದರೇಣ
 ಹೃದಯೇಯುಃ | ಬಂದೊದಗುವನು ತನ್ನವರ ಬಳಿಗೆ—ತೇಷಾಂ ಸಮೀಪ
 ಗತ್ವಾ, ತಾನ್ ಸ್ವಭಕ್ತಾನ್ ರಕ್ಷತೀತ್ಯರ್ಥಃ ||೧೦||

ಕನ್ನಡಾನುವಾದ :....

ಪರಮಾತ್ಮನು ತನ್ನ ಭಕ್ತಜನರಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಮಾಡುವ ವಾತ್ಸಲ್ಯವಿಶೇಷವನ್ನು
 ತೋರಿಸುತ್ತಾರೆ— “ಶರಣಜನ” —ಎಂಬ ಈ ಪದ್ಯದಿಂದ.

ಶರಣಜನಮಂದಾರ = ಮೊರೆಹೊಕ್ಕು ಜನರಿಗೆ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷದಂತಿರುವವನು
 ಹರಿಯು ಯಾವಾಗಾದರೊಮ್ಮೆ ಶರಣಜನಮಂದಾರನಲ್ಲ, ಯಾವಾಗಲೂ
 ಆ ಗುಣವಿಶಿಷ್ಟನಾಗಿಯೇ ಇರುತ್ತಾನೆ. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ತಿಳಿಸಲು
 “ಶಾಶ್ವತ” ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಶಾಶ್ವತ = ಸರ್ವಕಾಲಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಏಕ
 ಪ್ರಕಾರ ಇರುವವನು. ಅಥವಾ “ಶಾಶ್ವತಕರುಣ” —ಎಂದು ಒಂದೇ ಪದ

ವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದರೆ, “ಏಕಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಕರುಣಾಪೂರ್ಣನು” ಎಂದರ್ಥ, ಮೂಲಾಕಾಂತ = ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿ. ಕಾಮದ = ಇಷ್ಟ (ಬೇಕಾದುದನ್ನು) ವಾದುದನ್ನು ಕೊಡುವವನು. ಪರಮಪಾವನತರ = ಪವಿತ್ರವಾದ ವಸ್ತುಗಳು ಎಂದು ಯಾವುವು ಇವೆಯೋ. ಅವುಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ (ಪರಮ) ಪವಿತ್ರನು— ಎಂದರ್ಥ. ಏಕೆಂದರೆ, ಪವಿತ್ರವಸ್ತುಗಳಿಗೂ ಪವಿತ್ರಮಾಡುವನು; ಮಂಗಳಗಳಿಗೆ ಮಂಗಳರೂಪನಾದವನು. ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಸುಮಂಗಲಚರಿತ = ಅಶಯವಾದ ಶುಭವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಚರಿತ್ರೆಯುಳ್ಳವನು (ಮಹಿಮೋಪೇತನು) ಅಥವಾ “ಪರಮಪಾವನಸುಮಂಗಲಚರಿತ” — ಎಂದು ಒಂದೇ ಪದವನ್ನೂದರೂ ಮಾಡಬಹುದು. ಪಾರ್ಥಸಖಿ = ಅರ್ಜುನನ ಮಿತ್ರ. ನಿರುಪಮಾನದಾತ್ಮ = ಅಸದೃಶವಾದ ಅನಂದಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳವನು (ಅನಂದಮಯವಾದ ದೇಹವುಳ್ಳವನು). ನಿರ್ಗತ ಮುರಿತ = ಲವಲೇಶವಾದರೂ ದೋಷಗಳ ಸುಪರ್ಕವಿಲ್ಲದವನು. ದೇವಪರೇಣ್ಯ = ದೇವತಾಶ್ರೇಷ್ಠನು. ಎಂದಾದರೂ ಕರೆಯಲು = ಇಂತಹ ಮಹಿಮಾಸಂಪನ್ನನು — ಎಂದು ಭಕ್ತಿಭಾವದಿಂದ ಕರೆಯಲು. ತನ್ನವರ ಬಳಿಗೆ = ಹೀಗೆ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಕರೆಯುವ ಸ್ವಭಕ್ತರುಗಳ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ. ಬಂದೊದಗುವನು = ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ, ಅವರನ್ನು ಸಂರಕ್ಷಿಸುತ್ತಾನೆ.

(*) ಜನುಖಂಡಿ ಶ್ರೀ ನಾದಿರಾಜಾಚಾರ್ಯರ ನ್ಯಾಯಾನ್ವಿತ :—

ಶ್ರೀಹರಿಯ ಪರಮಾನುಗ್ರಹಪಾತ್ರರಾದ ಭಕ್ತರು, ಶ್ರೀಹರಿಯು ಭಕ್ತರೊಡನೆನಾಗಿ, ಶರಣಜನಮಂದಾರನಾಗಿರುವ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ. ನಾಮ ಸಂಕೀರ್ತನೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ— ಎಂದು ಹಿರಿಯರ ವಚನಗಳ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ— “ಶರಣಜನ” — ಎಂಬ ಪದ್ಯದಿಂದ.

ಮಂದಾರ = ಸುರತರುವು (ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷ) ತರ = ಅಧಿಕ. ಬಳಿಗೆ = ಕತ್ತಿರ (ಸಮೀಪಕ್ಕೆ)

(೬) “ಗುರುಹೃದಯಪ್ರಕಾಶಿಕೆ” - ನಾಖ್ಯಾನ :-

ತನ್ನನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಸರ್ವಜೀವರ ಇಷ್ಟಕೊಡುವುದರಲ್ಲಿ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷದಂಥವನು. ಪಾಪರ್ದೇಷಾದಿಗಳು ಮಾಡುವ ಜೀವರು ದುಃಖ ಅಪೇಕ್ಷಿಸದಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ; ಅಪೇಕ್ಷಿತ ದುಃಖ ಕೊಟ್ಟವನು ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷ ಹೇಗೆಂದು ಆಪ್ತ ಸಲ್ಲದು. ದುರ್ಮರಣಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವವರು ಮೃತಿ ದುಃಖ ಒಬಟ್ಟೇ ಮಾಡುವರೆಂದು ಅನುಭವಸಿದ್ಧವಾದ್ದರಿಂದ, ಅವರಿಂದ ಅಂಗೀಕರಿಸಿದ ದುಃಖಕೊಟ್ಟವನು ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷವೇ ಸರಿ ಎಂದು ಹೃದಯ. ಆದ್ದರಿಂದ, ಸ್ವಪ್ರಕಾರ ದಯಾಶಾಲಿ, ಲಕ್ಷ್ಮೀಪ್ರಿಯ, ಇಷ್ಟಾರ್ಥಪ್ರದ, ಅತ್ಯಂತ ಪರಿಶ್ರಮ ತರ ಶುಭಚರಿತ್ರ, ಅಸದೃಶಾನಂದಸ್ವರೂಪ, ಸರ್ವದೋಷದೂರ. ದೇವಗೃಹದ ಸಂಸ್ಕೃತನೆಂದು, ಆದರದಿಂದ ಸ್ಮರಿಸಲು, ತನ್ನವರಿದ್ದಲ್ಲಿ ಬಹು ಗಜೇಂದ್ರನನ್ನು ಪಾಲಿಸಿದಂತೆ ರಕ್ಷಿಸುವನು. ಇದರಿಂದ (೧) “ಭೂದೇವಭೂತಾಃ” (೨) “ಯತವಿತದ್ವಿಮುಚ್ಯತೇ” (೩) “ವಿಜ್ಞಾನಾನಂದಂ ಬ್ರಹ್ಮ” (೪) “ನಿರಸ್ತಕುಹಳಂ” (೫) ತಮೋನಂತರಿಷ್ಯಂತೀತ್ಯಗಾತ್ಸನ್ನಪದಮೀಶ್ವರಃ” (೬) “ಸರ್ವಂಸೇಹೇ ಮಮಹಿತಯಾ ಕುಮತೀ ರಘಂ ಮೇ” (೭) “ದಯಾನಿಧೇ ದಯಾನಿಧೇ ದಯಾನಿಧೇ ದಯಾನಿಧೇ ದಯಾನಿಧೇ” ||

ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರವಾಣವಚನಗಳ ಅರ್ಥವಿವರಿಸಿತು.

“ದಯಾದಾನ, ಶೋಶಣ, ಗತಿಕಾರುಣ್ಯೇಷು”- ಎಂಬ ಧಾತಿನಿಂದ “ದಯ” — ಎನ್ನುವ ಪದ—ದಾನ, ಪಾಪನಿರಸನ, ರಕ್ಷಣೆ, ಕಾರುಣ್ಯ- ಈ ಅರ್ಥಗಳು ಬರುತ್ತವೆ ಎಂದರ್ಥ ||೧೦||

ಸರ್ವನ್ಯಾಖ್ಯಾನಸಾರಸಂಗ್ರಹ :-

ಪರಮಕರುಣಾಳುವಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ತನ್ನ ಮೊರೆಹೊಕ್ಕವರಿಗೆ “ವೃಕ್ಷ” ಸದೃಶನು. ಸ್ವಾಮಿಭೃತ್ಯನ್ಯಾಯದಿಂದ - “ನೀನು ಈಶನಿನ್ನಯ ದಾಸ; ನೀನು ಪ್ರೇರಕ-ನಾನು ಪ್ರೇರ್ಯ; ನೀನು ಸರ್ವನಿ

ಪುನಃನಾನು ನಿಯಮ್ಯ ; ನೀನು ಸರ್ವತಂತ್ರನಾದ ಜಗತ್ಪ್ರಭು-ನಾನಾದರೋ
 ಪೂರ್ಣನೇಕರ್ತನು-ನಿನ್ನ ಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದ ಕ್ರಿಯಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುವವನು”
 ಎಂಬ ಉತ್ತಮಾನುಸಂಧಾನಪೂರ್ವಕವಾಗಿ, ಈಶ-ದಾಸ ಭಾವರಿಂದ ಯಾರು
 ಜಗದ್ರಕ್ಷಕನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಮೊರೆಹೋಗುತ್ತಾರೋ, ಅವರು
 “ಶರಣಜನರು” ಏತಾದ್ಯ ಶಲಕ್ಷಣೋಪೇತರಾದ ಶರಣಜನರ ಪಾಲಿಗೆ ಶ್ರೀ
 ಪೆಯು ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷದಂತಿರುವವನು. ಇದರಿಂದಲೇ ಅವನು “ಶರಣಜನ
 ಮಂದಾರನು”. ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷವು ಕಾಮಿತಫಲಗಳನ್ನು ಕೊಡುವುದು. ಅಂದರೆ,
 ಇಹದಲ್ಲಿ ಭೋಗಭಾಗ್ಯಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸುವುದು. ಆದರೆ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಕಾರುಣ್ಯ
 ಇದಕ್ಕಿಂತಲೂ ವಿಶೇಷವಾದುದು. ಶರಣಜನರಿಗೆ ಪರಮಾತ್ಮನು ಇಹದಲ್ಲಿ
 ಆತನ ಕಾಮಿತಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸುವುದಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ-ಪರದಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಅವರ
 ಪಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರ ಮೋಕ್ಷರೂಪನಾದ ಸ್ವರೂಪದ ಆನಂದವನ್ನೂ
 ಕೊಡುವವನು. ಇದಲ್ಲವೇ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಕಾರುಣ್ಯದ ವೈಭವ ! ಆಪತ್ಕಾಲ
 ವಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಸ್ವತಂತ್ರಕರ್ತೃತ್ವ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ತೊರೆದು. “ಅನ್ಯಥಾ
 ಕರಣಂನಾಸ್ತಿ ತ್ವಮೇವಶರಣಂ ನುನು” -ಎಂದು ಮೊರೆಹೊಕ್ಕು ಏಕಾಂತ.
 ಭಕ್ತರಾದ ಶ್ರೀ ದೌಪದೀದೇವಿಯರು. ಗಜೇಂದ್ರ ಮೊದಲಾದವರೇ ಸಾಕ್ಷಿ
 ಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ. ಅಂತಹ ಭಕ್ತರ ಆಪತ್ತಿಗೆ ತಕ್ಷಣ ಒದಗಿ, ವಿಪತ್ತಿನಿಂದ
 ಮಾರುಗೊಳಿಸಿ, ಸಂರಕ್ಷಿಸುವ ಜಗತ್ತಾಲಕನ ದಯೆಯನ್ನು ಎಷ್ಟು ಕೊಂಡಾಡಿ
 ದೂರ ಸಾಲದು. ಶರಣಜನರಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನ ವಾತ್ಸಲ್ಯವಿಶೇಷವು ಸರ್ವ
 ಣಿ ಮತ್ತು ದೇಶಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಏಕಪ್ರಕಾರವಾಗಿಯೇ ಇರುತ್ತದೆ, ಹೀಗೆ ಏಕ
 ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಕರುಣಾಪೂರ್ಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೇ, “ಶಾಶ್ವತ ಕರುಣೆ”ಯು
 ಅಲ್ಲದೆ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಸಾರ್ವತ್ರಿಕವಾಗಿ (ದೇಶ, ಕಾಲ, ಅವಸ್ಥಾದಿಗಳಲ್ಲಿ)
 ಏಕಪ್ರಕಾರನಾಗಿರುವುದರಿಂದ, ಶಕ್ತದೇಕಪ್ರಕಾರನಾದ ಅವನು “ಶಾಶ್ವತ”ನು.
 ರಮಾಪತಿಯಾದ ಪರಮಾತ್ಮನು (ಕಮಲಾಕಾಂತ) ತನ್ನ ಭಕ್ತಜನರ ಇಷ್ಟಾರ್ಥ
 ಗಳನ್ನು ಯಾವಾಗಲೂ ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತಿರುವನು. ಕಾಮಿತಾರ್ಥಪ್ರದನಾದುದರಿಂದ
 “ಕಾಮದ”ನು. ಕಮಲಾಕಾಂತನು ಭಾಗ್ಯದೇವತೆಯಾದ ಲಕ್ಷ್ಮಿದೇವಿಯರ
 ದ್ವಾರಾ, ಸಕಲ ಭೋಗ ಭಾಗ್ಯಗಳನ್ನು ಶರಣಜನರಿಗೆ ಈಯುವನು. ಇದ

ರಿಂದಲೇ ಶಾಶ್ವತಕರುಣಿಯಾದ ಕಮಲಾಕಾಂತನು, ಕಾಮದಂದನಿ, ಶರಣಜನಮಂದಾರನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಪವಿತ್ರವಾದ ವಸ್ತುಗಳು ಅನೇಕವಿವೆ. ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣು ಪಾದೋದ್ಭವಿಯಾದ ಗಂಗಾನದಿಯು ತಾನು ಪವಿತ್ರವಾಗಿರುವುದಲ್ಲದೇ, ಇತರರನ್ನು ಪವಿತ್ರಗೊಳಿಸುವುದು. ಇವುಗಳಿಗೆ "ಪಾವಿತ್ರೈ" - ಎಂಬ ಧರ್ಮವಿರುವುದು. ಶ್ರೀಹರಿಯ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಿಂದಲೇ ಪರಮಾತ್ಮನು ಅಂತಹ ಪವಿತ್ರ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಅಧಿಷ್ಠಾನಗತನಾಗಿದ್ದು, ಅವುಗಳಿಗೆ ಪಾವಿತ್ರೈವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಿರುವನು. ಶುಭಪ್ರದವಾದ ವಸ್ತುಗಳಿಗೆ ಮಂಗಳದಾಯಕನು. ಹೀಗೆ ಪವಿತ್ರವಸ್ತುಗಳು, ಶುಭಪ್ರದವಸ್ತುಗಳ ಮಧ್ಯೆ, ಶ್ರೇಷ್ಠತಮನಾಗಿದ್ದು, ಪಾವನಮೂರ್ತಿಯೂ ಮಂಗಳರೂಪನೂ ಆದ ಶ್ರೀಹರಿಯು- "ಪರಮಪಾವನತರ"ನು. ಶ್ರೀಹರಿಯು ಅನಂತಕಲ್ಯಾಣ ಗುಣಗಣಪೂರ್ಣನಾಗಿ, ನಿತ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಅತ್ಯಂತ ಮಂಗಳಕರವಾದ ಚಿತ್ತಯುಳ್ಳ ಮಹಾಮಹಿಮನು. ಇದರಿಂದಲೇ ಪರಮಪಾವನತರನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನು "ಸುಮಂಗಳಚರಿತನು". ಅರ್ಜುನನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅಪ್ಪವರ್ಗದಲ್ಲಿ ಸೇರಿದ ಏಕಾಂತ ಭಕ್ತನು. ಅವನ ಭಕ್ತಿಭಾವಕ್ಕೆ ಮೆಚ್ಚಿ, ಕೃಷ್ಣರೂಪಿ ಪರಮಾತ್ಮನು, ಸಾರಥಿಯಾಗಿದ್ದು, ಮಿತ್ರನಾಗಿದ್ದು, ದೂತನಾಗಿದ್ದು, ಅವನನ್ನು ಬೆಂಬಿಡದೆ ಸಕಲ ವಿಪತ್ತುಗಳಿಂದ ಸಂರಕ್ಷಿಸಿದನು. ಇದರಿಂದಲೇ ಸುಮಂಗಳಚರಿತನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು "ಪಾರ್ಥಸಖ"ನು. ಅವನು ಸತ್ತಕ್ಕ ಪಾತಿಯು. ನಿಷ್ಕಲ್ಮಷವಾದ ಭಕ್ತಿಭಾವಕ್ಕೆ ಮೆಚ್ಚಿ, ಬಂದು ಸಂರಕ್ಷಿಸುವ ಶರಣಜನಮಂದಾರನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ವೈಷಮ್ಯ ನೈರ್ಘೃಣ್ಯಾದಿ ದೋಷಗಳಾವುವೂ ಇಲ್ಲ. ಸರ್ವಕಲ್ಯಾಣಗುಣಗಳಿಂದ ಪೂರ್ಣನಾದವನು. ಶ್ರೀಹರಿಯು ಅನಂದ ಅಸದೃಶ. ನಿರತಿಶಯವಾದ ಅನಂದಸ್ವರೂಪಿಯು. ನಿರುಪಮವಾದ ಅನಂದವನ್ನೇ ದೇಹವನ್ನಾಗಿ ಉಳ್ಳ, ನಿತ್ಯಾನಂದಮಯನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು "ನಿರುಪಮಾನಂದಾತ್ಮ" ಎಂದುಕೊಂಡಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಶ್ರೀರಮಾದೇವಿಯರ ಅನಂದವು ಬ್ರಹ್ಮಾದಿದೇವತೆಗಳ ಅನಂದಕ್ಕಿಂತ ಅತ್ಯಧಿಕ. ಅಂತಹ ಅಕ್ಷರನಾಮಕಳಾದ, ನಿತ್ಯಮುಕ್ತಳಾದ ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮಿದೇವಿಯರ ಅನಂದಕ್ಕಿಂತ, ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನ ಅನಂದ ಅನಂತಾನಂತಪಟ್ಟು ಅಧಿಕ.

ಹೀಗೆ ಸರ್ವಪ್ರಕಾರದಲ್ಲಿಯೂ ಸಮಾಭ್ಯರ್ಥಿಕರೂನ್ಯನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಚರಿತೆ ಮತ್ತು ಮಹಿಮಾತಿಶಯಗಳು ಅವಾರ, ಅನುಪಮ ಮತ್ತು ಕಲ್ಪನಾತೀತವಾದುವು. ಇಂತಹ ನಿರುಪಮಾನಂದಾತ್ಮನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನು ದೋಷದೂರನು. ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಪರಾಧೀನತೆ ; ದೇಹನಾಶಾದಿರೂಪವಾದ ದೋಷಗಳುಂಟು. ನಿತ್ಯಮುಕ್ತಳೂ, ನಿರ್ವಿಕಾರಳೂ ಆದ ಶ್ರೀಮಾದೇವಿಯರು ಪರಮಾತ್ಮನ ಅಧೀನರು. ಅವರಿಗೆ ಪರಾಧೀನತೆ ಎಂಬ ದೋಷವಿದೆ. ಆದರೆ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಯಾವವಿಧವಾದ ದೋಷಾದಿಗಳ ಸಂಪರ್ಕವೇ ಇಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಸರ್ವದೋಷವಿದೂರನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನು- “ನಿರ್ಗತದುರಿತ”ನು. ರಮಾಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಅತ್ಯಂತ ಮಿಗಿಲಾಗಿ, ಅವರೆಲ್ಲರಿಂದ ಮದ್ಯನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ಸರ್ವೋತ್ತಮನು. ಅನಂತಮಂಗಳಗುಣಗಣಧಾಮನೂ, ಆಶೇಷದೋಷದೂರನೂ ಆದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಸರ್ವವಿಧಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೇ- “ದೇವವರೇಣ್ಯ”ನು. ಇಂತಹ ದೇವವರೇಣ್ಯನಾದ ಕರುಣಾಮಯನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ನಿರ್ಮಲವಾದ ಭಕ್ತಿಭಾವದಿಂದ ಮೊರೆಯಿಡುವ ಸ್ವಭಕ್ತರುಗಳ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಶೀಘ್ರವಾಗಿ ಬಂದು ಬಿವಿಗಿ, ಅವರ ದುಃಖಾದಿ ವಿಪತ್ತುಗಳನ್ನು ಷರಿಹರಿಸಿ. ಸದಾ ಸಂರಕ್ಷಿಸುತ್ತಿರುವನು. ಎಂಬುದೇ ಈ ಪದ್ಯದ ಮುಖ್ಯ ತಾತ್ಪರ್ಯವು ||೧೦||

ಪದ್ಯ (೧೧)

ನೂಲ :—

ಇಟ್ಟಿಕ್ಕಲ್ಲನು ಭಕುತಿಯಿಂದಲಿ |
 ಕೊಟ್ಟ ಭಕುತಗೆ ಮೆಚ್ಚಿ ತನ್ನನೆ |
 ಕೊಟ್ಟ ಬಡಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ಒಪ್ಪಿಡಿಯವಲಿಗಿಖಿಲಾರ್ಥ ||
 ಕೆಟ್ಟವನಾತುಗಳೆನದೆ ಚೈದ್ಯನ |
 ಪೊಟ್ಟಿಯೊಳಂಗಿಬಿಟ್ಟ ಬಾಣದ |
 ಲಿಟ್ಟ ಭೀಷ್ಮನಗುಣಗಳೆನಿಸಿದನೇನೊ ಕರುಣಾಳು ||೧೧||

ಅನತರಣಿಕೆ :-

ಮಾತಾಪಿತೃಸೇವಾಸಕ್ತನಾಗಿದ್ದ ಭಕ್ತಪುಂಡರೀಕನ. ಪ್ರಾಣಸಖನಾಗಿದ್ದ ಸುಧಾಮನ, ಜೀವದ್ವಯಾವೇಶದಿಂದ ಜನ್ಮತಾಳಿದ ಚೇದಿರಾಜ ಶಿಶುಪಾಲನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ, ಗಂಗಾಪುತ್ರರಾದ ಭೀಷ್ಮಾಚಾರ್ಯರ ಭಕ್ತಿಭಾವಕ್ಕೆ ಮಜ್ಜೆ, ಅವರುಗಳನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸಿದ ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳಿಂದ, ಶ್ರೀ ಹರಿಯ ಕರುಣಾಪೂರ್ಣ ಗುಣಾತಿಶಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ- "ಇಟ್ಟಿ ಕಲ್ಲನ್ನು" -ಎಂಬ ಈ ಪದ್ಯದಿಂದ.

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ :-

ಇಟ್ಟಿ ಕಲ್ಲನು = ಒಂದು ಇಟ್ಟಿಗೆ ಕಲ್ಲನ್ನು ಭಕ್ತುತಿಯಿಂದಲಿ = ಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟು = ನಿಲ್ಲುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಂಥ ಭಕ್ತುತಗೆ = ಪುಂಡರೀಕನು ಭಕ್ತನಿಗೆ ಮೆಚ್ಚಿ = ಅವನಲ್ಲಿದ್ದ ಭಕ್ತಿಗೆ ಒಲಿದು (ಪ್ರಸನ್ನನಾಗಿ) ತನ್ನನೇ = ವಿಠಲನೆಂಬ ಸ್ವರೂಪವನ್ನೇ ಕೊಟ್ಟು = ನೀಡಿದನು (ಅಂದರೆ, ತಾನೇ ಆದನಿಗೆ ವಶನಾದ) ಬಡಬ್ರಾಹ್ಮಣನ = ಬಡವನಾಗಿದ್ದ ಸುಧಾಮನ ಒಪ್ಪಿಡಿ = ಒಂದು ಹಿಡಿ (ಒಂದು ಮುಪ್ಪಿ ಗಾತ್ರ) ಅನಲಿಗೆ = ಅವಲಕ್ಕಿಗೆ ಅಖಿಳಾರ್ಥ = ಸಮಸ್ತವಾದ ಐಹಿಕಪಾರಕ್ರಿಕ ಪ್ರಯೋಜನಗಳನ್ನು ನೀಡಿ (ಚತುರ್ವಿಧ ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟನು) ಕೆಟ್ಟಿ ನ್ನಾತುಗಳೆನೆದೆ = ತನ್ನನ್ನು ಮನಬಂದಂತೆ ನಿಂದಿಸಿದ ಚೈದ್ಯನ = ಚೇದಿರಾಜನಾದ ಶಿಶುಪಾಲನನ್ನು ಪೊಟ್ಟಿಯೊಳು = ತನ್ನ ಉದರದಲ್ಲಿ ಇಂಬಿಟ್ಟು = ಆಶ್ರಯ ಕೊಟ್ಟು ಉದ್ಧರಿಸಿದ ಬಾಣದಲಿಟ್ಟು = ಆಯುಧವನ್ನು ಹಿಡಿಯುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಶಪಥಮಾಡಿದ್ದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಶಪಥವನ್ನು ಭಂಗಗೊಳಿಸಿ, ಅವನು ಚಕ್ರಾಯುಧವನ್ನು ಹಿಡಿಯುವಂತೆ ಮಾಡಿದ ಭೀಷ್ಮನ = ಭೀಷ್ಮಾಚಾರ್ಯರ ಅನಗುಣಗಳ ಅಪಗಾಧಗಳನ್ನು (ದೋಷವನ್ನು) ಎಣಿಸಿದನೇ = ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತಂದು ಕೊಂಡನೇ ? (ಎಣಿಸಲಿಲ್ಲವೆಂದರ್ಥ) ಕರುಣಾಳು = ಏಕೆಂದರೆ, ಶ್ರೀ ಹರಿಯು ಕರುಣಾಪೂರ್ಣನು (ಅಂತಃಕರುಣಮಯನು)

ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥ :-

ಪುಂಡರೀಕನು ಭಾಗವತ್ತೋತ್ತಮ. ಮಾತಾಪಿತೃಗಳ ಸೇವೆಯಲ್ಲಿ ಸದಾ ನಿರತನಾಗಿದ್ದು, ಅವರ ಅಂತರ್ಯಾಮಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣರೂಪಗಳನ್ನು ನಿತ್ಯವೂ ಉಪಾಸಿಸುತ್ತಿದ್ದನು. ಅವನ ಭಕ್ತಿಗೆ ಮೆಚ್ಚಿ, ಅವನು ಎಸೆದ ಇಟ್ಟಿಗೆ ಕಲ್ಲಿನ ಮೇಲೆ, ಪಾಂಡುರಂಗವಿಠಲನಾಗಿ, ನಿಂತುಕೊಂಡು, ಶಾನೇ ಅವನ ವಶನಾದ. ಸಾಂದೀಪಿನೀ ಗುರುಗಳಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸ ಮಾಡುತ್ತಿರುವಾಗ, ತನ್ನ ಸನ್ಮಿತ್ರನಾಗಿದ್ದ ಸುಧಾಮನು ದಾರಿದ್ರ್ಯದಶೆಯಿಂದಾಗಿ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸಂದರ್ಶನಾರ್ಥವಾಗಿ ದ್ವಾರಾವತಿಗೆ ಬಂದ ಕುಟೀಲನನ್ನು ಪರಮಾದರದಿಂದ ಸತ್ಕರಿಸಿ, ಭಕ್ತಿಭಾವದಿಂದ ತನಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಒಂದು ಮುಖ್ಯ ಅವಲಂಕಿಯನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ವಿಶ್ವಾಸದಿಂದ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ ಪರಮ ಕರುಣಾಳು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು, ಸುಧಾಮನಿಗೆ ಸಕಲೈಶ್ವರ್ಯರೂಪವಾದ ಭೋಗ ಭಾಗ್ಯಗಳನ್ನು ಇಹದಲ್ಲಿ ಕುರುಣಿಸಿ, ಪರದಲ್ಲಿ ಮುಕ್ತಿಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸಿದನು. ಇದಲ್ಲವೇ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನ ದಯಾಗುಣಕ್ಕೆ ಉತ್ತಮ ನಿದರ್ಶನ ? ಸನಕಾದಿಗಳ ಶಾಪದ ದೆಸೆಯಿಂದ ವೈಕುಂಠದ ದ್ವಾರಪಾಲಕ ರಾದ ಜಯ ಮತ್ತು ವಿಜಯರು, ಶ್ರೀಹರಿಯ ಆಜ್ಞಾನುಸಾರ, ದ್ವಾರಪರ ಯುಗದಲ್ಲಿ ಶಿಶುಪಾಲ ಮತ್ತು ದಂತವಕ್ತ್ರರೆಂಬ ಅಭಿಧಾನದಿಂದ ಮೂರ ನೆಯದಾದ ರಾಕ್ಷಸಜನ್ಮವನ್ನೆತ್ತಿದರು. ಚೇದಿರಾಜನಾದ ಶಿಶುಪಾಲನು ರಾಜ ಸೂಯಯಾಗ ಸಮಯದಲ್ಲಿ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಅಗ್ರಪೂಜೆ ಸಲ್ಲಿಸುವ ಸಂದರ್ಭ ದಲ್ಲಿ, ಯದುಕುಲಲಲಾಮನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಮನಬಂದಂತೆ ನಿಂದಿಸಿ ತೊಡಗಿದನು. ಒಂದುಸೂರು ನಿಂದೆಗಳಾದ ನಂತರ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತನ್ನ ಸುಕಲ್ಪದಂತೆ, ಚಕ್ರಾಯುಧವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿ, ಶಿಶುಪಾಲನ ಶಿರಚ್ಛೇದನ ಮಾಡಿದನು. ಜೀವದ್ವಯಾವೇಶಯುಕ್ತನಾಗಿದ್ದ ಶಿಶುಪಾಲನ ದೇಹದಲ್ಲಿದ ಜಯ ಎಂಬ ದೇವತೆಯ ತೇಜಸ್ಸು, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಉದರವನ್ನು ಹೊಕ್ಕಿತು. ದಾನವಾಂಶದಿಂದ ಜನ್ಮವೆತ್ತಿದ್ದ ದೈತ್ಯನನ್ನು ತಮಸ್ಸಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಕಳುಹಿ

ಸಿದನು. ಹೀಗೆ ಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯನಾದ ಜಯಾಖ್ಯ ದೇವತೆಯನ್ನು ತನ್ನ ಉದರದಲ್ಲಿ ಆಶ್ರಯ ಕೊಟ್ಟು, ಸಂರಕ್ಷಿಸಿ, ಸದ್ಗತಿಯನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸಿದನು. ಕುರುಕ್ಷೇತ್ರ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಗಂಡಾಪುತ್ರರಾದ ಕುರುಕುಲಪಿತಾಮಹರಾದ ಸಿದ ಭೀಷ್ಮಾಚಾರ್ಯರು, ಭಗವದ್ಭಕ್ತನಾದ ಅರ್ಜುನನ ಮೇಲೆ ಬಾಣಗಳ ಮಳೆಗರೆದಾಗ, ಅರ್ಜುನನನ್ನು ಸಂರಕ್ಷಿಸಲು, ಭಕ್ತವತ್ಸಲನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು, ತಾನು ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಆಯುಧವನ್ನು ಹಿಡಿಯುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಶಪಥ ಮಾಡಿದ್ದರೂ, ಅವನ ಶಪಥವನ್ನು - ಭಂಗಗೊಳಿಸಿ, ಚಕ್ರಾಯುಧವನ್ನು ಹಿಡಿಯುವಂತೆ ಮಾಡಿದ ಭೀಷ್ಮಾಚಾರ್ಯರ ಅಪರಾಧಗಳನ್ನು ಶ್ರೀಹರಿಯು ಗಣನೆಗೆ ತಾರದೆ ಸದ್ಗತಿಯನ್ನು ಪಾಲಿಸಿದನು. ಈ ನಿರರ್ಶನಗಳೆಲ್ಲವೂ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಪರಮವಾತ್ಸಲ್ಯಗುಣಗಳನ್ನೇ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವವು ಅಲ್ಲವೇ ?

ವಾಖ್ಯಾನಗಳು

(೧) ಶ್ರೀ ಸಂಕರ್ಷಣ ಒಡೆಯರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ :-

ಘಂಡರೀಕನೆಂಬ ಭಕ್ತನು ಮಾತಾಪಿತೃಗಳ ಸೇವಾದಲ್ಲಿ ದೀಕ್ಷಿತನಾಗಿದ್ದು ವುದನ್ನು ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮ ಪರೀಕ್ಷೆ ಮಾಡಲೋಸುಗ, ಸೇವಾಕಾಲದಲ್ಲಿ ಘಂಡರೀಕನ ಹಿಂದೆ ಬಂದ ಕೂಡಲೇ, ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಒಂದು ಇಟ್ಟಿಗೆ ಕಲ್ಲನ್ನು ಬಿಸಾಟ ಕಾಲಕ್ಕೂ, ಅವನ ಭಕ್ತಿಗೆ ಮೆಚ್ಚಿ, ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಾದ. ಅವನಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾದ ಫಲವು ದಾವುದು ಕೊಡಲಿ-ಎಂತ ಆಲೋಚನೆಮಾಡಿ, ತಾನೇ ಅವನ ಪಶನಾದ. ನಶ್ವರವಾದ ಐಶ್ವರ್ಯದಿಂದ ರಹಿತನಾಗಿ, ಬಡವನಾದ ಸುದಾಮ ಆರ್ಜುನನಾದಿಗಳೊಂದಿದ್ದ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನದಿಂದ ಪರಮಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಒಂದು ಹಿಡಿ ಅವಲಕ್ಕಿ ದೇವರಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸಿದ್ದಕ್ಕೆ ಸಮಸ್ತವಾದ ಐಹಿಕ ಪಾರಶ್ರಿಕ ಪ್ರಯೋಜನವೂ, ಜ್ಞಾನಪೂರಿತವಾದ ಮಹದೈಶ್ವರ್ಯವೂ ಕೊಟ್ಟು ಉದ್ಧಾರಮಾಡಿದ. ಕುಚೇಲನು ಮಾನುಷವಿತ್ತದಿಂದ ಬಡವನು.

ಬದೇವತಾವಿತ್ತವಾದ (ದೈವೀಸಂಪತ್ತು) ಜ್ಞಾನವಿತ್ತದಿಂದ ಭಾಗ್ಯವಂತನು. ಶಿವನನ್ನು ಸಂಹಾರ ಮಾಡಿ, ಅವನ ತೇಜಸ್ಸನ್ನು ತನ್ನ ಉದರದಲ್ಲೇ ಉಳಿಸಿಕೊಂಡ.

“ಆಗ್ನೋಪಹಾರ ಉಪಯಾತಿ ತನ್ನೇನ ಕೃಷ್ಣೋ ಕೋಪಾದ ದಧ ಮುನಾಶು ಚ ಚೇದಿರಾಜಃ ||”

ಎಂದು ನಿರ್ಣಯೋಕ್ತಿ ಇದೆ. ಇನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಪರಮಾತ್ಮ ಮಹಾಶಕ್ತಿಯು ದೈವದಲ್ಲಿದ್ದ ಅಯುಧವನ್ನು ಹಿಡಿಯುವುದಿಲ್ಲ ಎಂತ ಮಾಡಿದ ಶಪಥಕ್ಕೆ ಭಂಗಮಾಡುವ ಪ್ರಯತ್ನದಿಂದ ಗಂಗಾಪುತ್ರರಾದ ಭೀಷ್ಮಾಚಾರ್ಯರು, ವದ್ಯಕ್ತನಾದ ಅರ್ಜುನನ ಮ್ಯಾಲೆ ಬಾಣಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡಿ, ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಹಿಡಿಯುವ ಹಾಗೆ ಮಾಡಿದರೂ, ಭೀಷ್ಮಾಚಾರ್ಯರ ದುರ್ಗುಣಗಳನ್ನು ಸಲ್ಲಿಲ್ಲ. ಯದ್ಯಪಿ ಭಗವದ್ಭಕ್ತರು ಅಸುರಾವೇಶವಶಾತ್ಪ್ರಾಪ್ತಿ ಅಪರಾಧವನ್ನು ಮಾಡಿದಾಗ್ಯೂ, ಅವರಿಗೆ ದೇವರಲ್ಲಿ ದ್ವೇಷವಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ ತನ್ನ ರಲ್ಲಿ ಕರುಣಾಳು -ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ವಿವರಣೆ :-

ಶಿವನು ದೈವದಲ್ಲಿದ್ದ. ಯಾಕೆಂದರೆ, ಅವನ ತೇಜಸ್ಸನ್ನು ಉದರದಲ್ಲಿ ಉಳಿಸಿಕೊಂಡ ಎಂದರೆ

“ನಿಕ್ಕಂತಮಾನಕಂದರಃ ಸಭಕ್ತಿಮಾನ ಭೂದ್ಧರೌ | ತಮಾಶ್ರಿಯೋಽಸುರೋ ಮಹಾತಮಃ ಪ್ರಪೇದಿವಾನ್ || ಜಯಃ ಶಕ್ಯ ಕೇಶವಂ ಪುನಶ್ಚ ಸಾರ್ಷದೋಽಭವತ್ ||”

-ಎಂದು ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಉಕ್ತಿ ನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿರುವ ಮುಕ್ತ ಶಿವನು ದೇವರಲ್ಲಿದ್ದ ಜಯನಾಮಕನ್ನ ಸಂರಕ್ಷಣೆ ಮಾಡಿದ ತಿಳಿಯಬೇಕೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

(೨) “ಧಾವಪ್ರಕಾಶಿಕೆ” ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ :-

ಪುಂಡರೀಕನೆಂಬ ಭಕ್ತನು ನಿಲ್ಲುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಕೊಟ್ಟ ಒಂದು ಇಟ್ಟಿಗೆಯ ಮೇಲೆ, ಅವನ ಭಕ್ತಿಗೆ ಮೆಚ್ಚಿ, ವಿಠಲರೂಪದಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಪಂಥರಾಪುರದಲ್ಲಿ ನಿಂತುಬಿಟ್ಟನು. ಪರಮದರಿದ್ರನಾದ ಕುಚೇಲನೆಂಬ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು ಬಹು ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ತಂದಿದ್ದ ಒಂದು ಮುಖ್ಯ ಅವಲಕ್ಕಿಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ, ಅವನಿಗೆ ಚತುರ್ವಿಧ ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟನು. ಶಿಶುಬಲನು ಅಸುರಾವೇಶದಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಮನಬಂದಂತೆ ಬಯ್ಯುತ್ತಿರಲು, ಅವನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿ ತನ್ನ ಉದರದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡನು. ಯುದ್ಧಕಾಲದಲ್ಲಿ ತನ್ನನ್ನು ಬಾಣಗಳಿಂದ ಹೊಡೆದ ಭೀಷ್ಮಾಚಾರ್ಯರ ತಪ್ಪನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಿದನೇ ! (ಇಲ್ಲ, ಅವರನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸಿದನು). ಆದುದರಿಂದ ಇವೆ ಕಾರುಣ್ಯವನ್ನು ಎಷ್ಟು ವರ್ಣಿಸಿದರೂ ಸ್ವಲ್ಪವೇ ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ವಿಶೇಷಾರ್ಥ :-

ಇಟ್ಟಿಕಲ್ಲನ್ನು ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಕೊಟ್ಟವನೆಂದು ದಾಸರಾಯರು ಉದಾಹರಿಸಿದ ಭಕ್ತರ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಜನರೆಲ್ಲರೂ ಕೇಳಿರಬಹುದು. ಆದರೂ ಭಕ್ತರ ಚರಿತ್ರೆಯ ಅವರ್ತನೆಯು ಸಕಲಪಾಪನಿವಾರಕವಾದುದರಿಂದ, ಅದರ ಸ್ಮಾರಕಕ್ಕಾಗಿ, ಆ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ತಿರುಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಬರೆಯುವೆವೆಂದಕ್ಕೆ ಪಂಥರಾಪುರದಲ್ಲಿ ಪುಂಡರೀಕನೆಂಬ ಒಬ್ಬ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿದ್ದನು. ಅವನು ಪರಮಅಯೋಗ್ಯನೂ, ಕಠಿಣಚಿತ್ತನೂ, ಮಾತಾಪಿತ್ಯಗಳ ದ್ರೋಹಿಯೂ ಆಗಿದ್ದನು. ಸದ್ವಿಷಯವು ಅವನಿಗೆ ವಿಷವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತಿತ್ತು. ಹೀಗಿರಲು, ಆ ಊರಿನಲ್ಲಿದ್ದ ಆಸ್ತಿಕಮಠಾಜನರೆಲ್ಲರೂ ಕೂಡಿ, ಶಾಶ್ವತಕ್ಷೇತ್ರದ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಕೇಳಬೇಕೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ, ಚಪ್ಪರ ಮೊದಲಾದವನ್ನು ಅಲಂಕರಿಸಿ, ಒಬ್ಬ ಪುರಾಣಿಕನನ್ನು ಕರೆಕಳುಹಿಸಿ, ಅವನ ಮುಖದಿಂದ ಪುರಾಣ ಕೇಳಲು ಸಿದ್ಧರಾದರು. ಆಗ ಪುಂಡರೀಕನ ಮಡದಿಯು ಊರೊಳಗಿದ್ದ ವರಲ್ಲರೂ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗುವುದನ್ನು ನೋಡಿ, ತಾವೂ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಬೇಕೆಂದು ಅಂಗಲಾಚಿ ಬೇಡಿಕೊಂಡಳು. ಆ ಮಹಾತ್ಮೆಯನ್ನು ಕೇಳಿ

ಕೂಡಲೇ ಶಾಶಿಗೆ ಹೋಗಬೇಕೆಂಬ ಇಚ್ಛೆಯು ಆಕೆಗೆ ಹುಟ್ಟಿ, ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಿ ಬರಬೇಕೆಂದು ಆ ಪತಿವ್ರತಾಶಿರೋಮಣಿಯು ಬೇಡಿಕೊಂಡಳು. ಆದ ಕ್ಷಿಪ್ರ ಪುಂಡರೀಕನು ಶಾಶಿಗೆ ಪ್ರಯಾಣ ಮಾಡಿದನು. ಆತನ ತಂದೆತಾಯಿ ಗಳು ಈ ಸಮಾಚಾರವನ್ನು ಕೇಳಿ, ಪುತ್ರವಾತ್ಸಲ್ಯದಿಂದ ತಾವು ಆತನನ್ನು ಝಟ್ಟರಲಾರದೆ ತಾವೂ ಹೊರಡಬೇಕೆಂದರು. ಆದರೆ, ಪುಂಡರೀಕನು ಅವರನ್ನು ಧಿಕ್ಕರಿಸಿ, ತನ್ನ ಸತಿಯೊಡನೆ ಹೊರಟುಬಿಟ್ಟನು. ಅಭಿಮಾನದಿಂದ ಪೀಡಿತ ಡಾಗಿ, ತಂದೆ ತಾಯಿಗಳು ತಾವೂ ಹಿಂದೆಯೇ ಪ್ರಯಾಣ ಬೆಳೆಸಿ, ಅವನು ಯಾವಯಾವ ಊರಿನಲ್ಲಿ ಇಳಿಯುತ್ತಾನೆಯೋ, ಅಲ್ಲಿ ತಾವೂ ಬೇರೆ ಇಳಿಯುತ್ತಾ, ಸಿಕ್ಕಿದ ಸ್ವಲ್ಪ ಅನ್ನವನ್ನೇ ತಿಂದುಕೊಂಡು, ಗಂಟು ಹೊತ್ತು ಕೊಂಡು ನಡೆದು ಬರುತ್ತಿದ್ದರು. ಇವನು ಸತಿ ಸಮೇತ ಮೃಷ್ಟಾನ್ನ ತಿಂದು, ಸುಖದಿಂದ ಪ್ರಯಾಣಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು. ಹೀಗೆ ಸ್ವಲ್ಪ ದಿವಸಗಳಲ್ಲಿ ಶಾಶಿಗೆ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿದ್ದ ಒಂದು ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಬಂದು, ರಾತ್ರಿ ಒಂದು ಭತ್ತದಲ್ಲೆ ಇಳಿದಿದ್ದನು. ಅಲ್ಲಿಗೆ ಇನ್ನೂ ಬಹುಮಂದಿ ಯಾತ್ರಿಕರು ಬಂದಿದ್ದರು ಅವರು ಆ ಊರಿನಲ್ಲಿದ್ದ ಕುಕ್ಕುಟಮಹರ್ಷಿಗಳ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಬಹಳವಾಗಿ ಕೊಂಡಾಡುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನು ಕೇಳಿ, ಅವರು ಎಲ್ಲಿರುವರೆಂದು ವಿಚಾರಿಸಲು, ಆ ಭತ್ತಕ್ಕೆ ಎದುರಿಗಿದ್ದ ಆಶ್ರಮವೇ ಅವರದೆಂದು ಹೇಳಿದರು. ಅವನು ಬಹಳ ಕುತೂಹಲದಿಂದ ಯಾವಾಗ ಬೆಳಗಾಗುವುದು ? ಯಾವಾಗ ಅವರನ್ನು ಕಾಣುವೆನು ? —ಎಂದು ಬೆಳಗಾಗುವುದನ್ನೇ ನಿರೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಿದ್ದನು.

ಹೀಗಿರಲು, ಅರುಣೋದಯಕಾಲಕ್ಕೆದ್ದು, ಬೀದಿಯ ಕಟ್ಟೆಯ ಮೇಲೆ ಕೂತುಕೊಂಡಿರಲು, ಆರೇಳು ಮಂದಿ ಶೌಳಕಪ್ಪಾದ, ಕುರೂಪಿಗಳಾದ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಆ ಕುಕ್ಕುಟಾಶ್ರಮವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ, ಅದನ್ನು ಗುಡಿಸಿ, ಸಾರಿಸಿ, ರಂಗವಲ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಅಲಂಕಾರಮಾಡಿದರು. ಸ್ವಲ್ಪಹೊತ್ತಿನ ಬಳಿಕ ಈ ಏಳು ಮಂದಿ ಸ್ತ್ರೀಯರು ದಿವ್ಯವಾದ ದೇವಸ್ತ್ರೀರೂಪವುಳ್ಳವರಾದರು. ಇದನ್ನು ನೋಡಿದ ಪುಂಡರೀಕನು ತಕ್ಷಣ ಆ ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸಿ, ಕುಕ್ಕುಟ ಮಹರ್ಷಿಗಳು ಎಲ್ಲಿರುವರೆಂದು ಕೇಳಲು, ಇಲ್ಲಿಯೇ ಇರುವರು, ನೋಡು

—ಎಂದು ತೋರಿಸಿದರು. ಅವನಿಗೆ ಆಗಲೂ ಕಾಣಲಿಲ್ಲ. ಏನಮ್ಮಾ, ಸುಳ್ಳು ಹೇಳುತ್ತೀರಿ. ಇಲ್ಲಿಯೂ ಇಲ್ಲವಲ್ಲ—ಎಂದನು. ಆಗ ಆ ಸ್ತ್ರೀಯರು—
 ಎಲೈ ಪಾಪಿ, ನಿನ್ನ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಅವರು ಗೋಚರವಾಗುವರೆ ? ಅವರು ಅಲ್ಲಿ
 ಮಾತಾಪಿತೃಗಳ ಸೇವಾ ಮಾಡುತ್ತಿರುವರು. ನೀನು ಪರಮಪಾಪಿ. ಮೃತಾ
 ಪಿತೃಗಳು ನಿನಗಾಗಿ ಕಷ್ಟವನ್ನನುಭವಿಸುತ್ತಿದ್ದರೆ, ನೀನು ಅವರನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸಿ
 ಮಹಾ ಪಾಪವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡಿರುವೆ. ನಿನ್ನ ಕೂಡ ಮಾತನಾಡಿದರೂ
 ನಮಗೆ ಪಾಪವು ಸಂಭವಿಸುವುದು. ನಿನ್ನನ್ನು ನಮ್ಮ ಕಣ್ಣಿನಿಂದಲೂ ನೋಡ
 ಬಾರದು—ಎಂದರು. ಆಗ ಪುಂಡರೀಕನು— ಅಮ್ಮಂದಿರಾ ! ನೀವು ಯಾರು ?
 ದೇವತಾಸ್ತ್ರೀಯರಂತೆ ಕಾಣುತ್ತೀರಿ. ಈ ಆಶ್ರಮವನ್ನು ಶುದ್ಧಮಾಡಲು
 ಕಾರಣವೇನು ? ದಯವಿಟ್ಟು ತಿಳಿಸಬೇಕೆಂದು ಬೇಡಿಕೊಂಡನು. ಆ
 ಆ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಇವನೊಂದಿಗೆ ಮಾತನಾಡಲು ಇಷ್ಟವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ, ಅಪ
 ನ್ನುದ್ಧರಿಸಬೇಕೆಂಬ ಉದ್ದೇಶದಿಂದಲೇ ಹೀಗೆ ಹೇಳತೊಡಕದರು— ಏಳ
 ಪಾಪಿ, ಕೇಳು, ನಾವು ಗಂಗಾ, ಗೋದಾವರಿ ಮೊದಲಾದ ಸಪ್ತ ಗಂ
 ಯರು. ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಪಾಪಿಗಳು ಸ್ನಾನವನ್ನು ಮಾಡಿ, ಅವರ ಪಾಪ
 ಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟುಬಿಡುತ್ತಾರೆ. ನಾವು ಆ ಪಾಪಗಳನ್ನು ಕಳೆದು
 ಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ, ಮಾತಾಪಿತೃಗಳ ಸೇವಾನಿರತರಾದ ಈ ಮಹಾನುಭವ
 ಸೇವಾಮಾಡಿ, ಪಾಪದಿಂದ ಮುಕ್ತರಾಗಿ ಹೊರಟುಹೋಗುತ್ತೇವೆ. ನಾವು
 ಪಾಪದಿಂದ ಕೂಡಿ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬರುವಾಗ ಕುರೂಪಿಗಳಾಗಿ ಬರುವೆವು. ಸೇವಾ
 ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ನಮ್ಮ ನಿಜಸ್ವರೂಪವು ನಮಗೆ ಬರುವುದು. ಈ ಮಹತ್
 ಗಳಿಗೆ ಮಾತಾಪಿತೃಗಳ ಸೇವಾದಿಂದಲೇ ಇಂತಹ ಜ್ಞಾನವೂ ಕೀರ್ತಿಯೂ
 ಬಂದಿರುವೆವು. ನೀನು ಮುಖ್ಯವಾದ ಧರ್ಮವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ಕಾಶಿಗೆ ಹೋದ
 ರೇನು ? ಮತ್ತೆಲ್ಲಿ ಹೋದರೇನು ? ನಿನ್ನ ಪಾಪವು ಹೋಗಲಾರದು—
 ಎಂದು ಹೇಳಿದರು. ಪುಂಡರೀಕನು ಕೂಡಲೇ ಆ ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸಿ
 ಪಶ್ಚಾತ್ತಪ್ತನಾಗಿ, ತಂದೆತಾಯಿಗಳ ಬಳಿಗೆ ಬಂದು, ನಮಸ್ಕಾರಮ್ನು
 ಮಾಡಿ ಅಲ್ಲಿ ನಡೆದುದನ್ನೆಲ್ಲಾ ಹೇಳಿ. ಆ ಹೊತ್ತು ಮೊದಲು ತಂದೆತಾಯಿ
 ಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಬೇರೆ ದೈವವಿಲ್ಲವೆಂದು ಭಾವಿಸಿ, ಅವರ ಸೇವಾನಿರತನಾದೆನು.

ಆಗ ಅವನಿಗೆ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ದೃಢವಾದ ಭಕ್ತಿಯು ಹುಟ್ಟಿ, ದಿವ್ಯವಾದ ಜ್ಞಾನೋದಯವಾಯಿತು. ಆ ತಂದೆತಾಯಿಗಳ ಸೇವಾದಿಂದಲೇ, ಅವರಂತೆಯಾದ ಪರಮಾತ್ಮನು ಪ್ರಸನ್ನನಾಗುವನೆಂಬ ದೃಢವಾದ ನಂಬಿಕೆಯಿಂದ ಅವರನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಊರಿಗೆ ಹಿಂದಿರುಗಿ ಬಂದು, ಸರ್ವದಾ ಅವರ ಸೇವಾ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು. ಹೀಗೆರಲು ಒಂದಾನೊಂದು ದಿವಸ, ಆತನು ಚಂದ್ರಭಾಗಾ ನದಿಯಲ್ಲಿ ತಂದೆತಾಯಿಗಳಿಗೆ ಸ್ನಾನವನ್ನು ಮಾಡಿಸಿ, ಅಲ್ಲೇ ಅವರಿಗೆ ವಸ್ತ್ರಾದಿಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು, ಉಪಚರಿಸುತ್ತಾ, ತದೇಕನಿಷ್ಠನಾಗಿ ಸೇವಿಸುತ್ತಿರುವಾಗ. ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ಅವನ ಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ, ಅವನು ಕೂತು ವಿತ್ಯಸೇವಾನಿರತನಾಗಿದ್ದಾಗ, ಅವನ ಹಿಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಬಂದು ನಿಂತನು. ಅವನು ಪರಮಾತ್ಮನ ಕಾಲಂದಿಗಯ ಧ್ವನಿಯನ್ನು ಕೇಳಿ. "ಆಹಾ ! ಸ್ವಾಮಿ ಬಂದಿರುವನು. ನಿಲ್ಲಲೂ ಕೂಡ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಎಲ್ಲಿಲ್ಲಿಯೂ ಕೆಸರೇ ಇರುವುದು" -ಎಂದು ಯೋಚಿಸಿ, ಕೂತಹಾಗೆಯೇ ಒಂದು ಇಟ್ಟಿಗೆಯನ್ನು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಬಿಸುಟು, - "ಸ್ವಾಮಿ, ಇದರ ಮೇಲೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಮೊತ್ತು ನಿಲ್ಲು. ನಾನು ನನ್ನ ತಂದೆತಾಯಿಗಳನ್ನು ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟು ಓಡುವಾಗ ಬರುವನು" -ಎಂದು ಹೇಳಿ, ತಂದೆತಾಯಿಗಳನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡುಪೋಗಿ, ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟು, ಅವರನ್ನು ಭೋಜನಾದಿಗಳಿಂದ ಉಪಚರಿಸಿ, ಅವರನ್ನು ದಿವ್ಯಾಸನದಲ್ಲಿ ಕೂಡಿಸಿ, ಅವರ ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ಪಡೆದು, ಶ್ರೀಹರಿಯು ನಿಂತಿದ್ದ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಬಂದನು. ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ಪುಂಡರೀಕನ ಹಾದಿಯನ್ನು ನೋಡುತ್ತಾ ನಿಂತುಬಿಟ್ಟಿದ್ದನು. ಪುಂಡರೀಕನು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು, ಸಾಷ್ಟಾಂಗನಮಸ್ಕಾರವನ್ನು ಮಾಡಿ- "ಸ್ವಾಮಿ, ನಿನ್ನನ್ನು ಬಹಳಹೊತ್ತು ಕಾಯಿಸಿಬಿಟ್ಟೆನು. ಕ್ಷಮಿಸಬೇಕು" -ಎಂದು ಬೇಡಿಕೊಂಡನು. ಪರಮಾತ್ಮನು ಅವನ ಭಕ್ತಿಗೆ ಮೆಚ್ಚಿ, ನಿನಗೆ ಬೇಕಾದುದನ್ನು ಬೇಡು, ಕೊಡುವೆನೆಂದನು. ಪುಂಡರೀಕನು ಸ್ವಾಮಿ ನಿನ್ನನ್ನು ಅನೇಕ ಭಕ್ತರು ಸೇವಾಮಾಡುವಂತೆಯೂ, ನನಗೆ ಯಾವಾಗಲೂ ನಿನ್ನ ದರ್ಶನವಾಗುವಂತೆಯೂ ಅನುಗ್ರಹ ಮಾಡುತ್ತಾ, ಈಗ ನೀನು ನಿಂತ ಹಾಗೆಯೇ ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿಯೇ ನಿಲ್ಲಬೇಕು" -ಎಂದು ಕೇಳಿಕೊಂಡನು. ಪರಮಾತ್ಮನು ಹಾಗೆಯೇ ಆಗಲೆಂದು ವಿಠಲನೆಂಬ

ಹೆಸರಿನಿಂದ ಪುಂಡರೀಕನ ಇಷ್ಟದಂತೆ ರುಕ್ಮಿಣೀಸಮೇತನಾಗಿ ಅಲ್ಲಿಯೇ ನಿಂತು ಬಿಟ್ಟನು. ಅದ್ದರಿಂದಲೇ, ದಾಸರಾಯರು- “ಇಟ್ಟಿಕಲ್ಲನು ಭಕುತಿಯಿಂದಲಿ ಕೊಟ್ಟ ಭಕುತಗೆ ಕೊಟ್ಟ ತನ್ನನು” -ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು.

ಕುಚೇಲನೆಂಬ ಬಡಬ್ರಾಹ್ಮಣನು ಮಹಾ ಭಗವದ್ಭಕ್ತನಾಗಿ, ವಿಷಯ ಸುಖವನ್ನು ತೊರೆದು, ಸಂಸಾರಚಿಂತೆಯನ್ನು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತಂದಕೊಳ್ಳದ ಹರಿಧ್ಯಾನನಿರತನಾಗಿರಲು, ಇವನ ಮಡದಿಯಾದ ಸತಿಶಿರೋಮಣಿಯು ಹಸಿವೆಯಿಂದ ಅಳುತ್ತಿರುವ ಮಕ್ಕಳ ಬಾಧೆಯನ್ನು ತಾಳಲಾರದೆ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ದರ್ಶನ ಮಾಡಿಬನ್ನಿರೆಂದು ಅನೇಕಾವರ್ತಿ ಪತಿಯನ್ನು ಬೇಡಿಕೊಂಡಳು. ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು ಹೇಗಾದರೂ ಆಗಲಿ, ಈಕೆಯು ಭಗವದ್ಭಕ್ತನ ಮಾಡಿದ ಹೇಳುತ್ತಿರುವುದು ಒಳ್ಳೆಯದಷ್ಟೆ ! ಹೋಗಿಬರೋಣವೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ, ತನ್ನ ಸತಿಯು ಎಲ್ಲಿಂದಲೋ ಯಾಚಿಸಿ ತಂದುಕೊಟ್ಟ ನಾಲ್ಕು ಹಿಡಿ ಅವಲಕ್ಕಿಯನ್ನು ಗಂಟುಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು. ಪರಮಾತ್ಮನ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಬಂದನು. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಇವನ ಭಕ್ತಿಗೆ ಮೆಚ್ಚಿ, ನಾಲ್ಕು ಹಿಡಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಹಿಡಿ ಅವಲಕ್ಕಿಯನ್ನು ಮಾತ್ರ ತಾನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು, ಅವನಿಗೆ ಐಹಿಕದಲ್ಲಿ ಪರಮೈಶ್ವರ್ಯವನ್ನೂ, ತನ್ನ ಮನೆಯಂತೆ ದಿವ್ಯವಾದ ಮನೆಯನ್ನೂ ಕೊಟ್ಟು. ಪರಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನೂ ಕೊಟ್ಟನು. ಇದನ್ನೇ ದಾಸರಾಯರು “ಕೊಟ್ಟ ಬಡಬ್ರಾಹ್ಮಣಗೊಪ್ಪಿಡಿಯವಲಿಗಖಿಳಾರ್ಥ” -ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು.

“ಕೆಟ್ಟ ಮಾತುಗಳಿಂದ ಚೈದ್ಯನ ಪೊಟ್ಟಿಯೊಳಗಿಬಿಟ್ಟ” -ಧರ್ಮರಾಜನು ರಾಜಸೂಯ ಯಾಗವನ್ನು ಮಾಡಿದಾಗ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಅಗ್ರಪೂಜಾ ಮಾಡಿದುದನ್ನು ನೋಡಿ ಶಿಶುಪಾಲನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಬಹಳವಾಗಿ ದೂಷಿಸಲು, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅವನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದನು. ತಕ್ಷಣವೇ ಶಿಶುಪಾಲನ ದೇಹದಿಂದ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಕಾಣುವಂತೆ ಒಂದು ಜ್ಯೋತಿಯು ಹೊಟ್ಟು, ಕೃಷ್ಣನ ಪಾದಾಂಗುಷ್ಠದದ್ದಾರಾ ಉದರವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿತು. ಶಿಶುಪಾಲನು ಜೀವದ್ವಯಾವೇಶವುಳ್ಳವನಾಗಿದ್ದನು. ಬ್ರಹ್ಮಪುತ್ರನಾದ ಆದಿಹರಿಣ್ಯನೆಂಬ ದೈತ್ಯನ ಆವೇಶದಿಂದಕೂಡಿದ ಜಯನೆಂಬ ವಿಷ್ಣುವಿನ ದ್ವಾರಪಾಲಕನೇ ಶಿಶುಪಾಲನು.

ಅಸುರನ ಅವೇಶದಬಲದಿಂದಲೇ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ದೂಷಿಸಿದ್ದು. ಇದನ್ನು ತಿಳಿದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ತನ್ನ ಭಕ್ತನಾದ ಜಯನು ಅಸುರಾವೇಶದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಪರಾಧವನ್ನು ಕ್ಷಮಿಸಿ, ಅವನನ್ನು ತನ್ನಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡನು -ಎಂಬುದೇ ಇದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು.

“ಬಾಣದಲಿಟ್ಟ ಭೀಷ್ಮನವಗುಣಗಳನೆಣಿಸಿದನೇ” - ಈ ವಿಷಯವು ಭೀಷ್ಮಾಚಾರ್ಯರು ತಮ್ಮ ನಿಯೋಗಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಿದ ಧಾರ್ಮಿಕ ಪ್ರಥಮಸ್ಕಂಧದ ೯ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ಎರಡು ಶ್ಲೋಕಗಳಿಂದ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುವುದು. ಅವು ಇಂತಿವೆ :—

(೧) ಸ್ವನಿಯಮನುಸಹಾಯ ಮತ್ಪ್ರಜ್ಞಾಮೃತಮುಧಿಕರ್ತು-
ನವಪ್ಲುತೋರಥಸ್ತಃ | ಧೃತರಥಚರಣೋಭ್ಯಯಾದ್ವಲಾಗ್ರೇ ಹರಿ
ಃವ ಹರಿಶುಮಿಭಂಗತೋತ್ತರೀಯಃ ||

(೨) ಶಿತನಿಶಿಖಹತೋ ನಿಶೀರ್ಣದಂಶಃ ಕ್ಷತಜ ಪರಿಪ್ಲುತ ಆತ-
ಣಯಿನೋ ಮೇ | ಪ್ರಸಭಮಭಿಸಸಾರ ಮದ್ವಧಾರ್ಥಂ ಸ ಭವತು ಮೇ
ಭಗವಾನ್ಮದೇ ಮುಕುಂದಃ ||೩೮||

ಇದರ ಪೂರ್ವಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತಾನು ಭಾರತ ಯುದ್ಧ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆಯುಧವನ್ನು ಹಿಡಿಯುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡಿದ್ದನ್ನು “ನಿನ್ನ ಕೈಯಿಂದ ಆಯುಧವನ್ನು ಹಿಡಿಸುತ್ತೇನೆ” — ಎಂದು ಭೀಷ್ಮಾಚಾರ್ಯರು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದರು. ಪೂರ್ವದ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಗಳು ಇಂತಿರಲು, ಭೀಷ್ಮಾಚಾರ್ಯರಿಗೂ ಮತ್ತು ಅರ್ಜುನನಿಗೂ ಬಲವತ್ತರವಾದ ಯುದ್ಧವು ನಡೆಯಿತು. ಆಗ ಭೀಷ್ಮಾಚಾರ್ಯರು ಕ್ರೂರವಾದ ಬಾಣಗಳಿಂದ ಕೃಷ್ಣಾರ್ಜುನರನ್ನು ಹೊಡೆಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಅರ್ಜುನನು—ವೃದ್ಧರು, ಪಿತಾಮಹರು-ಎಂಬ ಅಭಿಮಾನದಿಂದ ಮೃದುವಾಗಿ ಯುದ್ಧ ಮಾಡುತ್ತಿರಲು, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅರ್ಜುನನ ಬಲವನ್ನು ವೃದ್ಧಿಗೊಳಿಸಿ, ಕೋಪೋದ್ರೇಕ ಮಾಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ

ಚಕ್ರವನ್ನು ತನ್ನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು, ಅತಿ ವೇಗವಾಗಿ ರಥದಿಂದ ಧುಮುಕಿ, ಭೀಷ್ಮಾಚಾರ್ಯರನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವಂತೆ ಅರ್ಧಟಿಸುತ್ತಾ, ಅವರ ಕಡೆಗೆ ಬಂದನು. ಅರ್ಜುನನು ಕೃಷ್ಣನ ಕ್ಷಮಾಪಣೆಯನ್ನು ಬೇಡಿಕೊಂಡು, ಅವನನ್ನು ಹಿಡಿದು ನಿಲ್ಲಿಸಿದನು. ಹೀಗೆ ಭಾರತ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ನಡೆದ ವಿಷಯವನ್ನು ನೆನಪಿಗೆ ತಂದು, ಈಗ ತಮಗೆ ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ ಕೂತಿರುವ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕುರಿತು, ಭೀಷ್ಮಾಚಾರ್ಯರು ಸ್ತೋತ್ರ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ, “ಎಕ್ಕ ಕೃಷ್ಣ ! ನೀನು ಮಾಡಿದ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ನಿನ್ನ ಭಕ್ತನಾದ ನಾನು ಮಾಡಿದ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯನ್ನು ಪರಿಪಾಲಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ, ಚಕ್ರವನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿ, ರಥದಿಂದ ಕೆಳಕ್ಕೆ ಹಾರಿ, ಸಿಂಹವು ಆನೆಯ ಮೇಲೆ ಬೀಳುವುದಕ್ಕೆ ಬರುವಂತೆ, ನನ್ನ ಮೇಲೆ ಬರುತ್ತಾ ನೋಡಿದವರಿಗೆ ನನ್ನನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವಂತೆ ಪ್ರಕಟಣಪಡಿಸುತ್ತಾ, ನಿನ್ನ ಮೈಮೇಲಿನ ಪೀತಾಂಬರವು ಕೆಳಗೆ ಬಿದ್ದದನ್ನೆ ಲಕ್ಷಿಸದೆ, ಅತಿ ರಭಸದಿಂದ ನನ್ನೆದುರಿಗೆ ಓಡಿಬಂದೆಯೋ ! ಮತ್ತು ನನ್ನ ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಬಾಣಗಳಿಂದ ಕತ್ತರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಕವಚವುಳ್ಳವನಾಗಿ, ರಕ್ತದಲ್ಲಿ ಸ್ನಾನಮಾಡಿದಂತೆ ಮೈಯಲ್ಲಿ ರಕ್ತವು ಸ್ರವಿಸುತ್ತಿರಲು, ಅತತಾಯಿಯಾದ ನನ್ನನ್ನು ಕೊಲ್ಲಲು ಬರುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ಅರ್ಜುನನು ತಡೆದು— “ಭೀಷ್ಮನನ್ನು ಕೊಲ್ಲಬೇಡ” —ಎಂದು ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರೂ ಲಕ್ಷ್ಮ್ಮಮಾಡದೆ ಓಡಿ ಬಂದೆಯೋ ! ಅಂತಹ ನೀನು ಈಗ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದುದು ನನ್ನ ಮುಕ್ತಿ ಸುವಿಧಿ ಕಾರಣವಾಯಿತು”. —ಎಂದು ಭೀಷ್ಮಾಚಾರ್ಯರು ಹೇಳಿದ ವಾಕ್ಯವಿರುವುದು. ಇದರಿಂದ— “ಬಾಣದಲಿಟ್ಟ ಭೀಷ್ಮನವಗುಣಗಳನೆಣಿಸಿದರೆ” —ಎಂಬ ಪದಗಳಿಗೆ ಅರ್ಥ ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಆಯುಧವನ್ನು ಹಿಡಿಯುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡಿರಲು, ಆಯುಧವನ್ನು ನಿನ್ನ ಕೈಯಿಂದ ಹಿಡಿಸುತ್ತೇನೆಂದು ಭೀಷ್ಮಾಚಾರ್ಯರು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡಿದ್ದು ದೊಡ್ಡ ದ್ರೋಹ. ಪರಶುರಾಮರೂಪಿಯಾದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ಭೀಷ್ಮಾಚಾರ್ಯರಿಗೆ ಅಂಬೆಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸೆಂದು ಹೇಳಲು, ಅವರು ಆ ಮಾತನ್ನು ಮಾರಿ ಪರಶುರಾಮದೇವರ ಸಂಗಡ ಯುದ್ಧವನ್ನೇ ಮಾಡಿದರು.

ಭಾರತ ಶಾಸ್ತ್ರಯ್ಯ ನಿರ್ಣಯದ ೧೮ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ :—

“ಭೀಷ್ಮಸ್ತು ಭಾರ್ಗವಂ ರಾಮಮವನೇನೇಯಯೋಧಶ್ಚ” —

ಎಂಬ ಪ್ರಮಾಣವಾಕ್ಯಾನುಸಾರ. ಭೀಷ್ಮಾಚಾರ್ಯರು ಪರಶುರಾಮರಿಗೆ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಅವಮಾನವನ್ನು ಮಾಡಿದರೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ದ್ರೌಪದಿಯ ವಸ್ತ್ರಾಪಹರಣಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆಕೆಯು ಎಷ್ಟು ವದರಿದರೂ ಭೀಷ್ಮಾಚಾರ್ಯರು ನ್ಯಾಯವನ್ನೂ ಕೂಡ ಹೇಳಿದೆ, ಉದಾಸೀನರಾಗಿದ್ದುದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಅಸಮಾಧಾನವಾಗಿದ್ದಿತು. ಈ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ನಿರ್ಣಯದ ೫ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ವಾಕ್ಯ ಆಧಾರವಾಗಿರುವುದು. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಪಾಂಡವರಿಗೂ ಮತ್ತು ಕೌರವರಿಗೂ ಸಂಧಿ ಮಾಡಿಸುವ ಉದ್ದೇಶ್ಯದಿಂದ ಕಾನು ಪಾಂಡವರ ರಾಯಭಾರಿಯಾಗಿ ಹಸ್ತಿನಾವತಿಗೆ ಬಂದಾಗ, ದುರ್ಯೋಧನನು ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ತನ್ನ ಮನೆಗೆ ಭೋಜನಕ್ಕೆ ಕರೆದನು. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು— “ನನಗೆ ಪ್ರಿಯರಾದ ಪಾಂಡವರಿಗೆ ದ್ರೋಹವನ್ನು ಬೆಳೆಸುವ ನಿನ್ನ ಮನೆ ಋಲ್ವಿ ಭೋಜನವನ್ನು ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ” —ಎಂದು ಹೇಳಿ, ವಿದುರನಮನೆಗೆ ಹೋಗುತ್ತಿರಲು ಭೀಷ್ಮಾಚಾರ್ಯರೇ ಮೊದಲಾದವರು ತಮ್ಮ ಮನೆಗಳಿಗೆ ಭೋಜನಕ್ಕೆ ಬರಬೇಕೆಂದು ಕರೆದರು. ಆ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ “ಸ ಭೀಷ್ಮ ಶೂರ್ವೈರಭಿಯಾಚಿತೋಪಿ ಜಗಾಮನೈಷಾಂ ಗೃಹಮಾದಿ ದೇವಃ | ಉಪೇಕ್ಷಿತಾ ದ್ರೌಪದೀತ್ಯಪ್ರಮೇಯೋ ಜಗಾಮ ಗೇಹಂ ವಿದುರಸ್ಯ ಕೀಘ್ರವಾ ||”

-ಭೀಷ್ಮಾಚಾರ್ಯಪ್ರಭೃತಿಗಳು ತಮ್ಮ ಮನೆಗಳಿಗೆ ಬರಬೇಕೆಂದ್ನು ಬಹಳವಾಗಿ ಬೇಡಿಕೊಂಡರೂ- “ನೀವು ದ್ರೌಪದಿಯ ವಸ್ತ್ರಾಪಹರಣಕಾಲದಲ್ಲಿ ಉಪೇಕ್ಷಿಸಿದುದರಿಂದ ನಿಮ್ಮ ಮನೆಗಳಿಗೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲ” —ಎಂದು ಹೇಳಿ, ವಿದುರನ ಮನೆಗೆ ಹೋದನು —ಎಂದು ಇರುವುದು. ಈ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ದ್ರೌಪದಿಯನ್ನು ಉದಾಸೀನ ಮಾಡಿದ್ದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಅಸಮಾಧಾನಕರ ಎಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುವುದು. ಅಷ್ಟೂ ಅಲ್ಲದೆ ಪಾಂಡವವಿರೋಧಿಯಾದ

ದುರ್ಯೋಧನನಿಗೆ ಸಹಾಯವಾಗಿ ಪಾಂಡವರ ಕೂಡ ಯುದ್ಧಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದು ಮತ್ತೊಂದು ದ್ರೋಹ. ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಅನೇಕ ಅಪರಾಧಗಳು ಭೀಷ್ಮಾಚಾರ್ಯರಲ್ಲಿದ್ದರೂ, ಅವನ್ನು ಗಣನೆಗೆ ತಾರದೆ, ಅಂತ್ಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅವರಿಗೆ ದರ್ಶನವಿತ್ತು. ಅವರಿಂದ ಸ್ತುತಕೃಮಾನನಾಗಿ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನಿತ್ತನು. ಆದದರಿಂದಲೇ ದಾಸರಾಯರು “ಕರುಣಾಳು” — ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಮಾಡಿರುವರು. ಈ ಚರಿತ್ರೆಯಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನು ಕರುಣಾಸಮುದ್ರನೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುವುದೆಂಬ ಭಾವ.

(೩) “ಭಾನ ದರ್ಪಣಟೀಕಾ” — ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ :-

ಈಗ ಇಟ್ಟಿಗೆ ಕೊಟ್ಟವನು ಪುಂಡರೀಕನು. ಅವಲಕ್ಕಿ ಕೊಟ್ಟವನು ಸುದಾಮನು. ಇವರು ಮಾಡಿದ ಅಲ್ಪಪೂಜಾ ಸ್ವೀಕರಿಸಿ, ಸದ್ಗತಿ ಕೊಟ್ಟನೆಂತಲೂ, ಚೈದ್ಯ (ಶಿಶುಪಾಲನನ್ನು) ಹೊಟ್ಟಿಯೊಳಗೆ ಸ್ಥಳಮಾಡಿ, ಬಾಣದಲ್ಲಿಟ್ಟಂಥ ಭೀಷ್ಮನ ಅಪರಾಧಗಳನ್ನು ಗಣನೆಗೆ ತಾರದೆ, ಪರಮದಯಾಸಾಂದ್ರ-ಸದ್ಗತಿಪ್ರದನಾದನೆಂತಲೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ, “ಇಟ್ಟಿಕ್ಕಲು” ಎಂಬ ಪದ್ಯದಿಂದ.

ಒಪ್ಪಿಡಿ—ಒಂದು ಮುಷ್ಟಿ. ಅವಲಿಗೆ—ಅವಲಕ್ಕಿಗೆ. ಇಂಬಿಟ್ಟಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಬಿಟ್ಟಿ. ಎಣಿಸಿದನೆ-ಲಕ್ಷಕ್ಕೆ ತಂದನೆ ? ||೧೧||

(೪) ತಾಮ್ರಪರ್ಣಿಯಾ (ಸಂಸ್ಕೃತ ಮೂಲ) :-

ಇಟ್ಟಿಕ್ಕಲಿನ ಇತಿ || ತನ್ನಾಮಕ ಶಿಲಾವಿಶೇಷಧಾಮಃ ಪುಂಡರೀಕಸ್ಯ ಭಕ್ತ್ಯಾ ತುಷ್ಠಃ ಸನ್ ತಸ್ಯ ಸ್ವಾತ್ಮಾನನೇವ ದದೌ | ಏಕಮೃಷ್ಟಿ ಪೃಥಕ್ ತಂಡುಲದಾತುಃ ಸುದಾಮಃ ಅಖಿಳಾರ್ಥಾನ್ ದದೌ | ಜಾರಹೋರಾದಿ ಮರ್ಮಭೇದಕವಾಕ್ಯೇನ ಸ್ವನಿಂದಾಂ ಓಪತಃ ಚೈದ್ಯಸ್ಯ ಶಿಶುಪಾಲಸ್ಯ ಅಪರಾಧ ಮಗಣಯ್ಯ ತಮೇವ ಸ್ಪೋದರೇ ಸ್ಥಾಪಿತವಾನ್ || ಅತ್ರೇದಂ ತಾತ್ಪರ್ಯಂ || ಚೈದ್ಯಸ್ಯ ಜಯಾಂಶತ್ವಾದಂಶಮೇವ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಾಂತಸ್ಥ ಭಾ

ವ್ಯಯಾತ್ಮಕ ವೈಕುಂಠದ್ವಾರಪಾಲಸ್ಥಾನಂ ಪ್ರತಿಪ್ರೇಷಿತವಾನಿತ್ಯಸ್ಮಿನ್ನರ್ಥೇ
 ಸ್ತೋದರೇ ಸ್ಥಾಪಿತಾವಾನಿತ್ಯುಕ್ತಂ || ಕುರುಪಾಂಡವಯುದ್ಧೇ ಭೀಷ್ಮ
 ಬಾಣೇನ ತಾಡಿತೋಪಿ ತದಪರಾಧಮಗಣಯ್ಯ ತಸ್ಯ ಪ್ರಸನ್ನೋಽ ಭೂದಿತ್ಯ
 ಸನ ಭಗವತಃ ಭಕ್ತೇಷು ಕಾರುಣ್ಯಾತಿಶಯಃ ಅಸ್ತೀತಿ ಕಿಂವಾಚ್ಯಂ | ಅತ
 ಏವಾತಿ ದಯಾಲುರಿತಿ ಭಾಷಃ ||೧೦||

ಕನ್ನಡಾನುವಾದ :

ತನ್ನ ಭಕ್ತರಲ್ಲಿಟ್ಟಿರುವ ಹರಿಯ ಅತಿಶಯಕಾರಣವನ್ನು ತೋರಿಸು
 ಶ್ವರೆ— “ಇಟ್ಟಿ ಕಲ್ಲನು” —ಎಂಬ ಪದ್ಯದಿಂದ.

ಇಟ್ಟಿ ಕಲ್ಲನು ಭಕುತಿಯಿಂದ ಕೊಟ್ಟ ಭಕುತಗೆ=“ಇಷ್ಟಿ ಕಾ” —ಎಂಬ
 ಒಂದು ತರಹದ ಶಿಲೆಯನ್ನು (ಭಕುತಿಯಿಂದ) ಕೊಟ್ಟ ಪುಂಡರೀಕನೆಂಬ ಭಕ್ತ
 ನಿಗೆ ಮೆಚ್ಚಿ ತನ್ನನೇ ಕೊಟ್ಟ =ತನ್ನನ್ನೇ ಕೊಟ್ಟನು, ಅಂದರೆ, ಅವನ ವಶ
 ನಾಗಿ ನಿಂತನು. ಬಡಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ಒಪ್ಪಿಡಿ ಅವನಿಗೆ ಅಖಿಳಾರ್ಥ ಕೊಟ್ಟು =
 ಒಂದು ಹಿಡಿ ಅವಲಕ್ಕಿಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಸುದಾಮನೆಂಬ ಬಡಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿಗೆ
 ಸಕಲ ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳನ್ನು ನೀಡಿದನು. ಚೈದ್ಯನ ಕೆಟ್ಟ ಮಾತುಗಳಿಂದ =
 ಸಭಾಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಜಾರಚೋರನೆಂದು ನಿಪ್ಪುರನಾಗಿ ನಿಂದಾವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಶ್ರೀ
 ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಬೈಯ್ದು ಶಿಶುಪಾಲನ ಅಪರಾಧಗಳನ್ನು ಎಣಿಸಿದನೆ ? ಆ ಚೀದಿ
 ರಾಜನನ್ನೇ ತನ್ನ ಉದರದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಸಂರಕ್ಷಿಸಿದನು. ಶಿಶುಪಾಲನು
 ಜಯಾಂಶನಾದುದರಿಂದ, ಅವನ ದೇಹದಲ್ಲಿದ್ದ ಜಯಾಂಶವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ
 ದೊಳಗಣ ಎರಡು ಭಾಗರೂಪವಾದ ವೈಕುಂಠದ ದ್ವಾರಪಾಲಕ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ
 ಕೊಡಿಸಿದನು —ಎಂಬುದು ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಬಾಣದಲ್ಲಿಟ್ಟ ಭೀಷ್ಮನ ಅವಗುಣ
 ನೆಣಿಸಿದನೆ = ಕಾರವಪಾಂಡವ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಮೈತುಂಬ ಬಾಣಗಳನ್ನು ಗುರಿ
 ಮಿಂದ ಹೊಡೆದ ಭೀಷ್ಮಾಚಾರ್ಯರ ಅಪರಾಧಗಳನ್ನು ಎಣಿಸದೆ, ಅವರಿಗೆ
 ಪ್ರಸನ್ನನಾಗಿ, ತನ್ನ ರೂಪವನ್ನು ತೋರಿಸಿದನು. ಇದರಿಂದ ಭಗವಂತನು
 ಭಕ್ತರಲ್ಲಿ ಅತಿಶಯ ಕರುಣೆಯನ್ನು ತೋರಿಸುವನು —ಎಂಬುದನ್ನು ಬೇರೆ

ಎನು ಹೇಳಬೇಕು ? ಆದುದರಿಂದಲೇ ಅವನು “ದಯಾಮಯ” ನೆಂದು ಭಾವ
 ||೧೦||

(೫) ಜನುಖಂಡಿ ಶ್ರೀ ನಾದಿರಾಜಾಚಾರ್ಯರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ
 (ಸಂಸ್ಕೃತ ಮೂಲ) :—

ಶ್ರೀ ಶಾಲಿನೀಶಸ್ಯ ನಿಜರಕ್ಷಣಕ್ರಮಂ ವಕ್ತಿ “ಇಟ್ಟಿ” -ಇತಿ ಅವಲ್ =
 ಅವಲಕ್ಕಿ ಕೊಟ್ಟೀತಿ | ಆಸುರಾವಿಷ್ಟಾಯ ಆತ್ತಿಯಾಯ ದ್ವೇಷಫಲ
 ಅನಿರೂಪಸ್ಯಸಿದ್ಧಿದಃ | ಇಂಬಿಟ್ಟಿ = ಸ್ಥಳಕೊಟ್ಟು—ಎಣಿಸಿದನೆ ? ನೇತ್ಯ
 ಥಃ | “ಕೀಟವೇಶಸ್ಯತೇ” ತ್ಯುಕ್ತೇಃ || ನನುದ್ವಿಷತಃ ಏವಫಲಂ ಕಿನ್ನೋ
 ಚ್ಯತಃ ಇತಿಚೇತ್ || ಕರ್ಮಣಾ ವಾಚಾ ಮನಸಾ ಯೋದ್ವಿಷ್ಟಾದ್ವಿಷ್ಟು
 ಮವ್ಯಯಂ | ಮಜ್ಜಂತಿ ಪಿತರಸ್ತಸ್ಯ ನರಕೇ ಶಾಶ್ವತೀಃ ಸಮಾ ||
 ಇತ್ಯೇತನ್ಮಾನ ವಿರೋಧಃ || ಸ್ವತಃ ಸದ್ಗತಿಯೋಗ್ಯತ್ವಾತ್ ಶಿಶುಪಾಲ
 ಗತಸ್ಯತು | ಭಕ್ತಾಃ ನೈವ ನಿಪಾತ್ಯಂತೇ ಧರ್ಮಾರ್ಥಮ್ಯೈಸ್ತ ಥೇತರೈಃ ||
 ತಥಾಹಿ ಕರುಣೋ ವಿಷ್ಟುಃ | ಅತೋಯದ್ಯಸುರಾವೇಶಾತ್ ಕೃತಮೇತೇನ
 ದುಷ್ಟೃತಂ || ಅನಾದಿ ಭಕ್ತೋಯಸ್ಮಾನ್ಮೇ ಮೋಚಯಿಷ್ಯೇ ತತಸ್ತಜ್ಜಹು ||
 ಇತಿ ಮತ್ಪ್ರಮೋಚಯತಿ ಭಕ್ತಪಾಪಸಹಿಷ್ಣುತ್ವೋಕ್ತೇಃ ಸಾಧೂಕ್ತಂ ಕರ್ಮಣಿ
 ||೧೧||

ಕನ್ನಡಾನುವಾದ :—

ಶ್ರೀವನಿತೆಯರಸನ ಭಕ್ತರನ್ನು ಸಂರಕ್ಷಿಸುವ ಕ್ರಮವನ್ನು ವಿವರಿಸಿ
 ತ್ತಾರೆ. “ಇಟ್ಟಿಕಲ್ಲನು” ಎಂಬ ಪದ್ಯದಿಂದ.

ಅವಲ್ = ಅವಲಕ್ಕಿ.. ಕೆಟ್ಟಮಾತುಗಳಿಂದ = ಆಸುರಾವಿಷ್ಟನಾದ
 ನಿಜಭಕ್ತನಿಗೆ, ಅವೇಶದ ದೆಸೆಯಿಂದಾಗಿ ಮಾಡಿದ ದ್ವೇಷಫಲವನ್ನು ಕೊಡದೇ
 (ಎಣಿಸದೇ) ಸದ್ಗತಿಯನ್ನು ನೀಡಿರುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಇಂಬಿಟ್ಟಿ =
 ಸ್ಥಳ ಕೊಟ್ಟಿ. ಎಣಿಸಿದನೇ ? = ಗಣನೆಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲಿಲ್ಲ ಎಂದು ಭಾವ.

ಘಟೆ ಪೇಶಸ್ಕೃತಾರುದ್ಧಃ ?- ಪೇಶವೆಂಬ ಹುಳದಿಂದ ಮತ್ತಲ್ಪಟ್ಟ ಕೀಟ
ನೆ-ಎಂಬ ನ್ಯಾಯದಿಂದ ಭಾಗವತ ದಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ.

ಸೂತ್ರ :-

“ಘಟೆ ಪೇಶಸ್ಕೃತೇ ವ್ಯಕ್ತೇಃ | ನನುದ್ವಿಷತಃ ಏವಫಲಂ
ದ್ವೀಚ್ಯತೇ | ಇತಿಚೇತ್ || - ಇತಿ ಶ್ರೀನುದ್ವಾಗವತೇ ||

ಹಾಗಾದರೆ, ದ್ವೇಷಿಸಿದವರಿಗೇ ಈ ಫಲವೆಂದು ಏಕೆ ಹೇಳಬಾರದು ?
ಎಂದರೆ, “ತನುಮನವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಭಗವಂತನನ್ನು ದ್ವೇಷಿಸುವವನೂ
ಗೂ ಅವನ ಸಮಸ್ತಪಿತೃಗಳೂ ನರಕದಲ್ಲಿ ಬೀಳುತ್ತಾರೆ” —ಎಂದು
ಸುವ ವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ವಿರೋಧ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದುದರಿಂದ, ದ್ವೇಷಿಸುವವರಿಗೆ
ಶ್ರೀ ಇಲ್ಲ. ಶಿಶುಪಾಲನು ಸ್ವತಃ ಸದ್ಗತಿಗೆ ಯೋಗ್ಯನು. ಆದುದರಿಂದ
ನಿಗೆ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಉದರದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶ ದೊರೆಯಿತು. ಭಕ್ತರಾದ ದೇವತೆ
ಪಾಪಗಳಿಂದಲೂ, ಅಧರ್ಮಗಳಿಂದಲೂ ನರಕವನ್ನು ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ.
ಪಾಲನು ಮಾಡಿದ ನಿಂದೆ ಮುಂತಾದ ಮಹಾಪರಾಧಗಳನ್ನು ಅಸುರಾ
ದಿಂದ ಮಾಡಿದುವೆಂದೂ ಭಕ್ತನಾದುದರಿಂದ ಶಿಶುಪಾಲನು ಸ್ವತಃ
ಶಿಶುವೆಂದು ತಿಳಿದು ಭಗವಂತನು— “ಇವನನ್ನು ಮೋಚಿಸಬೇಕು
ಎಂದು ಇಚ್ಛಿಸಿ, ಚೈದ್ಯ (ಶಿಶುಪಾಲ) ಮುಂತಾದವರನ್ನು
ಚಿನ್ನಗೈದು, ತನ್ನಲ್ಲಿ ಇಂಬಿಟ್ಟನು —ಎಂದು ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಪುರಾಣ
ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ- “ಭಕ್ತಪಾಪಸಹಿಷ್ಣುವು” ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಸರಿ
ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಸೂತ್ರ :-

“ತಥಾಹಿ ಕರುಣೋ ವಿಷ್ಣುಃ | ಅತೋಯದ್ಯ ಸುರಾವೇಶಾತ್
ಬೀಶೇನ ದುಷ್ಕೃತಮ್ || ಅನಾದಿಭಕ್ತೋ ಯಸ್ಯಾನ್ವೇ ಮೋಚ

ಯಿಷ್ಟೇ ತತಸ್ತಿಸ್ತುಹಮ್ || ಇತಿಮುತ್ಸಾ ನೋಚಯಂ ಚೈವ್ಯಾ
ದೀನಪಿ ಕೇಶವಃ ||

(೬) “ಗುರುಹೃದಯಪ್ರಕಾಶಿಕೆ”-ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ :-

ಪೀಠಾರ್ಥವಾಗಿ ಇಟ್ಟಿಗೆ ಕಲ್ಲನ್ನು ಕೊಟ್ಟ ಪುಂಡರೀ (೦೬) ಕನು
ಭಕ್ತನಿಗೆ ತನ್ನ ರೂಪದರ್ಶನ ಕೊಟ್ಟು, ಅದ್ಯಾಪಿ ಪ್ರತಿಮಾರೂಪದಿಂದ
ಇದ್ದಾನೆ. ಒಂದು ಹಿಡಿ ಅವಲಕ್ಕಿಕೊಟ್ಟ ಸುದಾಮನಿಗೆ ಸಕಲ ಪುರುಷಾರ್ಥ
ಕೊಟ್ಟನು. ಕೆಟ್ಟ ಮಾತುಗಳಿಂದ ಬೈದದ್ದೆಣಿಸದೆ ಶಿಶುಪಾಲನಾದ ಕ್ಷ
ದ್ವಾರಪಾಲನಿಗೆ ಸಾಯುಜ್ಯ ಕೊಟ್ಟನು. ಬಾಣದಿಂದ ಹೊಡೆದ ಭೀಷ್ಮ
ನಪರಾಧಗಳನ್ನೆಣಿಸದೆ ಆತಗೆ ಫಾಯದ ನೋವು ಹೋಗುವಂತೆ ದಾರ್ಡ್ಯವನ್ನು
ಕೊಟ್ಟು ಕಾಪಾಡಿದ. ಹೀಗೆಂದು ಭಾರತಾದಿಗಳಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ದೇವರು
ಕರುಣಾಳು ||೦೨||

ಸರ್ವವ್ಯಾಖ್ಯಾನಸಾರಸಂಗ್ರಹ :-

ಭಕ್ತರ ಮೇಲೆ ಶ್ರೀ ಹರಿಯು ಇಟ್ಟಿರುವ ವಾತ್ಸಲ್ಯಪರಿಪೂರ್ಣವಾದ
ಮಹಿಮಾಶಿತಿಯನ್ನು ಕೆಲವು ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳಿಂದ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ ದಾಸರು
ಯರು. “ಇಟ್ಟಿಕಲ್ಲನ್ನು” — ಎಂಬ ಈ ಪದ್ಯದಿಂದ.

ಪುಂಡರೀ (೦೬) ಕನು ಹರಿಯ ಭಕ್ತಾಗ್ರೇಸರ, ತನ್ನ ಮಾತಾಪಿತೃಗಳ
ಸೇವೆಯೇ ಅವರ ಅಂತರ್ಯಾಮಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣರ ಸೇವೆ ಎಂಬ
ಉತ್ತಮಾನುಸಂಧಾನದಿಂದ ಸಾಧನೆಯಲ್ಲಿ ನಿರತನಾಗಿದ್ದ, ಆತನು ಒಮ್ಮೆ
ಮಾತಾಪಿತೃಗಳ ಸೇವಾನಿರತನಾಗಿದ್ದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅವನ ಭಕ್ತಿಯ ಪರಾಕಾಷ್ಠೆ
ಯನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸಲೋಸುಗ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಅವನ ಹಿಂದೆ ನಿಂತನು. ಶ್ರೀಹರಿಯ
ಚರಣಾಬ್ಜಗಳ ಕಾಲಂದಿಗಿಯ ಸದ್ದನ್ನು ಆಲಿಸಿ, ಪುಂಡರೀಕನು ಅಲ್ಲಿಯೇ
ಇದ್ದ ಇಟ್ಟಿಗೆಯೊಂದನ್ನು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಎಸೆದು, ತಾನು ಮಾತಾಪಿತೃಗಳ ಸೇವೆ
ಯನ್ನು ಮುಗಿಸಿಕೊಂಡು ಬರುವವರೆಗೆ, ಆ ಇಟ್ಟಿಗೆಯಮೇಲೆ ನಿಂತಿರುವ

ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ದೈನ್ಯದಿಂದ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿಕೊಂಡನು. ಆತನ ಭಕ್ತಿಭಾವಕ್ಕೆ ಮೆಚ್ಚಿ, ಭಗವಂತನು ಈ ಇಟ್ಟಿಗೆಯ ಮೇಲೆಯೇ ನಿಂತನು. ನಂತರ ಬಂದ ಘಡೋಕನ ಸೇವೆಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ, ಅವನ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯಂತೆ, ಚಂದ್ರ ಘಾನದಿಯ ತೀರದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಸಂದರ್ಶನಭಾಗ್ಯವನ್ನು ಕರುಣಿಸಿ, ಈಗಲೂ ಒಂದುರಂಗವಿಠಲನೆಂದು ಪ್ರತಿಮಾರೂಪದಲ್ಲಿ ವಿರಾಜಮಾನನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಒಂದು ಶ್ರೀಹರಿಯ ಕಾರುಣ್ಯವಿಶೇಷಕ್ಕೆ ನಿದರ್ಶನ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಮತ್ತು ಸುದಾಮಾ ಇಬ್ಬರೂ ಬಾಲ್ಯಮಿತ್ರರು. ಸಾಂದೀ ಟೀ ಗುರುಗಳಲ್ಲಿ ಗುರುಕುಲವಾಸದಲ್ಲಿದ್ದ ಸಹಪಾಠಿಗಳು. ಸುದಾಮನು ಶ್ರೀಹರಿಯ ವಿಶಾಂತಭಕ್ತ. ಅನವರತವೂ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಮಹಾಮಹಿಮೆಗೆ ಣ್ಣು ಚಿಂತಿಸುತ್ತಾ ಹರಿನಾಮಸ್ತರಣೆಯಲ್ಲಿಯೇ ನಿರತನಾಗಿರುತ್ತಿದ್ದನು. ಹರಿ ಕಡುಬಡವನಾದ ಸುದಾಮನಿಗೆ ಯಾವ ಪ್ರಾಪಂಚಿಕ ಸೌಲಭ್ಯಗಳೂ ಇಲ್ಲದೆ, ದಾರಿದ್ರ್ಯದಶೆಯಿಂದ ಅವನ ಸತಿಸುತರು ದುಃಖಿತರಾಗಿದ್ದರು. ಏಮೈ ತನ್ನ ಪ್ರಾಣಸವಿನಾದ ದ್ವಾರಕಾಧಿಪತಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸಂದರ್ಶನಕ್ಕಾಗಿ ಮೂರು ಹಿಡಿ ಅವಲಕ್ಕಿಯನ್ನು (ಉಪಾಯಸ) ತೆಗೆದುಕೊಂಡು, ಪ್ವಾರಾ ವೆಗೆ ಹೊರಟ. ಅಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಸುದಾಮನನ್ನು ಅತ್ಯಾದರದಿಂದ ನ್ನಾಗಿಸಿ, ಷೋಡಶೋಪಚಾರಗಳಿಂದ, ಅವನನ್ನು ಸಂತೋಷಗೊಳಿಸಿ ಷು. ಅವನಿಂದ ಅಂತಃಕರಣಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಒಂದು ಹಿಡಿ ಅವಲಕ್ಕಿಯನ್ನು ಣನೇ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು, ಆತನಿಗೆ ಮಹದೈಶ್ವರ್ಯವನ್ನು ಕರುಣಿಸಿ, ಸಕಲ ಷ್ವರುಪಾರ್ಥಗಳನ್ನಿತ್ತು, ಮುಕ್ತಿಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸಿದ. ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನು ವಿಂತಹ ಪರಮ ಕರುಣಾಳು !

ಸನಕಾದಿಗಳತ್ತ ಶಾಪದ ಫಲವಾಗಿ ವೈಕುಂಠದ ದ್ವಾರಪಾಲಕರಾದ ಜಯವಿಜಯರಿಬ್ಬರೂ ಭೂಲೋಕದಲ್ಲಿ ಜನ್ಮವೆತ್ತಬೇಕಾಯಿತು. ಅದು ಷೋಣಘಟಕನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಸಂಕಲ್ಪದಂತೆ ನಡೆದ ಪ್ರಸಂಗವಿಶೇಷ. ಶ್ರೀ

ಹರಿಯ ಅಣತಿಯಂತೆ, ಆ ದ್ವಾರಪಾಲಕರು, ಅವನಿಂದ ಧೀರ್ಘಕಾಲ
 ದೂರವಾಗಿರಲು ಇಷ್ಟವಿಲ್ಲದೆ. ಕೇವಲ ಮೂರುಜನ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ದೈತ್ಯಯೋ
 ಯಲ್ಲಿ ಜನಿಸುವಂತೆ, ವರ ಪಡೆದು, ಕೃತಯುಗದಲ್ಲಿ ಹಿರಣ್ಯಾಕ್ಷ, ಹಿರಣ್ಯ
 ಕಶಿಪುಗಳಾಗಿಯೂ, ತ್ರೇತಾಯುಗದಲ್ಲಿ ರಾವಣ ಕುಂಭಕರ್ಣರಾಗಿಯೂ
 ಮತ್ತು ದ್ವಾಪರಯುಗದಲ್ಲಿ ಶಿಶುಪಾಲ ದಂತವಕ್ತರೇಂಬ ಅಭಿದಾನದಿಂದಲೂ
 ಜನ್ಮವೆತ್ತಿದರು. ದೈತ್ಯಯೋನಿಯಲಿ ಜನಿಸಿ, ಭಗವದ್ವೇಷವನ್ನು ಮಾಡಿ.
 ಆ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಯಿಂದಲೇ ಸಂಹೃತರಾಗಬೇಕಾಗಿದ್ದುದರಿಂದ,
 ಪ್ರತಿಜನ್ಮದಲ್ಲಿಯೂ ಜೀವದ್ವಯಾವೇಶಯುಕ್ತರಾಗಿಯೇ ಜನಿಸಿದರು.
 ಶಿಶುಪಾಲನು, ಈ ಕಾರಣದಿಂದ ಸ್ವರೂಪತಃ ದೈತ್ಯನಲ್ಲ. ಅವನಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮ
 ದೇವರಿಂದ ವರವನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದ ಅಹಿಹಿರಣ್ಯಾಕ್ಷನೇಂಬ ದೈತ್ಯನು ಅವಿಷ್ಣುವಾ
 ದ್ದನು. ದ್ವಾರಪಾಲಕನಾದ ಜಯಾಂಶದಿಂದ ಜನ್ಮವೆತ್ತಿದ್ದ ಶಿಶುಪಾಲನು
 ಅಸುರಾವೇಶಯುಕ್ತನಾಗಿ, ರಾಜಸೂಯಯಾಗದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಪರಾಕ್ರ
 ವಸ್ತುವಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಮನಬಂದಂತೆ ನಿಂದಿಸಿದನು. ಶ್ರೀಹರಿಯು
 ದ್ವೇಷರೂಪವಾದ ಈ ನಿಂದಾಕಾರ್ಯವು ಅಸುರನ ದ್ವಾರಾ ನಡೆಯಿತು
 ಪ್ರಯುಕ್ತ. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಶಿಶುಪಾಲನನ್ನು ತನ್ನ ಚಿತ್ರಾಯುಧದಿಂದ ಸಹ
 ರಿಸಿ, ಅವನಲ್ಲಿದ್ದ ಅಸುರನಿಗೆ ತಮಸ್ಸನ್ನೂ, ಜಯನನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದೊಳ
 ಗೆಣ ಎರಡು ಭಾಗರೂಪವಾದ ವೈಕುಂಠದ ದ್ವಾರಪಾಲಕಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿಟ್ಟು.
 ಸಾಯುಜ್ಯ ರೂಪವಾದ ಸದ್ಗತಿಯನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸಿದನು.

ಭಾರತ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಗಂಗಾಪುತ್ರರಾದ ಭೀಷ್ಮಾಚಾರ್ಯರು ಕುರುಸೇನ
 ಧಿಪತ್ಯವನ್ನು ವಹಿಸಿಕೊಂಡು, ಪಾರ್ಥಸಾರಥಿಯಾಗಿದ್ದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ
 ಕೈಯಲ್ಲಿ ಆಯುಧವನ್ನು ಹಿಡಿಸಬೇಕೆಂದು ಶಪಥಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಕೃಷ್ಣ
 ಜೂನರ ಮೇಲೆ ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಬಾಣಗಳನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದರು. ಅರ್ಜುನ
 ಸಾಮರ್ಥ್ಯವು ಕುಂದಿ, ಅವನು ದುರ್ಬಲನಾಗುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ಕಂಡ, ಭಕ್ತ
 ಪರಾಧೀನನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ರಥದಿಂದ ಧುಮುಕಿ, ಭೀಷ್ಮಾಚಾರ್ಯ

ಹೊಡೆದ ಕೃಪಾಚಿಯಾಗಿ, ಸಿಂಹವು ಮದ್ದಾನೆಯ ಮೇಲೆ ಎರಗುವಂತೆ ಸಮೀಪಿಸಿತು. ಭೀಷ್ಮಾಚಾರ್ಯರು ಶಸ್ತ್ರಸಂನ್ಯಾಸವನ್ನು ಕೈಗೊಂಡು, ಶರಭದ್ರರ ಮೇಲೆ ಮಲಗಿದಾಗ, ಅಂತಃಕರಣಪೂರಿತವಾದ ಭಕ್ತಿಭಾವದಿಂದ ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಲು, ದಯಾಳುವಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಅವರಿಗೆ ತನ್ನ ಸಂದರ್ಶನಭಾಗ್ಯವನ್ನು ಕರುಣಿಸಿದನು. ಅಂತ್ಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಜ್ವರಗಳಿಂದ ರುಜರ್ಜಿತವಾದ ಅವರ ದೇಹದಲ್ಲಿನ ಘಾಯಗಳ ನೋವನ್ನು ಪ್ರೀತಿಯುಳ್ಳ ಮನೋಧಾರ್ಥ್ಯ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸಿ, ತನ್ನ ದರ್ಶನ ಸ್ಯವನ್ನಿತ್ತು, ಅವರ ಅಪರಾಧಗಳನ್ನು ಎಣಿಸದೆ, ಸಂರಕ್ಷಿಸಿ, ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ದಯಪಾಲಿಸಿದ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನ ಕರುಣಾವಿಲಾಸ ವರ್ಣನಾತೀತಿಸರಿ !

ಇಂತು ಭಕ್ತ ಪುಂಡರೀಕನು ಎಸೆದ ಇಟ್ಟಿಗೆಯಮೇಲೆ ನಿಂತು, ವಿಠಲನಿಂದ ಅವನನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸಿ, ಭಕ್ತಕೋಟಿಗೆ ಘಂಡರಾಪುರ ಕ್ಷೇತ್ರ ತನ್ನ ದರ್ಶನವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾ, ಪ್ರಾಣಮಿತ್ರನಾದ ಸುದಾಮನ ಒಪ್ಪಿಡಿ ಅಕ್ಕಿಯ ರೂಪವಾದ ಭಕ್ತಿಗೆ ಮೆಚ್ಚಿ, ಸಕಲ ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳನಿತ್ತನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಿಂದಿಡಿಸಿದ ಶಿಶುಪಾಲನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿ, ಅವನಲ್ಲಿದ್ದ ಗೃಚೀತನನಾದ ಜಯನಿಗೆ ಸಾಯುಜ್ಯರೂಪವಾದ ಸದ್ಗತಿಯನ್ನು ಅನುಸಿದ, ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಬಾಣಗಳಿಂದ ತನ್ನನ್ನು ಹೊಡೆದು, ಭಾರತ ಯುದ್ಧ ಅಯುಧವನ್ನೇ ಹಿಡಿಯುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಶಪಥ ಮಾಡಿದ್ದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಿನನ್ನು ಭಂಗಗೊಳಿಸಿ, ಅಪರಾಧವನ್ನೆಸಗಿದ ಭೀಷ್ಮಾಚಾರ್ಯರನ್ನು, ಅವರ ಅಂತ್ಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಸಂದರ್ಶನಭಾಗ್ಯವನ್ನಿತ್ತು ಸಂತೈಸಿದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಅದೆಂತಹ ಕರುಣಾಸಾಗರನೆಂದು ದಾಸರಾಯರು ಣವಾದ ಈ ನಾಲ್ಕೂ ಭಕ್ತರ ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳಿಂದ ಮುಕ್ತಕಂಠದಿಂದ ವಾದಿರುತ್ತಾರೆ. ||೧೦||

ಪದ್ಯ (೧೨)

ಮೂಲ :—

ಧನವ ಸಂರಕ್ಷಿಸುವ ಘಣೆ ತಾ |
 ನುಣದೆ ಮತ್ತೊಬ್ಬರಿಗೆ ಕೊಡದನು |
 ದಿನದಿ ನೋಡುತ ಸುಖಿಸುವಂದದಿ ಲಕುನಿನಲ್ಲಭನು ||
 ಪ್ರತೀತರನು ಕಾದಿಹನು ನಿಷ್ಕಾ |
 ಮನದಿ ನಿತ್ಯಾನಂದಮಯ ದು |
 ಜನರ ಸೇನೆಯನೊಲ್ಲನಪ್ರತಿಮಲ್ಲ ಜಗಳೆಲ್ಲ ||೧೨||

ಅವತರಣೆಕೆ :-

ಜೀವರಿಗೆ ಪರಮಾಪ್ತಬಂಧುವಾಗಿದ್ದು, ಅವರ ಯೋಗಕ್ಷೇಮವನ್ನು ಸ್ವತಃ ವಹಿಸಿಕೊಂಡು, ನಿತ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಸಂರಕ್ಷಿಸುತ್ತಿರುವ ನಿತ್ಯಾನಂದಮಯನಾದ, ಅಪ್ಪಕಾಮನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಕಾರುಣ್ಯಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾ "ಧನವ ಸಂರಕ್ಷಿಸುವ" — ಎಂಬ ಪದ್ಯದಿಂದ.

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ :-

ಧನವ = ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪನ ಮಾಡಿರುವ ದ್ರವ್ಯವನ್ನು (ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಹೂತಿರುವ ಹಣದ ಕೊಪ್ಪರಿಗೆಯನ್ನು) ಸಂರಕ್ಷಿಸುವ = ರಕ್ಷಣೆ ಮಾಡುತ್ತ ಕಾದುಕೊಂಡಿರುವ ಘಣೆ = ಸರ್ಪವು ತಾನುಣದೆ = ತಾನು ಅನುಭವಿಸದ (ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಳ್ಳದೇ) ಮತ್ತೊಬ್ಬರಿಗೆ ಕೊಡದೆ = ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಅದನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗದಂತೆ, ದಾರಿಕೊಡದೆ ಅನುದಿನದಿ = ಪ್ರತಿ ನಿತ್ಯವೂ ನೋಡುತ = ಆ ದ್ರವ್ಯವನ್ನು ನೋಡುತ್ತಾ (ಕಾದುಕೊಂಡಿರುತ್ತಾ)

ವಿಸುನಂದದಿ = ಸುವಿಪಥುವಂತೆ ಲಕುಮಿನಲ್ಲಭನು = ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯಾದ
 ಮುನ್ನಾರಾಯಣನು ಪ್ರಣತರನ = ತನ್ನ ಮೊರೆ ಹೊಕ್ಕು ಭಕ್ತ
 ಕಾದಿವನು = ಕಾದಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ ನಿಷ್ಕಾಮನದಿ = ಯಾವ ತ್ವತಿ
 ಸೇವೆಯೂ ಇಲ್ಲದೆ ಸರ್ಪವು ದ್ರವ್ಯವನ್ನು ಹೇಗೆ ಕಾದುಕೊಂಡಿರುವುದೋ
 ಗೆ ಕಾದುಕೊಂಡಿರುತ್ತಾನೆ. ನಿತ್ಯಾನಂದಮಯ = ಸರ್ಪಕಾಲದಲ್ಲೂ
 ತಾನಂದಸ್ವರೂಪನಾದವನು. ದುರ್ಜನರ = ಭಕ್ತಿಹೀನರಾದ ತಮೋ
 ಗುರು ಮಾಡುವ ಸೇವೆಯನೊಲ್ಲ = ಸೇವಾದಿಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದಿಲ್ಲ.
 ಕೆಲ್ಲ = ಸ್ಥಾವರ ಜಂಗಮಾತ್ಮಕ ಜೀವರಿಗೆ ಹಾಗೂ ಜಗದುಪಾದಾನ
 ಲಬಡಪ್ರಕೃತಿಗೆ ಏಕೈಕಸ್ವಾಮಿಯಾದವನು (ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲೆಲ್ಲಾ)
 ಕ್ರಿಯೆ = ಅಸದೃಶರೂಪನಾದವನು. (ಯಾರೂ ಸಮಾನರಿಲ್ಲದ ಜಗ
 ತ್ಪ್ರಿಯು)

ಪೂರ್ಯ :-

ಭೂಗತವಾದ ದ್ರವ್ಯವನ್ನು ಸರ್ಪವು ನಿತ್ಯವೂ ಕಾದುಕೊಂಡಿರುವುದು.
 ಸ್ವೀತಾನೂ ಅನುಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಇತರರು ಅಪಹರಿನಲು ಅವಕಾಶ
 ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ. ಕೇವಲ ನಿಷ್ಕಾಮನೆಯಿಂದ ದ್ರವ್ಯವನ್ನು ಸಂರಕ್ಷಿಸು
 ತ. ಅದರಂತೆಯೇ, ಕರುಣಾಳುವಾದ ರಮಾಪತಿಯು ತನ್ನನ್ನೇ ಸದಾ
 ಸ್ತುತಿಸುತ್ತಾ ಮೊರೆಹೊಕ್ಕು ಭಕ್ತರನ್ನು ಸದಾ ಸಂರಕ್ಷಿಸುತ್ತಿರುವನು.
 ಗೆ ಯಾರಿಂದಲೂ ಪ್ರತಿಫಲಾಪೇಕ್ಷೆ ಇಲ್ಲ. ಇತರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಅನಂದ
 ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ನಿತ್ಯಾನಂದಸ್ವರೂಪಿಯು. ತನ್ನಲ್ಲಿ
 ಕೆ ಮಾಡುವ ದುರ್ಜನರ ಸೇವಾದಿಗಳನ್ನು ಎಂದೂ ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದಿಲ್ಲ
 ಚರಾಚರಾತ್ಮಕವಾದ ಜಗತ್ತಿಗೇ ಏಕೈಕಪ್ರಭುವಾದ ಪರಮಾತ್ಮನು ಜಗ
 ತ್ಪ್ರಿಯು. ಅಸಹಾಯ ಹಾಗೂ ಅಸದೃಶ ಶೂರನು.

ವಾಖ್ಯಾನಗಳು

ಶ್ರೀ ಸಂಕರ್ಷಣಒಡೆಯರ ವಾಖ್ಯಾನ :-
 ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣದೇವರು, ಸರ್ಪ ಹ್ಯಾಂಗೆ

ಭೂಸ್ವಾಮಿತ್ವವಾದ ದ್ರವ್ಯವನ್ನ ತಾನು ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಳ್ಳದೇ, ಒಬ್ಬರಿ
ಕೊಡದೆ, ಕಾದುಕೊಂಡು, ಸಂರಕ್ಷಣೆಮಾಡಿಕೊಂಡು ನೋಡು
ಇರುತ್ತದೋ ತದ್ವತ್ ತನ್ನ ಭಕ್ತರನ್ನ ನಿಷ್ಠಾಮನಾಗಿ ಭಕ್ತರ
ಯಾವುದನ್ನೂ ಅಪೇಕ್ಷಿಸದೆ, ಕಾದುಕೊಂಡು ಸಂರಕ್ಷಣೆ ಮಾಡುತ್ತಾ ಇರತಾ
ಪರಮಾತ್ಮ ನಿತ್ಯಾನಂದಮಯ. ಭಕ್ತಿಹೀನರಾದವರ ಸೇವಾ
ಸ್ವೀಕರಿಸೋದಿಲ್ಲ. ಪರಮಾತ್ಮ ಅಸದೃಶ ಶೂರನಾದವನು. ಸ್ವಾವರಣ
ಮಾತ್ರಕವಾದಂಥಾ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕಿ ಕಾರಣನಾದವನು.

ನಿಶೇಷಾರ್ಥ :-

ಸರ್ಪಸದೃಶ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮ. ದ್ರವ್ಯಸದೃಶ ಭಗದ್ಭಕ್ತರು. ಅನ್ಯ
ಸದೃಶರಾದ, ಅಹಂಮತಾದಿಗಳಿಂದ ಯುಕ್ತರಾದ ಭಕ್ತಿಹೀನ
ಕೊಡೋದಿಲ್ಲ. ಪರಮಾತ್ಮಪೂರ್ಣನಾದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಇಂಥಾ ದ್ರವ್ಯದ
ತನಗೇನೂ ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ, ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಂಡೋದಿ
ದುರ್ಜನರು, ಅಂದರೆ ಸ್ವರೂಪತಃ ದುರ್ಜನರು, ಸ್ವರೂಪತಃ ಸಜ್ಜನರ
ಎಂತ ಎರಡುವಿಧಜೀವರು ಇರುತ್ತಾರೆ, ಅಪಕ್ವಾದತಾದಲ್ಲಿ ಉಭಯರೂ ಸೇ
ದಿಗಳ ಮಾಡತಾರೆ. ಈ ಉಭಯರಿಗೂ ಪರಮಾತ್ಮ ಒಲಿಯೋದಿ
ನಿಷ್ಠಾಮರಾಗಿ ಭಕ್ತಿಯುಕ್ತರಾದವರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಪ್ರಸನ್ನನಾಗತಾ
ನಿಷ್ಠಾಮಗೆ ಸೇವಾ ಯಾಕೆಂದರೆ, ಅನಾದಿಯಿಂದ ಸ್ವಾಮಿ ಭೃತ್ಯಗಳೆಂಬ
ಹ್ಯಾಂಗೆ ನಿಜವೋ, ತದ್ವತ್ ಸೇವಾಮಾಡೋದು ಭಕ್ತನಿಗೆ ನೈಜ. ಅವ್ಯ
ದಿಂದ ಭಕ್ತಗೆ ಫಲಗಳ ಕೊಡೋದು ಸ್ವಾಮಿಗೆ ನೈಜ. ಆದ ಪ್ರಯು
ನಿಷ್ಠಾಮರಾಗಿ ಪರಮಾತ್ಮನ ಸೇವಾ ಮಾಡುವರಾಗಬೇಕು —
ತಾತ್ಪರ್ಯ.

(೨) “ಭಾವಪ್ರಕಾಶಿಕೆ - ನ್ಯಾಖ್ಯಾನ :-

ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಹಣವನ್ನು ಹೂತಿಟ್ಟಿದ್ದರೆ. ಅದನ್ನು ಸರ್ಪ
ಬಂದು ಕಾಯುವುದೆಂಬುದು ಲೋಕವಾಡಿಕೆಯಲ್ಲಿದೆ. ಅ

ರೈವ್ಯದಿಂದ ಯಾವ ಪ್ರಯೋಜನವೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಆ ದ್ರವ್ಯವನ್ನು ಇಟ್ಟವನಾಗಲಿ ಅಥವಾ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವವನಾಗಲಿ ಅದಕ್ಕೇನೂ ಸಹಾಯ ಮಾಡುವಂತಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಫಲಾಪೇಕ್ಷೆ ಇಲ್ಲದೇನೇ ಹೇಗೆ ಆ ಸರ್ಪವು ಹಣ ಮತ್ತು ಕಾದಿರುವುದೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಪರಮಾತ್ಮನು ತನ್ನ ಭಕ್ತರ ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ನಿದಿರುವನು. ಆ ಭಕ್ತರಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಏನೇನೂ ಆಗಬೇಕಾದುದು ಇಲ್ಲ. ಅವರ ಭಕ್ತಿಗೆ ಮೆಚ್ಚಿ, ಅವರನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವನು.

‘ದೇವಸ್ಯೈಷಃ ಸ್ವಭಾವೋಯಮಾತ್ಮ ಕಾಮಸ್ಯ ಕಾಸ್ಪೃಹಾ’—

ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಇದು ಸ್ವಭಾವಗುಣವೇ ಹೊರತು, ಪೂರ್ಣಕಾಮನಾದ ಸ್ವಾಮಿಗಿ ಪರಕೀಯರಿಂದ ಆಗುವುದೇನು ? - ಎಂದು ಶ್ರುತಿ ಹೇಳುವುದು. ಉದಾಹರಣೆಗಾಗಿ, ಕುಚೇಲನು ಅವಲಕ್ಕಿಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟನು. ಹೀಗೆಯೇ ಯಾರು ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಭಜಿಸಬೇಕಾದರೂ, ಪತ್ರ, ಪುಷ್ಪ, ಫಲಾದಿಗಳು, ಧೂಪದೀಪಾದಿಗಳಿಂದ ಪೂಜೆಮಾಡುವರು.

“ಪತ್ರಂ ಪುಷ್ಪಂ ಫಲಂ ತೋಯಂ ಯೋ ಮೇ ಭಕ್ತ್ಯಾ ಪ್ರಿಯ
ಚೈತಿ ತದಹಂ ಭಕ್ತು ಪಹ್ಯತಮಶ್ನಾಮಿ ಪ್ರಿಯತಾತ್ಮನಃ || —

—ಎಂದು ಗೀತಾವಚನ.

ಪತ್ರವನ್ನಾಗಲೀ, ಪುಷ್ಪವನ್ನಾಗಲೀ, ಫಲವನ್ನಾಗಲೀ, ನೀರನ್ನಾಗಲೀ ಘೃತಿಯಿಂದ ನನಗೆ ಕೊಟ್ಟರೆ. ಅದನ್ನು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಸ್ವೀಕರಿಸುವೆನು— ಎಂದು ಪರಮಾತ್ಮನು ಹೇಳಿರುವನು. ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ ಭಕ್ತರು ಸ್ವಲ್ಪವಾದರೂ ಕೊಟ್ಟರೇನೇ ಅನುಗ್ರಹ ಮಾಡುವನೆಂದು ವ್ಯಕ್ತವಾಗುವುದು.

ಆದರಂತೆಯೇ ಪಾಂಡವರು ವನವಾಸದಲ್ಲಿದ್ದಾಗ, ಅವರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಅಕ್ಷಯ ವಾತ್ರೆಯು ಇದ್ದಿತು. ಅದರ ಮಾಹಾತ್ಮೆ ಏನೆಂದರೆ - ದ್ರೌಪದಿಗೆ ಭೋಜನವಾಗುವುದಕ್ಕೆ ತತ್ಪೂರ್ವ ಅದರಲ್ಲಿ ಹಾಕಿದ ಭಕ್ಷ್ಯ ಭೋಜ್ಯಾದಿಗಳು ಎಲ್ಲವು ಅಕ್ಷಯವಾಗುತ್ತಿದ್ದವು. ದ್ರೌಪದಿಯು

ಪಾತ್ರೆಯನ್ನು ತೊಳೆದುಬಿಟ್ಟರೆ, ಆ ದಿವಸ ಅಕ್ಷಯಪಾತ್ರೆಯು ಉಪಯೋಗ
 ಕಾರಿಯಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಈ ಸಮಾಚಾರವನ್ನು ತಿಳಿದಿದ್ದ ದುರ್ಯೋಧನನು
 ಪರಮಕೋಪಿಷ್ಠರಾದ ದೂರ್ವಾಸರನ್ನು ಆರಾಧಿಸಿ, ಅವರ ಅನುಗ್ರಹಕ್ಕೆ
 ಪಾತ್ರನಾಗಿ, ಅವರ ದ್ವಾರಾ ಪಾಂಡವರಿಗೆ ಶಾಪವನ್ನು ಕೊಡಿಸಿ, ಪಾಂಡ
 ವರನ್ನು ನಾಶಗೊಳಿಸಲುದ್ದೇಶಿಸಿ. ದೂರ್ವಾಸರನ್ನು ಕುರಿತು-ನೀವು ವಜ್ರ
 ದಲ್ಲಿರುವ ಪಾಂಡವರ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ, ದ್ರೌಪದಿಯ ಭೋಜನಾನಂತರ
 ಅನ್ನವನ್ನು ಯಾಚಿಸಿ - ಎಂದೂ ಬೇಡಿಕೊಂಡನು. ದೂರ್ವಾಸರು ಅದನ್ನಂಗೀ
 ಕರಿಸಿ, ದ್ರೌಪದಿಯ ಭೋಜನಾನಂತರ ಪಾಂಡವರ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಬಂದು
 ಅನ್ನವನ್ನು ಬೇಡಲು, ಧರ್ಮರಾಜನು ಕೊಡುತ್ತೇನೆ - ಎಂದುಬಿಟ್ಟನು,
 ದ್ರೌಪದಿಯು ಚಿಂತಾಕ್ರಾಂತಳಾಗಿ, ಪಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಅನ್ನವಿಲ್ಲ, ಕೊಡದಿದ್ದರೆ,
 ಋಷಿಯು ಶಾಪವನ್ನು ಕೊಡುವನು. ಏನುಮಾಡುವುದು? ಎಂದು ಯೋಚಿಸಿ,
 ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನ ಸ್ಮರಣೆಯನ್ನು ಮಾಡಲು ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನು ದ್ರೌಪದಿಯ ಸಮೀ
 ಪಕ್ಕೆ ಬಂದು, - ನನಗೆ ಬಹಳ ಹಸಿವಾಗಿರುವುದು, ನಾನು ಭೋಜನಕ್ಕೆ
 ಕೊಡುವಷ್ಟರಲ್ಲಿ ನೀನು ಅನ್ನವನ್ನು ಕರೆದುಬಿಟ್ಟಿ, ನಾನು ಹಾಗೆಯೇ ಉಪವಾಸ
 ಬಂದುಬಿಟ್ಟೆನು — ಎನಲು, ದ್ರೌಪದಿಯು, - “ಏನುಸ್ವಾಮಿ, ಹಾಸ್ಯ
 ಮಾಡುವೆಯಾ? ಈಗ ಅನ್ನವಿಲ್ಲದೆ ದೂರ್ವಾಸರ ಭಯದಿಂದ ನಿನ್ನನ್ನು
 ಸ್ಮರಿಸಿದೆನು. ನೀನೇ ಅನ್ನವನ್ನು ಕೇಳಿದರೆ ನಾನೆಂತು ಕೊಡಲಿ?” -ಎಂದಳು.
 ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು— “ದ್ರೌಪದಿ, ಹಾಸ್ಯ ಮಾಡಬೇಡ. ಆ ಪಾತ್ರೆಯನ್ನು
 ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬಾ, ನೋಡೋಣ” —ಎಂದನು. ದ್ರೌಪದಿಯು ಪಾತ್ರೆ
 ಯನ್ನು ತಂದು ತೋರಿಸಲು, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅದರ ಕತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬಂದ
 ಒಂದು ಶಾಕಪತ್ರವನ್ನು ತಿಂದು ತೇಗಿದನು. ಅಷ್ಟು ಮಾತ್ರದಲ್ಲಿ ಸ್ನಾನ
 ಕೈಂದು ಹೋಗಿದ್ದ ದೂರ್ವಾಸ ಪ್ರಭೃತಿಗಳಿಗೆ ಮಿತಿಮೀರಿ ಹೊಟ್ಟೆಯು
 ತುಂಬಿಹೋಯಿತು. ಊಟಕ್ಕೆ ದಯಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಕರೆಯಲು ಬರುತ್ತಿದ್ದ
 ಭೀಮಸೇನ ದೇವರನ್ನು ಕಂಡಕೂಡಲೇ ಭಯಪಟ್ಟು ದೂರ್ವಾಸರು ಶಿಷ್ಯರ
 ಸಮೇತವಾಗಿ ಓಡಿಹೋದರೆಂದು ಭಾರತ ಕಥಾ ಇರುವುದು. ಹೀಗೆ ದ್ರೌಪ
 ದಿಯು ಪತ್ರವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಕೃತಾರ್ಥಳಾದಳು.

ಗಡೇಂದ್ರನು ಮೊಸಳೆಯಿಂದ ಕಷ್ಟಪಡುವಾಗ, ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಮೊರೆಹೊಕ್ಕು ಪರಮಾತ್ಮನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಾಗಲು, ಒಂದು ಪುಷ್ಪವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಸುಸುರ್ಷಿಸಿದನು.

ಶಬರೀ ಎಂಬಾಕೆಯು ರಾಮದೇವರಿಗೆ ಫಲವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಕೃತಾರ್ಥನಾದಳು. ಧೃವನು ಬರೇ ನೀರಿನಿಂದಲೇ ಷೋಡಶೋಪಚಾರ ಪೂಜೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದನು. ಅವನಿಗೂ ಪರಮಾತ್ಮನು ಅನುಗ್ರಹಮಾಡಿದನು ಆದುದರಿಂದ "ಸತ್ರಂ ಪುಷ್ಪಂ, ಫಲಂ ತೋಯಂ" — ಎಂದು ಪರಮಾತ್ಮನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಇದು ಹೀಗಿರಲು, ಭಕ್ತರಿಂದ ಏನೂ ಅಪೇಕ್ಷಿಸದೇ ನಿಷ್ಕಾಮನಾಗಿ ಪರಮಾತ್ಮನು ಕಾದಿರುವನು — ಎಂದು ದಾಸರಾಯರು ಸರ್ವ ದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನು ತೋರುವುದು ಹೇಗೆ ಸರಿಹೋಗುವುದು ? — ಆದರೆ, ಭಾಗವತ ಸಪ್ತಮಸ್ಕಂಧದಲ್ಲಿ ಪ್ರಹ್ಲಾದನ ಸ್ತುತಿಯಲ್ಲಿ — "ನೈನಾತ್ಮನಃ ಪ್ರಭುರಯಂ ನಿಜಲಾಭ ಪೂರ್ಣೋಮಾನಂ ಜನಾದ ವಿದುಷಃ ಕರುಣೋವ್ಯಚೇತೇ | ಯದ್ಯಜ್ಜನೋ ಭಗವತೇ ವಿದಧೀತ ಮಾನಂ ತಚ್ಚಾತ್ಮನೇ ಪ್ರತಿಮುಖಸ್ಯ ಯಥಾನುಖಿತ್ರೀ ||"

ಈ ಪ್ರಭುವಾದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ತನ್ನ ಭಕ್ತರು ಅಜ್ಞಾನಿಗಳೇ ಆಗಲಿ, ಜ್ಞಾನಿಜನರೇ ಆಗಲಿ, ಅವರು ಮಾಡುವ ಪೂಜಾದಿಗಳನ್ನು, ತಂದೆಗವಾಗಿ ಅವರು ಅರ್ಪಿಸುವ ಫಲಾದಿಗಳನ್ನು ತನ್ನ ಸುಖಿಶ್ಯಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸುವಲ್ಲ. ಹಾಗಾದರೆ, ಅದನ್ನೇತಕ್ಕೇ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವನೆಂದರೆ, ಪೂಜೆಯನ್ನು ಮಾಡುವವನ ಕ್ಷೇಮಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಅವನು ಅವುಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು. ಹಾಗಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ, ಪೂರ್ಣಕಾಮನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಇವರು ಕೊಡುವ ಫಲಾದಿಗಳಿಂದ ಆಗುವುದೇನು ? ಹೇಗೆ ನಮ್ಮ ಮುಖವನ್ನು, ಅಲಂಕರಿಸಿಕೊಂಡು, ಕನ್ನಡಿಯಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಪ್ರತಿಬಿಂಬವನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ಆ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಕ್ಕೆ ಬೇರೆಯಾಗಿ ನಾವು ಅಲಂಕಾರ ಮಾಡದಿದ್ದರೂ, ನಮ್ಮ ಅಲಂಕಾರವೇ ಅದರ ಅಲಂಕಾರವಾಗಿ ಹೇಗೆ ಕಾಣುತ್ತದೆಯೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಬಿಂಬರೂಪಿಯಾದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಪೂಜಿಸಬೇಡು, ಪ್ರತಿಬಿಂಬನಾದ

ಜೀವನಿಗೆ ತಾನಾಗಿ ಸುಖವಾಗುವುದು. ಮಹಾರಾಜನನ್ನು ಕಾಣಲು ಹೋದ ಜನರು ಪುಷ್ಪಹಾರ ಫಲಾದಿಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋದರೆ, ಅವನ್ನು ರಾಜನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದು ಹೇಗೆ ತನ್ನ ಕೊರತೆಗಂದಲ್ಲ. ಜನರಪ್ರೀತಿಗಾಗಿಯೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಪರಮಾತ್ಮನು ಭಕ್ತರ ಉದ್ಧಾರಕ್ಕಾಗಿ ಅವರ ಸೇವೆಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವನು. ತನಗೇನೂ ಇದರಿಂದ ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲ; ಹೀಗಿರುವುದರಿಂದಲೇ, ದಾಸರಾಯರು - "ನಿಷ್ಯಾಮನದಿಭಕ್ತರನು ಕಾದಿಹನು -" ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. "ದುರ್ಜನರ ಸೇವೆಯನೊಲ್ಲ",

“ಅಭಕ್ತೋದಾಹೃತಂ ನೈವ ಫಲದಾತ್ಯ ಭವಿಸ್ಯತಿ |
ಭೂರ್ಯಸ್ಯ ಭಕ್ತೋಪಹೃತಂ ನನೇತೋಪಾಯ ಕಲ್ಪತೇ ||”

—ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಅಭಕ್ತರು ಮಾಡಿದ ಪೂಜೆಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು.

ಅಲ್ಲದೆ, “ತಾನಹಂ ದ್ವಿತತಃ ಕ್ರೂರಾನ್ ಸಂಸಾರೇಷು ನರಾಢಮಾನ್ | ಕ್ಷಪಾಮ್ಯುಜಸ್ರನುಸುರಾನಾ ಸುರೀಷ್ಟೇವ ಯೋನಿಷು || ಆಸುರೀಂ ಯೋನಿಮಾಪನ್ನಾ ಮೂಢಾ ಜನ್ಮನಿ ಜನ್ಮನಿ | ಮಾಪ್ರಾಪ್ಯೈವ ಕ್ರಾಂತೇಯ ತತೋಯಾಂತ್ಯಮಥಮಾಗತಿಮ್ ||”
—ಎಂದು ಗೀತಾವಾಕ್ಯ.

ನನ್ನನ್ನು ಒಂದು ಸಲ ದ್ವೇಷ ಮಾಡಿದ ಮಾತ್ರದಿಂದ ಅವರನ್ನು ಶಾಶ್ವತ ಅಸುರಯೋನಿಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಕುವೆನು. ಹೀಗೆ ಜನ್ಮಜನ್ಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ ದೈತ್ಯಕುಲದಲ್ಲಿಯೇ ಹುಟ್ಟಿ, ನನ್ನಲ್ಲಿ ದ್ವೇಷವನ್ನೇ ಬೆಳೆಸಿ, ನನ್ನನ್ನು ಸೇರದೇನೇ ಕಡೆಗೆ ಘೋರವಾದ ತಮಸ್ಸನ್ನೇ ಹೊಂದುವರೆಂದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅರ್ಜುನನನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಳಿರುವನು. ಇದರಿಂದ ತಮೋಯೋಗ್ಯರ ಪೂಜೆಯನ್ನು ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ವ್ಯಕ್ತವಾಗುವುದು. ಅದುದರಿಂದ ದಾಸರಾಯರು- “ದುರ್ಜನರ ಸೇವೆಯನೊಲ್ಲ” —ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು.

(4) “ಧಾನದರ್ಪಣ ಟೀಕಾ” -ನ್ಯಾಯಾಚಾರ್ಯನ :-

ಸಮಸ್ತಾನುದಾದಿ ಗುಣಗಳಿಂದ ಸಂಭರಿತನಾದಂಥ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಯಾವ ಪದಾರ್ಥದ ಅಪೇಕ್ಷೆ ಇಲ್ಲದೇ ಇದ್ದಾಗ್ಯೂ, ತನ್ನ ಚರಣಸೇವಕರನ್ನು ಕೃಪಿಡಿದೇ ಸಂರಕ್ಷಿಸುವನೆಂದು ಸರ್ಪದ್ರಷ್ಟಾಂತ ಕೊಡುತ್ತಾರೆ- “ಧನವ ಸಂರಕ್ಷಿಸುವ” -ಎಂಬ ಪದ್ಯದಿಂದ.

ದುರ್ಜನರ-ಕೆಟ್ಟಜನರ. ಸೇವೆಯ-“ಮೈವಾರುಣ್ಯೋ ಮೈವಾರುಣ್ಯೋ ಮೈವಾರುಣ್ಯೋ” -ಇತಿ ಸೈಂಗಿಕೃತೇಃ || ಶಪಥತ್ಪಾತ್ರಿ ರುಕ್ತಃ || ಆರುಭಿಃ ತಮೋಯೋಗೈಃ ವರ್ಣೋ-ವರ್ಣನೀಯೋ ಮೈವನೈವ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ||

—ಜೀವಗೂ ಈಶಗೂ ಏಕೈ ಹೇಳತಕ್ಕಂಥ ತಮೋಯೋಗೈರಿಂದ ವರ್ಣನಮಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯನಲ್ಲೆಂತರ್ಥ. ಫಣಿ-ಸರ್ಪ. ಅನುದಿನದಿ-ಯಾವಾಗಲೂ. ಸುಖಿಸುವಂದದಿ-ಸಂತೋಷಪಡುವಂತೆ ಪ್ರಣತರನ-ಶರಣಾಗತರನ್ನು, ನಿಷ್ಕಾಮನದಿ-ನಿರೀಕ್ಷೆಯಿಂದ ರಹಿತನಾಗಿ. ಅಪ್ರತಿ ಮಲ್ಲ-ಅಸದೃಶ (ಷರಿಯಿಲ್ಲದ) ಜಿಟ್ಟಿಯೆಂದರ್ಥ ||೧೨||

(೪) ತಾಮ್ರಪರ್ಣಿಯಾ (ಸಂಸ್ಕೃತ ಮೂಲ) :-

ಧನ ವಿತಿ || ಧನವ ಸಂರಕ್ಷಿಸುವ ಫಣಿ = ನಿಧಿರಕ್ಷಣ ಕರ್ತಾ ಸರ್ಪಃ | ತಾನುಣದ = ಧನಂ ಸ್ವಯಮಭಿಕ್ಷಾಪ್ತವ್ವ | ಮತ್ತೊಬ್ಬರಿಗೆ ಕೊಡದೆ = ಇತರ ಋಣೇಭ್ಯಃ ಅದತ್ವಾ | ಅನುದಿನದಿ ನೋಡುತ ಸುಖಿಸುವಂದದಿ = ನಿರಂತಂ ಧನರಾಶಿಂ ವಿಕ್ಷ್ಯ ಯಥಾ ಸುತುಷ್ಯತಿ | ಲಕಾಮೀವಲ್ಲಭನುಃ = ಲಕ್ಷ್ಮೀ ಪತಿಃ | ಪ್ರಣತರನು ಕಾಯಿದ್ಧಹನು = ಸ್ವಶರಣಾಗತ ಭಕ್ತಜನಾನ್ ರಕ್ಷಮಾಣಃ ಸನ್ನಾಸ್ತೇ | ಧನಂ ರಕ್ಷಮಾಣಸ್ಯ ಫಣಿನೋಃ ಯಥಾ ನಿರಪೇಕ್ಷಾ ವರ್ತತೇ ತಥಾ ಶ್ರೀ ಹರೇರಪಿ ಭಕ್ತರಕ್ಷಣೇ ನಿರಪೇಕ್ಷಾವರ್ತತೇ ಇತ್ಯರ್ಥಃ || ನಿರಪೇಕ್ಷತಾ ಪ್ರದರ್ಶಿತಾನಾಯ ನಿಷ್ಕಾಮನದೀತ್ಯುಕ್ತಂ || ನಿರಪೇಕ್ಷಯಾ ತದ್ರ

ಕ್ಷಣಂ ಕರೋತೇತಿ ಭಾವಃ || ನನು ಪ್ರಯೋಜನಮನುದ್ಧಿತ್ಯ ನ
ಮಂದೋಪಿ ಪ್ರವರ್ತತೇ-ಇತಿ ನ್ಯಾಯಾತ್ ಪ್ರಯೋಜನಾಭಾವೇ ಹರೇಃ
ತದ್ಕ್ಷಣಂ ಕಿಮರ್ಥಮಿತ್ಯಪೇಕ್ಷಾಯಾಮಾಹಾ ನಿತ್ಯಾನಂದಮಯ ಇತಿ
ಪೂರ್ಣಾನಂದಮಯಃ ಇತ್ಯರ್ಥಃ || ಪೂರ್ಣಾನಂದಮಯಸ್ಯ ಹರೇಃ ಭಕ್ತ
ಜನಪಾಲನೇ ಕಿಂ ಪ್ರಯೋಜನಮ್ ? ನ ಕಿಮಪೀತ್ಯರ್ಥಃ || ಭಕ್ತಜನ
ರಕ್ಷಣಕರಣಂ ಹರೇಃ ಸ್ವಭಾವವಿವ ತದುಕ್ತಮ್ || “ದೇವಸ್ಯೈಷ ಸ್ವಭಾವೋ
ಯನೂಪ್ರ ಕಾನುಸ್ಯ ಕಾಸ್ಯೈಹೀತಿ” || ಏತಾದ್ಯತೋ ಹರಿಃ || ದುರ್ಜನ
ಸೇವೆಯನೊಲ್ಲ ಇತಿ | ದುರ್ಜನಕೃತಸೇವಾಂ ನ ಸ್ವೀಕರೋತಿತ್ಯರ್ಥಃ ||
ಅಪ್ರತಿಮಲ್ಲ ಇತ್ಯೇನ ಅದ್ವಿತೀಯಃ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಜಗಕಲ್ಲೇತ್ಯತ್ರ ಜಗತಾ
ಮಿತ್ಯರ್ಥಃ ||೧೨||

ಕನ್ನಡಾನುನಾದ :-

ಶ್ರೀ ಹರಿಗೆ ಭಕ್ತರಲ್ಲಿ “ಅತಿ ಲೋಭವಿದೆ” (ಅವರನ್ನು ಯಾವಾಗಲೂ
ಬಿಟ್ಟಿರದೇ ಇರುವಷ್ಟು ಸ್ನೇಹರೂಪವಾದ ಅನುಗ್ರಹವಿಶೇಷ) —ಎಂಬುದನ್ನು
ಸರ್ಪದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ- “ಧನವ” —ಎಂಬ ಪದ್ಯದಿಂದ.

ಧನವ ಸಂರಕ್ಷಿಸುವ ಘಣ = ಭೂಗತ ದ್ರವ್ಯವನ್ನು ಕಾಯ್ದುಕೊಂಡಿರುವ
ಸರ್ಪವು. ತಾನುಣದೆ = ಅದನ್ನು ತನಗಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿದೆ, ಮತ್ತೊಬ್ಬ
ರಿಗೆ ಕೊಡದೆ = ಪರರಿಗೂ ಕೊಡದೆ. ಅನುದಿನದಿ ನೋಡುತ ಸುವಿಸಿ
ವಂದದಿ = ಅಪಾರವಾದ ಅ ದ್ರವ್ಯರಾಶಿಯನ್ನು ನೋಡುತ್ತಾ ಹೇಗೆ ಅನಂದ
ಪಡುತ್ತಿರುವುದೋ ಹಾಗೆಯೇ, ಲಕುಮಿವಲ್ಲಭನು = ರಮಾಪತಿಯಾದ
ನಾರಾಯಣನು. ಪ್ರಣತರನು ಕಾಯ್ದಿಹನು = ತನ್ನ ಮೊರೆಹೊಕ್ಕ ಭಕ್ತ
ಜನರನ್ನು ಸಂರಕ್ಷಿಸುವನು. ಸರ್ಪವು ಧನವನ್ನು ನಿರ್ವ್ಯಾಜದಿಂದ ಸಂರಕ್ಷಿಸಿ
ಕೊಂಡಿರುವುದು, ಆ ಸರ್ಪಕ್ಕೆ ಹೇಗೆ ನಿರಪೇಕ್ಷೆಯೋ, ಅಂತೆಯೇ ಭಕ್ತ
ಪಾಲಕನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಯಾವ ಅಪೇಕ್ಷೆಯೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಶ್ರೀಹರಿಯ
ಸಂರಕ್ಷಣಾಕಾರ್ಯವು ಕೇವಲ ನಿಷ್ಕಾರ್ಥ ಮತ್ತು ನಿರಪೇಕ್ಷ —ಎಂದು ತಿಳಿ

ಗಳು, "ನಿಷ್ಕಾಮನದಿ" —ಎಂದು ದಾಸರಾಯರು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಾರೆ. ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲದೇ. ಯಾವನೂ ಯಾವ ಕಾರ್ಯವನ್ನೂ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬ ನ್ಯಾಯವಿರುವುದರಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನು ಯಾವ ಕಾರಣಕ್ಕಾಗಿ ಭಕ್ತರನ್ನು ಸಂರಕ್ಷಿಸುವನು ? —ಎಂದು ಆಕ್ಷೇಪವು ಬಂದಲ್ಲಿ, ದಾಸವರ್ಯರು— "ನಿತ್ಯಾನಂದಮಯ" —ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ನಿತ್ಯಾನಂದಮಯನೆಂದರೆ, ಪೂರ್ಣಾನಂದಮಯನೆಂದರ್ಥ. ಪೂರ್ಣಾನಂದಮಯನಾದ ಹರಿಗೆ ಈ ಜಗದ್ರಕ್ಷಣಕಾರ್ಯದಿಂದ ಯಾವ ಪ್ರಯೋಜನವೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ -ಎಂದು ಭಾವ. ಪರಮಾತ್ಮನು ನಿತ್ಯಪರಿಪೂರ್ಣಕಾಮನು. ಇದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಯಾವುದರಿಂದಲೂ ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲ. ಆತನು ನಿಸ್ಸೃಹನು. ಈ ಕಾರಣ ದಿಂದ ಭಗವಂತನಿಗೆ ಭಕ್ತಜನಸಂರಕ್ಷಣಕಾರ್ಯವು ಕೇವಲ ಅವನ "ಸ್ವಭಾವ"ವೇ ಹೊರತು, ಅನ್ಯಥಾ ಅಲ್ಲ —ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ ||೧೨||

(೫) ಜಮಖಂಡಿ ಶ್ರೀ ನಾದಿರಾಜಾಚಾರ್ಯರ ನ್ಯಾಖ್ಯಾನ :-

ಶೇಷಶಯನನಾದ ನಾರಾಯಣನು ಮಾಡುವ ತನ್ನ ಭಕ್ತರ ಸಂರಕ್ಷಣೆಯವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಲೋಭತನದಿಂದ ಧನವನ್ನು ಸಂರಕ್ಷಿಸುವ ಸರ್ಪದ ದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ- "ಧನವ" —ಎಂಬ ಪದ್ಯದಿಂದ. ಕಾದಿಹ = ಕಾದುಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ಅಪ್ರತಿಮಲ್ಲ = ಅಸದೃಶಮಹಿಮು. (ಸರಿಸಮಾನ ನಿಲ್ಲದವನು) ||೧೨||

(೬) "ಗುರುಹೃದಯ ಪ್ರಕಾಶಿಕೆ" -ನ್ಯಾಖ್ಯಾನ :-

ಧನವ ಸಂರಕ್ಷಿಸುವ ಎಂದರೆ-ಧನದಿಂದ ತನಗುಪಯೋಗವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ, ಅದನ್ನು ಮತ್ತೊಬ್ಬರಿಗೆ ಕೊಡದೆ, ಕಾದುಕೊಂಡು, ತನ್ನಿಂತಾನೆ ಸುಖವಾಗಿರುವ ಸರ್ಪದಂತೆ, ತನಗೆ ಯಾವ ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ, ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಭಟರಿಲ್ಲದ ನಿತ್ಯಾನಂದನಾದ ದೇವರು, ನಂಬಿದವರನ್ನು ಕಾದುಕೊಂಡು ರಕ್ಷಿಸುವನು. ದುರ್ಜನರಿಂದ ತನ್ನ ಸೇವೆ ನಡೆಸುವುದಿಲ್ಲ. ಇದರಿಂದ—

“ಶ್ವೇನ್ಯೈವತುಷ್ಯತು ಕೃತೇನ ಸದೀನನಾರ್ಥಃ” — ಎಂಬರ್ಥ ವಿವ
ಸಿತು ||೧೨||

ಸರ್ವವ್ಯಾಖ್ಯಾನಸಾರಸಂಗ್ರಹ :—

ಭೂಗತವಾದ ಧನರಾಶಿಯನ್ನು ಸರ್ಪವು ಕಾದುಕೊಂಡಿರುವುದು ಎಂಬುದು ಲೋಕವಾಡಿಕೆಯ ಮಾತು. ಆ ಸರ್ಪಕ್ಕೆ ಧನದಿಂದ ಯಾವ ಪ್ರಯೋಜನವೂ ಇಲ್ಲ. ಅದು ಆ ಹಣವನ್ನು ತಾನು ಉಪಯೋಗಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಇತರರು ಅಪಹರಿಸುವುದಕ್ಕೂ ಅಪಕಾಶಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ. ನಿಷ್ಕಾಮನೆಯಿಂದ ನಿರಪೇಕ್ಷಿಯಾಗಿ, ಸರ್ಪವು ಧನರಾಶಿಯನ್ನು ಸಂರಕ್ಷಿಸಿ, ಕಾಯ್ದುಕೊಂಡಿರುವುದು. ಅಂತೆಯೇ ದಯಾಪುಯನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನು ತನ್ನ ಭಕ್ತರನ್ನು ಕಾಯ್ದುಕೊಂಡು ಸಂರಕ್ಷಿಸುತ್ತಿರುವನು. ಭಕ್ತರಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಆಗಬೇಕಾದ ಪ್ರಯೋಜನವೇನೂ ಇಲ್ಲ. ಪರಮಾತ್ಮನು ಅಪ್ಪಕಾಮನಾದುದರಿಂದ, ಇತರಿಂದ ಯಾವ ವಿಧವಾದ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನೂ ಅಪೇಕ್ಷಿಸದೇ, ಅವರನ್ನು ಅಪತ್ತಿನಿಂದ ಸಂರಕ್ಷಿಸಿ, ಸದಾ ಬೆಂಗಾವಲಾಗಿದ್ದು, ಅವರ ಯೋಗಕ್ಷೇಮ ಕರ್ತನಾಗಿ ಕಾಯ್ದುಕೊಂಡಿರುವನು. ಭಕ್ತಜನ ಸಂರಕ್ಷಣ ಕಾರ್ಯವು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಸಹಜಗುಣವೇ ಆಗಿದೆ. ಶ್ರೀಹರಿಯು ಸರ್ಪಸದೃಶ. ಭಗವದ್ಭಕ್ತರು ಭೂಗತ ದ್ರವ್ಯ ಸದೃಶ. ಸತ್ತಾದಿಗುಣಗಳಿಂದ ಶೋಭಿತರಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಭಕ್ತರನ್ನು ಅಮೂಲ್ಯವಾದ ಧನರಾಶಿಗೆ ಹೋಲಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಸರ್ಪವು ಭೂಗತ ದ್ರವ್ಯವನ್ನು ತಾನೂ ಭೋಗಿಸದೇ, ಇತರರಿಗೂ ಉಪಯೋಗಿಸಲು ಅವಕಾಶಕೊಡದೆ, ಅದನ್ನು ಸಂರಕ್ಷಿಸಿಕೊಂಡು, ತಾನು ಸುಖಿಸುವಂತೆ ನಿರಪೇಕ್ಷಿಯೂ ಮತ್ತು ನಿಸ್ಪೃಹನೂ ಆದ ಪರಮಾತ್ಮನು ತನ್ನ ಮೊರೆಹೊಕ್ಕು ಭಕ್ತಜನರನ್ನು ನಿತ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಕಾದುಕೊಂಡು, ಅಪದ್ಭಂಧವಾಗಿ, ಸಂರಕ್ಷಿಸುತ್ತಿರುವನು. ಪೂರ್ಣಾನಂದನಾದ ರಮಾಪತಿಯು ದುರ್ಜನರಿಂದ ಸೇವೆಯನ್ನು ಎಂದಿಗೂ ಸ್ವೀಕರಿಸನು. ತಮೋಗುಣಪ್ರಾಚುರ್ಯವಾದ ಭಾಗವದ್ವೇಷವೇ ದುರ್ಜನರ ಲಕ್ಷಣವು. ಇದರಿಂದ ಜಗತ್ಪಭುವಾದ ಅಸದೃಶ ಶೂರನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನು ದುರ್ಜನರ ಸೇವೆಯನ್ನು ಒಲ್ಲನು. ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ

ದಾಸರಾಯರು ಉಪಯೋಗಿಸಿರುವ ಉಪಮಾನಾಲಂಕಾರವು ಸಮಂಜಸವಾಗಿದೆ. ಸರ್ಪವು ಧನರಾಶಿಯನ್ನು ಕಾಯುವಂತೆ, ಭಕ್ತಜನರಕ್ಷಕನಾದ ಶ್ರೀ ಪರಿಯು ಶರಣಜನರನ್ನು ಕಾಯುವನು. ಸರ್ಪಕ್ಕೆ ಧನದಿಂದ ಏನೂ ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲ. ಅಂತೆಯೇ ಆಪ್ತಕಾಮನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಪರದಿಂದ ಯಾವ ಫಲಪ್ರಾಪ್ತಿಯೂ ಇಲ್ಲ. ಸರ್ಪಕ್ಕೆ ಭೂಗತ ದ್ರವ್ಯವನ್ನು ಕಾಯುವುದು ಹೇಗೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವೋ, ಅಂತೆಯೇ ಪ್ರಾಣತಜನ ಸಂರಕ್ಷಣೆಯ ಕಾರ್ಯ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಅಷ್ಟೇ ಸಹಜವಾದದ್ದು. ದುರ್ಜನರ ಸೇವೆಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ ಭಗವಂತನು ತನ್ನ ಶರಣಜನರಿಗೆ ದುರ್ಜನರಿಂದ ಅಡಿಗೆಗೆ ಬಂದೊದಗುತ್ತಿರುವ ವಿಪತ್ತುಗಳಿಂದ ಸಂರಕ್ಷಿಸುತ್ತಿರುವನು. ಸರ್ಪವು ದ್ರವ್ಯವನ್ನು ತಾನೂ ಉಣದೇ, ಇತರರಿಗೂ ಕೊಡದೇ, ಹೇಗೆ ಸಂತೋಷವಾಗಿರುವುದೋ, ಅಂತೆಯೇ ಜಗಜ್ಜಟ್ಟಿಯಾದ, ಅಸದೃಶವೀರನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನು ನಿತ್ಯಾನಂದಮಯನು.

ಪದ್ಯ (೧೩)

ಮೂಲ :-

ಜನನಿಯನು ಕಾಣದಿಹ ಬಾಲಕ |
 ನೆನೆನೆನೆದು ಹಲುಬುತ್ತಿರೆ ಕತ್ತಲೆ |
 ಮನೆಯೊಳಗಿದ್ದ ವನ ನೋಡುತ ನಗುತ ಹರುಷದಲಿ ||
 ತನಯನಂ ಬಿಗಿದಪ್ಪಿ ರಂಭಿಸಿ |
 ಕನಲಿಕೆಯ ಕಳೆವಂತೆ ಮಧುಸೂ |
 ದನನು ತನ್ನವರಿದ್ದೆಡೆಗೆ ಬಂದೊದಗಿ ಸಲಹುವನು ||೧೩||

ಅವತರಣಿಕೆ :-

ಜಗತ್ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನು ಜೀವಕೋಟಿಗೆ ಮಾತೃಸದೃ

ಶನು, ಬಾಲಕನೋರ್ವನು ತನ್ನ ಜನನಿಯನ್ನು ಕಾಣದೇ, ಅವಳಿಗಾಗಿ ಹುಡುಕುತ್ತಾ, ಹಂಬಲಿಸುತ್ತಿರುವಾಗ, ವಾತ್ಸಲ್ಯಮಯಿಯಾದ ತಾಯಿಯು ಕೂಡಲೇ ಮಗುವಿನತ್ತ ಧಾವಿಸಿ ಬಂದು, ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಅವನನ್ನೆತ್ತಿಕೊಂಡು, ಸಮಾಧಾನಪಡಿಸುವಂತೆ, ಮಧುಸೂದನನಾಮಕನಾದ ಜಗತ್ತ್ಪುಭುವು ತನ್ನ ಭಕ್ತಜನರಿದ್ದಡೆಗೇ ಬಂದು, ಒದಗಿ, ಅವರನ್ನು ಸಂರಕ್ಷಿಸುವನು — ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. “ಜನನಿಯನು” — ಎಂಬ ಈ ಪದ್ಯದಿಂದ.

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ :-

ಜನನಿಯನು.—ತನ್ನ ತಾಯಿಯನ್ನು ಕಾಣದಿಹ = ಕಾಣದೇ ಇರುವ ಬಾಲಕ = ಮಗುವು ನೆನೆನೆನೆದು = ಬಾರಿಬಾರಿಗೂ ತಾಯಿಯನ್ನು ನೆನಿಸಿಕೊಂಡು (ಸ್ಮರಿಸಿಕೊಂಡು) ಹಲುಬುತ್ತಿರೆ = ಹಂಬಲಿಸುತ್ತಿರಲು ಕತ್ತಲೆ ಮನೆಯೊಳಗೆ = ಅಂಧಕಾರಯುಕ್ತವಾದ ಮನೆಯೊಳಗೆ ಅಡಗಿದ್ದವನು = ಆಶ್ರಯಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಪುತ್ರನನ್ನು ನೋಡುತ್ತ = ಅವನ ಹಂಬಲವನ್ನು ಕಂಡು ನಗುತ್ತ = ಮಂದಹಾಸಯುಕ್ತಳಾಗಿ ಹರುಷದಲಿ = ಸಂತೋಷದಿಂದ ತನಯನಂ = ಆ ಮಗುವನ್ನು ಬಿಗಿದಪ್ಪಿ = ಗಾಢಾಲಿಂಗಸಮಾಪಿಸಿಕೊಂಡು ರಂಬಿಸಿ = ಪ್ರೇಮದ ಮಾತುಗಳಿಂದ ಸಮಾಧಾನಗೊಳಿಸಿ ಕನಲಿಕೆಯೆ = ಶನ್ನ ಮೇಲಿನ ಕಳವಳವನ್ನು ಕಳೆವಂತೆ = ಪರಿಹಾರ ಮಾಡುವಂತೆ ಮಧುಸೂದನನು = ಮಧುನಾಮಕ ದೈತ್ಯನನ್ನು ಸಂಹಾರಮಾಡಿದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು. ತನ್ನವರು = ತನ್ನ ಭಕ್ತರು. ಇದ್ದೆಡೆಗೆ = ಇರುವ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಬಂದು = ಆಗಮಿಸಿ ಒದಗಿ = ಅವರ ಸಮಯಕ್ಕೆ ಒದಗಿದವನಾಗಿ ಸಲಹುವನು = ಸಂರಕ್ಷಿಸುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ :-

ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಕರುಣಾದ್ರವ್ಯದಯನಾದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ಸ್ವಭಕ್ತರ ಸಂರಕ್ಷಣೆಯ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಪ್ತನಾಗುವ ವಿಷಯವಾಗಿ, ಮಗು ಮತ್ತು ಮಾತೆಯರ ದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ. ದಾರಿಕಾಂಡ

ಮಗುವು ತನ್ನ ತಾಯಿಯನ್ನು ಹುಡುಕುತ್ತಿದೆ. ತಾಯಿಯನ್ನು ಕಾಣದೇ, ಎನೂ ತೋಚದೆ, ಮಾತೆಯ ಆಗಮನಕ್ಕಾಗಿ ಹಂಬಲಿಸುತ್ತದೆ. ಆ ಮಗುವಿನ ಹಂಬಲವನ್ನು ಕಂಡ, ತಾಯಿಯು ವಾತ್ಸಲ್ಯಪೂರಿತಳಾಗಿ ಅದರತ್ತ ಧಾವಿಸಿ ಬಂದು, ಅದನ್ನೆತ್ತಿಕೊಂಡು, ಪ್ರೀತಿಯ ಮಾತುಗಳಿಂದ ಸಮಾಧಾನ ಪಡಿಸುವಳು. ಅಂತೆಯೇ ಮಧುನಾಮಕನಾದ ದುಷ್ಟ ದಾನವನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದ ಕುಣಾಮಯನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನು, ತನ್ನನ್ನು ಕಾಣಬೇಕೆಂಬ ತೀವ್ರವಾದ ಹಂಬಲವಿದ್ದರೂ, ಅಜ್ಞಾನದೆಶೆಯಿಂದ, ಕಾಣವರಾಗಿ, ಸಂಸಾರಾಖ್ಯೆ ವಾದ ಅಕ್ಷಯಸಾಗರದಲ್ಲಿ ತೊಳಲಿ. ಬಳಲಿ, ಪರಿತಪಿಸುತ್ತಿರುವ, ಭಕ್ತ ಜನರ್ದ ಸ್ಥಳಕ್ಕೇ ಬಂದು, ಅವರ ಆಪತ್ತಿಗೆ ಒದಗಿ, ತನ್ನ ಸಂದರ್ಶನ ಭಾಗ್ಯವನ್ನಿತ್ತು ಸಂರಕ್ಷಿಸುವನು. ಇದಲ್ಲವೇ ದಯಾಮಯನಾದ ಆ ಜಗತ್ತ್ಸು ಛವಿನ ಕಾರುಣ್ಯ ವಿಶೇಷ !

ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳು

(೧) ಶ್ರೀ ಸಂಕರ್ಷಣ ಒಡೆಯರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ :-

ಕತ್ತಲೆ ಮನೆಯೊಳಗೆ ಇರತಕ್ಕ ಶಿಶುವು ತಾಯಿಯನ್ನು ನೋಡದೆ, ಬಾರಿಬಾರಿಗೂ ತಾಯಿಯನ್ನು ಸ್ಮರಣೆ ಮಾಡಿ, ಹಂಬಲಿಸುತ್ತಾ ಇದ್ದ ಕಾಲ ದಲ್ಲಿ, ಅವನ ಹಂಬಲವನ್ನು ನೋಡಿ, ನಗುತ್ತ, ಸಂತೋಷದಿಂದ ಮಗನಾದ ಶಿಶುವನ್ನು ತನ್ನ ಕರದಿಂದ ಎತ್ತಿ, ಉದರದಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು, ಪ್ರೇಮ ಯುಕ್ತವಾದ ಲಾಲನೆ ಮಾತುಗಳಿಂದ ಅವನ, ತನ್ನ ವಿಷಯಕವಾದ ಕಳವಳ ವನ್ನೆ ಹ್ಯಾಂಗೆ ಪರಿಹಾರ ಮಾಡತಾಳೋ, ತದ್ವತ್ ಮಧುನಾಮಕದೈತ್ಯನ ಸಂಹಾರ ಮಾಡಿದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮ, ತನ್ನ ಭಕ್ತರು ಇದ್ದ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ತಾಯಿ ಯೋಪಾದಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸಂರಕ್ಷಣೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ-ಎಂತ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ವಿಶೇಷಾರ್ಥ :-

(೧) ತಾಯಿ ಸದೃಶ ಪರಮಾತ್ಮ. (೨) ಕತ್ತಲೆಮನ-ಲಿಂಗದೇಹ.

(೩) ತಾಯಿ ಕಾಣದೇ ಹಂಬಲಿಸೋಣ-ಎಂದರೆ, ವೇದಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಪ್ರಕಾರ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನ ನಾಮರೂಪಗಳನ್ನು ಹುಡುಕಿ ಧ್ಯಾನ ಮಾಡೋಣವೇ (೪) ಹಂಬಲಿಕೆಯನ್ನು ಪರಿಹಾರ ಮಾಡೋಣವೆಂದು, ಪರಮಾತ್ಮ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಾಗಿ ಮೋಕ್ಷ ಕೊಡೋಣವೇ. ಚರಾಚರಾತ್ಮಕವಾದ ಜಗತ್ತನ್ನು ಉದರದಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿ, ಪ್ರಳಯಾನಂತರ ಸೃಷ್ಟಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಜೀವರ ಉದರದಿಂದ ಹೊರಗೆ ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡುವನಾದ್ದರಿಂದ, ಜಗತ್ತಿಗೆ ತಾಯಿಯಾದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನ ಪ್ರಾಣಿಗಳಾದ ಮಕ್ಕಳು ಲಿಂಗದೇಹವನ್ನು ಅಂಧಕಾರದ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಅಡಗಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಜೀವರು ತಾಯಿಯ ಸದೃಶ ಪರಮಾತ್ಮನ ಕಾಣದೇ, ವೇದ ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತಾನುಸಾರ ಮಾಡುವ ಪ್ರಾರ್ಥನಾ ರೂಪವಾದ ಹಂಬಲಯುಕ್ತರಾದ ಪ್ರಪಂಚವನ್ನು ನೋಡಿ, ನಕ್ಕವಳಿ ಅಂತಃಕರಣದಿಂದ ತಾಯಿಯೋಪಾದಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಾಗಿ, ಕತ್ತಲೆ ಮನೆಯ ಅಂಧಕಾರಸಹಿತವಾದ ಲಿಂಗದೇಹವನ್ನು ಮನೆಯನ್ನು ಬಿಡಿಸಿ ಆಲಿಂಗನಾದಿಗಳಿಂದ ಸಮಾಧಾನ ಮಾಡಿ, ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಕೊಡತಾನೆ. ಶ್ರೀಹರಿ ಈ ಪ್ರಕಾರ ಯಾರನ್ನು ಸಂರಕ್ಷಣೆ ಮಾಡತಾನೆ — ಎಂದರೆ ತನ್ನ ಹಂಬಲಿಸತಕ್ಕವರು ಯಾರೋ ಅಂತವರನ್ನು ಎಂತ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

(೨) “ಭಾವಪ್ರಕಾಶಿಕೆ” ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ :-

ತಾಯಿಯು, ಮಗುವು ತನ್ನನ್ನು ಕಾಣದಿದ್ದಾಗ, ಏನು ಮಾಡುವ ದೆಂಬುದನ್ನು ನೋಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಶಿಶುವನ್ನು ಪಡಸಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟು ಹುಡುಕುತ್ತಲೇಕೋಣೆಯಲ್ಲಿ ಮರೆಯಾಗಿ, ನಿಂತು ನೋಡುತ್ತಿರುವಾಗ, ಆ ಮಗುವು ತಾಯಿಯನ್ನು ಕಾಣದೇ, ಆಕೆಯನ್ನು ನೆನೆಸಿಕೊಂಡು, ಹಂಬಲಿಸುವುದನ್ನು ನೋಡಿ, ಸಂತೋಷದಿಂದ ಓಡಿಬಂದು, ಆ ಮಗುವನ್ನೆತ್ತಿ ಬಿಡುತ್ತೆ.

ಸೌಖ್ಯ, ತನ್ನನ್ನು ಕಾಣದಿರುವಾಗ ಹಂಬಲಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಕಳವಳವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವಂತೆ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ತನ್ನ ಭಕ್ತರು ತನ್ನನ್ನು ಕಾಣದೇ ಹಂಬಲಿಸುವುದನ್ನು, ಅಂದರೆ, ಭಜಿಸುವುದನ್ನು ನೋಡಿ, ಸಂತೋಷದಿಂದ ಅವರ ಖೂಪಕ್ಕೆ ಬಂದು ಅವರನ್ನು ದ್ದರಿಸುವನು.

ವಿಶೇಷಾರ್ಥ :-

ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸಣ್ಣ ಮಕ್ಕಳ ತಾಯಿಯರು ತಮ್ಮ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಕೆಳಗೆ ಮಲಗಿಸಿ, ಅವರ ಕಣ್ಣಿಗೆ ತಾವು ಬೀಳದೆ ಮರೆಯಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವುದೂ ಅಥವಾ ಕತ್ತಲುಕೋಣೆಯಲ್ಲಿ ಅಡಗಿಕೊಂಡು ತಾವು ಮಾತ್ರ ಮಗುವನ್ನು ನೋಡುತ್ತಾ, ಮಗುವು ತಮ್ಮನ್ನು ಕಾಣದಹಾಗೆ ನಿಂತು ಕೊಂಡು ನೋಡುತ್ತಿರುವುದೂ, ಮಗುವು ತಾನು ಮಲಗಿದ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಗುಡಗೆ ತಿರುಗುತ್ತಾ, ಸುತ್ತಲೂ ನೋಡಿ, ತಾಯಿಯನ್ನು ಕಾಣದೆ ಆಳುವುದಕ್ಕೆ ಆರಂಭಿಸುವುದು ತಾಯಿಯರಿಗೆ ಇದೊಂದು ಸಂತೋಷಕರವಾದ ಟಿ. ಅದು ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಅಳಲಾರಂಭಿಸಿದರೆ, ನಗುತ್ತಾ ಓಡಿಬಂದು, ಕದನ್ನು ಸಮಾಧಾನ ಮಾಡುವುದು-ಇವೆಲ್ಲವೂ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಹೆತ್ತವರಿಗೆ ಅನುಭವದಲ್ಲಿ ಕಾಣುವುದು. ಇದರಂತೆಯೇ ಪರಮಾತ್ಮನು ತನ್ನ ಭಕ್ತ ಜನರನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸಿ, ತದನಂತರ ಉದ್ಧರಿಸುವನು. ಕತ್ತಲೆಯಲ್ಲಿರುವವನು ಬೆಳಕಿನ ಸ್ವೀಕರವನ್ನು ಕಾಣುವುದು ಸ್ವಾಭಾವಿಕ. ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿದ್ದವರು ಕತ್ತಲಿನಲ್ಲಿರುವವರನ್ನು ಕಾಣುವುದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಮಗುವು ಕತ್ತಲೆ ಕೋಣೆಯಲ್ಲಿರುತ್ತಿದ್ದರೆ ಬೆಳಕಿನೊಳಗಿದ್ದ ತಾಯಿಯನ್ನು ಕಾಣಲು ಸಾಧ್ಯ. ಬೆಳಕಿನೊಳಗಿದ್ದ ತಾಯಿಯನ್ನು ಕತ್ತಲಿನೊಳಗಿದ್ದ ಮಗುವನ್ನು ಕಾಣಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಮಗುವೊಂದನ್ನೇ ಕತ್ತಲೆ ಕೋಣೆಯಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟು ತಾಯಿಯು ಹೊರಗೆ ಬರುವುದೆಂಬುದು ಲೋಕ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿರುವುದು. ಕತ್ತಲಿನಲ್ಲಿ ಮಗುವು ಒಂದೇ ಇದ್ದರೆ, ಹೆದರುವುದೆಂಬ ಭಯವೂ ತಾಯಿಗೆ ಇರುವುದು ಸಹಜವು. ಸಣ್ಣ ಮಗುವು ಜ್ಞಾನಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಕತ್ತಲು ಕೋಣೆಯಲ್ಲಿ ಅಡಗಿಕೊಳ್ಳುವ ಸುಭವವೂ ಲೋಕವಿರುದ್ಧವಾದುದರಿಂದ— “ಕತ್ತಲ ಕೋಣೆಯೊಳಗಿದ್ದ

ಬಾಲಕನ" — ಎಂದು ಪದಮಾಡುವುದಕ್ಕಿಂತಲೂ, ತಾಯಿಯು "ಕತ್ತಲ ಕೋಣೆಯೊಳಗಿದ್ದವನ" — ಎಂದು ಬೇರೆ ಪದಮಾಡುವುದು ಸರಿಯೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಕೃತ ಭಕ್ತರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಈ ಉಪಮಾನ ಉಪಮೇಯಗಳು ಹೇಗೆ ಸರಿಹೋಗುವುವೆಂದರೆ :—

ಜೀವನದಲ್ಲಿರುವ ಅಜ್ಞಾನಾಂಧಕಾರದಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನು ಅಡಗಿರುವನು. ಅಂದರೆ, ಮನುಷ್ಯನು ತನ್ನ ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಜೀವನಿಗೂ ದೇಹಕ್ಕೂ ಇರುವ ಭೇದವನ್ನು ತಿಳಿಯದೆ, ಜೀವನೇ ದೇಹವೆಂದು ಭಾವಿಸಿ, ಅಹಂಕಾರ ಮಮಕಾರಗಳಿಂದ, ಬೆಳಕಿಲ್ಲದೆ ಕಾಣುತ್ತಿರುವ ವಿಷಯಸುಖದಲ್ಲಿ ಮಗ್ನನಾಗಿ, ತನ್ನ ಅಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಕತ್ತಲಿನಲ್ಲಿ ಅಡಗಿರುವ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ. ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು, ಇವನ ಅಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಕತ್ತಲಿನಲ್ಲಿ ಅಡಗಿದ್ದು, ಯಾವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸತ್ಸಹವಾಸದಿಂದ ಮನುಷ್ಯನ ಚಿತ್ತದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಸೂರ್ಯನು ಉದಿಸುವನೋ, ಯಾವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಈ ಮನುಷ್ಯನು ತನ್ನನ್ನು ಎಡಬಿಡದೆ ಭಜಿಸುವನೋ, ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ತಾನು ಅಪರೋಕ್ಷರೂಪ ಕಾಣುವನು.

ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಇತಿಹಾಸವಿರುವುದು. ಪೃಥವಾನಗರದಲ್ಲಿ ಕೂರ್ಮದಾಸನೆಂಬ ಒಬ್ಬ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿದ್ದನು. ಅವನು ಜನಿಸುವಾಗಲೇ ಅವನಿಗೆ ಕೈ ಕಾಲುಗಳು ಇರಲಿಲ್ಲ. ಪರಮ ಭಗವದ್ಭಕ್ತನಾಗಿದ್ದನು. ಏಳು ಯಾದರೂ ಹರಿದಾಸರು ಭಜನಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರೆ, ಪ್ರಯತ್ನದಿಂದ ದೇಹಿಕೊಂಡು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಿ, ಮೃದಂಗ ತಾಳ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಬಾರಿಸುತ್ತಾ, ಆ ಕೀರ್ತನೆಯನ್ನು ಶ್ರವಣ ಮಾಡುತ್ತಾ, ಅನಂತರ ದಿಂದ ಕಾಲ ಕಳೆಯುತ್ತಿದ್ದನು. ಹೀಗಿರಲು ಒಂದಾನೊಂದು ದಿನ ಹರಿದಾಸರು ರೊಬ್ಬರು ಪಂಥರಾಪ್ತರದ ಮಹಾತ್ಮ್ಯಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿರಲು, ಅದನ್ನು ಕೇಳಿ ತಾನೂ ಪಂಥರಾಪ್ತರಕ್ಕೆ ಹೋಗಬೇಕೆಂದು ಯೋಚಿಸಿದನು. ಆಗ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದವರು—ನಿನಗೆ ಕಾಲಿಲ್ಲವಲ್ಲ ನೀನು ಹೋಗುವುದೆಂತು ? — ಅಂದನು.

ಉದರೂ ಕೂರ್ಮದಾಸನು ಧೈರ್ಯ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಹೊರಟು, ವಿಠಲನನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸುತ್ತಾ, ದೇಶಿಕೊಂಡು ಒಂದು ರಹದಾರಿ ದೂರ ಬಂದುಬಿಟ್ಟನು. ಆಗ ಬಹಳ ಆಯಾಸವೂ, ಹಸಿವೂ, ಬಾಯಾರಿಕೆಗಳೂ ಆಗಿ, ಮುಂದಕ್ಕೆ ಹೋಗಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ— “ಹೇ ಪಾಂಡುರಂಗಾ, ನಿನ್ನ ಸುಕಲ್ಪವಿದ್ದಂತೆ ಮಾಡು — ಎಂದು ಸ್ವಸ್ಥವಾಗಿ ತನ್ನ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ಮರೆತು ಕೂತುಬಿಟ್ಟನು. ಆಗ ವಿಠಲನು ಕರುಣದಿಂದ ಒಬ್ಬ ಸಾಹುಕಾರ ಸುತ ವೇಷಧಾರಿಯಾಗಿ, ಇವನಿದ್ದೆಡೆಗೆ ಬಂದು, ಇವನಿಗೆ ಒಂದು ಸ್ಥಳ ವನ್ನೂ ಆಹಾರವನ್ನೂ ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಟ್ಟು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದನು— “ನೀನು ಒಂದು ದಿವಸಕ್ಕೆ ಒಂದು ರಹದಾರಿಯಂತೆ ಹೋಗುತ್ತಿರು. ನಾನು ಪಂಥರಪುರದ ಖಾತ್ರಗೆ ಹೋಗುವವರಿಗೆ ಸಹಾಯ ಮಾಡುವುದೇ ನನ್ನ ಉದ್ಯೋಗವನ್ನಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವನು. ಆದುದರಿಂದ ಪ್ರತಿ ದಿವಸದಲ್ಲೂ, ನೀನಿದ್ದಲ್ಲಿಗೇ ಬಂದು, ಸ್ಥಳವಸತಿಯನ್ನೂ ಆಹಾರವನ್ನೂ ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಡವೆನು, ಚಿಂತಿಸ ಬೇಡ” — ಎಂದು ಸಮಾಧಾನಗೊಳಿಸಿ, ಕಣ್ಮರೆಯಾದನೂ. ಕೂರ್ಮ ದಾಸನು ದಿನ ಒಂದಕ್ಕೆ ಒಂದು ರಹದಾರಿಯಂತೆ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದನು. ನಿತ್ಯದಲ್ಲೂ ಪರಮಾತ್ಮನು ಸಾಹುಕಾರನ ರೂಪದಿಂದ ಬಂದು, ಅವನಿಗೆ ತಕ್ಕ ಅನುಕೂಲ ಗಳನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುತ್ತಿದ್ದನು. ಪಂಥರಾಪುರವು ಇನ್ನೂ ಆರು ಹರಿದಾರಿ ದೂರ ವತ್ತು. ಕೂರ್ಮದಾಸನು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಸೇರಬೇಕಾದರೆ ಇನ್ನೂ ಆರು ದಿವಸಗಳು ಬೇಕಾಗಿದ್ದವು. ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಆಷಾಡಶುದ್ಧ ಏಕಾದಶಿಯು (ಪಂಥರಪುರದಲ್ಲಿ ಉತ್ಸವಾದಿಗಳು ನಡೆಯಬೇಕಾಗಿದ್ದ ದಿನ) ಪ್ರಾಪ್ತವಾಯಿತು. ಆ ದಿವಸ ಇಲ್ಲರೂ ಪಂಥರಾಪುರವನ್ನು ಸೇರಿದ್ದರು. ಇದನ್ನು ಕೂರ್ಮದಾಸನು ತಿಳಿದು, ಚಿಂತಾಕ್ರಾಂತನಾಗಿ, ಆರು ಹರಿದಾರಿ ಒಂದೇ ದಿವಸದಲ್ಲಿ ಹೋಗಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ— “ಹಾ ದೇವ, ನನ್ನನ್ನು ಕುಂಟನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ, ನಿನ್ನ ದರ್ಶನವನ್ನೀಯದೆ ಈ ರೀತಿ ಮಾಡಿಬಿಟ್ಟೆ. ಇನ್ನು ನಾನು ಬದುಕುವುದಿಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿಗೆ ಈ ದೇಹವನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಬಿಡುವೆನು, ನನ್ನನ್ನು ನಿನ್ನ ಪಾದಾರವಿಂದಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿಕೋ” — ಎಂದು ಹಂಬಲಿಸುತ್ತಿದ್ದನು. ಆಗ ವಿಠಲನು ಕರುಣದಿಂದ ಚತುರ್ಭುಜಗಳಿಂದ ಕೂಡಿ, ಹೀಶಾಂಬರಧಾರಿ

ಯಾಗಿ, ಅವನಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಾದನು. ನಿತ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಸಾಹಕಾರನ ರೂಪದಿಂದ ರಕ್ಷಿಸುತ್ತಿದ್ದರೂ ಇವನಿಗೆ ಅದು ಗೊತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಆ ದಿವಸ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ತನ್ನ ರೂಪವನ್ನು ತೋರಿಸಿದನು. ಬಳಿಕ ಕೂರ್ಮದಾಸನ ಕೋರಿಕೆಯಂತೆ ಪಂಥರಾಘವರದಲ್ಲಿ ಯಾವ ರೂಪದಿಂದ ನಿಂತಿರುವನೋ ಅದೇ ರೂಪದಿಂದ ಅವನ ಎದುರಿಗೆ ನಿಂತನು. ಅದ್ಯಾಪಿ ಅಲ್ಲಿಯೂ ಪಂಥರಾಘವರಾಜಾತ್ಮೆಯು ನಡೆಯುವುದು. ಹೀಗೆಲ್ಲಾ ಇರುವುದರಿಂದಲೇ— “ಭಕ್ತವತ್ಸಲ” —ನೆಂಬ ಬಿರುದು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಇರುವುದು. ಇಂತಹ ಚರಿತ್ರೆಗಳು ಅನೇಕವಾಗಿ ಇರುವುವು. ಇದಲ್ಲವನ್ನೂ ತಿಳಿದಿದ್ದುದರಿಂದಲೇ ದಾಸರಾಯರು “ಜನನಿಯನು ಕಾಣದಿಹ ಬಾಲಕನು” —ಎಂಬೀ ಪದ್ಯವನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿದ್ದು —ಎಂದು ಈ ಪದ್ಯದ ಅರ್ಥದಿಂದಲೇ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುವುದು. ||೧||

(೩) “ಭಾವ ದರ್ಪಣಟೀಕಾ” -ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ :-

ಭಕ್ತಿರಸದಿಂದ ಸ್ತೋತ್ರ ಮಾಡಲು ಬರುತ್ತಾನೆಂದು ದಾರ್ಢ್ಯಾರ್ಥವಾಗಿ ವುನ: ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—“ಜನನಿಯನು” —ಎಂಬ ಪದ್ಯದಿಂದ.

ಕಾಣದಿಹ—ನೋಡದಿರುವ, ಹಲುಬುತ್ತಿರೆ—ಅಳುತ್ತಿರಲು (ಅಲ್ಪರಿಯುತ್ತಿರಲು), ರಂಬಿಸಿ—ವಿಶ್ವಾಸ ಹುಟ್ಟಿಸಿ. ಬಳಿಗೆ—ಸವಿಾಪ ಎಂತರ್ಥ. ಕನಲಿಕೆ—ಕಳವಳಿಸೋಣ (ದುಃಖವೇ ಎಂದರ್ಥ)

(೪) ತಾಮ್ರಪರ್ಣಿಯಾ (ಸಂಸ್ಕೃತ ಮೂಲ) :-

ಜನನೀತಿ ಯಥಾಲೋಕೇ ಸ್ವಮಾತರಂ ಪಶ್ಯನ್ ಸನ್ ಸ್ವಮಾತರಮೇವ ನಾಮ್ನಾ ಅಹ್ವಯನ್, ವಾಚಾ ಉಚ್ಚಾರಯನ್, ಭವನಾಂತರೇ ಸ್ವಾತ್ಮಾನ್ ಮೃಗಯತಿತಂ ಸ್ವಬಾಲಂ ಸ್ವಯಮಂಧಕಾರಗೃಹೇ ಅಚ್ಚಿನ್ನಾಸತಿ, ತಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಮಂದಸ್ಮಿತಾ ಸತೀ, ಹರ್ಷೇಣ ಪುತ್ರಮಾಲಿಂಗ್ಯ, ಸಮಾಧಾನಂಕೃತ್ವಾ, ಅಪಸ್ಮಾರಂ ಪರಿಹರತಿ ತಥಾ ಮಧುಸೂದನಃ — (ಮಧುನಾಮಕಾಸುರಂ ಸೂದಯಃ ನಾಶಯತೀತಿ—ಮಧುಸೂದನಃ) । ಭಕ್ತಜ್ಞಹೃದಯಮಂದಿರೇ ಲೀನೋಭೂತ್ವಾ ರಾಮಕೃಷ್ಣಾ ದಿನಾಮ್ನಾ ಹೃದಯಂ ತು

ಸ್ವಭಕ್ತಂ ವೀಕ್ಷ್ಯ, ಹರ್ಷಾತಿಶಯಯುತಃ ಸನ್ ತತ್ಸಮೀಪವಾಗತ್ಯ ತಂ
 ರಕ್ಷತೀತ್ಯೇಶಾನ್ವಯಃ ||೧೩||

ಅನ್ನಶಾನುವಾದ :—

ಭಕ್ತಜನರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಇರುವ ವಾತ್ಸಲ್ಯಾತಿಶಯ
 ನ್ನು ತಾಯಿ—ಮಗುವಿನ ದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದ ತಿಳಿಸಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ— “ಜನನಿ
 ಯನು” —ಎಂಬ ಪದ್ಯದಿಂದ

ತನ್ನ ತಾಯಿಯನ್ನು ಕಾಣದೇ, ಅವಳನ್ನೇ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಕರೆಯುತ್ತಾ,
 ಅದೇ ಹೆಸರನ್ನೇ ಕೂಗುತ್ತಾ, ಬೇರೆ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಹುಡುಕುತ್ತಿರುವ ಮಗನನ್ನು,
 ಕತ್ತಲೆಯ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಅಡಗಿ ಕುಳಿತಿರುವ ತಾಯಿಯು ಕಂಡು, ಮುಗುಳು
 ನಗೆ ಸೂಸುತ್ತಾ, ಹರ್ಷೋದ್ರೇಕದಿಂದ, ಅವನನ್ನು ಅಪ್ಪಿಕೊಂಡು,
 ಸಮಾಧಾನದ ಮಾತುಗಳಿಂದ, ಕಳವಳವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುತ್ತಾಳೆ. ತದ್ವತ್
 ಲೋಕಾರೂಢಿಯಂತೆ, ಮಧುಸೂದನನಾಮಕ ಪರಮಾತ್ಮನು ಭಕ್ತರ ಹೃದಯ
 ವೆಂಬ ಮಂದಿರದಲ್ಲಿ ಅಡಗಿರುವವನಾಗಿ, — “ರಾಮಕೃಷ್ಣ” ಮಂತಾದ
 ಹೆಸರುಗಳಿಂದ ಕರೆಯುತ್ತಿರುವ ಸ್ವಭಕ್ತರನ್ನು ಕಂಡು, ಸಂತೋಷಭರಿತನಾಗಿ
 ಅವರ ಬಳಿಗೆ ಬಂದೊಡಗಿ ಸಂರಕ್ಷಿಸುವನು —ಎಂಬ ಭಾವಾರ್ಥ ||೧೩||

(*) ಜನುಖಂಡಿ ಶ್ರೀ ನಾದಿರಾಜಾಚಾರ್ಯರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ :—

ನಸ್ವೇವಂ ಕೃಪಾವನಧಿಃ ವಾರಿಚಾಕ್ಷುಃ ಕಿಂತ್ ದೈವಕಂ ವರಂ ನ
 ತಾರಯಾಮಾಸ ದುರ್ವಾರ್ಧೇ || ಸಮಾಃ ಸಹಸ್ರಮಿತಿ ವ್ಯವಹಿತೇಃ ಇತಿ
 ಚೇತ್ರಬ್ರೂಮಃ | ಚಿರಂ ಅನುಭಾವ್ಯಾರಬ್ಧಂ ಅಲ್ಪೇನ ಉಪಪ್ಯದ್ಯ ಅಶು
 ಆಯಾತಿ ಇತಿ ವಕ್ತಂ ವಿಶಾರ್ಥಕಂ ಲಾಲಯಂತೀ ಮನೋರಮ ರಾಮಾ
 ಪರೀಕ್ಷತೇ ಸುತಂ ಯಥಾ ಇತ್ಯಾಹ ಜನನೀತಿ || ಹಲುಬುತಿರೆ- ಬಳಲುತಿರೆ |
 ತಂ ಸುತಂ | ಕನಲಿಕೆ-ಪ್ರಲಾಪೋಕ್ತಿಃ | ರಂಭಿಸಿ-ಮೃಷೋಕ್ತಾಃ ಸಮಾ
 ಧಾಯ | ಎಡೆಗೆ-ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ | ಸಲಹುವ-ರಕ್ಷಿಸುವ.

ಕನ್ನಡಾನುನಾದ :

“ಹಾಗೆ ಕುರುಣಾಸಮದ್ರನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನು (ಸರಸಿಜಾಕ್ಷನು) ಆ ಗಜೇಂದ್ರನನ್ನು ಕೂಡಲೇ ಏಕೆ ಪಾರುಮಾಡಲಿಲ್ಲ ?” ಆ ಕೆಟ್ಟ ಕೊಳದಲ್ಲಿ ಸಾವಿರಾರು ವರ್ಷಗಳವರೆಗೆ ಇರಿಸಿ, ಯಾಕೆ ತಡಮಾಡಿದ ?” -ಎಂಬ ಸಂಶಯವು ಬರುವುದು. ಇದಕ್ಕೆ ಸಮಾಧಾನ :— ಪರಮಾತ್ಮನು ಅನಾದಿ ಕಾಲದ ಆರಬ್ಬ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ಉಣಿಸಿ, ಬಹುಭಾಗಗಳನ್ನು ಕಳೆದು, ಅನಂತರ ತಡಮಾಡದೆ ಭಕ್ತರ ಸಮೀಪವನ್ನು ಸಾರುತ್ತಾನೆ. ಇದನ್ನು ತಿಳಿಸಲು, —ಬಾಲನೊಬ್ಬನನ್ನು ಲಾಲಿಸುವ ಪ್ರೀತಿಯ ಮಾತೆಯ ಮಗುವನ್ನು ಹೇಗೆ ಪರೀಕ್ಷಿಸುವಳೋ, ಅಂತೆಯೇ ಹರಿಯು ಭಕ್ತರನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸುವನು —ಎಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. “ಜನನಿಯನು” —ಎಂಬ ಪದ್ಯದಿಂದ.

ಕಲುಬುತಿರೆ = ಬಳಲುತ್ತಿರಲು. ತನಯನು = ಮಗನನ್ನು, ಕನಲೆಕೆ = ಪ್ರಲಾಪಗಳು. ರಂಬಿಸಿ = ಏನಾದರೂ ನೆಪ (ಸುಳ್ಳು) ಹೇಳಿ, ಸಮಾಧಾನ ತಡಿಸಿ. ಎಡೆಗೆ = ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ. ಸಲಹುವ = ಸಂದರ್ಶಿಸುವ.

(೬) “ಗುರುಹೃದಯಪ್ರಕಾಶಿಕೆ” -ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ:-

ಮರೆಯಲ್ಲಿರುವ ತಾಯಿಯನ್ನು ಕಾಣದೇ, ಸ್ಮರಿಸಿ ಸ್ಮರಿಸಿ, ಮಾತೆ ತಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ, ಅಳುತ್ತಿರುವ ಶಿಶುವನ್ನು ನೋಡಿ, ನಗುತ ಹರುಷದಲಿ, ಎಂದರೆ ಮನಸ್ಸಂತೋಷದಿಂದ ದೃಢಾಲಿಂಗನ ಕೊಟ್ಟು ಸಂತವಿಟ್ಟು ಕೋಪವನ್ನು ಬಿಡಿಸುವಂತೆ, ಮಧುವೈರಿಯಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು, ಭಕ್ತರಿದ್ದಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು ಕಷ್ಟ ಬಿಡಿಸುವನು. ಇದರಿಂದ ದೇವರನ್ನು ನಾವು ಕಾಣದಿದ್ದರೂ, ಅವನೇ ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿ ಪಕ್ಷವಾದದ್ದನ್ನು ನೋಡಿ, ರಕ್ಷಿಸುವನೆಂಬಲ್ಲಿ ದೃಷ್ಟಾಂತ ನಿರೂಪಿಸಿತು.

“ಶ್ರೀವರ್ಗಿಕಾಯಾಸ ನಿಘಾತನುಸ್ಮೃತಿವಿಧತ್ತೇ ಪುರುಷ

ಸ್ಮರಣೆ | ತೇನಾನುಮೇಯೋ ಭಗವತ್ಪ್ರಸಾದೋ ಯೇ ದುರ್ಲಭೋಽ
 ಚಿಂತನಗೋಚರೋಽಪ್ಯೈಃ || — ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದ ಅರ್ಥ ವಿವರಿಸಿರುತ್ತಾರೆ.

೧೩೩

ಸರ್ವವ್ಯಾಖ್ಯಾನುಸಾರಸಂಗ್ರಹ :—

ಕರುಣಾಸಮುದ್ರನಾದ ಶ್ರೀ ಹರಿಯು ತನ್ನ ಭಕ್ತರ ಸಂರಕ್ಷಣೆಯ
 ಷಯದಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ಕಾತರನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ — ಎಂಬ ಪರಮಾತ್ಮನ ಗುಣವಿಶೇಷ
 ಷ್ಠು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ — “ಜನನಿಯನು” — ಎಂಬ ಈ ಪದ್ಯದಿಂದ.

ದಾಸರಾಯರು ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಮಾತೆ ಮತ್ತು ಮಗುವಿನ ದೃಷ್ಟಾಂತ
 ಷ್ಠು ಕೊಡುತ್ತಾರೆ. ಮಗುವು ಪರಾಧೀನವಾದದ್ದು, ಅದರ ಅವಸ್ಥೆ
 ಯಾದರೋ ಆಸಹಾಯಕ ಸ್ಥಿತಿ. ಲೋಕದಲ್ಲಿ, ತಾಯಿಯು ಮಗುವನ್ನು
 ಆಡಿಕೊಂಡಿರಲು ಬಿಡುವಳು. ತನ್ನಿಂದ ಮರೆಯಾದ ತಾಯಿಯನ್ನು ಕಾಣದೇ
 ಮಗುವು ಹತಾಶನಾಗಿ, ಕಳಕಳಿಯಿಂದ ತಾಯಿಯನ್ನು ಹುಡುಕುವುದಕ್ಕೆ
 ಪ್ರಾರಂಭಿಸುವುದು. ಆಗಲೂ ತಾಯಿಯು ಕಾಣಿಸದಿದ್ದಾಗ, ತಾಯಿಯನ್ನು
 ಪದೇ ಪದೇ ಸ್ಮರಿಸಿಕೊಂಡು, ಹೆಸರು ಹಿಡಿದು ಕೂಗುತ್ತಾ ಪ್ರಲಾಪಿಸಲಾ
 ರಂಭಿಸುವುದು. ಆಗ ಮರೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ತಾಯಿಯು ವಾತ್ಸಲ್ಯಪೂರಿತಳಾಗಿ,
 ಬೆಗನೆ ಮಗುವಿದ್ದೆಡೆಗೆ ಧಾವಿಸಿ ಬಂದು, ಆದನ್ನೆತ್ತಿಕೊಳ್ಳುವಳು. ಪ್ರೀತಿ
 ಪೂರಿತವಾದ ಮಾತುಗಳನ್ನಾಡಿ, ಲಲೈಗೈದು, ಗಾಢವಾಗಿ ಆಲಂಗಿಸಿಕೊಂಡು,
 ಸಮಾಧಾನಪಡಿಸುವಳು. ಅಂತೆಯೇ ಪರಮಾತ್ಮನು ಕರುಣಾವಿಯನು.
 ಆಜ್ಞಾನದಶೆಯಿಂದ, ಪ್ರಾಪಂಚಿಕ ವಿಷಯ ಭೋಗಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿ,
 ಆಹಂಮಮಕಾರಾದಿಗಳಿಂದ ಗ್ರಸ್ತರಾಗಿ, ತನ್ನನ್ನು ಮರೆದು, ವಿಪತ್ಕಾಲ
 ದಲ್ಲಿ, ದೇವರನ್ನು ಕಾಣಬೇಕೆಂದು ಹಂಬಲಿಸುತ್ತಿರುವ ಸ್ವಭಕ್ತ ಜನರನ್ನು
 ಶ್ರೀ ಹರಿಯು ರಕ್ಷಿಸುವನು. ಬಿಂಬರೂಪಿಯಾದ ಶ್ರೀ ಹರಿಯು ಭಕ್ತರ
 ಹೃದಯವೆಂಬ ಮಂದಿರದಲ್ಲಿಯೇ ಅಡಗಿ ಕುಳಿತಿರುವನು. ಅಷ್ಟು ಸಮೀಪ
 ದಲ್ಲಿದ್ದರೂ, ಆಜ್ಞಾನದಶೆಯಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಕಾಣದೇ ಭಕ್ತರು ಹಂಬಲಿ
 ಸುತ್ತಿರುವರು. ಅವರನ್ನು ನೋಡಿ ನಗುತ್ತಾ, ಮಂದಹಾಸಯುಕ್ತನಾಗಿ,

ಅವರ ಮೊರೆಗೆ ಓಗೊಟ್ಟು, ಅವರದ್ದಲ್ಲಿಗೇ ಧಾವಿಸಿ ಬಂದು, ಅವರ ಮನಸ್ಸಿನ ಆತಂಕವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿ, ಸಂರಕ್ಷಿಸುವನು.

ಅಜ್ಞಾನವೆಂಬುದು ಕತ್ತಲೆ. ಲಿಂಗದೇಹಬದ್ಧನಾದ ಜೀವನು ಅನಾದಿ ಕರ್ಮ ಪ್ರವಾಹದ ದೆಸೆಯಿಂದಾಗಿ ತ್ರಿಗುಣಗಳ ಭವಣೆಗೆ ಸಿಲುಕಿ, ಅಧಿಕಾರದಲ್ಲಿರುವನು. ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿಯಾದ ಶ್ರೀ ಹರಿಯು ಆ ಭಕ್ತನ ಮೊರೆ ಯನ್ನು ಲಾಲಿಸಿ, ಅವನಿದ್ದೆಡೆಗೇ ಬಂದು ಸಲಹುವನು — ಎಂಬುದು ಶ್ರೀ ಸಂಕರ್ಷಣ ಒಡೆಯರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಅಟವಾಡಿಕೊಂಡಿರುವ ಮಗುವಿಗೆ ತಾಯಿಯು ಕಾಣದೇ ಇರುವ ಪ್ರಸಂಗವು. ತಾಯಿ ಆ ಮಗುವಿನಿಂದ ಮರೆಯಾಗಿದ್ದಾಗ ಮಾತ್ರ ಸಾಧ್ಯ.

ಅನುಭವಸಿದ್ಧವಾದ ಈ ಪ್ರಸಂಗವಿಶೇಷವು ಉಚಿತ ಎಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಪ್ರಸಂಗದ ಔಚಿತ್ಯ ಉಂಟಾಗಬೇಕಾದರೆ, ತಾಯಿ ಮರೆಯಲ್ಲಿ ಇರಬೇಕು. ಮಗುವಿನಿಂದ ಕಣ್ಮರೆಯಾಗಿರಬೇಕು. ಆಗ ಮಗುವು ತಾಯಿಯನ್ನು ಕಾಣದೇ, ಹಂಬಲಿಸಿ, ಹುಡುಕಲು ಪ್ರಾರಂಭಿಸುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಭಕ್ತರ ಹೃದಯವೆಂಬ ಮಂದಿರದಲ್ಲಿಯೇ ಅಡಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಭಕ್ತರ ಕಣ್ಣಿಂದ ಮರೆಯಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಅಹಂಮಮತಾದಿಗಳಿಂದ ಗ್ರಸ್ತನಾದ ಜೀವನು ಸಂಸಾರದ ತಾಪದಿಂದ ನೊಂದು, ಕಣ್ಮರೆಯಾಗಿರುವ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಕಾಣಲು ತವಕಿಸುತ್ತಾನೆ. ತಾಯಿಯ ಅಗಲಿಕೆಯನ್ನು ಮಗುವು ಹೇಗೆ ಸಹಿಸುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅಂತೆಯೇ ಆಗ ವಾತ್ಸಲ್ಯಮಯಿಯಾದ ಭಗವಂತನು ಭಕ್ತರ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಧಾವಿಸಿ ಬಂದ, ಅವರ ಸಮಯಕ್ಕೆ ಒದಗಿ ಕಾಪಾಡುವನು — ಎಂಬ ಅರ್ಥವು ಹೆಚ್ಚು ಸಮಂಜಸವಾಗಿ ಕಾಣುವುದು.

ಪದ್ಯ (೧೪)

ಮೂಲ :-

ಬಾಲಕನ ಕಲಭಾಷೆ ಜನನಿಯು |
 ಕೇಳಿ ಸುಖಪಡುವಂತೆ ಲಕುನಿಯಾ |
 ಲೋಲ ಭಕುತರು ಮಾಡುತ್ತಿಹ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗೆ ಹಿಗ್ಗುವನು ||
 ಶಾಳ ತನ್ನವರಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ |
 ಹೇಳನವ ಹೆದ್ದೆವ ವಿದುರನ |
 ಅಲಯದಿ ಪಾಲುಂಡ ಕುರುಪನ ಮಾನವನೆ ಕೊಂಡ ||೧೪||

ಅನವಶ್ಯಕ :-

ಮಗುವಿನ ತೊದಲು ನುಡಿಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ, ಹಿಗ್ಗುವ ತಾಯಿಯಂತೆ, ಶ್ರೀ ಹರಿಯು ತನ್ನ ಭಕ್ತ ಜನರು ಮಾಡುವ ಸ್ತುತಿಗಳಿಗೆ ಸಂತೋಷಪಟ್ಟು, ಅವರನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸುವ ಗುಣಾತಿಶಯವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಾರೆ. "ಬಾಲಕನ" ಎಂಬ ಈ ಪದ್ಯದಿಂದ.

ಕೃತಿಪದಾರ್ಥ :-

ಬಾಲಕನ = ಮಗುವಿನ (ಚಿಕ್ಕ ವಯಸ್ಸಿನ ಬಾಲಕ) ಕಲಭಾಷೆ = ಅಷ್ಟಷ್ಟವಾದ ಮಾತುಗಳನ್ನು (ಮೃದುವಾದ ತೊದಲುನುಡಿಗಳನ್ನು) ಜನನಿಯು = ತಾಯಿಯಾದವಳು ಕೇಳಿ = ಕೇಳಿದವಳಾಗಿ ಸುಖಪಡುವಂತೆ = ಸಂತೋಷಪಡುವಂತೆ. ಲಕುನಿಯಾಲೋಲ = ಲಕ್ಷ್ಮೀವಲ್ಲಭನಾದ ಶ್ರೀ ಪುಮಾತ್ಮನು. ಭಕುತರು = ತನ್ನ ಪುತ್ರಸದೃಶರಾದ ಭಕ್ತಜನರು ಮಾಡುತ್ತಿಹ = ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗೆ = ಸಮೀಚೀನವಾದ ಜ್ಞಾನ ಭಕ್ತಿಯುಕ್ತವಾದ ಸ್ತೋತ್ರಗಳಿಗೆ (ಇವೆಲ್ಲವೂ ಕಲಭಾಷಾಸದೃಶವೇ). ಹಿಗ್ಗು

ನನು = ಅತ್ಯಂತ ಹರ್ಷಪಡುವನು. ತನ್ನವರಲ್ಲಿ = ಪುತ್ರಸದೃಶರಾದ ತನ್ನ
ಭಕ್ತರಲ್ಲಿ. ಮಾಡುವ = ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಹೇಳನವ = ಅವಮಾನವನ್ನು.
ತಾಳ = ಸಹಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಹೆದ್ದೆವ = ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾ
ತ್ಮನು (ಹಿರಿದುದೈವ = ಹೆದ್ದೆವ) ವಿದುರನ = ತನ್ನ ಭಕ್ತನಾದ ವಿದುರನ,
ಆಲಯದಿ = ಮನೆಯಲ್ಲಿ, ಪಾಲುಂಡು = ಕ್ಷೀರವನ್ನು ಕುಡಿದು (ಕುಡಿತ
ಹಾಲನ್ನು), ಕುರುಪನ = ಕುರುಕುಲಪತಿಯಾದ ದುರ್ಯೋಧನನ. ಮಾನ
ನನಿ = ಮಾನವನ್ನು ಕೊಂಡಾ = ಕಳೆದನು (ಅಪಹರಿಸಿದನು) ಅಂದರೆ,
ಅವನಿಗೆ ಅವಮಾನವನ್ನು ಮಾಡಿದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ : —

ತಾಯಿಯಾದವಳು ಚಿಕ್ಕವಯಸ್ಸಿನ ತನ್ನ ಮಗುವು ಆಡುತ್ತಿರುವ
ಮುದ್ದು ಮಾತುಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ, ಸಂತೋಷದಿಂದ ಹಿಗ್ಗುವಳು. ಅಂತೆಯೇ
ಮಾತೃಸದೃಶನಾದ ಜಗತ್ತೆಲ್ಲವು ತನ್ನ ಭಕ್ತರುಗಳು ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಅಲ್ಪ
ವಾದ ಸ್ತುತಿಗಳಿಗೇ ಹರ್ಷಹೊಂದಿ, ಅವರ ವಶನಾಗಿ ಅನುಗ್ರಹಿಸುವನು.
ದುರ್ಜನರು ತನ್ನ ಭಕ್ತರಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಅವಮಾನವನ್ನು ಎಂದಿಗೂ ಸಹಿಸು
ವಲ್ಲ. ಇದಕ್ಕೆ ದೃಷ್ಟಾಂತವಾಗಿ, ಕುಟುಂಬಿಯುಕ್ತನಾದ ದುರ್ಯೋಧನನು
ತನಗಾಗಿ ಭಕ್ತರ ಭೋಜ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸಿ, ಭೋಜನಕ್ಕೆ ಅಹ್ವಾನಿಸಿದರೂ,
ಅದನ್ನೊಲ್ಲದೆ, ಏಕಾಂತ ಭಕ್ತನಾದ ವಿದುರನ ಮನೆಗೆ ಹೋಗಿ, ಆಮು
ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಕೊಟ್ಟ ಕುಡಿತ ಹಾಲನ್ನೇ ಕುಡಿದು ತೃಪ್ತನಾಗಿ, ಹಾಲಿನ ಹೊಳ
ೆಯನ್ನೇ ಹರಿಸಿಬಿಟ್ಟನು. ತನ್ಮೂಲಕ ಕುರುಪತಿಯಾದ ದುರ್ಯೋಧನನ
ಮಾನವನ್ನು ಕಳೆದನು.

ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳು

(೧) ಶ್ರೀ ಸಂಕರ್ಷಣ ಒಡೆಯರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ : —

ತಾಯಿಯಾದವಳು ತನ್ನ ಪುತ್ರನು ಅಸ್ವಪ್ನವಾಕ್ಯಗಳೂ ಆದಿದರೂ.

ಈ ಸಂತೋಷವಡುವ ರೀತಿಯಾಗಿ ಸೃಷ್ಟಿಕಾರಣದಿಂದ ತಾಯಿಯೋಪಾದಿ ಪುಲಿ ಇರತಕ್ಕಂಥಾ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮ, ತನಗೆ ಪುತ್ರರಾದಂಥ ಭಕ್ತರು ಚಪ್ಪವಾದಂಥಾ ವಚನಗಳಿಂದ ಸ್ತೋತ್ರ ಮಾಡಿದರೂ, ಅವುಗಳನ್ನು ಮೂಡಿನಜ್ಞಾನಭಕ್ತಿಯುಕ್ತವಾದ ಸ್ತೋತ್ರಗಳನ್ನಾಗಿ ಪರಿಗ್ರಹಿಸಿ, ಸಂತೋಷವಡುವನು. ಇಂಥಾ ಭಕ್ತರನ್ನು ಅವಮಾನಮಾಡತಕ್ಕವರನ್ನ, ಸ್ವಾಮಿಯಾದ ತಾನು ತನ್ನ ಭಕ್ತರಾದ ಪಾಂಡವರಲ್ಲಿ ದುರ್ಯೋಧನನು ಮಾಡಿದ ಅವಮಾನವನ್ನು ಸಹಿಸದೇ ಅವ (ದುರ್ಯೋಧನನು) ತನಗೆ ಔತಣ ಕಟ್ಟಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಮಹಾ ವೈಭವದಿಂದ ಕರೆತರುವುದಕ್ಕೆ ಕಾದಿದ್ದರೂ, ತನ್ನ ಭಕ್ತನಾದ ವಿದುರನ ಮನೆಗೇ ಹೋಗಿ, ಅವನಲ್ಲಿದ್ದ, ಕ್ಷೀರವನ್ನು ಪರಿಗ್ರಹ ಮಾಡಿ, ಅವಗೆ (ದುರ್ಯೋಧನಗೆ) ಹ್ಯಾಂಗೆ ಅವಮಾನ ಮಾಡಿದನೋ, ಅದೇಪ್ರಕಾರ ತನ್ನ ಭಕ್ತರಾದವರಿಗೆ ಯಾರಾದರೂ ಅವಮಾನ ಮಾಡಿದ ಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಏಹಿಕ ಪರದಲ್ಲಿ ಮಾನಿತರಾಗದೇ ಅನರ್ಥ ಹೊಂದುವಂತೆ ಮಾಡತಾನೆ ಎಂತ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

||೧೪||

(೨) “ಧಾನಪ್ರಕಾಶಿಕೆ” -ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ :-

ಮಗುವಿನ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ, ತಾಯಿಯಾದವಳು ಸಂತೋಷ ಪಡುವಂತೆ, ಲಕ್ಷ್ಮೀವಲ್ಲಭನು ತನ್ನ ಭಕ್ತರು ಮಾಡುವ ಅಲ್ಪಸ್ತುತಿಗೆ ಸಂತೋಷವಡುವನು. ತನ್ನ ಭಕ್ತರನ್ನು ಯಾರಾದರೂ ಅವಮಾನ ಮಾಡಿದರೆ ಸಹಿಸನು. ಆದುದರಿಂದ ಪಾಂಡವರನ್ನು ಅವಮಾನ ಮಾಡಿದ ದುರ್ಯೋಧನನ (ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನ) ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಭೋಜನ ಮಾಡದೆ ದುರ್ಯೋಧನನ ಮಾನವನ್ನೇ ಕಳೆದನು.

ನಿಶೇಷಾರ್ಥ :-

“ಲಕುಮೀರೋಲ” — ಎಂಬ ಪದವು ಪರಮಾತ್ಮನ ಉನ್ನತಪದವಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದು. ಯಾವ ಮಹಿಮೆಗಳನ್ನು ರಮಾಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳು ನಾಕಟ್ಟೀನ ಅರಿತು, ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡಲು ಶಕ್ತರಲ್ಲದಿರುವರೋ, ಅಂತಹ

ಮಹಿವೆಯುಳ್ಳವನೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಈ ಪದವು ಸೂಚಿಸುವುದು. ಇಂತಹ ಮಹಿವೆಯುಳ್ಳವನಾದರೂ, ಸಾಮಾನ್ಯರಾದ ಭಕ್ತರು ಮಾಡುವ ಅಲ್ಪ ಸ್ತೋತ್ರಗಳಿಗೇನೇ ಸಂತೋಷಪಡುವನು. ಸಣ್ಣ ಮಕ್ಕಳು ಆಡುವ ಅಸ್ಪಷ್ಟ ಮಾತುಗಳಿಗೆ ತಾಯಿಯು ಸಂತೋಷಪಡುವುದು ಲೋಕವಾಡಿಕೆಯಾದ ವಿಷಯ. ತಾಯಿಯವರಿಗೆ ಮಕ್ಕಳಲ್ಲಿರುವ ವಾತ್ಸಲ್ಯವೇ ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವು. ಹಾಗೆಯೇ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಭಕ್ತರಲ್ಲಿರುವ ವಾತ್ಸಲ್ಯವನ್ನು ಈ ಉಪಮಾನವು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುವುದು. ಭಕ್ತನಾದ ಪ್ರಹ್ಲಾದನು ಹಿರಣ್ಯಕಶಿಪುವಿನ ಸಂಹಾರ ನಂತರ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಅಜ್ಞಾಪ್ರಕಾರ ನರಸಿಂಹದೇವರನ್ನು ಬಂದು ನಮಸ್ಕರಿಸಿ, ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡುತ್ತಿರುವಾಗ, ಪರಮಾತ್ಮನು ಆನಂದದಿಂದ ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದನು :—

“ಪ್ರಹ್ಲಾದ ಭದ್ರ ಬಾಹ್ಯತೇ ಪ್ರಿತೋ ಹಂತೇ ನರೋತ್ತಮ |
ಯ ಏತಶ್ಚೀರ್ತಾಯನ್ಮಹ್ಯಂತ್ಯಯಾಗೀತಮಿದಂ ನರಃ || ತ್ವಾಂ ಚ
ನುಂ ಚ ಸ್ಮರನ್ಮಾಲೇ ಕರ್ಮಬಂಧಾದ್ವಿಮುಚ್ಯತೇ ||

“ಎಲೈ ಮಂಗಳಸ್ವರೂಪನಾದ, ದೈತ್ಯಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಪ್ರಹ್ಲಾದನೇ, ನೀನು ಮಾಡಿದ ಸ್ತೋತ್ರಕ್ಕೆ ನಾನು ಬಹಳ ಪ್ರೀತನಾದೆನು. ನೀನು ಮಾಡಿದ ಈ ಸ್ತೋತ್ರವನ್ನು ಯಾರು ಪಠಿಸುವರೋ, ಯಾವ ಜನರು ನನ್ನನ್ನೂ ನಿನ್ನನ್ನೂ ಪ್ರಾತಃಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಿಸುವರೋ, ಅಂತಹವರು ಕರ್ಮಬಂಧದಿಂದ ಮುಕ್ತರಾಗುವರು” —ಎಂದು ಪರಮಾತ್ಮನು ಹೇಳಿರುವನು.

ಹೀಗೆಯೇ ಗಜೇಂದ್ರನು ಮಾಡಿದ ಅಲ್ಪಸ್ತೋತ್ರಕ್ಕೂ ಮೆಚ್ಚಿ ಸಂತೋಷ ಪಟ್ಟಿರುವನು. ಹೀಗೆಯೇ ಚಿತ್ರಕೇತುರಾಜ, ಧೃವ, ಅದಿತಿ ಮೊದಲಾದವರು ಸ್ತೋತ್ರ ಮಾಡಿದುದು ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ಅವರ ಮುಂದೆ ನಿಂತು ಕೇಳಿ, ಅದರಿಂದೂತಾದ ತನ್ನ ಸಂತೋಷಸೂಚನೆಯನ್ನು ಭಕ್ತರಿಗಿತ್ತ ಪ್ರತಿವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ತೋರಿಸಿರುವ ಚರಿತ್ರೆಗಳು ಅನೇಕವಿರುವುವು. ಅದುದರಿಂದಲೇ “ಭಕ್ತರು ಮಾಡುತ್ತಿಹ ಸಂಸ್ತುತಿಗೆ ಹಿಗ್ಗುವನು” —ಎಂದು ದಾಸರಾಯರು

ಓಳರುವರು. “ತಾಳ ತನ್ನವರಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಹೇಳಿನವ” —ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಷಂಡವರಿಗೆ ದೂತನಾಗಿ ದುರ್ಯೋಧನನ ಮನೆಗೆ ಬಂದಾಗ, ದುರ್ಯೋಧನನು ಭೋಜನಸಾಧನವನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿ, ಭೋಜನಕ್ಕೆ ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕಳುಹಿಸಿ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು — “ನಾನು ನಿನ್ನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಭೋಜನ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ” —ಎಂದನು. ಕಾರಣವೇನೆನಲು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಹೀಗೆ ಓಳರುವನು :—

“ದ್ವಿಷನ್ನಂ ನ ಭೋಕ್ತವ್ಯಂ ದ್ವಿಷಂತಂ ನೈವ ಭೋಜಯೇತ್” ।

ಅಂದರೆ, ಪರಮಾತ್ಮನ ದ್ವೇಷಿಗಳ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಭೋಜನವನ್ನು ಮಾಡ ಾರದು ಮತ್ತು ದ್ವೇಷಿಗಳನ್ನು ತನ್ನ ಮನೆಗೆ ಭೋಜನಕ್ಕೆ ಕರೆಯಲೂ ಾರದೆಂದು ನೀತಿಶಾಸ್ತ್ರವುಂಟು. ಆದುದರಿಂದ ನಿನ್ನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಊಟ ಮಾಡನು —ಎಂದ ಹೇಳಿದನು. ಆಗ ದುರ್ಯೋಧನನು — “ನನಗೂ ನಿನಗೂ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲ. ಹಾಗರಲು ನನ್ನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಊಟ ಮಾಡದಿರಲು ನಂಬವೇನು ?” —ಎಂದನು ಆಗ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು—

“ಪಾಂಡವಾನ್ ದ್ವಿಷಸೇ ರಾಜನ್ ಮಮಪ್ರಾಣಾಸ್ತು ಪಾಂಡವಾಃ” :—

ಅಂದರೆ, “ನೀನು ಪಾಂಡವರಲ್ಲಿ ದ್ವೇಷವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರುವೆ. ಪಾಂಡವರು, ನನ್ನ ಪ್ರಾಣಸಮಾನರು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ನನಗೂ ನೀನು ದ್ವೇಷಿಯು”.

“ಯಸ್ತಾನ್ ದ್ವೇಷ್ಠಿ ಸವಾಂದ್ವೇಷ್ಠಿಯಸ್ತಾನನು ಸಮಾಮನು”

—“ಯಾರು ಅವರಲ್ಲಿ ದ್ವೇಷ ಮಾಡುವರೋ, ಅವರು ನನಗೂ ದ್ವೇಷಿಗಳೇ. ಯಾರು ಅವರನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವರೋ, ಅವರು ನನ್ನನ್ನು ಅನುಸರಿಸದವರೆಂದು ತಿಳಿ” —ಎಂದು ಹೇಳಿರುವನು. ಆದುದರಿಂದ-

“ತಾಳ ತನ್ನವರಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಹೇಳನವ” — ಎಂದು ದಾಸರಾಯರು ಹೇಳಿರುವರು.

“ವಿದುರನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಪಾಲುಂಡು” — ಈ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ವಿದುರನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಲು ಮಾತ್ರವೇ ತೆಗೆದುಕೊಂಡನೆಂದು ದಾಸರ ಆಭಿಪ್ರಾಯವೆಂದು ತೋರುವುದು. ಹಾಗರ್ಥ ಮಾಡಿವರೆ, ಭಾರತದ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ವಿರೋಧ ಬರುವುದು.

ಭಾರತ ಉದ್ಯೋಗಪರ್ವದಲ್ಲಿ :—

“ತತಃ ಕ್ಷತ್ತಾನ್ನಸಾನಾನಿ ಶುಚೀನಿ ಗುಣವಂತಿ ಚ | ಉಪಾಹ ರೇದನೇಕಾನಿ ಕೇಶವಾಯ ಮಹಾತ್ಮನೇ | ತೈಸ್ತಪ್ಸಯಿಷ್ಯಾ ಪ್ರಥಮಂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾನ್ಮಧುಸೂದನಃ || ತತೋನುಯಾಯಿಥಿ ಸಾರ್ಥಂ ನುರುದ್ಧಿರಿನವಾಸನಃ | ವಿದುರಾನ್ನಾನಿ ಬುಭುಜೇ ಶುಚೀನಿ ಗುಣವಂತಿ ಚ ||”

ಅಂದರೆ, ವಿದುರನು ಮಹಾತ್ಮನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗಾಗಿ ಸಿದ್ಧಮಾಡಿಟ್ಟ ಶುಚಿಭೋಜನವಾದ ಗುಣವತ್ತಾದ ಅನ್ನಪಾನಾದಿ ಆನೇಕ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟನು. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಮೊದಲು ಅನ್ನಾದಿಗಳಿಂದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರುಗಳಿಗೆ ತೃಪ್ತಿಯಾಗಿ ಭೋಜನವನ್ನು ಮಾಡಿಸಿ, ತಾನು ಅನುರಾಗದಿಂದ ಕೂಡಿದ ವಿದುರನ ಗುಣವತ್ತಾದ, ಅಂದರೆ, ಉತ್ತಮವಾದ ಪಕ್ಷನ್ನವನ್ನು ಭಂಜಿಸಿದನು — ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಹಾಗಾದರೆ ದಾಸರಾಯರ ಆಭಿಪ್ರಾಯವೇನು ? “ಪಾಲು” ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ “ಶುಚಿ” ಎಂದರ್ಥ ಮಾಡಬೇಕು. ಶುಚಿಕರವಾದ ಎಂದರ್ಥ. “ಶುಚೀನಿ” — ಎಂಬ ಭಾರತವಾಕ್ಯವನ್ನು “ಪಾಲು” ಶಬ್ದವು ಸೂಚಿಸುವುದು. ದಾಸರಾಯರ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ “ಉಂಡು” — ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಭೋಜನಪರ್ಯಾಯವು. ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಹಾಲು ಕುಡಿದನು — ಎಂದು ಹೇಳಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಉಂಡನು ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ವಾಡಿಕೆಯಲ್ಲ.

ಭೋಜನಕ್ಕೆ ಇಟ್ಟಿರುವುದೇ ಹೊರತು, ಪಾಲುಂಡನು—ಅನ್ನವನ್ನು ಕುಡಿದ
 ಸುಖವಾಕ್ಯವು ರೂಢಿಯಲ್ಲಿಲ್ಲ. ಅದುದರಿಂದ ದಾಸರಾಯರ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ
 ಬಿಚಿಯಾದ ರುಚಿಯಾದ ಮೃಪ್ಪಾನ್ನವನ್ನುಂಡನೆಂಬ ಅರ್ಥವೇ ಕೂಡುವುದು.
 ಇದರಿಂದ ಭಾರತವಾಕ್ಯಗಳಿಗೂ ನಿರ್ಣಯವಾಕ್ಯಕ್ಕೂ ವಿರೋಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.
 ಕ್ಷೇಗಿ ವಿದುರನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಭೋಜನವನ್ನು ಮಾಡಿ, ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನ ಅಥವಾ
 ಮರ್ಯಾದಾನನ ಮಾನವನೆ ಕೊಂಡಾ-ಎಂಬುವುದರಿಂದ, ಅವರನ್ನು ತಿರಸ್ಕ
 ರಿಸಿ, ವಿದುರನ ಮನೆಗೆ ಬಂದುದು, ಅವರ ಮಾನವನ್ನು ಕಳೆದಂತಾಯಿತು-
 ಎಂದು ಭಾವವು. ||೧೪||

(4) “ಭಾವದರ್ಪಣ ಟೀಕಾ” -ನ್ಯಾಯಾನ :-

ಚಿತ್ರಿಸದಿಂದ ತೋಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಾದ ಸ್ತೋತ್ರ
 ಮಾಡಿದಾಗ್ಯೂ ತಾಯಿಯು ತನ್ನ ಮಕ್ಕಳು ಮಾತಾಡುವಂಥ ತೊದಲು ನುಡಿ
 ಯನ್ನು ಕೇಳಿ ಹಾಗೆಗೆ ಸಂತೋಷದಿಂದ ಯುಕ್ತಳಾಗುವಳೋ ತದ್ವತ್ ಹಿಗ್ಗುವ
 ನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. “ಬಾಲಕ” -ಎಂಬ ಪದದಿಂದ.

ಕಲಭಾಷೆ = ಮಧುರವಾದ ಮಾತು. ಶ್ರೀಲೋಲ = ಲಕ್ಷ್ಮೀರಮಣ,
 ಕಾಳ = ಸಹಿಸಲಾರ. ಹೇಳನ = ನಿಂದಾ. ಆಲಯ = ಮನಿ. ಕುರುಪ =
 ದುರ್ಯೋಧನ. ಹೆದ್ದೈವ = ಸರ್ವೋತ್ತಮ ಎಂದರ್ಥ ||೧೪||

(4) ಶಾಮ್ರಪರ್ಣಿಯಾ (ಸಂಸ್ಕೃತ ಮೂಲ) :-

ಬಾಲಕನ ಇತಿ । ಲೋಕೇ ಯಥಾ ಜನನೀ (ಮಾತಾ), ಸ್ವತನಯಸ್ಯ
 (ಪುತ್ರಸ್ಯ) ಕಲಭಾಷೆ = ಅಸ್ವಪ್ನ ವಾಣೀಂ ಶ್ರುತ್ವಾ ಸಂತುಷ್ಟತಿ । ತಥಾ
 ಕಮಾಲೋಲಃ (ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾಥಃ) ಸ್ವಭಕ್ತಕೃತಸ್ತುತೇಃ ಸಂತುಷ್ಟೋ
 ಭವತಿ । ಸ್ವಭಕ್ತಜನೇಷು ಅಸ್ಮೈಃ ಕೃತಂ । ಅವಹೇಳನ = ಅಪಹಾಸಂ-
 ನಿಂದಾಹಿಕಂ । ತಾಳ = ಸಹನಂ ನ ಕರೋತಿ । ನ ಸಹಿಷ್ಣುರಿತ್ಯರ್ಥಃ ॥
 ಆತ ಏವ ಮಹದ್ವೈಮಿತ್ಕರ್ಥಃ ॥ ಆಯಂ ಭಗವಾನ್ ವಿದುರಾಲಯೇ

(ಗೃಹೇ) ಕ್ಷೀರಪಾನಂ ಕೃತ್ವಾ । ಕುರುಪೋ-ದುರ್ಯೋಧನಃ । ಸ್ವ
ಮಾನಮಪಹೃತವಾನ್ | ಅನೇನ ಸ್ವಭಕ್ತಜನಹೇಳನ ಕೃತಾಮಪಕಾರು
ಕರೋತೀತ್ಯರ್ಥಃ ಸಮರ್ಥತಃ ||೧೪||

ಕನ್ನಡಾನುವಾದ :-

ಬಾಲಕನ ತೊದಲುನುಡಿಯನ್ನು ಕೇಳಿ, ಅತಿ ಸಂತೋಷಪಡುವ
ಜನನಿಯಂತೆ, ಭಗವಂತನು ಭಕ್ತರು ಮಾಡುವ ಸ್ತೋತ್ರದಿಂದ ಅತಿ ಸಂತುಷ್ಟ
ನಾಗುತ್ತಾನೆ — ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. “ಬಾಲಕನ” — ಎಂಬ ಪದ್ಯದಿಂದ.

ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಜನನಿಯು = ತಾಯಿಯು. ಬಾಲಕನ = ತನ್ನ ಮಗುವಿನ
ಕಲಭಾಷೆಯನು = ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ವಾಣಿಯನ್ನು (ಮಧುರವಾದ ತೊದಲು
ನುಡಿಯನ್ನು) ಕೇಳಿ ಸುಖಪಡುವಂತೆ = ಕೇಳಿ ಆನಂದವನ್ನು ಹೊಂದುವಂತೆ.
ಲಕ್ಷ್ಮೀಲೋಲ = ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯಾದ ನಾರಾಯಣನು. ಭಕ್ತರು ಮಾಡುತಕ್ಕ
ಸಂಸ್ಕೃತಿಗೆ = ಭಕ್ತಜನರು ಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಗುಣಗಳ
ರೂಪವಾದ ಸ್ತೋತ್ರಗಳಿಗೆ ಹಿಗ್ಗುವನು = ಕೇಳಿ ಸಂತೋಷಪಡುವನು.
ತನ್ನವರಲ್ಲಿ ಮಾಡ್ಡ ಅಪಹೇಳನವ ತಾಳ = ತನ್ನವರಾದ ಭಕ್ತಜನರ ವಿಷಯ
ದಲ್ಲಿ ಇತರರು ಮಾಡುವ ನಿಂದೆ, ಅಪಮಾನ, ಪರಿಹಾಸ ಮೊದಲಾದುವು
ಗಳನ್ನು ಸಹಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ, ಹೆದ್ದೆಲವ = ಸರ್ವೋತ್ತಮ
ನಾದ ಕಲ್ಯಾಣಗುಣಸಂಪನ್ನನು. ವಿದುರನ ಆಲಯದಿ = ವಿದುರನ ಮನೆ
ಯಲ್ಲಿ ಪಾಲುಂಡು = ಹಾಲನ್ನು ಕುಡಿದು ಕುರುಪನ ಮಾನವನೆ ಕೊಂಡು =
ಕುರುಕುಲಪತಿಯಾದ ದುರ್ಯೋಧನನ ಮಾನವನ್ನು ಅಪಹರಿಸಿದನು. ಇ
ರಿಂದ ಸ್ವಭಕ್ತರನ್ನು ಉಪೇಕ್ಷಿಸಿ, ಅವಮಾನ ಮಾಡುವವರ ಮಾನಹಾನಿ
ವನ್ನೇ ಮಾಡುತ್ತಾನೆಂದು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಾರೆ. ||೧೪||

(೫) ಜನುಖಂಡಿ ಶ್ರೀ ನಾದಿರಾಜಾಚಾರ್ಯರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ :-

ಪರಮ ಸುಂದರ ನಂದನ ಕಲಾರ್ಣಾಬದ್ಧ ಲೋಚನ ಹರಿಣ ರಮಣ

ಪೋಷಣಾವತ್ ಭಕ್ತಮಾತಾ ಜಗನ್ಮಂತೇತ್ಯಾಹ || ಬಾಲಕೇತಿ ಏದುರೇತಿ ||
 ಪುರಂದರಾರ್ಯಾಶ್ಚ - "ವಿದುರನ ಭಾಗ್ಯವಿದು" ಇತಿ || ಕೇಶವೋ ದುರ್ಯೋ
 ಸಂ ಪ್ರಾಪ್ನುಹಂ ಚ ಪೂಜಿತಃ | ಪೂಜಾಂ ತದೀಯಾಂ ಗುಣವದ್ವಿದಿತ್ಯಸೌ
 ಪ್ರಾಪ್ನುಹನೋವಿದುರಂ ಚಾಜಗಾಮ || ಸಭೀಷ್ಠಪೂರ್ವೈಃ ಅಭಿಯಾಜಿ
 ಕೋಪಿ ಜಗಾಮನೈಷಾಂ ಗೃಹಮಾದಿದೇವಃ || ಉಪೇಕ್ಷಿತಾ ದ್ರೌಪದೀತ್ಯ
 ಕ್ರಮೇಯೋ ಜಗಾಮಗೇಹಂ ವಿದುರಸ್ಯ ಶೀಘ್ರಂ || ಸತೇನ ಭಕ್ತ್ಯಾಭಿ
 ಷಃ ಪ್ರಪನ್ನಃ ಪ್ರವಿಶ್ಯ ಚಾಂತರ್ಗೃಹಮಿಶ್ವರೋ ರಜಃ || ಭಕ್ತ್ಯಾ
 ಭೂರ್ಜೀನ ಸಸಂಭ್ರಮೇಣ. ಸಂಪೂಜಿತಃ ಸರ್ವಸಮರ್ಪಣೇತಿ ಚತು
 ರ್ವಿಂಶಾಧ್ಯಾಯ ನಿರ್ಣಯಗಾ ಕಥ್ಯಪಾ || ಕೊಂಡಾ = ಅಪಹರಿಸಿದ |
 ಸುಸದಿಬದ್ಧಾ ಮರ್ಷೇಣ ಸುಯೋಧನೇನೋಕ್ತಂ | "ಭೋ, ಯದುಕುಲ
 ಲಲಾಪು! ರಾಜಪೂಜಾಮಪಾಕೃತ್ಯ ಭುಕ್ತಂ ಶೂದ್ರಾನ್ನಮೇವ ತೇ" ||
 ಏಥಾಹ ಭೈಷ್ಮೀಶಃ "ಸಂಪ್ರೀತಿ ಭೋಜ್ಯಾನ್ನನಾನಿ ಹ್ಯಾಪದ್ಭೋಜ್ಯಾನಿ
 ವಾಪ್ನುಃ || ನಚ ಸಂಪ್ರೀಯಸೇ ರಾಜನ್ ನ ಚ ಹ್ಯಾಪತ್ಗತಾಃ ವಯಮಿತಿ |
 ಕ್ಷ್ಯ ತದಪ್ರಿಯತ್ವಂ ತತ್ಪ್ರಿಯ ಪಾಂಡವಾ ಪ್ರೀತ್ಯಾತ್ | ಯಸ್ತಾನ್
 ರ್ವೇಷ್ಯ ಸಮಾಂ ದ್ವೇಷ್ಯ ಯಸ್ತಾನಸು ಸಮಾಸ್ವತಿ ಸ್ವೋಕ್ತೇಃ ||೧೪||

ಕನ್ನಡಾನುವಾದ :-

ಆತಿ ಚೆಲುವನಾದ ಕುವನ ತೊದಲುಮಾತುಗಳಲ್ಲಿ ಮುಗ್ಧಗಾಗಿರುವ
 ಮಕ್ಕೆಯಂತೆ ವಿಸ್ತೃತನೇತ್ರಿಯಾದ ಮಾತೆಯಂತೆ, ನಾರಾಯಣನು "ಭಕ್ತ
 ಮನಿ" ಎಂದೆನಿಸಿದ್ದಾನೆ -ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ- "ಬಾಲ
 ಕನ" -ಎಂಬ ಪದ್ಯದಿಂದ.

ಪುರಂದರದಾಸರು- "ವಿದುರನ ಭಾಗ್ಯವಿದು" —ಎಂದು ವರ್ಣಿಸಿರು
 ತ್ತಾರೆ. ಶ್ರೀಮನ್ನೆಹಾಭಾರತ ತಾತ್ಪರ್ಯ ನಿರ್ಣಯದ ೭ನೆಯ ಅಧ್ಯಾ
 ಯದಲ್ಲಿ ಈ ಕಥೆಯು ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ :-

"ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ದುರ್ಯೋಧನನ ಮನೆಗೆ ಬಂದನು. ದುರ್ಯೋಧನನು

ಅವನನ್ನು ಸತ್ಕರಿಸಿದನು. ಆದರೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು- “ಗುಣವಂತರಾದ ಪಾಂಡುರನ್ನು ನೀನು ದ್ವೇಷಿಸುತ್ತೀಯೆ” -ಎಂದು ತಿಳಿಸಿ, ಅವನ ಸತ್ಕಾರವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸದೆ ವಿಧುರನ ಮನೆಗೆ ಆಗಮಿಸಿದನು. ಭೀಷ್ಮ ಮೊದಲಾದವರು ಎಷ್ಟು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದರೂ, ಅವರನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಯಕ್ಕೆ ತಾರಲಿಲ್ಲ. ದೌಪದಿಯನ್ನು ಅವಮಾನಿಸುವ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ, ಅವರು ಉದಾಸೀನರಾಗಿದ್ದರೇಬಂದಿ, ಭೀಷ್ಮಾದಿಗಳನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸಲು ಕಾರಣ. ಹೀಗೆ ಪರಮಭಕ್ತನಾದ ವಿಧುರನ ಮನೆಗೆ ಪರಮಾತ್ಮನು ಬಂದನು. ಆಗ, ವಿಧುರನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಪರಮಾದರದಿಂದ ಸ್ವಾಗತಿಸಿ ಸರ್ವಸಮರ್ಪಣಾನುಸಂಧಾನ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಪೂಜಿಸಿದನು. ಕೊಂಡಾ = ಅಪಹರಿಸಿದನು. ಸೆಭೆಯಲ್ಲಿ ಸಿಟ್ಟಿಗೆದ್ದ ದುರ್ಯೋಧನನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕುರಿತು ಇಂತೆಂದನು :- “ಯಾವಶ್ರೇಷ್ಠತೆ! ರಾಜನಾದ ನಾನು ಮಾಡಿದ ಸತ್ಕಾರವನ್ನು ತೊರೆದೆ ! ಶೂದ್ರನಾದ ವಿಧುರನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಊಟ ಮಾಡಿರುತ್ತೀಯೆ. ಇದು ನಿನಗೆ ಘನತೆಯಲ್ಲ” -ಎಂದು. ಆಗ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು- “ಹೇ ರಾಜನ್, ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದು ಒಂದು ಊಟ. ಆಪತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಉಣ್ಣುವುದು ಮತ್ತೊಂದು. ಹೀಗೆ ಎರಡು ಪ್ರಸಂಗಗಳಲ್ಲಿ. ಪರಗೃಹ ಭೋಜನ ಮಾಡುವ ಪದ್ಧತಿಯಿದೆ. ನೀನು ನನ್ನನ್ನು ಪ್ರೀತಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ನನಗಾವ ಆಪತ್ತು ಇಲ್ಲ. ನನ್ನ ಪರಮಭಕ್ತರಾದ ಪಾಂಡವರು ನನ್ನ ಪ್ರಾಣಪ್ರಿಯರು. ಅವರನ್ನು ದ್ವೇಷಿಸುತ್ತಿರುವ ನೀನು ನನ್ನ ದ್ವೇಷಿಯೇ ಸರಿ”- ನನಗೆ ಪ್ರಿಯರಾದವರನ್ನು ಪ್ರೀತಿಸುವವನೇ ದ್ವೇಷಿತ್ವವೆಂದೇನು.” -ಎಂದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಹೇಳಿರುತ್ತಾನೆ ||೧೪||

(೩) “ಗುರುಹೃದಯ ಪ್ರಕಾಶಿಕೆ” -ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ :-

ಮಕ್ಕಳ ತೊಡಲು ನುಡಿಗೇ ಸಂತೋಷಿಸುವ ತಾಯಿಯಂತೆ, ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯು ತನ್ನ ಭಕ್ತರು ಮಾಡುವ ಸ್ತೋತ್ರ ಅಪಶಬ್ದಯುಕ್ತವಾಗಿದ್ದರೂ ಹರ್ಷಿಸುವನು. ಸ್ವಭಕ್ತನಿಂದೆಯನ್ನು ಸಹಿಸನು. ವಿಧುರನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ವೀಕರವನ್ನು ಕುಡಿದು, ದುರ್ಯೋಧನನ ಗರ್ವವನ್ನು ಭಂಗಿಸಿದನು. ಅಧರಿಸಿಕರುಣಾಕು, ಹೆದ್ದೆವ. ಈ ಪ್ರಸಂಗವು ಅಗ್ನೇಯವುರಾಣದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾದ್ದರಿಂದ, ಗ್ರಂಥವಿಸ್ತಾರಭಯದಿಂದ ವಿವರಿಸಲಿಲ್ಲ ||೧೪||

ದಾಸರಾಯರು ಈ ಪದ್ಯದಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಸ್ವಭಕ್ತಜನರ ವಿಷಯ
 ಫಲಿ ಇರುವ ವಾತ್ಸಲ್ಯಗುಣವಿಶೇಷವನ್ನು ದೃಷ್ಟಾಂತಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸು
 ತ್ತಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ತಾಯಿಯ ದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರುತ್ತಾರೆ. ತಾಯಿ
 ಮಾಡುವಳು ತನ್ನ ಮಗುವು ಆಡುತ್ತಿರುವ ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ತೊದಲು ನುಡಿ
 ಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ, ಅನಂದದಿಂದ ಹಿಗ್ಗುತ್ತಾಳೆ. ಅಂತೆಯೇ ಮಾತೃಸದೃಶನಾದ
 ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ಸ್ವಭಕ್ತಜನರು ಮಾಡುವ ಗುಣಗಾನರೂಪವಾದ
 ಸ್ತೋತ್ರಗಳಿಗೆ, ಮೆಚ್ಚಿ. ಅನಂದಿಸುವನು. ಭಕ್ತರ ಸ್ತೋತ್ರಗಳು ಬಾಲ
 ಕ ತೊದಲು ನುಡಿಗಳಂತೆಯೇ ಅಸ್ಪಷ್ಟ. ಆದರೂ ಲಕುಮೀವಲ್ಲಭನಾದ
 ಶ್ರೀಹರಿಯು, ಆ ಸ್ತೋತ್ರಗಳಿಂದಲೇ ಸಂತುಷ್ಟನಾಗುವನು. ಭಕ್ತೈಕಲಭ್ಯ
 ನಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಅವರ ಅಂತರಂಗದ ಭಕ್ತಿಗೆ ಒಲಿಯುವನೇ
 ಹೊರತು, ಅನ್ಯಥಾ ಇಲ್ಲ. ಅಪರಿಮಿತಮಹಿಮನಾದ ಭಗವಂತನ ಮಹಿ
 ಮತಿಶಯಗಳನ್ನು ಸಾಕಲೈನ ಯಾರೂ ಅರಿಯಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಆದರೆ,
 ಭಕ್ತರ ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಭಕ್ತಿಗಳು ಅಲ್ಪವಾಗಿರಲೂ, ಅವರ ನಿರ್ವಾಜ
 ಕೈಮಕ್ಕೆ ಬಂದು, ಅನುಗ್ರಹಿಸುವನು. ಇದಕ್ಕೆ ದೃಷ್ಟಾಂತವಾಗಿ ವಿದುರನ
 ವಿಷಯವನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ವಿದುರನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಏಕಾಂತ
 ಭಕ್ತನು. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ರಾಯಭಾರಿಯಾಗಿ ಬಂದ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ದುರ್ಯೋ
 ಧನ ಸತ್ಕಾರವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸದೆ, ವಿದುರನ ಮನೆಗೆ ಹೋದನು. ಶ್ರೀ ಪರ
 ಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಪ್ರಾಣಸದೃಶರಾದ, ಧರ್ಮಾತ್ಮರಾದ ಪಾಂಡವರಲ್ಲಿ ದುರ್ಯೋ
 ಧನು ದ್ವೇಷವನ್ನು ಸಾಧಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು
 ದುರ್ಯೋಧನನು ನಾನಾ ಬಗೆಯ ಭಕ್ತ್ಯಭೋಜ್ಯ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸಿ,
 ವೈಭವದಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಆಹ್ವಾನಿಸಿದರೂ, ಅದನ್ನು ಒಲ್ಲದೇ, ಬಡವ
 ನಾದ ವಿದುರನ ಅತಿಥ್ಯವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ್ದು. ವಿದುರನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು
 ಆತ್ಮಾದರದಿಂದ ಬರಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಯಥೋಚಿತವಾಗಿ ಸತ್ಕರಿಸಿದನು.
 ಅವನ ನಿಷ್ಕಲ್ಮಷವಾದ ಭಕ್ತಿಭಾವಕ್ಕೆ ಸಂತುಷ್ಟನಾಗಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು. ಹಾಲಿನ

ಹೊಳೆಯನ್ನೇ ಹರಿಸಿದನು. ದುರಭಿಮಾನಿಯಾದ ದುರ್ಯೋಧನನ ಅತಿಶ್ಯವನ್ನು ಉಪೇಕ್ಷಿಸುವುದರ ದ್ವಾರಾ, ಅವನ ಮಾನವನ್ನೇ ಅಪಹರಿಸಿ, ಗರ್ವಭಂಗ ಮಾಡಿದನು. ಶ್ರೀಹರಿಯು ಸ್ವಭಕ್ತಜನರ ವಿಷಯಲ್ಲಿ ಭಗವದ್ವೇಷಿಗಳು ಮಾಡತಕ್ಕ ಅವಮಾನವನ್ನು ಎಂದಿಗೂ ಸಹಿಸನು. ಇದರಿಂದ ಭಕ್ತಪರಾಧೀನನಾದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನ ವಾತ್ಸಲ್ಯಗುಣವಿಶೇಷವು ವ್ಯಕ್ತವಾಗುವುದು.

ಪದ್ಯ (೧೫)

ಮೂಲ :-

ಸ್ಮರಿಸುವವರಪರಾಧಗಳ ತಾ |
 ಸ್ಮರಿಸ ಸಕಲೇಷ್ಟಪ್ರದಾಯಕ |
 ಮರಳಿ ತನಗರ್ಪಿಸಲು ಕೊಟ್ಟುದನಂತಮಡಿನಾಡಿ ||
 ಪರಿಪರಿಯಲಿಂದುಣಿಸಿ ಸುಖಸಾ |
 ಗರದಿ ಲೋಲಾಡಿಸುವ ಮಂಗಳ |
 ಚರಿತ ಚಿನ್ಮಯಗಾತ್ರ ಲೋಕಪನಿತ್ರ ಸುಚರಿತ್ರ ||೧೫||

ಅವತರಣಿಕೆ :-

ಭಕ್ತಜನಾಭೀಷ್ಟಪ್ರದಾಯಕನಾದ ಶ್ರೀ ಹರಿಯು ತನಗೆ ನೈಚ್ಛಾಣಿ ಸಂಧಾನದಿಂದ ಅರ್ಪಿಸಿದುದನ್ನು ಅನಂತಪಟ್ಟು ಮಾಡಿ, ಭಕ್ತವರ್ಗಕ್ಕೆ ಪುನಃ ಕೊಡುವನು. ಅಲ್ಲದೆ ನಾನಾರೀತಿಗಳಲ್ಲಿ ಅವರಿಗೆ ಭೋಗ ಭಾಗ್ಯಗಳನ್ನು ಇತ್ತು, ಅನುಗ್ರಹಿಸುವ ಪರಮಪಾವನಮೂರ್ತಿಯಾದ, ಆನಂದಮಯಸ್ವರೂಪನಾದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಹೇಳಿರುತ್ತಾ-
 “ಸ್ಮರಿಸುವವರ”- ಎಂಬ ಈ ಪದ್ಯದಿಂದ.

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ :-

ಸ್ಮರಿಸುವವರ = ಸಕಲ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೂ ಮುಖ್ಯಪ್ರೇರಕನಾದ ಬಿಂಬ ರೂಪೀ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಸರ್ವದಾ ಚಿಂತನ ಮಾಡುತ್ತಿರುವವರ. ಆಕಾಂಕ್ಷೆಗಳ = ತಪ್ಪುಗಳನ್ನು. ತಾ ಸ್ಮರಿಸ = ಆ ಪರಮಾತ್ಮನು ಲಕ್ಷ್ಯಕ್ಕೆ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ. (ಪರಿಗಣಿಸುವುದಿಲ್ಲ) ಸಕಲೇಷ್ಟಪ್ರದಾಯಕ = ಅವರವರ ಸರ್ವಮನೋಭೀಷ್ಟಗಳನ್ನು ಪೂರ್ಣಮಾಡಿಕೊಡುವ (ಅವರ ಕರ್ಮಾನುಸಾರವಾಗಿ) ಮರಳಿ ತನಗರ್ಪಿಸಲು = ಅನುಸಂಧಾನಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಪುನಃ ಶ್ರೀಹರಿಗೇ ಅರ್ಪಿತ ಮಾಡಲು ಕೊಟ್ಟುದನ್ನು = ತನಗೆ ಅರ್ಪಿತವಾದ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು. ಅನಂತ ಮಡಿನಾಡಿ = ಅನಂತಪಟ್ಟು ಹೆಚ್ಚಿಸಿ. ಪರಿ ಪರಿಯಲಿಂದ = ನಾನಾಪ್ರಕಾರದಿಂದ. ಉಂಡು = ತಾನು ಭಕ್ತರಲ್ಲಿ ಅಂತ ಯಾರ್ಥಮಿರೂಪದಿಂದಿದ್ದು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ. ಉಣಿಸಿ = ತಪ್ಪುಗಳನ್ನು ಭಕ್ತರಿಗೆ ಉಣಿಸಿ (ಅವರ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ತಂದುಕೊಟ್ಟು) ಮಂಗಳಚರಿತ = ಶುಭಕರ ವಾದ ಮಹಿಮಾತೀತಯಗಳುಳ್ಳವ. ಚಿನ್ಮಯಗಾತ್ರ = ಸಚ್ಚಿದಾನಂದರೂಪ ದಿಂದ ಪ್ರಚುರವಾದ ಶರೀರ ಉಳ್ಳವ (ಚಿತ್-ಜ್ಞಾನ) ಲೋಕಪವಿತ್ರ = ಸ್ವಭಕ್ತ ಜನರಿಗೆ ಪಾವಿತ್ರ್ಯವನ್ನು ತಂದುಕೊಡುವ ಪರಮಪಾವನ ಮೂರ್ತಿಯಾದ ಸುಚಿತ್ರ = ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ಚರಿತ್ರೆಯುಳ್ಳ (ಮಹಿಮೋಪೇತನಾದ) ಶ್ರೀ ಹರಿಯು ಸುಖಸಾಗರದಿ = ತನ್ನ ಭಕ್ತರನ್ನು ಆನಂದಸದೃಶವಾದ ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ. ಓಲಾಡಿಸುವ = ಆಸಕ್ತರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ, ತೇಲಿ ಮುಳುಗಿಸುತ್ತಾನೆ (ಸಂಚಾರ ಮಾಡಿಸುತ್ತಾನೆ).

ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥ :-

ಸದಾ ತನ್ನ ಸ್ಮರಣೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಆಸಕ್ತಮನಸ್ಕರಾದ ಜನರು, ಕರ್ಮ ಪರಿಹಾರ ಮಾಡಿದ ತಪ್ಪುಗಳನ್ನು ಕರುಣಾಮಯನಾದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ಪರಿಗಣಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಅವರ ಅಪೇಕ್ಷಿತಫಲಗಳನ್ನು ಅವರ ಹಿತಚಿಂತಕನಾಗಿ ಕೊಡುವವನು. ಸರ್ವಕರ್ಮಗಳಿಗೂ ಮುಖ್ಯ ಪ್ರೇರಕನೆಂಬ ಉತ್ತಮಾನು ಸಂಧಾನದಿಂದ ತನಗೆ ಅರ್ಪಿತವಾದದ್ದನ್ನು ಭಕ್ತರಿಗೇ ಪುನಃ ಅನಂತಪಟ್ಟು

ವೃದ್ಧಿಮಾಡಿ, ಹಿಂದಿರುಗಿಸುವ ವಾತ್ಸಲ್ಯಮಯನು. ನಾನಾಪ್ರಕಾರವಾಗಿ, ಭಕ್ತವರ್ಗಕ್ಕೆ ತಾನು ಬಿಂಬರೂಪದಿಂದಿದ್ದು, ಅವರಿಂದ ಅರ್ಪಿತವಾದದ್ದನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ, ಬಿಂಬಕ್ರಿಯಾದ್ವಾರಾ ಅವರಿಗೂ ಸುಖಾದಿಗಳನ್ನು ಕೊಡುವ ಶರಣಾಗತವತ್ಸಲನು. ದಿವ್ಯಕಲ್ಯಾಣಚರಿತ್ರೆಯುಳ್ಳವ. ಅನಂತಾನಂತ ಮಹಿಮೋಪೇತನು. ಜ್ಞಾನಾನಂದಸ್ವರೂಪನು. ಪರಮಪಾವನಮೂರ್ತಿಯಾದ ಸರ್ವದೋಷವಿವರ್ಜಿತನಾದ ಜಗತ್ಪ್ರಭುವು ಸ್ವಭಕ್ತರ ಪಾಪಕ್ಷಾಳನಗೈದು, ತದ್ವಾರಾ ಅವರನ್ನು ಪವಿತ್ರೀಕರಿಸುವನು. ದಿವ್ಯಮಂಗಳಚರಿತೆಯುಳ್ಳ ಅಂಚಿತ್ಯಾದ್ಭುತಶಕ್ತನಾದ ಜಗದೀಶ್ವರನ ಕೃಪಾವಿಶೇಷವನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವುದೆಂತು !

ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳು

(೧) ಶ್ರೀ ಸಂಕರ್ಷಣಒಡೆಯರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ :-

ಏಕಾದಶೇಂದ್ರಿಯಗಳಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಗತನಾದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಬಿಂಬೋಪಾಸನಾಕ್ರಮದಿಂದ ಸ್ಮರಣೆ ಮಾಡತಕ್ಕವರು ಅಪರಾಧಗಳು ಎಂತ ಎಣಿಸತಕ್ಕ ದುಷ್ಕರ್ಮಗಳ ಮಾಡಿದಾಗ್ಯೂ ನಿರಪರಾಧಿಗಳನ್ನಾಗಿ ಎಣಿಸತಕ್ಕವ ಮತ್ತು ಜೀವರ ಕರ್ಮಾನುಸಾರ, ಸ್ವರೂಪಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರ, ಸಮಸ್ತವಾದ, ಅಭೀಷ್ಟಗಳನ್ನೂ ಕೊಡತಕ್ಕವ. ಈ ಪ್ರಕಾರ ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ಕೊಡಲ್ಪಟ್ಟಿರದ ಅಭೀಷ್ಟಗಳನ್ನು ಅನುಸಂಧಾನಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಐಕ್ಯಚಿಂತೆಯಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮಗೇ ಅರ್ಪಿಸಲು, ಆ ಪ್ರಕಾರ ಕೊಟ್ಟಂಥ ಪುಣ್ಯವೆಂಬ ಬೀಜವನ್ನು ಅನಂತಾನಂತ ಪ್ರಕಾರ, ಶಾಖೋಪಶಾಖೆ ಪತ್ರ ಪುಷ್ಪಫಲಗಳಿಂದ ಪೂರಿತವಾದ ವೃಕ್ಷವನ್ನು ಮಾಡಿ, ತಜ್ಜನಿತವಾದ ವೃಕ್ಷವನ್ನು ಮಾಡಿ, ತಜ್ಜನಿತವಾದ ಸ್ವವಿಷಯಕವಾದ ಜ್ಞಾನಾನಂದಾದಿ ಫಲಗಳನ್ನುಂಟುಮಾಡಿ, ತಿರುಗಿ ನಾನಾ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಜೀವರಿಗೆ ಆ ಫಲಗಳನ್ನು ಉಣಿಸಿ ಸ್ಮೃತಿಯುಕ್ತರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ, ಶ್ರೀ ಹರಿಯ ಧ್ಯಾನಾನಂದಾದಿ ರೂಪವಾದ ಸುಖಿಸಮುದ್ರ

ಶ್ಲಿಷ್ಣಜಾರಮಾಡಿಸತಕ್ಕವ ಮತ್ತು ಮೋಕ್ಷಾಖ್ಯವಾದ ಮಂಗಳವನ್ನು ಕೊಡ
 ಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಪಾರಗಳು, ಉಪಲಕ್ಷಣತಯಾ, ಸಚ್ಚಿದಾನಂದರೂಪದಿಂದ
 ಕೃತರವಾದ ಶರೀರ ಉಳ್ಳವ. ಜೀವರಿಗೆ ಅವಿತ್ರವಾದ ಲಿಂಗದೇಹವನ್ನು
 ಪಡೆದಾಡಿ, ಪವಿತ್ರರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡೋದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಚರಿತ್ರೆಗಳು
 ಇವರದ ಅಂಥಾ ಸಮೀಚೀನವಾದ ಚರಿತ್ರೆಗಳು ಉಳ್ಳವ ಎಂತ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

(೨) "ಭಾವಪ್ರಕಾಶಿಕೆ - ನ್ಯಾಯಾನ :-

ತನ್ನ ಸದಾ ಸ್ಮರಿಸುತ್ತಿರುವ ಭಕ್ತರೇನು ಅಪರಾಧಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ
 ದೂ, ಅವನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನು ಸ್ಮರಣೆಗೆ ತಾರನು. ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಅವರ
 ಪನೋಭೀಷ್ಟವನ್ನು ಪೂರೈಸುವನು. ಮಂಗಳಕರವಾದ ಮಹಾತ್ಮಿಯುಳ್ಳ
 ಮೂ, ಚಿದಾನಂದಸ್ವರೂಪನೂ, ಲೋಕಪವಿತ್ರನೂ ಉತ್ಕೃಷ್ಟಮಹಿಮೆ
 ಯುಳ್ಳವನೂ ಆದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ತನ್ನ ಭಕ್ತರು ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಪೂಜಾದಿ
 ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ತಿರುಗಿ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೇನೇ ಕೃಷ್ಣಾರ್ಪಣವೆಂದರ್ಪಿಸಲು.
 ಅವನ್ನು ಅನಂತಾನಂತಗುಣಅಧಿಕವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ, ಅದರ ಫಲವನ್ನು
 ಅವರಲ್ಲಿದ್ದು ತಾನೂ ಉಂಡು, ಅವರಿಗೂ ಉಣಿಸಿ ಸುಖಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ತೇಲಿ
 ಮುಳುಗುವಂತೆ ಮಾಡುವನು.

ವಿಶೇಷಾರ್ಥ :-

"ಸ್ಮರಿಸುವವರಪರಾಧಗಳ ತಾ ಸ್ಮರಿಸ"- ತನ್ನ ಏಕಾಂತ ಭಕ್ತರು ಕೆಲವು
 ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಅಸುರಾವೇಶದಿಂದ ತಪ್ಪುಗಳನ್ನು ಮಾಡುವರು. ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನು
 ಯಾಗವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರುವಾಗ, ಒಬ್ಬ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು ಬಂದು, ತನಗೆ
 ಹುಟ್ಟಿದ ಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲಾ ಹುಟ್ಟಿದ ಕೂಡಲೇ ಕಣ್ಮರೆಯಾಗುವುವು, ಆ ಮಕ್ಕಳು
 ಕೋಗದ ತನ್ನ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ತನಗೆ ಕೊಟ್ಟು ರಕ್ಷಿಸಬೇಕೆಂದು ಬೇಡಿಕೊಂಡನು.
 ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಯಾಗ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದುದರಿಂದ, ಉತ್ತರವನ್ನೇಯದೆ ಸುಮ್ಮ
 ನಿದ್ದನು. ಆಗ ಅಲ್ಲಿ ಕೂತಿದ್ದ ಅರ್ಜುನನಿದ್ದು ತಾನು ರಕ್ಷಿಸುವುದಾಗಿ ಹೇಳಿ
 ದನು. ಅದಕ್ಕೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು- "ಮಹಾಭೂತ ಬಂದಿದೆ. ಅದು ಆ ಶಿಶು

ವನ್ನು ಅಪಹಾರ ಮಾಡುವುದು. ರಕ್ಷಿಸುವ ಕಾರ್ಯವು ನಿನ್ನಿಂದ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ಯಾಗವಾದ ಮೇಲೆ ನಾವಿಬ್ಬರೂ ಹೋಗಿ ಆ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಪೂರೈಸೋಣ" — ಎಂದು ಹೇಳಿದನು. ಆಗ ಅರ್ಜುನನು ಕೃಷ್ಣನ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸಿ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಬಂದು, ತಾನು ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಬದುಕಿಸಿಕೊಡುವುದಾಗಿಯೂ, ತಪ್ಪಿದರೆ ಅಗ್ನಿಪ್ರವೇಶ ಮಾಡುವುದಾಗಿಯೂ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡಿ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು ನಂಬದಿದ್ದರೂ, ನಂಬಿಕೆಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಿ, ಅವನನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸಿ ಹೋಗಿ, ಮಗುವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಲಾರದೆ, ಅದರಿಂದ ಅವಮಾನಿತನಾಗಿ, ಅಗ್ನಿಪ್ರವೇಶಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧನಾದನು. ಆಗ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಹೋಗಿ, ಅನಂತಾಸನದಲ್ಲಿದ್ದ ಆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ಮಕ್ಕಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ತಂದಿತ್ತು ಅರ್ಜುನನನ್ನು ಸಮಾಧಾನಗೊಳಿಸಿದನು. ಹೀಗೆ ಅರ್ಜುನನು ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ತಿರಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿದ್ದರೂ, ಅವನ ಅಪರಾಧವನ್ನು ಸ್ಮರಿಸದೇ, ಅವನು ಅಗ್ನಿಪ್ರವೇಶವಾಡುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ, ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು, ಅವನನ್ನು ಎತ್ತಿರಗೊಳಿಸಿ, ಸಂರಕ್ಷಿಸಿದನು.

ಪೂತನಾ, ಶಿಶುಪಾಲ ಮೊದಲಾದವರಲ್ಲಿ ಪ್ರವಿಷ್ಟರಾಗಿದ್ದ ಊರ್ವಶಿ, ಜಯ ಮೊದಲಾದವರು ಅಸುರಾವೇಶಬಲದಿಂದ ತನ್ನಲ್ಲಿ ಪ್ರಬಲವಾದ ಲಪ ರಾಧಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದರೂ, ಅವರಿಗೆ ದಿವ್ಯಗತಿಯನ್ನೇ ಇತ್ತನು. ಇಂತಹ ಉಪಮಾನಗಳು ಆನೇಕವಿರುವುವು. ಅದುದರಿಂದ ದಾಸರಾಯರು- "ಸ್ಮರಿಸುವವರಪರಾಧಗಳ ತಾ ಸ್ಮರಿಸ" — ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. "ಮರಳಿ ತುಂಗರಿಸಲು ಕೊಟ್ಟು ದಂತಮಾಡಿವಾಡಿ"— ಅಂದರೆ, ಭಕ್ತರು ಮಾಡಿದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸಲು, ಅದನ್ನು ಅನಂತಗುಣಧಿಕವಾಗಿ ಮಾಡಿ, ಸುಖವನ್ನು ಕೊಡುವನೆಂಬುದನ್ನು ಜನರಿಗೆ ಸಾಧ್ಯವೆಂದಿದ್ದ ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಕುಚೇಲನಿಂದ ಒಪ್ಪಿಡಿ ಅವಲಕ್ಕಿಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು, ಅವನಿಗೆ ಇಹದಲ್ಲಿ ಪರಮೈಶ್ವರ್ಯವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು, ಪರಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟನು. ಇದರಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ನಾವು ಮಾಡಿದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನರ್ಪಿಸಲು, ಅವನ್ನು ಅನಂತಗುಣಧಿಕವಾಗಿ, ಫಲವನ್ನು ಕೊಡುವನೆಂದು ಭಾವ. ಅದಕ್ಕಾಧಾರವಾಗಿ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ವಾಕ್ಯ ಒಂದಿರು

ಋ. ವ್ಯಾಧಶ ಸ್ತೋತ್ರದಲ್ಲಿ- "ಅಕ್ಷಯಂ ಕರ್ಮ ಯಸ್ಥಿನ್ವರೇಸ್ಸ
ಋತಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ ಯಾಂತಿ ದುಃಖಾನಿಯನ್ನಾಮತಃ | "-

ಆದರೆ, ಯಾವ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ನಾವು ಮಾಡಿದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು
ಋಷಿಸುವುದರಿಂದ, ಆ ಕರ್ಮಫಲವು ಅಕ್ಷಯವಾಗುವುದೋ, ಯಾವನ
ಋಮಾತ್ರದಿಂದ ದುಃಖಗಳೆಲ್ಲವೂ ನಾಶವಾಗುವುವೋ, ಅಂತಹ ಪರಮಾ
ತ್ಮಸಪ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆಯೋಣವೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಇದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯ
ಷ್ಠೇ ದಾಸರಾಯರು ಮೇಲಿನ ಪದದಿಂದ ಸೂಚಿಸಿರುವರು.

"ಪರಿಪರಿಯಲುಂಡುಣಿಸಿ" - ಪರಮಾತ್ಮನು ಜೀವರನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿ,
ಹರಿಸುತ್ತಾ, ಜೀವರೊಳಗಿದ್ದು, ಮನಸಾ ಸಹ ಚಕ್ಷು ಶ್ರೋತ್ರಾದಿ
ಇಂದ್ರಿಯಜನ್ಯವಾದ ಶಬ್ದ ಸ್ಪರ್ಶಾದಿ ವಿಷಯ ಸುಖಗಳನ್ನು ತಾನುಂಡು,
ಈವರಿಗೆ ಕೊಡುವನೆಂದರ್ಥ.

ಭಾಗವತ ಪ್ರಥಮಸ್ಕಂಧದಲ್ಲಿ- "ಭೂತೇಷು ಚಾಂತರ್ಹಿತ ಆತ್ಮ
ಸುತ್ರಃ ಷಾಡ್ವರ್ಗಿಕಂ ಜಿಘ್ರತಿ ಷಡ್ಗಣೇಶಃ"- ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು.
ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಮೇಲಿನ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಹೇಳುವುದು. ದೇಹದೊಳಗಿದ್ದರೂ
ಸ್ವತಂತ್ರನಾದುದರಿಂದ ಶರೀರಸಂಬಂಧದಿಂದಾಗುವ ವಿಷಯದುಃಖಗಳನ್ನು
ಬಿಟ್ಟು, ಸುಖಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರವೇ ಸ್ವೀಕರಿಸುವನು.

"ಭುಂಕ್ತೇ ಭೂತೇಷು ತದ್ಗುಣಾನ್"-ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಗುಣಗಳನ್ನು
ಆದರೆ, ಶುಭವನ್ನು (ಸುಖವನ್ನು) ಮಾತ್ರ ಸ್ವೀಕರಿಸುವನೆಂಬರ್ಥವು
ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುವುದು.

"ಸುಖಸಾಗರದಿ ಲೋಲ್ಯಾದಿಸುವ"-ಆದರೆ, ಇಹದಲ್ಲೂ ತನ್ನ ಭಕ್ತ
ರಿಗೆ ತನ್ನ ದರ್ಶನವನ್ನು ಅಪರೋಕ್ಷದಲ್ಲಿತ್ತು ಆನಂದಸಾಗರದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿ
ಸುವನು.

"ಆನಂದ ಸಂಪನ್ನೇಲಿನೋ ನಾಪತ್ಯಮುಭಯಂಮುನೇ" -

ಎಂದು ಭಾಗವತ ಪ್ರಥಮಸ್ಕಂಧದಲ್ಲಿ ನಾರದರ ವಾಕ್ಯ. ಅಂದರೆ, ಆ ಭಗವಂತನನ್ನು ನೋಡಿದಕೂಡಲೇ ನಾನು ಆನಂದಸಾಗರದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿ ಬಿಟ್ಟೆ. ನನಗೆ ಇಹಪರವೆಂಬುದೇ ಗೊತ್ತಾಗಲಿಲ್ಲವೆಂದು ವ್ಯಾಸರನ್ನು ನೋಡಿ, ನಾರದರು ಹೇಳಿರುವರು. ಆದುದರಿಂದ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಇಹದಲ್ಲಿಯೇ ಇಂತಹ ಆನಂದವನ್ನು ಕೊಟ್ಟನೆಂದಮೇಲೆ, ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಆನಂದವನ್ನು ಕೇಳಬೇಕೇ? ಅಂತಹದನ್ನು ಕೊಡುವನೆಂದು ಭಾವ. ಲೋಕವಿತ್ರ ಸುಚರಿತ್ರ ಇತ್ಯಾದಿಗಳು.

“ಪ್ರಕ್ಷಯಂ ಯಾಂತಿ ದುಃಖಾನಿಯನ್ನಾಮತಃ” —

ಅಂದರೆ, ನಾಮಸ್ಮರಣೆ ಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ದುಃಖಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಹೊರಮಾಡುವನೆಂಬ ದ್ವಾದಶಸ್ತೋತ್ರ ವಾಕ್ಯದ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಸೂಚಿಸುವುದು. ||೧೪||

(೩) “ಭಾವದರ್ಪಣ ಟೀಕಾ” —ನ್ಯಾಖ್ಯಾನ :—

ಭಕ್ತರ ಅಪರಾಧಗಳನ್ನು ಗಣನಿಗೆ ತಾರದೇ ಕೊಟ್ಟಂಥ ಫಲಮಾಣಿಗಳನ್ನು ಉಂಡುಣಿಸಿ ಸುಖಿಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿಡುವನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. “ಸ್ಮರಿಸುವವರ” —ಎಂಬ ಪದ್ಯದಿಂದ.

ಸ್ಮರಿಸ-ಲಕ್ಷ್ಯಕ್ಕೆ ತರುವವನಲ್ಲ. ಇಷ್ಟ-ಇಚ್ಛಿತ. ಪ್ರದಾಯಕ-ಕೊಡುವವನು. ಮರಳಿ—ತಿರುಗಿ. ಅರ್ಪಿಸಲು—ಕೊಡಲು. ಲೋಕ-ಡಿಸುವನು—ಹೊರಳಾಡಿಸುವನು. ಅಥವಾ ಕ್ರೀಡಿಸುವನು. ||೧೪||

(೪) ತಾನ್ಮುಪರ್ಣೆಯಾ (ಸಂಸ್ಕೃತ ಮೂಲ) :—

ಸ್ಮರಿಸುವವರ ಇತಿ । ಸ್ವಾತ್ಮಾನಂ ಸ್ಮರತಾಂ ಭಕ್ತಜನಾನಾಂ ಆಪ್ತಧಾನ್ ಸ್ವಯಂ ನ ಸ್ಮರತಿ ॥ ಸಕಲೇಷ್ಟಪ್ರದಾಯಕ = ಆಪೇಕ್ಷಿತಪುರುಷಾರ್ಥದಾತಾ । ಮರಳಿ ತನಗರ್ಪಿಸಲು = ಭಗವದ್ಭಕ್ತ ಪದಾರ್ಥಾನಾಂ ಫಲಮಾಣಿ

ಸ್ವಾರ್ಥಣಂ ಕೃತಂ ಚೇತ್ ! ಕೊಟ್ಟುದನಂತ ಮಡಿಮಾಡಿ = ಅರ್ಪಿತ
 ಮರ್ಥಮನಂತೇನ ಕೃತ್ವಾ ತೈರರ್ಥೈಃ ನಾನಾಪ್ರಕಾರೇಣ ಜೀವಾನ್ ಭೋಜ
 ಯಿತ್ವಾ | ಸುಖಸಾಗರದಿ ಲೋಲ್ಯಾಡಿಸುವ = ಆನಂದಾಬ್ದಿ ನರ್ತಯಿಷ್ಯತಿ |
 ಮಂಗಳಚರಿತ = ಮಂಗಳಕರವ್ಯಾಪಾರಾನ್ ಇತ್ಯರ್ಥಃ || ಚಿನ್ಮಯಗಾತ್ರ =
 ಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪ | ಲೋಕಪವಿತ್ರ = ಜಗತ್ತಾವನ | ಸುಚರಿತ್ರ = ಸುಷ್ಟು
 ಚರಂ (ಚರ್ಯಂ) ಸಮ್ಯಕ್ ಜ್ಞಾನಂ (ಚರಸ್ಯ ಭಾವಃ = ಚರ್ಯಂ) | ಸುಷ್ಟು
 ಚರ್ಯಂ = ಸುಚರ್ಯಮ್ | ಸಂಚರ್ಯಮೇಷಾಮಸ್ತೀತಿ = ಸುಚರಿತಃ ||
 ಪರತಭಕ್ಷಣಮೋರಿತಃ ಧಾತೋಃ ಗತ್ಯರ್ಥಾನಾಂ ಜ್ಞಾನವಾಚಿತ್ವಾತ್ !
 ಕದೋಷಾಮಸ್ತೀತಿ—ಸುಚರಿತ್ರಃ || ತತ್ಸಂಭೋದನಂ | ಹೇ ಸುಚರಿತ್ರ |
 ಜ್ಞಾನಿಜನಪಾಲಕ ಇತ್ಯರ್ಥಃ || ಏತಾದೃಶೋ ಭಗವಾನ್ ಸ್ವಭಕ್ತಾಪರಾಧ
 ಮಗಣಯ್ಯ ತೇಷಾಂ ಸಕಲೇಷ್ವಾನಿ ದತ್ವಾ, ತತ್ಕೃತಪುಣ್ಯರಸಂ ಸ್ವೀಕೃತ್ಯ,
 ಶ್ರುತಸಮಂತತ್ವೇನ ಕೃತ್ವಾ, ನಾನಾಪ್ರಕಾರೇಣ ಭೋಜಯಿತ್ವಾ,
 ಕಾನ್ ಆನಂದಾಬ್ದಿ ನರ್ತಯಿಷ್ಯನ್ ಸದಾಮೋದವಿಶಿಷ್ಟನಾಕರೋಶೀ
 ತ್ಯರ್ಥಃ ||೧೪||

ಕನ್ನಡಾನುವಾದ :-

ತನ್ನ ಭಕ್ತರು ಮಾಡುವ ಅಪರಾಧಗಳನ್ನು ಎಣಿಸುವುದಿಲ್ಲ-ಲಕ್ಷ್ಯಕ್ಕೆ
 ತರುವುದಿಲ್ಲ—ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ— “ಸ್ಮರಿಸುವವರ” —ಎಂಬ ಪದ್ಯ
 ದಿಂದ.

ಸ್ಮರಿಸುವವರಪರಾಧಗಳ ತಾಸ್ಮರಿಸ = ತನ್ನನ್ನು ಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕ ಧ್ಯಾನ
 ಮಾಡುವವರ ತಪ್ಪು (ಪ್ರಮಾದ) ಗಳನ್ನು ತಾನು ಲಕ್ಷ್ಯಕ್ಕೆ ತರುವುದಿಲ್ಲ.
 ಆದರೆ, ತನ್ನನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಿದರೆ, ಭಗವಂತನು ಭಕ್ತರ ತಪ್ಪುಗಳನ್ನು ಮರೆತು
 ಬಿಡುವನು-ಎಂದರ್ಥ. ಸಕಲೇಷ್ವಪ್ರದಾಯಕ = ಅವೇಕ್ಷಿತವಾದ ಪುರುಷಾರ್ಥ
 ಗಳನ್ನು ಕೊಡುವವ. ಮರಳಿ = ದೇವರು ತನಗೆ ಅರ್ಪಿಸಿದ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು
 ಕಿರುಗಿ. ತನಗರ್ಪಿಸಲು = ತನ್ನಲ್ಲಿಯೇ ಅರ್ಪಿಸಿದಾಗ (ಎಲ್ಲವೂ ನಿನ್ನದೇ
 ಎಂದು ಭಗವದ್ಭೀನಪೂರ್ವಕ ಧ್ಯಾನಿಸಿದಾಗ) ಕೊಟ್ಟುದನಂತ ಮಡಿಮಾಡಿ =
 ಅವರಿಂದ ಅರ್ಪಿತವಾದುದನ್ನು ಅನಂತಪಟ್ಟು ಹೆಚ್ಚಿಸಿ, ಆ ಭಕ್ತರಿತ್ತ ವಸ್ತು

ವಸ್ತುಗಳಿಂದಲೇ. ಪರಿಪರಿಯಲಿಂದುಣಿಸಿ = ಬಗೆಬಗೆಯಾಗಿ ಉಪಭೋಗಗಳನ್ನು ಅನುಭವ ಮಾಡಿಸಿ. ಸುಖಿಸಾಗರದಿ = ಆನಂದಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಲೋಲಾಡಿಸುವ = ಕುಣಿದಾಡಿಸುವ (ನಲಿದಾಡಿಸುವ) ಮಂಗಳಚರಿತ = ಶುಭಕರ ವ್ಯಾಪಾರವುಳ್ಳವನು. ಚಿನ್ಮಯಗಾತ್ರ = ಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪದೇಹವುಳ್ಳವನು. ಲೋಕಪವಿತ್ರ = ಜಗತ್ತನ್ನು ಪವಿತ್ರಗೊಳಿಸುವ. ಸುಚರಿತ್ರ = ನಿರ್ದುಷ್ಟ ಉತ್ತಮ ಚರಿತೆಯುಳ್ಳವನು.

ಇಂತಹ ಕಲ್ಯಾಣಗುಣಸಂಪನ್ನನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಸ್ವಭಕ್ತ ವರ್ಗದವರ ತಪ್ಪುಗಳನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಯಕ್ಕೆ ತಾರದೆ, ಅವರ ಸಕಲಾಭೀಷ್ಟಪ್ರದಾಯಕನಾಗಿ, ಅವರು ಮಾಡಿದ ಸುಕೃತಪುಣ್ಯರಸಭಾಗವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ, ಅವರ ಸುಕೃತರಸವನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿದ್ದರೂ, ಅನಂತಪಟ್ಟುಮಾಡಿ, ನಾನಾ ಪ್ರಕಾರ ದಿಂದ ಅನುಭೋಗ ಮಾಡಿಸಿ. ಆನಂದಶರಣಿಯಲ್ಲಿ ನಲಿದಾಡಿಸಿ, ಅವರನ್ನು ಯಾವಾಗಲೂ ಮೋದಭರಿತರನಾಗಿ ಮಾಡುವನು -ಎಂಬುದು ಈ ಪದ್ಯದ ಭಾವಾರ್ಥವು. ||೧೪||

(೫) ಜನುಖಂಡಿ ಶ್ರೀ ವಾದಿರಾಜಾಚಾರ್ಯರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ :-

ಶ್ರೀ ಹರಿಯ ಕರುಣೆ (ದಯೆ) ಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ- "ಸ್ಮರಿಸುವವ" —ಎಂಬ ಪದ್ಯದಿಂದ.

ಮರಳಿ = ಮತ್ತೆ. ಮಡಿ = ಪ್ರಕಾರ (ಪಟ್ಟು). ಪರಮಾತ್ಮನು ಭಕ್ತರ ಅಲ್ಪಪೂಜೆಯ ಸಾರಭಾಗಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ, ಅನಂತಪಟ್ಟು ಮಾಡಿ, ಅದರ ಫಲವನ್ನು ಬೆಳೆಯಿಸಿ ಕೊಡುತ್ತಾನೆ. ||೧೪||

(೬) "ಗುರುಹೃದಯಪ್ರಕಾಶಿಕೆ" -ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ :-

ತನ್ನನ್ನು ಸ್ಮರಿಸುವವರ ಅಪರಾಧಗಳ ಸ್ಮರಿಸನೆಂದರೆ—ಕ್ಷಮಿಸುವನೆಂದರ್ಥ. ಸಕಲೇಷ್ಟವನ್ನು ತನ್ನವರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು, ಅದನ್ನೇ ಅವನು ಪುನಃ

ಈ ಸಮರ್ಪಿಸಲು, ಆ ಕೊಟ್ಟದ್ದನ್ನು ಅನಂತಪರಿಯಾಗಿ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ
ಮಾಡಿ, ಪರಿಪರಿ ಎಂದರೆ, ಬಹುವಿಧ ಭೋಗ ಉಣಿಸಿ, ಸುಖಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ
ಪ್ರಯೋದಿಸುವ. ಶ್ರೀಹರಿಯು ಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪನು. ಲೋಕಪಾವನ
ಸುಖಚರಿತನು. ಆದ್ದರಿಂದ ಕರುಣಾಳು. ಮಂಗಳಚರಿತ ||೧೪||

ಕ್ಷಮಾಪ್ರಾಪ್ತಿಸಾಧನಸಂಗ್ರಹ :-

ಅಪಾರಮಹಿಮನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಬಿಂಬೋಪಾಸನಕ್ರಮದಿಂದ
ಸುಖಕ್ಕೆ ತನ್ನ ಏಕಾಂತಭಕ್ತರ ಅಪೇಕ್ಷಿತ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸಿ
ಏನು ಇಷ್ಟ ಪೂರ್ತಿ ಮಾಡುವ ಪರಮ ದಯಾಳು ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮ. ತನ್ನನ್ನು
ಪುನಃ ಸ್ಮರಣಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಭಜಿಸುತ್ತಿರುವವರು ಕಾರಣಾಂತರಗಳಿಂದ
ಮಾಡುವುದಾದ ತಪ್ಪುಗಳನ್ನು ಎಣಿಸದೆ, ಅವರನ್ನು ಸಂರಕ್ಷಿಸುವನು.
ಮತ್ತೆಯೋಗ್ಯರಾದ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಉದ್ದೇಶಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಪಾಪಗಳನ್ನೆಸಗುತ್ತ
ವುದಿಲ್ಲ. ತಮ್ಮ ಅನಾದಿಕರ್ಮವಶರಾಗಿಯೋ, ಅಸುರಾವೇಶವಿಶಿಷ್ಟರಾ
ಗಿಯೋ ಪಾಪಗಳು ಸಂಭವಿಸುವವು. ಆಗ ಪಾಪಕಾರ್ಯಾಸಕ್ತರಾಗುತ್ತಾರೆ.
ಆಪ್ತಸಂಗವಿಶೇಷದಲ್ಲಿ ಅವರಿಗೆ ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪವುಂಟಾಗಿ, ಕರುಣಾಳುವಾದ ಶ್ರೀ
ಹರಿಯನ್ನು ಮೊರೆ ಹೋಗುವರು. ಆಗ ಕ್ಷಮಾಸಮುದ್ರನಾದ ಭಗವಂತನು
ತನ್ನ ಕೃಪಾದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಅವರ ಪಾಪರಾಶಿಗಳನ್ನು ಭಸ್ಮ ಮಾಡಿ, ಅವರನ್ನು
ಪುನಃ ಸ್ಮರಿಸುತ್ತಿರುವನು. ಹೀಗೆ ಸ್ಮರಿಸುವವರಪರಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಸ್ಮರಿಸದ
ಯಾಳುವಾದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ತನ್ನ ಭಕ್ತಾಭೀಷ್ಟ ಫಲಪ್ರದನಾಗಿದ್ದಾನೆ.
ಭಕ್ತರ ಯೋಗಕ್ಷೇಮವನ್ನು ಸದಾ ಹೊತ್ತು ಜಗದ್ರಕ್ಷನು ಅವರ ಅನಿಷ್ಟಗಳನ್ನು
ಮೀರಿಸಿ ಅಪೇಕ್ಷಿತ ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸುವನು. ಹೀಗೆ ಶ್ರೀ
ಹರಿಯ ಪರಮಾನುಗ್ರಹದಿಂದ ಅಪೇಕ್ಷಿತಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಪಡೆದು, ಅಂತಹ
ಏಕಾಂತಭಕ್ತರು, ಶ್ರೀಹರಿಯಿಂದ ದತ್ತವಾದ ಸಮಸ್ತ ಇಷ್ಟಾರ್ಥಗಳನ್ನೂ,
ವ್ಯಚಿಂತನೆಯದ್ದಾರಾ, ಉತ್ತಮಾನುಸಂಧಾನಕ್ರಮದಿಂದ, ಶ್ರೀಹರಿಯ
ದಾಸಪದ್ಮಗಳಿಗೇ ಅರ್ಪಿಸಿದರೆ, ಆ ಅರ್ಪಿತ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಪುನಃ ತಾನು
ಪ್ರೀತಿಸಿ, ಅದರ ಫಲವನ್ನು ಅನಂತಪಟ್ಟು ಹೆಚ್ಚಿಸಿ, ಆ ಫಲರೂಪವಾದ

ಸುಖವನ್ನು ತನ್ನ ಭಕ್ತರಿಗೆ ನಾನಾಪ್ರಕಾರ ಬಿಂಬ ಕೊಡುವನು. ಇಂತು ಸ್ವಭಕ್ತರನ್ನು ಆನಂದಭಾಜನರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ, ಅವರನ್ನು ಸುಖಸಾಗರದಲ್ಲಿ ಇರಿಸುವನು. ಇದರಿಂದ ನಾವು ಮಾಡಿದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ನಮ್ಮ ಅಧಿಷ್ಠಾನಾಂತರ್ಗತನಾಗಿದ್ದು ಬಿಂಬಕ್ರಿಯಾವ್ಯಾಪಾರ ಮಾಡಿ ಮಾಡಿಸಿದನೆಂಬ ಆನುಸಂಧಾನದಿಂದ. ಅವನಡಿಸಿ ಅರ್ಪಿಸುವುದರಿಂದ. ಆ ಕರ್ಮ ಫಲವು ಅಕ್ಷಯವಾಗುವುದು. ಶ್ರೀಹರಿಯ ನಾಮಸ್ಮರಣೆ ಮಾತ್ರದಿಂದ ಸಮಸ್ತಸಂತಾಪರೂಪವಾದ ಕ್ಲೇಶಗಳೂ ಪರಿಹಾರವಾಗುವುವು. ಭಕ್ತಾಭಿಷ್ಠ ಪ್ರದನಾದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ಅವರು ಮಾಡಿದ ಸುಕೃತಪುಣ್ಯಭಾಗವನ್ನು ಮಾತ್ರ ತಾನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ, ಅವರ ಸುಕೃತ ರಸವನ್ನು ಅಲ್ಪವಾಗಿದ್ದರೂ, ಅಕ್ಷಯ ಮಾಡಿ. ಆ ಸುಖದ ಫಲವನ್ನು ಅವರಿಗೆ ಉಣಿಸುವನು. ವಿವಿಧ ಕರ್ಮಾನುಸಾರ ನಡೆಯುವ ಪಾಪಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಪ್ರೇರಣೆ ಗಿದ್ದರೂ, ಅವುಗಳನ್ನು ನಾಶಗೈಸಿ, ಪುಣ್ಯ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಸ್ವಭಕ್ತರನ್ನು ಪಾಪವಿಮುಕ್ತರನ್ನಾಗಿಸಿ, ಆನಂದಸಾಗರದಲ್ಲಿ ತೇಲಾಡಿಸುವನು. ವಿಶ್ವಾದ್ಯಶ್ರಮಹಿಮೋಪೇತನಾದ ಭಗವಂತನು ಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪಿಯು. ಸ್ವದಾನಂದವಿಗ್ರಹನು. ಜಗತ್ಪಾವನನು. ಅನಂತಕಲ್ಯಾಣಗುಣಗಣವಿಶಿಷ್ಟನಾಗಿ ಮಂಗಳಚರಿತ ಉಳ್ಳ ಅಂಚಿತ್ಯಾದ್ಭುತ ಶಕ್ತನು. ಶುಭಚರಿತನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ದಿವ್ಯಮಂಗಳವಿಗ್ರಹನು.

ಪದ್ಯ (೧೬)

ಮೂಲ :-

ಏನು ಕರುಣಾನಿಧಿಯೋ ಹರಿ ಮ |

ತ್ತೇನು ಭಕ್ತಾಧೀನನೋ ಇ |

ನ್ನೇನು ಈತನ ಲೀಲೆ ಇಚ್ಛಾನಾತ್ರದಲಿ ಜಗವ ||

ತಾನೇ ಸೃಜಿಸುವ ಪಾಲಿಸುವ ನಿ |

ರ್ವಾಣ ನೊದಲಾದಖಿಳ ಲೋಕ |

ಸ್ಥಾನದಲಿ ಮತ್ತನರನಿಟ್ಟಾನಂದಬಡಿಸುವನು

ಅವತರಣಕೆ :-

ಶ್ರೀಹರಿಯು ದಯಾಸಮುದ್ರನು. ಭಕ್ತಪರಾಧೀನನು. ಅವನ ಲೀಲಾವಿಲಾಸ ಪರಮಾದ್ಭುತ ಹಾಗೂ ವಿಸ್ಮಯಕರ. ಜಗತ್ತಿನ ಸೃಷ್ಟಿ, ಸ್ಥಿತಿ, ಲಯಾದಿವ್ಯಾಪಾರಗಳನ್ನು ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ನಿರಾಯಾಸವಾಗಿ ನಿಯಮನ ಮಾಡುತ್ತಿರುವನು. ಲೀಲಾಜಾಲವಾಗಿ ನಿರಂತರವೂ ನಡೆಯುತ್ತಿರುವ ಈ ಭಗವದ್ವ್ಯಾಪಾರವು ಭಗವನಂತನ, ನೈಜಸ್ವಭಾವ. ಸಾಧನಚೇತನರಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಯಾಮಿ ರೂಪದಿಂದಿದ್ದು ಸಾಧನವಿಶೇಷಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಮಾಡಿಸಿ, ಅವರ ಸ್ಪಂದಿಸುವನು. ಸಾಧನಾನಂತರ ಪುಣ್ಯಸ್ಥಾನಗಳಾದ ವೈಕುಂಠಾದಿ ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿದ್ದು, ಅವರಿಗೆ ಆನಂದಪ್ರದನಾಗುವನು —ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ— 'ಏನು ಕರುಣಾನಿಧಿಯೋ' —ಎಂಬ ಈ ಪದ್ಯದಿಂದ.

ಪ್ರತಿಸದಾರ್ಥ :-

ಹರಿ = ಸಮಸ್ತ ದುರಿತಪರಿಹಾರಕನಾದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು. ಏನು ಕರುಣಾನಿಧಿಯೋ = ಎಂತಹ ದಯಾಸಮುದ್ರನೋ (ಅಂತಃಕರಣವೆಂಬ ಸಮುದ್ರದಂತಿರುವನು). ಮತ್ತೇನು = ಇನ್ನೂ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಮಹಿಮಾ ವಿಶೇಷವೇನೆಂದರೆ. ಭಕ್ತಾಧೀನನೋ = ಸ್ವಭಕ್ತಜನರಿಗೆ ವಶನಾಗಿರುವವನು. (ಭಕ್ತಪರಾಧೀನ) ಈತನ ಲೀಲೆ = ಶ್ರೀಹರಿಯ ಲೀಲಾವಿಲಾಸರೂಪವಾದ ವ್ಯಾಪಾರ ವಿಶೇಷಗಳನ್ನು ಇನ್ನೇನು = ಇನ್ನು ಏನೆಂದು ವರ್ಣಿಸೋಣ ? ಇಚ್ಛಾಮಾತ್ರದಲಿ = ತನಗೆ ಇಚ್ಛಾಬಂದ ಕೂಡಲೆ ಜಗವು = ಈ ಚರಾಚರಾತ್ಮಕವಾದ ಜಗತ್ತನ್ನು ತಾನೆ ಸೃಜಿಸುವ = ಸ್ವಯಂ ಸೃಷ್ಟಿ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಸಾಲಿಸುವ = ಸೃಷ್ಟಿಜಗತ್ತನ್ನು ಸಂರಕ್ಷಣೆ ಮಾಡುವನು. ನಿರ್ವಾಣ = ಈ ಪ್ರಕಾರ ಸೃಷ್ಟಿ ಮಾಡಿ, ಪಾಲಿಸಿದ ನಂತರ, ಪ್ರಳಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಲಿಂಗಭಂಗವಾದವರನ್ನು ವೈಕುಂಠಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮೊದಲಾದ = ಶ್ವೇತ ದ್ವೀಪ, ಅನಂತಾಸನ ಮೊದಲಾದ, ಅಖಿಳಲೋಕಸ್ಥಾನದಲಿ = ಇನ್ನೂ

ಸಾಧನಾವಶೇಷ ಉಳ್ಳವರನ್ನು ಪುಣ್ಯಸ್ಥಾನಗಳಾದ ಮಹರಾಡಿಲೋಕಸ್ಥಾನ
ಗಳಲ್ಲಿ, ಅಂತೆಯೇ ಸ್ವರ್ಗಾದಿ ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ. ಅವರನ್ನಿಟ್ಟು = ಅವರನ್ನು
ಇ೦೩ ಅನಂದಪಡಿಸುವನು = ಅನಂದಪ್ರದನಾಗುವನು.

ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳು

(೧) ಶ್ರೀ ಸಂಕರ್ಷಣ ಒಡೆಯರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ :-

ದುರಿತಪರಿಹಾರಕನಾದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ಅಂತಃಕರಣವೆಂಬ
ಸಮುದ್ರ ಉಳ್ಳವ ; ಅಂದರೆ, ಅಪಾರ ಕರುಣವುಳ್ಳವ. ಇನ್ನೂ ಭಕ್ತರ
ವಶನಾಗುವವನು. ತಾನು ಇಚ್ಛಾಮಾಡೋಮಾತ್ರದಿಂದ ಚರಾಚರಾತ್ಮಕ
ದಂಥಾ ಜಗತ್ತನ್ನು ತಾನೇ ಸೃಷ್ಟಿ ಮಾಡುವವ. ಪ್ರಳಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಈ
ಭಂಗವುಂಟಾದ ಜೀವರನ್ನು ಶ್ವೇತದ್ವೀಪ, ಅನಂತಾಸನ, ವೈಕುಂಠಾದಿಲೋಕ
ಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಇನ್ನೂ ಸಾಧನಾವಶಿಷ್ಟರಾದ ಜೀವರನ್ನು ಮಹರಾಡಿಪುಣ್ಯ
ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಆವಾಸರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ, ಸ್ವರೂಪಾನಂದ ಪಡಿಸುವವನೆ
ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ವಿಶೇಷಾರ್ಥ :-

ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ಭಕ್ತಾಧೀನನು ಎಂತಲೂ. ಕರುಣಾಳು ಎಂತಲೂ
ನಿರೂಪಿಸಿದರು. ಯಾವಾಗ ತನ್ನ ಕರುಣೆಯ ಅಧೀನತ್ವವು ತೋರಿನದ
ಪವು ಎಂದರೇ, ಅನುಸಂಧಾನಪೂರ್ವಕ ಕರ್ಮಗಳ ಮಾಡಿದರೆ (ಅನುಸಂಧಾನ
ಕ್ರಮ ಮುಂದಿನ ಚರಣದ ಆದಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ) ಆ ಪ್ರಕಾರ ಮಾಡುವ ಪು
ಭಕ್ತರುಗಳು, ಏನು ಪಾಪಕರ್ಮಗಳ ಮಾಡಿದಾಗ್ಯೂ ತಜ್ಜನಿತವಾದ ಪಾಪ
ಫಲಗಳನ್ನು ದೈತ್ಯರಿಗೆ ವಿಭಾಗ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟು, ದೈತ್ಯರು ಮಾಡಿದ ಪು
ಕರ್ಮಫಲಗಳನ್ನು ತನ್ನ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಕೊಡತಾನೆ — ಎಂತ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

1) “ಭಾವಪ್ರಕಾಶಿಕೆ” ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ :-

ಶ್ರೀ ಹರಿಗೆ ಸಮರಾದ ಕರುಣಾಪೂರ್ಣರಿಲ್ಲ. ಆತನಂತೆ ಭಕ್ತರ ವಶ ಸ್ವತಃ ದೇವರು ಮತ್ತೊಬ್ಬರಿಲ್ಲ. ನೆನಿಸಿದ ಕೂಡಲೇ ಸೃಷ್ಟಿ ಸ್ಥಿತಿ ಲಯ ಛೇದನಾದಿಗಳು ಜೀವರಾಶಿಗೆ ಲಭಿಸುವುವು.

ಬೋಧಾರ್ಥ :-

ಭಕ್ತಾಧೀನನೆಂದರೆ ಭಕ್ತರಭೀಷ್ಟವನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸುವನೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಮಧ್ವಚಾರ್ಯರು ಬದರಿಕಾಶ್ರಮದಲ್ಲಿ ನಾರಾಯಣದೇವರನ್ನು ದರ್ಶನ ಮಾಡಿದಾಗ, “ಅಮರಾನುರಾನುಗನರಾಸುರಾದಿಕಾನ್ ! ಸೃಜಿಸಿ ಪ್ರಸಾಲಯಸಿ ಹಂಸಿ ಸತತಂ ಸ್ವಗತಿಂ ಪ್ರಯಾಪಯಸಿ ಚೈವಲೀಲಯಾ” —ಎಂದು ಸ್ತೋತ್ರ ಮಾಡಿರುವರು. ಇದರರ್ಥ— “ಅಮರ = ದೇವತೆಗಳು, ಅಮರಾನುಗ = ಉಪಾದೇವತೆಗಳು, ನರ = ಮನುಷ್ಯರು, ಆಸು ರಾದಿಕಾನ್ = ರಾಕ್ಷಸರೇ ಮೊದಲಾದವರನ್ನು ಲೀಲಯಾ = ಆಟಕ್ಕಾಗಿ, ಸೃಜಿಸಿ = ಸೃಷ್ಟಿಸುತ್ತೀಯೇ ಪ್ರಪಾಲಯತಿ = ಸಂರಕ್ಷಿಸುತ್ತೀಯೆ, ಹಂಸಿ = ಕೊಲ್ಲುತ್ತೀಯೆ, ಸ್ವಗತಿಂ = ಜೀವನಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರವಾದ, ಅಂದರೆ, ಮೋಕ್ಷ, ನಿತ್ಯಸಂಸಾರ, ನಿರಯ ಅಂಧಃತಮಸ್ಸುಗಳನ್ನು, ಪ್ರಯಾಪಯಸಿ = ಸೇರಿಸುತ್ತೀಯೆ” —ಎಂದು ಶ್ರೀಮನ್ಮಧ್ವವಿಜಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಈ ವಿಷಯವನ್ನೇ ಈ ಪದ್ಯದಿಂದಲೂ ದಾಸರಾಯರು ಧೃಢೀಕರಿಸುತ್ತಾರೆ.

(2) “ಭಾವ ದರ್ಪಣಟೀಕಾ” —ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ :-

ಲೇಶದಪಿ ಜೀವರಿಂದ ಉಪಕಾರವಿಲ್ಲದೇ ಇದ್ದರೂ, ದೇಹಗಳ ಕೊಟ್ಟು ಸಾಧನಮಾಡಿಸಿ, ಆನಂದಪಡಿಸುತ್ತಾನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ— “ಏನು” —ಎಂಬ ಪದ್ಯದಿಂದ.

ನಿರ್ವಾಣ = ಮೋಕ್ಷ. ಭಕ್ತಾಧೀನ = ಭಕ್ತರ ಸ್ವಾಧೀನನಾಗಿರುವವ.

ಲೀಲಾ = ಕ್ರೀಡಾ-ಆಟ. ಇಚ್ಛಾಮಾತ್ರದಲಿ = ಇಚ್ಛೆಯಾದ ಕೂಡಲೆ ಸ್ವಪ್ನ
 ಸುವ = ಸೃಷ್ಟಿಸುವ.

(೪) ತಾನ್ಮ್ರಪರ್ಣಿಯಾ (ಸಂಸ್ಕೃತ ಮೂಲ) :-

ಏನೇತಿ || ಕಿಂ ವಿಶಿಷ್ಟಃ ಕರುಣಾಪೂರ್ಣಃ ಹರಿಃ ಸ್ಮರಣಮಾತ್ರಃ
 ಪಾಪಪರಿಹಾರಕಃ | ಮತ್ತೇನು ಭಕ್ತಾಧೀನನೋ = ಪುನರಪಿ ಕಂಸಮ
 ಭಕ್ತ್ಯಾದಿಶಯಾದಿತ್ಯಾಹ | ನ ಕೇವಲಂ ಭಕ್ತಜನೇಷು ಕರುಣಾಪೂರ್ಣಃ
 ಹರಿಃ ಕಿಂತು ಭಕ್ತಾಧೀನ ಇತಿ | “ಅಹಂ ಭಕ್ತಪರಾಧೀನೋಹ್ಯ ಸ್ವಶ್ಲ
 ಇವ ದ್ವಿಜ | ಸಾಧುಭಿಗ್ರಸ್ತಹ್ಯದಯೋ ಭಕ್ತೈರ್ಭಕ್ತಜನಪ್ರಿಯ
 “ಇತಿ” -ನವಮಸ್ಕಂಧೇ ಭಾಗವತೇ ಉಕ್ತಂ || ಆತವಿವಾಸ್ಯ ಲೀಲಾಃ
 ವರ್ಣನೀಯೇತಿ | ಬಹುಚಿತ್ರ ಜಗದ್ಭವದಾ ಕರುಣಾದ್ಧರೇಲೀಲಾ ವಿಚಿತ್ರ
 ವಚನಾತ್ || “ಇಚ್ಛಾಮಾತ್ರಂ ಪ್ರಭೋಸೃಷ್ಟಿಃ” ರಿತಿವಚನಾತ್
 ಇಚ್ಛಾಮಾತ್ರೇಣ ಭಗವತ್ಸೃಷ್ಟಿ ಪ್ರಳಯಾದಿ ವ್ಯಾಪಾರಾನ್ ಸ್ವಯಮೇ
 ಕರೋತಿ || ತದುಕ್ತಂ || “ಅಹಂ ಸರ್ವಸ್ಯ ಪ್ರಭವೋಮತ್ತಸ್ಯನೇ
 ಪ್ರವರ್ತತೇ | ಸೃಷ್ಟ್ವಾಸಾತಾತಥೈವಾತ್ತಾ ನಿಖಿಳಸ್ಯೇಕ ಏವೈ
 ಸ್ಯಾಂಧೇ” || ಮೋಕ್ಷಾದಿ ಸಕಲಲೋಕಸ್ಥಾನೇಷು ಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯಾ
 ತ್ರಿವಿಧಜನಾನ್ ತತ್ತಸ್ಥಾನೇಷು ಸ್ಥಾಪಯಿತ್ವಾ, ಪುನರಪಿ ತತ್ತದ್ಯೋ
 ಜನಾನ್ ಆನಂದಯೇತ್ಯರ್ಥಃ ||೧೬||

ಕನ್ನಡಾನುವಾದ :-

“ಭಕ್ತರ ಅಪರಾಧಗಳನ್ನು ಸಹಿಸುವುದು”- ಮುಂತಾದ ಹಿಂದೆ ಹೇ
 ಲ್ಪಟ್ಟ ಹರಿಯ ಗುಣಾವಳಿಗಳನ್ನೇ ಈ ಮತ್ತೆ ಪ್ರಶಂಸಿಸುತ್ತಾರೆ- “ಏ
 ಕರುಣಾನಿಧಿಯೋ” —ಎಂಬ ಪದ್ಯದಿಂದ.

ಏನು ಕರುಣಾನಿಧಿಯೋ = ಸ್ಮರಣ ಮಾತ್ರದಿಂದ ಪಾಪಗಳನ್ನು ಹ
 ಹರಿಸುವ ಹರಿಯು ಎಂಥಾ ಕರುಣಾಸಮುದ್ರನೋ | ಭಕ್ತೈತಿಶಯವಿದ್ದು
 ರಿಂದ ಇನ್ನೂ (ಮತ್ತೂ) ಅವನ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಬಣ್ಣಿಸುತ್ತಾರೆ. ಮತ್ತೆ

ಸ್ತೋತ್ರೋಪನೇನೋ = ಶ್ರೀಹರಿಯು ಭಕ್ತರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಕರುಣಾ ಭಾವನೆಯೇ ಅಲ್ಲ; ಭಕ್ತಪರಾಧೀನನೂ ಆಗಿದ್ದಾನೆ.

ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತ ನವಮಸ್ಕಂಧದಲ್ಲಿ ದೂರ್ವಾಸಮುನಿಗಳಿಗೆ ಅಂಬುಜವನದನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು— “ನಾನು ಭಕ್ತಪರಾಧೀನನಾಗಿ ಅಸ್ವತಂತ್ರ ಸ್ವತಂತ್ರನೇ ಇದ್ದೇನೆ. ಹೇ ವಿಪ್ರೋತ್ತಮ ! ಸಾಧುಸ್ವಭಾವವಿಶಿಷ್ಟರಾದ ಭಕ್ತರ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ, ಅವರ ಭಕ್ತಿಗೆ ಸುಪ್ರಸನ್ನನಾಗುವ ನನ್ನ ಹೃದಯವು ಹಕ್ಕುತವಾಗಿದೆ. ಅಂದರೆ, ನಾನು ಅವರಿಗೆ ಮೆಚ್ಚಿ, ಅವರಿಗೆ ನನ್ನ ಹೃದಯವನ್ನೇ ಅರ್ಪಿಸುತ್ತೇನೆ” —ಎಂದು ಹೇಳಿರುತ್ತಾನೆ.

ಪ್ರಮಾಣ :—

“ಅಹಂ ಭಕ್ತಪರಾಧೀನೋ ಹ್ಯಸ್ವತಂತ್ರ ಇವ ದ್ವಿಜಃ | ಸಾಧಭಿ
ಶ್ರೀಕೃತ್ ಹೃದಯೋ ಭಕ್ತೈರ್ಭಕ್ತ ಜನಪ್ರಿಯಃ ||” —ಇತಿ ನವಮ
ಸ್ಕಂಧೇ ಭಾಗವತೋಕ್ತಂ ||

ಅದುದರಿಂದಲೇ, ಇನ್ನೇನು ಈತನ ಲೀಲೆ = ಬಹು ವಿಚಿತ್ರವಾದ ಜಗತ್ತನ್ನು ನಾನಾಪ್ರಕಾರದಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸುವುದರಿಂದ, ಶ್ರೀ ಹರಿಯ ಲೀಲೆಯನ್ನು ಎಂತು ವರ್ಣಿಸಲು ಸಾಧ್ಯ ! ಇಚ್ಛಾವಾತ್ರದಿಂದ ಸ್ವಯಂ ಜಗತ್ತನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿ, ಪಾಲಿಸಿ, ಲಯಗೊಳಿಸುತ್ತಾನೆ, “ಇಚ್ಛಿಸಿದ ಕೂಡಲೇ ಜಗತ್ತೈಭುವಿನಿಂದ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿ ವ್ಯಾಪಾರಗಳು ನಡೆಯುತ್ತವೆ” —ಎಂದು ನೆಚನವಿರುವುದರಿಂದ, ಜಗತ್ತಿನ ಉತ್ಪತ್ತಿ ರಕ್ಷಣೆ ಲಯ ಮುಂತಾದ ವ್ಯಾಪಾರಗಳನ್ನು ಸ್ವತಃ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ.

ಪ್ರಮಾಣ :—

“ಇಚ್ಛಾ ಮಾತ್ರಂ ಪ್ರಭೋಃ ಸೃಷ್ಟಿರಿತಿವಚನಾತ್” — ಇಚ್ಛಾ
ಮಾತ್ರೇಣ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಸ್ಥಿತಿ ಪ್ರಲಯಾದಿ ವ್ಯಾಸಾರಾನ್ ಸ್ವಯಮೇವ
ಕುರುತಿ || ಇತಿ ವಚನಮ್

ಸ್ಕಾಂಧ ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ— “ನಾನೇ ಸಮಸ್ತ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನೂ ಸುವವನಾ. ನನ್ನಿಂದಲೇ ಸರ್ವವೂ ನಡೆಯುವುದು. ಸಕಲಜಗತ್ ಸೃಷ್ಟಿ ಮಾಡುವವನು, ಪಾಲಿಸುವನು ಮತ್ತು ಸಂಹರಿಸುವವನೂ ಹರಿಯೊಬ್ಬನೇ” —ಎಂದು ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ಹೇಳಿರುತ್ತಾನೆ.

ಪ್ರಮಾಣ :-

“ಅಹಂ ಸರ್ವಸ್ಯ ಪ್ರಭವೋ ಮತ್ತಸ್ಸರ್ವಂ ಪ್ರವರ್ತತೇ | ಸ್ಯ ಸಾತಾ, ತಥೈನಾತ್ತಾ ನಿಖಿಳದೈವಿಕ ವಿವತ್ಪತಿ” - ಇತಿ ಸ್ಕಾಂಧೇ.

ನಿರ್ವಾಣ ಮೊದಲಾದಖಿಳಲೋಕ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ = ಮುಕ್ತ ಮು ಸಕಲಲೋಕ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ, ಮುಕ್ತಿ ಯೋಗ್ಯ ಮೊದಲಾದ ತ್ರಿವಿಧ ಜೀವ ಅವರವರಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ, ಮತ್ತವರನಿಟ್ಟು = ಆ ಯೋಗ್ಯಜನರನ್ನು ಇಷ್ಟು, ಆನಂದಪಡಿಸುವನು = ಸುವಿಪದಿಸು ||೧೬||

೫) ಜಮಖಂಡಿ ಶ್ರೀನಾದಿರಾಜಾಚಾರ್ಯರ ನ್ಯಾಯಾನ್ಯಾಸ (ಸಂಸ್ಕೃತಮೂಲ) :-

ಭಕ್ತಪಾಲನಂ ಶಂಸತಿ || ಏಂದ್ವಿತಿ || ಇಚ್ಛಾ ಮಾತ್ರಂ ಪ್ರತಿ ತ್ಯತ್ರ ಕ್ರೀಡಾದಿ ಪ್ರಯೋಜನ ಸೃಷ್ಟಿ ವಕ್ತ್ವೇನ್ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಿ ಪಕ್ಷೇನಿಕ್ಷಿಪ್ತೇ ನಿಶ್ಚಿತಧೀತವಂ ಜಗೌ || ತತ್ ಉಕ್ತಂ ಇಚ್ಛೇತೀ ನಿರ್ಗತೋ ಪ ಲಿಂಗಾತ್ಮಾಯನ್ನಿವೇಶಾತ್ ನಿರ್ವಾಣೋ ಮೋಕ್ಷಃ ||೧೭||

ಕನ್ನಡಾನುವಾದ :

ಶ್ರೀ ಹರಿಯು ಭಕ್ತ ಸಂರಕ್ಷಣಾ ಗುಣವಿಶೇಷವನ್ನು ವರ್ಣಿಸುತ್ತ
“ಏನು ಕುರುಣಾನಿಧಿಯೋ” —ಎಂಬ ಪದ್ಯದಿಂದ.

“ಇಚ್ಛಾಮಾತ್ರಂ ಪ್ರಭೋಸೃಷ್ಟಿಃ” — ಎಂಬಲ್ಲಿ ಕ್ರೀಡೆಯನ್ನು ದ್ವೇಷಿಯೇ ಭಗವಂತನ ಸೃಷ್ಟಿ — ಎಂದು ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ. ಪ್ರಯೋಜನಿಗಾಗಿ ಸೃಷ್ಟಿ ಎಂದು ಹೇಳುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಲೀಲೆಯಿಂದಲೇ ಸೃಷ್ಟಿ ಮಾಡುವವನೆಂದು ತಿಳಿಯುವವರೇ ನಿಜವಾದ ನಿಶ್ಚಿತ ಮತಿವಂತರು — ಎಂದು ನಿರೂಪಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ನಿರ್ವಾಣ = ಲಿಂಗವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಅವಸ್ಥೆ, ಅಂದರೆ, ಮೋಕ್ಷ. ||೧೬||

(೬) “ಗುರುಹೃದಯ ಪ್ರಕಾಶಿಕೆ” -ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ :—

ಇಚ್ಛಾಮಾತ್ರದಿಂದ ಆಯಾಸವಿಲ್ಲದೆ ಜಗತ್ತನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿ, ಪಾಲಿಸಿ, ಸಾಧನ ಮಾಡಿಸಿ, ಮೋಕ್ಷ ಮೊದಲಾದ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ತಾನೇ ಕೊಡುವ, ಆನಂದಪಡಿಸುವ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ದೇವರಲೀಲೆ ಎಂಥ ಉತ್ಕೃಷ್ಟವೋ ಇವನು ಎಷ್ಟು ಕರುಣಾನಿಧಿಯೋ, ಎಷ್ಟು ಭಕ್ತೃವಶ್ಯನೋ ಹೇಳಲಶಕ್ತ ವೆಂದರ್ಥ ||೧೬||

ಸರ್ವವ್ಯಾಖ್ಯಾನಸಾರಸಂಗ್ರಹ :—

ಶ್ರೀಹರಿಯು ಭಕ್ತರಿಗೊದಗುವ ಸಮಸ್ತದುರಿತಪರಿಹಾರಕನು. ಇದಕ್ಕೆ ಆವನ ಕಾರುಣ್ಯವಿಶೇಷವೆಂಬುದೇ ಮುಖ್ಯ ಕಾರಣವು. ಆಪಾರಕರುಣಾ ಸಾಗರನಾದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ತನ್ನ ಭಕ್ತರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪರಮಾಂತಃಕರಣ ವುಳ್ಳವ. ಇದರಿಂದ ಭಕ್ತಪರಾಧೀನನು. ಆತನಿಗೆ ಸಮಾನರಾದ ಕರುಣಾ ಪೂರ್ಣರು ಮತ್ತೊಬ್ಬರಿಲ್ಲ. ಆತನಂತೆ ಭಕ್ತರಾಭೀಷ್ಠಗಳನ್ನು ಪೂರ್ಣ ಮಾಡುವ ಹಾಗೂ ಅವರ ಭಕ್ತಿಭಾವಕ್ಕೆ ಸುಪ್ರಸನ್ನನಾಗಿ, ಅವರ ವಶವಾಗಿ ತಕ್ಕ ದೇವರು ಮತ್ತೊಬ್ಬರಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಕರುಣಾರಸಮಯನೂ, ಭಕ್ತಪರಾ ಧೀನನೂ ಆದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಮಹಿಮಾವಿಲಾಸಗಳನ್ನು ವರ್ಣಿಸಲು ಹೇಗೆ ತಾನೇ ಸಾಧ್ಯ? ಲೇಶದಪಿ ಭೀವರಿಂದ ಯಾವವಿಧವಾದ ಉಪಕಾರವು ಇಲ್ಲದೇ ಇದ್ದರೂ, ಅವರಿಗೆ ಸಾಧನದೇಹವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು, ಸಾಧನಮಾಡಿಸಿ, ತದ್ವಾರಾ ಕರ್ಮಕ್ಷಯಮಾಡಿಸಿ, ಅವರಿಗೆ ಅನುಗ್ರಹಿಸಿ, ಮುಕ್ತಿಪ್ರವದನಾಗಿ

ದ್ದಾನೆ. “ಇಚ್ಛಾನಾತ್ರಂ ಸ್ರಭೋ ಸೃಷ್ಟಿಃ” — ಎಂಬ ವಚನರೀತ್ಯಾ ಬಹು ಚಿತ್ರ ವಿಚಿತ್ರವಾದ ಈ ಚರಾಚರಾತ್ಮಕವಾದ ಜಗತ್ತನ್ನು ತಾನೇ ಕ್ಷು ಸಂಕಲ್ಪ ಮಾತ್ರದಿಂದ ಸೃಷ್ಟಿಸುತ್ತಾನೆ. ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿ ಈ ವ್ಯಾಪಾರಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಹರಿಗೆ ಯಾವ ಆಯಾಸವೂ ಇಲ್ಲ. ಆನಾಯಾಸವಾಗಿ ನಡೆಯಿಸುವ ಈ ವ್ಯಾಪಾರ ವಿಶೇಷವು ಅವನ ಲೀಲೆಯಲ್ಲದೆ ಮತ್ತೇನಿಲ್ಲ. ಸೃಷ್ಟಿಸಿದ ಜಗತ್ತನ್ನು ಸ್ವಯಂ ಪಾಲಿಸುವನು. ಪ್ರಳಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಜಗತ್ತನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿ, ಮುಕ್ತಾಮುಕ್ತಜೀವಕೋಟಿಯನ್ನು ತನ್ನ ಉದರದಲ್ಲಿ ಆಶ್ರಯಕೊಟ್ಟು ಸಂರಕ್ಷಿಸುವ ಪರಮಕರುಣಾಮೂರ್ತಿ ಶ್ರೀಹರಿಯು. ಸ್ವಪ್ರಯೋಜನ ರಹಿತನಾದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಈ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿ ವ್ಯಾಪಾರಗಳು ಸ್ವಾಭಾವಿಕ. ಅವು ಆತನ ಸ್ವಭಾವರೂಪವಾದ ಇಚ್ಛಾಮಾತ್ರದಿಂದ ನಡೆಯುತ್ತವೆ. ಸಾಧನಾನಂತರ, ಕರ್ಮಕ್ಷಯ ದ್ವಾರಾ, ಲಿಂಗಭಂಗವನ್ನು ಹೊಂದಿ, ಅವರನ್ನು ತನ್ನ ಕಾರುಣ್ಯವೆಂಬ ಗುಣವಿಶೇಷದಿಂದ ಭವವಿಮೋಚರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ, ಮೋಕ್ಷಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸಿ, ಮುಕ್ತಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿಟ್ಟು (ನಿರ್ವಾಣ ಮೊದಲಾದ) ಅವರವರ ಸ್ವರೂಪಾನಂದಾರ್ವಿಭಾವ ಮಾಡಿ, ಮೋಕ್ಷರೂಪನಾದ ಆನಂದ ಸುಖವನ್ನು ‘ತಾನೇ ಕೊಡುತ್ತಾನೆ. ||೧೬||

ಪದ್ಯ (೧೭)

ನೂಲ :-

ಜನಪ ಮೆಚ್ಚಿ ದರೀವ ಧನ ವಾ |
ಹನ ವಿಭೂಷಣ ನಸನ ಭೂಮಿಯ |
ತನುಮನಗಳಿತ್ತಾದರಿಪರುಂಟೇನೋ ಲೋಕದೊಳು |
ಅನವರತ ನೆನೆವರನಂತಾ |
ಸನನೆ ಮೊದಲಾದಾಲಯದೊಳಿ |
ಟ್ಟಣುಗನಂದದಲವರ ವಶನಾಗುವ ಮಹಾನುಹಿಮ ||೧೭||

ಅನವರತಕೆ :-

ಪ್ರಜಾಪಾಲಕನಾದ ರಾಜನೋರ್ವನು ತನ್ನ ಮೆಚ್ಚಿಗೆಗೆ ಪಾತ್ರರಾದವರಿಗೆ ಸಂಪತ್ತು, ವಾಹನವಿಶೇಷಗಳು, ಉತ್ತಮ ವಸ್ತ್ರಾಲಂಕಾರಗಳು, ಆಭರಣ ವಿಶೇಷಗಳು, ಭೂದಾನ ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಕೊಡುವನು. ಆದರೆ ಸಾಧನ ಶರೀರ, ಇಂದ್ರಿಯ ಸೌಲಭ್ಯಗಳು, ಅವುಗಳನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸುವ ಮನಸ್ಸು ಇತ್ಯಾದಿ ಸಾಧನಸಂಪತ್ತುಗಳನ್ನು ನೀಡಿ, ಆದರಿಸುವವರು ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕರುಣಾಸಾಗರನಾದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ಇತರರಾದರೂ ಉಂಟೇ ? ತನ್ನನ್ನು ಅನವರತವೂ ನಂಬಿ, ಭಜಿಸುತ್ತಿರುವ ಭಕ್ತ ವರ್ಗವನ್ನು ಅನಂತಾಸನಾದಿ ಮುಕ್ತಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿಟ್ಟು, ಅಂಚಿತ್ಯಾದ್ಭುತ ಮಹಿಮನಾದ ಶ್ರೀ ಹರಿಯು ಭಕ್ತರ ವಶನಾಗುವನು. ಎಂಬ ಸಾರವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಾರೆ- “ಜನಪ”- ಎಂಬ ಮೇಲಿನ ಪದ್ಯದಿಂದ.

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ :-

ಜನಪ = ಪ್ರಜಾಪಾಲಕನಾದ ರಾಜನು, ಮೆಚ್ಚಿದರೆ = ಪ್ರಸನ್ನನಾದರೆ (ತನ್ನ ಸೇವಾ ಸರಿಯಾಗಿ ಮಾಡಿದನೆಂದು ಸಂತೋಷಪಟ್ಟರೆ), ಧನ = ದ್ರವ್ಯರೂಪ ಸಂಪತ್ತು, ವಾಹನ = ಗಜ, ತುರಗಾದಿಗಳು, ವಿಭೂಷಣ = ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಆಭರಣಗಳು (ಒಡವೆ), ವಸನ = ದಿವ್ಯವಸ್ತ್ರಗಳು ಭೂಮಿಯ = ಭೂ ಗ್ರಾಮಗಳನ್ನು (ಇವೆಲ್ಲಾ ನಶ್ವರವಾದುವು), ಈವ = ಕೊಡುವನು. ಆದರೆ, ಲೋಕದೊಳು = ಈ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ, ತನು = ಸಾಧನಕ್ಕೆ ಉಪಕೂಲವಾದ ಶರೀರವನ್ನು, ಮನ = ಭಗವತ್ತಿಂತನೆಗೆ ಅನುಕೂಲವಾದ ನಿರ್ಮಲ ಮನಸ್ಸು, (ಅಹಂ ಮಮತಾದಿಗಳಿಂದ ಶೋಕಬಡತಕ್ಕೆ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಕ್ಷೀಣಾದಿಗಳನ್ನು ಬಿಡಿಸಿ), ಇವುಗಳನಿತ್ತು = ಇವೇ ಮುಂತಾದ ಸಾಧನ ಸಂಪತ್ತುಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಆದರಿಪರಂಟೀನೋ = ಆದರಪೂರ್ವಕ ಉಪಕಾರ ಮಾಡುವರು ಇನ್ನುಂಟೇ ? (ಅಂತಹವರು ಅನ್ಯರು ಯಾರಾದರೂ ಇದ್ದಾರೆಯೇ ? ಆಲೋಚಿಸಿ ನೋಡೆಂದು ಸಂಬೋಧನ), ಅನವರತ =

ಯಾವಾಗಲೂ (ಅವಿಚ್ಛಿನ್ನವಾಗಿ), ನೆನೆವರ = ತನ್ನನ್ನು ಧ್ಯಾನೋಪಾಸನ ಮಾಡುತ್ತಿರುವವರನ್ನು, ಅನಂತಾಸನವೆ ನೊದಲಾದ = ಅನಂತಾಸನ, ಶ್ವೇತದ್ವೀಪ, ವೈಕುಂಠಗಳೆಂಬ ಆಲಯದಲಿ = ಮುಕ್ತಿಸ್ಥಾನಗಳಾದ ಶ್ವೇತದ್ವೀಪ ಮಂದಿರಗಳಲ್ಲಿ, ಇಟ್ಟಿ = ಅವರನ್ನು ಇರಿಸಿ, ಆಣುಗನಂದದಲಿ = ಸಣ್ಣ ಹುಡುಗನಂತೆ (ಮಕ್ಕಳೋಪಾದಿಯಲ್ಲಿ), ಮಹಾಮಹಿಮು = ಅಸೂಕ್ತ ಮಹಿಮೋಪೇತನಾದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು, ಅವರ = ಮುಕ್ತರಾದ ನಿಜ ಭಕ್ತರ, ವಶನಾಗುವನು = ಅಧೀನನಾಗುವನು. (ಭಕ್ತಪರಾಧೀನನೆಂದೇ ಸುವನು).

ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳು

(೧) ಶ್ರೀ ಸಂಕರ್ಷಣಒಡೆಯರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ :-

ಪ್ರಜೆಗಳ ಪಾಲಕನಾದ ಸಾಮಾನ್ಯರಾಜನು, ತನ್ನ ಸೇವಕರು ತನ್ನ ಮಾಡುವ, ಭಯ, ಭಕ್ತಿ, ವಿನಯಾನ್ವಿತವಾದ ಸೇವಾವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿ, ಸಂತೋಷವಟ್ಟರೆ, ಅಂತಹ ಸೇವಕರಿಗೆ ನಶ್ವರವಾದ ದ್ರವ್ಯ ಗಜತುರಗಾದಿ ವಾಹನಗಳು, ದಿವ್ಯ ವಸ್ತುಗಳು, ಆಭರಣಗಳು, ಭೂಮಿ ಗ್ರಾಮ ಮುಂತಾದ ಐಶ್ವರ್ಯ ವಿಶೇಷಗಳನ್ನು ಕೊಡಲಿಕ್ಕೆ ಶಕ್ತನೇ ಹೊರೆಯಬಾರಿ ಅಲ್ಲ. ಆದರೆ, ಚತುರ್ದಶಭುವನಕ್ಕೆ ಅರಸನಾದಂಥಾ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನ ದರೋ, ಭಯ, ಭಕ್ತಿ, ವಿನಯಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಯಾವ ಭಕ್ತನು ತನ್ನ ಸೇವಾ ಮಾಡುತ್ತಾನೋ ಅವನಿಗೆ ಶಾಶ್ವತವಾದ ಮಹರಾದಿರೋಗಳೂ ಅಂದರೆ, ಅನಂತಾಸನ, ವೈಕುಂಠ, ಶ್ವೇತದ್ವೀಪವೇ ಮೊದಲಾದ ಮಂದಿರಗಳಲ್ಲಿಟ್ಟು, ಹಸುಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಹ್ಯಾಂಗೆ ತಾಯಿತಂದೆಗಳು ಇಚ್ಛಾ ಮಾತ್ರದಿಂದ ಅವರವರ ಇಷ್ಟಗಳನ್ನು ಪೂರೈಸುತ್ತಾರೋ, ಆ ಪ್ರಕಾರ, ಭಕ್ತರನ್ನು ಇರಿಸಿ, ಅವರ ಇಷ್ಟಗಳನ್ನು ಪೂರೈಸಿಕೊಟ್ಟು, ಸುಖಪಡಿಸುತ್ತಾನೆ.

(4) “ಧಾವಪ್ರಕಾಶಿಕೆ” -ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ :-

ಒಬ್ಬ ಮಹಾರಾಜನು ಸೇವಕನ ಸೇವೆಗೆ ಮೆಚ್ಚಿದರೆ, ದ್ರವ್ಯ, ವಾಹನಗಳು, ಆಭರಣಗಳು, ವಸ್ತ್ರಗಳು, ಗ್ರಾಮ, ಭೂಮಿ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಕೊಡಬಲ್ಲನು. ಮಹಾಮಹಿಮೆಯುಳ್ಳ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ತನ್ನನ್ನು ಸರ್ವದಾ ಭಜಿಸುವವರಿಗೆ, ತನ್ನನ್ನು ನೋಡಿ ಆನಂದಪಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ತನ್ನ ದರ್ಶನವನ್ನು ಕೊಡುವನು. ಮುಕ್ತರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ, ಅನಂತಾಸನ ಮೊದಲಾದ ತನ್ನ ಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ಅವರನ್ನಿಟ್ಟು ಆನಂದಗೊಳಿಸುವನು. ಇಂತಹ ಪ್ರಭು ರೋಕದಲ್ಲಿ ಮತ್ತಾರಿರುವರು ? ಆದುದರಿಂದ ಶ್ರೀ ಹರಿಯೇ ದಯಾ ಸಮುದ್ರನೆಂದು ಭಾವವು.

ನಿಶೇಷಾರ್ಥ :-

“ತನುಮನಗಳತ್ತಾದರಿಪರುಂಟೇನೋ” -ಇಲ್ಲಿ ತನುವೆಂದರೆ, ಸಾತ್ವಿಕ ಜೀವರಿಗೆ ದೇವತಾದಿಶರೀರಗಳನ್ನಡಿಸಿಕೊಟ್ಟು, ಮುಕ್ತಿಸಾಧನವನ್ನು ಮಾಡಿಸಿ, ವೈಕುಂಠಾದಿ ತನ್ನ ಸ್ಥಾನಗಳನ್ನು ಆದರಿಸುವನೆಂದೂ ಒಂದರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು. ಮತ್ತೊಂದರ್ಥವು ಭಕ್ತಾಧೀನನಾದುದರಿಂದ, ಅರ್ಜುನಾದಿಗಳಿಗೆ ತನ್ನ ಶರೀರವನ್ನೇ ಸಾರಥ್ಯಕ್ಕಾಗಿಯೂ, ದೌತೃಕ್ಕಾಗಿಯೂ ಒಪ್ಪಿಸಿದ್ದನು. ನಾರದಾದಿಗಳಿಗೆ ಸ್ಮರಿಸಿದ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿಯೇ ತನ್ನ ರೂಪವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಿದ್ದನು. ಈ ವಿಷಯವನ್ನೇ ಪ್ರಥಮಸ್ಕಂಧ ಧಾಗವತದಲ್ಲಿ-“ಆಹೂತ ಇವ ಮೇ ಶೀಘ್ರಂ ದರ್ಶನಂ ಯಾತಿ ಜೇತಸಿ”- ಎಂದು ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ. ನಾನು ಗಾನ ಮಾಡಲುಕ್ರಮಿಸಿದ ಕೂಡಲೇ ಎದುರಿಗೆ ಇರುವ ಪುರುಷನನ್ನು ಕರದರೆ ಹೇಗೆ ಬರುವನೋ, ಹಾಗೆಯೇ ನನ್ನ ಚಿತ್ತದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯು ದರ್ಶನವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಿರುವನು -ಎಂದು ನಾರದರು ಹೇಳಿಕೊಂಡಿರುವರು. ಈಚೆಗೆ ೪೦೦-೫೦೦ ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದೆ, ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರ ದೇಶದಲ್ಲಿರುವ ಕೊಲ್ಹಾಪುರದಲ್ಲಿ ವಾಸವಾಗಿದ್ದು “ಸತೀ ಸಕ್ಕೂಬಾಯಿ” ಎಂಬಾಕೆಯು ವಿಠಲನಲ್ಲಿ ಪರಮಭಕ್ತಿಯುಳ್ಳವಳಾಗಿ, ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಅನವರತ ಆರಾಧಿಸುತ್ತಾ ಇದ್ದು, ಪಂಥರಪುರದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿವರ್ಷವೂ ನಡೆ

ಯುವ ಆಷಾಢ ಶುದ್ಧ ಏಕಾದಶೀ ದಿವಸ ಜಾತ್ರೆಗಾಗಿ ಹೋಗುವ ದಾಸಜನ ಕೂಡ ತಾನೂ ಹೋಗುವ ಪ್ರಯತ್ನವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರಲು, ಅವಳ ಅತ್ತೆಯು ಆಕೆಯನ್ನು ಬಹಳವಾಗಿ ದಂಡಿಸಿ, ಒಂದು ಕೋಣೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ತಂಭಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿಹಾಕಿ, ೧೫ ದಿವಸಗಳವರೆಗೂ ಆಕೆಗೆ ಅನ್ನವನ್ನೂ ಕೊಡದೆ ಕೊಲ್ಲಬೇಕೆಂದಿರಲು. ಸಖೋಬಾಯಿಯು ಶ್ರೀ ಹರಿಯಲ್ಲಿ ತನುಮನಗಳನ್ನೊಪ್ಪಿ ಬೇಡಿಕೊಂಡಳು. ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ಆಕೆಯಲ್ಲಿ ಕರುಣದಿಂದ ಬಂಧವಿಮೋಚನವನ್ನು ಮಾಡಿ, ಪಂಥರಪುರಕ್ಕೆ ಆಕೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಕಳುಹಿಸಿ, ಆಕೆಯು ಯಾತ್ರಾ ಮುಗಿಸಿಕೊಂಡು ಬರುವವರೆಗೂ, ತಾನು ಸಖೋರೂಪದಿಂದ ಬಂಧನದಲ್ಲಿದ್ದು, ಸಖೋ ಬಂದಮೇಲೆ ತಾನು ಅದೃಶ್ಯನಾದನು. ಸಖೋ ಬಾಯಿಯ ಅತ್ತೆ ಮೊದಲಾದವರು ನಡೆದ ವೃತ್ತಾಂತವನ್ನೆಲ್ಲಾ ತಿಳಿದು, ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪದಿಂದ ಸಖೋಬಾಯಿಯನ್ನು ಕ್ಷಮಿಸುವಂತೆ ಬೇಡಿಕೊಂಡು, ಅವಳ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ಇಹಪರಗಳಲ್ಲಿ ಸುಖವನ್ನು ಹೊಂದಿದರು. ಹೀಗೆ ಪರಮಾತ್ಮನು ಭಕ್ತರಿಗಾಗಿ ತನ್ನ ಶರೀರವನ್ನೇ ಕೊಡುವುದರಿಂದ- "ತನುಮನಗಳ ನಿತ್ತು" — ಎಂದು ದಾಸರಾಯರು ಹೇಳಿರುವರು. ಸಣ್ಣ ಮಗು ಹೇಗೆ ತಂದೆತಾಯಿಗಳ ವಶದಲ್ಲಿರುವುದೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಪರಮಾತ್ಮನು ಭಕ್ತರ ವಶದಲ್ಲಿರುವನೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಆಮದರಿಂದಲೇ ಇವನನ್ನು ಮಹಾಮಹಿಮೆಯುಳ್ಳವನು—ಕರೂಣಾಸಮುದ್ರನು ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು.

(೩) "ಭಾವದರ್ಪಣ ಟೀಕಾ" -ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ :-

ಉಕ್ತಾರ್ಥವನ್ನೇ ದೃಢೀಕರಣಾರ್ಥ ಶ್ರೇಷ್ಠನ ಕರೂಣಾವಿಶದ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ— "ಜನಪ" —ಎಂಬ ಪದ್ಯದಿಂದ.

ಜನಪ = ಅರಸು. ಈವ = ಕೊಡುವನು. ವಸನ = ವಸ್ತ್ರ, ಆದಿ ಪರು = ಮರ್ಯಾದೆ ಮಾಡುವವರು. ಉಂಟೇನೋ = ಇರುವರೇನು. ಅನವರತ = ಯಾವಾಗಲೂ. ಅಣುಗ = ಸಣ್ಣವ. ||೧೭||

(೪) ತಾಮ್ರಪರ್ಣಿಯಾ (ಸಂಸ್ಕೃತ ಮೂಲ) :—

ಜನಪೇತಿ । ಜನಾನ್ ಪಾತೀತಿ ಜನವೋ ರಾಜಾ, ತುಷ್ಟಶ್ಚೇತ್
 ಧನಯಾನಾದಿವಾಹನಂ ವಿಶೇಷೇಣ ರತ್ನಮಯಭೂಷಣಾನಿ. ವಸನಂ
 ವಸ್ತ್ರಂ, ಭೂಮ್ಯಾದೀನಿ ವದಾತಿ । ವದಾನ್ಯೋಪಿ ಸ್ವಮಂದಿರಾಣಿ ಸ
 ವದಾತಿ ॥ ಸ್ವಮಂದಿರಾಣಿದತ್ತ್ವಾ, ಆದರಕರ್ತಾ, ಲೋಕೋಪಿ ವರ್ತತೇ
 ವಾ ? । ನೈವೇತ್ಯರ್ಥಃ । ಹರಿಸ್ತು ನಿರಂತರಂ ಧ್ಯಾನಂ ಕುರ್ವತಾಂ ಜನಾನಾಂ
 ಅನಂತಾಸನಾದ್ಯಾಯಾಲಯೇಷು ತಾನ್ ಸಂಸ್ಥಾಪ್ಯ, ತದ್ಭೃತ್ಯಃ ಇವ
 ತೇಷಾಂ ವಶೋಭವತೀ । ಅತಃಪ ಮಹಾಮಹಿಮೋ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ॥
 ಆನೇನ ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣಮೃತೇ ಕೋನು ದಾಸಶೌಂಡು ? ಸಕೋಪೀತಿ
 ಭಾವಃ ॥ ಏವಂ ಮಹಾ ಮಹಾತ್ಮೋಪೇತಃ ಹರಿಃ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ॥೧೭॥

ಕನ್ನಡಾನುವಾದ :—

ಭಕ್ತವರ್ಗಕ್ಕೆ ಅವರ ನಿರ್ಮಲ ಭಕ್ತಿಭಾವಕ್ಕೆ ಮೆಚ್ಚಿ, ಶ್ರೀ ಪರಮಾ-
 ತ್ಮನು ತನ್ನ ಮನೆಗಳನ್ನೂ ಹಾಗೂ ತನ್ನನ್ನೂ ಕೊಡುತ್ತಾನೆ—ಎಂದು ಹೇಳು-
 ತ್ಪಾರೆ—“ಜನಪ” —ಎಂಬ ಪದ್ಯದಿಂದ.

ಜನಪ = ಪ್ರಜಾಪಾಲಕನಾದ ರಾಜನು. ಮೆಚ್ಚಿದರೆ = ಸಂತುಷ್ಟನಾ-
 ದರೆ. ಧನ, ವಾಹನ, ವಿಭೂಷಣ, ವಸನ, ಭೂಮಿಯು = ದ್ರವ್ಯ-
 ಯನ (ರಥಾದಿಗಳು) ರತ್ನಖಚಿತ ಭೂಷಣ, ಬಟ್ಟೆ, ಭೂಮಿ-ಇತ್ಯಾದಿ
 ಸುಪತ್ತುಗಳನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾನೆ.

ಉತ್ತಮನಾದ ಉದಾರಿಯೂ ಸಹ ಸ್ವಂತ ಗೃಹವನ್ನು ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ,
 “ತನುಮನಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರುವವನು” —ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಯಾರೂ ಇಲ್ಲ.

ಅನವರತ ನೆನವರ = ಆದರೆ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಯಾವಾಗಲೂ ತನ್ನ ಧ್ಯಾನಾ-
 ಸಕ್ತರಾದವರಿಗೆ ಅನಂತಾಸನವೇ ಮೊದಲಾದ ಅಲಯದೊಳಿಟ್ಟು = ಅನಂತಾ

ಸನ ಮುಂತಾದ ತನ್ನ ನಿಲಯಗಳಲ್ಲಿ ಅವರನ್ನಿರಿಸಿ. ಅಣುಗನಂದದಿ = ಸೇವಕರಂತೆ. ವಶನಾಗುವ = ಅವರ ಅಧೀನವಾಗುವನು. ಆದುದರಿಂದ ಮಹಾಮಹಿಮ = ಹರಿಯು ಪರಮ ಮಹಿಮೋಪೇತನು. ಹೀಗೆ ಹೇಳುವುದರಿಂದ, ನಾರಾಯಣನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಇತರಾರೂ ದಾನಶೌಂಡರೂ, ಮಹಾತ್ಮೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದವರೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.

(೫) ಜನುಖಂಡಿ ಶ್ರೀ ನಾದಿರಾಜಾಚಾರ್ಯರ ನ್ಯಾಖ್ಯಾನ :-

“ಮಾಂ ರಕ್ಷತು ಪ್ರಭುರ್ನಿತ್ಯಂ ಪುತ್ರೋಹಂ ಪರಮಾತ್ಮನಃ”-೫

ಸ್ತೋತೇಃ- ಕಮಲಾಮಹಿಳಃ ಪರಮಪುರುಷಃ ಬಾಲತ್ವಮಾತ್ಮರ್ನಿತ್ಯಂ ನೋಹರ್ನಿಶಂ ಧ್ಯಾಯನ್, ಸರ್ವತ್ರ ಪಿತೃತೃತಃ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯಾಹ ಜನಪೇಠಿ | ನೆನೆವರ ಇತಿ ಪದಸೂಚಿತಂ ಆತ್ಮಗುಣವ್ಯಕ್ತೈ ದೇಹಗೇಹಾದಿದಾಸು | ಅನಂತಾಸನಂ = ಮನೆ | ಅಣುಗ = ಬಾಲ ||೧೭||

ಕನ್ನಡಾನುವಾದ :-

“ನಾನು ಪರಮಾತ್ಮನ ಪುತ್ರನು; ಅವನು ಅನವರತವೂ ನನ್ನನ್ನು ಕಾಪಾಡಲಿ” — ಎಂದು ಸ್ತೋತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ವಚನವಿರುವ ಕಾರಣ. ಕಮಲಾಪತಿಯಾದ ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನು ನನ್ನ ಬಾಲಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಸ್ಮರಣೆಗೆ ತಂದುಕೊಂಡು, ಸರ್ವತ್ರ ತಂದೆಯಂತೆ ಸಂರಕ್ಷಿಸಲಿ” — ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ ದಾಸವರ್ಯರು — “ಜನಪ” — ಎಂಬ ಪದ್ಯದಿಂದ.

ಪ್ರವಾಣ :-

“ಮಾಂ ರಕ್ಷತು ಪ್ರಭುರ್ನಿತ್ಯಂ ಪುತ್ರೋಹಂ ಪರಮಾತ್ಮನಃ”-೫
ಸ್ತೋತೇಃ ||

ನೆನೆವರ-ಎಂಬ ಚರಣದಿಂದ “ತನ್ನ ಗುಣಗಾನರೂಪವಾದ ಸ್ತೋತ್ರ ಮಾಡುವವರಿಗೆ ತನ್ನ ಮನೆಮಾರುಗಳನ್ನೇ ಕೊಟ್ಟುಬಿಡುತ್ತಾನೆ” — ಎಂದು

ಹೇಳಲಾಗಿರುತ್ತದೆ. "ಅನಂತಾಸನ" ಮುಂತಾದುವು "ಅಲಯಗಳು" ಎಂತಲೇ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧ. ಅಣುಗ = ಬಾಲಕ ||೧೭||

(೬) "ಗುರುಹೃದಯಪ್ರಕಾಶಿಕೆ" -ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ :-

ದೊರೆ ಮೆಚ್ಚಿದರೆ, ಧನ, ವಸ್ತು, ವಾಹನ, ಅಭರಣ, ಭೂಮಿ ಮೊದಲಾದವನ್ನು ಕೊಡುವನಲ್ಲದೆ, ತನ್ನ ಮನೆ ಶರೀರಗಳನ್ನು ಕೊಡುವದಿಲ್ಲ. ದೇವರು ಮೆಚ್ಚಿದರೆ ತನ್ನನ್ನು ನಿರಂತರ ಸ್ಮರಿಸುವವರನ್ನು ಅನಂತಾಸನ, ಕ್ಷೇತರ್ಧೀಪ ಮೊದಲಾದ ತನ್ನ ಮನೆಯಲ್ಲಿಟ್ಟು, ಅವರ ಭೃತ್ಯನಂತೆ ಅವರ ಸ್ವಾಧೀನನಾಗುವನು. ಆವರಿಷ್ಟವೀವನು. ಆದ್ದರಿಂದ ನಮ್ಮ ಸ್ವಾಮಿ ರೋಕವಿಲಕ್ಷಣ ಮಹಾಮಹಿಮನು. ||೧೭||

ಸರ್ವವ್ಯಾಖ್ಯಾನುಸಾರ ಸಂಗ್ರಹ :-

ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ರಾಜನ ದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾರೆ ದಾಸರಾಯರು. ಪ್ರಜಾಪಾಲಕನಾದ ರಾಜನೋರ್ವನು, ತಾನು ಸುಪ್ರಸನ್ನನಾದದ್ದೇ ಆದರೆ, ಷ್ಣ ಭೃತ್ಯವರ್ಗದವರಿಗೆ ದ್ರವ್ಯರೂಪವಾದ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಕೊಡುವನು. ಸುಜಾರ ಸೌಕರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ, ಗಜ, ತುರಗ, ರಥಾದಿ ವಾಹನವಿಶೇಷಗಳನ್ನೀ ಯುವನು. ದಿವ್ಯಅಭರಣಗಳನ್ನು ಅಲಂಕಾರಾರ್ಥವಾಗಿ ನೀಡುವನು. ಉತ್ತಮವಾದ ವಸ್ತುವಿಶೇಷಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ಭೂಮಿ ಗ್ರಾಮ ಮುಂತಾದುವು ಗಳನ್ನೂ ಸಹ ಕೊಡುವನು. ಆದರೆ ತನ್ನ ಸ್ವಂತ ಮನೆಯನ್ನಾಗಲೀ, ಸ್ವತ್ತುಗಳನ್ನಾಗಲೀ ಖಂಡಿತ ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಕರುಣಾಸಮುದ್ರನಾದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನ ವಿಷಯ ಹಾಗಲ್ಲ. ಶ್ರೀ ಹರಿಯು ಚತುರ್ದಶಭುವನಕ್ಕೇ ಆರಸನು. ಅಖಿಳಾಂಡಕೋಟಿ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡನಾಯಕನು. ಜಗತ್ತ್ಪ್ರಭುವಾದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ಬಹುಲೌದಾರ್ಯಗುಣಸಂಪನ್ನನು. ಭಯ, ಭಕ್ತಿ ವಿನಯಪೂರ್ವಕವಾಗಿ, ನಿಷ್ಕಾಮನ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಯಾರು ತನ್ನನ್ನು ಭಜಿಸುತ್ತಾರೋ, ಅವರಿಗೆ ಒಲಿಯುವನು. ಭಕ್ತಪರಾಧೀನನಾದ ಸ್ವಾಮಿಯು ಅವರಿಗೆ ಪ್ರಸನ್ನನಾಗಿ, ಶಾಶ್ವತವಾದ ಮಹರಾದಿಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಅವರನ್ನಿರಿಸಿ.

ಅನಂದಭಾಗ್ಯವನ್ನು ಕರುಣಿಸುವನು. ಕರುಣಾಮಯನಾದ ಶ್ರೀ ಹರಿಯು ಅನಂತಾಸನ, ಶ್ವೇತದ್ವೀಪ, ವೈಕುಂಠ ಎಂಬ ತನ್ನರಮನೆಗಳನ್ನೇ ಅವರ ನಿವಾಸಸ್ಥಾನವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ, ಆ ಮುಕ್ತ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿಟ್ಟು, ಭಕ್ತರ ವಶನಾಗುವನು ಅಪರಿಮಿತ ಮಹಿಮೋಪೇತನಾದ ಶ್ರೀಹರಿ. ಸಣ್ಣ ಮಕ್ಕಳು ಹೇಗೆ ಹಿರಿಯರ ಅನುಪರಿಗಲಾಗುತ್ತಾರೆಯೋ, ಅಂತೆಯೇ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ತಾನು ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾಗಿದ್ದಾಗ್ಯೂ, ಭಕ್ತರ ವಶನಾಗಿರುವನು. ಇದಲ್ಲವೇ; ಅವನ ಪರಮ ವಿಲಕ್ಷಣವಾದ ಮಹಾಪ್ರತಿಮೆ ! ಲೋಕವಿಲಕ್ಷಣಪುರುಷನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ತನ್ನ ಆಲಯಗಳನ್ನು ಶುದ್ಧಾಂತಃಕರಣರಾದ ನಿಜಭಕ್ತರಿಗೆ ಕೊಡುವುದಲ್ಲದೇ, ತನ್ನನ್ನೇ ಅವರಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು, ಅವರ ವಶನಾಗಿರುವನು. ಸ್ಥಿತಿ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸತ್ಸಾಧನ ಮಾಡಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ ಶರೀರ, ಅದಕ್ಕೆ ಸಹಾಯಕ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳಾದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು, ಅವುಗಳನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸುವ ಮನಸ್ಸು, ವಿಚಾರಧಾರೆಗೆ ಪ್ರೇರಕ ಶಕ್ತಿಯಾಗಿರುವ ಚಿತ್ತ ಮತ್ತು ಬುದ್ಧಿಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು, ಸಜ್ಜಿತನರಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಯಾಮಿರೂಪದಿಂದ ನಿಹಿತ ಸಾಧನಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ, ಮಾಡಿಸಿ, ಅಂತಃದಲ್ಲಿ ಸ್ವರೂಪಾದಂದಾವಿಭಾಗರೂಪವಾದ ಮೋಕ್ಷ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಇತ್ತು ಅನಂದಪಡಿಸುವ ಪರಮ ಕರುಣಾಳು ಮತ್ತಾರಿನ್ನುಂಟು ಈ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ? — ಎಂಬ ಭಾವಾರ್ಥದಿಂದ ದಾಸರಾಯರು ಶ್ರೀಹರಿಯ ಕಾರುಣ್ಯಾತಿಶಯವನ್ನು ಕೊಂಡಾಡಿದ್ದಾರೆ ಈ ಪದ್ಯದಿಂದ,

ಪದ್ಯ (೧೮)

ಮೂಲ :—

ಭುವನಪಾನನ ಚರಿತ ಪುಣ್ಯ |
 ಶ್ರವಣಿ ಕೀರ್ತನ ಪಾಪನಾಶನ |
 ಕವಿಭಿರೀಡಿತ ಕೈರವದಕಶ್ಯಾಮು ನಿಸ್ಸೀಮು ||
 ಯುವತಿನೇಷದಿ ಹಿಂದೆ ಗೌರೀ |
 ಧನನ ಮೋಹಿಸಿ ಕೆಡಿಸಿ ಉಳಿಸಿದ |
 ಇವನ ಮಾಯವ ಗೆಲುವನಾವನು ಈ ಜಗತ್ತಯದಿ ||೧೮||

ಅನತರಣಿಕೆ :-

ಪರಮಪವಿತ್ರವಾದ ಚರಿತ್ರೆಯುಳ್ಳ, ಶ್ರವಣಮಂಗಳನಾಮಧೇಯ ನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ತನ್ನ ಭಕ್ತರ ಸರ್ವಪಾಪಪ್ರಕ್ಷಾಲನಗೈಯ್ಯುವ ಮಹಾ ಮಹಿಮನು. ಜ್ಞಾನಿಶ್ರೇಷ್ಠರಿಂದ ಸ್ತುತೃನಾದವ. ನೀಲಮೇಘಶ್ಯಾಮ ನಾದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ಉರುಪರಾಕ್ರಮಿ. ಹಿಂದೆ ಶ್ರೀಮಹರಾದ್ರ ದೇವರನ್ನು ತನ್ನ ಮೋಹಿನೀರೂಪದಿಂದ ಮೋಹಗೊಳಿಸಿ, ಅವರನ್ನು ಸಂರಕ್ಷಿಸಿದ ಇವನ ಮಾಯಾಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಗೆಲ್ಲುವರೂ ಇಲ್ಲವೆಂಬ ಘವಾರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತಾರೆ — “ಭುವನ ಪಾವನ” — ಎಂಬ ಈ ಪದ್ಯ ದಿಂದ.

ಸೃತಿಪದಾರ್ಥ :-

ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ಭುವನ = ಈ ಚತುರ್ದಶಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಪಾವನ = ಪವಿತ್ರತರವಾದ (ಅಥವಾ ಈ ಚತುರ್ದಶಲೋಕಗಳನ್ನೂ ಪವಿತ್ರೀಗೊಳಿಸುವ) ಚರಿತೆ = ಚರಿತ್ರೆಗಳುಳ್ಳವನು. ಪುಣ್ಯ = ಪುಣ್ಯಕರವಾದ (ಮೋಕ್ಷ ಪ್ರಾಪ್ತಿಗಾಗಿ) ಶ್ರವಣ = ಕೇಳುವುದು ಎಂಬ ಕ್ರಿಯಾವಿಶೇಷ (ಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಕೇಳುವುದರಿಂದ) ಕೀರ್ತನ = ಸ್ತುತಿ ಉಳ್ಳವನು ಅಂದರೆ, ಭಗವತ್ಸಂಧಿಧವಾದ ಕಥಾಶ್ರವಣವೂ ಮತ್ತು ಸ್ತುತಿಯು (ಭಗವಂತನ ಮಹಾ ಮಹಿಮೆಗಳನ್ನು ಗುಣಗಾನ ಮಾಡುವುದು) ಪುಣ್ಯಕರವು. ಪಾಪನಾಶನ = ಸಜ್ಜನರ ಸಾಧನಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಬಂಧಕವಾದ ಪಾಪಗಳನ್ನು ನಾಶಮಾಡತಕ್ಕವನು. ಕನಿಭಿರೀಡಿತ = ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಗಳಿಂದ [(ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಂದ) ಸ್ತುತೃನಾದವ ಕೈರವದಳ = ಕನೈದಿಲೆಪ್ಪುವುದ ದಳಗಳಂತೆ ಶ್ಯಾಮ = ನೀಲವರ್ಣವಾದ ದೇಹಗಾಂತಿಯುಳ್ಳವನು. ನಿಸ್ಸೀಮ = ಅಶರಮಿತ ಗುಣರೂಪ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಗಳುಳ್ಳವನು. ಹಿಂದೆ = ಹಿಂದಿನ ಚಾಕ್ಷುಷ ಮನ್ವಂತರದಲ್ಲಿ. ಯುನತಿ ನೇಷದಿ (ಮೋಹಿನಿ ರೂಪದಿಂದ) ಗೌರೀಧನನ = ಉಮಾಪತಿಯಾದ

ಮಹರುದ್ರದೇವರನ್ನು. ಮೋಹಿಸಿ = ಮೋಹಯುಕ್ತರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ. ಕೆಡಿಸಿ = ಅವರಿಗೆ ವಿಪರೀತಜ್ಞಾನವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು, ಕಾಮಾತುರರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ. ಉಳಿಸಿದ = ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಅವರಲ್ಲಿ ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪವನ್ನುಂಟುಮಾಡಿ ಸಂರಕ್ಷಿಸಿದ ಇವನ ಮಾಯವ = ಈ ಭಗದಂತನ ಮಾಯಾಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಗೆಲುವನು = ಮೀರುವವನು (ಜಯಿಸತಕ್ಕವನು) ಈ ಜಗತ್ತಯ್ಯದಿ = ಚತುರ್ದಶಭುವನಾತ್ಮಕವಾದ ಈ ಮೂರು ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಅವನು = ಯಾರು ತಾನೇ ಇದ್ದಾರೆ ? ಈ ದಿಕ್ಪ್ರದರ್ಶನದಿಂದ ಭೂತಭವಿಷ್ಯದ್ವರ್ತಮಾನ ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಯಾರೂ ಇಲ್ಲ ಎಂತ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳು

(೧) ಶ್ರೀ ಸಂಕರ್ಷಣ ಒಡೆಯರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ :-

ಇನ್ನೂ ಪರಮಾತ್ಮ ಎಂಥಾವನೆಂದರೆ, ಈ ಚತುರ್ದಶಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಪವಿತ್ರಕರವಾದ ಚರಿತ್ರೆಗಳುಳ್ಳ ಜೀವರುಗಳು ಮೋಕ್ಷಕ್ಕಾಗಿ ಸಜ್ಜಾಸ್ಥಿಗಳ ಪಥಮಾಡೋಣದರಿಂದ ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಟ್ಟವ. ಇಂಥ ಸುವೇದರ ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ತಿರೋಧಾನಗಳಾದ ಪಾಪಗಳ ನಾಶಮಾಡತಕ್ಕವ. ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಗಳಿಂದಸ್ತುತ್ಯನಾದವ. ನೈದಿಲೆ ಹೂವಿನ ವರ್ಣದಂತೆ ದೇಹವರ್ಣವುಳ್ಳವ. ಅತ್ಯಂತ ಪರಾಕ್ರಮಿಯಾದವ. ಇಂಥಾ ಮಹಿಮೆಗಳುಳ್ಳ ಪರಮಾತ್ಮ ಸ್ವೀರೂಪಧರಿಸಿ, ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಪಾರ್ವತೀಪತಿಯಾದ ರುದ್ರದೇವರನ್ನು ಮೋಹಿತರನ್ನಾಗಿಸಿ, ಅಜ್ಞಾನವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು, ಕೆಡಿಸಿ ಮತ್ತು ಅವನಿಗೆ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಸಂರಕ್ಷಣೆಮಾಡಿದ್ದಾನೆ. ಇಂಥಾಮಹಿಮೆಯುಳ್ಳ ಪರಮಾತ್ಮನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಜಯಿಸುವವರು ಹದಿನಾಲ್ಕುಲೋಕಗಳಲ್ಲಿಯೂ ದಾರಾದರೂ ಉಂಟೇ ? ಅಂದರೆ, ದಾರೂ ಇಲ್ಲ ಎಂತ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

(1) “ಭಾವಪ್ರಕಾಶಿಕೆ” -ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ :-

ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ಹದಿನಾಲ್ಕುಲೋಕಗಳನ್ನೂ ಪವಿತ್ರವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವ ಚರಿತ್ರೆಯುಳ್ಳವನು. ತನ್ನ ಕಥೆಯನ್ನು ಶ್ರವಣ ಮಾಡುವವರಿಗೂ, ಚಿಂತಿಸುವವರಿಗೂ ಪುಣ್ಯವನ್ನು ಕೊಡುವನು. ಮತ್ತು ಅವರ ಪಾಪಗಳನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವವನು. ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಂದ ಹೊಗಳಿಸಿಕೊಡಲ್ಪಡುವವನು. ಕಿಂದಾವರೆಯಂತೆ ಉತ್ತಮವಾದ ನೀಲವರ್ಣವಾದ ಶರೀರ ಉಳ್ಳವನು. ಅಪರಿಮಿತವಾದ ನಾಮರೂಪಗಳುಳ್ಳವನಾದುದರಿಂದ, ನಿಸ್ಸೀಮನೆಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಡುವನು. “ಯುವತಿವೇಷದಿ ಹಿಂದೆ ಗೌರೀಧವನ ಮೋಹಿನಿ” - ಕೃತಯುಗದಲ್ಲಿ ದೇವ ದೈತ್ಯರೆಲ್ಲರೂ ಕೂಡಿ ಸಮುದ್ರಮಥನಮಾಡಿದಾಗ, ಸ್ತ್ರೀರೂಪದಿಂದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ದೈತ್ಯರನ್ನು ವಂಚಿಸಿ, ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಅಮೃತಪ್ರಾಶನ ಮಾಡಿಸಿದನೆಂಬ ಸಮಾಚಾರವನ್ನು ರುದ್ರದೇವರು ಕೇಳಿ, ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಬಂದು, ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡಿ, ನೀನು ದೈತ್ಯರನ್ನು ವಂಚಿಸಲು ತೆಗೆದುಕೊಂಡ ಸ್ತ್ರೀರೂಪವನ್ನು ನನಗೆ ತೋರಿಸಬೇಕೆಂದು ಬೇಡಿಕೊಂಡರು. ಆಗ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು- “ಈಶ್ವರ ! ದೈತ್ಯರು ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಅಮೃತಕಲಶವನ್ನು ಅಪಹರಿಸಲು, ಅವರನ್ನು ವಂಚಿಸಿ, ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಅಮೃತವನ್ನು ಕೊಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಆ ರೂಪವನ್ನು ನಾನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡನು. ಅದು ಕಾಮಿಗಳು ನೋಡಿ, ಮೋಸ ಹೋಗುವ ರೂಪವು. ಇದ್ದರೂ ನೀನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವುದರಿಂದ ನಿನಗೆ ತೋರಿಸುವೆನು.-” ಎಂದು ಕೇಳಿ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಕಣ್ಮರೆಯಾದನು. ರುದ್ರದೇವರು ಪಾರ್ವತೀಸಮೇತರಾಗಿ ಲಿಲ್ಯಕಡೆಯಲ್ಲಿಯೂ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದರು.

ಹೀಗಿರಲು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಸಮೀಪವಾಗಿದ್ದ ಉದ್ಯಾನವನದಲ್ಲಿ ಗಾಂಧಾರಿ, ಕೈಯಲ್ಲಿ ಎದಡು ಚಿಂಡುಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು, ಚಿಂಡುಗಳನ್ನು ಒಂದು ಅದ್ಭುತವಾದ ರೂಪದಿಂದ ಕೂಡಿದ, ನವ ಯೌವತಿಯಾದ ಸ್ತ್ರೀಯು ಬರುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ರುದ್ರದೇವರು ನೋಡಿದರು. ಶ್ರೀಹರಿಯ ಮಾಯವನ್ನು ಗೆಲ್ಲುವರಾರು ? ತಕ್ಷಣವೇ ರುದ್ರದೇವರು ಕಾಮ

ವಶರಾದರು. ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಆ ಸ್ತ್ರೀಯು ರುದ್ರದೇವರ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಬಂದು ತ್ತಿರಲು, ಗಾಳಿಯು ಬಂದು ಆಕೆಯ ವಸ್ತ್ರವನ್ನು ಅಪಹರಿಸಿತು.

“ಭವನ್ಯಾ ಅಪಿ ಪಶ್ಯಂತ್ಯಾಗತ ಹ್ರೀಸ್ತತ್ಪದಂ ಯಯಾ”.

ರುದ್ರದೇವರು ಪಾರ್ವತಿಯರು ನೋಡುತ್ತಿರಲು, ನಿರ್ಲಕ್ಷ್ಯರಾಗಿ ಆ ಸ್ತ್ರೀಯನ್ನನುಸರಿಸಿ ಓಡಿಬಂದು, ಕೇಶಪಾಶಕ್ಕೆ ಕೈಹಾಕಿದರು. ಆಕೆಯು ಅವರ ಕೈಯಿಂದ ಬಿಡಿಸಿಕೊಂಡು ಓಡುವಾಗ ರುದ್ರದೇವರು ಆಕೆಯನ್ನು ಹಿಡಿಯಲು ಎಷ್ಟು ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಿದರೂ ಸಾಧ್ಯವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಅತಿ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ಓಡುತ್ತಿರುವ ಸ್ತ್ರೀಯನ್ನು ನೋಡುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಮನೋವೈಕಲ್ಯದಿಂದ ಅವರಿಗೆ ವೀರ್ಯಸ್ರಾವವಾಯಿತು. ಆ ಸ್ಥಳಗಳೆಲ್ಲವೂ ಶಿವಕ್ಷೇತ್ರಗಳಾದವು. ತದನಂತರ ರುದ್ರದೇವರಿಗೆ ಈ ಸ್ತ್ರೀರೂಪಧಾರಿಯು ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಎಂದು ಜ್ಞಾನೋದಯವಾಯಿತು. ಸ್ತ್ರೀಯು ಕಣ್ಮರೆಯಾದಳು. ರುದ್ರದೇವರು ನಾಚಿಕೆಯಿಂದ ತಲೆ ತಗ್ಗಿಸಿಕೊಂಡು ಪಾರ್ವತಿಯ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಬಂದರು. ಆ ಪರಮಾತ್ಮನು ತನ್ನ ನಿಜರೂಪದಿಂದ ರುದ್ರದೇವರಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಲಜ್ಜಿತರಾದ ರುದ್ರದೇವರನ್ನು ಸಮಾಧಾನಗೊಳಿಸಿ ಅದೃಶ್ಯನಾದ ಮಹಾನುಭಾವನಾದ ಮನ್ಮಥನನ್ನೇ ದಹಿಸಿದ ರುದ್ರದೇವರ ಸ್ಥಿತಿಯ ಹೀಗಾದಮೇಲೆ ಮತ್ತಾರುತಾನೇ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಇವನ ಮಾಯೆಯನ್ನು ಜಯಿಸುವವರು? ಇದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನೇ ದಾಸರಾಯರು ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿರುವರು.

(೩) “ಭಾವ ದರ್ಪಣಟೀಕಾ” -ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ :-

ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನ ಮಾಯಾ ಉಲ್ಲಂಘನ ಮಾಡತಕ್ಕವರು ಯಾರೂ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಆತನ ಮಾಯಾಮಹಾತ್ಮ್ಯವನ್ನು ವಿವರ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. “ಭಾವಪಾವನ” —ಎಂಬ ಪದ್ಯದಿಂದ.

ಶ್ರೀ ಹರಿಯು ಅಮೃತಮಥನಕಾಲದಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿದ ಸ್ತ್ರೀರೂಪವನ್ನು
 ಖೇಡವುದಕ್ಕಾಗಿ ರುದ್ರನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿದ್ದಕ್ಕೆ, ಸ್ತ್ರೀರೂಪವನ್ನು ತೋರಿಸಿ,
 ಪವನ್ನು ಕೆಡಿಸಿ ಉಳಿಸಿದನೆಂದು ಭಾವ. ಪಾಪನಾಶನ = ಪಾಪಗಳನ್ನೆಲ್ಲ
 ನಾಶಮಾಡುವವ. ಕೈರವ = ನೀಲಕಮಲ, ಯುವತಿ = ಸ್ತ್ರೀ, ಗೌರೀಧವ =
 ಸುಂದೇವರು. ಈ ಜಗತ್ತಯದಿ = ತ್ರಿಲೋಕದಲ್ಲಿ. ಕವಿಭಿರೀಡಿತ =
 ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಂದ ಸ್ತುತೃನೆಂದರ್ಥ ||೧೦೮||

(೪) ತಾಮ್ರಪರ್ಣಿಯಾ :—

ಭುವನವಾವನಚರಿತ = ಸಮಸ್ತ ಲೋಕಗಳನ್ನೂ ಪವಿತ್ರೀಕರಿಸುವ
 ಮಹಾಮಹಿಮೆಯುಳ್ಳವನು, ಪುಣ್ಯಶ್ರವಣ ಕೀರ್ತನ = ಪುಣ್ಯಪ್ರದವಾದ
 ಕ್ರವಣ ಹಾಗೂ ಕೀರ್ತನವಿಶೇಷವುಳ್ಳವನು, ಯಾವಾತನ ಮಹಿಮಾತಿಶಯ
 ಗಳನ್ನು ಶ್ರವಣ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಮತ್ತು ಸಂಕೀರ್ತಿಸುವುದರಿಂದ ಮಹಾ
 ಪುಣ್ಯಫಲ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗುವುದೋ ಅಂತಹ ಮಹಿಮಾವಿಶೇಷವುಳ್ಳವನು.
 ಸ್ವಭಕ್ತರ ವಾಪಕ್ಷಾಳನಗೈದು, ಅವರನ್ನು ಪಾವನಗೊಳಿಸುವ ಪರಮ
 ಉಪಾಸನೆಯನು. ಜ್ಞಾನಿಶ್ರೇಷ್ಠರಾದ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿದೇವತೆಗಳಿಂದ ಸ್ತುತೃ
 ನಾದವನು. ನೀಲಕಮಲದ (ಕೆಂದಾವರೆ) ದಳದಂತೆ ನೀಲಮೇಘಶ್ಯಾಮನು.
 ದೇಶ ಕಾಲ ಮತ್ತು ಗುಣಗಳಿಂದ ಪರಿಮಿತಿಯಿಲ್ಲದವನು. ಪೂರ್ಣಾನಂದಾದಿ
 ಅಪರಿಮಿತ ಐಶ್ವರ್ಯ ಗುಣಸಂಪನ್ನನು. ಹಿಂದೆ, ಚಾಕ್ಷುಷಮನ್ವಂತರದಲ್ಲಿ
 ಮೋಹಿನೀವೇಷದಿಂದ ಉಮಾಪತಿಯಾದ ಮಹರುದ್ರದೇವರನ್ನು ಮೋಹಿತ
 ರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ. ಅವರಲ್ಲಿ ಕಾಮಾತುರವನ್ನುಂಟುಮಾಡಿ (ಕೆಡಿಸಿ), ಅಂತ್ಯ
 ದಲ್ಲಿ ಅವರಿಗೆ ನಿಜರೂಪವನ್ನು ತೋರಿಸಿ, ಯತಾರ್ಥ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು,
 ಸಂರಕ್ಷಿಸಿದ (ಉಳಿಸಿ) ಶ್ರೀಹರಿಯ ಮೋಹಕರೂಪವಾದ ಮಾಯಾಶಕ್ತಿ
 ಯನ್ನು (ಇವನ ಮಾಯವ) ಯಾರು ತಾನೇ ಮೀರಲು ಸಾಧ್ಯ ? (ಗೆಲುವ
 ನಾವನು). ಅಂದರೆ, ಅವನ ಇಚ್ಛಾಶಕ್ತಿಯ ಮೋಡಿಗೆ ವಶನಾಗದಿರುವ
 ವನು ಈ ತ್ರಿಲೋಕದಲ್ಲಿ ಯಾರೂ ಇಲ್ಲ ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಮಹಾ
 ಮಹಿಮರಾದ ಮನೋಭಿಮಾನಿಗಳಾದಂಥ ರುದ್ರಾದಿ ದೇವತೆಗಳನ್ನೂ
 ಮೋಹಿಸುವ ಈತನ ಬಂಧಕ ಶಕ್ತಿಗೆ ಸಿಲುಕದವರಾರು ! ತನ್ನ ಇಚ್ಛಾರೂಪ

ವಾದ ಬಂಧಕಶಕ್ತಿಯನ್ನು (ಮಾಯೆಯನ್ನು) ತಾನೇ ನಿವಾರಿಸಿ, ತನ್ನ ರನ್ನು ಸಂರಕ್ಷಿಸಲು ಶ್ರೀ ಹರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಸಾಧ್ಯವೇ ಹೊರತು, ಇ ರ್ಯಾರಿಗೂ ಸಾಧ್ಯವೇ ಇಲ್ಲ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

(೫) ಶ್ರೀ ವಾದಿರಾಜಾಚಾರ್ಯರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ (ಸಂಸ್ಕೃತಮೂಲ):

ಪುನಃ ಭುವನೇತಿ || ಪುಣ್ಯೇ ಶ್ರವಣ ಕೀರ್ತನೇ ಯಸ್ಯ ಸಃ | “ ತಾಮನ್ಯಕೇ ಸಮೇಯಾನುಶ್ವೇತಾವವೋ ದಿವ ಉಚ್ಚರಾತ ಉಪದ ಇಂದ್ರಾಗ್ನೋರನುವ್ರತ ಮುಹನಾಯಂತಿ | ಪುಣ್ಯಂ ಶ್ರವಣಸ್ಯ ಪ ಕರ್ಮಹಾಂ ಕೀರ್ತನಂ ಪ್ರಕಟನಂ ಯಸ್ಯಸಃ ತಥೋಕ್ತಃ || ಅದೇಭೂ ವಿಪ್ರಸ್ಯಾರ್ಚಿತೋ ಮನೀಷಾಂ ಕಷ್ಟಾ ದುವಾಂಸ್ಯಂತಮಾ ಸಚೀ ಭಾ ಗೀತೋ ಅಪಿ ಮೃಷ್ಟೇ ತರಸ್ಯ ನ ಸುಷ್ಟುತಿಂ” || (ಇವು ಬೃಹತೀ ಸ ದಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವ ಋಜ್ಜಂತ್ರಗಳು) ಪಾತಿ ರಕ್ಷತ್ಯಾತ್ಮಾನಮಸ್ಮಾದಿತಿ ಪ ಸ್ತೋತ್ರಂ | ಅಶನಂ ಲೋಪಃ | ನ ಸಮಾಸೇ (ಸಃ) ಲೋಪಾಭಾ ಯಸ್ಮಿನ್ ಸ ತಥೋಕ್ತಃ ಪಾಪನಾಶನಃ || ಕೈರವ = ಮುತ್ಪಲಂ. ನಿಶ್ಚಿ = ಅಪರಿಮಿತ, ಯುವತಿ = ಮೋಹಿನೀ ||೧೮||

(೬) “ಗುರುಹೃದಯ ಪ್ರಕಾಶಿಕೆ” —ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ :-

ಲೋಕಪವಿತ್ರ ಚರಿತ್ರನು, ಪುಣ್ಯಪ್ರದ ಕಥಾಶ್ರವಣಕೀರ್ತನ ಪಾತ್ರನಾದವನು, ಪಾಪಪರಿಹಾರಕನು, ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಂದ ಸಂಸ್ಕೃ ನೈದಿಲೆ ಹೂವಿನ ಶ್ಯಾಮವರ್ಣದಂತೆ ಅಪ್ರಾಕೃತ ನೀಲವರ್ಣನು. ನಿಶ್ಚಿ ಎಂದರೆ, ಅಪರಿಮಿತನು. ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರೀರೂಪದಿಂದ ಗೌರೀಪತಿ ಮಹಾದೇವನನ್ನು ಮೋಹಿಸಿ ಎಂದರೆ, ಭ್ರಾಂತನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ, ಕಡಿಸಿ, ಅನಂತರ ಜ್ಞಾನಕೊಟ್ಟು ಉದ್ಧರಿಸಿದ ಈತನ ಮಾಯೆಯನ್ನು ವರು ಯಾರೂ ಇಲ್ಲ. ಇದರಿಂದ.

“ದೃಷ್ಟವತ್ಕಸಿ ಸುಶ್ರೋಣಿ ಹರೇರದ್ಭುತ ಕರ್ಮಣಃ |

ಅಹಂಕಳಾನಾಮುಷ ಭೋವಿಮುಹೈ |” ಎಂಬ ಭಾಗವತಾರ್ಥ

ವರಿಸಿತು. ||೧೦೮||

ಸರ್ವನ್ಯಾಖ್ಯಾನುಸಾರಸಂಗ್ರಹ :—

ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಚರಿತ್ರೆ ಪರಮಮಂಗಳಕರ. ಅವನ ಮಹಾ ಮಹಿಮೆ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಾತ್ಮಕ ಹದಿನಾಲ್ಕು ಲೋಕಗಳನ್ನೂ ಪವಿತ್ರೀಕರಿಸುವ ಚರಿತ್ರೆಯುಳ್ಳದ್ದು. ತನ್ನ ಮಹಿಮೋಪೇತವಾದ ಚರಿತ್ರೆಗಳನ್ನು ಶ್ರವಣ ಮಾಡುವವರಿಗೂ ಮತ್ತು ಸ್ತುತಿಸುವವರಿಗೂ ಪುಣ್ಯಪ್ರದನಾದವ. ಅಂದರೆ, ಶ್ರೀಹರಿಯ ಕಥಾಶ್ರವಣ ಹಾಗೂ ಸಂಕೀರ್ತನದಿಂದ, ಮಹಾಪುಣ್ಯಫಲಪ್ರಾಪ್ತಿ. ನಿಜಭಕ್ತರ ಸತ್ಸಾಧನಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಬಂಧಕಗಳಾದ ಪಾಪರಾಶಿಗಳನ್ನು ನಾಶಗೈದು, ಅವರ ಪಾಪಕ್ಷಾಲನ ದ್ವಾರಾ, ಸತ್ಸಾಧನಕ್ಕೆ ನಿರ್ವಿಘ್ನಮಾರ್ಗ ತೋರಿ, ಪರಮಾನುಗ್ರಹ ಮಾಡುವ ಕರುಣಾಳು. ಜ್ಞಾನಿಶ್ರೇಷ್ಠರಾದ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ದೇವತಾವರ್ಗದಿಂದ ಸಂಸ್ತುತ್ಯನಾದವ. ಕನ್ನೆದಿಲೆಯ ದಳದಂತೆ ಉತ್ತಮ ವಾದ ನೀಲವರ್ಣ ದೇಹವುಳ್ಳವ. ಇಂತಹ ಅಪ್ರಾಕೃತವಾದ ನೀಲ ವರ್ಣವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ “ನೀಲಮೇಘಶ್ಯಾಮ”ನೆಂದು ಹೆಸರು. ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಗುಣಸಮೂಹಗಳು ಅಪರಿಮಿತವಾದುವು. ದೇಶ, ಕಾಲ ಮತ್ತು ಗುಣಗಳಿಂದ ಅಪರಿಮಿತ ನಿರತಿಶಯ ಮಹಿಮಾ ಸಂಪನ್ನನು. ಇದರಿಂದ “ನಿಸ್ಸೀಮ”ನೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ, ಹಿಂದೆ ಚಾಕ್ಷುಷ ಮನ್ವಂತರದಲ್ಲಿ ಮಹರುದ್ರದೇವರು, ಅಮೃತಮಥನಕಾಲದಲ್ಲಿ ದೈತ್ಯವಂಚ ನಾರ್ಥವಾಗಿ ಶ್ರೀಹರಿಯು ತೆಗೆದುಕೊಂಡ ಮೋಹಿನಿರೂಪವನ್ನು ನೋಡಬೇಕೆಂದು ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿದರು. ಆಗ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ತ್ರಿಭುವನಮೋಹಕ ರೂಪವಾದ ಸ್ತ್ರೀರೂಪವನ್ನು ಧರಿಸಿ (ಯುವತಿ ವೇಪದಿ) ಮನೋನಿಯಾ ಮಕರೂ ಮತ್ತು ಮತಿಪ್ರೇರಕರಾದ ಉಮಾದೇವಿಯ ಪತಿಯೂ ಆದ ಮಹರುದ್ರದೇವರನ್ನು ಮೋಹಗೊಳಿಸಿ, ಅವರನ್ನು ಕಾಮಾಕುರರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದನು. (ಕೆಡಿಸಿ) ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಮಹಾರುದ್ರದೇವರು ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪದಿಂದ ಆ

ಮಾಯರಮಣನಲ್ಲಿ ಮೂರೆ ಹೋಗಲು, ಅವನನ್ನು ಕ್ಷಮಿಸಿ, ತನ್ನ ಬಂಧಕ ರೂಪವಾದ ಮಾಯಾಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಅಪಸರಣಮಾಡಿ, ಅವರಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನೋದಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡಿ ಸಂರಕ್ಷಿಸಿದ ಪರಮ ಕರುಣಾಮಯ ಶ್ರೀಹರಿ. ಏತಾದೃಶ ಮಹಿಮೋಪೇತನಾದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನ ಇಚ್ಛಾರೂಪವಾದ ಮಾಯಾಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಮೀರುವವರು (ಗೆಲುವರು) ಈ ಮೂರು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಯಾರೂ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಈ ಪದ್ಯದ ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಬಂಧಕನೂ ಅವನೇ; ಮೋಚಕನೂ ಅವನೇ. ಅವನ ಬಂಧಕಶಕ್ತಿಗೆ ಎಲ್ಲರೂ ವಶರೇ.

ಪದ್ಯ (೧೯)

ಮೂಲ :-

ಪಾಪಕರ್ಮವ ಸಹಿಸುವರೆ ಲ |
 ಕ್ಷೀಪತಿಗೆ ಸಮರಾದ ದಿವಿಜರ |
 ನೀ ಪಯೋಜಭವಾಂಡದೊಳಗಾವಲ್ಲಿ ನಾ ಕಾಣೆ ||
 ಗೋಪ ಗುರುವಿನ ನುಡದಿ ಭೃಗು ನಗ |
 ಚಾಪ ನೊದಲಾದವರು ಮಾಡಿದ ಮು |
 ಹಾಪರಾಧಗಳೆಣಿಸಿದನೆ ಕರುಣಾಸಮುದ್ರ ಹರಿ ||೧೯||

ಅವತರಣಿಕೆ :-

ನಿಜ ಭಕ್ತರು ಮಾಡಿದ ಪಾಪರೂಪವಾದ ಅಪರಾಧಗಳನ್ನು ಎಣಿಸಿದರೆ, ಅವರನ್ನು ಕ್ಷಮಿಸಿ. ಉದ್ಧರಿಸುವ ಕ್ಷಮಾಶೀಲನಾದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನ ಕಾರುಣ್ಯವಿಶೇಷವನ್ನು ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳೊಂದಿಗೆ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ- “ಪಾಪ ಕರ್ಮವ” — ಎಂಬ ಪದ್ಯದಿಂದ.

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ :-

ಪಾಪಕರ್ಮನ = ತನ್ನ ಭಕ್ತರು ಅಜ್ಞಾನವಶದಿಂದಲಾಗಲೀ, ಅಸು
 ನ್ನಾರವೇಶದಿಂದಲಾಗಲೀ ಮಾಡಿದ ಪಾಪರೂಪವಾದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಸಹಿಸು
 ವರೆ = ದೋಷಪ್ಪೇನ ಗಣನೆಮಾಡದೆ ಸಹನ ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ (ಕ್ಷಮಿಸುವುದ
 ರಲ್ಲಿ) ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಗೆ = ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಉತ್ತಮಳಾದ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿ
 ಯರ ರಮಣನಾದ ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನಿಗೆ ಸಮರಾಡ = ಸರ್ವರೀತಿಗಳ
 ಲಿಯೂ ಸಮಾನವಾಗಿರುವ ದಿವಿಜರನು = ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಈ = ವಿದ್ಯ
 ಮಾನವಾದ ಪಯೋಜ = ಶ್ರೀ ಪದ್ಮನಾಭದೇವರ ನಾಭಿಯಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನ
 ವಾದ ಲೋಕಾತ್ಮಕಪದ್ಮದಲ್ಲಿ ಭವ = ಉತ್ಪನ್ನನಾದ ಚತುರ್ಮುಖ
 ಬ್ರಹ್ಮಾಭಿಮನ್ಯವಾದ ಅಂಡ = ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದಲ್ಲಿ ಆವಲ್ಲಿ = ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ
 ನಾ ಕಾಣೆ = ನಾನು ಕಾಣಲಿಲ್ಲ (ಅನ್ಯರಾರೂ ಕಾಣಲಿಲ್ಲ ಎಂಬುದೇ ಸಿದ್ಧವು)
 ಗೋಪ = ಸ್ವರ್ಗಪಾಲಕನಾದ ಇಂದ್ರ ಅಥವಾ ತನ್ನ ಕಿರಣಗಳಿಂದ (ಗೋ)
 ಸನ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಪಾಲನೆ ಮಾಡತಕ್ಕ (ಪ) ಚಂದ್ರ ಗುರುವಿನ ಮಡದಿ =
 ಬೃಹಸ್ಪತ್ಯಾಚಾರ್ಯರ ಪತ್ನಿಯಾದ ತಾರಾದೇವಿ ಭೃಗು = ಭೃಗುಮುಖಿ
 ಗಳು ನೆಗೆಚಾಪ = ತ್ರಿಪುರಾಸುರನ ಸಂಹಾರಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮೇರುಪರ್ವತಾಭಿ
 ಮಾನಿಯಾದ ದೇವತೆಯನ್ನೇ ಧನುಸ್ಸನ್ನಾಗಿ ಧರಿಸಿದ ಮಹರುದ್ರದೇವರು
 (ನೆಗೆ = ಪರ್ವತ: ಚಾಪ = ಧನುಸ್ಸು) ನೊದಲಾದವರು = ಇವರೇ
 ಮುಂತಾದವರು ಮಾಡಿದ = ಮಾಡಿದಂಥ ಮಹಾಪರಾಧಗಳ = ಬೃಹತ್
 ಪ್ರಮಾಣದ ತಪ್ಪುಗಳನ್ನು ಕರುಣಾಸಮದ್ರ ಹರಿ = ಭಕ್ತರಲ್ಲಿ ಅಪಾರ
 ಕರುಣೆಯುಳ್ಳ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ಎಣಿಸಿದನೆ = ಗಣನೆಗೆ ತಂದನೆ ? ಇಲ್ಲ
 ಎಂದರ್ಥ.

ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳು

(೧) ಶ್ರೀ ಸಂಕರ್ಷಣಬಡೆಯರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ :-

ಈ ಪರಮಾತ್ಮನು ತನ್ನ ಭಕ್ತರು ಅವಿದ್ಯಾವಶಾತ್, ಅಸುರಾವೇಶ

ದಿಂದ ಪಾಪಕರ್ಮ ಮಾಡಿದರೂ, ದೋಷಶ್ಲೇಷ ಅವುಗಳನ್ನು ಗಣಿಸಿ ಮಾಡದೆ, ಸಹನ ಮಾಡುವ ಯಾಕೆಂದರೆ, ಅಸುರಾವೇಶಾದಿಗಳು ಪರಿಹಾರವಾದ ಉತ್ತರಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ, ಅನುಸಂಧಾನಪೂರ್ವಕ, ಬಿಂಬ್ರಿಯಾದ್ವಾರಾ ಪ್ರತಿಬಿಂಬ್ರಿಯಾದಿಂದ ಆದದ್ದೆಂದು ತಿಳಿಸಿದು, ದೇವರನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸೋಣ ದರಿಂದ ಸಹನ ಮಾಡತಾನೆ. ಇಂಥಾ ಸಹನಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳ ಸ್ವಾಮಿಸದೃಶ ಈ ಹದಿನಾಲ್ಕು ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ನಾನೆಲ್ಲಾ ಕಾಣಲಿಲ್ಲ. ಈ ಪ್ರಕಾರ ಯಾರನ್ನಾದರೂ ಸಂರಕ್ಷಣೆ ಮಾಡಿದ್ದಾನೆಯೋ ಎಂದರೆ, ಮಾಡಿದ್ದಾನೆ. ಚಂದ್ರನು, ಬೃಹಸ್ಪತ್ಯಾಚಾರ್ಯರ ಹೆಂಡತಿಯಾದ ತಾರಾದೇವಿ, ಭೃಗುಖುಷಿ, ರುದ್ರದೇವರು, ಇವರುಗಳು ಮಾಡಿದ ಮಹಾಪರಾಧಗಳನ್ನು ಕ್ಷಮಿಸಿದ್ದಾನೆ, ಆದ್ದರಿಂದ ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನಿಗೆ ಸಮರಾದವರು ಯಾರೂ ಇಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಭಕ್ತರಲ್ಲಿ ಬಹು ಕರುಣ ಉಳ್ಳವನು ಎಂತ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ನಿಶೇಷಾರ್ಥ :-

ದೇವತೆಗಳು ಮಾಡಿದ ಪಾಪಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಸಹಿಸುವ ರೀತಿ, ಪುನಃ ಮಾತ್ರ ದೈತ್ಯರು ಮಾಡಿದ ಪಾಪಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಸಹಿಸುವನೇ ಎಂದರೆ ಇಲ್ಲ. ಯಾಕೆಂದರೆ, ದೇವತೆಗಳು ಸ್ವಾಮಿಭೃತ್ಯನ್ಯಾಯದಿಂದ ಶ್ರೀ ಹರಿಯಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿ ಮಾಡತಾರೆ. ಆದರೆ ದೈತ್ಯರು ಆ ಪ್ರಕಾರ ಮಾಡೋದಿಲ್ಲ. ಶಕ್ತಿರಹಿತನಾಗಿ ದೈತ್ಯರ ಪಾಪಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಸಹಿಸೋದಿಲ್ಲ ಎಂದು ತಿಳಿಕೋಬಾರದು.

(೨) “ಭಾವಪ್ರಕಾಶಿಕೆ” ನ್ಯಾಖ್ಯಾನ :-

ಭಕ್ತರು ಮಾಡುವ ಪಾಪಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಕ್ಷಮಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯಾದ ಕರುಣಾಸಮುದ್ರನಾದ, ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ, ಈ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದೊಳಗೆ ಎಲ್ಲ ಹುಡುಕಿದರೂ, ಮತ್ತೊಬ್ಬ ದೇವತೆಯನ್ನು ನಾನು ಕಾಣೆನು. ದೇವೇಂದ್ರ, ಚಂದ್ರ, ಬೃಹಸ್ಪತ್ಯಾಚಾರ್ಯರ ಹೆಂಡತಿಯಾದ ತಾರಾ, ಭೃಗುಖುಷಿ, ರುದ್ರದೇವರು ಮೊದಲಾದವರು ಮಾಡಿದ ಮಹಾಪರಾಧಗಳನ್ನು ಗಣನೆಗೆ ತಂದನೆ ? ಆದುದರಿಂದಲೇ ಕರುಣಾಸಮುದ್ರನು ಶ್ರೀಹರಿಯು ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು.

ನಿಶೇಷಾರ್ಥ :-

“ಗೋಪ” —ಎಂದರೆ ಇಂದ್ರನಿಗೂ ಮತ್ತು ಚಂದ್ರನಿಗೂ ಅರ್ಥವಾಗುವುದು. ಹೇಗೆಂದರೆ. ಗೌರ್ನಾಕೇ ವ್ಯಷಭೇ ಚಂದ್ರೇ ವಾಕ್ ಭೂ ದಿಗ್ಧೇ ಸುಷು ಸ್ತ್ರಿಯೂನಿತ್ಯಮರಃ” — “ಗೋ”- ಶಬ್ದವು ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೂ, ಎತ್ತುಗಳಿಗೂ, ಚಂದ್ರನಿಗೂ, ವಾಕ್ಯಕ್ಕೂ, ಭೂಮಿಗೂ, ದಿಕ್ಕುಗಳಿಗೂ, ಹಸುಗಳಿಗೂ ಸಹ ಆಗುವುದು ಎಂದು ಅಮರಕೋಶದಲ್ಲಿರುವುದು.

“ದ್ವಯೋಸ್ತು ರಶ್ಮೀದ್ಯಗ್ಭಾಣಿ ಸ್ವರ್ಗವಜ್ರಾಂಬುಲೋಮಸು”- ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ “ಗೋ” ಶಬ್ದವು ರಶ್ಮಿ ಅಂದರೆ ಕಿರಣಗಳಿಗೂ ಆಗುವುದು. “ಗಂಪಾತೀತಿಗೋಪಃ”- ಅಂದರೆ ಸ್ವರ್ಗವನ್ನು (ಗಂ) ಪಾಲಿಸುವನಾದುದರಿಂದ (ಪಾತೀತಿ) ದೇವೇಂದ್ರನಿಗೆ ಗೋಪನೆಂದು ಹೆಸರು, ಕಿರಣಗಳಿಂದ (ಗೋ) ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ಪಾಲಿಸುವನಾದುದರಿಂದ (ಪ), ಚಂದ್ರನಿಗೂ “ಗೋಪ”ನೆಂದು ಹೆಸರು. ಇಂದ್ರನು ಅಹಲೈಯನ್ನು ಪರಿಗ್ರಹಿಸಿ ಮಹಾ ಪಾಪವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿದನು. ಪಾರಿಜಾತಾಪಹರಣಕಾಲದಲ್ಲಿ, ಕೃಷ್ಣನ ಸಂಗಡ ಯುದ್ಧವನ್ನು ಮಾಡಿದನು. ಗೋಪಾಲಕನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದಿದ್ದ ಇಂದ್ರಯಾಗವನ್ನು ಕೃಷ್ಣನು ತಡೆದನೆಂಬ ಕೋಪದಿಂದ ಗೋಕುಲವನ್ನು ಮುಳುಗಲಿತ್ತಿಸಿದನು. ಖಾಂಡವದಹನಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣಾರ್ಜುನರಿಗೆ ವಿರೋಧವನ್ನು ಮಾಡಿದನು. ಇತ್ಯಾದಿ ಅನೇಕ ಅಪರಾಧಗಳಿಂದ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ ಪಾಪಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ವೃಶಾಸುರಹನನಾದಿ ಪಾಪಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಪರಿಹರಿಸಿ, ಅವನನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸಿದನು.

ಚಂದ್ರನು ಗುರುಪತ್ನಿಯಾದ ತಾರೆಯನ್ನು ಪರಿಗ್ರಹಿಸಿದರೂ, ಆ ಗುರುಸ್ತ್ರೀಗಮನಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ನರಕದಂಡನೆಯನ್ನು ಚಂದ್ರನಿಗೆ ಸ್ವಾಮಿಯು ವಿಧಿಸಿದನೇ ? ಇಲ್ಲ. “ಗುರುವಿನ ಮಡದಿ” ಬೃಹಸ್ಪತ್ಯಾಚಾರ್ಯರ ಹೆಂಡತಿಯಾದ ತಾರೆಯು ಚಂದ್ರನನ್ನು ಪರಿಗ್ರಹಿಸಿ, ಮಹಾಪಾತಕವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿದ್ದರೂ, ಅದನ್ನು ಗಣನೆಗೆ ತಾರದೆ, “ಪಂಚಕನ್ಯೆ”ಯರ ಪೈಕಿ ಒಬ್ಬಳ

ನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ, ಆಕೆಯ ಸ್ಮರಣೆಯಿಂದ ಮಹಾಪಾತಕನಾಶವೆಂದು ಬಿರುದನ್ನು ಕೊಟ್ಟನು.

ಭೃಗುನುಷಿಯು ಪರೀಕ್ಷಾರ್ಥವಾಗಿ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಒದ್ದು, ಮಹಾಪಾತಕವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿದನು. ವ್ಯಾಧನಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿ, ಅಂಬಿನಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಹೊಡೆದನು. ಇವುಗಳಿಗೆ ತಕ್ಕ ಶಿಕ್ಷೆಯನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನು ಕೊಟ್ಟನೇ ? ಇಲ್ಲ.

“ನಗಚಾಪ” — ನಗ-ಎಂದರೆ ಅಚಲ ಅಥವಾ ಪರ್ವತಗಳಿಂದರ್ಥ. ಅಂತಹ ಪರ್ವತಗಳನ್ನೇ ಧನುಸ್ಸನ್ನಾಗಿ (ಚಾಪ) ಉಳ್ಳವನು ಎಂದರ್ಥ. ಇದೇ ಜಗನ್ನಾಥರಾಯರು ಮಾಡಿದ ರುದ್ರದೇವರ ಸ್ತೋತ್ರರೂಪವಾದ ಪದದಲ್ಲಿ- “ದ್ವಿತ ಡಮರುಗ ಸಾರಂಗ ನಿನ್ನಯಪಾದ ಶತಪತ್ರಾರ್ಚಿಪರ ಸಂಗ ಸತತಪಾಲಿಸೋ ಜಗನಾಥವಿಠಲನ್ನ ಸಂಸ್ತುತಿಸುವ ಕ್ಷಿತಿಧರಧೃತನ್ನೀ”- ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು, ತ್ರಿಪುರಾಸುರಸಂಹಾರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ರುದ್ರದೇವರಿಗೆ ಭೂಮಿಯೇ ರಥವಾಯಿತೆಂತಲೂ, ನಾಲ್ಕು ವೇದಗಳೇ ಕುದುರೆಗಳಾದುವೆಂತಲೂ, ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಸಾರಥಿಯಾದರೆಂತಲೂ, ಮೇರುಪರ್ವತವೇ ಧನುಸ್ಸೆಂತಲೂ, ಶ್ರೀಹರಿಯು ಬಾಣರೂಪಿಯಾದನೆಂತಲೂ ಭಾರತದಲ್ಲಿಯೂ ಹರಿವಂಶ ಭವಿಷ್ಯತ್ಪರ್ವದಲ್ಲಿಯೂ ಕಥೆ ಇರುವುದು, ಈ ಕಾರಣ ದಿಂದಲೇ “ನಗಚಾಪ” — ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಇಂತಹ ರುದ್ರದೇವರು ಬಾಣಾಸುರನಿಗೂ ಉಷಾನಿಮಿತ್ತ ಯುದ್ಧವಾದಾಗ, ಬಾಣಾಸುರನಿಗಾಗಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಕೂಡೆ ಬಲವತ್ತರವಾದ ಯುದ್ಧವನ್ನು ಮಾಡಿದರು. ಇದಲ್ಲದೆ ರಾಮಾವತಾರದಲ್ಲಿ ರಾವಣನ ಸಂಹಾರವಾದ ಕೂಡಲೇ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ದೇವತೆಗಳಿಂದೊಡಗೂಡಿ ರಾಮದೇವರನ್ನು ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡುತ್ತಿರಲು, ರುದ್ರದೇವರು ಶ್ರೀರಾಮನನ್ನು ಕುರಿತು, “ಅವಧ್ಯನಾಗೆಂದು ನನ್ನಿಂದ ವರವನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದ ರಾಕ್ಷಸನನ್ನು, ನನ್ನ ವರವನ್ನು ಅಲಕ್ಷ್ಯ ಮಾಡಿ, ಸಂಹರಿಸಿದ ಯಾದುದರಿಂದ ನನ್ನ ಸಂಗಡ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಬಾ” — ಎಂದು ಕರೆದರು. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಣಯವಾಕ್ಯ.

“ಇತೀರಿತೇ ತ್ವಬ್ಜಭವೇನ ಶೂಲೀ ಸಮಾಹ್ವಯದ್ರಾಘ್ನುನಮಾ ಹವಾಯ | ವರಂನುದೀಯತ್ವಗಣಯ್ಯ ರಘೋಹತಂ ತ್ವಯಾತೇನ ರಣಾಯ ಏವೈಹಿ”- ಎಂದಿರುವುದು. ಇದರಿಂದ ಮೇಲಿನ ಅರ್ಥವು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು. ಪಾರಿಜಾತಾಪಹರಣಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರನಿಗಾಗಿ ರುದ್ರ ದೇವರು ಕೃಷ್ಣ ನಸಂಗಡ ಯುದ್ಧವನ್ನು ಮಾಡಿರುವರು. ಹೀಗೆ ಅನೇಕಾವರ್ತಿ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ವಿರೋಧಗಳನ್ನಾಚರಿಸಿರುವರು. ನಗಚಾಪ ಮೊದಲಾದ ಪರು ಎಂಬುದರಲ್ಲಿ ಬಲರಾಮ, ಅರ್ಜುನ, ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರ, ಭೀಷ್ಮ, ದ್ರೋಣಾದಿಗಳನ್ನು ಗ್ರಹಣ ಮಾಡಬೇಕು. ಇವರಲ್ಲೊಬ್ಬೊಬ್ಬರೂ ಮಾಡಿರುವ ಅಪರಾಧಗಳು ಮಹತ್ತಾದರೂ ಅವುಗಳಲ್ಲಾವುದನ್ನೂ ಗಣನೆಗೆ ತಾರದೆ ಅವರೆಲ್ಲರಿಗೂ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ಇಹಪರಗಳಲ್ಲಿ ಸುಖವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರುವನು. ಆದುದರಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಕರುಣಾಸಮುದ್ರನೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು.

ಇವರುಗಳ ಅಪರಾಧಗಳನ್ನು ಕ್ಷಮಿಸಿದಂತೆ, ನಮ್ಮಗಳ ಅಪರಾಧಗಳನ್ನೂ (ಪಾಪಗಳನ್ನೂ) ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ಕ್ಷಮಿಸದಿದ್ದರೆ, ಆತನನ್ನು ಪಕ್ಷಪಾತಿ ಎಂದು ಹೇಳಬೇಕಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆ. ಅಂದರೆ, ಸಮಾಧಾನ-ಪಾಪಮಾಡಿದವರ (ಜೀವನ) ಯೋಗ್ಯತೆ, ದೇವತಾಕಾರ್ಯ ಸಾಧನೆ, ಪಾಪ ಮಾಡಿದವರ ಆಂತರಿಕ ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪ-ಇವೇ ಮೊದಲಾದವು ಕ್ಷಮಿಸುವುದಕ್ಕೂ ಕಾರಣವೇ ಹೊರ್ತು ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಪಕ್ಷಪಾತವಿಲ್ಲ.

(೩) “ಭಾವದರ್ಪಣ ಟೀಕಾ” -ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ :-

ಭಕ್ತರಿಂದ ಘಟನೆಯಾದ ಅಪರಾಧಗಳನ್ನು ಗಣನೆಗೆ ತಾರದೆ ಸಂರಕ್ಷಿಸುವನೆಂದು ಶ್ರೀ ದೇವಿಯ ಮನಾಖ್ಯಾತೆಕೋರಚಂದ್ರನ ಸಮೀಚೀನ ದಯಾ ವಿಶದ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. “ಪಾಪಕರ್ಮಗಳ” -ಎಂಬ ಪದ್ಯದಿಂದ.

ಗೋಪ = ಸ್ವರ್ಗ ಪರಿಪಾಲಿಸತಕ್ಕ ಇಂದ್ರ ಎಂದರ್ಥ.

“ದ್ವಯೋಸ್ತು ರಶ್ಮಿ ದೃಗ್ವಾಣಿ ಸ್ವರ್ಗ ವಚ್ರಾಂಬುಲೋಮಸು”
-ಇತಿ ನಾನಾರ್ಥರತ್ನಮಾಲಾ |

ಇಂದ್ರನು ಕೋಪದಿಂದ ಅತಿಶಯವಾಗಿ ಮಳೆಗರದು, ಜನಗಳಿಗೂ ದನಗಳಿಗೂ ಬಹು ಹಿಂಸೆಪಡಿಸಿದ ಅಪರಾಧವನ್ನೂ ಮತ್ತು ಗೋಪ ಅಂದರೆ, ನಂದಗೋಪ—ಗೋವುಗಳ ಪರಿಪಾಲಕ ಎಂತರ್ಥ.

“ಗೌರ್ನಾಕೇ ವೃಷಭೇ ಚಂದ್ರ ವಾಗ್ಬುದ್ಧಿಗ್ಧೇನುಷು ಸ್ತ್ರೀಯಾಂ”
-ಇತ್ಯಮರಃ ||

ಈ ನಂದಗೋಪನು ತನ್ನ ಸುತತ್ವೇನ ಭಾವಿಸಿ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಶಿಕ್ಷಾ ಮಾಡಿದ ಅಪರಾಧವನ್ನು ಕಿಂಚಿ ನಂದಗೋಪನ ಪತ್ನಿಯಾದ ಯಶೋದಾದೇವಿಯು ತನಗೆ ಶಿಕ್ಷಿಸಿದ ಅಪಾರಾಧವನ್ನು, ಕಿಂಚಿ ಸಾಂದೀಪನ ಪತ್ನಿ ಕಾಷ್ಠಾದಿಗಳು ತರಿಸಿದ ಅಪರಾಧವನ್ನೂ ಮತ್ತು ಭೃಗುವು ಶ್ರೀಹರಿಯ ವಕ್ಷಸ್ಥಳವನ್ನು ತನ್ನ ಪಾದದಿಂದ ಒದ್ದ ಅಪರಾಧವನ್ನೂ ಕಿಂಚಿ ಜರಾವ್ಯಾಧ ರೂಪದಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದಕ್ಕೆ ಬಾಣಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡಿದ ಅಪರಾಧ ವನ್ನೂ, ನಗಚಾಪ ಅಂದರೆ ತ್ರಿಪುರಾಸುರನ ಸಂಹಾರಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮದೇವ ರನ್ನು ಸಾರಥಿಯಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನೇ ಬಾಣವಾಗಿ ಮಾಡಿ ಕೊಂಡು, ಮೇರುಪರ್ವತವನ್ನು ಧನಸ್ಸು ಮಾಡಿಕೊಂಡಂಥ ರುದ್ರದೇವರು ಸೃಷ್ಟಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ದೇವರ ಸಂಗಡಲೇ ಯುದ್ಧ ಮಾಡಿದನೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಸುಳಾದಿ :-

“ಮಲತು ಎದುರುನಂತಾ ಶಕ್ತಾಮಹಾರುದ್ರನ್ನ | ಚಲಿಸಾ ದಂದದಿ ಮಾಡಿ ನಿಶ್ಚೇಷ್ಠಾದಿ | ನಿಲಿಸಿದಾನು ನೋಡೋ ಮಹಾ ಪ್ರಬಲವಂಶ” —ಎಂದು ಶ್ರೀ ವಿಜಯದಾಸರ ಸುಳಾದಿ ಇರೋಣ ದರಿಂದಲೂ ||ಯದ್ವಾ|| ನಗಚಾಪ-ಗಚ್ಚತೀತಿ ಗಂ, ನಾಗಂ=ಅಗಂ (ಚಲಿಸದೇ ಇರುವಂಥಾದ್ದು ಪರ್ವತ) ಅದನ್ನೇ ಧನುಸ್ಸು ಎಂದರ್ಥ. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣ :-

“ಇತೀರಿತಾಂ ಮೇ ಗಿರಿಮುಭ್ಯನೇತ್ಯ ದಿತೇಃ ಸುತಾ ದಾನವಯಶ್ಚ ರಾಕ್ಷಸಾಃ ಸಮೇತ್ಯ ಭೂಪಾಶ್ಚ ಸಮೀಪಮಾಶು ಪ್ರಗೃಹ್ಯ ತಚ್ಚಲ ಯಿತುಂ ನಶೇಕುಃ” -ಎಂಬ ನಿರ್ಣಯವಚನದಿಂದ ಧನುಸ್ಸಿಗೆ ಅಚ್ಚಲತ್ವ

ಸ್ಥವಾಯಿತು ಎಂದರ್ಥ. ಏತಾದೃಶ ಧನುಸ್ಸು ಹಿಡಿದು, ಯುದ್ಧಮಾಡಿದ್ದು ಸ್ಥ. ಏನಮಾದಿ ಮಹಾಪರಾಧಗಳು ಗಣನಿಗೆ ತಾರದ ಇದ್ದುದರಿಂದ ಸಮಂತ ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಸಹಿಸುವೊಡೆ = ಸಹನಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ. ಪಯೋಜಭವಾಂಡ = ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ. ದಿವಿಜರು = ದೇವತೆಗಳು. ಆವಲ್ಲಿ = ಪೂವಕಡೆಯಲ್ಲಿಯೂ.

(೪) ತಾನ್ಮುಪರ್ಣಿಯಾ :—

ಪಾಪರೂಪವಾದ ಮಹಾಪರಾಧಗಳನ್ನು (ಪಾಪಕರ್ಮವ) ಕ್ಷಮಾ ಮಾಡುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ (ಸಹಿಸುವರ). ರಮಾರಮಣನಾದ ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾ ಮಣನಿಗೆ (ಲಕುಮೀಪತಿಗೆ) ಸಮಾನರಾದಂಥಾ (ಸಮಾನರಾದ) ದೇವತಾರ್ಥವನ್ನು (ದಿವಿಜರನು) ಸಮಗ್ರ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದಲ್ಲಿ (ಪಯೋಜಭವಾಂಡ ಸೂಳು) (ಪಯೋಜ = ಕಮಲ ; ಅದರಲ್ಲಿ ಭವ = ಉತ್ಪನ್ನನಾದ ಚಿತು ರ್ನುಖ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು, ಅನನ ಅಂಡ, ಅಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ-ಎಂದು ಐತ್ಪರ್ಯ), ಯಾವಯಾವ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಹುಡುಕಿದರೂ (ಆವಲ್ಲಿ), “ಗೋಪ” — ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ (೧) ದೇವೇಂದ್ರ (೨) ಚಂದ್ರ (೩) ನಂದಗೋಪ ಎಂಬ ಅರ್ಥಗಳಾಗುವುವು. “ಗುರುವಿನ ಮಡದಿ” — ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ (೧) ಭೃಹಸ್ಪತ್ಯಾಚಾರ್ಯರ ಪತ್ನಿ ತಾರಾ ಮತ್ತು (೨) ಸಾಂದೀಪನ ಹೆಂಡತಿ — ಎಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಬಹುದು. ಭೃಗು = ಭೃಗುಯುಷಿಗಳು. ನೆಗಚಾಪ = ಮೇರುಪರ್ವತವನ್ನೇ ಧನುಸ್ಸು ಮಾಡಿಕೊಂಡ ರದ್ರದೇವರು—ಇವರೇ ಮುಂತಾದವರು (ಮೊದಲಾದವರು) ಎಸಗಿದ (ಮಾಡ್ಡ) ದೊಡ್ಡ ಪ್ರಮಾಣದ ತಪ್ಪುಗಳನ್ನು (ಮಹಾಪರಾಧಗಳ) ಸ್ಮರಣೆಗೆ ತಂದನೆ ? ಅಂದರೆ ಇಲ್ಲ (ಎಣಿಸಿದನೆ ?) ಇದರಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಎಂತಹ ಪರಮಾದ್ಭುತ ಚರಿತ್ರನಾದ ಕರುಣಾಸಾಗರನು ! (ಕರುಣಾಸಮುದ್ರ ಹರಿ).

ಇಂದ್ರನು ಎಸಗಿದ ಅಪರಾಧಗಳು :— (೧) ಪಾರಿಜಾತಾಪಹರಣಿ ಗುಲಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೊಡನೆ ಯುದ್ಧಮಾಡಿದ್ದು. (೨) ಗೋಕುಲದ ಮೇಲೆ

ಮಳೆಗರೆದು, ಕೃಷ್ಣ ಪರಿವಾರಭೂತರಾದ ಗೋಪರಿಗೆ ತೊಂದರೆ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದು.

ಚಂದ್ರನು ಗುರುಪತ್ನಿ ತಾರೆಯನ್ನು ಭೋಗಿಸಿದ್ದು—ಚಂದ್ರ ಎಸಗಿದ ಮಹಾಪರಾಧ.

ಚಂದ್ರನೊಡನೆ ವಿಹರಿಸಿದ್ದು ತಾಗೆಯ (ಗುರುವಿನ ಮಡದಿ) ಅಪರಾಧ. ಭೃಗುಯುಷಿಗಳು ಶ್ರೀ ಹರಿಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವ ಪರೀಕ್ಷಾಸಮಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಹರಿಯ ಎದೆಗೆ ಕಾಲಿನಿಂದ ಒದ್ದಿದ್ದು—ಅವರ ಅಪರಾಧವಿಶೇಷ.

ರಾಮಚಂದ್ರ ಮತ್ತು ಯಾದವಕೃಷ್ಣರೊಡನೆ ಯುದ್ಧ ಮಾಡಿದ್ದು ನಗಚಾಪರೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದ ರುದ್ರದೇವರ ಮಹಾಪರಾಧ.

ಪೂರ್ವೋಕ್ತ ಮಹಾಮಹಿಮರಾದ ದೇವತೆಗಳೂ ಸಹ ಮಹಾಪರಾಧಗಳನ್ನು ಎಸಗಿರುತ್ತಾರೆ. ಅವರ ತಪ್ಪುಗಳನ್ನು ತನ್ನ ಕರುಣಾರಸದಿಂದ ಮನ್ನಿಸಿ, ಅವರ ಪ್ರಾರಬ್ಧ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಕುಂದಿಸಿರುತ್ತಾನೆ. ಅವರನ್ನು ನರಕಾದಿ ಶಿಕ್ಷೆಗಳಿಂದ ತಪ್ಪಿಸುತ್ತಾನೆ. ಸಂಚಿತಾಗಾಮಿಕರ್ಮಬದ್ಧರಾದ ನಿರಪರೋಕ್ಷಿಗಳಾದವರಿಗೆ ಅವರವರ ಅಪರಾಧಕ್ಕನುಗುಣವಾಗಿ ಫಲವನ್ನು ಅನುಭೋಗ ಮಾಡಿಸುತ್ತಾನೆ. ||೧೯||

೫) ಜನುಬಂಧಿ ಶ್ರೀ ನಾದಿರಾಜಾಚಾರ್ಯರ ನ್ಯಾಯಾಳಯ

(ಸಂಸ್ಕೃತಮೂಲ) :-

ಪಾಪಕ್ಷಮಾ ಕ್ಷಮೇಶಸ್ಯೇತ್ಯರ್ಥಯತಿ || ಗೋಪ = ನಂದಃ ಮಡದಿ = ಸಾಂದೀಪಸಹಚರಿತಿ ವರ್ಣನಂ ಚಿಂತ್ಯಂ | ಮಾನುಷಬುದ್ಧೇಃ ಕಾಷ್ಟಾಷ್ಟಿ ಯಾಶ್ಚಾಲ್ಪತ್ವಾತ್ | ಗೌಃ ಸ್ವರ್ಗಃ ವ್ರಜಂ ವಾ ತತ್ಪಃ = ಇಂದ್ರಃ | ಗೌರ್ಗೃಹ್ಣಿತ್ಯುಕ್ತಾ ವ್ರಜ ಸ್ವರ್ಗವಾನಿತಿ ನಿಘಂಟೌ || ಆತ್ಮಪ್ರಹಾಣಾಯ ವರ್ಷಣಾತ್ | ಗುರುಃ ಸುರಾಣಾಂ ಮಡದಿ = ತಾರಾ | ಅಧಮೇಯ ಭೋಗಾತ್ | ನಗಚಾಪ = ರುದ್ರಃ | ಯಥಾಹ ಕಾಳಿದಾಸಃ | ಕ್ಷೌರೈ

ಚಾಪ ಇತಿ ತ್ರಿಪುರದಾಹೇ ನಗಚಾಪತ್ವಾಭ್ಯಂಭೋಃ | ಯಥಾ ಯುದ್ಧ
ದ್ಧರೋ ಹರಿಮಿತ್ಯುಕ್ತೇಃ ||೧೯||

ಕನ್ನಡಾನುವಾದ :-

“ಬಾಪಗಳನ್ನು ಮನ್ನಿಸುವಂತಹುದು ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನ ಕ್ಷಮಾಗುಣ
ವಿಶೇಷವು” —ಎಂದು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ— “ಬಾಪಕರ್ಮಗಳ” —ಎಂಬ ಪದ್ಯ
ದಿಂದ.

“ಗೋಪ” —ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ “ನಂದ”ನೆಂದೂ, “ಗುರುವಿನ ಮಡದಿ”
ಎಂಬಲ್ಲಿ ಸಾಂದೀಪನ ಹೆಂಡತಿ ಎಂದೂ ಕೆಲವರು ಅರ್ಥ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ,
ಇದು ಸಮಂಜಸವಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ, ಮನುಷ್ಯ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಗುರುಪತ್ನಿಗೆ
ಶಿಷ್ಯನಾದವಗೆ ಕಟ್ಟಿಗೆ ತರಲು ಹೇಳುವುದು, ತಂದೆಯಾದವನು ತನ್ನ ಮಗ
ನಿಗೆ ಆಜ್ಞಾ ಮಾಡುವುದೂ-ಇವೇ ಮುಂತಾದ ಗುರುಪತ್ನಿ (ಸಾಂದೀಪನ
ಹೆಂಡತಿ) ಮತ್ತು ನಂದಗೋಪ ಇವರ ಕಾರ್ಯಗಳು ಅಪರಾರಾಧವೆನಿಸುವ
ದಿಲ್ಲ. ಅವು ಚಿಕ್ಕವುಗಳಾದುದರಿಂದ, ಮಹಾಪರಾಧಗಳ ಪಂಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ
ಪರಿಗಣಿಸುವುದು ಅಷ್ಟು ಉಚಿತವೆನಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

ಇದರಿಂದ ಗೋಪ, ಅಂದರೆ ಇಂದ್ರನು (ಸರ್ವ ವಜ್ರಗಳಿಗೆ ಪತಿ),
ಗೋಕುಲಕ್ಕೆ ಅತಿವೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ತೊಂದರೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡಿದ್ದು, ಇಂದ್ರನ
ಮಹಾಪರಾಧವು. ಗುರು (ಬ್ರಹ್ಮಸೃಷ್ಟಾಚಾರ್ಯರು), ಅವರ ಮಡದಿಯಾದ
“ತಾರಾ” ಚಂದ್ರನ ಸಂಪರ್ಕ ಮಾಡಿದ್ದು ಅವಳ ಮಹಾಪರಾಧ.

ನಗಚಾಪ (ತ್ರಿಪುರಾಸುರನ ಸಂಹಾರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪರ್ವತವನ್ನೇ ಧಸು
ಸ್ಸನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವುದರಿಂದ, ರುದ್ರದೇವರಿಗೆ “ನಗಚಾಪ”ರೆಂದು
ಹೆಸರು) ರುದ್ರದೇವರು ನಾರಾಯಣನ ಸಂಗಡ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಕ್ತನಾದದ್ದು,

ರುದ್ರದೇವರ ಮಹಾಪರಾಧವು — ಎಂದು ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.
॥೧೯॥

(೫) “ಗುರುಹೃದಯ ಪ್ರಕಾಶಿಕೆ” -ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ :—

ಪಾಪಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಕ್ಷಮಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಗೆ ಸಮರಾದ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಈ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿ ಸ್ಮೃತಿಗಳಿಂದ ವಿಚಾರಿಸಿದಲ್ಲಿ ಯಾರನ್ನೂ ನಾನು ಕಾಣೆ. “ಗೋಪ” ಎಂದರೆ ಚಂದ್ರನು ಗುರುಪತ್ನೀ ಗಮನ ಮಾಡಿದನು. ಗುರುವಿನ ಮಡದಿ ಎಂದರೆ, ಬೃಹಸ್ಪತ್ಯಾಚಾರ್ಯರ ಪತ್ನಿ ತಾರ ಚಂದ್ರನ ಸಂಪರ್ಕವನ್ನು ಮಾಡಿದಳು. ಭೃಗುಮುಖಿ ಕಾಲಿನಿಂದ ಒದ್ದನು. “ನಗಜಾಪ” ಎಂದರೆ, ಮೇರುಪರ್ವತವನ್ನೇ ಧನುಸ್ಸನ್ನಾಗಿ ಉಳ್ಳ ಶಿವನು ಸ್ತ್ರೀರೂಪನಾದ ಹರಿಯನ್ನು ಮೋಹಿಸಿದನು. ಇವುಗಳನ್ನು ಎಣಿಸಿದೆ. ಕ್ಷಮಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಶ್ರೀ ಹರಿಯು ಕರುಣಾಸಮುದ್ರನು. ॥೧೯॥

ಸರ್ವವ್ಯಾಖ್ಯಾನಸಾರಸಂಗ್ರಹ :—

ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ಕರುಣಾಸಮುದ್ರನು, ಈ ಕಾರುಣ್ಯವೆಂಬ ಗುಣವಿಶೇಷದಿಂದಲೇ ಸ್ವಭಕ್ತರು ಮಾಡಿದ ಮಹಾಪರಾಧಗಳನ್ನು ಕ್ಷಮಿಸುವನು. ಪ್ರಸಂಗವಶಾತ್, ಶ್ರೀಹರಿಯ ಭಕ್ತರು ಅವಿದ್ಯಾವಶರಾಗಿಯಾಗಲೀ, ಅಸುರಾವೇಶದಿಂದಾಗಲೀ, ಶಾಪನಿಮಿತ್ತದಿಂದಲಾಗಲೀ, ಮಹಾಪರಾಧರೂಪವಾದ ಪಾಪಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಿರುವ ಪ್ರಸಂಗಗಳು ಹಲವಾರು. ಶ್ರೀಹರಿಯ ಭಕ್ತರು ಅಸುರಾವೇಶಾದಿ ಪೂರ್ವೋಕ್ತ ಕಾರಣಗಳು ಪರಿಹಾರವಾದ ಉತ್ತರಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ, ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ, ಅವೆಲ್ಲವೂ ಸ್ವತಂತ್ರನಾದ ಭಗವಂತನ ಬಿಂಬಕ್ರಿಯಾದ್ವಾರ ನಡೆಯಿತೆಂಬ ಉತ್ತಮಾನುಸಂಧಾನದಿಂದ, ಶ್ರೀಹರಿಯಲ್ಲಿ ಅನನ್ಯಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆಗ ಕರುಣಾಮಯನಾದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು, ಅವರ ಆಪರಾಧಗಳನ್ನು ಗಣನೆಗೆ ತಾರದೆ, ಕ್ಷಮಿಸುವನು. ಇಂತಹ ಸಹನಗುಣ ಮತ್ತು ಕ್ಷಮಾಶೀಲತ್ವದೇವತಾವರ್ಗದವರಲ್ಲಿ ಯಾರಲ್ಲಿ ಹುಡುಕಿದರೂ ಸಿಗದು. ಈ ಚತುರ್ಥ

ಭುವನಾತ್ಮಕವಾದ ಈ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಹರಿಸದೃಶರಾದ ಕರುಣಾಳುಗಳೂ ಮತ್ತು ಕ್ಷಮಾಶೀಲರು ಯಾರೂ ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ. ದೇವತೆಗಳು ಸ್ವಾಮಿ ಭೃತ್ಯನಾಯದಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಯಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ, ದೈತ್ಯರು ದ್ವೇಷಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ದುಷ್ಕರ್ಮಗಳನ್ನೆಸಗುತ್ತಾರೆ. ಇದರಿಂದ (ಉದ್ದೇಶ್ಯ ಭೇದದಿಂದ) ದೈತ್ಯರ ಪಾಪಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಸಹಿಸುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಶಾಸ್ತ್ರರ್ಯ.

ಶ್ರೀಹರಿಯ ಕ್ಷಮಾಗುಣವನ್ನು ಉಪಪಾದಿಸುವುದಕ್ಕೆ, ದಾಸರಾಯರು ಪರಾಣೋಕ್ತ ಹಲವಾರು ನಿದರ್ಶನಗಳನ್ನು ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿರುತ್ತಾರೆ:-

(0) ಸ್ವರ್ಗವನ್ನು ಪಾಲಿಸುವುದರಿಂದ “ಇಂದ್ರ”ನಿಗೆ “ಗೋಪ”ನೆಂದು ಹೆಸರು. ಇಂದ್ರನು ಎಸಗಿದ ಮಹಾಪರಾಧಗಳು :-

(1) ಗೌತಮಋಷಿಗಳ ಪತ್ನಿ ಅಹಲೈಯನ್ನು ಪರಿಗ್ರಹಿಸಿ, ಮಹಾಪರಾಧವನ್ನು ಮಾಡಿದನು.

(2) ಪಾರಿಜಾತಾಪಹರಣಕಾಲದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಸಂಗಡ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಸಿತದ್ದು ಮತ್ತೊಂದು ಮಹಾಪರಾಧ.

(3) ಗೋಕುಲದ ಮೇಲೆ ಮಳೆಗರೆದು. ಗೋವುಗಳಿಗೂ ಮತ್ತು ಗೋಕುಲದ ನಿವಾಸಿಗೂ ತೊಂದರೆ ಕೊಟ್ಟ ಪ್ರಸಂಗವಿಶೇಷ.

(4) ಖಾಂಡವವನ ದಹನಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣಾರ್ಜುನರಿಗೆ ವಿರೋಧವು ಸ್ನಂಟುಮಾಡಿದ ಅಪರಾಧ ವಿಶೇಷ.

(೨) ತನ್ನ ಕಿರಣಗಳಿಂದ (ಗೋ) ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ಪಾಲಿಸುವವನಾದ್ದರಿಂದ (ಪ) ಚಂದ್ರನಿಗೂ “ಗೋಪ”ನೆಂದು ಹೆಸರು. ಸುರಗುರುವಾದ ಭೃಹಸ್ಪತ್ಯಾಚಾರ್ಯರ ಪತ್ನಿ ತಾರಾದೇವಿಯನ್ನು ಮೋಹಿಸಿ, ಅವಳೊಡನೆ ಸಂಪರ್ಕ ಬೆಳೆಸಿದ ಚಂದ್ರನಿಗೆ ಗುರುಪತ್ನೀಗಮನರೂಪವಾದ ಮಹಾಪರಾಧವು

(೨) ತಾರಾದೇವಿಗೆ “ಗುರುವಿನ ಮಡದಿ” —ಎಂದು ಹೆಸರು. ತಾರೆಯು ಚಂದ್ರನನ್ನು ಪರಿಗ್ರಹಿಸಿದ್ದರಿಂದ, ಅವಳಿಂದ ಮಹಾಪಾತಕವು ಎಸಗಲ್ಪಟ್ಟಿತು.

(೪) ಲೋಕಕಂಟಕನೂ ಮತ್ತು ಮಹಾಬಲಾಢ್ಯನೂ ಆಗಿದ್ದ ತ್ರಿಪುರಾಸುರನನ್ನು ರುದ್ರದೇವರು ಸಂಹರಿಸಿದರು. ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ರುದ್ರದೇವರು ಭೂಮಿಯನ್ನೇ ರಥವನ್ನಾಗಿ ಯೂ, ನಾಲ್ಕು ವೇದಗಳನ್ನೇ ಕುದುರೆಗಳನ್ನಾಗಿ ಯೂ, ಬ್ರಹ್ಮದೇವರನ್ನೇ ಸಾರಥಿಯನ್ನಾಗಿ ಯೂ, ಮೇರು ಪರ್ವತವನ್ನೇ ಧನುಸ್ಸನ್ನಾಗಿ ಯೂ ಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಶ್ರೀಹರಿಯು ಬಾಣ ರೂಪಿಯಾಗಿ, ತ್ರಿಪುರಾಸುರನ ಸಂಹಾರವಾಯಿತು. ಪರ್ವತವನ್ನು (ನಗ) ಧನುಸ್ಸನ್ನಾಗಿ (ಚಾಪ) ಮಾಡಿಕೊಂಡದ್ದರಿಂದ ರುದ್ರದೇವರಿಗೆ “ನಗಚಾಪ” —ಎಂದು ಹೆಸರಾಯಿತು. ನಗಚಾಪರೆಂದು ಖ್ಯಾತನಾಮರಾದ ರುದ್ರದೇವರಿಂದಲೂ ಮಹಾಪರಾಧಗಳು ಎಸಗಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ :—

(1) ಬಾಣಾಸುರನಿಗೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೂ ಉಪಾನಿಷತ್ಯಯದ್ದವಾದಾಗ, ತನ್ನ ಭಕ್ತನಾದ ಬಾಣಾಸುರನಿಗಾಗಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸಂಗಡ ರುದ್ರದೇವರು ಬಲವತ್ತರವಾದ ಯುದ್ಧವನ್ನು ಮಾಡಿದರು.

(2) ರಾಮಾವತಾರದಲ್ಲಿ, ರಾವಣನು ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರನಿಂದ ಸಂಹೃತನಾದ ಮೇಲೆ, ರುದ್ರದೇವರು. ತನ್ನಿಂದ ಅವಧ್ಯನಾಗೆಂದು ಪರಿವನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದ ರಾವಣಾಸುರನನ್ನು ಸಂಹಾರಮಾಡಿದ್ದಕ್ಕಾಗಿ, ಶ್ರೀರಾಮನನ್ನು ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಕರೆದನು.

(3) ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ಮೋಹನೀರೂಪವನ್ನು ಮೋಡಬೇಕೆಂದು ಒಯಸಿ, ಚಿತ್ತಚಾಂಚಲ್ಯದಿಂದ ಆ ಸ್ತ್ರೀರೂಪವನ್ನು ಹಿಡಿಯಲು ಬೆನ್ನೆಟ್ಟ ಹೋಗಿದ್ದು, ಇವೇ ಮುಂತಾದ ಮಹಾಪರಾಧಗಳನ್ನು ರುದ್ರದೇವರು ಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ.

(೫) ಮಹಾ ಜ್ಞಾನಿಗಳಾದ ಭೃಗುನುಷಿಗಳು ಹರಿಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವ

ಷ್ಣು ನಿರ್ಣಯಿಸುವ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ, ವೈಕುಂಠಕ್ಕೆ ತೆರಳಿ, ಶೇಷಶಾಯಿ
ಯಾಗಿ ಪವಡಿಸಿದ್ದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ವಕ್ಷಸ್ಥಳವನ್ನು ಅಸುರಾವೇಶದಿಂದ ಕಾಲಿ
ಂದ ಒದ್ದ ಮಹಾಪರಾಧ.

ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಭಕ್ತರು ನಾನಾಪ್ರಕಾರಗಳಿಂದ ಮಹಾಪಾತಕ
ಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದರೂ, ಸಹ, ಅವುಗಳನ್ನು ದೋಷತ್ವೇನ ಎಣಿಸಲಿಲ್ಲ.
ಜವರ ಮಹಾಪರಾಧಗಳನ್ನು ತನ್ನ ಕಾರುಣ್ಯವಿಶೇಷದಿಂದ, ಕ್ಷಮಾಮಾಡಿದ
ಶ್ರೀಹರಿಯ ಸಹನಶೀಲತ್ವ, ಕ್ಷಮಾಗುಣತ್ವ, ಕಾರುಣ್ಯಗುಣ ಯಾರ್ಯ
ರಿಗೂ ಇಲ್ಲ. ಅತವಿವ ಮಹಾ ದಯಾ ಸಾಗರದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಮಹಿ
ಮೋಷೇತನು !

ಪದ್ಯ (೨೦)

ಮೂಲ :-

ಅಂಗುಟಾಗ್ರದಿ ಜನಿಸಿದಮರತ |
ರಂಗಿಣಿಯು ಲೋಕತ್ರಯಗಳಘ |
ಹಿಂಗಿಸುವಳವ್ಯಾಕೃತಾಕಾಶಾಂತ ವ್ಯಾಪಿಸಿದ ||
ಇಂಗಡಲ ಮಗಳೊಡೆಯನಂಗೋ |
ಸಾಂಗಳಲಿಪ್ಪನುಲನಂತ ಸು |
ಮಂಗಳಪ್ರದನಾನು ಪಾನನಪಾಳ್ಪದೇನರಿದು ||೨೦||

ಅನತರಣಿಕೆ :-

ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನ ವಾಮಪಾದಾಂಗುಟದಿಂದ ಜನಿಸಿದ ಸುರಗಂಗೆಯು
ಜಗತ್ತಯದಲ್ಲಿರುವ ಜನರ ಪಾಪಕ್ಷಾಲನಗೈದು, ಪಾವನಗೊಳಿಸುವಳು.
ಶ್ರೀ ಹರಿಯ ಪಾದೋದ್ಭವೆಯಾದ ಗಂಗೆಯ ಮಹಿಮೆಯೇ ಇಂತಿದ್ದ

ಮೇಲೆ, ಸಮುದ್ರರಾಜನ ಮಗಕಾದ ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರ ರಮಣ ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನ ದಿವ್ಯ ನಾಮಸ್ಮರಣೆಯು ಪರಮಪಾವನವೆಂದು ಹೇಳತಕ್ಕದೇನಿದೆ-ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತಾರೆ - "ಅಂಗುಟಾಗ್ರದಿ. ಎಂಬ ಮೇಲಿನ ಪದ್ಯದಿಂದ.

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ : -

ಅಂಗುಟಾಗ್ರದಿ = ತ್ರಿವಿಕ್ರಮದೇವರ ಎಡಪಾದದ ಅಂಗುಷ್ಟದ (ಹೆಜ್ಜೆ ರಳು) ತುದಿಯ ಉಗುರಿನಿಂದ ಜನಿಸಿದೆ = ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡವಿರ್ಪರವು ಸೀಳಿ, ಉತ್ಪನ್ನವಾದ ಅನುರತರಂಗಿಣಿಯು = ಸುರನದಿಯಾದ ಗಂಗೆಯು ಲೋಕತ್ರಯಗಳ = ಮೂರು ಲೋಕದ (ಭೂಲೋಕ, ಭುವಲೋಕ ಮತ್ತು ಸ್ವರ್ಗ ಲೋಕಗಳ) ಜನರುಗಳ ಅಘ = ಪಾಪಗಳನ್ನು ಹಿಂಗಿಸುವಳು = ಪುಹರಿಸುವಳು [ಶೋಷಣೆ ಮಾಡುವಳು]. ಹೀಗಿರಲು, ಅನ್ಯಾಕೃತಾಣಶಾಂತ = ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದ ಹೊರಭಾಗದಲ್ಲಿ ಮಹತತ್ತ್ವಕ್ಕೆ ಆಚೆಯಲ್ಲಿ, ಲಕ್ಷ್ಮೀಸ್ವರೂಪವಾದ [ರಮಾಭಿಮನ್ಯುವಾದ], ಅವ್ಯಾಕೃತ ಸಾಂಕೀತವಾದ ಆಕಾಶದ, ಕೊನೆಯ ಆವರಣದವರೆವಿಗೂ (ವಾಸುದೇವಾವರಣದವರೆಗೆ) ವ್ಯಾಪಿಸಿದೆ = ವ್ಯಾಪ್ತಗಳಾದ ಇಂಗಡಲ = ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರ (ರಾಜನ) ಮಗಳ = ಪುತ್ರಿಯಾದ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯ (ಕ್ಷೀರಸಾಗರತನಯೆ) ಒಡೆಯನೆ = ಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನ ಅಂಗ = ದೇಹಗತ ಕರಚರಣಾದ್ಯವಯವಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಾಂಗ = ನಖರೋಮಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಇಷ್ಟ = ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಅನುಲ = ಪರಿಶುದ್ಧವಾದ ಅನಂತ = ಅಪರಿಮಿತವಾದ ಸುಮಂಗಳಪ್ರದ = ಉತ್ತಮವಾದ ಶುಭಗಳನ್ನು ಕೊಡುವ (ಸು-ಸಜ್ಜನರಿಗೆ, ಮಂಗಳಪ್ರದ-ಮೋಕ್ಷದಾಯಕವಾದ) ನಾಮ = ಆ ಭಗವನ್ನಾಮವು ಪಾಪಗಳೆನ್ನವು = ಪವಿತ್ರವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವುದು, ಏನೆರಿದು = ಏನಾಶ್ಚರ್ಯ? ಆಶ್ಚರ್ಯವೇನೂ ಇಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ.

ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳು

(೧) ಶ್ರೀ ಸಂಕರ್ಷಣ ಒಡೆಯರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ :-

ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನಾದ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮದೇವರ ಉಗುರಿನಿಂದ ಜನಿಸಿದ ದೇವ ತಾನದಿ, ಸತ್ಯಲೋಕ ಆರಂಭ ಮಾಡಿ, ಭುವಲೋಕದವರೆಗೂ ಇರುವ ಆಯಾಯಾ ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಬೇರೆಬೇರೆ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಕರೆಯಿಸಿಕೊಂಡು, ಆಯಾ ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯಮಾನರಾದ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಪವಿತ್ರರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡತಾ ಭೂಲೋಕಕ್ಕೆ ಬಂದು, ಭಾಗೀರಥಿ ಎಂದು ಹೆಸರುಗೊಂಡು ಹರಿಯುವ ನದಿಗೇ ಮೂರುಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಪಾಪಗಳನ್ನು ನಿಶ್ಚೇಷವಾಗಿ ಶೋಷಣ ಮಾಡತಕ್ಕ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವು ಇರಲಾಗಿ, ಅಂಡದ ಹೊರಗೆ ಮಹತ್ತತ್ವಕ್ಕೆ ಆಚೇಲಿ ವಿದ್ಯಮಾನವಾದ ರಮಾಭಿಮನ್ಯಮಾನವಾದ "ಅಪ್ಯಾಕೃತ" ಸಾಂಕೇತವಾದ ಆಕಾಶದ ಕೊನಿ ಆವರಣವಾದ ವಾಸುದೇವಾ ವರಣದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪ್ತಳಾದ, ವಿರಜಾಖ್ಯಳಾದ, ಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯರಿಗೆ ಲಿಂಗ ಭಂಗಕ್ಕೆ ಕಾರಣಳಾದ. ವೈಕುಂಠಾದಿ ಲೋಕತ್ರಯದಲ್ಲಿ ಉದಕರೂಪದಿಂದ ವಿದ್ಯಮಾನಳಾದ, ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವೇರ ಪತಿಯಾದ ಕರಚರಣಾದಿಏಕಾ ದಶೇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ನಿಯಾಮಕನಾದ, ಪಾರತಂತ್ರ್ಯದಿ ದೋಷಗಳಿಂದ ನಿರ್ಮಲನಾದ, ಅದ್ವಂತಶೂನ್ಯನಾದ, ಮಹಿಮೋಪೇತನಾದ, ಸಜ್ಜನರಿಗೆ ಮೋಕ್ಷ ಕೊಡೋವನಾದ ಆ ಪರಮಾತ್ಮನ ಧ್ಯಾನಾನುಸಂಧಾನದಿಂದ ಉಚ್ಚರಿಸತಕ್ಕ ನಾಮವು ಸರ್ವ ದೋಷಗಳಿಂದ ಪವಿತ್ರರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ, ಮೋಕ್ಷ ಕೊಡತದೆ ಎಂಬುದು ಏನೂ ಅಶ್ಚರ್ಯವಲ್ಲ ಎಂತ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ನಿಶೇಷಾರ್ಥ :-

ಅಮರತರಂಗಿಣೀ ಎಂದರೇ ದೇವನದಿ. ಯಾಕೆ ಈ ನಾಮಧೇಯ ಬಿಂತು ಎಂದರೆ, ಮಹರಾದಿ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ನಾಮಗಳಿಂದ

ಪ್ರವಹಿಸಿ ಭೂಲೋಕಕ್ಕೆ ಬಂದ ಕಾರಣ ಈ ನಾಮಧೇಯ ಬಂತು. ಇಂಥಾ ಅಮರತರಂಗಿಣಿ ಸಾಂಕೇತವಾದ ನದಿ ಭಗೀರಥನ ದೆಶಿಯಿಂದ ಭಾಗೀರಥೀ ಎಂತ ಭೂಲೋಕಕ್ಕೆ ಬಂದಳು. ಪುಣ್ಯ ಪಾಪಲೇಪವಾಗತಕ್ಕದ್ದು ಭೂಲೋಕವು. ಸ್ವರ್ಗಾದಿ ಲೋಕದಿಂದ ಭೂಲೋಕಕ್ಕೆ ಪುನಶ್ಚ ಬರೋಣ ಎಂಬುದು ಪಾಪವಿಶೇಷವೇ. ತದನ್ಯ ಲೋಕಗಳು ಪುನರಾವರ್ತಿ ಲೋಕಗಳಲ್ಲ. ಆತನವ ಲೋಕತ್ರಯಗ್ರಾಹ್ಯ. ಪಾಪಪುಣ್ಯಗಳಿಂದ ಲೋಕತ್ರಯ ಸಂಚಾರವುಳ್ಳ ಭಗವದ್ಭಕ್ತರ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಬಂಧಕವಾದ ಪಾಪಗಳ ಇತರ ನದಿಗಳ ವಿವಿಧ ಕ್ಷಯಾ ಆತಿಶಯವಾಗಿ ಶೋಷಿಸತಕ್ಕವಳು ಎಂದರೇ. ಕೆಲವು ಪಾಪಗಳ ನಾಶ ಮಾಡತಕ್ಕವಳು. ಭಗವಂತನ ಅಂಗುಷ್ಟ ಸೋಕಿದ ಭಾಗೀರಥಿಗೇ ಇಂಥಾ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಇದ್ದದ್ದುಮಾತೆ ಭಾಗಿರಥಿಯ ಒಡೆಯ ಪರಮಾತ್ಮಗೆ ಎಷ್ಟು ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿರಬೇಕು ? ಎಂಥ ಭಾವ.

(೨) “ಭಾವಪ್ರಕಾಶಿಕೆ - ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ :-

ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನ ಎಡಗಾಲಿನ ಅಂಗುಷ್ಟಾದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಗಂಗೆಯೇ ಭೂಲೋಕ, ಭುವರ್ಲೋಕ ಮತ್ತು ಸ್ವರ್ಗಲೋಕವಾಸಿಗಳಾದ ಎಲ್ಲರ ಪಾಪಗಳನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವಳೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯಾಗಿರುವುದು. ಹೀಗಿರಲು ಕ್ಷೀರಸಾಗರನ ಮಗಳಾದ ಲಕ್ಷ್ಮೀಗೆ ಪತಿಯಾದ ಲಕ್ಷ್ಮೀಸ್ವರೂಪವಾದ ಅವ್ಯಾಕೃತಾಕಾಶದ ಕೊನೆಯಪರೆಗೂ, ಒಳಗೂ ಹೊರಗೂ ಸಹ ವ್ಯಾಪಿಸಿ ಕೊಂಡಿರುವ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನ ಅಪರಿಮಿತವಾದ ನಾಮವು, ಅಂದರೆ, ಪರಮಾತ್ಮನ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಕರಚರಣಾದ್ಯವಯವಗಳು, ನಖರೋಮಾದಿಗಳು. ಇವುಗಳ ಒಂದೊಂದು ಭಾಗದಲ್ಲಿಯೂ ಅಪರಿಮಿತವಾದ ಗುಣನಾಮಗಳು ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುವು. ಈ ವಿಷಯವು ಮೊದಲನೆಯ ಸಂಧಿಯ ಎರಡನೆಯ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ— “ಕ್ರಿಯಾನಿಶೇಷಗಳ ಬಗೆಬಗೆಯ ನೂತನವ ಕಾಣುತ” —ಎಂಬ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತಾರಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು. ಇಂತಹ ನಿರ್ಮುಷ್ಣವಾದ, ನಿರ್ಮಲವಾದ ಭಗವನ್ನಾಮವು ಮೂರು ಲೋಕವನ್ನೂ ಪವಿತ್ರವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವುದೆಂದರೆ ಅಶ್ಚರ್ಯವೇನು ? ಸಹಜವೇ ಸರಿ.

ವಿಶೇಷಾರ್ಥ :—

“ಅಂಗುಲಾಗ್ರದಿ ಜನಿಸಿದ ಮರತರಂಗಿಣಿಯು”- ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಭಾಗವತ ಪಂಚವಸ್ತುಂಧದಲ್ಲಿ- “ತತ್ರ ಭಗವತಃ ಸಾಕ್ಷಾದ್ಯಜ್ಞಲಿಂಗಸ್ಯ ವಿಷ್ಣೋರ್ವಿಕ್ರಮತೋ ನಾನುಸಾದಾಂಗುಷ್ಠ ನಖ ನಿಭಿನ್ನೋಧ್ವಾಂಡಕಟಾಹ ವಿನರೇಣಾಂತಃಪ್ರವಿಷ್ಟಾಯಾಃ” ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಈ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಪಾಮು (ಎಡದ) ಪಾದಾಂಗುಷ್ಠವು ಮೇಲಿನ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಕ್ಕೆ ತಗುಲಿ, ಅದು ಒಡೆಯಲು ಬಾಹ್ಯೋದಕವು ಒಳಗೆ ಬಂದಿತು. ಆದಕೈನೇ ದೇವನದಿ ಎಂತಲೂ, ಗಂಗೆ ಎಂತಲೂ ಹೆಸರಾಯಿತು.

“ಗಂಗಾ ಗಂಗೇತಿಯೋ ಬ್ರೂಯಾದ್ಯೋ ಜನಾನಾಂ ಶಕ್ಯೇರಪಿ | ಮುಚ್ಯತೇ ಸರ್ವಸಾಪೇಭ್ಯೋ ವಿಷ್ಣುಲೋಕಂ ಸಗಚ್ಯತಿ ||” -ಎಂಬೀ ನೇದಪ್ರಮಾಣಬಲದಿಂದ ಗಂಗೆಯು ಸರ್ವಪಾಪಹರಳೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುವುದು.

ಅವ್ಯಾಕೃತಾಕಾಶವೆಂದರೆ— ನಮ್ಮ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣುವ ಪ್ರಾಕೃತಾಕಾಶವಲ್ಲದ, ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದ ಹೊರಭಾಗದಲ್ಲಿ ಪ್ರಳಯಕಾಲದಲ್ಲೂ ಸಹ ಇರುವ ಆಕಾಶವು. ಆದರೆ ಪ್ರಳಯಕಾಲದಲ್ಲಿ “ನಾಸರಾಸೀನೋ ಸಧಾಸೀತ್ತಿ ಧಾನೀ”- ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸದಸತ್ತಾದ ಯಾವ ವಸ್ತುವೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು. ಹೀಗಿರಲು ಈ ಆಕಾಶವು ಇರುವದೆಂಬುದು ಆ ಶ್ಲೋಕಕ್ಕೆ ವಿರೋಧವಾಯಿತಲ್ಲವೆಂದರೆ, ಪ್ರಳಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಕೃತವಾದ ಆಕಾಶ, ಉದಕ ಮೊದಲಾದವು ಇರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಅರ್ಥವೇ ಹೊರತು, ಅವ್ಯಾಕೃತಾಕಾಶವು ಇರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದರ್ಥವಲ್ಲ. ಆದೇಕೆಂದರೆ, ಶ್ರೀ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯು ಪ್ರಳಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇದ್ದೇ ಇರುವಳೆಂಬ ವಿಷಯವನ್ನು— “ಜಗದು ದರನ” —ಎಂಬ ಪದ್ಯದಿಂದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತಾರ ಮಾಡಿಯೇ ಇದೆ. ಆ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯೇ ಅವ್ಯಾಕೃತಾಕಾಶರೂಪಳಾಗಿಯೂ ತಮೋರೂಪಳಾ

ಗಿಯೂ ಇರುತ್ತಿರುವಳು. ಆದುದರಿಂದ ಮೇಲಿನ ಶ್ರುತಿಗೆ ವಿರೋಧವಾಗಿ ಲಿಲ್ಲನೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಅವ್ಯಾಕ್ರತಾಕಾಶವು ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದ ಹೊರಗೆ ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವ್ಯಾಪ್ತವಾಗಿರುವುದು. ಅದರ ಅಂತವೆಂದರೆ, ಅದು ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪ್ತವಾಗಿರುವದೋ, ಅದರ ಕಡೆಯ ಭಾಗದವರೆಗೂ ಪರಮಾತ್ಮನು ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡಿರುವನು. ಇಂತಹ ಪರಮಾತ್ಮನ ಕರಚರಣಾದ್ಯಂಗಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ರೋಮನಖಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕೂಡ ಅನಂತಾನಂತವಾಗಿ ಗುಣನಾಮಾದಿಗಳು ತುಂಬಿರುವುವು. ಇಂತಹ ನಾಮಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ರೋಮದ ಅನೇಕ ಭಾಗಮೊಳಗಿನ ಒಂದು ಭಾಗದಲ್ಲಿ ತೋರುವ ನಾಮಗಳನ್ನು ಹುಡುಕುತ್ತಾ, ನೂತನ ನೂತನವಾದ ಗುಣಗಳನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಲೇ ಇದ್ದರೂ ಪಾರಾಗಾಣಲು ಆಕೆಯಿಂದ ಆಗಲಿಲ್ಲವೆಂದದೇಲಿ, ಆ ಪರಮಾತ್ಮನ ನಾಮದ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಎಷ್ಟೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು ? ಇಂತಹ ನಾಮವು ಜಗತ್ತನ್ನು ಪವಿತ್ರವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವುದು ಏನಾರ್ಥಯ ? ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನೇ ದಾಸರಾಯರು ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವರು. ||೨೦||

(೩) “ಭಾವದರ್ಪಣ ಟೀಕಾ” -ನ್ಯಾಯಾನ :—

ಸಮಸ್ತ ಜನಗಳ ಪಾಪಗಳನ್ನು ಭಾಗೀರಥಿಯು ಪರಿಹಾರ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಶಕ್ತನಾದಮೇಲೆ ತತ್ಪ್ರಿಯಾದ ಶ್ರೀಹುಯು ಪಾಪನಾಶನ ಮಾಡುವುದು ಏನಾರ್ಥಯವೆಂದು ಕೈಮುಕ್ಯನ್ಯಾಯದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—“ಅಂಗುಟಾಗ್ರದಿ” —ಎಂಬ ಈ ಪದ್ಯದಿಂದ.

ಅಂಗುಟಾಗ್ರದಿ = ಪಾದಾಂಗುಷ್ಟತುದಿಯಿಂದ (ನಖದಿಂದ) ಜನಿಸಿದ = ಹುಟ್ಟಿದ. ಅಮರತತಂಗಿಣಿ = ದೇವತಾನದಿಯಾದ ಭಾಗೀರಥಿ. ಅವ್ಯಾಕ್ರತಾಕಾಶ = ಶ್ರೀಭಾಗದಲ್ಲಿಟ್ಟ ಆಕಾಶ. ಅಘ = ಪಾಪ. ಹಿಂಗಿಸುವಳು = ಪರಿಹರಿಸುವಳು. ಅಂತ = ಕೊನಿ. ವ್ಯಾಪಿಸಿದ = ತುಂಬಿಕೊಂಡಿದಂಥ ಇಂಗಡಲ = ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರ. ಒಡೆಯ = ಪತಿ. ಅಂಗೋಪಾಂಗಗಳಲ್ಲಿ = ಕರ್ಣೋಪಕರ್ಣಗಳಲ್ಲಿ. ಅಮಲ = ನಿರ್ಮಲ. ಅನಂತ = ಅಂತವಿಲ್ಲದ್ದು. ಅರಿದು = ಅಶ್ವರ್ಯ ||೨೦||

(೪) ತಾಮ್ರಪರ್ಣಿಯ ನ್ಯಾಖ್ಯಾನ :-

ಅಂಗುಲಾಗ್ರದಿ = ಶ್ರೀ ವಾಮನದೇವರ ಎಡಪಾದದ ಹೆಚ್ಚೆರಳಿನ ಉಗುರಿನ ತುದಿಯಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡವು ಭಿನ್ನವಾಯಿತು. ಆಗ ಅವ್ಯಾಕೃತಾಕಾಶದಿಂದ ಜಲಧಾರೆಯು ಒಳಗೆ ನುಗ್ಗಿತು. ಜನಿಸಿದ = ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದಲ್ಲಿ ಉದಿಸಿ ಬಂದ. ಅಮರತರಂಗಿಣಿಯು = ವೇನನವಿಯಾದ ಗುಗೆಯು. ಲೋಕತ್ರಯಗಳ ಅಘ ಹಿಂಗಿಸುವಳು = ಸ್ವರ್ಗ-ಮರ್ತ್ಯ-ಪಾತಾಳ ಲೋಕಗಳಿರುವ ಜನರ ಪಾಪಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವಳು. ಅದಮೇಲೆ, ಇಂಗಡಲ ಮಗಳೊಡೆಯ = ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಉತ್ಪನ್ನಳಾದ ಶ್ರೀ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರ ರಮಣನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು. ಅಂಗೋಪಾಂಗಗಳಲ್ಲಿಷ್ಟು = ಕರಣಚರಣಾದಿ ಅಂಗಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಮತ್ತು ನವಿರೋವಾದಿ ಉಪಾಂಗಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವ ಪರಿಪೂರ್ಣವಾದ ಸ್ವಾಭಿನ್ನ (ತನ್ನಿಂದ ಭೇದವಿಲ್ಲದ) ರೂಪಗಳ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವ ಅಮಲ = ಪವಿತ್ರವಾದ ಅನಂತ = ಅನೇಕ ಸಲ = ಸಮೀಚೀನಗಳಾದ ಮಂಗಳಪ್ರದ = ಜ್ಞಾನಾನಂದಾದಿ ಕಲ್ಯಾಣಕರವಾದ ಭಗವನ್ನಾಮವು ಪಾಪವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವನೆಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುದಿನ್ನೇನಿದೆ ! ಇದು ಕೈಮುತ್ತು ನ್ಯಾಯದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ||೨೦||

(೫) ಜನುಖಂಡಿ ಶ್ರೀ ನಾದಿರಾಜಾಚಾರ್ಯರ ನ್ಯಾಖ್ಯಾನ

(ಸಂಸ್ಕೃತ ಮೂಲ) :-

ಕೈಮುತ್ಯೇನ ಸಾರ್ಥಕ ಮತಾನಾಂ ಹರಿನಾಮ್ನಾಂ ವೃಜಿನಾತ್ ರಕ್ಷಕತ್ವಂ ವಕ್ತೃ || ಅಂಗುಲೇತಿ = ಅಂಗುಷ್ಠಾ. ತರಂಗಿಣೀ = ಗಂಗಾ | ಅವ್ಯಾಕೃತೇತಿ = ಬಹಿಷ್ಕಾರನಾಮ (ಗಂಗಾ) ವಿಶೇಷಣಂ | ಹಿಂಗಿಸುವಳು = ಕಳೆಯುವಳು. ಇಂಗಡಲ = ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರ. ಮಗಳು = ರಮಾ ಇಷ್ಟವಾಚಕತ್ವೇನ. ಏನರಿದು = ಏನಾಶ್ಚರ್ಯ ? ||೨೦||

ಕನ್ನಡಾನುವಾದ :-

“ಕೈನುತ್ಯ” —ಯುಕ್ತಿಯಿಂದ ಸಾರ್ಥಕ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಭಗವನ್ನಾಮಗಳಿಗೆ ಪಾಪಪರಿಹಾರಕತ್ವ ಭಾವಶಕ್ತಿಗಳುಂಟು — ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ “ಅಂಗುಟಾಗ್ರದಿ” — ಎಂಬ ಪದ್ಯದಿಂದ.

ಅಂಗುಟಾಗ್ರದಿ ಜನಿಸಿದ ಮರತರಂಗಿಣೀ-ಎಂದರೆ, ಭಾಗೀರಥೀ ನದಿಯು. ತ್ರಿವಿಕ್ರಮದೇವರ ಎಡಪಾದದ ಹೆಚ್ಚಿರಳಿನ ಉಗುರಿನ ತುದಿಯಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ ವಿರ್ಪರವು ಸೀಳಿದಾಗ, ಗಂಗಾದೇವಿಯು ಉಗಮಿಸಿದಳೆಂದು ಪುರಾಣಪ್ರಸಿದ್ಧ. ಅವ್ಯಾಕೃತಾಕಾಶ = ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದ ಹೊರಗಿರುವ ಆಕಾಶ. ಹಿಂಗಿಸುವಳು = ಕಳೆಯುತ್ತಾಳೆ, ಇಂಗಡಲ ಮಗಳು = ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರನ ಮಗಳಾದ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯು. “ಅಂಗೋಪಾಂಗಗಳಿಷ್ಟ” — ಎಂಬಲ್ಲಿ “ಇಷ್ಟ” ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಪಾಚಕವಾಗಿ “ಇರುವ” ಎಂದು ಅರ್ಥ ಮಾಡಬೇಕು. ಏನೆಂದು = ಏನಾಶ್ಚರ್ಯ ! ||೨೦||

(೭) “ಗುರುಹೃದಯ ಸ್ತಕಾಶಿಕೆ” -ನ್ಯಾಖ್ಯಾನ :-

ದೇವರ ಅಂಗುಷ್ಟಾಗ್ರದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ದೇವಗಂಗೆ, ಲೋಕತ್ರಯದಲ್ಲಿ ಜನರ ಪಾಪಪರಿಹರಿಸುವಳು. ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದ ಹೊರಗೂ ಇರುವ ಅವಿಶಾರವಾದ ಆಕಾಶದ ತನಕ ಖ್ಯಾಪಿಸಿದ, ಇಂಪಾದ ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರದ ಪುತ್ರಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀಯ ಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ (ಇಂಗಡಲಮಗಳೊಡೆಯನ) ಸರ್ವಾಂಗದಲ್ಲಿರುವ ಶುಭಪ್ರದ ನಿರ್ದೋಷನಾರಾಯಣಾದಿ ನಾಮಸ್ಮರಣೆ ಜನರನ್ನು ಪವಿತ್ರರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವುದು ಏನೂ ಹೆಚ್ಚಲ್ಲ. ||೨೦||

ಸರ್ವನ್ಯಾಖ್ಯಾನಸಾರಸಂಗ್ರಹ :-

ಶ್ರೀಹರಿಯು ವಾಮನಾವತಾರವನ್ನು ತಾಳಿ, ಬಲಿಯಿಂದ ಮೂರು ಪಾದದಷ್ಟು ಭೂನಿಯನ್ನು ದಾನವಾಗಿ ಪಡೆದ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮನಾಗಿ

ಚಳಿದನು. ಆಗ ತನ್ನ ಎಡಗಾಲಿನಿಂದ ಉರ್ಧ್ವಲೋಕಗಳನ್ನು ಅಳಿದು, ದಾನವಾಗಿ ಪಡೆದುಕೊಂಡನು. ಆ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮಾವತಾರಿ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನ ಎಡಪಾದ ಹೆಚ್ಚಿರಳಿನ ಉಗುರಿನ ತುದಿಯು ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ ಖರ್ಚು ರಕ್ಕೆ ಸೋಕಿತು, ಆಗ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ ಬರ್ಪರವು ಸೀಳಿ. ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದ ಹೊರಗಿನ ಬಾಹ್ಯೋದಕವು ಆ ರಂಧ್ರದಿಂದ ಕೆಳಗೆ ಇಳಿಯಿತು. ಈ ಜಲಧಾರೆಯೇ ದೇವನದಿಯಾದ ಗಂಗೆ. ಶ್ರೀಹರಿಯ ಪಾದೋದ್ಭವಯಾದ ಆ ಅಮರತರಂಗಿಣಿಯನ್ನು ಸತ್ಯಲೋಕದಲ್ಲಿ ಚತುರ್ಮುಖಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಪೂಜಿಸಿ, ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಪ್ರೋಕ್ಷಿಸಿಕೊಂಡರು. ಅವರ ಕಮಂಡಲುವನ್ನು ತುಂಬಿ, ಹೊರಸೂಸಿದಿಂದ ಗಂಗೆಯನ್ನು ಮಹರುದ್ರದೇವರು ತಮ್ಮ ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿ, "ಗಂಗಾಧರ"ನೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದರು. ಅನಂತರ ಭಗೀರಥನ ಪ್ರಯತ್ನದಿಂದ, ಗಂಗಾಮಾತೆಯು ಭೂಲೋಕಕ್ಕೆ ಪ್ರವೇಶಿಸುವಾಗ, ಸ್ವರ್ಗಲೋಕ, ಭುವಲೋಕ ಮತ್ತು ಭೂಲೋಕ (ಲೋಕತ್ರಯಗಳ) ದ ಜನರ ಪಾಪಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿದಳು. (ಅಘ ಹಿಂಗಿಸುವಳು). ನಮ್ಮ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಗೋಚರಿಸುವ ಈ ಆಕಾಶವು (ಅವಕಾಶಪ್ರದ) ಭೂತಾಕಾಶವು, ಇದು ಪ್ರಾಕೃತವಾದದ್ದು. ಆದರೆ, ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದ ಹೊರಗೆ ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವ ಆಕಾಶಕ್ಕೆ "ಅವ್ಯಾಕೃತಾಕಾಶ"ವೆಂದು ಹೆಸರು. ಇಮೆಯಾವ ವಿಚಾರವನ್ನೂ ಹೊಂದದೆ ಅಪ್ರಾಕೃತರೂಪದಲ್ಲಿರುವುದು. ಈ ಆಕಾಶವು ಅಂಡದ ಹೊರಗೆ, ಮಹತತ್ತ್ವಕ್ಕೆ ಆಚೀಲಿ ವಿದ್ಯಮಾನವಾಗಿ, ರಮಾಭಿಮನ್ಮಮಾನವಾಗಿದೆ. ಶ್ರೀ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರೇ ಅನ್ಯಾಕೃತಾಕಾಶರೂಪಳಾಗಿದ್ದು ತಮೋಗುಣಾಭಿಮಾನಿಯಾದ ದುರ್ಗಾರೂಪದಿಂದಿರುವರು. ಇಂತಹ ಅವ್ಯಾಕೃತಾಕಾಶವು. ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪ್ತವಾಗಿರುವುದೋ, ಅದರ ಕೊನೆಯ ಭಾಗದವರೆಗೂ (ಅವ್ಯಾಕೃತಾಕಾಶಾಂತ) ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡಿರುತ್ತಾನೆ. ಅವ್ಯಾಕೃತಾಕಾಶದ ಕೊನೆ (ಆಂತ) ಆವರಣವೇ "ವಾಸುದೇವಾವರಣ"ವೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವು. ಈ ಆವರಣದಲ್ಲಿ ವಿರಜಾಖ್ಯಳಾಗಿ, ಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯರ ಲಿಂಗಭಂಗಕ್ಕೆ ಕಾರಣಳಾದ ಶ್ರೀ ರಮಾದೇವಿಯು ವ್ಯಾಪ್ತಳಾಗಿರುವಳು. ಏತಾದ್ಯಶಮಹಿಮೋಪೇತರಾದ ಶ್ರೀ ಲಕ್ಷ್ಮೀ

ದೇವಿಯು ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರರಾಜನ ಮಗಳು (ಇಂಗಡಲ ಮಗಳು)-ಇವಳ ಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನ ಜ್ಞಾನಾನಂದದಾತ್ಮಕವಾದ ದೇಹದಲ್ಲಿರುವ ಕರಚರಣಾದ್ಯವಯಗಳಲ್ಲಿ (ಆಂಗ) ಮತ್ತು ನಖರೋಮಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ (ಉಪಾಂಗಗಳಿಲ್ಲ)- ಇವುಗಳ ಒಂದೊಂದು ಭಾಗದಲ್ಲಿಯೂ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಗುಣನಾಮಗಳು ಅಪರಿಮಿತವಾಗಿ ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡಿವೆ. ಇಂತಹ ಪವಿತ್ರ ತಮವಾದ (ಅಮಲ), ಮತ್ತು ಅಪರಿಮಿತವಾದ (ಅನಂತ) ಜ್ಞಾನಾನಂದಾದಿ ಕಲ್ಯಾಣಗುಣಭರಿತವಾದ ಶುಭಪ್ರದಾಯಕವಾದ (ಸುಮಂಗಳಪ್ರದ) ಭಗವನ್ನಾಮವು ಪಾಪಪರಿಹಾರಕ ಎಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುದಿನ್ನೇನಿದೆ ? ಇದು ಕೈಮುತ್ಯ ನ್ಯಾಯದಿಂದ ಸ್ವತಃ ಸಿದ್ಧವೇ ಅಗಿದೆ ||೨೦||

ಪದ್ಯ (೨೧)

ಮೂಲ :-

ಕಾಮಧೇನು ಸುಕಲ್ಪತರು ಚಿಂ |
 ತಾಮಣಿಗಳನುರೇಂದ್ರಲೋಕದಿ |
 ಕಾಮಿತಾರ್ಥಗಳೇವನಲ್ಲದೆ ಸೇನೆ ಮಾಳ್ವರಿಗೆ ||
 ಶ್ರೀಮುಕುಂದನ ಪರಮಮಂಗಳ |
 ನಾಮ ನರಕಸ್ಥರನು ಸಲಹಿತು |
 ಸಾಮರರ ಸಂಡಿತರೆನಿಸಿ ಪುರುಷಾರ್ಥ ಕೊಡುತಿಹುದು ||೨೧||

ಅನತರಣಿಕೆ :-

ಕಾಮಧೇನು, ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷ, ಚಿಂತಾಮಣಿಗಳೆಂಬ ಅಪೂರ್ವವಸ್ತುಗಳು ಇಂದ್ರದೇವರ ಸ್ವರ್ಗಲೋಕದಲ್ಲಿದ್ದು, ಅವುಗಳನ್ನು ಸೇವಿಸುವರಿಗೆ, ಇಷ್ಟಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಕೊಡುವುವು. ಆದರೆ ಮೋಕ್ಷಪ್ರದನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಮಂಗಳಕರವಾದ ನಾಮವು ಭಜಕರ ಪಾಪಗಳನ್ನು ಪರಿಹಾರ ಮಾಡುವುದಲ್ಲದೆ, ಪರಮ

ಪುರುಷಾರ್ಥಪ್ರದವಾಗಿದೆ ಎಂದು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ- "ಕಾಮಧೇನು" -ಎಂಬ ಈ ಪದ್ಯದಿಂದ.

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ :-

ಕಾಮಧೇನು = ಕಾಮಿತಾರ್ಥಗಳನ್ನು ನೀಡುವ ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಉತ್ಪನ್ನವಾದ ಗೋವು. ಸುಕಲ್ಪತರು = ಅದೇ ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಉತ್ಪನ್ನವಾದ ದೇವಲೋಕದ ಪಾರಿಜಾತವೃಕ್ಷವು (ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷ) ಚಿಂತಾಮಣಿ = ಚಿಂತಿಸಿದ್ದನ್ನು ಕೊಡುವ ತೇಜೋಮಯವಾದ ಒಂದು ಮಾಣಿಕ್ಯವಿಶೇಷ. ಇವುಗಳೆಲ್ಲವು. ಅಮರೇಂದ್ರಲೋಕದಿ = ದೇವೇಂದ್ರನ ಲೋಕದಲ್ಲಿ (ಸ್ವರ್ಗಲೋಕದಲ್ಲಿ) ಸೇನೆನಾಳ್ಪರಿಗೆ = ಸೇವಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡತಕ್ಕವರಿಗೆ ಕಾಮಿತಾರ್ಥಗಳ = ಇಷ್ಟಾರ್ಥಗಳಾದ ಅರ್ಥಕಾಮಗಳನ್ನು (ಅಪೇಕ್ಷಿತವಾದ ಈ ಫಲಗಳು ನಶ್ಚರ) ಈವುನಲ್ಲದೆ = ಕೊಡುವುದೇ ಹೊರತು ಇನ್ನೇನನ್ನೂ ಕೊಡಲಾರವೆಂದರ್ಥ. ಶ್ರೀ ಮುಕುಂದನ = ಮೋಕ್ಷಪ್ರದನಾದ ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನ ಪರಮ = ಅತ್ಯುತ್ತಮವಾದ (ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ) ಮಂಗಳನಾಮ = ಶುಭಕರವಾದ ಭಗವನ್ನಾಮಗಳು ನರಕಸ್ಥರನು = ನರಕವಾಸಿಗಳನ್ನು ಸಲಹಿತು = ನರಕದಿಂದ ದೂರಮಾಡಿ ಉದ್ಧರಿಸಿತು ಸಾನುರರ = ವಿಷಯಾಸಕ್ತರಾದ ಸಾಧಾರಣಜನರನ್ನು (ಮಂದಮತಿಗಳನ್ನು) ಪಂಡಿತರೆನಿಸಿ = ಜ್ಞಾನವಂತರೆಂದು ಪ್ರಖ್ಯಾತಗೊಳಿಸಿ ಪುರುಷಾರ್ಥ = ಧರ್ಮ, ಅರ್ಥ, ಐಮ ಮತ್ತು ಮೋಕ್ಷಗಳೆಂಬ ಚತುರ್ವಿಧ ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಿರುವುದು = ಕೊಡುತ್ತಿದೆ.

ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳು

(೧) ಶ್ರೀ ಸಂಕರ್ಷಣ ಒಡೆಯರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ :-

ಕಾಮಧೇನು, ಕಲ್ಪತರು ಮತ್ತು ಚಿಂತಾಮಣಿ-ಈ ಮೂರೂ ಇಂದ್ರ

ಲೋಕ ಮತ್ತು ಸ್ವರ್ಗಲೋಕಗಳಲ್ಲಿದ್ದು, ತಮ್ಮಗಳನ್ನು ಸೇವೆ ಮಾಡುತ್ತಿರಿಸಿ ನಶ್ವರವಾದ ಇಷ್ಟಾರ್ಥಗಳು ಶಕ್ತಿಯುಸಾರ ಕೊಡತಕ್ಕ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಉಳ್ಳದ್ದೇ ಹೊರತು, ಶಾಶ್ವತವಾದ ಸ್ವರ್ಗಲೋಕ. ಮೋಕ್ಷ, ಬಿಂಬಾರೋಕ್ಷ ಇವು ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಕೊಡತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲ. ಆದರೆ, ಮೋಕ್ಷಪ್ರದವಾದ ತ್ರಿಮುನ್ನಾರಾಯಣ ದೇವರ ಶುಭಕರಗಳಾದ ನಾಮಗಳು ಉಚ್ಚಾರಣಮಾತ್ರ ದಿಂದ ಘೋರವಾದ ನರಕದಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದಂತಹ ಜೀವರುಗಳನ್ನು ಮಹಾಜ್ಞಾನವಂತರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ, ಧರ್ಮಾರ್ಥಕಾಮಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು, ಸಂರಕ್ಷಣೆ ಮಾಡುವುದು. ಅನಂತಾನಂತ ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದಲ್ಲಿ ಸೃಷ್ಟಿಗೆ ಬರತಕ್ಕ ಭಕ್ತ ಜನರಿಗೂ ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಕೊಡತಾ ಇರತದೆ. ಭಗವನ್ನಾಮೋಚ್ಚಾರಣೆ ಏತಾದ್ಯಶವಾದದ್ದು ಎಂತ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ವಿಶೇಷಾರ್ಥ :-

ಮಂಗಳನಾಮವು ನರಕಸ್ಥರನ್ನು ಸಲಹಿತು. ಇದರ ಪ್ರಮೇಯ ಏನೆಂದರೆ, ನಾರದರು ನರಕಗಳ ನೋಡೋದಕ್ಕೆ ಹೋದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆ ನರಕಗತ ಜನರುಗಳ ಕಷ್ಟ ದುಃಖಗಳ ನೋಡತಾರದೇ ದಯಾಳುಗಳಾಗಿ ನಾರಾಯಣ ಶಬ್ದಗಾನ ಮಾಡಲು.

“ತಚ್ಚುತ್ವಾ ನರಕಸ್ಥಾಃ ತೇ ಹರೀರ್ನಾಮಾಮೃತಂ ಶುಭಂ |
ಮುಕ್ತಾಸ್ತು ಯಾತನಾಸ್ಥಾನಾತ್ ಮೃತ್ಯುಪಾಶಾಶ್ಚ ಸರ್ವತಃ || ತತ್ಕೃ
ಣಾತ್ಪುಷ್ಪಕಾರೂಢಾಃ ದಿವ್ಯರೂಪಧರಾಽಭವನ್ | ದಿವಂ ಜಗ್ಮುಃ |
ಪ್ರಾಂಜಲಯಃ ಸ್ತುವಂತೋ ನಾರದಂ ಮುನಿಂ..||”

—ಎಂಬ ಪ್ರಮಾಣಗಳು ಇರುವುದರಿಂದಲೂ ಈ ಪ್ರಕಾರ ಭಕ್ತರನ್ನು ಉದ್ಧಾರ ಮಾಡಿತು. ಆದರೆ ದೈತ್ಯರಿಗೆ ಶ್ರವಣವಾಗಿ ಅವರಿಗೆ ಆ ನಾಮದಲ್ಲಿ ದ್ವೇಷ ಅಧಿಕವಾಗಿ ನರಕದಲ್ಲೇ ಉಳಿದರು. ಈ ಪ್ರಕಾರ ಭಗವನ್ನಾಮ ಮಹಾತ್ಮ್ಯವಂತ ತಿಳಿಕೊಂಡು ಸದಾ ಭಗವದ್ಧ್ಯಾನಮಾಡಬೇಕು. ||೨೦||

(೨) "ಭಾವಪ್ರಕಾಶಿಕೆ" ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ :-

ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಇಷ್ಟಾರ್ಥವನ್ನು ಪೂರ್ಣ ಮಾಡುವುದೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಪಡೆ ದಿರುವುದು ಮೂರು ವಸ್ತುಗಳು—ಕಾಮಧೇನು ಎಂಬ ಹಸು ಒಂದು. ಟ್ಟುಪ್ರಕ್ಷ ಎಂಬ ಮರವೊಂದು. ಚಿಂತಾಮಣಿ ಎಂಬ ಮಾಣಿಕ್ಯ ಒಂದು. ಇವು ಮೂರು ಸ್ವರ್ಗದಲ್ಲಿರುವುವು. ಸೇವೆ ಮಾಡುವ ಸ್ವರ್ಗವಾಸಿಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರವೇ ಕಾಮಿತಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಕೊಡುವುವು. ಆ ಕಾಮಿತಾರ್ಥವು ಸ್ವರ್ಗ ದಲ್ಲಿರುವವರಿಗೂ ಅನುಭವಿಸಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ ನಶ್ವರ ಸುಖವನ್ನೇ ಅಂದರೆ, ಅನಿತ್ಯವಾದ ಐಶ್ವರ್ಯವನ್ನು, ಸ್ತ್ರೀಯಾದಿ ಭೋಗಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಕೊಡು ವುವು. ಪರಮಾತ್ಮನ ಮಂಗಳಕರವಾದ ನಾಮವು ಹದಿನಾಲ್ಕು ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಕಾಮಿತಾರ್ಥವೆಂದರೆ, ಧರ್ಮ, ಅರ್ಥ, ಶಾಂತಿ ಮತ್ತು ಮೋಕ್ಷಗಳೆಂಬ ಚತುರ್ವಿಧಪುರುಷಾರ್ಥಗಳನ್ನೂ ಕೊಡು ವುದು. ಒಂದಾನೊಂದು ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಾರದರು, ಯಮಲೋಕಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ, ಅಲ್ಲಿ ನರಕಯಾತನೆಯನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿರುವ ಪಾಪಿಗಳನ್ನು ನೋಡಿ, ಬಹಳ ಕನಿಕರದಿಂದ— "ನಾರಾಯಣ ಅನಂತ ಹರೇ ಮುರಾರೇ ಗೋವಿಂದ, ದಾದೋದರ ಮಾಧವೇತಿ"- ಎಂದು ಉಚ್ಚ ಧ್ವನಿಯಿಂದ ಎತ್ತರವಾದ ಒಂದು ಶಿಲೆಯ ಮೇಲೆ ನಿಂತು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಕೇಳಿಬರುವಂತೆ ಗಾನ ಮಾಡಿದರು. ಆ ಶಬ್ದವು ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದ ಕೂಡಲೇ ಆ ಪಾಪಿಗಳೆಲ್ಲರೂ ಪಾಪದಿಂದ ಮುಕ್ತ ರಾಗಿ, ವಿಮಾನಾರೂಢರಾಗಿ ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದರು. ನರಕಲೋಕವೇ ಶೂನ್ಯ ವಾಯಿತು. ಕಾಮಧೇನು ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ಸ್ವರ್ಗಲೋಕದಲ್ಲಿರುವವರಿ ಗಲ್ಲದೆ ಮತ್ತಾವ ಲೋಕದವರಿಗಾದರೂ ಪ್ರಯೋಜನ ಉಂಟೆ ? ಇಲ್ಲ. ಪರಮಾತ್ಮನ ನಾಮಕ್ಕೆ ಯಾವ ಲೋಕವಾದರೇನು ? ಎಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಭಕ್ತಿ ಯಿಂದ ಉಚ್ಚಾರಣೆ ಮಾಡಲು ಇಹಪರಂಗಳಲ್ಲಿ ಸುಖವನ್ನು ಕೊಡುವುದು, ಅಜ್ಞಾನಿಗಳನ್ನು ಮಹಾಜ್ಞಾನಿಗಳನ್ನಾಗಿಯೂ ಪಂಡಿತರನ್ನಾಗಿಯೂ ಮಾಡು ವುದು, ಪ್ರಹ್ಲಾದನು ಯಾವ ಗುರುಗಳ ಸೇವೆ ಮಾಡಿ ಯಾವ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು

ಕಲಿತಿದ್ದನು ? ಧ್ರುವನು ಯಾರಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡಿದ್ದನು ? ಇವರೆಲ್ಲರೂ ಜ್ಞಾನಿಗಳಾಗಿ ಪಂಡಿತರಾದುದು ಯಾವುದರಿಂದ ? ಕೇವಲ ಭಗವನ್ನಾಮದ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದಲೇ ಅಲ್ಲವೇ ? ಅದುದರಿಂದ ಸರ್ವರಿಗೂ ಭಗವನ್ನಾಮವು ಚತುರ್ವಿಧ ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಕೊಡುವುದೆಂಬ ವಿಷಯವು ನಿಸ್ಸಂಶಯವು. ॥೨೧॥

(೩) “ಭಾವ ದರ್ಪಣಿಟೀಕಾ” -ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ :-

ಸುರತರು, ಸುರಧೇನು ಮತ್ತು ಚಿಂತಾಮಣಿ— ಈ ಮೂರನೂ ಸೇವಿಸುವವರಿಗೇನೇ ಫಲದಾಯಕ ಆಗುತ್ತವೆ ಹೊರ್ತು ಸುಮ್ಮನಿದ್ದವರಿಗೆ ಫಲವಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಶ್ರೀಹರಿನಾಮಸ್ಮರಣೆ ಮಾಡಿದವರಿಗೆ ಆ ನಾಮಸ್ಮರಣೆಯು ಇಹದಲ್ಲಿಯೇ ಮಹಾಫಲ ಕೊಡುತ್ತದೆಂದು ಪರಮಾತ್ಮನ ಮಹಾಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ “ಕಾಮಧೇನು”-ಎಂಬ ಪದ್ಯದಿಂದ.

ನರಕಸ್ಥರನ— “ಶಿಲಾಮಾರುಹ್ಯ ಮಹತೀಂ ನೀಣಾಮಾದಾಯ ಸುಸ್ವನಾಂ || ಸಜಗೌ ಹರಿನಾಮಾನಿ ಭೃಶಮುಚ್ಚೈರ್ಮುದಾನಿತಿ || ತಚ್ಚುತ್ಸಾ ನರಕಸ್ಥಾಸ್ತೇ ಹರೇರ್ನಾಮಾನ್ಯತಂ ಶುಭವ್ || ಮುಕ್ತಾಸ್ತು ಯಾತನಾಸ್ಯಾನಾನ್ಯುಕ್ತ ಸಾಪಶ್ಚ” — ಇತಿ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡೇ ||

ಅಮರೇಂದ್ರಲೋಕ = ಸ್ವರ್ಗಲೋಕಃ ಕಾಮಿಾರ್ಥಗಳ = ಇಚ್ಛಿಸಿದಂಥಾ ಮನೋಬಯಕೆಯನ್ನು ನರಕಸ್ಥರನ = ನರಕದಲ್ಲಿ ಇದ್ದವರನ್ನು ಪಾಮರರು = ಅಜ್ಞಾನಿಗಳು ಎಂದರ್ಥ. ॥೨೧॥

(೪) ತಾಮ್ರಪರ್ಣಿಯಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ :-

ಶ್ರೀಹರಿಯ ನಾಮದ ಮಹಾತ್ಮೆಯನ್ನು ದೃಷ್ಟಾಂತಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ- “ಕಾಮಧೇನು” — ಎಂಬ ಪದ್ಯದಿಂದ.

(೧) ಪಶುಪ್ರಾಣಿಗಳ ವರ್ಗದಲ್ಲಿ “ಕಾಮಧೇನು”ವು ಚಿಂತಿಾರ್ಥ

ಪ್ನು ಕೊಡುವುದು. (೨) ಸ್ಥಾವರಜೀವಿವರ್ಗದಲ್ಲಿ "ಕಲ್ಪತರು"ವು ಸ್ವದಿವ್ಯಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಕೊಡುವುದು. (೩) ಜಡವರ್ಗದಲ್ಲಿ "ಚಿಂತಾಪ್ರಾಣಿ"ಯು ಬೇಡಿದ್ದನ್ನು ಪ್ರದಾನ ಮಾಡುವುದು. ಮೇಲಿನ ಮೂರು ಪಕ್ಷಗಳೂ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಪ್ರೇರಣಾನುಸಾರ ಆಮರೇಂದ್ರ ಲೋಕದಿ = ಸ್ವರ್ಗಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸೇವಿಸುವರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಬೇಡಿದ್ದನ್ನು ಕೊಡಬಲ್ಲವು. ಆದರೆ ಕ್ಷೇಮಕುಂದನ ಪರಮಮಂಗಳನಾಮ = ಜ್ಞಾನಾದಿ ಮೋಕ್ಷಸಂಪತ್ತನ್ನು ಕೊಡುವ, ವೇದವೇದ್ಯನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಪರಮಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿ ಯಿಂದ ಕೊಂಡಾಡುತ್ತಿರುವ ಸಮಸ್ತಭಗವನ್ನಾಮಗಳೂ ಅತ್ಯಂತ ಮಂಗಳ ಸವಾದುವು. ಶ್ರೀ ನಾರದರು— "ಶ್ರೀ ಹರೇ, ಮುಕುಂದ, ಮುರಾರೇ, ಪ್ಲ" — ಎಂದು ವೀಣಾನಾದದಿಂದ ಶ್ರೀ ಹರಿನಾಮವನ್ನು ಉಚ್ಚರಿಸುತ್ತಿ ಯು, ಆ ಶುಭನಾಮಗಳ ಶ್ರವಣ ಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಸರಕಸ್ಥರಾದ ಜೀವರು ಸ್ಮ ಪಾಪಗಳಿಂದ ಮುಕ್ತರಾಗಿ, ಪುಣ್ಯಲೋಕವನ್ನು ಸೇರಿದರು. ಪಾಮರರ ಮಂದಮತಿಯಾದ ವಾಲ್ಮೀಕಿಯನ್ನು "ರಾಮನಾಮ"ವು ಉದ್ಧರಿಸಿ, ಸೇಕೋತ್ತರ ಪುರುಷನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿತು. ಅವನಿಂದ ಸಮಗ್ರ ರಾಮಾ ಣ ಗ್ರಂಥವನ್ನೇ ಬರೆಯಿಸಿ. ಮೋಕ್ಷಾದಿ ಸಕಲಪುರುಷಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಟ್ಪಿತು. ಕೇವಲ ನಾಮೋಚ್ಚರಣೆಯಿಂದ ಪರಮ ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳು ಸುಸುವುದಿಲ್ಲ. ಭಗವನ್ನಾಮದಲ್ಲಿ ಅಡಗಿರುವ ನಾಮಮಹಾತ್ಮೆ ಮತ್ತು ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಗುರುದ್ವಾರಾ ತಿಳಿದು. ನಾಮಾಭಿಮಾನಿ ಉಷಾ ರಂಭಿಸಿ, ಪ್ರಾಣದೇವರ ಪರ್ಯಂತ, ಆ ನಾಮದಲ್ಲಿರುವ ಮೋಡಶ ರತೆಗಳು, ಅವರ ಕಾರ್ಯ ವಿಶೇಷಗಳು ಇತ್ಯಾದಿ ವಿವರಗಳನ್ನು ತಿಳಿದು ಸುವವರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಪುರುಷಾರ್ಥರೂಪವಾದ ಫಲಗಳನ್ನು ಕೊಡುವುವು.

||

ಜನುಖಂಡಿ ಶ್ರೀ ನಾದಿರಾಜಾಚಾರ್ಯರ ನ್ಯಾಖ್ಯಾನ :-

ಶ್ರೀ ಹರಿಯ ನಾಮಮಹಿಮೆಗಳನ್ನು ಮತ್ತೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ— "ರಾಮ" — ಎಂಬ ಪದ್ಯದಿಂದ.

ಕಾಮಧೇನು—ಇಚ್ಛಿತವಾದುದನ್ನು ಕೊಡುವಂತಹುದು. ಕಲ್ಪತರು. ಶುಭವನ್ನೀಯುವುದರಲ್ಲಿ ಅತಿಶಯ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಚಿಂತಾಮಣಿ—“ಮಣಿ” —ಎಂಬುದಕ್ಕೆ “ಮಯ” ಎಂದರೂ “ಪ್ರಧಾನ”ವೆಂದೂ ಅರ್ಥ.

ಭಾಗವತ ದ್ವಿತೀಯಸ್ಕಂಧದಲ್ಲಿ “ಚಿಂತಾಮಯ” ವನ್ನು ತೀವ್ರವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಪ್ರನಾಣ :- “ಮಯಂ ಪ್ರಧಾನಮುದ್ದಿಷ್ಟಂ ತನ್ಮಯ ಇತ್ಯುಕ್ತಂ || ಈಕ್ಷೇತ್ ಚಿಂತಾಮಯನೇನ ಮಿತಿ” —ಇತಿ ಭಾಗವತೇ ||

ಆದರಂತೆ, ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ತಾತ್ಪರ್ಯದಲ್ಲಿ— “ಧ್ಯಾನಿ ಲ್ಪಟ್ಟ ವಿಷ್ಣುವು ಅಪೇಕ್ಷಿತವಾದದ್ದನ್ನು ಕೊಡುವುದರಿಂದ, ಅವನನ್ನು “ಚಿಂತಾಮಯ” —ಎಂದು “ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ” ಎಂದು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಪ್ರನಾಣ :- “ಯಸ್ಮಾತ್ಸಂಚಿಂತಿತೋ ನಿಷ್ಕುಃ ಚಿಂತಿತಂ ಪ್ರದದಾತ್ಯಜಃ || ತಸ್ಮಾಚ್ಚಿಂತಾಮಯಂ ದೇವಂ ವದಂತಿ ಜ್ಞಾನ ಚಕ್ಷುಷಃ || ಇತಿ ತಾತ್ಪರ್ಯೇ ||

“ನಾಮ ನರಕಸ್ಥರನು ಸಲಹಿತು” —ನಾರದರಿಂದ ಉಚ್ಚರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಭಗವನ್ನಾಮವು ನರಕವಾಸಿಗಳನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸಿತು. ಈ ಅಖ್ಯಾನವು ಶಾಂಡಿಲ್ಯ ತತ್ವದ ೨೨ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿದೆ. ||೨೧||

(೬) “ಗುರುಹೃದಯ ಪ್ರಕಾಶಿಕೆ” —ನ್ಯಾಖ್ಯಾನ :-

ದೇವೇಂದ್ರಲೋಕದಲ್ಲಿದ್ವಪರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಮತ್ತು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುವವರಿಗೇ ಕಾಮಧೇನು, ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷ ಮತ್ತು ಚಿಂತಾಮಣಿಗಳೆಂಬ ವಸ್ತುಗಳು ಇವ್ಯಾರ್ಥ

ಗಳನ್ನು ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲದೆ, ಭೂಮ್ಯಾದಿ ಲೋಕದಲ್ಲಿದ್ದವರಿಗೆ ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ. ಪರಂತು, ನಾರದರ ಮುಖದಿಂದ ಉಕ್ತವಾದ ಮುಕ್ತಿಪ್ರದನಾರಾಯಣಾದಿ ನಾಮವು, ನರಕದಲ್ಲಿದ್ದವರನ್ನೂ ಸಹ ನರಕ ಬಿಡಿಸಿ ರಕ್ಷಿಸಿತು. ಶ್ರೀಹರಿಯ ನಾಮ ಈ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಪಾಮರರನ್ನು ಎಂದರೆ, ಜ್ಞಾನಹೀನರನ್ನೂ ಸಹ ಪಂಡಿತರೆನಿಸಿ ಎಂದರೆ, ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಭಾಗವತರೆನ್ನಿಸಿ, ಸಕಲ ಪುರುಷಾರ್ಥವನ್ನು ಕೊಡುವುದು. ಹೀಗೆ ನಾಮಸ್ಮರಣೆಯಿಂದ ಉದ್ಧಾರವಾಡುವ ದೇವರಿಗೆ ಕಾರುಣ್ಯಸಿದ್ಧವೆಂದಭಿಪ್ರಾಯ. ಇದರಿಂದ ನಾರದರು ನರಕದಲ್ಲಿದ್ದ ಜನರ ಕಷ್ಟ ನೋಡಿ ದೇವಸ್ಮರಣೆ ಮಾಡಿದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ನಗರದಲ್ಲಿದ್ದವರಿಗೆ ಸದ್ಗತಿ ಆಯಿತೆಂಬ ಅಜ್ಞೇಯಪುರಾಣದ ಕಥೆ ವಿವರಿಸಿತು. ||೨೧||

ಸರ್ವವ್ಯಾಖ್ಯಾನುಸಾರ ಸಂಗ್ರಹ :-

ಸಮುದ್ರಮಥನಕಾಲದಲ್ಲಿ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾದ ಅನೇಕ ಪದಾರ್ಥಗಳಪೈಕಿ, ಕಾಮಧೇನು, ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷ ಮತ್ತು ಚಿಂತಾಮಣಿ — ಎಂಬ ಮೂರು ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಸುರಾಧಿಪತಿಯಾದ ಇಂದ್ರನು ಭಗವದಾಜ್ಞೆಯಂತೆ ಪಡೆದನು. ಈ ಮೂರು ಅಪೂರ್ವ ವಸ್ತುಗಳು ಸ್ವರ್ಗಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿರಾಜಮಾನವಾಗಿರುವುವು. ಕಾಮಧೇನು ಎಂಬ ಹಸುವು ಪಶುಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ್ದು. ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷವು ದೇವತೆಗಳ ವೃಕ್ಷವೆಂದೆನಿಸಿ, ಸ್ಥಾವರವರ್ಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ್ದು. ಚಿಂತಾಮಣಿ ಎಂಬ ರತ್ನವಿಶೇಷವು ಜಡವರ್ಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ್ದು. ಈ ಮೂರು ವಸ್ತುಗಳೂ ಅಪೇಕ್ಷಿತ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಕೊಡುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವುಳ್ಳವು. ಈ ಫಲವನ್ನು ಹೊಂದುವವರು ಸ್ವರ್ಗಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ ದೇವತೆಗಳೇ ಹೊರತು, ಅದರ ಪ್ರಯೋಜನ ಇತರರಿಗೆ ಲಭ್ಯವಿಲ್ಲ. ಅವುಗಳನ್ನು ಸೇವಿಸುವವರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಫಲವನ್ನು ಕೊಡುವುವು. ಅದರ ಮೋಕ್ಷಪ್ರದನಾದ ಶ್ರೀ ಮುಕುಂದನ ಪರಮ ಮಂಗಳ ನಾಮವು ಸಕಲರಿಗೂ ತಾರಕವಾದದ್ದು. ಭಗವನ್ನಾಮದ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಗುರೂಪದೇಶದ್ವಾರಾ ಅರಿತು, ಭಜಿಸುವವರಿಗೆ ಇಹದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮ, ಅರ್ಥ ಮತ್ತು ಕಾಮಾದಿ ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಕೊಡುವುದು ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ, ಮಂದಮತಿಯುಳ್ಳ ವಾಮರರನ್ನು ಪರಮ ಜ್ಞಾನಿಗಳನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವುದು, ಇದಕ್ಕೆ

ವಾಲ್ಮೀಕಿಮುನಿಯೇ ದೃಷ್ಟಾಂತ. ಶ್ರೀ ರಾಮನಾಮಸ್ಮರಣೆಯು ಪಾಮರನಾದ ಮಾನವನನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸಿ, ವಾಲ್ಮೀಕಿ ಮಹಾಮುನಿ ಎಂದು ಜ್ಞಾನಶ್ರೇಷ್ಠನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿತು. "ರಾಮ" ಎಂಬ ಎರಡು ಅಕ್ಷರದ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅರಿತಿದ್ದುದರಿಂದಲೇ, ವಾಲ್ಮೀಕಿಯು ಲೋಕೋತ್ತರ ಪುರುಷನಾದನು. ಒಮ್ಮೆ ತ್ರಿಲೋಕಸಂಚಾರಿಗಳಾದ ನಾರದರು, ಯಮ ಲೋಕವನ್ನು ಸಂದರ್ಶಿಸಿದಾಗ, ಅಲ್ಲಿ ನಾನಾ ಪ್ರಕಾರದಿಂದ ಚಿತ್ರವಿಚಿತ್ರ ಹಿಂಸೆಗಳಿಂದ ಪರಿತಪಿಸುತ್ತಲಿದ್ದ ಜನಸಮೂಹವನ್ನು ನೋಡಿ, ಕರುಣಾರ್ಥ ಹೃದಯರಾಗಿ. ಶ್ರೀಹರಿಯ ನಾಮವನ್ನು ಉಚ್ಚಕಂಠದಿಂದ ಗಾನ ಮಾಡಿದರು. ಆಗ ಆ ಭಗವನ್ನಾಮದ ಶ್ರವಣಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ, ಅಲ್ಲಿದ್ದ ಸಜ್ಜನರು ನರಕಯಾತನೆಯಿಂದ ವಿಮುಕ್ತಿ ಹೊಂದಿ, ಪುಣ್ಯಲೋಕಗಳನ್ನು ಸೇರಿದರು ಎಂದು ಐತಿಹ್ಯವಿದೆ. ಭಗವನ್ನಾಮ ಸ್ಮರಣೆಗೆ ಇರುವ ಫಲದ ದೃಷ್ಟಕ್ಕೆ ಇದಕ್ಕಿಂತ ಅನ್ಯ ದೃಷ್ಟಾಂತ ಬೇಕೆ ? ಸ್ವರ್ಗಲೋಕದಲ್ಲಿರುವ ಕಾಮಧೇನು, ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷ ಮತ್ತು ಚಿಂತಾಮಣಿಗಳಿಗೂ ಕೂಡ ಸ್ವತಃ ಏನು ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಮತ್ತು ಚಿಂತಾರ್ಥಪ್ರದತ್ವ ಶಕ್ತಿಗಳಿಲ್ಲ. ಅವು ಈಶ್ವರಾರ್ಥಿನದಿಂದಲೇ ಅಪೇಕ್ಷಿತ ಫಲಗಳನ್ನು ಕೊಡುವುವು. ಪರಮಮುಖ್ಯವ್ಯಕ್ತಿಯಿಂದ ಪರಮತೃನೇ ಸಕಲರಲ್ಲಿದ್ದು ಅಪೇಕ್ಷಿತಪ್ರದಾತನಾಗಿರುವನು. ಭಗವಧೀನವಾದ ವಸ್ತುಗಳಿಗೆ ಇಷ್ಟು ಮಹಿಮೆ ಇರುವುದು ಎಂದಮೇಲೆ, ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಶ್ರೀಹರಿಯ ನಾಮ ಮಹಿಮೆ ಎಷ್ಟು ಅಸಾಧಾರಣ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳದ್ದು ಎಂಬ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ದಾಸರಾಯರು ಈ ಪದ್ಯದಿಂದ ದೃಷ್ಟಾಂತಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ವಿವರಿಸಿರುತ್ತಾರೆ.

||೨೦||

ಪದ್ಯ (೨೨)

ಮೂಲ :—

ಮನದೊಳಗೆ ಸುಂದರ ಪದಾರ್ಥವ |
 ನೆನೆದು ಕೊಡೆ ಕೈಕೊಂಡು ಬಲು ನೂ |
 ತನ ಸುಶೋಭಿತಗಂಧಸುರಸೋಪೇತ ಫಲರಾಶಿ ||
 ದ್ಯುನದಿನಿವಹಗಳಂತೆ ಕೊಟ್ಟಿವ |
 ರಸು ಸದಾ ಸಂತೈಸುವನು ಸ |
 ದುಣಿವ ಕದ್ದವರಘವ ಕದಿವನು ಅನಘನೆಂದೆನಿಸಿ ||೨೨||

ಅನತರಣಿಕೆ :-

ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಪೂಜಿಸಲು ಪೂಜಾಸಾಮಗ್ರಿಗಳು, ಫಲ ಪ್ರಪ್ಪ ಭಕ್ಷ್ಯ ಭೋಜ್ಯಗಳನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸಿದರೆ ಪೂಜೆ ಎಂತಲೂ, ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಪೂಜೆಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದಿಲ್ಲವೆಂತಲೂ ಅಲ್ಲ. ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೇ ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿ, ಮಾನಸಿಕವಾಗಿ ಪೂಜೆ ಮಾಡಿದರೂ, ಶ್ರೀ ಹರಿಯು ಅದನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ, ಮಹಾಫಲಗಳನ್ನು ಕೊಡುವನೆಂದು ಈ ಪದ್ಯದಿಂದ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ :-

ಮನದೊಳಗೆ = ಭಕ್ತನಾದವನು ತನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಸುಂದರ =
 ಮನೋಹರವಾದ, ಸುಲಕ್ಷಣವಾದ. ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನ ರೂಪ ನಿಲ್ಲಿಸಿ
 ಪದಾರ್ಥವ = ಪೂಜೋಪಯೋಗವಾದ ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ನೆನೆದು = ಮನಸಾ
 ಚಿಂತನ ಮಾಡಿ ಕೊಡೆ = ಅರ್ಪಿಸಲು ಕೈಕೊಂಡು = ಅವುಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ.
 ಬಲುನೂತನ = ಬಹಳ ಹೊಸದಾದ ಸುಶೋಭಿತ = ಅತ್ಯಂತ ಶೋಭಾಯು

ಮಾನವಾದ ಗಂಧ = ಸುವಾಸನೆಯಿಂದಲೂ ಸುರಸ = ಉತ್ತಮ ರಸ ದಿಂದಲೂ ಉಪೇತ = ಕೂಡಿದ ಫಲರಾಶಿ = ಫಲಸಮೂಹಗಳನ್ನು ದ್ಯುನಿಡಿ = ದೇವನದಿಯಾದ ಗಂಗೆಯ ನಿವಹಗಳಂತೆ = ಉದಕ ಸಮೂಹದಂತೆ (ತರಂಗಯುಕ್ತವಾದ ಪ್ರವಾಹದಂತೆ) ಕೊಟ್ಟು = ಮಹಾ ಫಲಗಳನ್ನು ನೀಡಿ ಅವರನು = ಅಂತಹ ಭಕ್ತಜನರನ್ನು ಸದಾ = ಯಾವಾಗಲೂ ಸಂತೈಸುವನು = ಸಂತೋಷಪಡಿಸುವನು (ಶಾಪಾಡುವನು) ಸದ್ಗುಣವ = ತನ್ನಲ್ಲಿರುವ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವ, ನಿರ್ದೋಷತ್ವ, ಸರ್ವತಂತ್ರಸ್ವತಂತ್ರತ್ವ ಇತ್ಯಾದಿ ಸಮೀಚೀನವಾದ ಗುಣಗಳನ್ನು ಕದ್ವನರ = ಅಪಹರಿಸಿದವರ, ಅಂದರೆ, ಆ ಗುಣಗಳನ್ನು ಉಪಾಸನ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ತಮ್ಮ ಹೃದಯ ವೆಂಬ ಮಂದಿರದಲ್ಲಿ ಭವ್ರಮಾಡಿ, ಸದಾ ಸ್ಮರಿಸುತ್ತಿರುವ ಭಕ್ತ ಜನರುಗಳ ಅಘನ = ಪಾಪಗಳನ್ನು ಕದಿನನು = ಅಪಹರಿಸುವನು ಅನಘನೆಂದನಿಸಿ = ಈ ಪ್ರಕಾರ ಮಾಡುವುದರಿಂದ, ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ತಾನು ಪಾಪರಹಿತ (ನಿರ್ದೋಷ) ಎಂದು ಕರೆಯಿಸಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ.

ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳು

(೧) ಶ್ರೀ ಸಂಕರ್ಷಣಒಡೆಯರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ :-

ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಸುಲಕ್ಷಣವಾದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನ ರೂಪವನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿ ದಿವ್ಯವಾದ ಘೋಷೋಪಯೋಗ್ಯವಾದ ಜಡಪದಾರ್ಥಗಳು ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮ ನಿಗೆ ಅಶುಭಗಳಾದ್ದರಿಂದ, ಪ್ರತಿಮಾಕಾರನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನು ಪೂಜಾ ಸಾಧನ ದ್ರವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ತದ್ವ್ಯಾಚ್ಛೆ ತದಾಕಾರನಾಗಿ ಇದ್ದಾನೆಂದು ಅನುಸಂಧಾನ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟರೆ (ಪೂಜಾ ಮಾಡಿದರೆ) ಅವುಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕಾರ ಮಾಡಿ ಎಂದೂ ಭೋಗ ಮಾಡದಂಥಾ ನವೀನವಾದ ದಿವ್ಯಸುವಾಸನೆಯಿಂದಲೂ ಪರಮಾತ್ಮನ ಸ್ವಾಖ್ಯರಸದಿಂದಲೂ ಯುಕ್ತವಾದ ಫಲಸಮೂಹಗಳನ್ನು

ಉದಕಕ್ಕೂ ಅಲೆಗಳಿಗೂ ಹ್ಯಾಂಗೆ ಅಭೇದವೋ, ಹಾಂಗೆ ಪರಮಾತ್ಮನ ರೂಪಕ್ಕೂ ಪದಾರ್ಥಾಂತರ್ಗತ ರೂಪಕ್ಕೂ ಅಭೇದ ಎಂದು ಐಕ್ಯಚಿಂತನೆ ಯಿಂದ ಕೊಟ್ಟಂಥಾ ಭಕ್ತರನ್ನ ನಿರಂತರದಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಪಾಡುವನು. ಪರ ಮಾತ್ಮ ಗುಣಪೂರ್ಣ, ನಿರ್ದೋಷಿ, ಸರ್ವತಂತ್ರ ಸ್ವತಂತ್ರ ಎಂಬ ಈ ಗುಣ ಗಳನ್ನು ಸದಾ ಹೃದಯಾಖ್ಯಮಂದಿರದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಸ್ಮರಣೆ ಮಾಡತಕ್ಕ ಭಕ್ತರು ಕರ್ಮವಶಾತ್ ಮಾಡಿದಂಥ ದುರ್ವ್ಯಾಪಾರರೂಪಗಳಾದ ಪಾಪ ಸಮೂಹಗಳನ್ನು, ನಿರ್ದೋಷಿ ಎಂತ ಕರೆಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಪರಮಾತ್ಮನಾದ ತಾನು ಕದ್ದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿ, ಅಹಂ ಮಮತಾದಿಗಳಿಂದ ಬಿಡಿಸಿ ದಿವ್ಯ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಕಾಪಾಡುತ್ತಾನೆ ಎಂತ ತಾತ್ಪರ್ಯ. ||೨೨||

(೨) “ಭಾವಪ್ರಕಾಶಿಕೆ - ನ್ಯಾಖ್ಯಾನ :-

ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಪೂಜಿಸಬೇಕಾದರೆ ಭಾಗ್ಯವಂತರೇ ಆಗಬೇಕು. ಪೂಜಾ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳು ಇದ್ದರೇನೇ ಪೂಜೆ ಮಾಡಬಹುದೆಂದು ಇಲ್ಲ. ಯಾರಾ ದರೂ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ತಮ್ಮ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಚಿಂತಿಸಿ, ಧ್ಯಾನ ಆವಾಹನಾದಿ ಪೋಡಶೋಪಚಾರ ಪೂಜೆಗಳನ್ನು ಹೊರಗೆ ಕಾಣುವ ಪ್ರತಿ ಮಾದಿಗಳನ್ನು ಪೂಜಿಸುವಂತೆಯೇ, ನಮ್ಮ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೂ ಪೂಜಿಸುತ್ತಾ, ಭಕ್ತ್ಯಭೋಜ್ಯಾದಿ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು, ಪೂಜಾದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನೂ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೇ ಕಲ್ಪಿಸಿ, ಸಮರ್ಪಿಸಿ, ಇದುವರೆಗೂ ನಾವು ಎಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಣದ ಬಲು ಹೊಸ ದಾದ ಅತ್ಯುತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ರುಚಿಯಿಂದಲೂ ಕೂಡಿದ ರಸವತ್ತಾದ ಫಲಗಳನ್ನು ಗೊಗೆಯಲ್ಲಿರುವ ಉದಕಬಿಂದುಗಳನ್ನು ಗಣನೆ ಮಾಡಿದರೆ ಅವು ಎಷ್ಟು ಆಗುವುವೋ ಅಷ್ಟು ಅಂದರೆ, ಅಪರಿಮಿತವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟು; ನಮ್ಮನ್ನು ಸರ್ವಕಾಲಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಂತೋಷಪಡಿಸುವನು. ತನ್ನ ಆನಂದಾದಿ ಗುಣ ಗಳನ್ನು ಮನದಲ್ಲಿ ಅಡಗಿಸಿಕೊಂಡು ಧ್ಯಾನಮಾಡುವವರ ಪಾಪಗಳನ್ನು ಕಳೆಯುವನು. ಸ್ವಯಂ ತಾನು ಯಾವಾಗಲೂ ಪಾಪರಹಿತನೆಂದೂ ಕೀರ್ತಿ ಯನ್ನು ಪಡೆದಿರುವನೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ವಿಶೇಷಾರ್ಥ :-

“ಮನದೊಳಗೆ ಸುಂದರಪದಾರ್ಥವ ನೆನೆದು ಕೊಡೆ” — ಇದರಿಂದ,

“ಸಂಚಿಂತಯೇದ್ಭಗವತಶ್ಚ ರಣಾರವಿಂದಮ್ ನಜ್ರಾಂಕುಶಧ್ವಜ
ಸರೋರುಹಲಾಂಘನಾಡ್ಯಮ್ || “ಧ್ಯಾಯೇದ್ಧರಿನ್ಮಣಿನಿಭಂ ಜಗದೇಕ
ವೃಂದ್ಯಮ್ ||” ಮತ್ತು “ಧೇಯಸ್ಸದಾ ಸವಿತೃಮಂಡಲನುಧ್ಯ
ವರ್ತೀ || — ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಯಾವ ರೂಪಿಯಾದ ಪರಮಾತ್ಮ
ನನ್ನ ತನಗೆ (ಭಕ್ತನಿಗೆ) ಆರಾಧಿಸಬೇಕೆಂದು ಇಚ್ಛೆ ಹುಟ್ಟುವುದೋ, ಆ
ರೂಪವನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಕಲ್ಪಿಸಿ, ಧ್ಯಾನ ಅವಹನಾದಿಗಳಿಂದ ಮಾನಸಿಕವಾದ
ಪದಾರ್ಥಗಳಿಂದಲೇ ಪೂಜಿಸಬೇಕು. ಅಥವಾ ತನ್ನ ಉಪಾಸ್ಯಮೂರ್ತಿ
ಯಾದ ರಾಮಕೃಷ್ಣಾದಿಗಳನ್ನು ತನ್ನ ಬಿಂಬಮೂರ್ತಿಯಾದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮ
ನಲ್ಲಿ ಐಕ್ಯ ಚಿಂತನೆ ಮಾಡಿ, ಆ ರೂಪವನ್ನು ಪಾದ ಮೊದಲು ಶಿರಃಪರ್ಯಂತ
ಚಿಂತಿಸಿ, ಮನದಲ್ಲಿಯೇ ಮಂಟಪಾದಿಗಳನ್ನೂ, ಭಕ್ತೈಘೋಜ್ಯಾದಿ
ಉಪಕರಣಗಳನ್ನೂ ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಯಥೇಷ್ಟವಾದ ವಸತುಕೂಲಿ ಪುಷ್ಪಾದಿ
ಗಳನ್ನು ಮನದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಪಿಸಿ, ಗುಢ, ಪುಷ್ಪ, ನೈವೇದ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೇ
ಪೂಜಿಸಬೇಕು. ಈ ವಿಷಯವು ತಂತ್ರಸಾರೋಕ್ತ ಪೂಜಾ
ಪದ್ಧತಿಯಲ್ಲಿ- “ಸಾವರ್ಣೈಃ ಸ್ಥಾಲಿನರ್ಯುರ್ಮಣಿಗಣರಚಿತ್ತೈರ್ಗೋ
ಘೃತಾಕ್ತಾನ್ ಸುಪಕ್ತಾನ್ ಭಕ್ಷ್ಯಾನ್ಘೋಜ್ಯಾಂಶ್ಚ ಲೇಹ್ಯಾನಪಿ ಪರಮ
ಹಾಚೋಷ್ಯ ಮನ್ನಂ ನಿಧಾಯ | ನಾನಾಶಾಕ್ಯೈರುಪೇತಂ ದಧಿ ಮಥಿ
ಸುಘೃತಂ ಕ್ಷೀರಸಾನೀಯಯುಕ್ತಂ ತಾಂಬೂಲಂ ಚಾಪಿ ನಿಷ್ಕೋಟಿ
ಪ್ರತಿದಿವಸಮಹಂ ಮೂನಸಂ ಚಿಂತಯಾಮಿ |” — ಎಂದು ಹೇಳಲ್ಪ
ಟ್ಟಿದೆ.

ಇದರಂತೆ ಅನುಷ್ಠಾನ ಮಾಡಬೇಕಲ್ಲದೆ, ಕೇವಲ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು
ಉಚ್ಚಾರಣೆ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲ. ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಬಾಹ್ಯ

ಪೂಜಾದಿ ಆಡಂಬರಕ್ಕಿಂತಲೂ ಮಾನಸಿಕಪೂಜಾಕ್ಕೆ ಫಲಾಧಿಕವಾಗುವುದೆಂಬುದೇ ದಾಸರಾಯರ ಹೃದಯವು. ಬಾಹ್ಯಪೂಜಾ ಬಿಡಬೇಕೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯವಲ್ಲ. ಬಾಹ್ಯಪೂಜಾ ಮಾಡಿದರೂ ಮಾನಸಿಕವಾದ ಪದಾರ್ಥವನ್ನು ಚಿಂತಿಸಿ ಪೂಜೆಯನ್ನು ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಗಂಗಾಪ್ರವಾಹದೊಳಗಿನ ಉದಕ ಬಿಂದುಗಳನ್ನು ಎಣಿಸಿದರೆ, ಹೇಗೆ ಅಪಾರವಾಗಿ ಕಾಣುವುದೋ, ಹಾಗೆ ಪರಮಾತ್ಮನ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ಇಹಪರಗಳಲ್ಲಿ ಬಹು ಸುಖಿಗಳುಂಟಾಗುವುವು. ||೨೨||

(೩) “ಭಾವದರ್ಪಣ ಟೀಕಾ” -ನ್ಯಾಯಾಭ್ಯಾಸ :-

ತನ್ನ ಕರಚರಣಾದ್ಯವಯವಗಳಿಂದ ಆಗತಕ್ಕಂಥ ಸಾಧನಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಮನೋ ಇಂದ್ರಿಯದಿಂದ ಆಗತಕ್ಕ ಸಾಧನವು ಅತಿತೀವ್ರ ಫಲದಾಯಕವಾದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಮಾನಸೋಪಾಸನೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಸಾರಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ- “ಮನದೊಳಗೆ” —ಎಂಬ ಈ ಪದ್ಯದಿಂದ.

ಉಕ್ತಂಚ ಮಾನಸಸ್ತೃತೌ — “ಸದ್ಭಕ್ತ್ಯಾ ಮಾನಸೀನುರ್ಚಾಫ್ಫ ಜೀವನ್ಮುಕ್ತೋ ಸಸಂಶಯಃ - ” ಇತಿ ||

ಇದಲ್ಲದೆ, ಉಕ್ತಂಚ ತಂತ್ರಸಾರೋಕ್ತ ಪೂಜಾವದ್ಭಕ್ತಾನ್ಮಾ - “ಸಾವರ್ಣ್ಯಃ ಮಾನಸೇ ಚಿಂತಯಾಮಿ ||” (ಇದರ ಪೂರ್ಣ ವಾಕ್ಯವನ್ನು “ಭಾವಪ್ರಕಾಶಿಕೆ”ಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ವಿಶೇಷಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ನೋಡುವುದು)

“ಭಗವನ್ ಶ್ರೀಪತೇನ್ಯಸ್ತಂ ನೈವೇದ್ಯಂ ಪುರತೋಗತಮ್ || ಕಪಿಲಾತ್ಮಕ ದಿನೈನ ಚಕ್ಷುಷಾ ತ್ವಲೋಕಯ || ನಾರಸಿಂಹಾತ್ಮಕ ದಿನೈನ ದಿವ್ಯಘ್ರಾಣಾಂದ್ರಿಯೇಣತು || ಭೃಗುರಾಮಸ್ವರೂಪೇಣ ದಿವ್ಯವಾಗೀಂದ್ರಿಘ್ರಾಯೇಣತು || ಆಸ್ವಾದಯನ್ ಸ್ವಾದುರಸಂ ಭುಂಕ್ಷ್ಯ ದೇವ ರಮಾಪತೇ ||

—ಎಂತ ಏವಮಾದಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮೋತ್ತಮ ಫಲಪ್ರಪ್ತ ಭೋಗಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯ ಪದಾರ್ಥಗಳು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಿ ತತ್ಪ್ರಾಪ್ತಿಗಳ ದ್ವಾರಾ ಭಗವದರ್ಪಣೆ ಮಾಡಿದಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಮಿಯು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ, ಇಹದಲ್ಲಿ ಅಪರೋಕ್ಷ ಕೊಟ್ಟು, ಪರದಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮ ಸ್ವಾನಂದ ಐವಿಸುವನೆಂದು ದಾಸರಾಯರ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಕೊಡೆ = ಕೊಡಲಾಗಿ, ಕೈಕೊಂಡು = ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಸೂತನ = ಹೊಸ ಸುರಸೋಪೇತ = ಸಮೀಚೀನ ರಸಗಳಿಂದ ಯುಕ್ತ ದ್ಯುನದಿ = ಭಾಗೀರಥೀ ಸಂತ್ರೈಸುವನು = ಸಂತೋಷಪಡಿಸುವನು ಕದ್ದವರ = ತುಡುಗುಮಾಡಿದಂಥ ವರ ಅನರ್ಥ = ಪಾಪಶೂನ್ಯ ನಿವಹದಂದದಿ = ಉದಕಸಮೂಹವೆಂದರ್ಥ. “ಸನೂಹನಿವಹ ವ್ಯೂಹ” ಇತ್ಯಮುರಃ|| ೧೨೨||

(೪) ತಾನುಪರ್ಣಿಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ :—

ಪರಮಾತ್ಮನ ನಾಮ ಮಹಿಮೆಗಳನ್ನು ಕೊಂಡಾಡುತ್ತಾ, ಬಾಹ್ಯಪೂಜಾ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳಲ್ಲಿದ್ದರೂ, ಮಾನಸಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸಿದರೆ, ಆ ಮಾನಸಪೂಜೆಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ, ಫಲವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾನೆಂದು ದಾಸವರೇಣ್ಯರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ— “ಮನಮೋಳಗೆ” —ಎಂಬ ಪದ್ಯದಿಂದ.

ಭಕ್ತನು ತನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಮನೋಹರವಾದ ಪೂಜೋಪಯೋಗ್ಯವಾದ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಚಿಂತನೆಮಾಡಿ, ಆಯಾಯಾ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿರುವ ಅಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಗಳನ್ನೂ ಮತ್ತು ತದಂತರ್ಯಾಮಿತ್ತೇನ ಭಗವದ್ರೂಪಗಳನ್ನು ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಧ್ಯಾನಮಾಡಿ ಅರ್ಪಣವಿಧಾನದನ್ನನುಸರಿಸಿ, ವಿಧ್ಯುಕ್ತವಾಗಿ ಸಮರ್ಪಿಸಿದರೆ, ಶ್ರೀಹರಿಯು ಅಂತಹ ಮಾನಸಪೂಜೆಯನ್ನು ಸಂತೋಷದಿಂದ ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಹೊಸಹೊಸದಾಗಿ ಶೋಭಾಯಮಾನವಾದ ಪರಿಮಳಯುಕ್ತವಾದ ರಸಭರಿತ = ಫಲಗಳನ್ನು ಇಹದಲ್ಲಿ (ಸುತೋಭಿತ ಸುರಸೋಪೇತ ಫಲರಾಶಿ) ಹಾಗೂ ಪರದಲ್ಲಿ (ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ) ಅಂತಹ

ಸ್ವಾಭಿಮಾನವು ಸುಗಂಧಭರಿತಫಲಗಳನ್ನು ಗಂಗಾಪ್ರವಾಹಗಳಂತೆ (ದ್ಯುನದಿನಿವಹಗಳಂತೆ) ಕೊಡುವನು. ಅಂತಹ ಭಕ್ತರನ್ನು ನಿರಂತರವೂ ಸಂತೋಷಪಡಿಸಿ, ಸಂರಕ್ಷಿಸುವನು. ಶ್ರೀಹರಿಯ ಗುಣನಾಮ ಮಹಿಮೆಗಳನ್ನು ಗುರುಪದೇಶದ್ದಾರಾ ಆರಿತು, ಉತ್ತಮಾನುಸಂಧಾನಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ನಿರಂತರ ಭಗವದ್ಧಾಸ ಮಾಡುವಂತದ ಭಕ್ತಜನರುಗಳ (ಸದ್ಗುಣ ಕದ್ದವರ) ಪಾಪರಾಶಿಗಳನ್ನು ಪರಿಹಾರ ಮಾಡುವನು (ಅಘವ ಕದಿವನು) ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ತಾನು ಪಾಪವಿದೂರನಾದ್ದರಿಂದಲೇ, ಭಕ್ತರ ಪಾಪಗಳನ್ನು ಕ್ಷಾಳನಗೈಯುವನು. (ಅನಘನೆಂದನಿಸಿ). ಹೀಗೆ ಅನಘನಾದ ಭಗವಂತನು ಮಾನಸ ಧ್ಯಾನೋಪಾಸನಾ ರೂಪನಾದ ಪೂಜಾವಿಧಾನಕ್ಕೆ ಮೆಚ್ಚಿ, ಅನುಗ್ರಹಿಸುವನು ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ ||೨೨||

(೫) ಶ್ರೀ ನಾದಿರಾಜಾಚಾರ್ಯರ ನ್ಯಾಯಾಂಶ (ಸಂಸ್ಕೃತ ಮೂಲ) :-

ನ ಚಕ್ಷುಷಾ ಫಲದಾಯೋ ದೃಶ್ಯಂತೇ ಇತಿ ರಸರಂಜನ್ಯುಕ್ತ ಫಲಾದೇರ ನರ್ಪಣಂ, ಕಿಂತು ಭಕ್ತ್ಯಾಧ್ಯಾನಹೃದದೀತೀರ್ಥ ಮುಖಾರ್ಪಣೇ ತದ್ಗುಣಾತ್ಯನುಗ್ರಹಾತಿ ಚ ಶ್ರೀಶಃ ಇತ್ಯಾಹ || ಮನ ಇತಿ || ಪುಣ್ಯಾ ಪುಣ್ಯಂ ಗಂಧಯಿತಿ ಸ್ವಯಂ ಪುಣ್ಯೋಧರಾಸ್ಥಿತಃ ಇತ್ಯಾಲೋಚಿ || ದ್ಯುನದಿ = ಗಂಗಾ | ಅನಘ = ಅನಘೋ ವಿಜಯೋಚೀತೇತಿ || ಓಂ ಉಪನೋಮಾಹಿಪಾಜಾನ್ಮಿಮಾ ಹ್ಯುಪಾಸ್ತೀನ್ಯಾನಂ ಪಾತ ಸ್ವಸ್ತಿಭಿಃ ಸದಾನಃ || ಇಂದ್ರಂ ನರಂನೇ ಮಥಿತಾಹವಂತೇ ಯತ್ಪಾರ್ಯಾಯುನಚಿತ ಇತಿ ಬೃಹತೀ ಛಂದೋಯುಕ್ತ ಋಜ್ಮೂಲಮಿದಂ ನಾಮ || ಕಿಂಚ ಸ್ವಸ್ತಿಭಿಃ ಸದಾಗುಣೈರ್ಯುಕ್ತಃ ನ ಕದಾಪಿ ದೋಷಯುಕ್ತಃ ಯಾಯಂ ತ್ವಂ ನಃ ಪಾತ ಪಾಹಿ || ತೇನ ಅಘಂ ದೋಷಃ | ನವಿದ್ಯತೇ ಅಘಂ ಯಸ್ಯ ಸಃ ಅನಘಃ ಇತಿ ನಿರ್ವಚನ ಸೂಚನಾತ್ ಅನಘಮೂರ್ತಿರಪ್ರೇತಿ ಶ್ರೀ ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣ ಪೂಜ್ಯಪಾದಾರಾಧಕ ರಘುನಾಥ ಶ್ರೀಪಾದಕೃತ ಕರ್ಮನಿರ್ಣಯ ಟೀಕಾ ಭಾವ ವಿವೃತೌ ಸೂಕ್ತಂ ||೨೨||

ಕನ್ನಡಾನುವಾದ :-

“ಫಲ ಮುಂತಾದವು ಅಗೋಚರ” — ಎಂದು ರಸರಂಜನಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಅದರಂತೆ, ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಫಲ ಮುಂತಾದ ಪೂಜಾಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನಷ್ಟೇ ಅರ್ಪಿಸುವುದರಲ್ಲಿ, ಭಕ್ತಿಭಾವದಿಂದ ಸುಜ್ಞಾನವೆಂಬ ತೀರ್ಥದಲ್ಲಿ ವಿಹರಿಸುತ್ತಿರುವ ಜ್ಞಾನಿಗಳ ದ್ವಾರಾ ಸಮರ್ಪಿಸಿದರೆ, ಶ್ರೀಹರಿಯು ಅದನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವನು — ಎಂದು ದಾಸವರ್ಯರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ — “ಮನದೊಳಗೆ” ಎಂಬ ಪದ್ಯದಿಂದ.

ಪ್ರಮಾಣ :- “ನ ಚಕ್ಷುಷಾ ಫಲದಾಯೋ ದೃಶ್ಯಂತೇ” ||
ಇತಿ ರಸರಂಜನೈಕೈ ||

ಪುಣ್ಯನಾಪಕನಾದ ಪವಿತ್ರಮೂರ್ತಿ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ “ಅನಘ” ಎಂದು ಹೆಸರು. “ಅನಘೋ-ವಿಜಯೋ-ಚೇತಾ” - ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕದಿಂದ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುಸಹಸ್ರನಾಮದಲ್ಲಿ ಈ ನಾಮವು ಪಠಿತವಾಗಿದೆ.

“ಉಪನೋ ನೂ ಹಿ ನಾಜಾನ್ಮಿಮೀ ಹ್ಯುಪಸ್ತೀ ನ್ಯೂಯಂ ಪಾತ ಸ್ವಸ್ತಿಭಿಃ ಸದಾನಃ || ಇಂದ್ರಂ ನರಂ ನೇ ಮಥಿತಾಹವಂತೀ ಯತ್ಪ್ರಾರ್ಯಾಯನಜತ ||” ... ಎಂಬ ಬೃಹತೀ ಛಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿರುವ ಋಕ್ಕು ಇದಕ್ಕೆ ಮೂಲವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಋಕ್ಕಿನ ಅರ್ಥ ಹೀಗಿದೆ :-

ಸದಾ = ಯಾವಾಗಲೂ ಸ್ವಸ್ತಿಭಿಃ = ಗುಣಗಳಿಂದ ಪರಿಪೂರ್ಣನು. ಒಮ್ಮೆಯಾದರೂ ದೋಷಯುಕ್ತನಲ್ಲ. ಇಂತಹ ಯೂಯಂ = ನೀನು ನಃ = ನಮ್ಮನ್ನು ಪಾತ = ಸಂರಕ್ಷಿಸು. ಹೀಗೆ “ಸ್ವಸ್ತಿಭಿಃ ಸದಾ” ಎಂಬ ಪದ ಸಮುಚ್ಚಯದಿಂದ “ಅನಘ” — ಎಂಬ ಪದದ ಶಬ್ದಾರ್ಥವು ವಿವರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ||೨೨||

೧) "ಗುರುಹೃದಯ ಪ್ರಕಾಶಿಕೆ" - ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ :-

ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಸೌಂದರ್ಯವುಳ್ಳ ಉತ್ತಮ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಭಾವಿಸಿ, ವರಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸಲು, ಅದನ್ನು ತಾನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು, ಅತಿನೂತನತಿಯುಳ್ಳ ಗಂಧ, ಪುಷ್ಪ, ಸುರಸವಾದ ಫಲರಾಶಿ ಮೊದಲಾದ್ದನ್ನು ಗಾಪ್ರವಾಹದಂತೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟು, ಆ ಮಾನಸಪೂಜೆ ಮಾಡಿದವನು ಸಂತೋಷಪಡಿಸುವನು. ದೇವರು ತನ್ನಲ್ಲಿರುವ ನಿರ್ದುಷ್ಟ ಜ್ಞಾನಾದಾದಿ ಗುಣ ಗ್ರಹಿಸಿ ಕದ್ದವರ ಎಂದರೆ- ಸ್ಮರಿಸಿದವರ ಪಾಪಗಳನ್ನು ಪರಿಸಿ, ನಿರ್ದೋಷನೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವನು. ಇಂಥಾ ಸ್ವಾಮಿಯು ಕರುಣಾಳು ದರ್ಥ ||೨೨||

೨) ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಸಾರಸಂಗ್ರಹ :-

ಸರ್ವಾಭೀಷ್ಟಪ್ರದನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಪೂಜಿಸುವ ವಿಧಾನವು ಸಾಪ್ರಕಾರದಲ್ಲಿದೆ. ಅವುಗಳ ಪೈಕಿ (೧) ಬಾಹ್ಯ ಪೂಜೆ ಮತ್ತು (೨) ಮಾನಸಪೂಜೆ ಎಂಬುವು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಎರಡು ಪ್ರಕಾರ. ಪೂಜಾಂಗೈವಾದ ಪುಷ್ಪ, ತುಳಸಿ, ರಸಭರಿತ ಫಲಗಳು, ಗಂಧ, ಭಕ್ಷ್ಯ ಲೇಪ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಪೂಜಿಸುವುದು ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ. ಇಂತಹ ಬಾಹ್ಯ ಪೂಜೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪೂಜಾದ್ರವ್ಯಗಳ ಅಭಿಮಾನದೇವತೆಗಳು, ರ್ಗತ ಭಗವದ್ರೂಪಗಳಿಗೂ, ಪ್ರತಿಮಾಂತರ್ಗತ ಭಗವದ್ರೂಪಗಳಿಗೂ ಿ ಪೂಜಕನ ಸ್ವಯಿಂಬರೂಪಕ್ಕೂ ಐಕ್ಯ ಚಿಂತನೆ ಮಾಡಿ, ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಿಸುವುದೇ "ಭಗವತ್ಪೂಜೆ" ಎಂದೆನಿಸುವುದು. ಬಾಹ್ಯ ಪೂಜೆಯ ಲೆಯಲ್ಲಿ ಮಾನಸಪೂಜೆ ಅಡಕವಾಗಿದ್ದೇ ಇರುವುದು. ಬಾಹ್ಯ ಪೂಜೆಯ ಲೆಯಲ್ಲಿ ಮಾನಸಪೂಜೆ ಅಡಕವಾಗಿದ್ದೇ ಇರುವುದು. ಕೇವಲ ಬಾಹ್ಯ ಿ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳಿಂದಲೇ ಭಗವತ್ಪೂಜೆ ಎನ್ನುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲ, ಉತ್ತಮ ಸಂಧಾನವಿಲ್ಲದ ಪೂಜೆ ಕೇವಲ ಡಾಂಭಿಕವಾಗುವುದು. ಅದನ್ನು

ಪರಿಮಾತ್ರನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಮಾನಸಪೂಜಾದಿಧಾನದಲ್ಲಿ. ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೇ ಮನಮೋಹಕವಾದ ಹಾಗೂ ಪೂಜಾರ್ಹವಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು, ಭಕ್ತಿಭಾವದಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸಿದರೆ. ಪರಮಕರುಣಾಳುವಾದ ಜಗತ್ಪ್ರಭು ಆ ಪೂಜೆಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ, ಅಂತಹ ನಿರಾಡಂಬರರಾದ ಅಪರಂಗಳಭಕ್ತರನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸುವನು. ಭಗವದರ್ಪಿತವಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಹೊಸ ಹೊಸ ಬಗೆಯ, ಸಮೀಚೀನವಾದ ಸುಗಂಧದಿಂದ ಯುಕ್ತವಾದ ಪುಷ್ಪಗಳನ್ನೂ ಮತ್ತು ರಸಭರಿತವಾದ ಫಲಸಮೂಹಗಳನ್ನೂ ತನ್ನ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಗಂಗಾಪ್ರವಾಹದಂತೆ ಕೊಡುವನು.

ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನ ಪರಮಾನುಗ್ರಹ ಗುಣವನ್ನು ಗಂಗಾಪ್ರವಾಹಕ್ಕೆ ದಾಸರಾಯರು ಹೋಲಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ಗಂಗಾನದಿಯ ನೀರು ಪ್ರವಾಹತೋನಿತ್ಯವಾಗಿರುವುದು. ಗಂಗಾನದಿಯ ಉದಕವೇ ತರಂಗತ್ವೇನ ಪರಿಣಾಮ ಹೊಂದಿದೆ. ತರಂಗಕ್ಕೂ ಮತ್ತು ಉದಕಕ್ಕೂ ಅಭೇದವೇ. ಅಂತೆಯೇ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನ ರೂಪಕ್ಕೂ, ಪೂಜಾಪದಾರ್ಥಾಂತರ್ಗತ ರೂಪಕ್ಕೂ ಏಕಚಿಂತನಾರೂಪದಿಂದ ಅರ್ಪಿಸುವುದೇ ಸತ್ಕೃಪೆ ಎನಿಸುವುದು. ಹೀಗೆ ಭಲರೂಪವಾದ ಪುಣ್ಯವನ್ನು ಗಂಗಾಪ್ರವಾಹದಂತೆ (ದ್ಯುನದಿನಿವಹಗಳಂತೆ) ತನ್ನ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು, ಅವರನ್ನು ನಿರಂತರವೂ ರಕ್ಷಿಸುತ್ತಾ ಸಂತೋಷಪಡಿಸುವನು. ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ಸರ್ವರಲ್ಲರೂ ಬಿಂಬರೂಪಿಯಾಗಿದ್ದು, ಸಮಸ್ತ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನೂ ತಾನೇ ಬಿಂಬಕ್ರಿಯಾದ್ವಾರಾ ಮಾಡಿ ಮಾಡಿಸುತ್ತಾನೆ; ಅವನೇ ಅನಂತಕಲ್ಯಾಣಗುಣಗಣಪರಿಪೂರ್ಣ, ಸರ್ವತಂತ್ರಸ್ವತಂತ್ರ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಮುಖ್ಯನಿಯಾಮಕ ಮತ್ತು ಪ್ರೇರಕ—ಎಂಬ ಉತ್ತಮಾನುಸಂಧಾನದಿಂದ ಮಾನಸಪೂಜಾದ್ವಾರ ಧ್ಯಾನಿಸತಕ್ಕ ಏಕಾಂತ ಭಕ್ತರೇ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಗುಣಗಳನ್ನು ಕದ್ದವರು ಎಂದರ್ಥ. ಅಂತಹ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಗುಣೋಪಾಸನೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಭಕ್ತರ ಪಾಪಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿ (ಅಘವಕದಿವನು), ಅವರನ್ನು ಪವಿತ್ರೀಕರಿಸುವನು. ಆದರೆ ತಾನುಮಾತ್ರ ಯಾವಾಗಲೂ ನಿರ್ದೋಷಿ ಎಂದೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವನು (ಅನಘನೆಂದೆನಿಸಿ). ಅವನಿಗೆ ಪುಣ್ಯಪಾಪಗಳ ಲೇಪವೇ ಲವಲೇಶವಾದರೂ ಇಲ್ಲ.

ಪದ್ಯ (೨೩)

ಮೂಲ :—

ಚೇತನಾಚೇತನವಿಲಕ್ಷಣ |
 ನೂತನ ಪದಾರ್ಥಗಳೊಗೆ ಬಲು |
 ನೂತನತಿಸುಂದರಕೆ ಸುಂದರ ರಸಕೆ ರಸರೂಪ ||
 ಜಾತರೂಪೋದರ ಭನಾದ್ಯರೊ |
 ಳಾತತ ಪ್ರತಿಮಪ್ರಭಾವ ಧ |
 ರಾತಳದೊಳೆನೊಡನೆಯಾಡುತಲಿಪ್ಪ ನಮ್ಮಪ್ಪ ||೨೩||

ಅನತರಣಿಕೆ :-

ಚೇತನಾಚೇತನಾತ್ಮಕವಾದ ಈ ಜಗತ್ತಿನಿಂದ ಪರಮವಿಲಕ್ಷಣಸ್ವರೂಪ ನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನ ಮಹಿಮಾತಿಶಯಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ— “ಚೇತನಾ ಚೇತನ” —ಎಂಬ ಈ ಪದ್ಯದಿಂದ. ಸುಂದರ ಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೆ ಸೌಂದರ್ಯ ವನ್ನೂ ರಸಭರಿತ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ರಸರೂಪನೂ ಆಗಿರುವ, ಬ್ರಹ್ಮ ರುದ್ರಾದಿ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪ್ತನಾಗಿದ್ದು, ಜಗದ್ವ್ಯಾಪಾರಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಪರಮಾಪ್ತನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಕಾರುಣ್ಯಾತಿಶಯವನ್ನು ವರ್ಣಿಸುತ್ತಾರೆ. ||೨೩||

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ :—

ಚೇತನ = ಜೀವವರ್ಗ ಅಚೇತನ = ಜಡವರ್ಗ. ಇದರಿಂದ ಸರ್ವ ಜಗತ್ತು ಎಂದರ್ಥ. ವಿಲಕ್ಷಣ = ಇವುಗಳಿಂದ ಭಿನ್ನನಾಗಿರುವ ನೂತನ ಪದಾರ್ಥಗಳೊಳಗೆ = ಹೊಸದಂದು ತೋರುವ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ (ಹೊಸದಾಗಿ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗತಕ್ಕ) ಬಲುನೂತನ = ಅತ್ಯಂತ ಹೊಸದಾಗಿ ತದಾಕಾರ

ಮತ್ತು ತನ್ನ ಮಗಳಿಂದ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿದ್ದು. ಅಂದರೆ ಒಂದು ವಸ್ತುವಿಗೆ ಹೊಸತನ (ನೂತನತ್ವ) ಬರಬೇಕಾದರೆ ಅದರಲ್ಲಿ ಪ್ಯಾಪ್ಪನಾಗಿರುವ ಭಗವದ್ರೂಪದಿಂದಲೇ ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ. ವಸ್ತುಗಳ ಹೊಸತನಕ್ಕೆ ತದಂತರ್ಗತ ವ್ಯಾಪ್ತರೂಪವೇ ಕಾರಣ. ಸುಂದರಕೆ = ಅತ್ಯಂತ ಸೊಗಸಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಸುಂದರ = ಅತಿ ಸೌಂದರ್ಯಯುಕ್ತರೂಪದಿಂದ ರಸಕೆ = ಲವಣಾದಿ ರಸವಿಶೇಷಗಳಲ್ಲಿ (ದ್ರವರೂಪ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ) ರಸರೂಪ = ತದಂತರ್ಗತ ರಸ (ದ್ರವ) ರೂಪನಾಗಿ, ಆಯಾಯಾ ರಸನಾಮಕನಾಗಿ ಇದ್ದಾನೆ. ಜಾತರೂಪೋದರ = ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭರೆಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳ ಚುತು ಮುಖ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು (ಜಾತರೂಪ = ಚಿನ್ನ ; ಉದರ = ಮೊಟ್ಟೆಯನ್ನಾಗಿ ಉಳ್ಳ) ಭವ = ರುದ್ರದೇವರು ಅದ್ಯರೊಳು = ಇವರೇ ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಆತತ = ವ್ಯಾಪ್ತನಾಗಿದ್ದು ಕೊಂಡು ಅಪ್ರತಿಮ ಪ್ರಭಾವ = ಅಸದೃಶವಾದ ಮಹಾ ಮಹಿಮೆಯುಳ್ಳವನು ಧರಾತಳದೊಳು = ಈ ಭೂಮಂಡಲದಲ್ಲಿ ನಮ್ಮಪ್ಪ = ಜಗತ್ತಿನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನು ಎನ್ನೊಡನೆ = ಅವಿಯುಕ್ತನಾಗಿ ನಮ್ಮ ಸಂಗಡವೇ ದೇಹ ಮತ್ತು ಜೀವಾಂತರ್ಗತನಾಗಿ ಆಡತಲಿಪ್ಪ = ಬಿಂಬಕ್ರಿಯಾದ್ದಾರಾ ಕ್ರೀಡಿಸುತ್ತಾನೆ.

ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳು

(೧) ಶ್ರೀ ಸಂಕರ್ಷಣ ಒಡೆಯರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ :-

ಸರ್ವ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತನಾದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮ, ತಾನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದ ಜೀವರುಗಳು, ಜಡಪದಾರ್ಥಗಳು, ದೋಷಯುಕ್ತಗಳಾದಾಗ್ಯೂ ತಾನು ಸುಲಕ್ಷಣನಾಗಿಯೂ, ಪೂರ್ಣನಾಗಿಯೂ ಇರುತ್ತಾನೆ. ಇನ್ನೂ ಹೊಸಹೊಸದಾಗಿ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗತಕ್ಕ ಪದಾರ್ಥಗಳೊಳಗೆ ಅತ್ಯಂತವಾಗಿ ಸರ್ವಶಬ್ದವಾಚ್ಯನಾದ್ದರಿಂದ ನೂತನನಾಮಗಳಿಂದಲೂ, ತತ್ತ್ವದಾಕಾರದಿಂದಲೂ ಇರುತ್ತಾನೆ. ಸುಂದರಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಸುಂದರರೂಪದಿಂದಲೂ, ಲವಣಾದಿ ರಸಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ರಸರೂಪನಾಗಿಯೂ, ಬ್ರಹ್ಮ

ಉದ್ರಾದಿ ದೇವತೆಗಳೊಳು ವ್ಯಾಪ್ತನಾಗಿಯೂ, ಆಯಾಯಾ ಅಧಿಷ್ಠಾನ ಸದೃಶವಾದ ಆಕಾರನಾಗಿರುತಾನೆ. ಹೀಗಿದ್ದ ಕಾಲಕ್ಕೂ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಹಾಗೆ ದುರ್ಬಲವಲ್ಲ. ಪೂರ್ಣಪರಾಕ್ರಮ ಉಳ್ಳವನು. ಈ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ, ಸಮಸ್ತಜೀವರಲ್ಲಿಯೂ ಅಂತರ್ಗತನಾಗಿದ್ದು; ಬಿಂಬಕ್ರಿಯಾಡ್ವಾರಾ ವ್ಯಾಪಾರಗಳನ್ನು ನಡೆಯಿಸತಾ ಆಟಗಳ ಆಡತಾ ಇರತಾನೆ ಎಂತ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

(೨) “ಭಾವಪ್ರಕಾಶಿಕೆ” -ನ್ಯಾಷ್ಯಾನ :-

ನಮ್ಮ ಜನಕನಾದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ಜೀವ ಜಡ ಪದಾರ್ಥಗಳಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನನು. ಹೊಸ ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಹೊಸಬನು. ಸುಂದರ ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಸುಂದರನು, ದ್ರವಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ದ್ರವರೂಪನು. ಬ್ರಹ್ಮ ಉದ್ರಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪ್ತನಾಗಿರುವನು. ಅಸದೃಶವಾದ ಮಹಿಮೆಯುಳ್ಳವನು. ಆದರೂ ನಮ್ಮ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಆಡುತ್ತಿರುವನು..

“ಚೇತನಾ ಚೇತನ ವಿಲಕ್ಷಣ” - ಎಂದರೆ, ಪರಮಾತ್ಮನು ಜೀವಜಡಗಳಿಂದ ಭಿನ್ನನು. ಅಂದಮೇಲೆ, ಅವನು ಯಾವಗುಂಪಿಗೆ ಸೇರಿದವನೆಂದು ಸಂಶಯ ಬರಬಹುದು. ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಚೇತನತ್ವವೂ, ಭಾವತ್ವವೂ, ನಿತ್ಯತ್ವವೂ ತನ್ನ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದಿಂದಲೇ ಸಿದ್ಧಿಸುವುದು. ಆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದಿಂದಲೇ ಜೀವಜಡ ಪದಾರ್ಥಗಳಿಂದ ಭಿನ್ನನಾಗಿರುವನು. ಭಾಗವತ ಅಷ್ಟಮಸ್ಕಂಧದಲ್ಲಿ - “ಸನ್ನೆ ನ ದೇವಾಸುರಮರ್ತ್ಯ ತಿರ್ಯಕ್ ನ ಸ್ತ್ರೀ ನ ಪಂನೋ ನಪುಮಾನ್ನಜಂತುಃ | ನಾಯಂ ಗುಣಃ ಕರ್ಮನಸನ್ನವಾ ಸಾನ್ನಿಷೇಧಶೇಷೋಜಯತಾದಶೇಷಃ ” || — ಎಂದು ಪ್ರಮಾಣವಚನವಿದೆ.

ಅಂದರೆ, ಆ ಪರಮಾತ್ಮನು ದೇವತೆಯೂ ಅಲ್ಲ ; ಅಸುರನೂ ಅಲ್ಲ ; ಮನುಷ್ಯನೂ ಅಲ್ಲ ; ತಿರ್ಯಂಗ್ವಂತುವೂ ಅಲ್ಲ ; ಸ್ತ್ರೀಯೂ ಅಲ್ಲ ; ಪುರುಷನೂ ಅಲ್ಲ ; ನಪುಂಸಕನೂ ಅಲ್ಲ, ಯಾವ ಪ್ರಾಣಿಯೂ ಅಲ್ಲ. ಅವನು ಪ್ರಾಕೃತಗುಣರೂಪನೂ ಅಲ್ಲ. ಕರ್ಮಧೂವನೂ ಅಲ್ಲ. ಸದ್ವಸ್ತುವೂ

ಅಲ್ಲ, ಅಸದ್ವಸ್ತುವೂ ಅಲ್ಲ. ಹಾಗಾದರೆ ಅವನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಎನಂದು ತಾನೇ ಹೇಳಬೇಕು ? ಅಂದರೆ, ಮೇಲೆ ನಿಷೇಧಿಸಿದ ವಸ್ತುಗಳೆಲ್ಲ ಉಳಿದುದು ಯಾವುದೋ ಅದೇ ಭಗವತ್ಸ್ವರೂಪವು. ಅಂದರೆ ಆಪ್ರಾಕೃತ ಸ್ವರೂಪನೆಂದರ್ಥ. ಆದರೂ ಪರಮಾತ್ಮನು ಎಲ್ಲಾ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವುದರಿಂದ, “ಅಶೇಷ”ನೆಂದು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಹೆಸರುಂಟು ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಅದುದರಿಂದ ಚೇತನಾಚೇತನ ವಿಲಕ್ಷಣನೆಂದು ದಾಸರಾಯರು ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ. “ನೂತನ ಪದಾರ್ಥಗಳೊಳಗೆ ಬಲು ನೂತನನತಿ ಸುಂದರಕೆ ಸುಂದರ ರಸಕೆ ರಸರೂಪ” —ಅಂದರೆ, ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಅಣುರೇಣು ತೃಣಶಾಖಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ತತ್ತದ್ರೂಪಿಯಾಗಿ, ತದಾಕಾರನಾಗಿ ನಿರ್ಲಿಪ್ತನಾಗಿರುವನು. ಆದರೆ ಒಂದೊಂದು ಪದಾರ್ಥದ ಮುಖ್ಯ ಗುಣಗಳು ಯಾವಿರುವುವೋ ಅವು ಭಗವತ್ಸ್ವರೂಪವೆಂದು ಭಾವಿಸಬೇಕು.

ಗೀತೆಯ ೭ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ- “ರಸೋಹಮಪ್ಸು ಕಾಂತೇಯ ಪ್ರಥಾಸ್ತಿ ಶಶಿಸೂರ್ಯೋಃ | ಪುಣ್ಯೋ ಗಂಧಃ ಪೃಥಿವ್ಯಾಂಶ್ಚ ತೇಜಶ್ಚಾಸ್ತಿ ವಿಭಾವಸೌ ||”

ಎಂದರೆ, “ಎಲೈ ಅರ್ಜುನ, ನೀರೊಳಗಿನ ರಸಗುಣವನ್ನು ನನ್ನನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿ. ಚಂದ್ರಸೂರ್ಯರಲ್ಲಿರುವ ಕಾಂತಿಯನ್ನು ನನ್ನನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿ. ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿರುವ ಗಂಧಗುಣವನ್ನು ನನ್ನನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿ. ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿರುವ ತೇಜಸ್ಸು ನಾನೇ. ಬಲಾಢ್ಯರಲ್ಲಿರುವ ಬಲವೂ ನಾನೇ” —ಎಂದು ಹೇಳಿರುವನು. ಇದರ ತಾತ್ಪರ್ಯವೇನೆಂದರೆ, ಉದಕವೆಂದರೆ ನೀರು ಮಾತ್ರವೇ ಅಲ್ಲ. ದ್ರವೀಭೂತವಾಗಿರುವ ಎಲ್ಲಾ ಪದಾರ್ಥಗಳೂ ಅಷ್ಟೆಂದು ಅನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುವು. ಅಪ್ಪಿನಲ್ಲಿರುವ ಸಿಹಿ, ರೂಪಿಣಿಯಲ್ಲಿರುವ ಸೌಂದರ್ಯ ಇವುಗಳೆಲ್ಲವೂ ಪರಮಾತ್ಮನೇ, ಆಯಾ ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿದ್ದು ಅವುಗಳ ರೂಪಾದಿಗಳನ್ನು ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಪಡಿಸುವುದರಿಂದ ಆ ರೂಪ ಗುಣಾದಿಗಳೆಲ್ಲವೂ ಪರಮಾತ್ಮನ “ವಿಭೂತಿ” ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯವು.

“ಜಾತರೂಪೋದರ ಭವಾದ್ಯರೂಘ ಆತತಪ್ರತಿಮ ಪ್ರಭಾವ” —

ಎಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮ ರುದ್ರಾದಿ ಸಕಲ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ತತ್ತ್ವದ್ರೂಪಿಯಾಗಿ ವ್ಯಾಪ್ತನಾಗಿರುವನು. ಭಾಗವತ ತೃತೀಯಸ್ಕಂಧ ತಾತ್ಪರ್ಯದಲ್ಲಿ -
 'ಸ್ವಾಯಂಭುವೋ ಮನುಶ್ಚೈವ ಪೃಥುಶ್ಚೈವಾಜುಸಾನಪಿ || ಬ್ರಹ್ಮ
 ಕೇಷವಿಸಾ ರುದ್ರ ಇಂದ್ರ ಋಷ್ಯಾದಯಸ್ಥಥಾ || ನಿಷ್ಣಾನ್ವೇಶಯುತಾ
 ಸ್ಪರ್ಷೇನತು ವಿಷ್ಣುಸ್ವರೂಪಕಾ' -ಇತಿ ತತ್ತ್ವನಿರ್ಣಯೇ ||

ಆದರೆ, ಸ್ವಾಯಂಭುವಮನು, ಪೃಥುಚಕ್ರವರ್ತಿ, ಕಾರ್ತವೀರ್ಯಾ
 ಒರ್ವನ, ಪಾಂಡುಪುತ್ರನಾದ ಅರ್ಜುನ, ಬ್ರಹ್ಮ, ಶೇಷ, ಗರುಡ,
 ರುದ್ರ, ಇಂದ್ರ, ಋಷಿ ಮೊದಲಾದವರೆಲ್ಲರೂ ವಿಷ್ಣುವಿನ ವಿಶೇಷವಾದ
 ಅಂಶದಿಂದ ಕೂಡಿದವರು. ಆದರೆ ವಿಷ್ಣುಸ್ವರೂಪರಲ್ಲ, ಹೀಗೆ ತತ್ತ್ವ
 ನಿರ್ಣಯ ನಾಕೈವಿರುವುದೆಂದು ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಹೇರುವರು.
 ಆದ್ದರಿಂದ ದಾಸರಾಯರು ಹೇಳಿದ "ಭವಾದ್ಯರೊಳು" —ಎಂಬ ಆದಿ
 ಶ್ಲೂಕದಿಂದ ಮನ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. "ನಮೋಪನೆಯಾಡುತ
 ಲಿಪ್ಪ ನಮ್ಮಪ್ಪ" —ಆದರೆ, ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ನಮ್ಮನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿ,
 ಸಮ್ಯಕ್ ಮಕ್ಕಳಲ್ಲಿದ್ದು ಬಾಲಲೀಲಾದಿಗಳನ್ನು ತೋರಿಸಿ, ನಮ್ಮೊಳಗಿದ್ದು
 ಆನಂದಪಡಿಸುವನು. ಇದರಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೇನೂ ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲ.
 ಹೀಗೆ ವಿಹಾರ ಮಾಡುವುದೇ ಅವನ ಸ್ವಭಾವವಾಗಿರುವುದು. ಆದುದ
 ರಿಂದಲೇ ದಾಸರಾಯರು ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು "ನಮ್ಮಪ್ಪ"ನೆಂದು ಕರೆದಿರು
 ವರು ||೨೩||

(೩) "ಭಾವದರ್ಪಣ ಟೀಕಾ" -ನ್ಯಾಖ್ಯಾನ :-

ಭೂತಭಾವನಾದ ಶ್ರೀಶನು ಸಕಲಜಡಚೇತನಗಳಲ್ಲಿ ಭಿನ್ನತ್ವೇನ ವ್ಯಾಪ್ತ
 ನಾಗಿದ್ದಾಗ್ಯೂ ನಿರ್ಲಿಪ್ತನಾಗಿರುತ್ತಾನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ— "ಚೇತನಾ
 ಚೇತನಾ" ಎಂಬ ಪದ್ಯದಿಂದ.

ಆತತ = ವ್ಯಾಪ್ತ. ಅಪ್ರತಿಮ = ಅಸದೃಶ. ಜಾತರೂಪೋದರ =
 ಬ್ರಹ್ಮ. ಭವ = ರುದ್ರ. ಆದ್ಯರೊಳು = ಮೊದಲಾದವರಲ್ಲಿ ||೨೩||

(೪) ಶಾಸ್ತ್ರಪರ್ಣಿಯಾ :-

“ಬಾಹ್ಯ ಮಾನಸಿಕ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮರು ಜೀವಜಡವರ್ಗಗಳಿಂದ ಭಿನ್ನನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ತದಂತರ್ಗತನಾಗಿ ಆಯಾಯಾ ರೂಪ ನಾಮ ಮತ್ತು ಆಕಾರಗಳಿಂದ ವಿಶಿಷ್ಟನಾಗಿದ್ದು, ಚೇತನರೊಡನೆ ವಿಹಾರಮಾಡುತ್ತಾನೆ” — ಎಂಬ ತತ್ವಾರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. “ಚೇತನಾ ಚೇತನವಿಲಕ್ಷಣ” — ಎಂಬ ಪದ್ಯದಿಂದ.

ಭಗವಂತನು ಜೀವವರ್ಗ ಮತ್ತು ಜಡವರ್ಗಗಳಿಂದ ಅತ್ಯಂತ ಭಿನ್ನನು. ಹೊಸಹೊಸದಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಅಪೂರ್ವ (ಅತಿಹೊಸ) ನಾಗಿರುವನು. ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಅತಿ ಸುಂದರ ವಸ್ತುಗಳೆಂದು ಯಾವುದು ಇರುವುದೋ, ಅವುಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಸುಂದರತಮನಾಗಿರುವನು. ಸಾರವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ (ರಸ) ರಸಮಯರೂಪಗಳಿಂದ ವಿರಾಜಮಾನನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಚತುರ್ಮುಖವಿಬ್ರಹ್ಮ ದೇವರು, ರುದ್ರದೇವರು ಇತ್ಯಾದಿ ದೇವತಾವರ್ಗದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ವ್ಯಾಪ್ತನಾಗಿ (ಆತತ), ಅವರ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿರುವನು. ವಿಶ್ವದೃಶ್ಯಗಳ ಸಂಪನ್ನನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನು ಅಸದೃಶ ಮಹಿಮೆಯುಳ್ಳವನು. ಈ ಚೇತನಾ ಚೇತನಾತ್ಮಕವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದಲ್ಲಿ ಜೀವರುಗಳ ಸಂಗಡ ಎಡಬಿಡದೆ ಇರುವನು. ಅಂತರ್ಬಾಹ್ಯರೂಪಗಳಿಂದ ಕ್ರಿಯಾಕಾರಕ ವ್ಯಾಪಾರವಿಶೇಷಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಮಾಡಿಸುತ್ತಾ ಚೇತನರೊಡನೆ ವಿಹರಿಸುವನು. ವಿಶ್ವದ ಹಾಗೂ ಚೇತನವರ್ಗದ ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತನು (ನಮ್ಮಪ್ಪ)

“ಸ ವಿಷ ರಸಾನಾಂ ರಸತಮಃ” - ಎಂದು ಛಾಂದೋಗ್ಯೋಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವಂತೆ, ಉದ್ದೀಢನಾಮಕನಾಗಿರುವನು. ಪೃಥಿವ್ಯಾದಿ ರಸಮಯ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ರಸಾಭಿಮಾದಿಗಳಾದ ಧರಾದೇವಿಯಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿ, ಲಕ್ಷ್ಮಿದೇವಿಯ ಪರ್ಯಂತ ಇರುವ ಸಕಲ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಭಗವಂತನು ಪರಮರಸತಮನೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಉಪಲಕ್ಷಣತಯಾ, “ಸುಂದರಕ ಸುಂದರ” - ಎಂಬಲ್ಲಿ ಭಾವಾರ್ಥ ||೨೩||

(೫) ಶ್ರೀ ವಾದಿರಾಜಾಚಾರ್ಯರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ (ಸಂಸ್ಕೃತಮೂಲ):—

ವಿವಂ ಪ್ರತ್ಯಹಃ ವಿಚಾರೈಕಾನುಸಂಧಾನೇ ತಸ್ಯ ಯತ್ರ ಕುತ್ರಾಪಿ ನ
ಧೀಃ ಸರ್ವತ್ರಾ ಆತ್ಮರಕ್ಷಕ ಹರಿ ಸನ್ನಿಧೇಃ ಇತ್ಯಾಹ || ಚೇತನೇತಿ ||
ಜಾತರೂಪೋದರ = ಬ್ರಹ್ಮ ! ಆತತ = ವ್ಯಾಪ್ತು । ಅಪ್ರತಿಮಃ = ಅನು
ಪಮಃ । ಒಡನೆ = ಸಂಗಡ ||೨೩||

ಕನ್ನಡಾನುವಾದ :—

ನಿರಂತರವೂ ವಿಚಾರಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಅನುಸಂಧಾನಕ್ರಮದಿಂದ ಧ್ಯಾನಿಸು
ತ್ತಿದ್ದರೆ, ಶ್ರೀಹರಿಯು ಭಯಪರಿಹಾರಕನಾಗಿ ಆತ್ಮರಕ್ಷಣೆ ಮಾಡುತ್ತಾ
ಜೀವರ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿಯೇ ಇರುತ್ತಾನೆ—ಎಂದು ದಾಸವರ್ಯರು ಹೇಳು
ತ್ತಾರೆ— “ಚೇತನಾಚೇತನ” ಎಂಬ ಪದ್ಯದಿಂದ.

ಜಾತರೂಪೋದರ = ಚಿತುರ್ಮುಖ ಬ್ರಹ್ಮ. ಆತತ = ವ್ಯಾಪಿಸಿದವ.
ಅಪ್ರತಿಮ = ಉಪಮೆ (ಹೋಲಿಕೆ) ಇಲ್ಲದವನು. ಒಡನೆ = ಸಂಗಾತಿಯಾಗಿ.
||೨೩||

(೬) “ಗುರುಹೃದಯಪ್ರಕಾಶಿಕೆ” -ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ :-

ಚೇತತಾಚೇತನಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಿಧ ಸ್ವರೂಪನು. ಹೊಸದಾದ
ಪದಾರ್ಥಕ್ಕೆ ನೂತನತ್ವ ಕೊಡುವನು. ಅತಿ ಸೌಂದರ್ಯ ವಸ್ತುವಿಗೆ
ಸೌಂದರ್ಯಪ್ರದನು. ರಸವುಳ್ಳ ವಸ್ತುವಿಗೆ ತದ್ಗುಣತರಸವುಂಟುಮಾಡುವವನು.
ಜಾತರೂಪೋದರಭವಾದ್ಯರೊಳು ಎಂದರೆ- ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭನೆಂಬ ಬ್ರಹ್ಮ ಮತ್ತು
ರುದ್ರಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಆತತ, ಎಂದರೆ, ವ್ಯಾಪ್ತನು. ಅಪ್ರತಿಮಪ್ರಭಾವ ಎಂದರೆ
ಅಸದೃಶಮಹಿಮನು. ದೇವರು ಇಂಥವನಾದರೂ, ಧರಾತಳದೊಳೆಮ್ಮೊ
ಡನೆ ಅಸುತಲಿಪ್ಪ—ಎಂದರೆ, ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿ
ನಮ್ಮೊಡನೆ ಬಿಂಬಕ್ರಿಯಾ ವ್ಯಕ್ತಿಮಾಡುವನು. ಆದ್ದರಿಂದ ನಮ್ಮಪ್ಪ
ಕರುಣಾಳು ||೨೩||

ಸರ್ವನ್ಯಾಖ್ಯಾನಸಾರಸಂಗ್ರಹ :—

ವಿಶ್ವವು ಚೇತನಾಚೇತನಾತ್ಮಕವಾದದ್ದು. ಇಂತಹ ವಿಶ್ವದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮ ಅಣುರೇಣು ತೃಣಕಾಷ್ಠ ಪರಿಪೂರ್ಣನಾಗಿ, ಓತಪ್ರೋತ ನಾಗಿ ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡಿರುತ್ತಾನೆ. ಪ್ರತಿ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿಯೂ ತದಾಕಾರನಾಗಿ ತದ್ವಾಚ್ಯನಾಗಿ, ತನ್ನಾಮಕನಾಗಿ, ತದ್ರೂಪನಾಗಿದ್ದರೂ. ಅವುಗಳಿಂದ ಅತ್ಯಂತ ಭಿನ್ನನಾಗಿದ್ದು, ಪರಮವಿಲಕ್ಷಣನೆನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಸರ್ವಚೇತನ ರೂಳಿಗೆ ಅಂತರ್ಯಾಮಿರೂಪದಿಂದಿದ್ದು, ಅವರವರ ಸ್ವಭಾವ, ಗುಣ, ರೂಪ ಮತ್ತು ಕ್ರಿಯಾದಿಗಳಿಗೆ ಮುಖ್ಯ ಪ್ರೇರಕನಾಗಿ, ನಿಯಾಮಕನಾಗಿರುವನು. ಅಪೂರ್ಣರಾದ ಹಾಗೂ ದೋಷಬದ್ಧರಾದ ಜೀವರುಗಳಲ್ಲಿ ಅಂತಃ ಪ್ರೇರಕನಾಗಿದ್ದರೂ, ತಾನು ಆ ಗುಣದೋಷಗಳಿಂದ ಬದ್ಧನಾಗದೇ, ನಿರ್ಲಿಪ್ತನಾಗಿ, ಸುಲಕ್ಷಣವಂತನಾಗಿಯೂ, ಅಪ್ರಾಕೃತಗುಣಪೂರ್ಣನಾಗಿಯೂ ಇರುತ್ತಾನೆ. ಅಪ್ರಾಕೃತ ಸ್ವರೂಪನಾದ ಭಗವಂತನು ನೂತನವಾಗಿರುವ ಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೆ ನೂತನತಮನಾಗಿರುವನು. ಒಂದು ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ನಾವು ಕಾಣುವ "ನೂತನತ್ವ" ಎಂಬ ಗುಣವಿಶೇಷಕ್ಕೆ ಆ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ತಾನು ಇಟ್ಟಿರುವ ರೂಪವಿಶೇಷವೇ ಮುಖ್ಯ ಕಾರಣವು. ಭಗವದ್ವಿಭೂತಿರೂಪದಿಂದ ಸ್ಥಿತನಾಗಿದ್ದು, ನೂತನ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಅತಿ ನೂತನವೆಂದೆನಿಸುವನು. ಹೀಗೆಯೇ ಸುಂದರವಾದ ವಸ್ತುಗಳ ಸೌಂದರ್ಯವಿಶೇಷಕ್ಕೆ ಭಗವಂತನ ವಿಭೂತಿರೂಪವೇ ಮುಖ್ಯ ಕಾರಣವು. ಇದರಂತೆಯೇ ರಸದಲ್ಲಿ ರಸರೂಪನಾಗಿದ್ದುಕೊಂಡು ಆಯಾಯ ರಸಗಳಿಗೆ ಅಭಿವ್ಯಂಜಕನಾಗಿರುವನು, ಸಮ್ಮನಾಲಿಗೆಗೆ ರಸವ (ರುಚಿಯು) ಅಸುಭವವುಂಟಾಗಬೇಕಾದರೆ, ತದಂತ ಗರ್ತ ರಸರೂಪವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಬಿಂಬಕ್ರಿಯಾರೂಪವಾದ ವ್ಯಾಪಾರವೇ ಮುಖ್ಯ ಕಾರಣವು. ಹೀಗೆ ನೂತನ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿ ನೂತನವೆಂದೆನಿಸಿ, ಸುಂದರಕೆ ಅತಿಸುಂದರರೂಪನಾಗಿ, ರಸಕೆ ರಸರೂಪನಾಗಿರುವ ವಿಷ್ಣುವು (ಪರಬ್ರಹ್ಮನು) ಚತುರ್ಮುಖಬ್ರಹ್ಮ, ರುದ್ರದೇವರು ಇತ್ಯಾದಿ ದೇವತಾ ಸಮೂಹದೊಳಗೆ ವ್ಯಾಪ್ತನಾಗಿರುವನು. ಆಯಾಯ ವ್ಯಾಪ್ತರೂಪದಿಂದ

ಪರಲ್ಲಿದ್ದು ಜಗದ್ವ್ಯಾಪಾರಗಳನ್ನು ಬಿಂಬಕ್ರಿಯಾದ್ವಾರಾ ತಾನೇ ನಡೆಸಿ, ನಡೆಯಿಸುವನು. ಇಂತಹ ಕರುಣಾಸಂಪನ್ನನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಪ್ರತಿಬಿಂಬ ಸೂಪರಾದ ಜೀವರುಗಳಿಗೆ ಸದಾಬಿಂಬನಾಗಿದ್ದು, ಎಡಬಿಡದೆ ನಿತ್ಯಾವಿಯೋಗಿಯಾಗಿರುವನು. ಜೀವಸ್ವರೂಪವು ಅನಾದಿ ಮತ್ತು ಅವಿನಾಶಿ. ಇದರಿಂದಲೇ ಜೀವಾಂತರ್ಗತನಾದ ಬಿಂಬರೂಪೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ಜೀವರಿಗೆ ಅನಾದ್ಯನಂತ ಉದಿಂದಲೂ ಅವಿಚ್ಛಿನ್ನನಾಗಿ, ಆಪ್ತಬಂಧುವಾಗಿದ್ದು ಸದಾ ಸರ್ವತ್ರ ಸಂರಕ್ಷಿಸುತ್ತಿರುವನು. ಜಗತ್ತನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡುವ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ಜಗತ್ತಿತ್ತಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿದ್ದು "ನಮ್ಮಪ್ಪ"ನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಬಿಂಬರೂಪೀ ಶ್ರೀ ಹರಿಯು ಅಂತರ್ನಿಯಾಮಕನಾಗಿ ಸದಾ ನಮ್ಮೊಡನೆಯೇ ಇದ್ದು, ಸಕಲ ಕ್ರಿಯೆಗಳನ್ನೂ ತಾನೇ ಮಾಡಿ ಮಾಡಿಸುತ್ತಿರುವನು.

ಪದ್ಯ (೨೪)

ನೂಲ :-

ತಂದೆತಾಯ್ಗಳು ತಮ್ಮ ಶಿಶುವಿಗೆ |
 ಬಂದಭಯಗಳ ಪರಿಹರಿಸಿ ನಿಜ |
 ಮಂದಿರದಿ ಬೇಡಿದುದನಿತ್ತಾದರಿಸುವಂದದಲಿ ||
 ಹಿಂದೆನುಂದೆಡಬಲದಿ ಒಳ ಹೊರ |
 ಗಿಂದಿರೇಶನು ತನ್ನವರನೆಂ |
 ದೆಂದು ಸಲಹುವನಾಗಸದವೋಲೆತ್ತ ನೋಡಿದರು ||೨೪||

ಅನತರಣಿಕೆ :-

ಸದಾ ಅವರನ್ನು ಸಂರಕ್ಷಿಸುತ್ತಿರುವನು—ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ— “ತಂದೆ ತಾಯ್ನುಳ್ಳು” -ಎಂಬ ಈ ಪದ್ಯದಿಂದ.

ಪ್ರತಿಸವಾರ್ಥ :-

ತಂದೆತಾಯ್ನುಳ್ಳು = ಮಾತಾಪಿತೃಗಳು ತಮ್ಮ ಶಿಶುವಿಗೆ = ತಮ್ಮ ಮಗುವಿಗೆ ಬಂದ = ಆಗಾಗ್ಗೆ ಒದಗುತ್ತಿರುವ ಭಯಗಳ = ಭಯಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿ = ಹೋಗಲಾಡಿಸಿ ನಿಜಮಂದಿರದಿ = ಸ್ವಂತ ಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ಬೇಡಿದುದನು = ಅವರು ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿದುದನ್ನು ಇತ್ತು = ಕೊಟ್ಟು ಆದರಿಸುವಂದದಲಿ = ಆದರಿಸುವಂತೆ ಹಿಂದೆನುಂದೆ = ಹಿಂಭಾಗ ಮತ್ತು ಮುಂಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ (ಹಿಂದಿನ ಜನ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಮುಂದೆ ಬರುವ ಅನೇಕ ಜನ್ಮಗಳಲ್ಲಿ) ಎಡಬಲದಿ = ಎಡ ಮತ್ತು ಬಲ ಪಾರ್ಶ್ವಗಳಲ್ಲಿ (ದೇಹಗಳ ಉಭಯಪಾರ್ಶ್ವಗಳಲ್ಲಿರುವ ೨೦೦೦ ನಾಡಿಗಳಲ್ಲಿ) ಒಳಹೊರಗೆ = ಆಂತರಿಕ ಮತ್ತು ಬಾಹ್ಯರೂಪಗಳಿಂದ (ಪ್ರಳಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಗರ್ಭದಲ್ಲಿರುವಾಗ್ಯೂ ಮತ್ತು ಸೃಷ್ಟಿ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಉದರದಿಂದ ಹೊರಗೆ ಬಂದಾಗಲೂ) ಇಂದಿರೇಶನು = ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನು ಆಗಸದವೋಲೆ = ಆಕಾಶದೋಪಾದಿಯಲ್ಲಿ ಎತ್ತನೋಡಿದರೂ = ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಾಪ್ತನಾಗಿದ್ದುಕೊಂಡು ತನ್ನವರ = ನಿಜಭಕ್ತರನ್ನು ಎಂದೆಂದು = ಯಾವಾಗಲೂ (ಸರ್ವದೇಶ ಮತ್ತು ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿಯೂ) ಸಲಹುವನು = ಸಂರಕ್ಷಿಸುತ್ತಾನೆ.

ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳು

(೧) ಶ್ರೀ ಸಂಕರ್ಷಣ ಒಡೆಯರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ :-

ತಂದೆ ತಾಯಿಗಳು, ತಮ್ಮ ಮಕ್ಕಳು ಹೊರಗೆ ಆಡಿಕೊಂಡೇ ಕಾಲದಲ್ಲಿ, ದುಷ್ಟಗ್ರಹ ಸೋತಿ. ಅಂಜದರೆ, ಮನೆಗೆ ಕರೆತಂದು, ಭಯ ಪರಿಹಾರಾರ್ಥವಾಗಿ, ಮಂತ್ರಯಂತ್ರಗಳಿಂದ ಉಪಚರಿಸಿ, ಸ್ವಗೃಹವನ್ನು

ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗದೇ ಇರತಕ್ಕ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಹ್ಯಾಂಗೆ ಕಲ್ಪಿಸುತ್ತಾರೋ. ತದ್ವತ್ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮ ತನ್ನ ಭಕ್ತರನ್ನು ಸರ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ, ಸರ್ವ ದೇಶದಲ್ಲಿಯೂ ಸಂರಕ್ಷಣೆ ಮಾಡುವನು ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ನಿಶೇಷಾರ್ಥ :-

ಭಕ್ತರಿಗೆ ಆಟ ಆಡೋ ಸ್ಥಳದಾವದು. ದುಷ್ಟ ಗ್ರಹಳುದಾವುದು. ಭಯದಾವುದು. ನಿಜಮಂದಿರದಾವುದು. ಮಂತ್ರತಂತ್ರಗಳುದಾವುದು ಎಂದರೆ. (೧) ಅಸೃಷ್ಟರಾಶಿಯಿಂದ ಸೃಷ್ಟಿಗೆ ಬರುವ ಪ್ರದೇಶವೇ ಆಂಡೋಂಥಾಸ್ಥಳ. (೨) ದುಷ್ಟಸಹವಾಸದಾವುದೆಂದರೆ, ಲಿಂಗದೇಹ. (೩) ದುಷ್ಟಗ್ರಹಳುದಾವುದೆಂದರೆ, ಅಹಂಮಮತಾದಿಗಳು. (೪) ಭಯದಾವುದೆಂದರೆ, ಅಹಂಮಮತಾದಿಗಳಿಂದ ಜನ್ಯವಾಗುವ ಪಾಪಕರ್ಮಗಳ ಮಾಡೋಕೆ ಭಯಪಡೋಣ. (೫) ಮಂತ್ರ ತಂತ್ರಗಳು ದಾವುದೆಂದರೆ, ಜ್ಞಾನ, ಭಕ್ತಿ ಮತ್ತು ವೈರಾಗ್ಯಗಳನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸೋಣವೇ (೬) ನಿಜ ಮಂದಿರದಾವುದೆಂದರೆ, ವೈಕುಂಠಲೋಕ.

ಈ ಪ್ರಕಾರ ಅಸೃಷ್ಟರಾಶಿಯಿಂದ ಸೃಷ್ಟಿಗೆ ಬಂದಕೂಡಲೇ ದುಷ್ಟಗ್ರಹ ಗಳಾದ, ಅಹಂಮಮತಾದಿಗಳು ಸೋಕಿ, ಅವುಗಳಿಂದ ಜನ್ಯವಾಗುವ ಪಾಪಕರ್ಮಗಳ ಮಾಡಿ, ಭಯಪಟ್ಟ ತನ್ನ ಪುತ್ರರಾದ ಭಕ್ತರಿಗೆ, ಜ್ಞಾನ ಭಕ್ತಿವೈರಾಗ್ಯಗಳೆಂಬ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಅವರ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಮಾಡಿಸಿ, ಆ ಭಯವನ್ನು ಬಿಡಿಸಿ ಬಹಿಷ್ಕಾರಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಲಿಂಗ ದೇಹಾಯ್ತು ದುಷ್ಟಸ್ನೇಹಿತನನ್ನು ಬಿಡಿಸಿ. ನಿಜಮಂದಿರವಾದ ವೈಕುಂಠ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಕರೆದುಕೊಂಡುಹೋಗಿ, ಅಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟು ಸ್ವರೂಪಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರ ಬೇಡಿದ್ದಕ್ಕೆ ಭಂಗಬಾರದಂತೆ ಫಲಾನುಭವ ಕೊಟ್ಟು, ಸಂರಕ್ಷಣೆ ಮಾಡುವನು. ||೨೪||

(೨) “ಭಾವಪ್ರಕಾಶಿಕೆ” -ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ :-

ಮಗುವು ಬೆಕ್ಕು ಮೊದಲಾದ ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಪ್ರಾಣಿಯನ್ನು

ಕಂಡು, ಭಯಪಟ್ಟು ಕಿರುಚಿಕೊಂಡರೆ, ತಂದೆತಾಯಿಗಳು ತಕ್ಷಣ ಓಡಿಬಂದು, ಆ ಮಗುವಿನ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿರುವ ಭಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣಭೂತವಾದ ಪ್ರಾಣಿಯನ್ನು ಓಡಿಸಿ, ಮನೆಯೊಳಗೆ ಕರೆದುಕೊಂಡುಹೋಗಿ, ಅಳುತ್ತಿರುವ ಮಗುವನ್ನು ಸಮಾಧಾನಪಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅದು ಬೇಡಿದುದನ್ನು ಕೊಟ್ಟು, ಹೇಗೆ ಆದರಿಸುವರೋ ಹಾಗೆ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ಭಕ್ತರನ್ನು ಹಿಂದೂ ಮುಂದೂ, ಎಡದಲ್ಲಿಯೂ, ಬಲದಲ್ಲಿಯೂ, ಒಳಗೂ, ಹೊರಗೂ, ಅಕಾಶವು ಹೇಗೆ ಎಲ್ಲಾ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವ್ಯಾಪ್ತವಾಗಿರುವುದೋ ಹಾಗೆ ವಾಪ್ತನಾಗಿ ಸರ್ವದಾ ಸಂರಕ್ಷಿಸುವನು.

ವಿಶೇಷಾರ್ಥ :-

“ಅಗ್ರತಃ ಪೃಷ್ಠತಶ್ಚೈವ ಪಾರ್ಶ್ವತಶ್ಚ ನುಹಾಬಲೌ | ಆಕರ್ಣ ಪೂರ್ಣಧೆನ್ವಾನೌ ರಕ್ಷೇತಾಂ ರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣೌ” |

—ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಶಿಷ್ಯರೆಲ್ಲರೂ ಪ್ರಯಾಣ ಹೊರಡುವಾಗ ಪಠಿಸಿ ಮಾಡುವ ಸಂಪ್ರದಾಯವಿರುವಷ್ಟೇ ? ಇದರ ತಾತ್ಪರ್ಯವೇನು ? ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿಯೂ ಹಿಂಭಾಗದಲ್ಲಿಯೂ, ಎಡಬಲಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕಿವಿ ಪರ್ಯಂತ ಸೆಳೆಯಲ್ಪಟ್ಟ ಬಾಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಧನುಸ್ಸುಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿರುವ ರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣರು ನಮ್ಮನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಲಿ—ಎಂಬುದು. ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಪರಮಾತ್ಮನು ತನ್ನ ಭಕ್ತರನ್ನ ಎಡಬಲ ಹಿಂದೂ ಮುಂದೂ ಸಂರಕ್ಷಿಸುವನಂಬ ಭಾವವು. ||೨೪||

(೩) ಭಾವದರ್ಪಣ ಟೀಕಾ” -ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ :-

ಜೀವರುಗಳನ್ನು ಸಂರಕ್ಷಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬಹುರೂಪನಾಗಿರುತ್ತಾನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ— “ತಂದೆತಾಯಿಗಳು” —ಎಂಬ ಪದ್ಯದಿಂದ.

“ಚಕ್ರದ್ಯಗ್ರತಃ ಸಹಗದೋ ಹರಿರಸ್ತು ಸತ್ಪಾತತ್ಪಾರ್ಶ್ವಯೋರ್ಧನುರಸೀ ಮಧುಹಾ ಜನಸ್ಯ ಇತಿ ||”

“ಅಂತರ್ಬಹಿಶ್ಚ ತತ್ಸರ್ವಂ ನ್ಯಾಪ್ಯ ನಾರಾಯಣಸ್ಥಿತಃ |” ಇತಿ
 ಶ್ರುತಿಃ. ಆದರಿಸುವುದದಲಿ = ಸಮಾಧಾನಗೊಳಿಸುವಂತೆ, ಎಂದೆಂದೂ =
 ಸರ್ವದಾ. ಆಗಸದವೋಲೆ = ಆಕಾಶದಂತೆ ||೨೪||

(೪) ತಾವುಪರ್ಣಿಯಾ :—

ಮಾತಾಪಿತೃಗಳು ತಮ್ಮ ಶಿಶುಗಳನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅಂತೆಯೇ
 ಅವರ ಅಂತರ್ಗತನಾಗಿದ್ದು ಶ್ರೀಹರಿಯು ಸ್ವಭಕ್ತರ ಭಯಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿ.
 ಬೇಡಿದುದನ್ನು ಇತ್ತು, ಸಂರಕ್ಷಿಸುವನು—ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—“ತಂದೆ
 ತಾಯ್ಗಳು” —ಎಂಬ ಪದ್ಯದಿಂದ.

ಜನನಿಜನಕರು (ತಂದೆತಾಯ್ಗಳು) ತಮ್ಮ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ (ತಮ್ಮ ಶಿಶು
 ವಿಗೆ) ಚಳಿ, ಮಳೆ, ಬಿಸಿಲು, ಬೆಂಕಿ, ಹುಳ ಹುಪ್ಪಟ್ಟಿ ಮುಂತಾದವುಗಳ
 ಲಿಂದ ಒದಗುವ ಭಯಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿ (ಬಂದ ಭಯವ ಪರಿಹರಿಸಿ),
 ತಮ್ಮ ಮನೆಗಳಲ್ಲಿ (ನಿಜ ಮಂದಿರದಿ), ಅವರನ್ನು ಕರೆತಂದು ಕಾಪಾಡಿ,
 ಅವರ ಇಷ್ಟಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಪೂರೈಸಿ (ಬೇಡಿದುದನಿತ್ತು), ಅಕ್ಕರೆಯಿಂದ
 ಸಮಾಧಾನ ಮಾಡಿ (ಆದರಿಸುವುದದಲಿ), ಸರ್ವತ್ರದಲ್ಲಿಯೂ ತಾನು
 ವ್ಯಾಪ್ತನಾಗಿದ್ದು ಕೊಂಡು (ಹಿಂದೆಮುಂದೆ ಎಡಬಲದಿ ಒಳಗೆ ಹೊರಗೆ),
 ರಮಾರಮಣನಾದ ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನು (ಇಂದಿರೇಶನು) ಸರ್ವತ್ರ
 ವ್ಯಾಪ್ತವಾದ ಆಕಾಶದಂತೆ (ಆಗಸದವೋಲೆ), ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ (ಎತ್ತನೋಡಿದ
 ರತ್ತ), ಯಾವಾಗಲೂ (ಎಂದೆಂದೂ) ತನ್ನನ್ನು ಧೃಢವಾಗಿ ನಂಬಿದ ನಿಜ
 ಭಕ್ತರನ್ನು (ತನ್ನವರನು) ಸಂರಕ್ಷಿಸುವನು (ಸಲಹುವನು) ||೨೪||

೫) “ಗುರುಹೃದಯ ಪ್ರಕಾಶಿಕೆ” -ನ್ಯಾಖ್ಯಾನ :—

ತಂದೆತಾಯಿಗಳು ತಮ್ಮ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಬಂದ ಭಯ ಬಿಡಿಸಿ, ಸರ್ವದಾ
 ಮನೆಯಲ್ಲಿಟ್ಟು ಇಷ್ಟಾರ್ಥ ಕೊಟ್ಟು ಸಾಕುವಂತೆ, ಅನಂತಜನ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಒಳ

ಹೂರಗೆ, ಹಿಂದು ಢುಂದೆ ಎಡಬಲದಿ, ವ್ಯಾಪ್ತಾಕಾಶದಂತೆ, ಯಾವ ಅಧಿಷ್ಠಾನದಲ್ಲಿ ನೂೂಡಿದರೂ ದೇವದೇವನು ರಕ್ಷಕನಾದ್ದರಿಂದ ಕುರುಣಾಳು ||೨೪||

ಸರ್ವವ್ಯಾಪ್ಯಾನಸಾರಸಂಗ್ರಹ :—

ಲೂೂಕದಲ್ಲಿ ತಂದೆತಾಯಿಗಲು ತಮ್ಮ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಸದಾ ಸಂರಕ್ಷಕರಾಗಿರು ವರು. ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಆಗಾಗ್ಗೆ ಒದಗುತ್ತಿರುವ ಗ್ರಹಪೀಡೆಗಲು, ಬೆಂಕಿ, ನೀರು ಢುಂತಾದವುಗಳಿಂದ ಆಗುವ ಅನಾಹುತಗಲು, ಕ್ರಿಮಿಕೀಟಾದಿಗಳಿಂದ ಉಂಟಾಗುತ್ತಿರುವ ಬಾಧೆಗಲು ಇವೇ ಢುಂತಾದ ನಾನಾ ಪ್ರಕಾರವಾದ ಭಯಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿ, ಆ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ತಮ್ಮ ಮನೆಗೆ ಕರೆತಂದು, ಸಮಾಧಾನಗೂೂ ಸುವರು. ಅವರು ಬೇಡಿದ ಇಷ್ಟಾರ್ಥಗಲನ್ನು ಕೂೂಟ್ಟು ಸಂತೈಸುವರು. ಅಂತೆಯೇ ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತನಾದ ಭಗವಂತನು ನಿಜ ಭಕ್ತರನ್ನು ಸರ್ವದಾ ರಕ್ಷಿಸುತ್ತಿರುವನು. ಆಕಾಶವು ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಾಪ್ತವಾದುದು. ಆಕಾಶ ಸದೃಶನಾದ ಸರ್ವತ್ರವ್ಯಾಪ್ತರೂಪಿಯಾದ ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನು ತನ್ನ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಸದೃಶರಾದ ಭಕ್ತವರ್ಗವನ್ನು, ಸದಾ ಬೆಂಗಾವಲಾಗಿದ್ದು, ಅವರಿಗೆ ಅಡಿಗಡಿಗೆ ಒದಗುತ್ತಿರುವ ಭಯಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿ, ಸರ್ವವಿಧಗಳಲ್ಲಿಯೂ ರಕ್ಷಿಸುತ್ತಿರುವನು.

ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ದಾಸರಾಯರು ಸುಂದರವಾದ ಎರಡು ಉಪಮಾನ ಗಲನ್ನು ಕೂೂಟ್ಟಿರುತ್ತಾರೆ. ಜಗದ್ರಕ್ಷಕನಾದ ಪರಢಾತ್ಮನು ಢಾತಾಶಿತ್ಯಗಳ ಸದೃಶ. ಅವನ ಏಕಾಂತಭಕ್ತರು ಮಕ್ಕಳ ಸದೃಶ, ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಒದಗುವ ಭಯ ಪರಿಹಾರ ಮತ್ತು ರಕ್ಷಣಾಕಾರ್ಯ, ತಂದೆ ತಾಯಿಗಳ ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಕೆಲಸ. ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಅಂತರಿಕವಾಗಿ ಒದಗುವ ವ್ಯಾಧಿ ಢುಂತಾದ ಉಪದ್ರವಗಲು ಮತ್ತು ಹೂೂರಿಗಿನ ಭಯರೂಪವಾದ ವಿಪತ್ತುಗಲನ್ನು ತಕ್ಷಣ ಪರಿಹರಿಸಿ, ಸಂತೈಸುವರು. ಹಾಗೆಯೇ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಒದಗುತ್ತಿರುವ ಅದಿವ್ಯಾಧಿಗಳ ರೂಪವಾದ ಭಯಗಲು, ಹಿಂದೆ ಕಳೆದಿರುವ ಅನೇಕಜನ್ಮಗಲು, ಢುಂದೆ ಬರಲಿರುವ ಜನ್ಮವಿಶೇಷಗಲು ಹೀಗೆ ನಾನಾಪ್ರಕಾರವಾದ ಕ್ಲೇಶ ಮತ್ತು

ಪ್ರಾಪ್ತಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿ, ಭವಾಖ್ಯಾರೂಪವಾದ ಜನನಮರಣಗಳ ಪರಿ
 ಭ್ರಮಣದಿಂದ ತಪ್ಪಿಸಿ, ಸ್ವಮಂದಿರವಾದ ವ್ಯಕ್ತುಂತಾದಿ ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ
 ಅವರನ್ನಿಟ್ಟು ಕರ್ಮಕ್ಷಯದ್ವಾರಾ, ಅವರವರ ಸ್ವರೂಪದ ಆನಂದವನ್ನೇ
 ಯುವನು. ತ್ರಿಗುಣಗಳ ಭವಣೆಯಿಂದ ಬಳಲುತ್ತಿರುವ ಜೀವಕೋಟಿಗೆ
 ಇದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಉದ್ಧಾರ ಬೇರುಂಟಿ ? ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಾಪ್ತವಾಗಿರುವ
 ಆಕಾಶದಂತೆ, ಪರಮಾತ್ಮನು ನಿಜಭಕ್ತರನ್ನು ಸರ್ವದಾ, ಅಂದರೆ ಸರ್ವದೇಶ
 ಮತ್ತು ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಅವರ ಸಮೀಪ ಬಂಧುವಾಗಿದ್ದುಕೊಂಡು (ಬಿಂಬರೂಪ
 ದಿಂದ), ಹಿಂದುಮುಂದು, ಒಳ ಹೊರಗೆ ಮತ್ತು ಎಡಬಲಗಳಲ್ಲಿ ಬೆಂಗಾ
 ವಲಾಗಿದ್ದು ಸಂರಕ್ಷಿಸುತ್ತಿರುವ ಮಹಿಮಾಸಂಪನ್ನನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು
 ಅದಂತಹ ಪರಮ ಕರುಣಾಶಾಲಿ !

ಪದ್ಯ (೨೫)

ಮೂಲ :-

ಒಡಲನೆಳಲಂದದಿ ಹರಿ ನ |
 ನೊಡನೆ ತಿರುಗುವ ಒಂದರಕ್ಷಣ |
 ಬಿಡದೆ ಬೆಂಬಲನಾಗಿ ಭಕ್ತಾಧೀನನೆಂದೆನಿಸಿ ||
 ತಡೆನ ದುರಿತೌಘಗಳ ಕಾಮದ |
 ಕೊಡುವ ಸಕಲೇಷ್ಟಗಳ ಸಂತತ |
 ನಡೆನ ನಮ್ಮಂದದಲಿ ನನಸುವಿಶೇಷ ಸನ್ನಹಿಮು ||೨೫||

ಅವತರಣಿಕೆ :-

ಭಕ್ತಪರಾಧೀನನೆಂದೆನಿಸಿರುವ ಪರಮ ಕರುಣಾಳುವಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು
 ದೇಹದ ನೆರಳಿನೋಪಾದಿಯಲ್ಲಿ ಎಡಬಿಡದೆ ಸರ್ವಕಾಲಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪರಮಾಪ್ತ

ನಾಗಿದ್ದು, ಭಕ್ತರ ಪಾಪರಾಶಿಗಳನ್ನು ಶ್ವಾಕನಗೈದು ಸಂರಕ್ಷಿಸುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. "ಒಡಲ ನೆಳಲಂದದಿ" ಎಂಬ ಈ ಪದ್ಯದಿಂದ.

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ :-

ನವಸುವಿಶೇಷ ಸನ್ಮಹಿಮು- ನವ = ನೂತನವಾದ ಸು = ಸಮೀ-
ಚೀನವಾದ (ಅತ್ಯಂತ) ವಿಶೇಷ = ವಿಶೇಷಕರವಾದ ಸತ್ = ಉತ್ಕೃಷ್ಟ
ವಾದ (ನಿರ್ದುಷ್ಟಗಳಾದ) ಮಹಿಮು = ಮಹಿಮಾನ್ವಿತನಾದ ಹರಿಯು =
ಬಿಂಬರೂಪಿಯಾದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ಒಡಲ = ನಮ್ಮ ದೇಹದ ನೆಳಲಂ
ದದಲಿ = ನೆರಳಿನೋಪಾದಿಯಲಿ (ನಮ್ಮ ದೇಹದ ನೆರಳು ನಮ್ಮನ್ನು ಬಿಡದ
ಅನುಸರಿಸುವಂತೆ) ನಮ್ಮೊಡನೆ = ನಮ್ಮ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಒಂದರಕ್ಷಣ
ಬಿಡದೆ = ಒಂದು ಲಪಕಾಲವಾದರೂ ಬಿಡದೆ (ಸರ್ವದಾ) ಬೆಂಬಲನಾಗಿ =
ಬೆಂಗಾವಲಾಗಿದ್ದು ರಕ್ಷಕನಾಗಿ ಭಕ್ತಾಧೀನನೆಂದೆನಿಸಿ = ಭಕ್ತಪರಾಧೀನ
ನೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾಗಿ (ಭಕ್ತವಶ್ಯನೆಂದು) ತಿರುಗುವ = ಸಂಚರಿಸುವ
ದುರಿತೌಘಗಳ = ಪಾಪ ಸಮೂಹಗಳನ್ನು (ಕಷ್ಟಪರಂಪರೆಗಳನ್ನು)
ತಡೆವ = ಬರದಂತೆ ಮಾಡುವನು ಕಾಮದ = ಭಕ್ತರು ಬೇಡಿದ ಇಷ್ಟಾರ್ಥ
ಗಳನ್ನು ಕೊಡತಕ್ಕ ಸಂತತ = ಯಾವಾಗಲೂ ಸಕಲೇಷ್ಟಗಳ = ಭಕ್ತರ
ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರ ಅವರವರ ಇಚ್ಛೆಗಳನ್ನು ಕೊಡುವ = ಕೊಡುವ
ವನು ನಮ್ಮಂದದಲಿ = ನಮ್ಮ ಸ್ವರೂಪ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರ ನಡೆವ =
ನಡೆಯುವನು. (ಕ್ರಿಯಾಕಲಾಪಗಳನ್ನು ಮಾಡುವನು)

ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳು

(೧) ಶ್ರೀ ಸಂಕರ್ಷಣಒಡೆಯರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ :-

ನಮ್ಮ ದೇಹದ ನೆರಳು ನಮ್ಮನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿಕೊಂಡು ಇರುವ ರೀತಿ
ಯಾಗಿ, ಪರಮಾತ್ಮ ಬೆಂಬಲನಾಗಿ ಭಕ್ತಾಧೀನನು ಎಂದು ಎಣಿಸುವ

ಶ್ಯಾಗಿ ಲವಕಾಲವಾದರೂ ಬಿಡದೇ ಭಕ್ತರ ಸಂಗಡ ನಿರ್ಬಂಧವಿಲ್ಲವೇ ತಿರುಗು ತಾನೆ. ಇನ್ನು ಭಕ್ತರ ಸತ್ಸಾಧನೆಗೆ ಪ್ರತಿಬಂಧಕವಾದ, ದುಷ್ಟವಾದ ಪಾಪಕರ್ಮಗಳು ಒದಗುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ, ಅವುಗಳನ್ನು ತಡೆದುಬಿಡುವನು. ಇನ್ನೂ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ತನ್ನ ಭಕ್ತರ ಇಷ್ಟಗಳ ಪೂರೈಸಿ, ಸ್ವರೂಪ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರ ನಡೆಯುವನು. ಇನ್ನೂ ಪರಮಾತ್ಮ ಎಂಥಾವನೆಂದರೆ, ಹೊಸ ಹೊಸದಾದ ನಿರ್ದುಷ್ಟಗಳಾದ ಸಮೀಚೀನಗಳಾದ ಮಹಿಮೆಯುಳ್ಳ ವನು ಎಂತ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ವಿಶೇಷಾರ್ಥ :-

ಬಿಂಬರೂಪೀ ಪರಮಾತ್ಮ—ದೇಹ ಎಂಬುದೇ ಬಿಂಬಸದೃಶ. ನೆರಳು ಎಂಬುದೇ ಪ್ರತಿಬಿಂಬ. ಹಾಗೆಯೇ ಪ್ರತಿಬಿಂಬನೇ ಜೀವ. ಬಿಂಬಸದೃಶ ಬಿಂಬರೂಪೀ ಹರಿ ಅಂತ ಅರ್ಥ. ಬಿಂಬರೂಪಿಯಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೂ ಪ್ರತಿಬಿಂಬನಾದ ಜೀವನಿಗೂ ಅನಾದ್ಯನಂತ ಕಾಲಕ್ಕೂ ಅವಿಯೋಗವಿರುವುದ ರಿಂದ, ಬಿಂಬನಾದ ಪರಮಾತ್ಮ ಎಂತ ಅಂದರು. ಪರಮಾತ್ಮ ಸಂಚಾರ ಮಾಡುವವನು ಎಂದರೇ, ದೇಹದ ನೆರಳಿಗೆ ದೇಹದ ಕ್ರಿಯಾಹೊರತು ಕ್ರಿಯಾ ಹ್ಯಾಂಗಿಲ್ಲವೋ (ಅಂದರೆ, ದೇಹಕ್ಕೆ ಅವಯವಗಳು ಅಡಿದ ಹಾಂಗೆ ನೆರಳಲ್ಲಿ ಅವಯವಗಳು ಹ್ಯಾಂಗೆ ಅಗತದೋ) ಹಾಗೆಯೇ ಬಿಂಬಕ್ರಿಯಾ ಹೊರತು, ಪ್ರತಿಬಿಂಬಕ್ರಿಯಾ ಇಲ್ಲ. ತದ್ವತ್ ಬಿಂಬರೂಪೀ ಪರಮಾತ್ಮ ಸ್ವರೂಪ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರ ವ್ಯಾಪಾರಗಳ ಮಾಡಿದರೆ, ಜೀವನಾದ ಪ್ರತಿಬಿಂಬನೂ ಮಾಡತಾನೆ. ಭಕ್ತಾಧೀನನು ಅಂತ ಅಂದರು, ಹ್ಯಾಗೆಂದರೆ, ತನ್ನ ಸರ್ವೋ ತ್ತಮತ್ವಾದಿ ಮಹಾತ್ಮೆಯು ಭಕ್ತರಲ್ಲದೇ ಅನ್ಯರಿಂದ ಆಚ್ಛಾದಿತವಾದಾಗ, ಭಕ್ತರ ದ್ವಾರಾ ಪ್ರಚುರಮಾಡಿಸಿದವನಾದ್ದರಿಂದ ಈ ವಿವಕ್ಷಯಾ ಭಕ್ತರಾಧೀನ ಎಂತ ಎನಿಸಿದಾನೆ. ಈ ವಿಷಯವಾಗಿ ಶ್ರೀ ಜಗನ್ನಾಥದಾಸರಾಯರ ಗುರುಗಳಾದ ಶ್ರಿ ಭಾಗಣ್ಣ ದಾಸರು ಮಾಡಿದ ಪದದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ:-

ಇದೆ ಪಾಲಿಸು, ಇದೆ ಪಾಲಿಸಯ್ಯಾ ||೨||
 ಬಿಂಬಚಲಿಸೆ ಪ್ರತಿಬಿಂಬ ಚಲಿಸುವನು
 ಬಿಂಬಪೂರ್ಣನು ಪ್ರತಿಬಿಂಬ ಅಪೂರ್ಣ
 ಉಂಬುಡುವೋಕ್ರಿಯಾ ಬಿಂಬ ಮಾಡಿಸೆ ಪ್ರತಿ
 ಬಿಂಬಕ್ಕುಂಟೆಂಬುವ ಬಿಂಬಕ್ರಿಯವನೆನಗೆ ||೨||

(೨) “ಭಾವಪ್ರಕಾಶಿಕೆ- ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ :-

ಹೊಸ ಹೊಸದಾಗಿ ಮಹಿಮೆಯುಳ್ಳ ಶ್ರೀ ಹರಿಯು ನಮ್ಮ ದೇಹದ ನೆಳಲು ನಮ್ಮೊಡನೆ ಬರುವಂತೆ, ನಮಗೆ ಬೆಂಬಲನಾಗಿದ್ದು, ನಮಗೆ ಬಂದ ಆಪತ್ತುಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವನು. ನಮ್ಮ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರವಾಗಿ ನಾವು ಬೇಡುವ ಸಕಲೇಷ್ಟಗಳನ್ನು ಪೂರೈಸುವನು.

ನಿಶೇಷಾರ್ಥ :-

ಕೃಷ್ಣಾವತಾರದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ಗೋಪಿಯರ ಕೂಡ ಇದ್ದು, ಕ್ಷಣಬಿಡದೆ ಅವರಿಗೆ ಬಂದ ಆಪತ್ತುಗಳನ್ನು ಅಂದರೆ- “ನಿಷ್ಕಲಾಶ ಯಾದ್ವ್ಯಾಳ ರಾಕ್ಷಸಾದ್ವರ್ಷ ಮಾರುತಾದ್ವೈದ್ಯುತಾನಲಾತ್ | ವೃಷ ನುಯಾದ್ಭಯಾದ್ವಿಶ್ವತೋ ಮುಖಾದ್ವೃಷಭತೇವಯಂ ರಕ್ಷಿತಾ ಮುಹುಃ ||” ಎಂದು ಕಾಳಿಂದಿ ಮಡುವಿನೊಳಗಿನ ವಿಷೋದಕವನ್ನು ಪಾನಮಾಡಿ ಗೋವು ಗೋಪಾಲರುಗಳೆಲ್ಲರೂ ಪ್ರಾಣಹೀನರಾಗಲು, ಅವರನ್ನು ಬದುಕಿಸಿರುವೆ. ಸರ್ಪದಿಂದ ರಕ್ಷಿಸಿರುವೆ. ತೃಣಾವರ್ತನೆಂಬ ಸುಳಿ ರೂಪಿಯಾದ ರಾಕ್ಷಸದಿಂದಲೂ, ಗಾಳಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮಳೆಯಿಂದಲೂ, ಕಾಡುಕಿಚ್ಚಿನಿಂದಲೂ, ವತ್ಸಾಸುರ ಮೊದಲಾದವರಿಂದಲೂ, ಹೆಚ್ಚಿಣಿ ? ನಾಲ್ಕು ಪಾರ್ಶ್ವದಿಂದಲೂ ಬಂದ ಸರ್ವಾಪತ್ತುಗಳಿಂದಲೂ ನಿನ್ನಿಂದ ನಾವು ರಕ್ಷಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ” - ಎಂದು ಗೋಪಿಕಾಸ್ತ್ರೀಯರು ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಸ್ತುತಿಮಾಡಿರುವರು.

ಧಾಗವತಪ್ರಥಮಸ್ಕಂಧದ ಆನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಕುಂತೀದೇವಿಯು ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡಿದಾಗ “ವಿಷಾನ್ಮಹಾಗ್ನೀಃ ಪುರುಷಾ ದದಂಶನಾದ ಸನತ್ಪಥಾನಾವನನವಾಸ ಕೃಚ್ಚೃತಃ|| ಮೃಧೇ ಮೃಧೇನೇಕ ನುಹರಥಾಸ್ತ್ರತೋ ದ್ರಾಣ್ಯಸ್ತ್ರತಶ್ಚಾಸ್ತ್ರಹರೇಭಿರಕ್ಷಿತಾಃ ||” “ಆಂದರೆ, ಭೀಮಸೇನನನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವುದಕ್ಕಾಗಿ ದುರ್ಯೋಧನನು ವಿಷಭಕ್ಷ್ಯಗಳನ್ನು ಆತನಿಗೆ ತಿನ್ನಿಸಿದಾಗ ಆ ವಿಷದ ದೆಸೆಯಿಂದಲೂ, ಲಾಕ್ಷಾಗೃಹದಲ್ಲಿ ನಮ್ಮನ್ನು ದಹಿಸಲು ಉದ್ಯುಕ್ತನಾದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆ ಅಗ್ನಿಯಿಂದಲೂ, ಹಿಡಿಬ ಬಕ ಮೊದಲಾದ ರಾಕ್ಷಸರು ಪೀಡಿಸುವಾಗ, ಆ ರಾಕ್ಷಸರ ದೆಸೆಯಿಂದಲೂ, ಭೀಮಸೇನನನ್ನು ಸರ್ಪವು ನುಂಗಿದ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ, ಅಯೋಗ್ಯನಾದ ದುರ್ಯೋಧನನ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ದ್ರೌಪದಿಗೆ ಸಂಭವಿಸಿದ ಮಾನಭಂಗದ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ, ವನವಾಸ, ಅಜ್ಞಾತವಾಸಗಳ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ, ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಯುದ್ಧಕಾಲಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಶತ್ರುಗಳು ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡಿದ ಮಹಾಸ್ತ್ರಗಳ ದೆಸೆಯಿಂದಲೂ, ಅಶ್ವತ್ಥಾಮಾಚಾರ್ಯರು ಪ್ರಯೋಗಮಾಡಿದ ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ತ್ರದ ದೆಸೆಯಿಂದಲೂ ನಿನ್ನ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದಲೇ ನಾವು ರಕ್ಷಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವೆವು”- ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಆದರೆ ಈ ಕಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ ಬಂದು ಕಷ್ಟವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿದುದಾಗಿ ಭಾರತಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗಿರಲು ಕುಂತೀದೇವಿಯು ಸ್ತೋತ್ರದಲ್ಲಿ- “ವಿಷಾದಿಗಳ ದೆಸೆಯಿಂದ ನಿನ್ನಿಂದಲೇ ರಕ್ಷಿತರಾದೆವು” ಎಂದು ಹೇಳಿದ ವಾಕ್ಯವು ಹೇಗೆ ಸರಿಹೋಗುವುದು ? ಎಂದರೆ, ಆಪತ್ತು ಬಂದ ಒಂದೊಂದು ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೂ, ಪಾಂಡವರು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಸ್ಮರಣೆ ಮಾಡಿ, ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಿದುದರಿಂದ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅದೃಶ್ಯನಾಗಿದ್ದು, ಪ್ರೇರಣಾದಿಂದ ಕೆಲವು ಕಷ್ಟಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿರುವನು. ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಕುಂತೀದೇವಿಯು ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದಿದ್ದಳು. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಆಕೆಯು ಆ ರೀತಿ ಸ್ತೋತ್ರ ಮಾಡಿದ್ದು ನ್ಯಾಯವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಈ ರೀತಿ ಇರುವುದರಿಂದಲೇ ದಾಸರಾಯರು- “ತಡೆವ ದುರಿತೌಘಗಳ ಕಾಮದ ಕೊಡುವ” -ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಮಹಾಮಹಿಮೆಯುಳ್ಳ ಪರಮಾತ್ಮನು “ನಮ್ಮಿಂದದಲಿ ನಡೆವ” -ಆಂದರೆ, ನಮ್ಮೊಳಗಿದ್ದು

ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಪ್ರೇರಿಸಿ, ನಾವು ಮಾಡಿದುದನ್ನೂ ಮಾಡುವುದನ್ನೂ ಮಾಡಿರುವನು, ಮಾಡುವನು.

ಭಾಗವತ ತಾತ್ಪರ್ಯದಲ್ಲಿ- “ಅಶಸ್ತುಶ್ಚೈರಣಾದೇವ ಪ್ರೇಮಾಧ್ಯಾನುನುಜ್ಞಿರೇ”- ಅಂದರೆ, “ಅವನಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಿಯು ಅವನ ಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದಲೇ ನನಗಾಯಿತು” -ಎಂದು ಭಾಗವತೋತ್ತಮರು ಚಿಂತಿಸುವರೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು ಮತ್ತು “ನಾಹಂ ಕರ್ತಾ ಹರಿಃ ಕರ್ತಾ”- ಅಂದರೆ, “ಯಾವ ಕಾರ್ಯವನ್ನೂ ನಾನು ಮಾಡುವನಲ್ಲ, ನನ್ನೊಳಗಿದ್ದು ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಮಾಡಿಸುವನು” —ಹೀಗೆ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಈ ವಾಕ್ಯಗಳು- “ನಮ್ಮಿಂದಲಿ ನಡವ” -ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಆಧಾರವಾಗಿರುವುವು. ||೨೫||

(೩) “ಭಾವ ದರ್ಶನತೀಕಾ” -ನ್ಯಾಯಾನ :-

ಉಕ್ತಾರ್ಥವನ್ನೇ ದೃಢೀಕರಣಾರ್ಥ ಪುನಃ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ- “ಒಡಲ”- ಎಂಬ ಪದ್ಯದಿಂದ. ಒಡಲು = ಶರೀರ. ಅಂದದಲಿ = ಹಾಗೆ, ಅದರಂತೆ. ಎಮ್ಮೊಡನೆ = ನಮ್ಮ ಸಂಗಡ. ಬೆಂಬಲ = ಬೆನ್ನುಬಲ. ತಡವ = ನಿಲ್ಲಿಸುವ. ದೂರಮಾಡುವನು. ಇಷ್ಟಗಳ = ಅವೇಕ್ಷಿಸಿದ ಒಯಕೆಗಳನ್ನು. ಓಫ = ಸಮೂಹ ||೨೫||

(೪) ತಾವುಪರ್ಣೀಯ ನ್ಯಾಯಾನ :-

ಪೂರ್ವೋಕ್ತ ವಿಷಯವನ್ನೇ ದೃಢೀಕರಿಸುತ್ತಾ, ಪರಮಾತ್ಮನು ನಮ್ಮ ದೇಹದ ನೆರಳನಂತೆ ಎಡಬಿಡದೆ ತಿರುಗುತ್ತಾ, ರಕ್ಷಕನಾಗಿರುವನೆಂದು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ- “ಒಡಲ ನೆಳಲಂದದಲಿ” -ಎಂಬ ಪದ್ಯದಿಂದ.

ನಮ್ಮ ದೇಹದ ನೆರಳಿನೋಪಾದಿಯಲ್ಲಿ (ಒಡಲ ನೆಳಲಂದದಲಿ) ಅಪದ್ಭಂಧುವಾದ ಪರಮಾತ್ಮನು (ಹರಿಯು), ಅರಕ್ಷಣವಾದರೂ ನಮ್ಮನ್ನು ಬೆಂಬಲದೆ (ಒಂದರಕ್ಷಣ ಬಿಡದೆ), ಸರ್ವದಾ ನಮ್ಮ ಸಂರಕ್ಷಕನಾಗಿರು

ತ್ತಾನೆ (ಬೆಂಬಲನಾಗಿ) ಶ್ರೀಹರಿಯು ಭಕ್ತಪರಾಧೀನನು. (ಭಕ್ತಾಧೀನನೆಂದೆನಿಸಿ) ಸರ್ವದಾ ನಮ್ಮ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಇದ್ದು (ಬಿಂಬ ಪ್ರತಿಬಿಂಬ ನ್ಯಾಯದಂತೆ), ಸುಳಿದಾಡುವನು. (ನಮ್ಮೊಡನೆ ತಿರುಗುವ) ಭಕ್ತರ ಪಾಪ ರಾಶಿಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ಸಚಿಂತಾಗಾಮಿ ಕರ್ಮಫಲಸೂಪವಾದ ವಿಪತ್ತರೂಪವೆಗಳನ್ನೂ (ದುರಿತಾಘಗಳ). ಬರದಂತೆ ತಡೆಹಿಡಿಯುತ್ತಾನೆ. (ತಡೆವ). ಪರಮಾತ್ಮನು ಕಾಮಿತಾರ್ಥಪ್ರದನು. (ಕಾಮದ) ಸ್ವಭಕ್ತರ ಅಪೇಕ್ಷಿತ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಪೂರೈಸುವ ಕರುಣಾಸಮುದ್ರನು (ಸಕಲೇಷ್ಟಗಳ ಕೊಡುವ) ನಿತ್ಯ ನೂತನವಾದ ಮಹಿಮಾತಿಶಯಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದವನು (ನವ ಸುವಿಶೇಷ ಸಸ್ಮಹಿಮ), ಭಕ್ತರ ಮನೋರಥಗಳುತೆ ವರ್ತಿಸುತ್ತಾನೆ. (ನಮ್ಮಂದದಲಿ ನಡೆವ) ||೨೫||

(೫) “ಗುರುಹೃದಯ ಪ್ರಕಾಶಿಕೆ” —ನ್ಯಾಖ್ಯಾನ :-

ಒಡಲಬಳಿ ನೆಳಲಂತೆ, ಎಂದರೆ, ಶರೀರವನ್ನಾಶ್ರಯಿಸಿದ ನೆರಳಿನ ಹಾಗೆ, ನಮ್ಮ ಕೂಡ ಶರೀರಾವರಕರೂಪದಿಂದ ಬಾಹ್ಯ ಚೇಷ್ಟಾಪ್ರವರ್ತಕ ನಾಗುವನು. ಅರಕ್ಷಣಕಾಲ ಬಿಡದೆ ರಕ್ಷಕನಾಗಿ, ಭಕ್ತವತ್ಸಲನೆನಿಸಿ, ದುರಿತಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವನು. ಸಕಲೇಷ್ಟಗಳನ್ನು ಕೊಡುವನು, ನವಸುವಿಶೇಷ ಸಸ್ಮಹಿಮ, ಎಂದರೆ ಪ್ರತಿಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೂ ಹೊಸ ಹೊಸ ಅನಂತಮಹಿಮೆಗಳನ್ನು ತೋರಿಸುವ ಸಮರ್ಥನಾದಾಗ್ಯೂ, ನಮ್ಮ ಯೋಗ್ಯತೆಯಂತೆ, ಜ್ಞಾನೇಷ್ಟಾ ಪ್ರಯತ್ನೋದ್ಯೋದಕನಾಗುವನಾದ್ದರಿಂದ ಕರುಣಾಳು ||೨೫||

ಸರ್ವನ್ಯಾಖ್ಯಾನಸಾರಸಂಗ್ರಹ :-

ಪರಮಾತ್ಮನು ಭಕ್ತಾಧೀನನು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ದಾಸರಾಯರು ಸಮಂಜಸವಾದ ಉಪಮಾನಂದಿಂದ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ. ನಮ್ಮ ದೇಹದ ನೆರೆಳು ದೇಹವನ್ನೇ ಅಶ್ರಯಿಸಿರುವುದು. ದೇಹಕ್ಕೂ ಮತ್ತು ನೆರಳಿಗೂ ಪರಸ್ಪರ ಅವಿಯೋಗ ಸಂಬಂಧ. ಅಂತೆಯೇ, ಪರಮ ಕರುಣಾಳುವಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ನಮ್ಮೊಡನೆ ನಿತ್ಯಾವಿಯೋಗಿಯಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಶ್ರೀಹರಿಯು ಸರ್ವರ ಬಿಂಬ,

ಜೀವರು ಪರಮಾತ್ಮನ ಪ್ರತಿಬಿಂಬರು. ಭಗವಂತನು ಜೀವರನ್ನು ಅರಕ್ಷಣೆ ಬಿಡದೆ, ಸರ್ವಕಾಲಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಅಸೃಷ್ಟ್ಯವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ, ಸ್ಥಿತಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಮುಕ್ತಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಬಿಂಬನಾಗಿರುವನು. ಬಿಂಬರೂಪಿಯಾದ ಪರಮಾತ್ಮನು ಅನಾದಿ. ಅಂತೆಯೇ ಪ್ರತಿಬಿಂಬರೂಪನಾದ ಜೀವನೂ ಅನಾದಿ. ಸರ್ವತಂತ್ರ ಸ್ವತಂತ್ರನಾದ ಬಿಂಬರೂಪಿ ವೇದಮಾತ್ಮನ ಅಧೀನವಾಗಿ ಪ್ರತಿಬಿಂಬನಾದ ಜೀವನ ಜ್ಞಾನ, ಇಚ್ಛಾ, ಕ್ರಿಯಾದಿ ವ್ಯಾಪಾರಗಳೆಲ್ಲವೂ ನಡೆಯುವುವು, ಹೀಗೆ ಅನಾದ್ಯನಂತಕಾಲಕ್ಕೂ ಬಿಂಬ ಪ್ರತಿಬಿಂಬರ ಅನೋನ್ಯ ಸಂಬಂಧ. ಪರಮಕರುಣಾಸಮುದ್ರನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಸ್ವಭಕ್ತರನ್ನು ಎಡಬಿಡದೆ, ಸರ್ವದಾ ಬೆಂಬಲನಾಗಿದ್ದು ಸಂರಕ್ಷಿಸುತ್ತಿರುವನು. ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ಭಕ್ತವತ್ಸಲನಾದ್ದರಿಂದಲೇ. ತನ್ನ ಭಕ್ತವರ್ಗಕ್ಕೆ ಆಗಾಗ್ಗೆ ಒದಗುತ್ತಿರುವ ಸಂಚಿತಾಗಾಮಿ ಕರ್ಮಫಲರೂಪವಾದ ಪಾಪಸಮೂಹಗಳನ್ನೂ ಮತ್ತು ಕಷ್ಟ ಪರಂಪರೆಗಳನ್ನೂ ನಿವಾರಿಸಿ, ಅವರ ಅಪದ್ಧಂಧುವಾಗಿದ್ದು ಕೊಂಡು ರಕ್ಷಾ ಕವಚಕನಾಗಿ ಅವರ ಕಾಮಿತಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಪೂರೈಸುತ್ತಿರುವನು. ಶ್ರೀಹರಿಯು ನಿತ್ಯನೂತನನು. ಅನಂತಮಹಿಮೋಪೇತನು. ಏತಾದೃಶ ಮಹಿಮೆಸಂಪನ್ನನಾದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ಅತಿಶಯಚರಿತನಾದಾಗ್ಯೂ, ನಮ್ಮ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರ ವ್ಯಾಪಾರವಿಶೇಷಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಮಾಡಿಸಿ. ಉದ್ಧರಿಸುವ ಕರುಣಾಸಾಗರನು. ||೨೫||

ಪದ್ಯ (೨೬)

ಮೂಲ :-

ಬಿಟ್ಟವರ ಭವಶಾಶದಿಂದಲಿ |
 ಕಟ್ಟುವನು ಬಹು ಕಠಿಣನಿವ ಶಿ |
 ಪ್ಲೇಷ್ಠನೆಂದರಿದನವರತ ಸದ್ಭಕ್ತಿಸಾಶದಲಿ ||
 ಕಟ್ಟುವರ ಭವಕಟ್ಟು ಬಿಡಿಸುವ |
 ಸಿಟ್ಟಿನವನಿವನಲ್ಲ ಕಾಮದ |
 ಕೊಟ್ಟು ಕಾನನು ಸಕಲ ಸೌಖ್ಯವನಿಹಪರಂಗಳಲಿ ||೨೬||

ಅವತರಣಿಕೆ :-

ಕೇವಲ ವಿಷಯಾಸಕ್ತರಾಗಿ, ಅಹಂಮಮತಾದಿಗಳಿಂದ ಗ್ರಸ್ತರಾಗಿ, ದುರಭಿಮಾನದಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಮರೆತಿರುವ ದುರ್ಜನರನ್ನು ಸಂಸಾರಾಖ್ಯೆ ವೆಂಬ ಹಗ್ಗದಿಂದ ಕಟ್ಟಿ, ಬಿಗಿದು ದುಃಖಗೊಳಿಸುವನು. ಆದರೆ, ಮಹಾತ್ಮಜ್ಞಾನಪೂರ್ವಕ ಸುದೃಢರೂಪವಾದ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಸೇವಿಸುವವರಿಗೆ ಈ ಸಂಸಾರಾಖ್ಯೆವಾದ ಕ್ಲೇಶಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿ, ಅವರು ಬೇಡಿದ ಇಷ್ಟಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸಿ, ಇಹದಲ್ಲಿಯೂ ಮತ್ತು ಪರದಲ್ಲಿಯೂ ಆನಂದವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು, ಸಂರಕ್ಷಿಸುವನು—ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. “ಬಿಟ್ಟವರ” ಎಂಬ ಈ ಪದ್ಯದಿಂದ.

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ :-

ಬಿಟ್ಟವರ = ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ತನ್ನನ್ನು ಭಜಿಸದೆ, ಕೇವಲ ವಿಷಯಾಸಕ್ತರಾಗಿ, ಸತ್ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸದೆ, ಐಶ್ವರ್ಯಮದಾಂಧರಾಗಿರತಕ್ಕ ವರನ್ನು ಭವಪಾಶದಿಂದಲಿ = ಜನನ ಮರಣಾಖ್ಯೆವಾದ ಸಂಸಾರವೆಂಬ ಹಗ್ಗದಿಂದ ಕಟ್ಟುವನು = ಬಿಗಿಯುವನು, ಇವ = ಈ ಪರಮಾತ್ಮನು ಬಹು ಕಠಿಣನು = ತನ್ನನ್ನು ಬಿಟ್ಟವರ (ಮರೆತಿರುವ) ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಕಠಿಣಚಿತ್ತನಂತೆ ಕಾಣುವನು. ಶಿಷ್ಟೇಷ್ಟನೆಂದು = ಆದರೆ ಶಿಷ್ಟರಾದ ಭಕ್ತಜನರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಇಷ್ಟಪ್ರದನೆಂದು ಅರಿತವರನು = ಗುಣಪೂರ್ಣನೆಂತಲೂ, ಸರ್ವೋತ್ತಮನೆಂತಲೂ, ಭಕ್ತೋದ್ಧಾರಕನೆಂತಲೂ ತಿಳಿದು ಜ್ಞಾನಾನುಷ್ಠಾನರಾದ ಭಕ್ತಜನರನ್ನು ಅನನರತ = ಯಾವಾಗಲೂ (ಸರ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ) ಸದ್ಭಕ್ತಿಪಾಶದಲಿ = ಮಹಾತ್ಮಜ್ಞಾನಪೂರ್ವಕ ಸುದೃಢಸ್ನೇಹರೂಪವಾದ ಭಕ್ತಿಎಂಬ ಹಗ್ಗದಿಂದ ಕಟ್ಟುವವರ = ತಮ್ಮ ಹೃದಯಾಕಾಶದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಪ್ರತೀಕವನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿ, ಏಕಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಧ್ಯಾನೋಪಾಸನೆ ಮಾಡತಕ್ಕ ಸಜ್ಜನರನ್ನು ಭವಕಟ್ಟಿ = ಅವರ ಸಂಸಾರಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಲಿಂಗದೇಹವೆಂಬ ಕಟ್ಟನ್ನು (ಬಂಧನವನ್ನು) ಬಿಡಿಸುವ = ವಿರಜಾನದೀಸ್ನಾನದಿಂದ ಲಿಂಗಭಂಗಮಾಡಿಸುವನು,

ಇವನು = ಇಂತಹ ಪರಮದಯಾಳುವಾದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ಸಿಟ್ಟಿನ
 ವನಲ್ಲ = ಸ್ವಭಕ್ತರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಎಂದಿಗೂ ಕೋಪಗೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ.
 ಕಾನುದ = ಅವರು ಬೇಡಿದ ಇಷ್ಟಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟವನಾಗಿ, ಇಹ =
 ಈ ಭೂಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪರಂಗಳಿ = ಪುನರಾವರ್ತಿತವಾದ ಮಹ
 ರಾದಿಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಸಕಲಸೌಖ್ಯಗಳನ್ನು = ನಾನಾಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಆನಂದ
 ರೂಪವಾದ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಕೊಟ್ಟು = ನೀಡಿ (ಆನುಗ್ರಹಿಸಿ) ಕಾವನು =
 ಸಂರಕ್ಷಿಸುವನು.

ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳು

(೧) ಶ್ರೀ ಸಂಕರ್ಷಣಒಡೆಯರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ :-

ದಾವನಾದರೂ ನಶ್ವರವಾದ ಐಶ್ವರ್ಯದಿಂದ ಮದಿಸಿ, ವಿಷ್ಣುಸರ್ವೋ
 ತ್ನಮತ್ಪಜ್ಞಾನವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸದೆ, ದುರ್ವ್ಯಾಪಾರರತನಾಗಿರುತ್ತಾನೆಯೋ,
 ಅವನನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನು ಜನನ ಮರಣಾಖ್ಯರೂಪವಾದ ಸಂಸಾರವೆಂಬ
 ಹಗ್ಗದಿಂದ ಕಟ್ಟಿ, ನರಕ ಅನುಭವಿಸುವಾಗ್ಗೆ ದಯಾರಹಿತನಾಗಿ ಬಹು
 ದುಃಖಗಳಪಡಿಸತಕ್ಕವನು. ದಾವನಾದರೂ ಸ್ವಾಮಿಯು ಗುಣಪೂರ್ಣ,
 ಸರ್ವೋತ್ತಮ, ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದೃಷ್ಟಕರ್ತ ಎಂತ ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ಯಾವಾಗಲೂ
 ಮಹಾತ್ಮಜ್ಞಾನಪೂರ್ವಕ ಸುದೃಢಸ್ನೇಹದಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನ ಪ್ರತೀಕವನ್ನು
 ಹೃದಯಾಕಾಶದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿ, ಧ್ಯಾನಪರನಾಗಿರುತ್ತಾನೋ, ಅವನನ್ನು ಸಂಸಾ
 ರಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಲಿಂಗದೇಹವೆಂಬ ಹಗ್ಗದ ಕಟ್ಟನ್ನು ವಿರಜಾನದಿಸ್ಸಾನ
 ದಿಂದ ಛೇದಿಸಿ, ದಿವ್ಯಲೋಕಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು, ಸಂರಕ್ಷಣೆ ಮಾಡತಾನಾಡ್ಡ
 ರಿಂದ, ತನ್ನ ಭಕ್ತರಲ್ಲಿ ಕೋಪ ಮಾಡೋದಿಲ್ಲ. ಇನ್ನು ಈ ಪ್ರಕಾರ ನಡೆ
 ಯುವ ಭಕ್ತಜನರನ್ನು ಸಂಚಿತಾಗಾಮಿ ಕರ್ಮಗಳಿಂದ ಬರತಕ್ಕ ಪಾಪಕರ್ಮ
 ಗಳಿಂದ ನಿರ್ಲಿಪ್ತರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ, ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿಯೂ ಮಹಾರಾದಿಲೋಕ

ದಲ್ಲಿಯೂ ಇಟ್ಟು, ಜೀವನ್ಮುಕ್ತರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ, ಪ್ರಳಯಾಂತಕ್ಕೆ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು, ಸಂರಕ್ಷಣೆ ಮಾಡತಾನೆ, ||೨೬||

(೨) “ಭಾವಪ್ರಕಾಶಿಕೆ” ನ್ಯಾಯಾನ್ವಯ :-

ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಯಾರು ಭಜಿಸದೆ ಬಿಟ್ಟುಬಿಡುವರೋ ಅವರನ್ನು ಸಂಸಾರವೆಂಬ ಪಾಶದಿಂದ ಕಟ್ಟುವನು. ಅವರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮಹಾಕಠಿಣಿತ್ವವುಳ್ಳವನ ಹಾಗೆ ಕಾಣುವನು. ಇವನು ಶಿವಜನಾಪ್ತನೆಂದು, ಸರ್ವದಾ ಭಜಿಸುತ್ತಾ, ಭಕ್ತಿಪಾರದಿಂದ ಅವನನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡರೆ, ಅವರಿಗಿರುವ ಸಂಸಾರಬಂಧನವನ್ನು ಬಡಿಸಿಬಿಡುವನು. ಅವರಲ್ಲಿ ಲೇಶಮಾತ್ರವೂ ಕೋಪವನ್ನು ತೋರಿಸನು. ಅವರವರ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರ. ಅವರು ಬೇಡುವ ಸಕಲ ವಿಧವಾದ ಸೌಖ್ಯಗಳನ್ನು ಇಹದಲ್ಲಿಯೂ, ಪರಲೋಕದಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಕೊಟ್ಟು ರಕ್ಷಿಸುವನು. ||೨೬||

ವಿಶೇಷಾರ್ಥ :-

“ಬಿಟ್ಟವರ ಭವಪಾಶದಿಂದಲಿ ಕಟ್ಟುವನು ಬಹು ಕಠಿಣನಿವ” -ಎಂಬ ವಾಸರ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಆಧಾರವಾಗಿ, ಭಗವದ್ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ- “ತಾನಹಂ ದ್ವಿಷತಃ ಕ್ರೂರಾನ್ ಸಂಸಾರೇಷು ನರಾಧಮಾನ್ ಕ್ಷಿಪಾಮ್ಯಜಸ್ರಮಶು ಭಾನಾಸುರೇಷ್ಟೇನ ಯೋನಿಷು || ಅಸುರೀಂ ಯೋನಿಮಾಪನ್ನಾ ನೂಥ ಜನ್ಮನಿ ಜನ್ಮನಿ || ಮಾನುಷ್ರಾಪೈವ ಕೌಂತೇಯ ತತೋ ಯಾಂತ್ಯಧಮಾಂ ಗತಿಂ || —ಎಂದರೆ, “ಎಲೈ ಪಾರ್ಥ! ನನ್ನನ್ನು ದ್ವೇಷಿಸುವ ಕ್ರೂರರಾದ ಆ ನರಾಧಮರನ್ನು ಶುಶ್ರುತವಾಗಿ ದೈತ್ಯಕುಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿಸಿರುವೆನು. ಮೂಢರಾದ ಆ ದ್ವೇಷಿಗಳು ಜನ್ಮಜನ್ಮಾಂತರಗಳಯೂ ಅಸುರಯೋನಿಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಹುಟ್ಟಿ, ನನ್ನನ್ನು ದ್ವೇಷಿಸಿ, ನನ್ನನ್ನು ಸೇರದೆ, ಕಡೆಗೆ ಘೋರವಾದ ತಮಸ್ಸನ್ನೇ ಹೊಂದುವರು” -ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಇದರಿಂದ ನನ್ನನ್ನು ಬಿಟ್ಟವರನ್ನು ಸಂಸಾರಪಾಶದಿಂದ ಕಟ್ಟುವನು. ಅವರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಕಠಿಣನೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಭಕ್ತಿಪಾಶದಿಂದ

ತನ್ನನ್ನು ಕಟ್ಟಿದ ಪ್ರಹ್ಲಾದ, ಬಲಿ, ಕುಚೇಲ ಮೊದಲಾದವರಿಗೆ ಇಹದಲ್ಲಿ ವಿವಿಧಭೋಗಗಳನ್ನು ತ್ತು, ಸಂಸಾರ ಬಂಧನಗಳಿಂದ ಬಿಡಿಸಿ, ಪರಲೋಕದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಪಾದಾರವಿಂದವನ್ನು ಕೊಡಿಸಿ, ವಿವಿಧ ಭೋಗಗಳನ್ನಿತ್ತಿರುವನು. "ಸಿಟ್ಟಿನವನಲ್ಲ"—ಎಂದರೆ, ತನ್ನ ಭಕ್ತರು ತಪ್ಪನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದರೂ, ಅವರ ಮೇಲೆ ಸಿಟ್ಟನ್ನು ಮಾಡನು —ಎಂಬ ವಿಷಯವು ಭಾಗವತ ಪ್ರಥಮಸ್ಕಂಧದ ೧೪ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

“ಸಖ್ಯಾಃ ಸಖೇವ ಪಿತೃವತ್ತನಯಸ್ಯ ಸರ್ವಂ ಸೇತೇ ಮಹಾಮುಹಿತಯಾ ಕುಮತೇರಘಂ ಮೇ” —ಎಂದು ಅರ್ಜುನನು ಹೇಳಿರುವನು. ಅಂದರೆ, ಸಖನು ಮಾಡಿದ ಅಪರಾಧವನ್ನು ಸಖನು ಹೇಗೆ ಕ್ಷಮಿಸುವನೋ, ಮಗನ ಅಪರಾಧವನ್ನು ತಂದೆಯು ಹೇಗೆ ಕ್ಷಮಿಸುವನೋ ಹಾಗೆ ಕುಮತನಾದ ನಾನು ಮಾಡಿದ ಸರ್ವಾಪರಾಧವನ್ನು ಮಹಾಮುಹಿತಮೆಯುಳ್ಳ ಸ್ವಾಮಿಯು ಕ್ಷಮಿಸುವನು” —ಎಂದು ಹೇಳಿದನು. ಇದರಿಂದ ಭಕ್ತರ ಮೇಲಿಂದಿಗೂ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ಸಿಟ್ಟುಮಾಡನೆಂದರ್ಥ. ಆದರೆ ಕೆಲವೆಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಾದಿಗಳ ಮೇಲೆ ಸಿಟ್ಟು ಮಾಡಿದಂತೆ ಕಥೆ ಇರುವುದು. ಆದರೆ ತಾತ್ಪರ್ಯವೇನೆಂದರೆ— ಭಕ್ತಜನರು ಅಸುರಾಪೇಶವಿಂದಲೋ, ಅಹಂಕಾರದಿಂದಲೋ ತನ್ನನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸಿದಾಗ, ಅದನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿ, ಅವರಲ್ಲಿ ಅನುಗ್ರಹ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅವರಲ್ಲಿ ಕೋಪಮಾಡಿದಂತೆ ತೋರ್ಪಡಿಸಿರುವನು. ಇಂದ್ರನ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿ ಸಂದಗೋಪಾದಿಗಳು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಯಾಗವನ್ನು ಕಿಡಿಸಿ, ಅವನನ್ನು ಅವಮಾನಮಾಡಿಸಿ, ಅವನು ಕೋಪದಿಂದ ಪ್ರಳಯಕಾಲದಂತೆ ಮಳೆಯನ್ನು ಕರೆಯಿಸಿದಾಗ, ಗೋವರ್ಧನಗಿರಿಯನ್ನೆತ್ತಿ, ಗೋಪಗೋಪಿಯರನ್ನುದ್ದರಿಸಿ, ಇಂದ್ರನಿಗೆ ಮಾನಭಂಗಮಾಡಿ, ಅವನಲ್ಲಿ ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪ ಹುಟ್ಟಿಸಿ, ಅನುಗ್ರಹ ಮಾಡಿದನು, ಗೋಪಿಕಾಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ಅಹಂಕಾರಬಾದಾಗ, ಅವರ ಗುಂಪಿನಿಂದ ಕಣ್ಮರೆಯಾಗಿ, ಅವರನ್ನು ಅರೆದಾಡಿಸಿ, ಅಹಂಕಾರವು ಇಳಿದಮೇಲೆ ಅನುಗ್ರಹ ಮಾಡಿರುವನು. ಹೀಗೆ ಭಕ್ತರಲ್ಲಿ ಅನುಗ್ರಹಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಅವರನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪಮಾತ್ರ ಶಿಕ್ಷಿಸುವುದು. ಇದು ನಿಜ

ವಾದ ಕೋಪದ ಕಾರ್ಯವಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ “ಸಿಟ್ಟಿನಿವನಲ್ಲ” — ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ||೨೬||

(೩) “ಭಾವದರ್ಪಣ ಟೀಕಾ” -ನ್ಯಾಖ್ಯಾನ :-

ತನ್ನ ಸ್ಮರಣೆ ಬಿಟ್ಟವರನ್ನು ಸಂಸಾರಪಾಶದಿಂದ ಕಟ್ಟುವನೆಂತಲೂ. ತನ್ನ ಭಕ್ತಿಪಾಶದಿಂದ ಕಟ್ಟುವರನ್ನು ಸಂಸಾರಕಟ್ಟಿನಿಂದ ಬಿಡಿಸಿ, ಅಪೇಕ್ಷಾ ಪೂರ್ಣಮಾಡುವನೆಂತಲೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ — “ಬಿಟ್ಟವರ” — ಎಂಬ ಪದ್ಯ ದಿಂದ.

ಬಿಟ್ಟವರ = ತನ್ನನ್ನು ಬಿಟ್ಟವರನ್ನು ಅಥವಾ ಮರೆತವರನ್ನು ಭವ ಪಾಶ = ಸಂಸಾರವೆಂಬ ಹಗ್ಗ. ಭಕ್ತಿಪಾಶ = ಭಕ್ತಿ ಎಂಬ ಹಗ್ಗ. ಪರಂಗ ಳಿ = ಪರಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ. ಶಿಷ್ಟೇಷ್ಟ = ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಗೆ ಪ್ರಿಯ. ||೨೬||

(೪) ತಾನ್ಮುಪರ್ಣಿಯಾ ನ್ಯಾಖ್ಯಾನ :-

ಪೂರ್ವೋಕ್ತ ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಭಗವದ್ಧ್ಯಾನನಿರತರಾದವನ್ನು ತ್ರೀಹರಿಯ ಸಂರಕ್ಷಿಸುವನು. ತನ್ನನ್ನು ನಂಬದಿರುವ ಅಭಕ್ತರನ್ನು ಸಂಸಾರವೆಂಬ ಹಗ್ಗದಿಂದ ಬಿಗಿಯುವನು - ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ — “ಬಿಟ್ಟವರ” - ಎಂಬ ಪದ್ಯದಿಂದ.

ತನ್ನನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸದೇ ಮರೆತುಬಿಟ್ಟವರನ್ನು (ಬಿಟ್ಟವರ), ಜನನಮರಣ ಚಕ್ರರೂಪವಾದ ಸಂಸಾರವೆಂಬ ಹಗ್ಗದಿಂದ (ಭವಪಾಶದಿಂದಲಿ) ಕಟ್ಟಿಹಾಕು ತ್ತಾನೆ (ಕಟ್ಟುವನು) ತನ್ನನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿರುವ ತಾಮಸ ಮತ್ತು ರಾಜಸಜನರಿಗೆ ಉಗ್ರನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ (ಬಹುಕಠಿಣನಿವ) ವೇದವಿಹಿತ ಧರ್ಮಕರ್ಮಾಸಕ್ತ ರಾದ ಶಿಷ್ಟಜನರಿಗೆ ಇಷ್ಟಪ್ರದನಾಗಿದ್ದಾನೆ. “ಇಷ್ಟೋನಿಶಿಷ್ಟಃ ಶಿಷ್ಟೇಷ್ಟಃ” — ಎಂದು ವಿಷ್ಣು ಸಹಸ್ರನಾಮದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ತ್ರೀಪರ ಮಾತ್ಮನು ಶಿಷ್ಯರಿಗೆ ಇಷ್ಟಪ್ರದನೆಂದು ಧೃಢವಾಗಿ ನಂಬಿ (ಅರಿದು), ನಿರಂತರವೂ (ಅನವರತ), ಅವನನ್ನು ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಧೃಢಭಕ್ತಿ ಎಂಬ

ಹಗ್ಗದಿಂದ (ಸದ್ಭಕ್ತಿಪಾಶದಲಿ) ತನ್ನನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ವಶೀಕರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಸದ್ಭಕ್ತರನ್ನು (ಕಟ್ಟುವರ) ಉದ್ಧರಿಸಿ, ಅವರಿಗೆ ಪ್ರತಿಬಂಧಕವಾಗಿರುವ ಸಂಸಾರವೆಂಬ ಬಂಧನವನ್ನು (ಭವಕಟ್ಟು) ಬಿಡಿಸುತ್ತಾನೆ. ಶ್ರೀಹರಿಯು ದೈತ್ಯವರ್ಗದವರಿಗೆ ಸಿಟ್ಟಿನವನಾಗಿದ್ದರೂ, ಭಕ್ತಜನರಿಗೆ ಉಗ್ರನಲ್ಲ. ಆತನಿಗೆ ಕಾಮಿತಾರ್ಥಪ್ರದನಾಶದ್ದಾನೆ (ಕಾಮದ), ಅವರಿಗೆ ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿಯೂ ಮತ್ತು ಪರಲೋಕದಲ್ಲಿಯೂ (ಇಹಪರಂಗಳಲಿ) ಸಮಸ್ತ ಭೋಗ ಭಾಗ್ಯಗಳನ್ನು (ಸಕಲ ಸೌಖ್ಯವನು) ಅನುಗ್ರಹಿಸಿ ಸಂರಕ್ಷಿಸುತ್ತಾನೆ ||೨೬||

(೫) ಶ್ರೀ ನಾದಿರಾಜಾಚಾರ್ಯರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ :-

ಶ್ರೀ ಹರಿಯ ಇಚ್ಛಾನುಸಾರ, ನಡೆಯುವ ಕ್ರೀಡಾವಿಶೇಷಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ. "ಬಿಟ್ಟವರ" - ಎಂಬ ಪದ್ಯದಿಂದ,

ತನ್ನನ್ನು ಬಿಟ್ಟವರನ್ನು ಭವಪಾಶದಿಂದ ಕಟ್ಟುವನು- ಎಂಬಲ್ಲಿ ಸೌಭರಿಋಷಿಯ ದೃಷ್ಟಾಂತವಿದೆ. ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಮರೆತುದರಿಂದ, ಮೀನುಗಳಂತೆ ಕಾಮಿನಿಯರನ್ನು ಕಾಮಿಸುತ್ತಾ, ಎಷ್ಟೋ ವರ್ಷಗಳವರೆಗೆ ಭವಪಾಶದಲ್ಲಿಯೇ ಸೌಭರಿ ಋಷಿಗಳು ಉಳಿಯಬೇಕಾಯಿತು. "ಕಟ್ಟುವರ ಭವಕಟ್ಟು ಬಿಡಿಸುವ" - ಇಲ್ಲಿ ಮಾರ್ಕಾಂಡೇಯರ ದೃಷ್ಟಾಂತವಿದೆ. ಅವರು ಅವ್ಯಾಹತರಾಗಿ ಆರು ಮಸ್ತಂತರಗಳಲ್ಲಿ ಮಹಾತಪಸ್ಸನ್ನು ಮಾಡಿ, ಭಗವಂತನನ್ನು ಆರಾಧಿಸಿ, ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಭಗವತ್ಪ್ರಸಾದದಿಂದ ಮುಕ್ತರಾದರು. ||೨೬||

(೬) "ಗುರುಹೃದಯ ಪ್ರಕಾಶಿಕೆ" -ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ :-

ತನ್ನನ್ನು ಸ್ಮರಿಸದೆ ಬಿಟ್ಟವರನ್ನು ಸಂಸಾರಪಾಶದಿಂದ ಕಟ್ಟಿ ನಿರ್ದಯನಾಗುವನು. ಶಿಷ್ಯರಿಗೆ ಬೇಕಾದವನೆಂದೂ ತಿಳಿದು, ದೇವರನ್ನು ಸದ್ಭಕ್ತಿಪಾಶದಿಂದ ಕಟ್ಟಿದವರನ್ನು ಸಂಸಾರಪಾಶದಿಂದ ಬಿಡಿಸಿ ಮುಕ್ತಿ ಕೊಡುವನು. ತನ್ನ ಭಕ್ತರವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಕೋಪಮಾಡುವವನಲ್ಲ, ಕಾಮದ ಎಂದರೆ.

ತನ್ನನ್ನು ಆಪೇಕ್ಷಿಸಿದವರಿಗೆ ಬೇಕಾದ್ದನ್ನು ಕೊಡುವನು. ಇಹಪರಸೌಖ್ಯವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಕಾಯುವನಾದ್ದರಿಂದ ಕರುಣಾಳು, (ಶಾಮದ-ಎಂದರೆ, ಇಚ್ಛಾ ರೂಪ ಜೀವಬುದ್ಧಿ ಪ್ರೇರಕ ಎಂತಲೂ ಅರ್ಥ) ||೨೬||

ಸರ್ವವ್ಯಾಖ್ಯಾನಸಾರಸಂಗ್ರಹ :—

ಶ್ರೀಹರಿಯ ಕ್ರಿಡಾವಿಲಾಸಗಳನ್ನು ದಾಸರಾಯರು ಹೃದಯಂಗಮವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸುತ್ತಾರೆ, ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ಕಲ್ಯಾಣಗುಣಾಕರನು. ಅವನಿಗೆ ಪಕ್ಷ ಪಾತಾದಿ ದೋಷಗಳಾವುಪೂ ಲವಲೇಶವಿಲ್ಲ. ಅವರವರ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರ ಫಲವನ್ನು ಕೊಡುವ ನಿಷ್ಪಕ್ಷಪಾತಿ. ತನ್ನನ್ನು ಮರೆತು, ಮದಾಂಧರಾಗಿ ಭೋಗಾಪೇಕ್ಷಿಗಳಾಗಿ ವಿಷಯಾಸಕ್ತರಾಗಿರುವ ಜನರನ್ನು ಜನನಮರಣಾಖ್ಯ ರೂಪವಾದ ಸಂಸಾರವೆಂಬ ಹಗ್ಗದಿಂದ ಬಿಗಿಯಾಗಿ ಕಟ್ಟಿ, ಭವವೆಂಬ ಮಡುವಿನಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿಸುವನು. ತನ್ನನ್ನು ನಂಬದಿರುವ ಅಭಕ್ತಜನರ ವಿಷ ಯದಲ್ಲಿ ದಯೆಯನ್ನು ತೋರಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಅವರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಬಹು ಕಠಿಣಚಿತ್ತನಂತೆ ವರ್ತಿಸುವನು. ಶ್ರೀಹರಿಯು ವಿಧ್ಯುಕ್ತವಾದ ಧರ್ಮಕರ್ಮಾ ಸಕ್ತರಾಗಿರುವ ಸಜ್ಜನರಿಗೆ (ಶಿಷ್ಯೇಷ್ಟ) ಇಷ್ಟಪ್ರದನು, ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಶಿಷ್ಯರಾದ ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಿ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಇಷ್ಟಪ್ರದನೆಂದು ಯಾವಾಗಲೂ ತಿಳಿದು, ಧ್ಯಾನೋಪಾಸನೆ ಮಾಡತಕ್ಕ ಅಂತರಂಗಭಕ್ತರು ಶ್ರೀ ಪರಮಾ ತ್ಮನನ್ನು ಸದೃಢ ಸ್ನೇಹರೂಪವಾದ ಭಕ್ತಿಎಂಬ ಹಗ್ಗದಿಂದ ಕಟ್ಟುವರು. ಭಕ್ತಪರಾಧೀನನಾದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ಮುಕ್ತರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ. ಸ್ವರೂಪೋಧ್ಧಾರಮಾಡುವನು. ನಿದೋಷಿಯಾದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಕ್ರೋಧ ಮುಂತಾದ ದೋಷಗಳಾವುಪೂ ಇಲ್ಲ, ನಿಜಭಕ್ತರನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸಿ ಅವರ ಕಾಮಿತಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಪೂರೈಸುವನು. ಇಹ ಮತ್ತು ಪರಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಅವರಿಗೆ ಸಮಸ್ತವಾದ ಭೋಗ ಭಾಗ್ಯರೂಪವಾದ ಸೌಖ್ಯಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ನಿರಂತರದಲ್ಲಿ ಅವಸ ಬೆಂಗಾವಲಾಗಿದ್ದು ಸಂರಕ್ಷಿಸುತ್ತಿರುವ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಕರುಣಾತಿಶಯವನ್ನು ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ದಾಸರಾಯರು ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾರೆ ||೨೬||

ಪದ್ಯ (೨೨)

ಮೂಲ :-

ಕಣ್ಣೆಗೆನೆಯೆಂದದಲಿ ಕೈ ಮೈ |
 ತಿಣ್ಣೆಗೊದಗುವ ತೆರದಿ ಪಲ್ಲಳು |
 ಪಣ್ಣುಫಲಗಳನಗಿದು ಜಿಹ್ವೆಗೆ ರಸವನೀವಂತೆ ||
 ಪುಣ್ಯಫಲವೀವಂದದಲಿ ನುಡಿ |
 ನೆಣ್ಣೆನಾಣ್ಣಾಂಡದೊಳು ಲಕ್ಷ್ಮಣ |
 ನಣ್ಣಿನೊದಗುವ ಭಕ್ತರವಸರಕನುರಗಣಸಹಿತೆ ||೨೨||

ಅವತರಣಿಕೆ :-

ಭಕ್ತಪರಾಧೀನನೂ, ಅಪದ್ಭಂಧುವೂ ಆದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಭಕ್ತರು ವಿಪತ್ತಿಗೊಳಗಾದಾಗ, ತಕ್ಷಣವೇ ಬಂದು, ಅವರಿಗೆ ಬಂದ ವಿಪತ್ತರಂಪರೆಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿ, ಉದ್ಧರಿಸುವನು ಎಂಬ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನ ಕಾರುಣ್ಯವಿಶೇಷವನ್ನು ದೃಷ್ಟಾಂತಪೂರ್ವಕ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಈ ಪದ್ಯದಿಂದ.

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ :-

ಕಣ್ಣೆಗೆ = ನಮ್ಮ ಎರಡು ಕಣ್ಣುಗಳಿಗೆ ಎನೆಯೆಂದದಲಿ = ರೆಪ್ಪೆಗಳಂತೆ ಕೈ = ನಮ್ಮ ಕೈಗಳು ಮೈ ತಿಣ್ಣೆಗೆ = ದೇಹಕ್ಕೆ ಉಂಟಾಗುವ ಕಡಿ ತಕ್ಕ (ತಿನಿಸಿಗೆ) ಒದಗುವ ತೆರದಿ = ಒದಗಿ ಸಹಾಯ ಮಾಡುವಂತೆ ಪಲ್ಲಳು ನಮ್ಮ ಹಲ್ಲುಗಳು ಪಣ್ಣುಫಲಗಳನು = ಪಕ್ಷವಾದ ಹಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ಅನೇಕವಾದ ಭಕ್ಷ್ಯಗಳನ್ನು ಆಗಿದು = ಚಿನ್ನಾಗಿ ಅರೆದು ಜೂರ್ಣಮಾಡಿ

ರಸವನೀವಂತೆ = ರಸವಿಶೇಷಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸಿಕೊಡುವಂತೆ ಪುಣ್ಯಫಲಗಳ
 = ಪುಣ್ಯಸ್ವರೂಪದ ಜೀವರಿಗೆ ಪಕ್ಷಕಾಲಕ್ಕೆ ತನ್ನ ಸಂದರ್ಶನರೂಪವಾದ ಫಲ
 ವನ್ನು ಈವಂದದಲಿ = ಕೊಡುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ನುಡಿನೆಣ್ಣೆನಾಣ್ಣಾಂಡ
 ದೊಳು — ನುಡಿನೆಣ್ಣೆನ = ವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿದೇವತೆಯಾದ (ವಾಗ್ದೇವಿ)
 ಸರಸ್ವತಿಯನ್ನು. ಅಣ್ಣ = ಆಳುವ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಹೆಸರುಳ್ಳ (ವಾಣೀಪತಿ
 ಯಾದ ಬ್ರಹ್ಮ) ಅಂಡದೊಳು = ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದಲ್ಲಿ (ನುಡಿವೆಣ್ಣೆ =
 ಸರಸ್ವತಿ; ಅಣ್ಣ = ವಾಣೀಪತಿ ಬ್ರಹ್ಮ, ಅಂಡ = ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ) ಲಕ್ಷ್ಮಣ
 ನಣ್ಣು = ಲಕ್ಷ್ಮಣನಿಗೆ ಅಣ್ಣನಾದ ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರನು ಭಕ್ತರಸಸರಕೆ =
 ಭಕ್ತರ ಸಮಯಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾಗಿ (ಅಪತ್ತಿನ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ) ಅನುರಗಣಸಹಿತ =
 ದೇವತೆಗಳ ಸಮೂಹದಿಂದ ಒಡಗೂಡಿ ಒದಗುವನು = ಪ್ರಾಪ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆ
 (ಬಂದೊದಗುತ್ತಾನೆ)

ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳು

(೧) ಶ್ರೀ ಸಂಕರ್ಷಣ ಒಡೆಯರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ :—

ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಮಿಯು ಸ್ವಪ್ರಯೋಜನರಹಿತನಾಗಿ ನಿಜಭಕ್ತರನ್ನ
 ಸಂರಕ್ಷಣೆ ಮಾಡತಾನೆ ಎಂಬೋ ವಿಷಯ ದೇಹದಲ್ಲಿರುವ ಅವಯವಗಳ
 ದೃಷ್ಟಾಂತವಾಗಿ ತೋರಿಸತಾರೆ. ಹ್ಯಾಂಗಂದರೇ. ನೇತ್ರದ್ವಯಗಳಿಗೆ ರೆಪ್ಪೆ
 ಗಳು ಸ್ವಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲದೇ ಹ್ಯಾಂಗೆ ಅವಸರವಾಗಿ ಒದಗತದೋ, ದೇಹ
 ದಲ್ಲಿ ತಿನಿಸು (ಕಡಿತ) ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾದರೆ ಕರದ್ವಯವು ಹ್ಯಾಂಗೆ ಪ್ರಯೋ
 ಜನವಿಲ್ಲದೇ, ಅವಸರವಾಗಿ ತುರಿಸಿ, ತಿನಸನ್ನು ಪರಿಹಾರ ಮಾಡತದೋ,
 ಬಾಯಿ ಒಳಗೆ ಇರುವ ಹಲ್ಲುಗಳು ಫಲ ಮೊದಲಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಅವ
 ಸರವಾಗಿ ಅಗಿದು, ಸ್ವಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲದೇ ಅದರ ರಸವನ್ನು ನಾಲಿಗೆ
 ಹ್ಯಾಂಗೆ ದತ್ತ ಮಾಡತದೋ, ತದ್ವತ್, ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ಈ

ಬ್ರಹ್ಮಾಂಸದೊಳು ತನ್ನ ಭಕ್ತರ ಅವಸರ ಕೆಲಸಗಳಿಗೆ ಸ್ವಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲದೇ ಬಂದು ಸಹಾಯ ಮಾಡತಾನೆ, ಅಂದರೆ ಸಂರಕ್ಷಣೆ ಮಾಡತಾನೆ.

ನಿಶೇಷಾರ್ಥ :-

(೧) ಕಣ್ಣೆ ಸ ರೆಪ್ಪೆಗಳು ಕಣ್ಣೆ ನಿಂದ ಅವಿಯೋಗವಾಗಿ ಅತಿ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ವಾಸವಾಗಿವೆ ರೂ, ಸರ್ವಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ನೋಡತಕ್ಕ ಕಣ್ಣುಗಳು ತಮಗೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಸಹಾಯಭೂತವಾಗಿ ಕಾದಿರುವ ರೆಪ್ಪೆಗಳನ್ನು ನೋಡೋದಿಲ್ಲ. ತದ್ವತ್ ಪ್ರತಿಬಿಂಬರಾದ ಜೀವರು ಕ್ಷೀರನೀರವೃತ್ ಕಲಿತು ಇದ್ದರೂ ಜೀವನಾದವನು ಬಿಂಬನ್ನು ಕಾಣೋದಿಲ್ಲ, ಜೀವಗೆ ಕಾಣದೇನೇ ರೆಪ್ಪೆಗಳು ನೇತ್ರಗಳನ್ನು ಕಸಕುಪ್ಪಿಗಳು ಸಂಬಂಧವಾಗದೇ ಹ್ಯಾಂಗೆ ರಕ್ಷಿಸುತ್ತವೋ, ತದ್ವತ್ ಪರಮಾತ್ಮ ಸ್ವಪ್ರಯೋಜನರಹಿತನಾಗಿ ಭಕ್ತರನ್ನು ಸಂರಕ್ಷಿಸತಾನೆ.

(೨) ಮೈಯು ಒಳಗೆ ತಿನಿಸು ಆದರೆ, ಹಸ್ತಗಳು ತುರಿಸಿ ತಿನಿಸನ್ನು ಪರಿಹಾರಮಾಡುವಂತೆ, ತಿನಿಸಿಗೆ ಸದೃಶವಾದ ವಿಷಯಸಂಬಂಧವಾದ ದುಃಖಗಳು ಪ್ರಾಪ್ತವಾದಕಾಲದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ವಿಷಯಕವಾದ ಜ್ಞಾನಾನುಸಂಧಾನವೆಂಬ ಕರಗಳಿಂದ ದುಃಖಾದಿಗಳ ಪರಿಹರಿಸತಾನೆ. ಇದರಿಂದ ಕರಕ್ಕೆ ಹ್ಯಾಂಗೆ ಸ್ವಪ್ರಯೋಜನವು ಇಲ್ಲವೋ, ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೂ ಹ್ಯಾಂಗೆ ಸ್ವಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲ. ಕರಗಳ ಕಣ್ಣಿಂದ ಕಂಡಂತೆ ಅನುಸಂಧಾನಮಾರ್ಗ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಕಂಡವಗೆ ವಿಷಯಾದಿ ದುಃಖಗಳು ಆಗೋದಿಲ್ಲ.

(೩) ದಂತಗಳು. ಹಣ್ಣುಗಳ ಭಕ್ಷ್ಯಗಳ ತಿಂದು, ಸಿಪ್ಪೆಯನ್ನು ದೂರಮಾಡಿ ಸುರಸವನ್ನು ಜಪ್ಪೆಗೆ ಕೊಡತವೆ. ಹೀಗೆ ಮಾಡೋಣದರಿಂದ ದಂತಕ್ಕೆ ಏನೂ ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲ. ತದ್ವತ್ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮ ಸಿಪ್ಪೆಗೆ ಸದೃಶವಾದ ಲಿಂಗದೇಹ ದೂರಮಾಡಿ ತದ್ಗತ ಜೀವನ ಸ್ವರೂಪಾನಂದಾಖ್ಯರಸವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಮಾಡಿ ಜೀವರಿಗೆ ಉಣಿಸತಾನೆ, ಇದರಿಂದ ಪರವತ್ಮನಿಗೆ ಯಾವ ವಿಧವಾದ ಪ್ರಯೋಜನವೂ ಇಲ್ಲ. ಸ್ವಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲದಮ್ಯಾಲೆ ಯಾಕೆ

ಮಾಡಬೇಕೆಂಬುದೇ ಭೃತ್ಯನ್ನ ಈ ರೀತ್ಯಾ ಪಾಲಿಸತಕ್ಕದ್ದು ಪ್ರಭುವಿನ ಸ್ವಭಾವ. ಪ್ರಭುಲಕ್ಷಣವೇ ಅದು. ಅದು ಇಲ್ಲದೇ ಹೋದರೆ, ಸ್ವಾಮಿತ್ವಕ್ಕೆ ನ್ಯೂನತೆಯೂ, ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವಕ್ಕೆ ಲೋಪವೂ ಆಗುವುದರಿಂದ, ಈ ಮಹಾಗುಣಗಳು ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಅವೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು ಎಂತ ತಾತ್ಪರ್ಯ. ||೨೭||

(೨) “ಭಾವಪ್ರಕಾಶಿಕೆ” -ನ್ಯಾಯಾನ :-

ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಗಾಳಿಯ ದಶೆಯಿಂದ ಕಸ ಮೊದಲಾದವು ಬೀಳುವ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ತಕ್ಷಣವೇ ರೆಪ್ಪೆಗಳು ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಮುಚ್ಚಿ ರಕ್ಷಿಸುವುವು. ಆ ರೆಪ್ಪೆಗಳು ಕಣ್ಣುಗಳಿಂದ ಯಾವ ಪ್ರತಿಫಲವನ್ನೂ ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಮೈಯ್ಯಲ್ಲಿ ನವೆಯಾದರೆ ತಕ್ಷಣವೇ ಆ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ತುರಿಸಿ, ಆ ನವೆಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವುದು. ಪ್ರತಿಫಲವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಹಣ್ಣು; ಕಬ್ಬು ಮೊದಲಾದವನ್ನು ನಾವು ಬಾಯಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿಕೊಂಡಕೊಡಲೇ, ಹಲ್ಲುಗಳು ಅವುಗಳನ್ನು ಅಗಿದು, ನಾಲಿಗೆಗೆ ರಸವನ್ನು ಕೊಡುವುವು. ಅವು ಪ್ರತಿಫಲವನ್ನಪೇಕ್ಷಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆಯೇ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದೊಳಗಿನ ಭಕ್ತಜನರಿಗೆ ಪುಣ್ಯಫಲಗಳನ್ನೊದಗಿಸಲು, ದೇವತಾಗಣಸಮೇತನಾಗಿ ಭಕ್ತರ ಅವಸರಕ್ಕೆ ಒದಗುವನು. ||೨೭||

(೩) ಭಾವದರ್ಪಣ ಟೀಕಾ” -ನ್ಯಾಯಾನ :-

ಉಕ್ತಾರ್ಥವನ್ನೇ ಪುನಃ ದೃಢ ಮಾಡಿಸುತ್ತಾರೆ— “ಕಣ್ಣಿಗೆವೆಯಂದದಲಿ” —ಎಂಬ ಪದ್ಯದಿಂದ.

ಎವೆ = ರೆಪ್ಪೆ. ತಿಣ್ಣು = ತಿನಿಸು. ಫಲ್ಲು = ಹಲ್ಲುಗಳು. ಪಣ್ಣು = ಹಣ್ಣು. ಅಗಿದು = ತಿಂದು. ನುಡಿವಣ್ಣು = ಸರಸ್ವತಿ. ನುಡಿವಣ್ಣೆ ನಾಣ್ಣು = ಸರಸ್ವತಿಯನ್ನು ಆಳತಕ್ಕಂಥಾ ಬ್ರಹ್ಮನೆಂದರ್ಥ. ನುಡಿವಣ್ಣೆ ನಾ

ಶ್ರೀಮದ್ಗೌರೀಕಥಾಮೃತಸಾರ = ಶ್ರೀರಾಮಃ. ಅಮರಗಣ =
ದೇವತೆಗಳ ಸಮೂಹ. ||೨೨||

(೪) ತಾಮ್ರಪರ್ಣಿಯಾ :-

ಪೂರ್ವೋಕ್ತ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ— “ಕಾಮದ ಕೊಟ್ಟು ಕಾವನು ಸಕಲ
ಸೌಖ್ಯವನಿಹಪರಂಗಳಲಿ” —ಎಂಬ ವಿಷಯವನ್ನೇ ಸೂಕ್ತ ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳನ್ನು
ಕೊಟ್ಟು, ಹರಿಯ ಅನಿಮಿತ್ತಬಂಧುತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ “ಕಣ್ಣೆಗೆವೆ”
—ಎಂಬ ಈ ಪದ್ಯದಿಂದ.

ಕಣ್ಣುಗಳಿಗೆ ಧೂಳು ಮುಂತಾದವು ಬೀಳುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ರೆಪ್ಪೆಗಳು
ಸಹಜವಾಗಿ ಮುಚ್ಚಿ ಉಪಕರಿಸುವಂತೆ (ಕಣ್ಣೆಗೆವೆಯೆಂದದಲಿ), ಕೈಗಳು
ದೇಹದಲ್ಲಿ ತಿನಿಸಾದಾಗ ತುರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದರಲ್ಲಿ ತಕ್ಷಣ ಬಂದು ಒದಗುವಂತೆ
(ಕೈ ಮೈ ತಿಣ್ಣು ಗೊರಗುವ ತೆರದಿ), ನಮ್ಮ ಹಲ್ಲುಗಳು ಪಕ್ಷವಾದ ಹಣ್ಣು
ಕಾಯಿಗಳನ್ನು ಕಡಿದು, ನುರಿ ಮಾಡಿ. ತದ್ಗತರಸಗಳನ್ನು ನಾಲಿಗೆಗೆ
ಕೊಡುವಂತೆ (ಪಲ್ಲಳು ಪಣ್ಣು ಫಲಗಳನಗಿದು ಜಿಹ್ವೆಗೆ ರಸವನೀವಂತೆ).
ರಾಮಚಂದ್ರರೂಪಿಯಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು (ಲಕ್ಷ್ಮಣನಣ್ಣು) ವಾಣೀಪತಿ
ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದಲ್ಲಿ (ನುಡಿವೆಣ್ಣು ನಾಣ್ಯಾಂಡದೊಳು) ಪುಣ್ಯರೂಪವಾದ ಫಲ
ಗಳನ್ನು ಕೊಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ (ಪುಣ್ಯಫಲವೀವಂದದಲಿ), ಭಕ್ತರ ಅಪತ್ತಿನ
ಸಮಯದಲ್ಲಿ (ಭಕ್ತರ ಅವಸರಕೆ). ದೇವತಾಸಮೂಹದಿಂದ ಒಡಗೂಡಿ
(ಅಮರದಣಸಹಿತ) ಬಂದು ಒದಗಿ ಸಹಾಯ ನೀಡಿ, ಸಂರಕ್ಷಿಸುವನು.
(ಒದಗುವನು)

ವಿಶೇಷಾರ್ಥ :-

(೧) “ಕಣ್ಣೆಗೆವೆಯೆಂದದಲಿ” —ಎಂಬುದು ಉತ್ತಮಾಧಿಕಾರಿ
ಗಳಿಗೆ ಅನ್ವಯಿಸುವುದು. ಬ್ರಹ್ಮಾದಿತತ್ವೇಶರು ಉತ್ತಮಾಧಿಕಾರಿಗಳು.
ಅವರಿಗೆ ಸರ್ವದಾ ಜಾಗೃತನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ.

(೨) “ಮೈ ಕೈ ತಿಣ್ಣಗೆ” —ಎಂಬುದು ಮಧ್ಯಮಾಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಸ್ವಯಿಸುವುದು. ಮಧ್ಯಮಾಧಿಕಾರಿಗಳಾದ (ಕರ್ಮಜರನ್ನಾರಂಭಿಸಿ) ದೇವಂಧರ್ವರುಗಳಿಗೆ ವಿಪತ್ತು ಬದಗಿದಾಗ, ಅವರನ್ನು ಸಂರಕ್ಷಿಸುತ್ತಾನೆ.

(೩) “ಪಲ್ಲಳು” —ಎಂಬುದು ಅಧಮಾಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಅನ್ವಯಿಸುವುದು. ಅಧಮಾಧಿಕಾರಿಗಳಾದ ಮಾನುಷಗಂಧರ್ವ ಮೊದಲಾದವರಿಗೆ, ಪಲ್ಲಗಳು ಹಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಅಗಿದನಂತರ ರಸವನ್ನು ಕೊಡುವಂತೆ, ಕಾಲವಧಾನದಿಂದ ಭಗವಂತನು ಬಂದೊದಗಿ ಸಂರಕ್ಷಿಸುವನು. ||೨೭||

೫) ಶ್ರೀ ವಾದಿರಾಜಾಚಾರ್ಯರ ನ್ಯಾಖ್ಯಾನ (ಸಂಸ್ಕೃತಮೂಲ):—

ಅನಿಮಿತ್ತ ಬಂಧುತ್ವಂ ಹರೇಃ “ತೋಕಾನಾಂ ಪಿತರೌ ಬಂಧೂ ದೃಶಃ ಪಕ್ಷ್ಮೀತಿ” ಭಾಗವತಮೂಲದರ್ಶನಮಾಹ ಕಣ್ಣೀತಿ || ತಿಣ್ಣು = ತಿನಿಸು. ಪಲ್ಲಳು = ಹಲ್ಲುಗಳು. ಪಣ್ಣು = ಹಣ್ಣು. ನುಡಿವೆಣ್ಣು = ವಾಗಾಭಿಮಾನೀ ದ್ರವ್ಯತಿ. ಆಣ್ಣು = ನಾಥ (ಬ್ರಹ್ಮ). ಅಂಡ = ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ. ||೨೭||

ಕನ್ನಡಾನುವಾದ :—

ಪರಮಾತ್ಮನು ಅನಿಮಿತ್ತಬಂಧುವಾಗಿದ್ದಾನೆ ಎಂಬುದನ್ನು “ತೋಕಾನಾಂ ಪಿತರೌ” — ಎಂದು ಭಾಗವತ ಮೂಲಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದದ್ದಷ್ಟಂತ ಗಳಿಂದ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ— “ಕಣ್ಣಿಗೆವೆ” —ಎಂಬ ಪದ್ಯದಿಂದ.

ಪ್ರಮಾಣ :- “ತೋಕಾನಾಂ ಪಿತರೌ ಬಂಧೂ ದೃಶಃ ಪಕ್ಷ್ಮೀತಿ”
೪೩ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತೇ ||

(೬) “ಗುರುಹೃದಯಪ್ರಕಾಶಿಕೆ” -ನ್ಯಾಖಾನ :-

ಬಹು ದೃಷ್ಟಾಂತದ್ದಾರಾ ದೇವರಿಗೆ ಅನಿಮಿತ್ತಬಂಧುತ್ವ ತಿಳಿಸಿ, ಅದಕಾರಣ ಕರುಣಾಳು ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ರೆಪ್ಪೆಗೆ ಉಪಯೋಗವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ, ರೆಪ್ಪೆ ಕಣ್ಣನ್ನು ಕಾಪಾಡುವಂತೆ ನಮ್ಮನ್ನು ರಕ್ಷಿಸು

ತ್ತಾನೆ. ಎಂದರೆ, ಇದು ಸಾಮಾನ್ಯನಿಮಿತ್ತವೆಂದು ಅಕ್ಷೇಪಬಂದರೆ, ಪರಿಹಾರಕ್ಕೆ ಕೈ ದೃಷ್ಟಾಂತ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಕೈಯು ದೂರದಲ್ಲಿದ್ದಾಗ್ಯೂ ಮೈಯಿಂದ ತನಗೆ ಉಪಯೋಗವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಮೈ ತಿಣ್ಣೆ ಎಂದರೆ, ಶರೀರದ ಸರ್ವತ್ರ ನವೆ (ತಿಕ್ಕು ಎಂಬ ವಿಕೃತ ರೂಪ ನಡ ಧಾತುವಿನಿಂದ ತಿಸು—ತಿಣ್ಣೆ, ತಿಂಡಿ, ತೀಟೆ ಎಂಬ ರೂಪಭೇದಗಳುಂಟಾಗುವುವು.), ಆ ತಿಸು ಪರಿಹಾರಕ್ಕೆ ಕೈ ಒದಗುವೆಂದದಲಿ—ಸಹಾಯವಾಗುವಂತೆ ಎಂದರೆ, ಇದು ಕೈಯ್ಯು ಮೈಯ್ಯು ಚರ್ಮ ಒಂದೇ ಆದ್ದರಿಂದ ಉಗುರಿಗೆ ಕಿಂಚಿತ್ ಜಾತಿ ಸಾಮ್ಯ ಎಂಬ ಅಕ್ಷೇಪ ಪರಿಹಾರಕ್ಕೆ ಹಲ್ಲಿನ ದೃಷ್ಟಾಂತ. ನಾಲಿಗೆಯಿಂದ ಹಲ್ಲಿಗೆ ಉಪಕಾರವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ, ಹಲ್ಲುಗಳು ಹಣ್ಣು ಕಾಯಿಗಳನ್ನೆತ್ತಿದು ನಾಲಿಗೆಗೆ ರಸವನ್ನು ಕೊಡುವಂತೆ, ಎಂದರೆ, ಇದರಿಂದ ಬಿಂಬಕ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಬಲ್ಯ, ಪ್ರತಿಬಿಂಬಕ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಅಲ್ಪತ್ವವು ತಿಳಿಯಬರುತ್ತದೆ. ದೇವಾಭಿಮಾನಿಜೀವ ಒಬ್ಬನಾದ್ದರಿಂದ, ಪೃಥಕ್ಪಾದ ಕರಣಗಳಿಂದ ಒಬ್ಬನೇ ತನಗೆ ಉಪಯೋಗ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಜೀವ ಪರಮಾತ್ಮರು ಹಾಗೆ ಒಂದಲ್ಲ ವಲ್ಲ ಎಂಬ ಅಕ್ಷೇಪನಿರಾಕರಣೆಗೆ, ಪುಣ್ಯ ದೃಷ್ಟಾಂತ. ಪುಣ್ಯವೆಂಬುದು ಸತ್ಕಗುಣ ಕರ್ಮಜನ್ಯ. ಜಡ—ಅದೃಷ್ಟವು, ತದಭಿಮಾನಿಷ್ಟ ದೇವತೆ ಬೇರೆ. ಹೀಗಿದ್ದಾಗ್ಯೂ ಪುಣ್ಯವು ತತ್ಕರ್ತೃವಾದ ಜೀವನಿಗೆ ಸೌಖ್ಯ ಕೊಡುವಂತೆ, ನುಡಿವೆಣ್ಣಿನಾಣ್ಣಾಂಡದೊಳು—ಎಂದರೆ. ನುಡಿವೆಣ್ಣಿನ—ವಾಗಾಭಿಮಾನಿಯಾದ ಸರಸ್ವತಿಯ ಆಣ್ಣು=ಪತಿಯಾದ ಬ್ರಹ್ಮನ ಅಂಡದೊಳು ಎಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದಲ್ಲಿ, ಲಕ್ಷ್ಮಣನಣ್ಣನಾದ ಶ್ರೀರಾಮನು ಭಕ್ತರಾದ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ, ರಾವಣನ ಬಾಧೆ ಪರಿಹರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಒದಗಿದಂತೆ, ನಾಮಸ್ಮರಣೆ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಮಾಡುವವರ ಕಷ್ಟವನ್ನು ಬಿಡಿಸಿ, ಇಷ್ಟಪಟ್ಟು ಕೊಡುವುದಕ್ಕೆ ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಸಹಿತನಾಗಿ ಬಂದು ರಕ್ಷಿಸುವನು.

[ಆಳ್ವ ಎಂದರೆ, ಆಳುವವನು-ಪತಿ ಎಂದರ್ಥ. “ಆ” ಕಾರಕ್ಕೆ “ಣ” ಕಾರಾದೇಶವಾಗಿದೆ. ಗಿಳಿ-ಗಿಣಿ, ಮಿಳಿ-ಮಿಣಿ ಎಂಬ ಲೋಕಪ್ರಯೋಗ ನುಸಾರ ಆಣ್ಣಾಂಡ ಎಂದದೆ, ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡವೆಂದರ್ಥ. ಲಕ್ಷ್ಮಣನಣ್ಣಿ

ಎಂಬುವ ವಿಶೇಷಣದಿಂದ ದೈಹಿಕಶ್ರಮಾದಿಗಳನ್ನು ವಹಿಸಿ, ಸೇವಿಸಿದವರಿಗೆ ಪ್ರಿಯನೆಂಬ ಅರ್ಥ ಸೂಚಿಸಿತು. ಇದರಿಂದ “ಶ್ರಮನೇನು ಬಂದರು ಬಿಡೆ ನೆಂಬ ದಾಸಗೇ ಯನುನಾನುನಿಜಯೆವಿಠಲನೆ ತೆತ್ತಿಗನೆನ್ನು” — ಎಂಬ ಸುಳಾದಿಯ ಜತೆಯ ಅರ್ಥ ವಿವರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು.]

ಸರ್ವವ್ಯಾಖ್ಯಾನಸಾರಸಂಗ್ರಹ :—

ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನ ಅನಿಮಿತ್ತಬಂಧುತ್ವ ಹಾಗೂ ಸ್ವಪ್ರಯೋಜನ ರಾಹಿತ್ಯ ಗುಣವಿಶೇಷವನ್ನು ದಾಸರಾಯರು ಮೂರು ಸುಂದರವಾದ ಉಪಮಾನಗಳಿಂದ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ. (೧) ಕಣ್ಣು ಮತ್ತು ರೆಪ್ಪೆಗಳಿಗಿರುವ ಸಂಬಂಧ. (೨) ದೇಹದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ತಿನಿಸಿಗೂ ಮತ್ತು ಕರಗಳಿಗೂ ಇರುವ ಸಂಬಂಧ ಮತ್ತು (೩) ಹೆಲ್ಲು ಮತ್ತು ನಾಲಿಗೆ ಇವುಗಳ ಸಂಬಂಧ.

(೧) ಕಣ್ಣಿಗೆ ಧೂಳು, ಕಸ ಮುಂತಾದವು ಬೀಳದಂತೆ, ಕಣ್ಣನ್ನು ತಕ್ಷಣ ಮುಚ್ಚಿ, ಸಂರಕ್ಷಿಸುವ ರೆಪ್ಪೆಗಳು. ರೆಪ್ಪೆಗಳು ಕಣ್ಣಿಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿವೆ. ಆದರೆ ಆ ರೆಪ್ಪೆಗಳನ್ನು ಕಣ್ಣು ನೋಡಲಾರದು. ರೆಪ್ಪೆಗಳಿಗೆ ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ಯಾವ ಪ್ರಯೋಜನವೂ ಇಲ್ಲ. ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ಯಾವ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನೂ ಅಪೇಕ್ಷಿಸದೆ, ಕಣ್ಣನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವ ಕಾರ್ಯವು ರೆಪ್ಪೆಗಳಿಗೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದದ್ದು. ಅಂತೆಯೇ, ಶ್ರೀಹರಿಯು ನಮ್ಮೆಲ್ಲರ ಅನಿಮಿತ್ತಬಂಧು. ನಮಗೆ ಗೋಚರವಾಗದಂತೆ ಇದ್ದು, ನಮ್ಮ ಆಪತ್ತಿನ ಸಮಯಕ್ಕೆ ಒದಗಿ, ವಿಪತ್ತರೂಪರೆಗಳಿಂದ ಸದಾ ಜಾಗರೂಕನಾಗಿದ್ದು ಕೊಂಡು, ಸಂರಕ್ಷಿಸುತ್ತಿರುವನು. ಅನಿಮಿತ್ತಬಂಧುವಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಸ್ವಪ್ರಯೋಜರಹಿತನು. ಜೀವವರ್ಗದಿಂದ ಸರ್ವಶಕ್ತನಾದ ಭಗವಂತನಿಗೆ ಆಗಬೇಕಾದ ಪ್ರಯೋಜನವೇನೂ ಇಲ್ಲ. ಆದರೆ ಜೀವರ ಸಂರಕ್ಷಣಾಕಾರ್ಯ ಜಗತ್ತಾಲಕನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಸಹಜವಾದದ್ದು.

(೨) ದೇಹದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ನವ [ಕಡಿತ] ಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಕೈಗಳು ತಕ್ಷಣ ಒದಗಿಬಂದು, ತುರಿಸುವ ಕಾರ್ಯ

ದಲ್ಲಿ ತೊಡಗುವುವು. ಈ ದೃಷ್ಟಾಂತದಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣು ಮತ್ತು ರೆಪ್ಪೆಗಳಿರುವ ಅನ್ಯೋನ್ಯ ಸಾಮೀಪ್ಯ ಗುಣವಿಲ್ಲ. ದೇಹದ ಇತರ ಭಾಗಗಳಿಂದ ಕೈಗಳು ದೂರ ದಲ್ಲಿದ್ದರೂ, ತಿನಿಸನ್ನ ಪರಿಹರಿಸುವುವು, ಅಂತೆಯೇ ಅಂತಃಬಹಿಷ್ಕ ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಾಪ್ತನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು, ಸಂಸಾರದಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುತ್ತಿರುವ ಕ್ಲೇಶಾದಿಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿ, ಭಕ್ತರ ಆಪತ್ತಿಗೆ ಒದಗುವನು. ಈ ದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದ ಶ್ರೀ ಹರಿಯ ಕಾರುಣ್ಯವಿಶೇಷ, ಭಕ್ತಪರಾಧೀನತ್ವ ಮತ್ತು ಸ್ವಪ್ರಯೋಜನ ರಹಿತವನ್ನು ಹೃದಯಂಗಮವಾಗಿ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

(೩) ಪಕ್ಷವಾದ ಫಲಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ಸುಮಧುರವಾದ ಭಕ್ಷ್ಯಗಳನ್ನು ಹಲ್ಲುಗಳು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅಗಿದು, ಚೂರ್ಣ ಮಾಡಿ, ತದ್ಗತರಸಗಳನ್ನು ನಾಲಿಗೆಗೆ ಒದಗಿಸುವುದು. ನಾಲಿಗೆಗೆ ರಸಾನುಭವ ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಉಂಟಾಗಬೇಕಾದರೆ. ಹಲ್ಲುಗಳ ಸಹಾಯ ಅತ್ಯವಶ್ಯ. ಹಲ್ಲುಗಳಿಗೆ ನಾಲಿಗೆಯಿಂದ ಯಾವ ಪ್ರಯೋಜನವೂ ಇಲ್ಲ. ಆದರೆ ನಾಲಿಗೆ ಹಲ್ಲುಗಳ ಸಹಾಯವಿಲ್ಲದೇ ರಸಾನುಭವ ಮಾಡಲಾರದು. ಅಂತೆಯೇ ಕರುಣಾಸಮುದ್ರನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಸ್ವಭಕ್ತರ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರ, ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ, ಮಾಡಿಸಿ. ಆಯಾಯಾ ಕರ್ಮರೂಪವಾದ ಫಲಗಳನ್ನು ಜೀವರ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ತಂದುಕೊಡುವನು. ಈ ಮೂರು ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳಿಂದ ಭಗವಂತನ ಅನಿಮಿತ್ತ ಬಂಧುತ್ವರೂಪವಾದ ಗುಣವೂ ಮತ್ತು ಸ್ವಪ್ರಯೋಜನ ರಾಹಿತ್ಯಗುಣ ವಿಶೇಷವೂ ವಿಧಿತವಾಗುವುವು. "ಲಕ್ಷ್ಮಣಸಣ್ಣ"ನೆಂದರೆ ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರಮೂರ್ತಿ. ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ತನ್ನ ಅಗ್ರಜನಾದ ಶ್ರೀ ರಾಮಚಂದ್ರನನ್ನು ದೇಹದ ನೆರಳಿನಂತೆ ಎಡಬಿಡದೆ ಸೇವಿಸಿದನು. ಅವನ ನಿರ್ವ್ಯಾಜವಾದ ಸೇವೆ ಮತ್ತು ಭಕ್ತಿಗೆ ಪಠನಾಗಿ, ಶ್ರೀಹರಿಯು ಅವನಿಗೆ ಪರಮಾನುಗ್ರಹಮಾಡಿದನು. ಅಂತೆಯೇ ತನ್ನನ್ನು ಸರ್ವದಾನಿಷ್ಠಾಮಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಸೇವಿಸುತ್ತಿರುವ ಭಕ್ತವೃಂದದವರಿಗೆ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ಬಂದು, ಅವರ ವಶನಾಗಿ, ಅನಿಮಿತ್ತಬಂಧು ವೆಂದನಿಸಿ, ಅವರನ್ನು ಸರ್ವದಾ ಸರ್ವತ್ರ ಸಂರಕ್ಷಿಸುತ್ತಿರುವನು. ಅಲ್ಲದೆ ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಶೇಷಾಂಶ ಸಂಭೂತನು, ಶ್ರೀ ಶೇಷದೇವರು ಜೀವಾಭಿಮಾನಿಗಳು. ಸ್ವಭಕ್ತರನ್ನು ಅವರ ದ್ವಾರಾ ಸದಾ ಕಾಯುತ್ತಿರುವ ಕರುಣಾಶಾಲಿ

ಶ್ರೀಹರಿಯು ಎಂದರ್ಥ. “ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ” ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ದಾಸರಾಯರು “ನುಡಿವೆಣ್ಣೆ ನಾಣ್ಮಾಂಡದೊಳು” — ಎಂದು ಸುಂದರವಾದ ಪದಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. “ನುಡಿ” ಎಂದರೆ “ಮಾತು” ಎಂದರ್ಥ. ಅಂದರೆ ವಾಕ್ಯಗಳ ಸಮೂಹ. “ನುಡಿವೆಣ್ಣು” ಎಂದರೆ, ವಾಗಾಭಿಮಾನೀ ಸರಸ್ವತೀ. “ಆಣ್ಮ” ಎಂದರೆ, “ಆಳುವ” ಎಂದರ್ಥ. ಸರಸ್ವತಿಯನ್ನು ಆಳುವ, ಎಂದರೆ ಅವರಿಗೆ ನಿಯಾಮಕರಾದ, ವಾಣೀಪತಿ ಚತುರ್ಮುಖಬ್ರಹ್ಮದೇವರು. ಮಹತ್ತತ್ವ ಶರೀರರೂಪವಾಡ “ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ”. ||೨೭||

ಪದ್ಯ (೨೮)

ಮೂಲ :-

ಕೊಟ್ಟಿದನು ಕೈಗೊಂಬರಕ್ಷಣ |
 ಬಿಟ್ಟಿಗಲ ತನ್ನವರ ದುರಿತಗ |
 ಳಟ್ಟವನು ದೂರದಲಿ ದುರಿತಾರಣ್ಯಸಾವಕನೂ ||
 ಬಿಟ್ಟಿಬೆನ್ನಿಲಿ ಹೊರಿಸಿದವರೊಳು |
 ಸಿಟ್ಟುಮಾಡಿದನೇನೋ ಹರಿ ಕಂ |
 ಗೆಟ್ಟು ಸುರರಿಗೆ ಸುಧೆಯನುಣಿಸಿದ ಮುರಿದನಹಿತರನು .||೨೮||

ಅನತರಣಿಕೆ :-

ಭಕ್ತರು ಜ್ಞಾನಾನುಸಂಧಾನಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ತನಗೆ ಅರ್ಪಿಸಿದ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಸಂತೋಷದಿಂದ ಸ್ವೀಕರಿಸಿ, ಅವರ ದುರಿತಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವನು ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ — “ಕೊಟ್ಟಿದನು” — ಎಂಬ ಈ ಪದ್ಯದಿಂದ.

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ :-

ದುರಿತಾರಣ್ಯಸಾವಕನು — ದುರಿತ = ಪಾಪಗಳೆಂಬ ಅರಣ್ಯ =

ಅದವಿಗೆ (ಕಾಡಿಗೆ) ಪಾವಕನು = ಅಗ್ನಿಯಂತಿರುವ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು
 ಕೊಟ್ಟ ದನು = ಭಕ್ತರು ಕೊಟ್ಟದ್ದನ್ನು ಅಂದರೆ, ಸ್ವಭಕ್ತರು ಜ್ಞಾನಾನು
 ಸಂಧಾನದಿಂದ ಕೊಟ್ಟ ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ಸ್ವಾಖ್ಯರಸಗಳನ್ನು ಕೈಗೊಂಬ
 = ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವನು. ಅರಕ್ಷಣ = ತನ್ನ ಭಕ್ತರನ್ನು ಅರ್ಧಕ್ಷಣವಾದರೂ
 ಬಿಟ್ಟಿಗಲ = ಬಿಟ್ಟಿರಲಾರನು (ಸಮೀಪವರ್ತಿಯಾಗಿಯೇ ಇರುವನು) ತನ್ನವರ
 = ತನ್ನ ಭಕ್ತರ ದುರಿತಗಳ = ಪಾಪಗಳನ್ನು (ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಬಂಧಕವಾದ
 ಅಜ್ಞಾನಾದಿ ದೋಷಗಳನ್ನು) ದೂರದಲಿ = ಭಕ್ತರ ಹತ್ತಿರ ಬರಗೊಡ
 ದಂತ ಅಟ್ಟುವನು = ಓಡಿಸುವನು. ಬೆಟ್ಟ = ಮಂದರಪರ್ವತವನ್ನು
 ಚಿನ್ನಿಲಿ = ತನ್ನ ಬನ್ನಿನಮೇಲೆ ಹೊರಿಸಿದವರೊಳು = ಹೊರಿಸಿದ ದೇವತೆ
 ಗಳ ಮೇಲೆ ಸಿಟ್ಟು ಮಾಡಿದನೇನೋ = ಕೋಪಗೊಂಡನೇ ? ಅಂದರೆ
 ಕೋಪ ಮಾಡಲಿಲ್ಲ. ಕಂಗೆಟ್ಟ = ವಾಸುಕಿಯ ವಿಷಪೂರಿತವಾದ ಜ್ವಾಲೆಗೆ
 ಳಂದ ಬಾಧಿತರಾಗಿ ಬಿನ್ನರಾಗಿದ್ದ ಸುರರಿಗೆ = ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಸುಧೆಯು =
 ಅಮೃತವನ್ನು ಉಣಿಸಿದ = ಪ್ರಾರಸ ಮಾಡಿಸಿದನು ಅಹಿಂತರನು = ದೇವತೆ
 ಗಳ ದ್ವೇಷಿಗಳಾದ ದೈತ್ಯರ ಇಚ್ಛೆಯನ್ನು ಮೂರಿದನು = ಭಂಗಮಾಡಿದನು.

ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳು

(೧) ಶ್ರೀ ಸಂಕರ್ಷಣ ಒಡೆಯರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ :-

ಭಕ್ತರು ಜ್ಞಾನಾನುಸಂಭವದಿಂದ ಕೊಟ್ಟಂಥ ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿರತಕ್ಕ
 ಸ್ವಾಖ್ಯರಸವನ್ನು ಸ್ವೀಕಾರ ಮಾಡುವ, ಅರಕ್ಷಣವಾದರೂ ತನ್ನ ಭಕ್ತರನ್ನು
 ಬಿಟ್ಟು ದೂರ ಹೋಗದೆ, ಅವರ ಸತ್ಸಾಧನೆಗೆ ಪ್ರತಿಬಂಧಕಗಳಾದ ಅಜ್ಞಾ
 ನಾದಿ ದೋಷಗಳ ತಡೆದು, ತನಗೆ ದ್ವೇಷಿಗಳಾದಂತ ದೈತ್ಯರ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ
 ಸೂರ್ಯನು ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು ನಿಮಿಷಮಾತ್ರದಲ್ಲಿ ಹ್ಯಾಂಗೆ ಓಡಿಸುವನೋ
 ತದ್ವತ್ ಓಡಿಸುವನು. ಇದು ಹ್ಯಾಗೆಂದರೆ, ದೇವತೆಗಳು, ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮ
 ಕೂರ್ಮಾವತಾರ ಎತ್ತಿದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬೆನ್ನು ಮ್ಯಾಲೆ ಮಂದರಪರ್ವತವನ್ನು

ಹೊರಿಸಿದ ಕಾಲಕ್ಕೂ, ಅವರಿಗೆ ಅಮೃತಪ್ರಾಶನ ಮಾಡಿಸಿ, ದೈತ್ಯರು ಎಷ್ಟು ಕಷ್ಟದಿಂದ ಪ್ರಯತ್ನಪಟ್ಟರೂ, ಅವರಿಗೆ ಅಮೃತಪಾನ ಮಾಡಿಸದೆ, ಅವರ ಅಭಿಲಾಷೆಯನ್ನು ಭಂಗಮಾಡಿದ. ಈ ಪ್ರಕಾರ ಪರಮಾತ್ಮ ತನ್ನ ಭಕ್ತರ ಇಚ್ಛಾವನ್ನು ಪೂರ್ಣ ಮಾಡುವನೆಂತ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ನಿಶೇಷಾರ್ಥ :-

ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಕೈಗೊಂಬೆ- “ಪತ್ರಂ ಪುಷ್ಪಂ ಫಲಂ ತೋಯಂ ಯೋ ಮೇ ಭಕ್ತ್ಯಾ ಪ್ರಯಚ್ಛತಿ | ತದಹಂ ಭಕ್ತ್ಯುಪಹೃತಮುಶ್ನಾಮಿ ಪ್ರಯತಾತ್ಮನಃ |” —ಎಂದು ಭಗವದ್ಗೀತಾನಾಕ್ಕೆ (ಅಧ್ಯಾಯ ಮತ್ತು ಶ್ಲೋಕ ೨೩) ರೀತ್ಯಾ ಸ್ವೀಕಾರ ಮಾಡತಾನೆ. “ದುರಿತಾರಣ್ಯಪಾವಕನು” / ಎಂದರೇ. ಜನನ ಮರಣಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವಾದ ಕರ್ಮಗಳು ಯಾವತ್ತೂ ಪಾಪ ಕರ್ಮಗಳೇವೆ. ಇಂಥಾಪಾಪಕರ್ಮಗಳಾದ ಸಂಚಿತಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಅಗ್ನಿ ಯೋಪಾದಿಯಲ್ಲಿ ಸುಟ್ಟು ನಾಶಮಾಡತಕ್ಕವನು. ಬೆಟ್ಟ ಬೆನ್ನಲಿ ಹೊರಸಿ ದರು- ದಾವಾಗ ಅಂದರೇ, ಸಮುದ್ರಮಥನಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಂದರಪರ್ವತ ವನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮ ಕೂರ್ಮಾವತಾರ ಮಾಡಿದಾಗ್ಯೆ, ದೇವರ ಬೆನ್ನುಮ್ಯಾಲೆ ಹೊರಿಸಿದರು, ಹಾಂಗೆ ಮಾಡಿದಾಗ್ಯೂ ಸ್ವಾಮಿ ಯಾಕೆ ಕೋಪಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಿಲ್ಲ. ಎಂದರೇ, ತನಗೆ ಇಷ್ಟವಾದ ಕಾರ್ಯವಾದ್ದರಿಂದಲೂ, ಭಕ್ತರ ಸಂರಕ್ಷಣಾರ್ಥಕ್ಕೂ, ದೈತ್ಯರ ನಾಶಕ್ಕಾಗಿಯೂ ಕೋಪ ಮಾಡಲಿಲ್ಲ. ಕಂಗೆಟ್ಟ ಸುರರಿಗೆ ಸುಧೆಯನುಣಿಸಿದ. (ವಾಸುಕಿ ಸರ್ಪವನ್ನು ಬಲಭಾಗದಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದವರು ದೇವತೆಗಳು. ಎಡಭಾಗದಲ್ಲಿ ದೈತ್ಯರು ಹಿಡಿದರು), ||೨೪||

(೨) “ಭಾವಪ್ರಕಾಶಿಕೆ” -ನ್ಯಾಯಾಸ :-

ತನ್ನ ಭಕ್ತರು ಕೊಡುವ ಅಲ್ಪವಾದ ಪತ್ರ ಪುಷ್ಪಾದಿಗಳನ್ನು ಹರ್ಷದಿಂದ ಸ್ವೀಕರಿಸುವನು. ಅರ್ಧಕ್ಷಣವಾದರೂ ಬಿಟ್ಟಿರಲಾರನು. ಭಕ್ತರ ಪಾಪಗಳೆಂಬ ಕಾಡನ್ನು ಸುಡುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯಂತಿರುವ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ಭಕ್ತರ ಪಾಪಗಳನ್ನು ದೂರದಲ್ಲಿ ಹಿಡಿಸುವನು. ಅಮೃತಮಥನಕಾಲ

ದಲ್ಲಿ ಮಂದರಾಚಲವನ್ನು ಬೆನ್ನಿನ ಮೇಲೆ ಹೊರುವಂತೆ ಮಾಡಿದ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಸಿಟ್ಟು ಮಾಡಿದನೆ ? ಇಲ್ಲ. ಖಿನ್ನರಾದ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಅಮೃತವನ್ನು ಉಣಿಸಿದನು. ಅವರ ಶತ್ರುಗಳಾದ ದೈತ್ಯರನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದನು.

ನಿಶೇಷಾರ್ಥ :—

“ಕೊಟ್ಟದನು ಕೈಕೊಂಬ” ಕುಚೇಲನು ಕೊಟ್ಟ ಒಂದು ಹಿಡಿ ಅವಲಕ್ಕಿಯನ್ನು ಕೈಗೊಂಡನು. ಗಜೇಂದ್ರನು ಕೊಟ್ಟ ಒಂದು ಕಮಲಪುಷ್ಪವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದನು. ಶ್ರುತದೇವನೆಂಬ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು ಕೊಟ್ಟ ಪಕ್ಷಿ ಮಾಡಿದ ಸಾಸುವೆ ಮುದ್ದೆಯನ್ನು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದನು. ಹೀಗೆ ಪರಮಾತ್ಮನು ತನ್ನ ಭಕ್ತರು ಕೊಡುವ ಅಲ್ಪವನ್ನೇ ಮಹತ್ವಾಗಿ ಭಾವಿಸಿ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಸ್ವೀಕರಿಸುವನು. ಹಿಂದೆ ದೇವತೆಗಳು ದೂರ್ವಾಸರ ಶಾಪದಿಂದ ರಾಜ್ಯಭ್ರಷ್ಟರಾಗಿ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನ ಶರಣಾಗತರಾದರು. ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ದೇವ ದೈತ್ಯರಿಗೆ ಸಂಧಿ ಮಾಡಿಸಿ, ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಮಂದರಪರ್ವತವನ್ನು ಇಟ್ಟು ಅಮೃತೋತ್ಪತ್ತಿಗಾಗಿ ಮಥನ ಮಾಡಿಸುತ್ತಿರಲು, ಮಂದರಾಚಲವು ನಿರಾಧಾರವಾಗಿದ್ದು, ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿ ಹೋಯಿತು. ಆಗ ದೇವತೆಗಳೆಲ್ಲರೂ ಖಿನ್ನರಾಗಿ ಪೂರ್ವದಂತೆ ಪರ್ವತವು ಮೇಲೆ ಬರುವಂತೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಬೇಡಿಕೊಂಡರು. ಅವರಿಗೆ ಪ್ರೀತಿಪಡಿಸಿದಕ್ಕಾಗಿ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ಕೂರ್ಮರೂಪದಿಂದ ಆ ಬೆಟ್ಟವನ್ನು ತನ್ನ ಬೆನ್ನಿನ ಮೇಲೆ ಧರಿಸಿದನು. ಹೀಗೆ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ಬೆಟ್ಟವನ್ನು ಹೊರಲು ಕಾರಣರು ದೇವತೆಗಳೇ ಆದರೂ ಆ ಅಪರಾಧವನ್ನು ಲೆಕ್ಕಿಸದೆ, ಅವರಿಗೆ ಅಮೃತವನ್ನು ಪ್ರಾಶನ ಮಾಡಿಸಿದನು. ಇದನ್ನೇ ದಾಸರಾಯರು “ಬೆಟ್ಟ ಬೆನ್ನಿಲಿ” —ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ. ಅದೇ ಅಮೃತಮಥನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಮೋಸಗೊಳಿಸಲು ದ್ವೇಷಿಸಿದ ದೈತ್ಯರನ್ನು ವಂಚಿಸಿ, ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಅವರನ್ನು ಸಂಹರಿಸುವನು. ಅದನ್ನೇ ದಾಸರಾಯರು “ಮುರಿದನಹಿತರನ” —ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ||೨೮||

(೩) “ಭಾವದರ್ಪಣ ಟೀಕಾ” —ನ್ಯಾಖ್ಯಾನ :—

ಅಟ್ಟುವನು = ಓಡಿಸುವನು. ದುರಿತಾರಣ್ಯ ಪಾವಕ = ದುರಿತ

ಎಂಬಂಥಾ ಅರಣ್ಯಕ್ಕೆ ಆಗ್ನಿ ಸದೃಶ, ಕಂಗೆಟ್ಟು = ಬರಗೆಟ್ಟ, ಸುಧೆಯನು = ಅಮೃತವನ್ನು. ಅಹಿತರನ = ಶತ್ರುಗಳನ್ನು, ಮರಿದನು = ನಾಶಮಾಡಿದನು ||೨೮||

(೪) ತಾಮ್ರಪರ್ಣಿಯಾ :—

ಶ್ರೀ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರಿಂದ ಪಾದಸೇವೆಯನ್ನು ಕೈಗೊಳ್ಳುವ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ಸಮಂತಹ ಅಲ್ಪರ ಸೇವೆಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವನೇ ? - ಎಂಬ ಸಂಶಯವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲು, ಒಂದುದಳ ಶ್ರೀ ತುಳಸೀ, ಬಿಂದು ಗಂಗೋದಕದಿಂದ ಒಲಿಯುವನು — ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ — “ಕೊಟ್ಟಿದನು” — ಎಂಬ ಪದ್ಯದಿಂದ.

ಭಕ್ತಜನರು ವಿಧಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಸಮರ್ಪಿಸಿದ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು (ಕೊಟ್ಟಿದನು) ಸಂತೋಷದಿಂದ, ಅವುಗಳ ಶುಭ ಹಾಗೂ ಸಾರಭಾಗಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತಾನೆ (ಕೈಗೊಂಬ). ಸಮರ್ಪಣಾವಿಧಾನವನ್ನು ಜ್ಞಾನ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಅರಿತು ಸಮರ್ಪಿಸಬೇಕು. ಆದಿಭೂತ. ಅಧ್ಯಾತ್ಮ ಮತ್ತು ಅಧಿದೈವರೂಪಗಳಿಗೆ ಸಮನ್ವಯವನ್ನು “ಅನ್ನಾಭಿಮಾನೀ ಚಂದ್ರಸ್ತು ವಿಚಿಂತ್ಯಸ್ತತ್ರ ಕೇಶವಃ” - ಅನ್ನಮಾನಿ ಶಶಾಂಕ ಇತ್ಯಾದಿ ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ಅನುಸಂಧಾನಮಾಡಬೇಕು, ಆಗ ಹರಿಯು ಪ್ರೀತನಾಗುತ್ತಾನೆ. ನಿಷಿದ್ಧವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸಬಾರದು. “ಶುಭಂ ಪಿತೃಶಾ ನಿತ್ಯಂ ನಾಶುಭಂ ಸ ಹರಿಃ ಪಿಚೇತ್” - ಎಂದು ಪದ್ಮ ಪುರಾಣದ ವಚನವಿದೆ ನಿವೇದನಕ್ಕೆ ವಿಹಿತವಾದ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿರುವ ಸ್ವಸಾರವನ್ನಷ್ಟೇ ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ತನ್ನ ಭಕ್ತರನ್ನು ಅರ್ಧಕ್ಷಣವಾದರೂ ಬಿಟ್ಟಿರುವುದಿಲ್ಲ (ಅರಕ್ಷಣ ಬಿಟ್ಟಿಗಲ) ತನ್ನ ಭಕ್ತರ (ತನ್ನವರ) ಪಾಪಸಮೂಹಗಳನ್ನು (ದುರಿತಗಳ) ದೂರಮಾಡಿ ಓಡಿಸುವನು (ಅಟ್ಟುವನು). ಅರಣ್ಯವನ್ನು ದಾವಾ ಗ್ನಿಯು ಸುಡುವಂತೆ ಪಾಪಸಮೂಹಗಳನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವನು (ದುರಿತಾರಣ್ಯ ಪಾವಕ) ಮಂದರ ಪರ್ವತವನ್ನು ತನ್ನ ಬೆನ್ನಿನಮೇಲೆ ಹೊರಿಸಿದ ದೇವತೆ

ಗಳ ಮೇಲೆ ಸಿಟ್ಟುಮಾಡಲಿಲ್ಲ. ಕೂರ್ಮರೂಪನಾದ ಶ್ರೀ ಹರಿಯು ತನ್ನ ಬೆನ್ನಿನ ಮೇಲೆ ಬಿಟ್ಟವನ್ನಿಟ್ಟು ಸಮುದ್ರವನ್ನು ಮುಳಿಸಿದರೂ, ದೇವತೆಗಳ ಮೇಲೆ ಸಿಟ್ಟುಗೊಳ್ಳಲಿಲ್ಲವೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಸಮುದ್ರಮಥನದಿಂದ ತುಂಬಾ ಆಯಾಸಗೊಂಡಿದ್ದ ಮತ್ತು ದೈತ್ಯರ ಭಾಧೆಯಿಂದ ಬಳಲಿದ್ದ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ (ಕಂಗೆಟ್ಟ ಸುರರಿಗೆ) ಅಮೃತವನ್ನು ಒಡಿಸಿ ಉಣಿಸಿದನು. ದೇವತೆಗಳ ಶತ್ರುಗಳಾದ ದೈತ್ಯರನ್ನು (ಅಹಿತರನು) ಸಂಹರಿಸಿದನು. ವರಗಳಿಂದ ಮದಾಂಧರಾಗಿದ್ದ ಅಸುರರಿಗೆ ಅಮೃತವನ್ನು ಒಡಿಸದೆ, ಶ್ರಮಪಡಿಸಿ, ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಸೋಲನ್ನುಂಟುಮಾಡಿ, ಅವರ ಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಕುಗ್ಗಿಸಿ, ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಂಹರಿಸಿದನು. ಶ್ರೀ ಹರಿಯು ಇಂತಯಾ ಕರುಣಾ ಪೂರ್ಣಚರಿತನು ||೨೮||

(೫) ಜನುಖಂಡಿ ಶ್ರೀ ನಾದಿರಾಜಾಚಾರ್ಯರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ :—

ಬಿಂದು ನೀರಿನಿಂದಲೂ, ತಳಿರು, ತುಳಸಿ, ದೂರ್ವಾಂಕುರ (ಗರಿಕೆ-ಪತ್ರಗಳು) ಗಳಿಂದಲೂ ಪರಮ ಪರಿಪೂರ್ಣವಾದ ಭಗವಂತನು ಸುಪ್ರೀತ ನಾಗುತ್ತಾನೆ—ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. “ಕೊಟ್ಟವನು” —ಎಂಬ ಪದ್ಯದಿಂದ ||೨೮||

(೬) “ಗುರುಹೃದಯ ಪ್ರಕಾಶಿಕೆ” -ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ :—

“ಪತ್ರಂ ಪುಷ್ಪಂ ಫಲಂ ತೋಯಂ ಯೋ ಮೇ ಭಕ್ತ್ಯಾ ಪ್ರಯ ಚ್ಯುತಿ | ತದಹಂ ಭಕ್ತುಷಹೃತಂ ಅಶ್ವಾನಿಪ್ರಯತಾತ್ಮನಃ ||” — ಎಂಬ ಗೀತಾವಚನಾನುಸಾರ, ದೊರಕಿದ ತುಳಸಿಪತ್ರ ಪುಷ್ಪಾದಿಗಳು, ಯಾವುದನ್ನು ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಅರ್ಪಿಸಿದರೂ, ಕೈಗೊಂಬ ಎಂದರೆ, ಸಂತುಷ್ಟ ನಾಗುವನೆಂದರ್ಥ. ಒಂದು ನಿಮಿಷವೂ ತನ್ನವರನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿರನು. ಅರಣ್ಯವನ್ನು ಸುಡುವ ಅಗ್ನಿಯಂತೆ, ಭಕ್ತರ ಪಾಪಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವನು. ತಮಗೆ ಅಮೃತವು ದೊರಕುವುದಕ್ಕಾಗಿ, ಕೂರ್ಮರೂಪನಾದ ತನ್ನ ಬೆನ್ನ ಮೇಲೆ ಬಿಟ್ಟವನ್ನು ಹೊರಿಸಿದಂಥ, ಕಂಗೆಟ್ಟ ಎಂದರೆ, ಮುಂದೆ ಆಲೋಚನೆ

ತೋರದೇ ನೀಸೇ ಗತಿಯೆಂದು ಮೊರೆಹೊಕ್ಕು ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಸಿಟ್ಟು ಮಾಡದೆ ಅಮೃತವನ್ನು ಣಿಸಿದನು. ಅಹಿತರನ ಎಂದರೆ, ಅಮೃತವನ್ನು ನಾವೇ ಸಂಪಾದಿಸಿದವು, ನಾವು ಸ್ವತಂತ್ರರೆಂದು ದೇವರಲ್ಲಿ ಇಷ್ಟವಿಲ್ಲದೆ ಅನುರರನ್ನು ನಾರಾಯಣೇ ರೂಪದಿಂಪ ಮುರಿದು, ಎಂದರೆ ಅಮೃತವಿಲ್ಲದಂತೆ ಮಾಡಿ ದ್ದಲ್ಲದೆ, ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿಯೂ ಪುರುಷರೂಪದಿಂದ ಸಂಹರಿಸಿದನು. ಇದರಿಂದ "ಅಹಂ ಬ್ರಹ್ಮ" ಹಾನಿಕರವೆಂದು ಸಿದ್ಧ ||೨೮||

ಸರ್ವವ್ಯಾಖ್ಯಾನಸಾರಸಂಗ್ರಹ :-

ಶ್ರೀ ಹರಿಯು ಭಕ್ತಪರಾಧೀನನು. ಕರಣಾಗತವತ್ಸಲನು. ತನ್ನ ಭಕ್ತರು ಭಕ್ತಿಭಾವದಿಂದ ತನಗೆ ಬಿಂದು ಗಂಗೋದಕ, ಒಂದು ದಳ ಶ್ರೀ ತುಳಸಿ, ಪುಷ್ಪ, ಪತ್ರ ಮತ್ತು ಫಲಗಳ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಏನನ್ನು ಅರ್ಪಿಸು ತ್ತಾರೆಯೋ, ಅವು ಅಲ್ಪವಾಗಿದ್ದರೂ, ಸುಖೀತಿಯಿಂದ ಸ್ವೀಕರಿಸಿ, ಸಂತುಷ್ಟನಾಗುವ ಕರುಣಾಮಯನು. ತನಗೆ ಅರ್ಪಿತವಾದ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಶುಭರೂಪವಾದ ಸ್ವಾಖ್ಯರಸವನ್ನು ಕೈಗೊಂಡು, ಅವರನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸು ವನು. ಭಕ್ತರು ಪ್ರೇಮಪುರಸ್ಕರವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದನ್ನು ಕೈಗೊಂಬ ಶ್ರೀ ಪರ ಮಾತ್ಮನು ಭಕ್ತಜನರ ಪಾಲಿಗೆ ಅಪ್ರಬಂಧುವೆನಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಅವರನ್ನು ಆರ ಕ್ಷಣವೂ ಬಿಟ್ಟಿಲ್ಲದೆ ಆಪ್ತಕಾಮನಾದ ಶ್ರೀ ಹರಿಯು ಜೀವರ ಬಿಂಬನಾ ಗಿದ್ದು, ನಿತ್ಯಾವಿಯೋಗಿಯಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಅನಿಮಿತ್ತಬಂಧುವಾದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ತನ್ನ ಭಕ್ತರ ಪಾಪಸಮೂಹಗಳನ್ನು ಕ್ಷಾಳನಗೈದು, ಅವರ ದುರಿತರಾಶಿಗಳನ್ನು ದೂರಕ್ಕೆಟ್ಟುವನು. ಪಾಪರಾಶಿಗಳೆಂಬ ಅರಣ್ಯಕ್ಕೆ ದಾವಾಗ್ನಿ (ಕಾಡುಕಚ್ಚು) ಯಂತಿರುವನು. ದುರಿತಾರಣ್ಯಪಾವಕನಾದ ಕರು ಣಾಳು ಶ್ರೀ ಹರಿಯು ತನ್ನ ಭಕ್ತಜನರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಎಂದೂ ಕೋಪಗೊಳ್ಳು ವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಗುಣವಿಶೇಷವನ್ನು ಒಂದು ಪೌರಾಣಿಕ ದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದ ದಾಸ ರಾಯರು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಹಿಂದೆ ದೇವಾಸುರರು ಅಮೃತವನ್ನು ಪಡೆಯುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಸಮುದ್ರಮಂಥನಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಉದ್ಯುಕ್ತರಾದರು. ಕ್ಷೀರ ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಮಂದರಗಿರಿಯನ್ನಿಟ್ಟು, ವಾಸುಕಿಯನ್ನೇ ಹಗ್ಗವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ, ಕಡೆಯಲು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದರು. ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿಯೇ ಮಂದರಪರ್ವತವು ಛಾರದಿಂದ ಕುಸಿದು, ಸಮುದ್ರದ ತಳಕ್ಕಿಳಿಯಿತು. ಆಗ ಮುಂದೇನು ಗತಿ

ಎಂದು ದೇವತೆಗಳು ಕಂಗೆಟ್ಟರು. ಕಂಗೆಟ್ಟ ಆ ಸುರಸ್ತೋಮವು ಅನಾಥರಕ್ಷಕನಾದ ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನಲ್ಲಿ ಮೂರೆ ಇಟ್ಟಿತು. ಕರುಣಾಸಾಗರನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಅವರ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯನ್ನು ಮನ್ನಿಸಿ, ಕೂರ್ಮರೂಪವನ್ನು ಧಾರಣಮಾಡಿ, ಆ ಮಂದರಾಚಲವನ್ನು ತನ್ನ ಬೆನ್ನಿನ ಮೇಲೆ ಹೊತ್ತುಕೊಂಡನು. ಹೀಗೆ ಬೆಟ್ಟ ಬೆನ್ನಲಿ ಹೊರಿಸಿದ ದೇವತೆಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಕೋಪ ಮಾಡಲಿಲ್ಲ. ಧನ್ವಂತ್ರೀರೂಪದಿಂದ ಅಮೃತಕಲಶವನ್ನು ಹಿಡಿದು, ಸುರವರ್ಗಕ್ಕೆ ಅಮೃತವನ್ನು ಹಂಚಿದನು. ಭಗವದ್ವೇಷಿಗಳಾದ ಅಸುರರು ಕೋಪಾವಿಷ್ಟರಾಗಿ ಕಾಳಗಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧರಾದರು. ಆಗ ಮೋಹಿನಿ ವೇಷವನ್ನು ತಾಳಿ, ದ್ವೇಷ ಮತ್ತು ಕ್ರೋಧಗಳಿಂದ ಮದೋನ್ಮತ್ತರಾಗಿದ್ದ ದೈತ್ಯರನ್ನು ಮೋಹಗೊಳಿಸಿ, ಅವರ ಗರ್ವವನ್ನು ಮುರಿದನು. ಅಹಿತರಾದ ದೈತ್ಯರನ್ನು ಪುರುಷರೂಪದಿಂದ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಅಪಜಯಗೊಳಿಸಿದನು. ಹೀಗೆ ಅಹಿತರನ್ನು ಮುರಿದ ಸರ್ವಶಕ್ತನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನು ಕಂಗೆಟ್ಟ ಸುರರಿಗೆ ಸುಧೆಯನ್ನು ಉಣ್ಣಿಸಿ, ಅವರನ್ನು ಅಪುರರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ, ಉದ್ಧರಿಸಿದನು. ಈ ಪ್ರಸಂಗವು ಶ್ರೀಹರಿಯು ಸ್ವಭಕ್ತರಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟಿರುವ ಕಾರುಣ್ಯವಿಶೇಷವನ್ನು ತೋರುವುದು. “ಸಿಟ್ಟಿನಿವನಲ್ಲ” ಎಂದು ಹಿಂದಿನ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಜೇಳಿದ ಗುಣಾತಿಶಯವನ್ನು ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಕೂರ್ಮಾವತಾರದ ದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದ ದೃಢೀಕರಿಸುತ್ತಾರೆ ||೨೮||

ಪದ್ಯ (೨೯)

ಮೂಲ :-

ಖೇದ ನೋದ ಜಯಾಪಜಯ ನೋದ |
 ಲಾದ ದೋಷಗಳಿಲ್ಲ ಚಿನ್ಮಯ |
 ಸಾದರದಿ ತನ್ನಂಘ್ರಿಕಮಲನ ನಂಬಿ ತುತ್ತಿಸುವರ ||
 ಕಾಡುಕೊಂಡಿಹ ಪರಮಕರುಣನು |
 ಹೋದಧಿಯು ತನ್ನವರು ಮಾಡಿದಪ |
 ರಾಧಗಳ ನೋಡಬೆಲೆ ಸಲಹುವ ಸರ್ವಕಾಮದನು ||೨೯||

ಅನತರಣಿಕೆ :-

ಅನಂತಕಲ್ಯಾಣಗುಣರತ್ನಾಕರನೂ, ಸರ್ವದೋಷವಿವರ್ಜಿತನೂ
ಆದ ಶ್ರೀ ಹರಿಯು ಸ್ವಭಕ್ತರು ಮಾಡಿದ ಅಪರಾಧಗಳನ್ನು ಗಣನೆಗೆ
ತಾರದೆ, ಕ್ಷಮಿಸಿ. ಅವರಿಗೆ ಸಕಲೇಷ್ಟಪ್ರದನಾಗಿದ್ದು, ಕಾಪಾಡುತ್ತಾನೆ—
ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ — “ಖೇದ ಮೋದ” — ಎಂಬ ಈ ಪದ್ಯದಿಂದ.

ಪ್ರತಿಸದಾರ್ಥ : —

ಚಿನ್ಮಯ = ಸಚ್ಚಿದಾನಂದಾತ್ಮಕನಾದ (ಚಿತ್ತ್ವ ರೂಪನು) ಶ್ರೀ
ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಖೇದ = ದುಃಖಾದಿಗಳಾಗಲೀ (ಖಿನ್ನತೆ) ಮೋದ =
ಸಂತೋಷವಾಗಲೀ ಜಯ = ಗೆಲುವು (ತನ್ನನ್ನು ಜಯಿಸೋಣ) ಅಪ
ಜಯ = ಪರಾಜಯವು (ಅನ್ಯರಿಂದ ತನಗೆ ಸೋಲು) ಮೊದಲಾದ =
ಇವೇ ಮಂತಾದ ದೋಷಗಳಿಲ್ಲ = ಜೀವನ್ನಿಷ್ಠವಾದ ಈ ದೋಷಗಳು
ಲವಲೇಶವಾದರೂ ಇಲ್ಲ. (ನಿರ್ದೋಷಿ) ಸಾದರದಿ = ಆದರ (ಭಕ್ತಿ)
ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ತನ್ನಂಭ್ರಮಲನ = ಶ್ರೀ ಹರಿಯ ಪಾದಾರವಿಂದ
ಗಳನ್ನು ನಂಬಿ = ಸವೋತ್ತಮನು ಹರಿಯೇ ಎಂದು ದೃಢಚಿತ್ತನಾಗಿ
ನಂಬಿರುವ ಶುತಿಸುವರೆ = ಗುಣಗಾನಮಾಡುವವರ (ಸ್ತೋತ್ರ) ಕಾದು
ಕೊಂಡಿಹ = ಅವರ ಸಮೀಪಸ್ಥನಾಗಿದ್ದು, ಸದಾ ರಕ್ಷಕನಾಗಿರುವನು.
ಸರನು = ಅತಿಶಯವಾದ ಕರುಣ = ದಯೆಎಂಬ ಮಹೋ
ದಧಿಯು = ಮಹಾ ಸಾಗರದೋಷಾದಿಯಲ್ಲಿರುವನು (ಕರುಣಾಸಾಗರನು)
ತನ್ನವರು ಮಾಡಿದ = ತನ್ನ ಭಕ್ತ ಜನರು ಮಾಡಿದಂಥ ಅಪರಾ
ಧಗಳ = ತಪ್ಪುಗಳನ್ನು ನೋಡದಲೆ = ಎಣಿಸದೆ (ಗಣನೆಗೆತಾರದೆ)
ಸಲಹುವ = ಕಾಪಾಡುತ್ತಾನೆ. ಸರ್ವಕಾಮದನು = ಅಷ್ಟೇ
ಆಲ್ಲದೆ, ತನ್ನ ಭಕ್ತರು ಬೇಡುವ ಸರ್ವವಿಧವಾದ ಇಚ್ಛಾರ್ಥಗಳನ್ನು
ಕೊಡುವವನು.

ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳು

(೧) ಶ್ರೀ ಸಂಕರ್ಷಣ ಒಡೆಯರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ :-

ಅಂಧಃತಮಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಕಲ್ಯಾದಿದೈತ್ಯರು ಅನುಭವಿಸತಕ್ಕ ದುಃಖಗಳು, ನಿತ್ಯಸುಖಲೋಕವಾದ ವೈಕುಂಠದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳು ಅನುಭವಿಸತಕ್ಕ ಅತಿಶಯವಾದ ಸುಖದಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ಸಂತೋಷವು, ಅನ್ಯರು ಜಯಿಸೋಣವೇನು, ಅಪಜಯ ಹೊಂದೋಣವೇನು, ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಜೀವನ್ಮುಷ್ಠವಾದ ದೋಷಗಳು, ಬಿಂಬನಾದ ಸ್ವಾಮಿಗೆ ಇಲ್ಲ ಎತ್ತಲೂ, ಆದರಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಭಾರತೀರಮಣ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣಾಂತ ಗೌತನಂದು ಚಿಂತಿಸಿ, ಸರ್ವೋತ್ತಮ ಇವನೇ ಎಂತ-ಧೃಢಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ನಂಬಿ, ತನ್ನ ಸ್ತೋತ್ರ ಮಾಡುವವರ ಸಮೀಪದಲ್ಲೇ ಪರಮಾತ್ಮ ಕಾದುಕೊಂಡಿರತಾನೆ. ಇನ್ನು ಕರುಣಾಖ್ಯಮಹಾಸಮುದ್ರ ಉಕ್ಕಂಥ ಪರಮಾತ್ಮ ಪೂರ್ವೋಕ್ತಪ್ರಕಾರ ಚಿಂತಿಸುವ ಭಕ್ತರು ಮಾಡುವಂಥಾ ದೋಷಗಳನ್ನ ಎಣಿಸದೆ ಸಂರಕ್ಷಣೆ ಮಾಡತಾನಾದಪ್ರಯುಕ್ತ. ಭಕ್ತರು ಬೇಡಿದಂಥಾ ಇಷ್ಟಗಳನ್ನು ಕೊಡತಕ್ಕವ ಎಂತ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ವಿಶೇಷಾರ್ಥ :-

ನಿತ್ಯ ನರಕವಾದ ಅಂಧಃತಮಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ, ಲಿಂಗಭಂಗರಾಗಿ, ಪ್ರವೇಶ ಮಾಡಿ ಬಹು ದುಃಖಗಳ ಅನುಭವಿಸತಕ್ಕ ಕಲ್ಯಾದಿದೈತ್ಯರು ಮಹಾ ದುಃಖಾನುಭವ ಮಾಡತಾ ಇರತಾರೆ. ಅಂಥವರಿಗೂ ಬಿಂಬನಾದವ ಪರಮಾತ್ಮ. ಇವನಿಗೂ ಖೇದ ಉಂಟೇ ಎಂದರೆ, ಅಂತಹ ದುಃಖಾದಿಗಳಿಲ್ಲ. ನಿತ್ಯಸುಖಲೋಕವಾದ ವೈಕುಂಠದಲ್ಲಿ ಆನಂದಾತಿಶಯಗಳ ಅನುಭವಿಸತಕ್ಕ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಗೆ ಬಿಂಬನಾದ ಹರಿಗೆ ಅವರು ಅನುಭವಿಸುವ ಮಹಾಸುಖಾತಿಶಯದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಸಂತೋಷವೂ ಇಲ್ಲ. ||೨೬||

(೨) “ಭಾವಪ್ರಕಾಶಿಕೆ- ನ್ಯಾಖ್ಯಾನ :-

ಚಿದಾನಂದಸ್ವರೂಪನಾದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಪದಾರ್ಥದ ನಷ್ಟದಿಂದಂಟಾಗುವ ದುಃಖಗಳಾಗಲೀ, ಪದಾರ್ಥಲಾಭದಿಂದಾಗುವ ಸಂತೋಷವಾಗಲೀ, ಜಯದಿಂದಂಟಾಗುವ ಸಂತೋಷವಾಗಲೀ, ಪರಾಜಯದಿಂದಂಟಾಗುವ ದುಃಖವಾಗಲೀ ಇಂತಹದೊಂದೂ ಇಲ್ಲ. ಪಾದಕಮಲಗಳನ್ನು ನಂಬಿ ಸ್ತುತಿಸುವವರ ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಸರ್ವದಾ ಅವರ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿಯೇ ಕಾಡುಕೊಂಡಿರುವನು. ಪರಮ ಕರುಣಾಸಮುದ್ರನೂ, ಅಭೀಷ್ಟಪ್ರದನೂ ಆದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ತನ್ನ ಭಕ್ತರು ಮಾಡಿದ ಅಪರಾಧಗಳನ್ನು ಗಣನೆಗೆ ತಾರದೇ ಸಂರಕ್ಷಿಸುವನು.

ನಿಶೇಷಾರ್ಥ :-

“ಖೇದ ಮೋದ ಜಯಾಪಜಯ ಮೋವಲಾದ ದೋಷಗಳಿಲ್ಲ” -ಎಂದು ದಾಸರಾಯರು ಹೇಳಿರುವರು. ಆದರೆ, ಪರಮಾತ್ಮನ ಅವತಾರರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಹರ್ಷ ಶೋಕಾದಿಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿದ ಹಾಗೆ ಭಾಗವತ ರಾಮಾಯಣಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವುವು. ಆದಂತೆಂದರೆ-ರಾಮಾವತಾರದಲ್ಲಿ ಸೀತೆಯನ್ನು ರಾವಣನು ಅಪಹರಿಸಿದಾಗ, ಸೀತಾನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಶ್ರೀರಾಮನು ಬಹಳವಾಗಿ ಪ್ರಲಾಪಿಸಿದನೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಹೀಗಿರಲು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಹರ್ಷಶೋಕಾದಿಗಳೇ ಇಲ್ಲವೆಂದು ದಾಸರಾಯರು ಹೇಗೆ ಹೇಳಿದರೆಂದರೆ- ಇವುಗಳನ್ನು ಅಜ್ಞ ಜನರ ಮೋಹಕ್ಕಾಗಿ ಹಾಗೆ ತೋರಿಸಿದನೇ ಹೊರತು, ನಿಜವಾಗಿ ಅಲ್ಲ. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಣಯ ಗನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ- “ಅನತಾರೇಷು ಯತ್ಕಿಂ ಚಿದ್ಧರ್ಶಯೇನ್ನರನದ್ಧರಿಃ || ತಚ್ಚಾಸುರಾಣಾಂ ನೋಹಾಯ ದೋಷಾ ನಿಷ್ಠೋರ್ನಹಿಂ ಕ್ವಚಿತ್ ||೩೬|| ಅಜ್ಞತ್ವಂ ಪಾರವಶ್ಯಂ ನಾನೇಧ ಭೇದಾದಿಕಂ ತಥಾ || ತಥಾ ಸ್ರಾಕೃತ ದೇಹತ್ವಂ ದೇಹತ್ಯಾಗಾದಿಕಂ

ಃಘಾ ||೩೮|| ಅನೀಶತ್ವಂ ಚ ದುಃಖಿತ್ವಂ ಸಾನ್ಯಮನೈಶ್ಚ ಹೀನತಾಂ |
ಪ್ರದರ್ಶಯತಿ ನೋಹಾಯ ದೈತ್ಯಾದೀನಾಂ ಹರಿಃ ಸ್ವಯಂ ||೩೯||
ನ ತಸ್ಯ ಕಶ್ಚಿದ್ಧೋಷೋಽಸ್ತಿ ಪೂರ್ಣಾಖಿಲಗುಣೋಹ್ಯಸಾ ||

ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ಅವತಾರರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯನಂತೆಯೇ ಹಲವು ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ನಟಿಸಿರುವನು. ಅವುಗಳನ್ನು ಕೇವಲ ಅಸುರಜನರ ಮೋಹಕ್ಕಾಗಿ ಹಾಗೆ ತೋರಿಸಿ ಇರುವನೇ ಹೊರತು ಮನುಷ್ಯನಂತೆ ದುಃಖ ಹರ್ಷಾದಿಗಳು ಅವನಿಗೆ ಎಂದಿಗೂ ಇಲ್ಲ. ಕೆಲವು ಕಾಲದಲ್ಲಿ ತಾನು ತಿಳಿಯದೆ ಇದ್ದವನಂತೆ ಪರರ ಕೂಡ ಯೋಚಿಸಿರುವನು. ಈ ಸಂದರ್ಭ ಯಾವುದೆಂದರೆ, ಭಾಗವತ ದಶಮಸ್ಕಂಧದಲ್ಲಿ, ಒಂದಾನೊಂದುದಿವಸ ಸುಧರ್ಮಾವ್ಯಾಸಭಿಯಲ್ಲಿ ಉದ್ಧವಾದಿ ಮಂತ್ರಿಗಳಿಂದ ಸಮೇತನಾಗಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ದಿವ್ಯಾಸನದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿರುವಾಗ, ಹಿಂದೆ ಎಂದೂ ನೋಡದ ಅಪೂರ್ವನಾದ ಒಬ್ಬ ಪುರುಷನು ಬಂದು, ಕೃಷ್ಣನ ಆಜ್ಞಾಪ್ರಕಾರ ಸಭಾ ಪ್ರವೇಶವನ್ನು ಮಾಡಿ, ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕುರಿತು- "ದೇವ ! ಪಾಪಿಯಾದ ಜರಾಸಂಧನು ೨೦೮೦೦ ಮಂದಿ ರಾಜರುಗಳನ್ನು ಬಂದಿಗಳನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ, ಗಿರಿಪ್ರಜ ಎಂಬ ಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿಟ್ಟಿರುವನು. ಇವರೆಲ್ಲರನ್ನೂ ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಬಲಿಕೊಡಲು ಸಿದ್ಧ ನಾಗಿರುವನು. ಆ ರಾಜರುಗಳು ನಿನ್ನನ್ನು ಮೊರೆಹೊಕ್ಕಿರುವರು. ನೀನು ಜರಾಸಂಧನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿ, ರಾಜರನ್ನು ಬಿಡಿಸಬೇಕು" —ಎಂದು ಬೇಡಿಕೊಂಡನು, ರಾಜದೂತನಾದ ಆ ಪುರುಷನು ಹೀಗೆ ಹೇಳುತ್ತಿರುವಾಗ, ನಾರದರು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು, ಸತ್ಕೃತ ರಾಗಿ ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕುರಿತು- "ಕೃಷ್ಣ ! ನಿನ್ನ ಸೋದರತ್ತಿಯ ಮಗನಾದ ಧರ್ಮರಾಜನು ರಾಜಸೂಯಯಾಗವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದಿರುವನು. ಆ ಕಾರ್ಯವು ನಿನ್ನ ಹೊರತು ಆಗುವಹಾಗಿಲ್ಲ. ಪ್ರಕೃತ ಧರ್ಮರಾಜನಿಗೆ ದೂತನಾಗಿ ನಾನು ಬಂದಿರುವನು" ಎಂದು ಹೇಳಿದರು. ಹೀಗೆ ಏಕಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇಬ್ಬರೂ ಬಂದು, ಎರಡು ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರೇರಿಸುತ್ತಿರಲು, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಯಾವುದನ್ನು ಮೊದಲು ಮಾಡಬೇಕೆಂಬುದನ್ನು ತೋರದೆ, ಯೋಚಿಸುತ್ತಿರಲಾಗಿ, ಉದ್ಧವನು ಸಭಿಕರಿಂದಲೂ ಕೃಷ್ಣನಿಂದಲೂ ಅಪ್ಪಣೆ ಪಡೆದು, "ಸಭಿಕರೇ, ಪ್ರಕೃತ ಧರ್ಮರಾಜನು ಯೋಚಿಸಿರುವ ರಾಜಸೂಯಯಾಗ

ಾಗಬೇಕಾದರೆ, ಜರಾಸಂಧನ ವಧೆ ಹೊರತು ಆಗುವ ಹಾಗಿಲ್ಲ. ರಾಜರು ಕನ್ನ ಬಿಡಿಸಬೇಕಾದರೂ ಅದೇ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ರಾಸಂಧನ ವಧೆ ಎರಡು ಕಾರ್ಯಗಳಿಗೂ ಸಾಧಕವಾಗಿರುವುದು. ಆದುದಾದ ನಾವು ಇಂದ್ರಪ್ರಸ್ಥಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಪಾಂಡವರು ಮಾಡುವ ರಾಜಸೂಯ ಮಿತ್ರ ಮಾಡಿ, ಭೀಮಸೇನನಿಂದ ಜರಾಸಂಧನನ್ನು ಕೊಲ್ಲಿಸುವುದು ಸುತ್ತಮವಾಗಿ ಕಾಣುವುದು” —ಅಂದನು. ಆ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಸಂತೋಷದಿಂದ ಸ್ಮರಿಸಿ ಅನುಮೋದಿಸಿ, ಅದರಂತೆ ನಡೆಸಿದರೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು.

ರಾಮಾವತಾರದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀರಾಮನು ದಕ್ಷಿಣ ಸಮುದ್ರತೀರದಲ್ಲಿ ದರ್ಭ ಮನದಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ವಿಭೀಷಣನು ಶ್ರೀರಾಮನ ಶರಣಾಗತನಾಗಲು, ಶ್ರೀ ರಾಮನು ಇವನನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಬಹುದೇ ? ಕೂಡದೇ ? ಎಂದು ಸ್ತ್ರೀವಾದಿಗಳ ಸಂಗಡ ಯೋಚಿಸಿದ್ದಾಗಿಯೂ, ಸುಗ್ರೀವಾದಿಗಳು ಹೇಳಿದವೆಂದೆ ಶ್ರೀ ಹನುಮಂತನು ಅವನನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದೇ ಉಚಿತವೆಂದು ಹೇಳಿದನೆಂತಲೂ, ಶ್ರೀರಾಮನು, ನಾನು ಶರಣಾಗತರನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಬಹುದೆಂದು ಹೇಳಿ, ವಿಭೀಷಣನಿಗೆ ಅಭಯವನಿತ್ತದ್ದಾಗಿಯೂ ರಾಮಾಯಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವರು. ಹೀಗೆ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನು ಅಜ್ಞಾತ್ಮ ನ್ನು ತೋರಿಸಿರುವನು. ಇವೆಲ್ಲವೂ ಅಸುರರ ಮೋಹಶ್ಯಾಗಿಯೇ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಕೆಲವು ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ತಾನು ಪರಾಧೀನದಲ್ಲಿದ್ದುದಾಗಿ ತೋರಿಸಿಕೊಂಡಿರುವನು. ಅದೆಲ್ಲೆಂದರೆ, ಸುಭದ್ರೆಯ ವಿವಾಹದ ಸಂದರ್ಭ ಲ್ಲಿ, ಆಕೆಯನ್ನು ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ಕೊಡಲು ಬಲರಾಮನಿಗೆ ಇಷ್ಟವಿಲ್ಲದಿರಲು, ಧರ್ಮಕ್ಕಾಗಿ ಅವರ ಅಧೀನದಲ್ಲಿ ತಾನು ಪ್ರಪಂಚದ ನೀತಿಯನ್ನನುಸರಿಸಿ ದ್ದುದರಿಂದ ಅವರ ಮಾತನ್ನು ಮೀರಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದೇ, ಅರ್ಜುನನನ್ನು ಸುತೀವೇಷದಿಂದ ಬರಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಬಲರಾಮನು ಯಾದವರೆಲ್ಲರೂ ಧರ್ಮ ಪರ್ವತಕ್ಕೆ ಹೋಗಿರುವಾಗ, ರಹಸ್ಯವಾಗಿ ಸುಭದ್ರಾರ್ಜುನನಿಗೆ ವಿವಾಹವನ್ನು ಮಾಡಿಸಿ, ಇಂದ್ರಪ್ರಸ್ಥಕ್ಕೆ ಅವರನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಕಳುಹಿಸಿ, ಧರ್ಮನು ಒಂದೂ ಅರಿಯದವನಂತೆ ಇರುತ್ತಿದ್ದನು. ಇದಲ್ಲದೆ ವಸುದೇವ, ಧರ್ಮನು, ನಂದಗೋಷ, ಯಶೋದ, ಸಾಂದಿಪಿನೀ ಮೊದಲಾದವರ ವಶದಲ್ಲಿ

ತಾನಿದ್ದಂತೆ ತೋರಿಸಿರುವನು. ಭೀಷ್ಮಾಚಾರ್ಯಪ್ರಭೃತಿಗಳು ಬಾಣ ಹಾಕಿದಾಗ, ತನ್ನ ಮೈಯಲ್ಲಿ ಬಾಣ ನೆಟ್ಟು, ರಕ್ತ ಹೊರಟಂತೆ ತೋರಿಸಿರುವನು. ನರಕಾಸುರನ ಸಂಗಡ ಯುದ್ಧ ಮಾಡುವಾಗ ಅವನು ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡಿದ ಆಯುಧದಿಂದ ಮೂರ್ಛಿತನಾಗಿ ಸತ್ಯಭಾಮೆಯಿಂದ ಯುದ್ಧ ಮಾಡಿಸಿರುವನು. ತನ್ನ ದೇಹವನ್ನು ಪ್ರಾಕೃತ ಶರೀರವೆಂದು ತೋರಿಸಿಕೊಂಡಿರುವನು.

ರಾಮಾಯಣದಲ್ಲಿ ರಾವಣನ ಸಂಹಾರವಾದ ನಂತರ ಸೀತೆಯ ಅಗ್ನಿಪ್ರವೇಶ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀರಾಮನನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳು ಸ್ತೋತ್ರ ಮಾಡುತ್ತಿರಲು, ಶ್ರೀರಾಮನು ತನ್ನನ್ನು ತಾನರಿಯದಂತೆ- “ಆತ್ಮಾನಂ ಮಾನುಷಂ ಮನ್ಯೇ ರಾಮಂ ದಶರಥಾತ್ಮಜವ್” —ಎಂದು ನಾನು ದಶರಥರಾಜನ ಮಗನಾದ ರಾಮನೆಂಬ ಒಬ್ಬ ಮನುಷ್ಯನೆಂದು ಭಾವಿಸಿರುವೆನು -ಎಂದು ಹೇಳಲು, ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು- “ಹಾಗಲ್ಲ. ನೀನು ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನು. ಸೀತೆಯು ಶ್ರೀ ಲಕ್ಷ್ಮಿದೇವಿಯು. ನಮ್ಮಗಳಿಂದ ಅರ್ಥಿತನಾಗಿ ರಾವಣಾದಿಗಳ ಸಂಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ನೀನು ಅವತರಿಸಿರುವೆ” —ಎಂದಂತೆ ಹೇಳಿದೆ. ಕೃಷ್ಣಾವತಾರದಲ್ಲಿ ದೇಹವನ್ನು ತ್ಯಾಗ ಮಾಡಿ ಹೋದುದಾಗಿ ಭಾಗವತದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವರು. ಪಾಂಡವರ ವನಪ್ರವೇಶಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಸತ್ಯಭಾಮೆಯ ತಂದೆಯನ್ನು ಶತಧನ್ವನು ಸಂಹಾರ ಮಾಡಿದನೆಂಬ ವೃತ್ತಾಂತವನ್ನು ಕೇಳಿದ ಕಾಲದಲ್ಲೂ ರಾಮಾವತಾರದಲ್ಲಿ ಸೀತಾವಿಯೋಗಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಬಹಳ ದುಃಖಪಟ್ಟುದಾಗಿ ತೋರಿಸಿರುವನು. ರಾಮಕೃಷ್ಣಾವತಾರಗಳಲ್ಲಿ ದಶರಥ ವಸಿಷ್ಠಾದಿಗಳು, ನಂದಗೋಪ, ಬಲರಾಮ, ಧರ್ಮರಾಜ, ಕುಂತಿ ಮೊದಲಾದವರಿಗೆ ತಾನು ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡುತ್ತಾ ಅವರಿಗಿಂತಲೂ ತಾನು ಚಿಕ್ಕವನೆಂದು ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡಿರುವನು. ಇವೆಲ್ಲವೂ ಅಸುರರ ಮೋಹಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಪರಮಾತ್ಮನು ತೋರಿಸಿದುದೇ ಹೊರತು, ಪೂರ್ಣ ಗುಣಗಳುಳ್ಳ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಯಾವ ದೋಷಗಳೂ ಇಲ್ಲವೆಂದು ನಿರ್ಣಯ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥವು, ಅದುದರಿಂದ “ಖೇದ ಮೊದಲಾದ ಜಯಾಪಜಯಗಳಿಲ್ಲ -ಎಂದು ದಾಸರಾಯರು ಹೇಳಿರುವರು, “ಸಾದರದಿ ತನ್ಮಂತ್ರೈಕಮಲವ ಸಂಭಿ ತುತಿಪರ ಕಾದುಕೊಂಡಿವೆ”- ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಬಲಿಚಕ್ರವರ್ತಿಯು ಸರ್ವಪ್ರಕಾರದಿಂದಲೂ ತನ್ನನ್ನು

ಸಂಬಿರಲು, ಅವನನ್ನು ವಾಮನರೂಪದಿಂದ ಸರ್ವಸ್ವವನ್ನೂ ಅಪಹರಿಸಿ, ಅವನನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ಉರುಳಿಸಿದರೂ, ಅವನು ಸತ್ಯ ತಪ್ಪದ ದೃಢವಾಗಿ ತನ್ನನ್ನೇ ಸಂಬಿರಲು, ಅವನನ್ನು ಸುತಲಲೋಕದಲ್ಲಿಟ್ಟು, ಒಂದು ಮನ್ವಂತರದಲ್ಲಿ ಆತನು ಇಂದ್ರಪದವಿಗೆ ಬರಬೇಕೆಂಬ ತನ್ನ ಸಂಕಲ್ಪವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಿ, ಎಂಟನೆಯ ಮನ್ವಂತರದಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಾಧಿಪತ್ಯವನ್ನು ಬಲಿಚಕ್ರವರ್ತಿಗೈಕೊಡುವುದಾಗಿ ವಾಗ್ಧಾಸ ಮಾಡಿ ಆವರೆವಿಗೂ ಅವನ ಮನೆಯ ಬಾಗಿಲು ತಾನು ಕಾಯುತ್ತಾ ಈಗಲೂ ವಾಮನರೂಪದಿಂದ ಅಲ್ಲಿರುವನೆಂದು ಭಾಗವತದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವರು. ಆಮದರಿಂದ ದಾಸರಾಯರು “ಪರಮ ಕರುಣಮಹೋದಧಿ” —ಅಂದರು. “ತನ್ನವರು ಮಾಡಿದಪರಾರಾಧಗಳ ನೋಡದೆಲೆ ಸಲುವೆ” —ಎಂಬಿ ವಿಷಯವನ್ನು ಹಿಂವೆ ಭೀಷ್ಮಾದಿಗಳ ದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದ ತೋರಿಸಿ ವಿಸ್ತಾರ ಮಾಡಿರುವೆವು. ಇದಲ್ಲದೆ ಬಲಿಚಕ್ರವರ್ತಿಯು ದಾನವನ್ನು ಕೊಡುವಾಗ, ಶುಕ್ರಾಚಾರ್ಯರು ಪ್ರತಿಬಂಧಕ ಮಾಡಿದುದಲ್ಲದೆ ಬಲಿಗೆ ಶಾಪವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರುವರು. ಆದರೂ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ಅವರು ಮಾಡಿದ ಅಪರಾಧವನ್ನು ಗಣಿಸದೆ, ಅವರಲ್ಲಿ ಅನುಗ್ರಹ ಮಾಡಿದನು. ||೨೯||

(೨) “ಭಾವ ದರ್ಪಣಟೀಕಾ” —ನ್ಯಾಯಾನ :

ವೃಂದ್ವಸಹಸದಿಂದ ಅತ್ಯಂತಾದರಪೂರ್ವಕ ತನ್ನಂಘ್ರಿಸೇವಿಸತಕ್ಕ ಪುರುಷರನ್ನು ಕಾದುಕೊಂಡಿರುವನೆಂದು ದಾಸವರ್ಯರು ಪರಮಾತ್ಮನ ಕರುಣಾ ವಿವರ ಮಾಡಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ — “ಖೇದಮೋದ” —ಎಂಬ ಪದ್ಯದಿಂದ.

ಖೇದ = ದುಃಖ. ಮೋದ = ಸಂತೋಷ. ಚಿನ್ಮಯ = ಆನಂದ ಋಯ. ಜಯ = ಗೆಲುವು. ಅಪಜಯ = ಸೋಲು. ನಂಬಿ = ಹೊಂದಿ. ಮಹೋದಧಿ = ಕರುಣಾಸಮುದ್ರ. ಸರ್ವಕಾಮದ = ಸಮಸ್ತಾಭೀಷ್ಟ ಕೊಡಿಕೊಳ್ಳುವ ||೨೯||

(೪) ತಾನುಪರ್ಣಿಯ ನ್ಯಾಖ್ಯಾನ :-

ಶ್ರೀಹರಿಯು ಭಕ್ತರ ಅಪರಾಧಗಳನ್ನು ಎಣಿಸದೆ ಸರ್ವದಾ ಅವರನ್ನು ಕಾಯುವನು. ಇಂತಹ ಶ್ರೀ ಹರಿಗೆ ಜಯಾಪಜಯ ಮೂತಾದ ಯಾವ ದೋಷಗಳೂ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. “ಖೇದ ಮೋದ” — ಎಂಬ ಪದ್ಯ ದಿಂದ.

ಖೇದ = ದುಃಖ. ಮೋದ = ವಿಷಯಾದಿಗಳಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವ ಪ್ರಾಕೃತ ಸಂತೋಷ. ಜಯ = ಗೆಲುವು. ಅಪಜಯ = ಸೋಲು. ಜ್ಞಾನಾ ನಂದ ಸ್ವರೂಪಿಯಾದ (ಚಿನ್ಮಯನು) ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ದುಃಖ, ಸಂತೋಷ, ಗೆಲುವು, ಸೋಲು ಮುಂತಾದ ದೋಷಗಳಾವುವೂ ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ. ತನ್ನಲ್ಲಿ ಅಕ್ಕರೆಯುಳ್ಳವರಾಗಿ (ಸಾದರದಿ), ತನ್ನ ಚರಣಕಮಲಗಳನ್ನು ದೃಢವಾಗಿ ನಂಬಿ (ತನ್ನಂಘ್ರಿಕಮಲವು), ಭಕ್ತಭಾವದಿಂದ ಕೊಂಡಾಡುತ್ತಿರುವ ಸದ್ಭಕ್ತ ರನ್ನು (ಸ್ತುತಿಸುವವರ) ಸರ್ವದಾ ಕಾದುಕೊಂಡಿರುತ್ತಾನೆ, ಕೃಪಾಸಮುದ್ರ ನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು (ಕರುಣಾಮಹೋದಧಿಯು) ತನ್ನ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಸಕಲಾಭೀಷ್ಟ ಪ್ರದನಾಗಿದ್ದಾನೆ. (ಸರ್ವಕಾಮದನು) ಸ್ವಭಕ್ತರು ಮಾಡಿದ ಮಹಾಪರಾಧ ಗಳನ್ನು ಗಣನೆಗೆ ತಾರದೆ, ಸಂರಕ್ಷಿಸುತ್ತಾನೆ. ||೨೯||

(೫) ಶ್ರೀ ನಾದಿರಾಜಾಚಾರ್ಯರ ನ್ಯಾಖ್ಯಾನ :-

ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನ ಭಕ್ತರಲ್ಲದವರು (ಭಗವದ್ವೇಷಿಗಳು) ಯಾವ ಧರ್ಮಕಾರ್ಯ ಮಾಡಿದಾಗ್ಯೂ, ಅದು ಅಧರ್ಮವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಏಕಾಂತ ಭಕ್ತರು ಅಧರ್ಮವೆಸಗಿದರೂ, ಅದು ಧರ್ಮವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಅದರ ವರ ಉಪಾಸನಾಕ್ರಮ ಮತ್ತು ಅನುಸಂಧಾನವೇ ಮುಖ್ಯ ಕಾರಣವು. ಈ ವಿಷಯವನ್ನೇ ದಾಸರಾಯರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ— “ಖೇದ ಮೋದ” — ಎಂಬ ಪದ್ಯದಿಂದ. ||೨೯||

(೬) “ಗುರುಹೃದಯ ಪ್ರಕಾಶಿಕೆ” -ನ್ಯಾಝಾನ್ :-

ಚಿನ್ಮಯನೆಂದರೆ ಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪನು. ಆದ್ದರಿಂದ ವ್ಯಸನ, ಹರ್ಷ-ಭಯ, ಪರಾಜಯ ಮೊದಲಾದ ಕರ್ಮಜನ್ಯ ದೋಷಗಳು ಪ್ರಾಕೃತ ದೇಹಾಭಿಮಾನಿ ಜೀವರಿಗೆ ಹೊರತು ದೇವರಿಗಿಲ್ಲ. ಹೀಗಿದ್ದಾಗ್ಯೂ, ವಿಶ್ವಾಸದಿಂದ ತನ್ನ ಪಾದಕಮಲಗಳನ್ನು ನಂಬಿ, ಸ್ತುತಿಸುವವರನ್ನು ಕಾದುಕೊಂಡಿಹ, ಎಂದರೆ, ಬಿಡದೆ ರಕ್ಷಿಸುವನು. ಭಕ್ತಪರಾಧಗಳನ್ನು ಎಣಿಸದೆ ನಿರಂತರ ಇಷ್ಟವನ್ನು ಕೊಡುವನು. ಆದಕಾರಣ ಕರುಣಾಮಹೋದಧಿ. ||೨೯||

ಸರ್ವನ್ಯಾಝಾನಸಾರಸಂಗ್ರಹ :-

ಶ್ರೀಹರಿಯು ಅನಂತಕಲ್ಯಾಣಗುಣಗಣಪರಿಪೂರ್ಣನು. ಸಚ್ಚಿಬಾ ನಂದಾತ್ಮಕನು. ಅವನ ಸ್ವರೂಪವು ಅಪ್ರಾಕೃತವಾದ ಜ್ಞಾನಾನಂದಮಯ ವಾಗಿರುವುದು. ಈ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ತೋರುವ ದುಃಖ (ವ್ಯಸನಾದಿಗಳು), ಸಂತೋಷ, ಭಯ, ಗೆಲುವು, ಸೋಲು ಮುಂತಾದವು ಕರ್ಮಜನ್ಯ ದೋಷಗಳು. ಕರ್ಮಫಲರೂಪವಾದ ಈ ದೋಷಾದಿಗಳು ಕೇವಲ ಪ್ರಕೃತಿ ಬಂಧಕರಾದ ಮತ್ತು ಪ್ರಿಗುಣಗಳ ಭವಣೆಯಿಂದ ಬಳಲುತ್ತಿರುವ ಜೀವರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಈ ದೋಷಾದಿಗಳ ಅನುಭವ. ಅಪ್ರಾಕೃತ ಪುರುಷನಾದ ಜ್ಞಾನಾನಂದಾದಿ ಪೂರ್ಣ ಗುಣವಿಶಿಷ್ಟನಾದ ಪರಮವಿಲಕ್ಷಣರೂಪಿಯಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಈ ದೋಷಾದಿಗಳ ಸ್ಪರ್ಶವು ಲವಲೇಶವಾದರೂ ಇಲ್ಲ. ಆದರೆ ಶ್ರೀಹರಿಯು ತನ್ನ ಅವತಾರವಿಶೇಷಗಳಲ್ಲಿ ಅಜ್ಞಾನ, ದುಃಖ, ಅಧೀನತ್ವ, ದೌರ್ಬಲ್ಯ ಮುಂತಾದ ದೋಷಗಳ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸುವನು. ಲೀಲಾಮಾನುಷ ವಿಗ್ರಹನಾದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ನಿತ್ಯಾನಂದನು. ಅಸುರಜನರ ಮೋಹನ ಶ್ಯಾಗಿ, ಅಂತಹ ವಿಡಂಬನೆಯ ಪ್ರದರ್ಶನವನ್ನು ತೋರಿಸಿರುವನೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಅವನು ಆನಾದ್ಯನಂತಕಾಲಕ್ಕೂ ದೋಷವಿಡೂರನು. ವಿನೋದಕ್ಕಾದರೂ, ಅವನಲ್ಲಿ ದೋಷವನ್ನು ಎಂದಿಗೂ ಆರೋಪಿಸಲಾಗದು. ಅಂತಹವರು ನಿರಯಭಾಗಿಗಳೆಂದು ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ನಿರ್ಣಯ ವಾಕ್ಯ

ವಿದೆ. ಹೀಗೆ ಸರ್ವದೋಷವಿದೂರವಾದ ಸಚ್ಚಿದಾನಂದರೂಪಿಯಾದ ಶ್ರೀ ಹರಿಯು ಸ್ವಭಕ್ತರ ಸಂರಕ್ಷಕನು. ಕೇವಲ ಸುದೃಢಸ್ನೇಹರೂಪವಾದ ಭಕ್ತಿ ಭಾವದಿಂದ ತನ್ನ ಚರಣಕಮಲಗಳನ್ನು ಸದಾ ನಂಬಿ, ಗುಣಗಾನ ಮಾಡುವ ಸ್ವಭಕ್ತರನ್ನು ಸದಾ ಸರ್ವತ್ರ ಬೆಂಗಾವಲಾಗಿದ್ದು ಕಾದುಕೊಂಡಿರುವನು. ಅನಿಮಿತ್ತ ಬಂಧುವಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಭಕ್ತರ ಪಾಲಿಗೆ ರಕ್ಷಾಕವಚನಾಗಿದ್ದು, ಕರುಣಾಸಮುದ್ರನೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾಗಿರುವನು. ಏತಾದೃಶ ಕರುಣಾ ಮಹೋದಧಿಯಾದ ಭಗವಂತನು ಸ್ವಭಕ್ತರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪರಮಕರುಣಾ ಪೂರ್ಣನು. ಅಸುರಾವೇಶದಿಂದಲಾಗಲೀ, ತಾಪನಿಮಿತ್ತದಿಂದಲಾಗಲೀ, ಕರ್ಮದ ದೆಸೆಯಿಂದಲಾಗಲೀ, ತನ್ನ ಭಕ್ತರು ಮಾಡಿದ ಅಪರಾಧಗಳನ್ನು ಮನ್ನಿಸಿ, ಅವರನ್ನು ಆ ದೋಷಗಳ ಫಲರೂಪವಾದ ವಿಪತ್ತರಂಪರೆಗಳಿಂದ ಕಾಪಾಡಿ, ಸಂರಕ್ಷಿಸುತ್ತಿರುವನು. ಭಕ್ತರು ಬೇಡುವ ಕೋರಿಕೆಗಳನ್ನು ಪೂರೈಸುವನು. ಭಕ್ತರ ಸರ್ವಾಭೀಷ್ಟಪ್ರದನಾದ ಶ್ರೀ ಹರಿಯು ಕಾರುಣ್ಯ ಮಹಿಮೆ ಎಂತಹುದು ! ||೨೯||

ಪದ್ಯ (೩೦)

ಮೂಲ :—

ನಿಾಸ ಕೂರ್ನು ನರಾಹ ನರಪಂ |

ಚಾನನಾತುಳರ್ಯ ವಾನುನ |

ರೇಣುಕಾತ್ಮಜ ರಾವಣಾದಿ ನಿಶಾಚರಧ್ವಂಸಿ ||

ಧೇನುಕಾಸುರನುಥನ ತ್ರಿಪುರವ |

ಹಾನಿಗೈಸಿದ ನಿಪುಣ ಕಲಿಮುಖ |

ದಾನವರ ಸಂಹರಿಸಿ ಧರ್ಮದಿ ಕಾಯ್ತು ಸುಜನರನು ||೩೦||

ಅನತರಣಿಕೆ:—

ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನ ದಶಾವತಾರಗಳನ್ನು ಮುಕ್ತಕಂಠದಿಂದ ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡಿ, ಮಂಗಳಸ್ವರೂಪಿಯಾದ ಧರ್ಮರಕ್ಷಕನಾದ ಶ್ರೀ ಹರಿಯ ಮಹಿಮೆಗಳನ್ನು ಕೊಂಡಾಡುತ್ತಾ, ದಾಸರಾಯರು ಪ್ರಕೃತ ಸಂಧಿಗತ ವಿಷಯವನ್ನು ಪರಿಸಮಾಪ್ತಿ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ "ಮೊಸ ಕೂರ್ಮ"— ಎಂಬ ಈ ಪದ್ಯದಿಂದ.

೧೧೧

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ :—

ಮೊಸ = ಮತ್ಸ್ಯಾವತಾರಮಾಡಿ ವೇದೋದ್ಧಾರಕನಾದ ಸ್ವಾಮಿಯೇ ಕೂರ್ಮ = ಕೂರ್ಮರೂಪದಿಂದ ಮಂದರಗಿರಿಯನ್ನು ತನ್ನ ಬೆನ್ನಿನ ಮೇಲೆ ಧರಿಸಿದವನೇ ವರಾಹ = ಭೂಮಿಯನ್ನೆತ್ತಿ ಉದ್ಧರಿಸಿದ ವರಾಹರೂಪಿ ಹರಿಯೇ ಅತುಳ = ಅಪರಿಮಿತವಾದ ಶೌರ್ಯ = ಪರಾಕ್ರಮಶಾಲಿಯಾದ ನರ ಪಂಚಾನನ = ನರಸಿಂಹರೂಪಿ ಹರಿಯೇ (ನರ = ಮಾನವಾಕಾರ ಪಂಚಾನನ = ಸಿಂಹಾಕಾರ) ವಾಮನ = ಬಲಿಯ ದರ್ಪವನ್ನು ಮುರಿದ ವಾಮನಾವತಾರಿಯಾದ ಸ್ವಾಮಿಯೇ ರೇಣು ಕಾತ್ಮಜ = ರೇಣುಕಾದೇವಿಯ (ಜಮದಗ್ನಿ ಋಷಿಗಳ ಪತ್ನಿ) ಮಗನಾಗಿ ಪರಶು ರಾಮರೂಪಶ್ಲೇಷ ಅವತರಿಸಿದವನೇ ರಾವಣಾಡಿ = ರಾವಣ, ಕುಂಭ ಕರ್ಣ, ಖರ ದೂಷಣಾಡಿ ನಿಶಾಚರ = ರಾಕ್ಷಸರ ಸಮೂಹವನ್ನು ಭ್ರಂಸಿ = ಸಂಹರಿಸಿದ ಶ್ರೀ ರಾಮಾವತಾರಿ ಹರಿಯೇ ಧೇನುಕಾಸುರನುಘನ = ಧೇನುಕನೆಂಬ ದೈತ್ಯನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದ ಬಲರಾಮನಲ್ಲಿ ಆವಿಷ್ಕರೂಪದಿಂದ ಇದ್ದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾವತಾರಿಯೇ ತ್ರಿಪುರರ = ತ್ರಿಪುರಾಸುರನ ಪತ್ನಿಯರು ವ್ರತ ಮಾಡಿದಾಗ, ಅವರ ವ್ರತಗಳನ್ನು ಭಂಗಮಾಡಿ ಹಾನಿಗೈಸಿದ ನಿಪುಣ = ತ್ರಿಪುರಾಸುರನನ್ನು ರುದ್ರದೇವರಿಂದ ಸಂಹರಿಸಿದ ಪರಮ ಸಮರ್ಥನೇ (ಅಸುರರಿಗೆ ಮೋಹಕಜ್ಞಾನವನ್ನುಂಟುಮಾಡಲು ಅವತರಿಸಿದ ಬೌದ್ಧಾವತಾರಿ ಹರಿಯೇ) ಕಲಿನ್ನುಖ = ಕಲಿಯೇ ಮುಂತಾದ ದಾನವರ = ದೈತ್ಯರ

ಕುಲವನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿ = ನಾಶಮಾಡಿದ ಕಲ್ಯಾಣವತಾರನೇ ಸುಜನರನ = ಸಜ್ಜನರಾದ ತನ್ನ ಭಕ್ತವರ್ಗವನ್ನು ಧರ್ಮದಿ = ಧರ್ಮಮಾರ್ಗ ಪ್ರವರ್ತಕರನ್ನಾಗಿ ಕಾಯ್ದಿ = ಹೀಗೆ ದಶಾವತಾರಗಳನ್ನೆತ್ತಿ ದುಷ್ಟಶಿಕ್ಷಣ, ಶಿಷ್ಯಪಾಲನ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಸಂರಕ್ಷಣವನ್ನು ಮಾಡಿದ ಮಹಾಮಹಿಮನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ನಮಸ್ಕರಿಸುತ್ತೇನೆ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳು

(೧) ಶ್ರೀ ಸಂಕರ್ಷಣ ಒಡೆಯರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ :-

ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮ ಮೀನ, ಕೂರ್ಮ, ವರಾಹ, ನೃಸಿಂಹ, ವಾಮನ, ಪರಶುರಾಮ, ಕೃಷ್ಣ, ಬುದ್ಧ ಮತ್ತು ಕಲ್ಯಾಣದಿ ದಶಾವತಾರಗಳ ತಾಳ, ದುಷ್ಟರಾದ ರಾವಣ ಕುಂಭಕರ್ಣಾದಿ ರಾಕ್ಷಸರನ್ನ ಸಂಹಾರ ಮಾಡಿದವನೆಂತಲೂ, ಧರ್ಮದಿಂದ ಸಜ್ಜನರನ್ನು ಸಂರಕ್ಷಿಸಿದವನೆಂತಲೂ ದಶಾವತಾರಗಳನ್ನು ವರ್ಣನ ಮಾಡಿ ಸ್ತೋತ್ರ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

(೨) “ಭಾವಪ್ರಕಾಶಿಕೆ” ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ :-

ಯಾವ ಪರಮಾತ್ಮನು ಮತ್ಸ್ಯ, ಕೂರ್ಮ, ವರಾಹ, ನಾರಸಿಂಹ, ವಾಮನ, ರೇಣುಕಾಪುತ್ರನಾದ ಪರಶುರಾಮ, ರಾವಣಾದಿಗಳನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದ ದಶರಥರಾಮ, ಧೇನುಕಾಸುರನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದ ಬಲರಾಮಪ್ರವಿಷ್ಟನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ, ಬುದ್ಧ, ಕಲ್ಕಿ ಮೊದಲಾದ ದಶಾವತಾರಗಳಿಂದ ಸಜ್ಜನರನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸಿರುವನು.

ವಿಶೇಷಾರ್ಥ :-

ದಾಸರಾಯರು ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನ ದಶಾವತಾರವನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವಾಗ, ಕೃಷ್ಣಾವತಾರಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ “ಧೇನುಕಾಸುರಮಥನ” — ಎಂದು ಹೇಳಿರು

ವರು. ಭಾಗವತದಲ್ಲಿ ಧೇನುಶಾಸುರನನ್ನು ಬಲರಾಮನು ಸಂಹಾರ ಮಾಡಿದನೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಕೃಷ್ಣಾವತಾರಸೂಚಕವಾದ ಪೂತನಾ, ತ್ರ್ಯಣಾವರ್ತ, ಕಂಸ, ಮೊದಲಾದವರ ಸಂಹಾರಕನೆಂದು ಹೇಳಿದೆ, ಬಲರಾಮ ಮಹಾತ್ಮ್ಯಸೂಚಕವಾದ ಧೇನುಶಾಸುರಮಥನನೆಂದು, ದಶಾವತಾರದಲ್ಲಿ ಬಲರಾಮನನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಕೃಷ್ಣಾವತಾರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟುದಾಗಿ ಶಾಣುತ್ತದೆ. ದಶಾವತಾರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ರಾಮಾನುಜೀಯ ಮತದವರು "ಮತ್ಸ್ಯೈಃ ಕೂರ್ನೋವರಾಹಶ್ಚ ವಾನುನಃ ರಾನೋ ರಾನುಶ್ಚ ರಾನುಶ್ಚ ಕೃಷ್ಣೈಃ ಕಲ್ಮೀಚತೇ ದಶ"— ಎಂದು ಮತ್ಸ್ಯಮೊದಲು ವಾಮನಾವತಾರದವರೆಗೂ ಐದು, ಪರಶುರಾಮ, ಬಲರಾಮ, ಕೃಷ್ಣ, ಕಲ್ಮೀ ಮತ್ತು ದಶರಥರಾಮ ಇವು ಐದು, ಅಂತು ಹತ್ತು ಅವತಾರಗಳೆಂದು ತೆಗೆದು ಕೊಂಡಿರುವರು. ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಮತದ ರೀತ್ಯಾ ಭಾಗವರಾಮ, ಕೃಷ್ಣ, ಬುದ್ಧ ಕಲ್ಮೀ ಎಂದು ಬಲರಾಮನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೌದ್ಧಾವತಾರವನ್ನು ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡು ದಶಾವತಾರಗಳೆಂದು ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ದಾಸರಾಯರು ಎರಡುಮತವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬಲರಾಮ, ಬುದ್ಧ, ಕಲ್ಮೀ ಎಂದು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಮುಖ್ಯವಾದ ಕೃಷ್ಣಾವತಾರವನ್ನೇ ಬಿಟ್ಟಿರುವರು. ಇದರ ಶಂಕಾಪರಿಹಾರವೇನೆಂದರೆ— ಭಾಗವತ ಪ್ರಥಮಸ್ಕಂಧದಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನ ಮುಖ್ಯಾವತಾರಗಳನ್ನು ಗಣನೆಮಾಡಿ ಹೇಳುವಾಗ "ಏಕೋನನಿಂಶೇ ನಿಂಶತಮೇವೃಷ್ಟಿಷು ಪ್ರಾಪ್ಯೈಜನ್ಮನಿ | ರಾನುಕೃಷ್ಣಾವಿಭವೋ ಭಗವಾನಹರದ್ಧರಮ್" ಎಂದು ಹತ್ತೊಂಬತ್ತು ಇಪ್ಪತ್ತನೆಯ ಅವತಾರಗಳಲ್ಲಿ ಬಲರಾಮ, ಕೃಷ್ಣ ಎಂಬ ರೂಪಗಳಿಂದ ವೃಷ್ಟಿ ವಂಶದಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಿ, ಭೂಭಾರವನ್ನು ಹರಣ ಮಾಡಿದನೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಈ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ರಾಮಕೃಷ್ಣಾದಿ ರೂಪಗಳಂತೆ ಬಲರಾಮಾವತಾರವೂ ಕೂಡ ಪರಮಾತ್ಮನ ಅವತಾರಗಳಲ್ಲಿ ಹತ್ತೊಂಬತ್ತು ಇಪ್ಪತ್ತನೆಯದೆಂದು ಸೇರಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಇದೊಂದು ಪರಮಾತ್ಮನ ಅವತಾರವೆಂದೇ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುವುದು. ಹೀಗಾದರೆ ನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ವಿರೋಧ ಬರುತ್ತದೆ (ಎರಡನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ ; 25ನೆಯ ಶ್ಲೋಕ), ಪರಮಾತ್ಮನ ಮತ್ಸ್ಯ

ಕೂರ್ಮಾದಿ ಅವತಾರಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾ 28ನೆಯ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ “ತಥೈವ ಬಡನಾನಕ್ರಃ ಕಲ್ಮೀ ಧನ್ವಂತರಿಃ” - ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ತಾತ್ಪರ್ಯವೇನೆಂದರೆ- ಮತ್ಸ್ಯ, ಕೂರ್ಮ, ಪರಾಹ, ನರಸಿಂಹ, ಪಾಮನ, ಭಾರ್ಗವರಾಮ, ಕೃಷ್ಣ, ಬುದ್ಧ, ವೇದವ್ಯಾಸ, ಕಪಿಲ, ದತ್ತಾತ್ರೇಯ, ಋಷಭ, ಶಿವಮಾರ, ಋಷಿಪುತ್ರರಾದ ನರನಾರಾಯಣರ ಪೈಕಿ ನಾರಾಯಣಹರಿ, ತಾಪಸನೆಂಬ ಮನು, ಮಹಿದಾಸ, ಹಂಸ, ವೋಹಿನಿ, ಹಯಗ್ರೀವ, ಹೆಣ್ಣು ಕುದುರೆಯ ರೂಪ ಕಲ್ಮೀ, ಧನ್ವಂತ್ರೀ- ಈ ಅವತಾರಗಳೆಲ್ಲವೂ ಪರಮಾತ್ಮನ ಸಾಕ್ಷಾದವತಾರಗಳು. ಈ ಅವತಾರಗಳಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರ ಬೇಧವನ್ನು ಎಳೆಸಬಾರದು ಎಂದು ತಿಳಿಸಿ, ತದನಂತರ “ಗಯಶ್ಚ ಲಕ್ಷ್ಮಣಾ ದ್ವಶ್ಚತ್ರಯೋ ರೋಹಿಣಿ ನಂದನಃ || ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನೋ ರೌಗ್ಮಿಣೇಯಶ್ಚ ತಪ್ತುತ್ರಶ್ಚಾ ನಿರುದ್ಧಕಃ || ನರಃ ಪಲ್ಗುನ ಇತ್ಯಾ ದ್ಯಾವಿಶೇಷಾನೇಶಿನೋ ಹರೀಃ ||” — ಎಂದು ಪರಮಾತ್ಮನ ವಿಶೇಷಾಂಶವತಾರಗಳನ್ನು ಹೇಳಿರುವರು. ಇದರಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮಣ, ಭರತ, ಶತ್ರುಘ್ನ, ಬಲರಾಮ ಮೊದಲಾದರೆಲ್ಲರೂ ಪರಮಾತ್ಮನ ವಿಶೇಷಾಂಶಗಳೆಂದು ವಿಶದವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದ ಬಲರಾಮನು ಪರಮಾತ್ಮನ ಶುಕ್ಲಕೇಶಾವೇಶದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಶೇಷದೇವರೆಂದು ಭಾಗವತ ವಾಕ್ಯಗಳು ಉದ್ಭವವಾದುವು. ಹೀಗೆ ಒಂದುಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಬಲರಾಮನನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನ ಸಾಕ್ಷಾದವತಾರವೆಂತಲೂ ಮತ್ತೊಂದುಕಡೆಯಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷಾಂಶ ದವನೆಂತಲೂ ಹೇಳಿದಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ. ಇವೆರಡು ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನೂ ಏಕ ವಾಕ್ಯವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ದಾಸರಾಯರು — “ಧೇನುಕಾಸುರಮಥನ” — ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಪ್ರಲಂಬಾಸುರ, ಧೇನುಕಾಸುರ ಮೊಲಾದವರನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದುದು ಕೇವಲ ಬಲರಾಮನ ವ್ಯಾಪಾರವಲ್ಲ. ಶುಕ್ಲಕೇಶಾವೇಶದಿಂದ ಬಲರಾಮನಲ್ಲಿ ಪ್ರವಿಷ್ಟನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಧೇನುಕಾ ಮೊದಲಾದವರನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದನೆಂದು ಭಾಗವತ ತಾತ್ಪರ್ಯದಿಂದ ದೃಕ್ತವಾಗುವುದು. ಬಲರಾಮ ಪ್ರವಿಷ್ಟನಾದ ಶುಕ್ಲಕೇಶಾವೇಶದಿಂದ ಯಾವ ಕೃಷ್ಣನು ಧೇನುಕನನ್ನು ಮರ್ಧಿಸಿದನೋ, ಅದೇ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ತ್ರೀಕೃಷ್ಣರೂಪದಿಂದ ಕಂಸಾದಿಗಳನ್ನು ಕೊಂದವನೆಂದು ಭಾವನೆಯಿಂದ ಕೃಷ್ಣಾವತಾರಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಧೇನುಕಾಸುರ ಮಥನನೆಂದು ಹೇಳಿದರೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಬೌದ್ಧವತಾರವನ್ನು ಹೇಳುವಾಗ “ತ್ರಿಪುರವ ಹಾನಿಗೈಸಿದ ನಿಪುಣ” —ಎಂದು ದಾಸರಾಯರು ತಿಳಿಸಿರುವರು. ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸರ್ವತ್ರ “ತ್ರಿಪುರಾರಿ” ಎಂದು ರುದ್ರದೇವರಿಗೆ ಹೆಸರು ಬಂದಿದೆ. ಪರಿವಶ, ಭಾರತಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ರುದ್ರದೇವರು ತ್ರಿಪುರಾಸುರನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದವರೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಹೀಗಿರಲು, ಅಪೂರ್ವವಾಗಿ ತ್ರಿಪುರವ ಹಾನಿಗೈಸಿದ ಬೌದ್ಧನಾಮಕ ಪರಮಾತ್ಮನೆಂದು ಹೇಗೆ ಹೇಳಿದರೆಂದರೆ, ಮೊತ್ತಮೊದಲು ಬ್ರಹ್ಮ ಮೊದಲಾದವರ ಸಹಾಯದಿಂದ ರುದ್ರದೇವರು ತ್ರಿಪುರವನ್ನು ಸುಟ್ಟಿದ್ದು ನಿಜವಾದರೂ, ಆ ದೈತ್ಯರೆಲ್ಲರೂ ಪುನಃ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದರು. ಅದು ಯಾವಾಗ ಅಂದರೆ, ಪಾಂಡವರ ಮಶೀಯರು ವ್ಯಾಸನಾಗ್ನಿಹಿಂದಿ ದಧರ್ಮದಿಂದ ಪ್ರಜಾಪಾಲನ ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿಲ್ಲರೂ ಸಜ್ಜಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನೋದಿ ಸುಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ದೈತ್ಯರೂ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ, ಋಷಿಗಳಿಗೆ ಗೋಚರವಾಗದೆ, ಅವರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿದ್ದು, ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿ, ಸತ್ಸಂಪ್ರದಾಯವನ್ನು ಅನುಷ್ಠಾನ ಮಾಡಲಾರಂಭಿಸಿದರು. ವೇದವ್ಯಾಸದೇವರ ನಂತರವೂ ಸುತ್ತಲಿ ದೈತ್ಯಿಯಿಂದ ದುರಾಗಮಗಳೆಲ್ಲವೂ ನಾಶವಾಗಿದ್ದು ದರಿದ್ರ. ದೈತ್ಯರೂ ಕೂಡ ಸದಾಗಮವನ್ನೇ ಅನುಷ್ಠಿಸಬೇಕಾಗಿ ಬಂದಿತು. ನಾಯಿಗೆ ಹವಿರ್ಭಾಗವು ಹೇಗೆ ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲವೋ. ಅಂತ್ಯಜರಿಗೆ ವೇದವಾಕ್ಯವು ಹೇಗೆ ಅಶ್ರಾವ್ಯವಾದುದೋ, ಹಾಗೆ ತಮಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಅಪಾರ ದುಃಖಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸಲು ಅರ್ಹರಾದ ದೈತ್ಯರು ಈ ಸದಾಗಮವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದುದು ಅಸಂಗತವೆಂದು ದೇವತೆಗಳು ಯೋಚಿಸಿ, ತಮೋಯೋಗ್ಯರಾದ ದೈತ್ಯರಿಗೆ ತಕ್ಕ ಸಾಧನವನ್ನು ಮಾಡಿಸಿ, ಅವರವರ ಯೋಗ್ಯತಾನುಗುಣವಾದ ಗತಿಯನ್ನು ಕೊಡಿಸಬೇಕೆಂದು ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನೇ ಬೇಡಿಕೊಂಡರು. ಪರಮಾತ್ಮನು ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಅಭಯವನ್ನಿತ್ತು, ಮನೋಹರವಾದ ಶಿಶುರೂಪವನ್ನು ಧರಿಸಿದನು. ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ್ದ ತ್ರಿಪುರಾಸುರರಪೈಕಿ ಒಬ್ಬ ಅಸುರನು ಶುದ್ಧೋದನ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಜನಿಸಿದ್ದನು. ಅವನು ತ್ರಿಪುರಾಸುರರ ಮೂಲಪುರುಷನು. ಅಂದರೆ, ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಅವರೆಲ್ಲರಿಗೆ ಮೊದಲೇ ಹುಟ್ಟಿದ್ದನು. ಅವನಿಗೆ ಜನ ಎಂತಲೂ ಒಂದು

ಹೆಸರುಂಟು. ಇವನಿಗೆ ಗಯೆ ಎಂಬ ಹೆಂಡತಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಶಿಶುವು ಹುಟ್ಟಿತು (ಅಥವಾ ಗಯಾಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಎಂತಲೂ ಅರ್ಥವಾಗುವುದು). ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ಆ ಶಿಶುವನ್ನು ದೂರಮಾಡಿ, ಆ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ತಾನು ಮಲಗಿಕೊಂಡನು. ಇದನ್ನು ಆ ಶುದ್ಧೋದನನು ಅರಿಯದೆ ತನ್ನ ಮಗುವೆಂದು ಭಾಮಿಸಿದನು. ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಈ ದೈತ್ಯರು ವೈದಿಕಕರ್ಮವನ್ನು ಅನುಷ್ಠಾನಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಅದನ್ನು ನೋಡಿ ಆ ಮಗುವು ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ನಗಲು, ಆ ದೈತ್ಯರು ಆಗಲೇ ಹುಟ್ಟಿದ ಶಿಶುವು ನಗುವುದನ್ನು ನೋಡಿ, ಆಶ್ಚರ್ಯದಿಂದ ಕಾರಣವನ್ನು ಕೇಳಿದರು. ಅದಕ್ಕೆ ಶಿಶುವು ನಾನು ಸಮೀಚೀನವಾದ ಜ್ಞಾನೋಪದೇಶವನ್ನು ಮಾಡುವವನಾದುದರಿಂದ ನನಗೆ ಬುದ್ಧನೆಂದು ಹೆಸರು. ನೀವು ಭ್ರಾಂತಿಯಿಂದ ಮಾಡುವ ವೈದಿಕಕರ್ಮವನ್ನು ನೋಡಿ ನನಗೆ ನಗುವು ಬಂದಿತು. ಈ ಕರ್ಮಗಳು ಎಂದಿಗೂ ಸುಖಕರವಲ್ಲ. ನನ್ನ ಉಪದೇಶದಂತೆ ನೀವು ನಡೆದರೆ ನಿಮಗೆ ಶ್ರೇಯಸ್ಸಾಗುವುದೆಂದು ಹೇಳಿ, ಶಾಸ್ತ್ರವಿರುದ್ಧವಾದ ಶೂನ್ಯಮತವನ್ನು ಬೋಧಿಸಿತು. ಅದನ್ನು ದೈತ್ಯರು ಸಂಬಲಿಲ್ಲ. ಆಗ ಭಗವದಾಜ್ಞಾಪ್ರಕಾರ ರುದ್ರಾದಿ ಸಕಲ ದೇವತೆಗಳೂ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು, ದೈತ್ಯರಿಗೆ ಬುದ್ಧನ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಂಬಿಕೆ ಹುಟ್ಟುವುದಕ್ಕಾಗಿ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಆಯುಧಗಳನ್ನು ಆ ಮಗುವಿನ ಮೇಲೆ ಪ್ರಯೋಗಿಸಲು, ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಆ ಮಗುವು ಸುಂಗಿಬಿಟ್ಟಿತು. ಅದರಮೇಲೆ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವು ತನ್ನ ಚಕ್ರವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಲು. ಅದನ್ನೂ ಹಿಡಿದು, ತನ್ನ ಆಸನವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ, ಅದರ ಮೇಲೆ ಕೂತುಕೊಂಡಿತು. ಆಗ ದೇವತೆಗಳೆಲ್ಲರೂ ಸ್ತುತಿಸಿ, ನಮಸ್ಕರಿಸಿ ಹೊರಟು ಹೋದರು. ಆವಾಗ ಅಲ್ಲಿದ್ದ ಅಸುರರೆಲ್ಲರೂ ಬುದ್ಧಮತವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿ ಪರಮಾತ್ಮನ ಮಾಯೆಯಿಂದ ಮೋಹಿತರಾಗಿ, ಸದ್ಗುಣಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ಶೂನ್ಯವಾದಿಗಳಾಗಿ, ತಮಸ್ಸನ್ನು ಹೊಂದಿದರು. ಇದಕ್ಕೆ ಆಧಾರವು ನಿರ್ಣಯದ ೩೨ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ- “ದಗ್ಧಾಃ ಪುರಾ ಯೇ ತ್ರಿಪುರಘ್ನತೈನ ರುದ್ರೇಣ ಜಾತಾಃ ಪೃಥಿವೀತಲೇತೇ”- ಎಂಬ ೧೪೦ನೆಯ ಶ್ಲೋಕ ಮೊದಲು ೧೫೩ನೆಯ ಶ್ಲೋಕದವರೆವಿಗೂ ಇದೇ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಹೇಳಿರುವರು. ಅದರಲ್ಲಿನ ೧೪೨ನೆಯ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ-

“ಯಸ್ತೈಪುರಾಣಾಂ ಪ್ರಥನೋತ್ಪ್ರ ಜಾತಃ ಕುದ್ಧೋದನೇತ್ಯೇನ ಜಿನೇತಿ ಚೋಕ್ತಃ || ಕ್ಷೇತ್ರೇ ಗಯಾಖ್ಯೇಽಸ್ಯ ಶಿಕುಂ ಪ್ರಜಾತಂ ದೂರೇತ್ಪ್ರ ಬಭೂವ ನಿಷ್ಠುಃ ||” —ಎಂದಿದೆ ಹೀಗೆ ಬೌದ್ಧಾವತಾರದಿಂದ ತ್ರಿಪುರಾಸುರನನ್ನು ನಾಶಗೊಳಿಸಿರುವುದರಿಂದ— “ತ್ರಿಪುರವ ಹಾನಿಗೈಸಿದ” ಎಂದು ಹೇಳಿರಲು ಆಧಾರವಿದೆ. ಇದಲ್ಲದೆ ತ್ರಿಪುರಾಸುರರ ಹೆಂಡತಿಯರು ತಮ್ಮ ಪಾತಿವ್ರತ್ಯವನ್ನು ಪಾಲಿಸಿಕೊಂಡು, ಪಾರ್ವತಿಯನ್ನು ಆರಾಧಿಸಿ, ತಮಗೆ ದೀರ್ಘಸೌಮಂಗಲ್ಯವನ್ನು ಬೇಡಲು ಪಾರ್ವತಿಯು ನಿಮ್ಮ ಪಾತಿವ್ರತ್ಯಕ್ಕೆ ಹಾನಿ ಬರದೆ ಇರುವವರೆಗೂ ನಿಮ್ಮ ಸೌಮಂಗಲ್ಯಕ್ಕೆ ಹಾನಿ ಇಲ್ಲ. ವ್ರತಭಂಗವಾದರೆ ನಿಮಗೆ ವೈಧವ್ಯವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುವೆಂದು ವರವನ್ನಿತ್ತಳು. ಈ ವರದಿಂದ ತ್ರಿಪುರಾಸುರರು ಅವಧ್ಯರಾಗಿರಲು ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ಬೌದ್ಧರೂಪದಿಂದ ಆ ಸ್ತ್ರೀಯರನ್ನು ಮೋಹಿಸಿ ಅವರ ವ್ರತವನ್ನು ಭಂಗ ಮಾಡಿದನು. ಅದರಿಂದ ತ್ರಿಪುರವಾಸಿಗಳಾದ ಆಸುರರು ನಾಶಹೊಂದಿದರೆಂದು ಇತಿಹಾಸವಿರುವುದು. ||೩೦||

(೩) “ಭಾವದರ್ಪಣ ಟೀಕಾ” -ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ :-

ಶ್ರೀ ವಧೂವರನ ದಶಾವತಾರ ವರ್ಣನ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ— “ಮೀನ” ಎಂಬ ಪದ್ಯದಿಂದ.

ಮೀನ = ಮತ್ಸ್ಯ. ನರಪಂಚಾನನ = ನರ ಎಂದರೆ ಮನುಷ್ಯ, ಪಂಚಾನನ ಎಂದರೆ, ಸಿಂಹ ಎಂದರ್ಥ. “ಸಿಂಹೋ ಮೃಗೇಂದ್ರಃ ಪಂಚಾಸ್ಯ” - ಇತಿ ಅಭಿಧಾನಶಃ: ಆತುಲ = ಸರಿಯಿಲ್ಲದ. ರೇಣುಕಾತ್ಮಜ = ಪರಶುರಾಮ. ನಿಶಾಚರದ್ವಂಸಿ = ರಾಕ್ಷಸನಾಶಕ ಶ್ರೀರಾಮ. ಧೇನುಕಾಸುರ ಮಥನವನ್ನು ಆಕಳರೂಪವನ್ನು ಧರಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದಂಥ ದೈತ್ಯನನ್ನು ಕೊಂದಂಥ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ. ತ್ರಿಪುರವ ಹಾನಿಗೈಸಿದಂಥ ಬೌದ್ಧ. ನಿಪುಣ = ಕುಶಲ. ಕಲಿಮುಖ ದಾನವರ ಸಂಹರಿಸಿದಂಥ ಕಲ್ಕಿ ಎಂದರ್ಥ ||೩೦||

(೪) ತಾನ್ಮ್ರಪರ್ಣಿಯಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ :-

ಭಕ್ತ್ಯಾತಿಶಯದಿಂದ ತನ್ನ ನಾಮಗಳನ್ನು ಸಂಕೀರ್ತನೆ ಮಾಡುತ್ತಿರುವವರನ್ನು ಸರ್ವತ್ರ ಸಂರಕ್ಷಿಸುತ್ತಿರುವನೆಂದು ದಶಾವತಾರನಾಮಗಳೊಂದಿಗೆ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ವರ್ಣಿಸುತ್ತಾರೆ- "ವಿನಾಸಕೂರ್ಮ" - ಎಂಬ ಪದ್ಯದಿಂದ.

ಮತ್ಸ್ಯರೂಪಿಯಾಗಿ (ವಿನಾಸ), ಮಂದರ ಪರ್ವತವನ್ನು ಜಿನ್ನಿನ ಮೇಲೆ ಹೊತ್ತು ಕೂರ್ಮರೂಪ (ಕೂರ್ಮ). ಹಿರಣ್ಯಾಕ್ಷನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದ ವರಾಹರೂಪ (ವರಾಹ) ಹಿರಣ್ಯಕಶಿಪು ಸಂದಾರಕನಾದ ನಾರಸಿಂಹರೂಪ (ನರಪುಂಜಾನನ), ಬಲಿಯನ್ನು ಪಾತಾಳಕ್ಕೆ ತುಳಿದ ವಾಮನರೂಪ (ವಾಮನ) ಪರಶುರಾಮರೂಪ (ರೇಣುಕಾತ್ಮಜ), ರಾವಣಾದಿಯಾದ ದಶರಥಾತ್ಮಜ ಶ್ರೀ ರಾಮಚಂದ್ರ (ರಾವಣಾದಿ ನಿಶಾಚರಧ್ವಂಸಿ), ಧೇನುಕಾಸುರನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರೂಪ (ಧೇನುಕಾಸುರಮಥನ), ತ್ರಿಪುರಾಸುರ ಪತ್ನಿಯರ ಪಾತಿವ್ರತ್ಯವನ್ನು ಭಂಗಪಡಿಸಿದ ಬುದ್ಧರೂಪ (ತ್ರಿಪುರವ ಹಾನಿಗೈಸಿದ ನಿಪುಣ) ಕಲಿಯೇ ಮುಂತಾದ ದೈತ್ಯರನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿ (ಕಲಿಮುಖ ದಾನವರ ಸಂಹರಿಸಿ) ಸಜ್ಜನರನ್ನು ಧರ್ಮದಿಂದ ರಕ್ಷಿಸಿದ ಕಲ್ಕಿ ರೂಪ (ಸುಜನರ ಧರ್ಮದಿ ಕಾಯ್ದಿ) ಇಂತು. ದಶಾವತಾರಗಳಿಂದ ಮಹಾಮಹಿಮಸಂಪನ್ನನಾದ ಶ್ರೀ ಹರಿಯ ದಶೇಂದ್ರಿಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇದ್ದು ಆಯಾಯ ಇಂದ್ರಿಯದ್ದಾರಾ ವ್ಯಾಪಾರಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಮಾಡಿಸುತ್ತಿರುವನು ಅದರ ವಿವರ ಇಂತಿದೆ :-

(೧) ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ವಿನಾಸ. (೨) ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಕೂರ್ಮ. (೩) ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯದಲ್ಲಿ ವರಾಹ. (೪) ಘ್ರಾಣೇಂದ್ರಿಯದಲ್ಲಿ ನಾರಸಿಂಹ. (೫) ರಸನೇಂದ್ರಿಯದಲ್ಲಿ ವಾಮನ. (೬) ವಾಗಿಂದ್ರಿಯದಲ್ಲಿ ಪರಶುರಾಮ. (೭) ಪಾಣಿಗಳಲ್ಲಿ ದಾಶರಥಿರಾಮ. (೮) ಪಾದದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ. (೯) ಪಾಯುವಿನಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧ ಮತ್ತು (೧೦) ಉಪಸ್ಥದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಕಿ. ಹೀಗೆ ದಶೇಂದ್ರಿಯಗಳಲ್ಲಿ ದಶಾವತಾರರೂಪಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ||೩೦||

(೫) ೞೀ ನಾದಿರಾಜಾಚಾರ್ಯರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ :-

ಭಕ್ತೃದ್ರೇಕದಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನ ನಾಮಗಳನ್ನು ಕೊಂಡಾಡುತ್ತಾ ದಾಸ ವರ್ಯರು- “ಭಗವಂತನು ತನ್ನನ್ನು ದೃಢವಾಗಿ ನಂಬಿ ಸ್ತುತಿಸುವವರನ್ನು ಸಂರಕ್ಷಿಸುತ್ತಾನೆ” -ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ- “ಮಿನಕೂರ್ಮ” -ಎಂಬ ಪದ್ಯ ದಿಂದ.

ನರಪಂಚಾನನ = ನರಸಿಂಹ. ರೇಣುಕಾತ್ಮಜ = ಜಮದಗ್ನಿಯ ಪತ್ನಿ ರೇಣುಕಾದೇವಿಯಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದ ಪರಶುರಾಮ. ಧೇನುಕಾಸುರಮಥನ = ಧೇನುಕನೆಂಬ ರಾಕ್ಷಸನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ||೩೦||

(೬) “ಗುರುಹೃದಯಪ್ರಕಾಶಿಕೆ” -ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ :-

ದುಷ್ಟನಿಗ್ರಹ, ಶಿಷ್ಟಪರಿಪಾಲನೆಯೇ ಕರುಣಾಳುತನವೆಂದು ಸೂಚಿಸು ವುದಕ್ಕೆ ದಶಾವತಾರವನ್ನು ವರ್ಣಿಸುತ್ತಾರೆ- “ಮಿನಕೂರ್ಮ” -ಎಂಬ ಪದ್ಯ ದಿಂದ.

ಮತ್ಸ್ಯ, ಕೂರ್ಮ, ವರಾಹ, ನರಸಿಂಹ, ಮಹಾಶೌರ್ಯ ವಾಮನ, ರೇಣುಕಾದೇವಿಯ ಪುತ್ರನಾದ ಪರಶುರಾಮ, ರಾವಣಾದಿ ರಾತ್ರಿಂಚರ ರಾಕ್ಷಸರನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದ ಶ್ರೀರಾಮ. ಬಲರಾಮನಲ್ಲಿ ಆವಿಷ್ಯ ನಾಗಿಯೂ, ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಕೃಷ್ಣರೂಪದಿಂದಲೂ ಧೇನುಕಾಸುರ ಮೊದಲಾದ ದೈತ್ಯರನ್ನು ಕೊಂದ ಯಾದವ ಕೃಷ್ಣ, ತ್ರಿಪುರಾಸುರನನ್ನು ನಾಶಮಾಡಿದ ಕುಶಲ ಬುದ್ಧ, ಕಲಿಮುಖ್ಯ ದಾನವರೂಪ ಯವನಾದಿ ಹಂತ್ಯ ಕಲ್ಕಿ, ಇತ್ಯಾದ್ಯವತಾರಗಳಿಂದ, ದುಷ್ಟರನ್ನು ನಿಗ್ರಹಿಸಿ, ಧರ್ಮದಿಂದ ಸುಜನ ರನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಕರುಣಾಳು ||೩೦||

ಸರ್ವವ್ಯಾಖ್ಯಾನಸಾರಸಂಗ್ರಹ :—

ಪ್ರಕೃತ ಸಂಧಿಯನ್ನು ಪರಿಸಮಾಪ್ತಿ ಮಾಡುವ ಮುನ್ನ ಶ್ರೀ ದಾಸ ರಾಯರು ಶ್ರೀಹರಿಯ ದಶಾವತಾರರೂಪಗಳನ್ನು ಭಕ್ತಿಭಾವಪರವಶರಾಗಿ ಸ್ತೋತ್ರ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ದುಷ್ಟಶಿಕ್ಷಣ ಮತ್ತು ಶಿಷ್ಟಪರಿಪಾಲನಾರ್ಥವಾಗಿ, ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಪ್ರಾರ್ಥಿತನಾಗಿ, ದಶಾವತಾರಗಳನೆತ್ತಿ, ಧರ್ಮ ಸಂರಕ್ಷಣೆ ಮಾಡಿದನು. ದುರುಳನಾದ ದೈತ್ಯನು ವೇದಗಳನ್ನು ಕದ್ದು, ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಅಡಗಿರಲು, ಶ್ರೀಹರಿಯು ಮತ್ಸ್ಯಾವತಾರವನ್ನು ತಾಳಿ, ಆ ದೈತ್ಯನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿ, ವೇದವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗಿತ್ತನು. ಸಮುದ್ರ ಮಥನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಂದರಪರ್ವತವು ಅಧಾರವಿಲ್ಲದೆ, ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಕುಸಿಯಲು, ಕಂಗೆಟ್ಟ ಸುರಸ್ತೋಮದಿಂದ ಪ್ರಾರ್ಥಿತನಾಗಿ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ಕೂರ್ಮರೂಪದಿಂದ, ಆ ಪರ್ವತವನ್ನೇ ತನ್ನ ಬೆನ್ನಿನ ಮೇಲೆ ಧರಿಸಿದನು. ದುರುಳನಾದ ಹಿರಣ್ಯಾಕ್ಷನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿ, ವರಾಹರೂಪದಿಂದ ಭೂಮಿಯನ್ನು ದ್ದರಿಸಿ, ತನ್ನ ಕೋರದಾಡೆಗಳಿಂದೆತ್ತಿ ಮೆಲಕ್ಕೆ ತಂದ ಪರಮ ಕರುಣಾಳು. ಭಾಗವತೋತ್ತಮನಾದ ಪ್ರಹ್ಲಾದನ ಮೊರೆಯನ್ನು ಲಾಲಿಸಿ, ಶ್ರೀಹರಿಯು ಸರ್ಪತ್ರ ವ್ಯಾಪ್ತನೆಂದು ಸಾರಿದ ತನ್ನ ಭಕ್ತನ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಸತ್ಯ ಮಾಡಿ ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ, ಸ್ತಂಭದಿಂದ ಜಿಗಿದು ಬಂದು, ನರಸಿಂಹರೂಪದಿಂದ ವಿರಾಜಮಾನನಾಗಿ, ಕ್ರೂರನಾದ ಹಿರಣ್ಯಕಶಿಪುವನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿ, ಶಿಷ್ಟಪರಿಪಾಲನೆ ಮಾಡಿದನು. ವಾಮನಾವತಾರವನ್ನು ತಾಳಿ, ಬಲಿಚಕ್ರ ವರ್ತಿಯಿಂದ ಮೂರಡಿ ಭೂಮಿಯನ್ನು ದಾನವಾಗಿ ಪಡೆದು, ಸಮಗ್ರ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡವನ್ನೇ ಆಳಿದು, ಬಲಿಯ ದರ್ಪವನ್ನು ಭಂಗಿಸಿ, ಅವನನ್ನು ಪಾತಾಳಕ್ಕೆ ತುಳಿದು, ಅವನ ಮನೆಯ ಬಂಟನಾಗಿ ಕಾಯ್ದುಕೊಂಡಿರುವನು. ಜಮದಗ್ನಿ ಋಷಿಗಳ ಪತ್ನಿಯಾದ ರೇಣುಕೆಯಲ್ಲಿ ಪರಶುರಾಮರೂಪತ್ವೇನ ಜನಿಸಿ, ೨೭ಸಾರಿ ಭೂಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆ ಮಾಡಿ, ಕ್ಷತ್ರಿಯಕುಲ ಸಂಹಾರಕನಾದನು. ದಶರಥಾತ್ಮಜನಾಗಿ ಅವತರಿಸಿ, ಖರ, ದೂಷಣ, ರಾವಣ, ಕುಂಭ ಕರ್ಣಾದಿ ಲೋಕಕಂಟಕರಾಗಿದ್ದ ರಾಕ್ಷಸರನ್ನು ಧ್ವಂಸಗೈದು, ಧರ್ಮಸಂರಕ್ಷಣೆ

ಮಾಡಿದ ಅತುಳ ಪರಾಕ್ರಮಿ ಶ್ರೀ ರಾಮಚಂದ್ರಮೂರ್ತಿ. ತ್ರಿಪುರಾಸುರನ ಪತ್ನಿಯರ ಪಾತಿವ್ರತ್ಯವನ್ನು ಕೆಡಿಸಿ ಅವರ ವ್ರತಭಂಗ ಮಾಡುವುದರ ಮೂಲಕ ಆ ಅಸುರರನು ಸಂಹರಿಸಿ, ಆಯೋಗ್ಯರಾದ ದೈತರಿಗೆ ಶೂನ್ಯ ಮತವನ್ನು ಬೋಧಿಸಿದ ಅಸುರ ಮೋಹಕವಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಬೌದ್ಧಾವ ತಾರರೂಪವು. ಕಲಿ ಮುಂತಾದ ದಾನವರ್ಗವನ್ನು ಮತ್ತು ಯವನರನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿ, ಧರ್ಮಸಂರಕ್ಷಣೆ ಮಾಡಿದ ಕಲ್ಯಾಣವತಾರ, ಇಂತು, ಕರುಣಾ ಸಾಗರನಾದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ಬಲರಾಮನಲ್ಲಿ ಪ್ರವಿಷ್ಟನಾಗಿದ್ದು, ಧೇನುಕಾಸುರನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿ, ಕೃಷ್ಣಾವತಾರದಲ್ಲಿ ಗೋಪಾಲರನ್ನು ಸಂರಕ್ಷಿಸಿದನು. ಏತಾದೃಶಮಹಿಮೋಪೇತನಾದ ದಶಾವತಾರರೂಪಿಯಾದ ಶ್ರೀ ಹರಿಗೆ ದಾಸರಾಯರು ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ನಮಸ್ಕರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಪದ್ಯ (೩೧)

ಮೂಲ :-

ಶ್ರೀ ಮನೋಹರ ಶಮಲವರ್ಜಿತ |
 ಕಾಮಿತಪ್ರದ ಕೈರವದಳ |
 ಶ್ಯಾಮ ಶಬಲಶರಣ್ಯ ಶಾಶ್ವತ ಶರ್ಕರಾಕ್ಷಸಖ ||
 ಸಾಮಸನ್ನುತ ಸಕಲಗುಣಗಣ |
 ಧಾಮ ಶ್ರೀ ಜಗನ್ನಾಥವಿಠಲ |
 ನೀಮಹಿಯೊಳವತರಿಸಿ ಸಲಹಿದ ಸಕಲಸುಜನರನು ||೩೧||

ಅನತರಣಿಕೆ :-

ಸಕಲಮಂಗಳಗುಣಧಾಮನೂ, ಸರ್ವದೋಷವಿವರ್ಜಿತನೂ ಸಾಮ ಗಾನಪ್ರಿಯನೂ ಆದ ಶ್ರೀ ಜಗನ್ನಾಥವಿಠಲಾತ್ಮಕ ತಮ್ಮ ಬಿಂಬರೂಪಿ ಶ್ರೀ

ಹರಿಯನ್ನು ಭಕ್ತಿಪರವಶರಾಗಿ ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡುತ್ತಾ, ಅಪರೋಕ್ಷೀಕೃತ ಶ್ರೀಶರಾದ ಶ್ರೀ ಜಗನ್ನಾಥದಾಸವರೇಣ್ಯರು ಈ ಸಂಧಿಗತ ವಿಷಯವನ್ನು ಪರಿಸಮಾಪ್ತಿಗೊಳಿಸುತ್ತಾರೆ. "ಶ್ರೀ ಮನೋಹರ" — ಎಂಬ ಈ ಅಂತ್ಯ ಪದ್ಯದಿಂದ.

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ :-

ಶ್ರೀ ಮನೋಹರ = ಶ್ರೀ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಆನಂದ ದಾಯಕನಾಗಿರುವ (ಅವರ ಮನೋಪಹಾರಕನಾದ) ಶಮಲವರ್ಜಿತ = ದೋಷದೂರನಾದ ಕಾನಿತಪ್ರದ = ಭಕ್ತರ ಸಕಲಾಭೀಷ್ಟಪ್ರದನಾದ (ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಅಪರೋಕ್ಷೀಕರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಅಪೇಕ್ಷಿ, ತತ್ಸಾಧನ ಮಾಡತಕ್ಕವರಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಾಗಿ ತನ್ನ ಸಂದರ್ಶನವನ್ನು ಕೊಡತಕ್ಕ) ಕೈರವ ದಳಶ್ಯಾಮ = ಕನ್ನಡಿಲೆಯ (ನೀಲೋತ್ಪಲ ; ಕರಿದಾವರೆ ಹೂವು) ದಳದ ವರ್ಣವುಳ್ಳ, ಅಂದರೆ ಶಾಮಲವರ್ಣವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಶರೀರ ಉಳ್ಳವನಾದ (ನೀಲವರ್ಣೋಪೇತನಾದ) ಶಬಲಶರಣ್ಯ = ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದಿ ಸಮಸ್ತ ವರ್ಣದ ಭಗವದ್ಭಕ್ತರಿಂದ ವಂದ್ಯನಾದ ಶಾಶ್ವತ = ಅನಾದ್ಯನಂತಕಾಲಕ್ಕೂ ಶಶ್ವದೇಕ ಪ್ರಕಾರನಾಗಿರುವ ಶರ್ಕರಾಕ್ಷಿಸಖ = ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಮಿತ್ರನಾದ [ಶ = ಸುಖ ರೂಪಿಯಾದ, ರ = ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿ ರೂಪವಾದ ಕ್ರೀಡೆಗಳನ್ನು ಆಡತಕ್ಕ (ರನುಕ್ರೀಡಾಯಾಮಿತಿ ಧಾತೋಃ) ಕ = ಪೂರ್ಣವಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ರ = ರಕ್ತಿ ಅಂದರೆ, ಆಸಕ್ತರಾದ ಅಕ್ಷ = ಚಿಕ್ಷುಸ್ಸು ಉಳ್ಳವರು ಯಾರೋ ಅಂತಹ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ] ಸಾಮಸನ್ನತ = ಸಾಮವೇದ ದಿಂದ ಸ್ತುತನಾದ ಸಕಲಗುಣಗಣಧಾನು = ಸಮಸ್ತವಾದ ಕಲ್ಯಾಣಗುಣಗಳಿಂದ ಪೂರ್ಣನೂ ಮತ್ತು ಆಕರನೂ ಆದ ಶ್ರೀ ಜಗನ್ನಾಥವಿಠಲನು = ದಾಸರಾಯರ ಬಿಂಬರೂಪೀ ಶ್ರೀ ಜಗನ್ನಾಥವಿಠಲಾತ್ಮಕ ಶ್ರೀ ಹರಿಯು ಈ ಮಹಿಯೊಳವತರಿಸಿ = ಈ ಭೂಮಂಡಲದಲ್ಲಿ ಅವತಾರಮಾಡಿ ಸುಜನನ = ಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯಜೀವರನ್ನು ಸಲಹಿದ = ಸಂರಕ್ಷಿಸಿದನು.

ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳು

(೧) ಶ್ರೀ ಸಂಕರ್ಷಣ ಒಡೆಯರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ :-

ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರಿಗೆ ಆನಂದಾತಿಶಯ ಕೊಟ್ಟು, ಲಕ್ಷ್ಮೀಮನಸನ್ನು ಸ್ವಾಧೀನ ಮಾಡಿಕೊಂಡವನು. ಸಮಸ್ತದೋಷವಿದೂರನು. ತಮ್ಮ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಅಪರೋಕ್ಷೀಕರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿ ತತ್ಸಾಧನ ಮಾಡತಕ್ಕವರಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಾಗಿ ತನ್ನ ಸಂದರ್ಶನಾಖ್ಯರೂಪವಾದ ಭಾಗ್ಯವನ್ನು ಕೊಡತಕ್ಕವನು. ನೀಲೋತ್ಪಲದ ದಳದಂತೆ ಶ್ಯಾಮಲವರ್ಣವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಶರೀರ ಉಳ್ಳವನು. ಶಬಲ-ಎಂದರೆ, ನಾನಾವರ್ಣವಿಶಿಷ್ಟವಾದದ್ದು. ವರ್ಣಶಬ್ದ ಜಾತಿಪರ. ನಾನಾ ಜಾತೀಯರಾದ ಭಗವದ್ಭಕ್ತರಿಂದ ವಂದ್ಯನಾದವನು.

“ಶರ್ಕರಾಕ್ಷಸಖಿ” — ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ವಿವರ :-

“ಶರ್ಕರಾಯಾಂ ತ್ರಯ್ಯಾಂ ಅಕ್ಷಂ ವಿಶೇಷಜ್ಞಾನಂ ಏಷಾಂ ತೇ ಶರ್ಕರಾಕ್ಷಾಃ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿನಃ | ತೇಷಾಂ ಸಖಾ ತತ್ಸಖಿಃ | ರಾಜಾಹಃ ಸಖಿ ಭೃಷ್ಟಚ್ಛ | ಯದ್ವಾ, ಶರ್ಕರಾಯಾಂ ಶ್ರುತೌ ಆಕ್ಷಃ ವಿಚಾರಃ ಯಸ್ಯಸಃ ಶರ್ಕರಾಕ್ಷೋ ವಾಯುಃ | ತಸ್ಯ ಸಖಾ ಶರ್ಕರಾಕ್ಷಸಖಿಃ | ಯದ್ವಾ ಲಕ್ಷಿತ ಲಕ್ಷಣಾಪರ್ಯಾಲೋಚನಯಾ ಶರ್ಕರಶಬ್ದ ಪರ್ಯಾಯಃ ಶಿತಶಬ್ದೋ ಗ್ರಾಹ್ಯಃ | ಶಿತಂ ಪರಿಶುದ್ಧಂ, ಸತ್ಯಗುಣದ್ಯೋತಕಮಿತಿ ಯಾವತ್, ತಾದೃಶ ಸಾತ್ವಿಕಾನಿ ಅಕ್ಷಾಣಿ ಜ್ಞಾನಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಾಣಿ ಏಷಾಂ ತೇ ಶರ್ಕರಾಕ್ಷಾಃ | ಆತ ಏವ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿನಃ | ತೇಷಾಂ ಸಖಾ ಶರ್ಕರಾಕ್ಷ ಸಖಿಃ ||”

ಶರ್ಕರ = ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ, ಅಕ್ಷ = ಜ್ಞಾನ ಎಂದರ್ಥ. “ಕ್ಷುದ್ರ ಸಾಕ್ಷಾಣೀ ಸುಸೂಕ್ಷ್ಮೇ ಖಂಡಿತೇ ಗುಡೇ” — ಎಂತ ಅಭಿಧಾನ ಇರೋಣ

ದರಿಂದ, ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನ ತಿಳಿಯುವಂಥಾ ಸೂಕ್ಷ್ಮಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಸಖ ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಶಶ್ವದೇಕಪ್ರಕಾರನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಸಾಮವೇದದಿಂದಲೂ ಮತ್ತು ಮುಕ್ತದಿಂದಲೂ ಸ್ತುತನಾದವನು. ಸಮಸ್ತವಾದ ಕಲ್ಯಾಣಗುಣಗಳಿಂದ ಪೂರ್ಣನಾಗಿ, ಆಶ್ರಯನಾಗಿರುವವನು. ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರಿಗೂ (ಶ್ರೀ) ಸಮಸ್ತ ಜೀವರಿಗೂ (ಜಗತ್) ಸ್ವಾಮಿಯಾಗಿರುವ (ನಾಥ) ಹಾಗೂ ಸಮಸ್ತ ಪಾಪಪರಿಹಾರಕನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನು. ವರ್ತಮಾನವಾದ ಭರತ ಖಂಡದೊಳು ಅವತಾರ ಮಾಡಿದವನಾಗಿ, ಸಮಸ್ತರಾದ ಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯ ಜೀವರನ್ನು, ಅವರಿಗೆ ಪ್ರತಿಬಂಧಕರಾಗಿದ್ದ ದೈತ್ಯರ ಬಾಧೆ ಪರಿಹಾರಮಾಡಿ, ಹಯಗ್ರೀವಾದಿ ಅನ್ಯ ಅವತಾರಗಳಿಂದ ಜ್ಞಾನೋಪದೇಶ ಮಾಡಿ, ಸಂರಕ್ಷಣೆ ಮಾಡೋವನಾಗಿದ್ದಾನೆ ||೩೦||

(೨) “ಭಾವಪ್ರಕಾಶಿಕೆ” -ನ್ಯಾಖ್ಯಾನ :-

ಮತ್ಸ್ಯಾದಿ ದಶಾವತಾರಗಳನ್ನೆತ್ತಿ ಸಜ್ಜನರನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸಿದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ಲಕ್ಷ್ಮೀಮನೋಹರನು. ಪಾಪರಹಿತನು. ಭಕ್ತಾಭೀಷ್ಟ ಪೂರಕನು, ನೀಲೋತ್ಪಲಪುಷ್ಪದಂತೆ ಮೈಬಣ್ಣವುಳ್ಳವನು. ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದಿ ವರ್ಣಗಳಿಂದ ಶರಣನು. ಶಶ್ವದೇಕಪ್ರಕಾರನು. ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಸಖನಾಗಿರುವನು, ಸಾಮವೇದಗಳಿಂದ ಸ್ತುತನು. ಸಮಸ್ತವಾದ ಸದ್ಗುಣಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯನು. ಯಾವನು ಈ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ರೂಪಗಳಿಂದ ಅವತರಿಸಿ, ಸಜ್ಜನರನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವನೋ, ಅವನೇ ನನ್ನ ಬಿಂಬರೂಪಿಯಾದ ಶ್ರೀ ಜಗನ್ನಾಥವಿಠಲನೆಂಬ ಮಂಗಳ ಶ್ಲೋಕದಿಂದ ಈ ಸಂಧಿಯನ್ನು ಪರಿಸಮಾಪ್ತಿಗೊಳಿಸುವರು. ||೩೦||

(೩) “ಭಾವದರ್ಪಣ ಟೀಕಾ” -ನ್ಯಾಖ್ಯಾನ :-

ಲಕ್ಷ್ಮೀಮನೋರಮಣ = ಶ್ರೀಹರಿಯು. ತಮಲವರ್ಜಿತ = ದೋಷ ದೂರನು. ಕೈರವದಳಶ್ಯಾಮ = ನೈದಿಲಿಪುಷ್ಪವತ್ ನೀಲವರ್ಣ ವಿಶಿಷ್ಟನು. ಶಬಲ = ಮಿಶ್ರ ವರ್ಣವುಳ್ಳವ ಎಂತರ್ಥ. “ಶಾನಾಘಟಲಂ ಪ್ರಪದ್ಯೆ

ಸುವರ್ಣಜ್ಯೋತಿರಿತಿ — ಶ್ರುತೇಃ || ಶರಣ್ಯ = ಮೊರೆಹೋಗಲಿಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯ, ಶಾಶ್ವತ = ಶಶ್ವದೇಕಪ್ರಕಾರನು. ಶರ್ಕರಾಕ್ಷಸಖ = ಶರ್ಕರ— ಸೂಕ್ಷ್ಮ ತ್ರವಾದಂಥ, ಅಕ್ಷ-ಜ್ಞಾನ ಎಂತರ್ಥ. “ಶರ್ಕರಾ ಕ್ಷುದ್ರವಾಘಾಣೇ ಸೂಕ್ಷ್ಮೇ ಮಂಡಿತೇ ಗುಡೇ” — ಎಂದು ಅಭಿಧಾನ ಇರೋಣದರಿಂದ ತನ್ನನ್ನು ತಿಳಿಯುವಂಥ ಸೂಕ್ಷ್ಮಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಸಖ ಎಂಬುದೇ ಸಿದ್ಧ. ಸಾಮ ಸನ್ನತ = ಸಾಮವೇದದಿಂದ ಬೆನ್ನಾಗಿ ಸ್ತುತ್ಯ. ಸಕಲ ಗುಣಗಣಧಾಮ = ಸಮಸ್ತಾನಂದಾದಿ ಗುಣಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯ ಎಂದರ್ಥ. ಏತಾದೃಶ ಶ್ರೀಮ ಜ್ಞಗನ್ನಾಥ ವಿಠಲನು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ನಾನಾವತಾರ ಮಾಡಿ ಸಜ್ಜನರ ಪಾಲಿಸಿದ ನೆಂದು ದಾಸರಾಯರ ಹೃದಯ. ||೩೦||

(೪) ತಾಮ್ರಪರ್ಣಿಯಾ :—

“ಬೆಂಬರೂಪಿಯಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಸಕಲ ಸಜ್ಜನರ ಅಭೀಷ್ಟಗಳನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸಲಿ” — ಎಂದು ಭಕ್ತ್ಯಾತಿಶಯದಿಂದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ನಾನಾಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ರಹಸ್ಯಗರ್ಭಿತನಾಮಗಳಿಂದ ಕೊಂಡಾಡುತ್ತಾ, ಈ ಕರುಣಾಸಂಧಿಯನ್ನು ಉಪಸಂಹರಿಸುತ್ತಾರೆ. “ಶ್ರೀ ಮನೋಹರ” ಎಂಬ ಪದ್ಯದಿಂದ.

ಸಂಪತ್ಕರಣಾದ (ಶ್ರೀ) ಶ್ರೀ, ಭೂ, ದುರ್ಗಾ, ದಕ್ಷಿಣಾರೂಪ ಳಾದ ರಮಾದೇವಿಯರಿಗೆ ವಿಶೇಷ ಆನಂದಪ್ರದನು (ಶ್ರೀ ಮನೋಹರನು). ದೋಷವರ್ಜಿತನೂ (ಶಮಲವರ್ಜಿತ) ಇಷ್ಟಾರ್ಥಪ್ರದನೂ (ಕಾಮಿತಪ್ರದ) ನೀಲೋತ್ಪಲದಂತೆ ಶ್ಯಾಮವರ್ಣ ವಿಶಿಷ್ಟನಾದನವನೂ (ಕೈರವದಳಶ್ಯಾಮು) “ಶ್ಯಾಮೋ ಹೃದಿಸ್ಥತೋ ವಿಷ್ಣುಃ ಜೀವಂತರ್ಯಾಮಿ ಅಂತರಾತ್ಮ”. ವಿಶ್ವರೂಪಾನಿತಿ ಆತ್ಮನು ಜೀವರ ಸ್ವರೂಪದಂತೆ ಚಿದ್ವೇಹಾಕಾರನಾಗಿರುವವಗೆ “ಆತ್ಮ”ನೆಂದೂ, ನಾನಾರೂಪದಿಂದ ಇರುವವಗೆ “ಶಬಲ”ನೆಂದೂ ವೇದ ಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧ. ಇಂತಹ “ಚಿದ್ವೇಹಾಕಾರ ಆನಂದನುಯವಯ್ಯು” — ಎಂಬ ಶ್ರೀ ವಿಜಯದಾಸರ ಸುಳಾದಿಯಂತೆ ಶಾಮ ಶಬಲನಾಮಕ ಬೆಂಬ ರೂಪಿಯು ಶ್ರೀ ಹರಿಯು, ಶರಣಾಗತರಕ್ಷಕನು (ಶರಣ್ಯ). ಶಶ್ವದೇಕ

ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ, ಅಂದರೆ, ಒಂದೇ ರೀತಿಯಿಂದ ಇರುವವನು (ಶಾಶ್ವತ). ಸೂಕ್ಷ್ಮಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಸಖಿನಾದನವನು (ಶರ್ಕರಾಕ್ಷಸಖ). ಸಾಮವೇದಾದಿಗಳಿಂದ ಗೇಗೀಯಮಾನನಾದನು (ಸಾಮಸನ್ನುತ). ಜ್ಞಾನಾನಂದಾದಿ ಸಕಲ ಗುಣಪೂರ್ಣನು (ಸಕಲಗುಣಧಾಮ). ಜಗತ್ತಿಗೆ ಒಡೆಯನಾದ ವಿಶ್ವಲರೂಪಿ ಶ್ರೀ ಪರಿಯು (ಶ್ರೀ ಜಗನ್ನಾಥವಿಠಲನು), ಅಂದರೆ, ಮೂಲನಾರಾಯಣನು ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ (ಈ ಮಹಿಯೊಳಗೆ) ಅವತರಿಸಿ, ಸಕಲ ಸಜ್ಜನರನ್ನು ಪರಿಪಾಲಿಸಿದನು. ||೨೦||

(೫) ಶ್ರೀ ನಾದಿರಾಜಾಚಾರ್ಯರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ (ಸಂಸ್ಕೃತ ಮೂಲ) :-

ಏವಂ ಇಂದಿರಾವದನಾಂಭೋಜ ರಾಜಹಂಸ ದಾನೋತ್ತಂಸಃ ಸುಜನೇಷು ಸ್ವಾಮಿ ಕರುಣಾಂ ನಿರೂಪ್ಯ ಅಸ್ಮದ್ಗ್ರಂಥೋ ಅಲವಬೋಧ ತೀರ್ಥವಾರ್ಥೌ ಅಂಜಸ್ತಿಮಿತಿಮಿಂಗಿಲಾನಾಮೇವ ಸುಬೋಧೋ ನಾ ಪರಥಾ ಇತ್ಯುಪನಿಷತ್ಪದ ದ್ವಂದ್ವಂ ಪ್ರಾಂತಪದ್ಯೇ ನಿಬಂಧಃ | ತತ್ರಾಪಿ ದಶೋಪನಿಷದ್ಭಾಷ್ಯವಿದಾಮೇವ ಬಲವದಧಿಕಾರ ಇತಿ ದ್ಯೋತಯಿತುಂ ಉಪನಿಷದ್ಪದಯುಗಂ ನಿಜಗ್ರಂಥೇ || ಶ್ರೀ ಮನೋರಮೇತಿ || ಶಾಮಶಬಲೇತಿ || “ಶಾಮಾಶಬಲಂ ಪ್ರಸದ್ಯೇ ಶಬಲಾಚ್ಛಾಮು” —ಇತಿ ಛಾಂದೋಗ್ಯ ಶ್ರುತಿಃ || “ಶ್ಯಾನೋ ಹೃದಿಸ್ಥಿತೋ ನಿಷ್ಠುಃ ಶಬಲೋ ವಿಶ್ವರೂಪವಾನ್” —ಇತಿ ತದ್ಭಾಷ್ಯಂ ಚ || ಮಾಯಾಮತ ನಿರಾಸಃ ಯುಕ್ತಮಲ್ಲಿಕಾಂಚ — “ಅತಸ್ತಥಾ ಶಬಲತಾ ನ ವಿದ್ವಜ್ಜನ ಸಮತೇತ್ಯುಕ್ತಾನ್ಯಯತೋಽಸ್ಯ ಧಾನೋಧವಲಃ ತನುರ್ನೀಲಾಃ ಧರೋರುಣಃ || ಶಬಲೋ ವಾಸ್ತುನಃ ಪ್ರಭರಿತಿ ಚ|| ಗುಣಸೌರಭ ಔಕಾಯಾಂ ಚ” —ಏವಂ ಪರೋಕ್ತಾಂ ದೋಷರೂಪಾಂ ಶಬಲತಾಂ ಅಂಗೀಕರೋತಿ || ನಾನಾ ವರ್ಣಗೌವ ಗೋವಿಂದಸ್ಯ ಶಬಲತಾಯಾಂ ನನೋಹಾನಿರಿತಿ ಭಾವಃ ಇತಿ || ಶರ್ಕರಾಕ್ಷಾಃ —ಸೂಕ್ಷ್ಮಜ್ಞಾನಿನಃ || ಉದರಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ಶರ್ಕರಾಕ್ಷಾಃ ಉಪಾಸತೇ ಇತಿ ಇತರಾಸೂನೂಪನಿಷತ್ || ಸೂಕ್ಷ್ಮದೃಷ್ಟಿಯುತಾ ಯೇಶು ಮುನಯಃ ಶಾರ್ಕರಾಕ್ಷಾಃ || ಉದರೇತಿ ಪರಂಬ್ರಹ್ಮ ವಾಮದೇವಮು

ಪಾಸತ ಇತಿ ತದ್ವಾಪ್ಯಂ || ವಿಠಲೇತಿ | ಅಜ್ಞಾನಾಂ ಜ್ಞಾನದಃ
ಇತ್ಯುಕ್ತೇಃ | ವೀತಿ = ಜ್ಞಾನಂ; ಲೇತಿ = ತಚ್ಚೂನ್ಯಂ; ಲೇತಿ = ತತ್ಪ್ರಾ
ಲನಂ || ನಿರಾಜ್ಞಾನೇನ ಐವ ಶೂನ್ಯಾನ್ ಲಾತಿ ಗ್ರಹ್ಯಾತಿ ಇತಿ ವಿಠಲ ಇತಿ
ಷ್ವಜ್ಞಪರಣಃ ||೩೦||

ಕನ್ನಡಾನುವಾದ :-

ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರ ಮುಖಾರವಿಂದಕ್ಕೆ ರಾಜಹಂಸನಂತಿರುವ ಶ್ರೀ
ಹರಿಯ ದಾಸರುಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠರಾದ ಶ್ರೀ ಜಗನ್ನಾಥದಾಸವರೇಣ್ಯರು,
ಸದ್ಭಕ್ತ ಜನರಲ್ಲಿರುವ ಭಗವಂತನ ಕಾರುಣ್ಯವನ್ನು ಸ್ತುತಿಸುತ್ತಾ, ತಮ್ಮ
ಗ್ರಂಥವು (ಶ್ರೀಮದ್ಧರಿಕಥಾಮೃತಸಾರವು) ಶ್ರೀ ಮಧ್ವಮುನಿಗಳ ಶಾಸ್ತ್ರ
ಸಾಗರದಲ್ಲಿ ಮಹಾಮಹಾ ತಿಮಿಂಗಿಲಗಳಿಗೆ ಮಹತ್ತಮ ತಿಮಿಂಗಿಲಗಳಂತಿ
ರುವ ಪಂಡಿತೋತ್ತಮರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ತಿಳಿಯಬಹುದೇ ಹೊರತು ಮಿಕ್ಕವರಿಗಲ್ಲ
—ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಯಪಡಿಸಲು ಉಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿರುವ ಎರಡು ಪದಗಳನ್ನು
ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ನಿಬಂಧಿಸಿರುವರು. ದಶೋಪನಿಷತ್ತುಗಳ ಭಾಷ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಣಾತ
ವಾಗಿರುವ ಮಹಾಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೇ ಇದರಲ್ಲಿ ಸರಿಯಾದ ಅಧಿಕಾರ ಎಂಬುದನ್ನು
ವಿಷದಪಡಿಸಲು ಈ ಎರಡು ಪದಗಳನ್ನು ತಮ್ಮ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ “ಶ್ರೀಮನೋ
ಹರ” ಎಂಬ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ನಿಬಂಧಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. “ಶ್ಯಾಮಾತ್ ಶಬಲಂ
ಪ್ರಪದ್ಯೇ ಶಬಲಾತ್ ಶ್ಯಾಮಂ ಪ್ರಪದ್ಯೇ” —ಎಂದು ಛಾಂದೋಗ್ಯೋ
ಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಈ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೃದಿಸ್ಥಿತನಾದ ವಿಷ್ಣುವು
“ಶ್ಯಾಮ” ನೆಂದೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ವಿಶ್ವರೂಪವುಳ್ಳ ಶ್ರೀಹರಿಯ ರೂಪಕ್ಕೆ
“ಶಬಲ” —ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ —ಎಂದು ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಅಭಿ
ಮತ. ಮಾಯಾವಾದಿಗಳ ಮತವನ್ನು ಖಂಡಿಸುವಾಗ ಶ್ರೀ ಯುಕ್ತಿ
ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿಯೂ ನೀನು (ಮಾಯಾವಾದಿಯು) ಹೇಳುವ ಶಬಲ
ಲಕ್ಷಣವು ವಿದ್ವಜ್ಜನರಿಗೆ ಸಮ್ಮತವಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿ, ಇವನ ಹಾಸವು
(ನಗೆಯು) ಧವಲ (ಬಿಳಿಬಣ್ಣ)ವಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ಶರೀರವು ನೀಲ
ವರ್ಣವಾದುದರಿಂದಲೂ, ಅಧರ (ಕೆಳತುಟಿಯು) ಅರುಣವರ್ಣವಾದುದ

ರಿಂದಲೂ, ಜಗತ್ತಭುವಾದ ಇಂತಹ ಶ್ರೀಹರಿಯೇ “ಶಬಲ” ನೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಯುಕ್ತಿಮಲ್ಲಿಕೆಯ ಟಿಪ್ಪಣಿಕಾರರು ಪರವಾದಿಗಳ ದೋಷರೂಪವಾದ ಶಬಲಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿ, ಗುಣರೂಪವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ. ನಾನಾವರ್ಣವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಹಸುವಿನಂತೆ, ಶಬಲ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಹರಿಗೆ ಹೇಳಿದರೆ ಸಮಂಜಸವೆಂಬುದಾಗಿ ತಿಳಿಸಿ, ಶರ್ಕರಾಕ್ಷ್ಯ ಅಂದರೆ, ಸೂಕ್ಷ್ಮಜ್ಞಾನಿಗಳು : ಎಂದರ್ಥ. “ಶರ್ಕರಾಕ್ಷ್ಯಃ ಉಪಾಸತೇ” —ಎಂದು. ಉದರವೆಂಬಲ್ಲಿ ಪರಬ್ರಹ್ಮ ವಾಸುದೇವನನ್ನು ಉದರವೆಂದು ಸೂಕ್ಷ್ಮಜ್ಞಾನಿಗಳು ಉಪಾಸಿಸುತ್ತಾರೆ—ಎಂಬುದಾಗಿ ಶ್ರೀನುಬ್ಧಾಷ್ಟಕದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

ಪ್ರನೂಣ :— “ಸೂಕ್ಷ್ಮದೃಷ್ಟಿಯುತಾ ಯೇ ತು ಮುನಯಃ ಶಾರ್ಕರಾಕ್ಷ್ಯಕಾಃ | ಉದರೇತಿ ಪರಂಬ್ರಹ್ಮ ವಾಸುದೇವಮುಪಾಸತಃ ||” —ಇತಿ ತದ್ಭಾಷ್ಯಮ್. ವಿಠಲ = ಅಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಜ್ಞಾನ ಪ್ರದನು—ಎಂದು ಅನುನ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಈ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥ ಪ್ರಾಯವು. ||೩೦||

(೬) “ಗುರುಹೃದಯ ಪ್ರಕಾಶಿಕೆ” -ನ್ಯಾಖ್ಯಾನ : —

ಆನಂದಾತಿಶಯಪ್ರದನಾಗಿ ರಮಾದೇವಿಯರ ಮನಸ್ಸನ್ನು ವಶ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವನು (ಪರಾಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದೆ ಸ್ವಾನಂದಪೂರ್ಣನಾದ್ದರಿಂದ), ಶಮಲವೆಂಬ ದೋಷರಹಿತ. ಮುಕ್ತಾಮುಕ್ತ ಸರ್ವೇಷ್ಟಪ್ರದ. ಇಂದೀವರದಂತೆ ಅಪ್ರಾಕೃತ ತ್ಯಾಮರ್ವಣನು. ಶಬಲ ಎಂದರೆ—ಅಪ್ರಾಕೃತ ವಿಚಿತ್ರವರ್ಣನು. ಆಶ್ಚಿತ್ರರಕ್ಷಕನು. ಸದಾ ವಿಕಪ್ರಕಾಶ ಇರುವವನು. ಶರ್ಕರಾಕ್ಷ್ಯಸಖಿ ಎಂದರೆ-ಸಣ್ಣ ಉಸುವಿನ ಹಾಗೆ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವರಿಗೆ, ಎಂದರೆ, ಸೂಕ್ಷ್ಮಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಪ್ರಿಯನು. ಸಾಮವೇದಾದಿಗಳಿಂದ ಸಂಸ್ತುತ. ಸಮಸ್ತ ಕಶ್ಯಾಣಗುಣಗಣಾಶ್ರಯನು. ಶ್ರೀ ಜಗತ್ಸಾಮಿ. ಅಜ್ಞರಿಗೆ ಜ್ಞಾನರೂಪಿಯಾಗಿ ಕಪಿಲಾದ್ಯವತಾರ ಮಾಡಿ, ಈ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಸರ್ವಸುಜನರನ್ನು ಸಲಹಿದ ಕರುಣಾಳು. ಇದರಿಂದ :— (೧) “ಯಂ ವೈ ನಿಭೂತಿ

ರುಪಯಾತ್ಯನುವೇಲ ಮನ್ಯೈರರ್ಥಾರ್ಥಿಭಿಸ್ಸ ಶಿರಸಾಧ್ಯತ ಪಾದ
 ರೇಣುಃ ||” (೨) “ನಿರನಿಷ್ಟೋನಿರವದ್ಯಃ” (೩) “ಶಾಮಾಚ್ಛ
 ಬಲಂ ಪ್ರಪದ್ಯೇ” ಮತ್ತು (೪) “ಗುಣತೋನಂತನಿಗ್ರಹೇ” -ಇತ್ಯಾದಿ
 ಶ್ರುತಿ ಸ್ಮೃತ್ಯರ್ಥ ವಿವರಿಸಿತು ||೩೧||

ಸರ್ವವ್ಯಾಖ್ಯಾನಸಾರಸಂಗ್ರಹ :-

ಶ್ರೀ ರಮಾದೇವಿಯರಿಗೆ ಆನಂದಾತಿಶಯಪ್ರದನು. ಪರಾಪೇಕ್ಷ
 ರಹಿತನೂ ಮತ್ತು ಸ್ವಾನಂದಪೂರ್ಣನೂ ಆದ ಶ್ರೀ ಹರಿಯು ಶ್ರೀ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿ
 ಯರ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಪಶಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವುದರಿಂದ ಶ್ರೀ ಮನೋಹರನೆನಿಸಿ
 ದ್ದಾನೆ. ಸಮಸ್ತ ದೋಷವಿವರ್ಜಿತನಾಗಿರುವನು. ಶಬಲವರ್ಜಿತನೂ,
 ನಿತ್ಯಾನಂದ ಉದ್ರಿಕ್ತನೂ ಆದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ಸ್ವಭಕ್ತರ ಸರ್ವೇಷ್ಟಾರ್ಥ
 ಪ್ರದನು. ಕಾಮಿತಪ್ರದನಾದ ಜಗತ್ಸಾಮಿಯು ಕನ್ನೆದಿಲೆಹೂವಿನ ದಳ
 ಗಳಂತೆ ನೀಲವರ್ಣವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಶರೀರಉಳ್ಳವನು, ಅಂದರೆ. ಕೈರವದಳ
 ಶ್ಯಾಮನು. ಇದು ಅಪ್ರಾಕೃತವಾದ ನೀಲವರ್ಣವು. ಅಂತೆಯೇ ಅಪ್ರಾ
 ಕೃತವಾದ ವಿಚಿತ್ರವರ್ಣನು. (ಶಬಲ). “ಶಬಲ” ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ
 ಕಾರರು ಇನ್ನೊಂದು ಅರ್ಥವನ್ನೂ ಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ. ನಾನಾ ವರ್ಣಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ
 ಸದ್ಭಕ್ತವೃಂದದವರಿಂದ ವಂದ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಸರ್ವದೇಶ ಮತ್ತು ಕಾಲಗಳ
 ಲ್ಲಿಯೂ ಏಕಪ್ರಕಾರವಾಗಿರುವವನು. ಇದರಿಂದಲೇ ಶಶ್ವದೇಕಪ್ರಕಾರನಾ
 ಗಿರುವ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ಶಾಶ್ವತನು. ಸೂಕ್ಷ್ಮಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಅತ್ಯಂತ
 ಪ್ರಿಯನು. ಬ್ರಹ್ಮಾದಿದೇವತೆಗಳು ಸೂಕ್ಷ್ಮಜ್ಞಾನಿಗಳು. ಅವರಿಗೆ ನಿರಂತ
 ರವೂ ತನ್ನ ಸಂದರ್ಶನಾಖ್ಯೆ ಭಾಗ್ಯವನ್ನು ಕರುಣಿಸಿರುವ ದಯಾಸಮುದ್ರನು.
 ಸಾಮವೇದಾದಿಗಳಿಂದ ಸಂಸ್ತುತನು. ಸಾಮಗಾನಪ್ರಿಯನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು
 ಆನಂತಕಲ್ಯಾಣಗುಣಗಣಪರಿಪೂರ್ಣನು. ಅಪ್ರಾಕೃತವಾದ ಜ್ಞಾನಾನಂ
 ದಾದಿ ಮಂಗಳಗುಣಸ್ತೋಮಕ್ಕೆ ಆಕರನು (ಧಾಮ). ಇಂತು ಜಗತ್ಪ್ರಭು
 ವಾದ, ದಾಸರಾಯರ ಬಿಂಬರೂಪಿ ಶ್ರೀ ಜಗನ್ನಾಥಏಕೈಲಾತ್ಮಕ ಶ್ರೀ
 ಹರಿಯು ಈ ಭೂಮಂಡಲದಲ್ಲಿ ಕಟಿಲಾದ್ಯನೇಕ ಅವತಾರಗಳನ್ನೆತ್ತಿ, ಜ್ಞಾನ

ದಾಯಕನಾಗಿ, ಸಂಶಯಾದಿ ಅಜ್ಞಾನಪರಿಹಾರಕನಾಗಿ ಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯರಾದ ಸಮಸ್ತ ಸದ್ಭಕ್ತವರ್ಗವನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸಿ, ಸಲಹಿರುವನು. ಇದರಿಂದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನ ಕಾರುಣ್ಯಾತಿಶಯವು ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗುವುದು ||೨೧||

ಇಂತು, ಶ್ರೀ ಜಗನ್ನಾಥದಾಸವರ್ಯರ ಮೇರುಕೃತಿಯಾದ ಶ್ರೀ ಮದ್ವರಿಕಥಾನ್ಯಾಸಾರ ಪೆಟ ಉದ್ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ದ್ವಿತೀಯಸಂಧಿಯಾದ “ಕರುಣಾಸಂಧಿ”ಯ ೨೧ ಪದ್ಯಗಳ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನರೂಪವಾದ ವಿವರಣೆಗಳೊಂದಿಗೆ ಸರ್ವವಾಖ್ಯಾನಿಸಾರಸಂಗ್ರಹದ ಮಾಲಿಕೆಯಲ್ಲಿ ದ್ವಿತೀಯ ಸಂಪುಟವು ಪರಿಸಮಾಪ್ತಿಯಾಯಿತು.

ಹರಿಕಥಾನ್ಯಾಸಾರ ಗುರುಗಳ |

ಕರುಣಾದಿಂದಾಪನಿತು ಪೇಳುವೆ |

ಪರಮ ಭಗವದ್ಭಕ್ತರಿಡನಾದರದಿ ಕೇಳುವುದು ||

|| ಶ್ರೀ ಜಗನ್ನಾಥ ವಿಠಲಾಯ ನಮಃ ||

|| ಶ್ರೀಮದ್ವೇಶಾರ್ಪಣಮಸ್ತು ||

H. K. SRINIVASA RAO.